KALENDARZ LEKARSKI

KRAKOWSKI

NA ROK

1909

Na wezwanie Towarzystwa Lekarskiego Krakowskiego

ułożył

Doc. Dr L. K. GLIŃSKI

ROK DZIEWIĘTNASTY

W KRAKOWIE
NAKŁADEM KSIĘGARNI S. A. KRZYŻA[NOWSKIEGO]
Druk W. L. Anczyca i Spółk[i]
1909

OD REDAKCYI.

Objąwszy na wezwanie Towarzystwa Lekarskiego krakowskiego wydawnictwo »Kalendarza Lekarskiego«, postanowiłem odpowiednio do dzisiejszych wymagań treść Kalendarza poprawić i uzupełnić go niezbędnymi nowymi działami. W tym roku wobec krótkości pozostającego mi na to czasu (wydawnictwo zostało mi powierzone w lipcu r. b., druk Kalendarza musiał się rozpocząć już w pierwszej połowie września), niepodobna było przeprowadzić w całości zamierzonej reformy, a nawet tych zmian, uzupełnień i poprawek, które w roczniku niniejszym wprowadziłem, nie byłbym w stanie dokonać, gdyby nie życzliwa pomoc licznego grona kolegów krakowskich, lwowskich, warszawskich i prowincyonalnych, którzy na prośbę moją podjęli się już to przejrzenia, poprawienia i uzupełnienia dotychczasowych działów i schematyzmu lekarskiego, już też dostarczyli mi nowych, oryginalnie opracowanych, a niezbędnych w Kalendarzu działów. Wszystkim tym kolegom za życzliwą pomoc składam na tem miejscu szczere podziękowanie.

W przyszłości nie zaniecham starań, aby, postępując w wytkniętym kierunku, przez gruntowne przerobienie całego podręcznika terapeut., wprowadzenie brakującego w tym roku wykazu ważniejszych środków lekarskich, zupełnie ścisłe skorygowanie całego schematyzmu lekarskiego i dodanie nowych rozdziałów tak przekształcić Kalendarz Lekarski, iżby mógł on w zupełności zastąpić podobne wydawnictwa obce. A gdy to leży we wspólnym interesie wszystkich naszych lekarzy, przeto ufam, że w usiłowaniach moich znajdę życzliwą pomoc i poparcie ogółu. To też teraz już uprzejmie proszę wszystkich Kolegów o łaskawe nadsyłanie mi sprostowań i uwag, które w miarę możności w następnem wydaniu Kalendarza uwzględnić się postaram. W roku bieżącym — *quod potui, feci.*

Doc. Dr L. K. Gliński.

SPIS RZECZY.

STYCZEŃ — SICZEŃ

DNI	ŚWIĘTA RZYM.-KATOL.		ŚWIĘTA GRECKO-KATOL.
1 P.	Nowy Rok. Miecz.	19	Wonyfatyя
2 S.	Makarego opata	20	Ihnatyja m.
3 N.	**1 po N. R.** Daniela m.	21	**N. 4 Ad.** Julyan.
4 P.	Eugeniusza b.	22	Anastazyi M.
5 W.	Telesfora	23	10 Muczenników
6 S.	**Trzech Króli** ⓣ	24	† Wig. do Rożd.
7 C.	Juliana i Lucyana	25	**Rożd. Chrysta**
8 P.	Seweryna	26	**Sobor Pr. Bohor.**
9 S.	Marcyanny p. m.	27	**Stefana Mucz.**
10 N.	**1 po 3 Kr.** Wilhelma	28	**N. po Rożdż.**
11 P.	Higiniusza	29	SS. Mład.
12 W.	Honoraty panny	30	Anysyi
13 S.	Hilarego	31	Mełanyi
14 C.	Feliksa m. ☾	1	**Siczeń 1909.**
15 P.	Pawła pust.	2	Sylwestra
16 S.	Marcelego i Ottona	3	Małachyja Pr.
17 N.	**2 po 3 Kr.** Antoniego	4	**N. pered Prośw.**
18 P.	Pryski Panny	5	Wig. do Bohoj.
19 W.	Ferdynanda	6	**Bohojawł. Hosp.**
20 S.	Fabiana i Sebast.	7	Sobor S. Joana
21 C.	Agnieszki Panny	8	Hryhorya pr.
22 P.	Wincentego M. ●	9	Połyjewkta
23 S.	Zaślubiny N. M. P.	10	Hryhorya Jep.
24 N.	**3 po 3 Kr.** Tymot.	11	**N.** Fteodosya pr.
25 P.	Nawr. św. Pawła	12	Tatiany M.
26 W.	Pauli	13	Ermyła
27 S.	Jana Chryzostoma	14	S. S. Otec. w S.
28 C.	Karola W. i Waler. ☽	15	Pawła Ftew.
29 P.	Franciszka Salezego	16	Petra Weryhy
30 S.	Hyacynty i Martyny	17	Antonya Weł.
31 N.	**4 po 3 Kr.** Ludwiki	18	**N.** Aftanazya Pr.

KALENDARZ ŻYDOWSKI

3 stycznia 1909 — 10 Tebeth — post. Rok 5669.

DNI	LUTY ŚWIĘTA RZYM.-KATOL.		LUTYJ ŚWIĘTA GRECKO-KATOL.
1 P.	*Wig.* Ignacego	19	Makarya
2 W.	**N. M. P. Gromnicz.**	20	Ewfymii
3 S.	Błażeja b.	21	Maksyma prep.
4 C.	Weroniki p.	22	Tymofteja Ap.
5 P.	Agaty panny ☺	23	Kłymentia
6 S.	Doroty panny	24	Xenyi Prep.
7 N.	**5 po 3 Kr.** Romualda	25	**Obłud. syni.** Hryhoria
8 P.	Jana z Malty	26	Ksenofonta
9 W.	Apolonii panny	27	Joana
10 S.	Scholastyki p.	28	Jefraima
11 C.	Hipolita i Eufrozyny	29	Ihnatyja Mucz.
12 P.	Modesta męcz.	30	**Trech Swiatyteli**
13 S.	Juliana i Kat. ☾	31	Kyra i Joana
14 N.	**6 po 3 Kr. Star.** Walent.	1	**N. Miasopustnaja**
15 P.	Faustyna	2	**Strytenie Hosp.**
16 W.	Julianny	3	Symeona
17 S.	Aleksego i Sabina	4	Izydora
18 C.	Konstancyi i Sym.	5	Ahaftyi Mucz.
19 P.	Konrada w.	6	Wukoła
20 S.	Leona p. i Zenob. ●	7	Parftenija
21 N.	**7 po 3 Kr. Mięs.** Fortun.	8	N. Fteodora
22 P.	Małgorzaty	9	Nykyfora
23 W.	Piotra	10	Charłama
24 S.	*Popielec.* Eberhar.	11	Własija Mucz.
25 C.	Macieja	12	Mełetya Arch.
26 P.	Wiktora	13	Martyniana
27 S.	Aleksandra bisk. ☽	14	Auksentija
28 N.	**1 postu.** Anastazyi	15	**N. 1 W. Posta**

KALENDARZ ŻYDOWSKI

6 lutego — 15 Schwat. — dzień pamiątkowy.

MARZEC MAREC

DNI	ŚWIĘTA RZYM.-KATOL.		ŚWIĘTA GRECKO-KATOL.
1 P.	Albina b.	16	Fteodota
2 W.	Heleny ces.	17	Lwa Pap.
3 S.	† Kunegundy K.	18	Archypa
4 C.	Kazimierza	19	Lwa jepisk.
5 P.	† Fryderyka op.	20	Tymofteja
6 S.	† Kolety panny	21	SS. Mucz. w E.
7 N.	**2 Sucha.** Tomasza 🌕	22	**N. 2 W. Posta.** SS. Mucz.
8 P.	Jana B.	23	Połykarpa
9 W.	Franciszki p.	24	Tarasia
10 S.	40 Męczenników	25	Porfyrya
11 C.	Konstantego W.	26	Prokopia
12 P.	Grzegorza Wielk.	27	Wasyłya
13 S.	Krystyny	28	Kasyana Sergia
14 N.	**3 Głucha.** Matyldy	1	**N. Krestopokł.** Ewdokii
15 P.	Klemensa ☾	2	Fteodota
16 W.	Hilarego	3	Ewtropia
17 S.	Gertrudy panny	4	Harasyma
18 C.	Edwarda	5	Konona Mucz.
19 P.	Józefa Oblub. N. M. P.	6	42 Muczenników
20 S.	Eufemii i Teodozyi	7	Wasyłya
21 N.	**4 Srdp.** Bened. 🌑	8	**N. 4. W. Posta.** Fteofył.
22 P.	Katarzyny	9	SS. 40 Mucz.
23 W.	Wiktoryana	10	Kondrata M.
24 S.	*Wig.* Gabryela Ar.	11	Sofronya
25 C.	**Zwiast. N. M. P.**	12	Fteofana prep.
26 P.	Teodora bisk.	13	Nykyfora
27 S.	Jana pust. i Lidyi	14	Wenedykta
28 N.	Sykstusa pap. ☽	15	**N. 5. W. Posta**
29 P.	Eustachego	16	Ahapia Mucz.
30 W.	Kwiryna Męcz.	17	Ałeksa
31 S.	Balbiny panny	18	Kiryła Arch.

KALENDARZ ŻYDOWSKI

4 marca — 11 Adar (post Estery). 7 i 8 marca — 14 i 15 Adar (zakończenie Purim).

KWIECIEŃ — CWITEŃ

DNI	ŚWIĘTA RZYM.-KATOL.		ŚWIĘTA GRECKO-KATOL.
1 C.	Hugona B. i Teodory	19	Chrysanfta
2 P.	Franciszka z P.	20	Prep. Otec.
3 S.	Ryszarda Bisk.	21	Jakowa
4 N.	**Palmowa.** Izydora	22	**Cwitonosnaja.** Wasyłya
5 P.	Wincentego	23	Nykona Pr.
6 W.	Celestyna Pap.	24	Zacharya Prep.
7 S.	Epifaniusza	25	**Błah. P. Bohor.**
8 C.	† *Wiecz. P.* Dyonizego	26	Czetw. W. Hawryiła
9 P.	† *Wielki P.* Marcela	27	**Piatok W.** Matrony
10 S.	† *Wielka S.* Ezechiela	28	Subota W. Marka prep.
11 N.	**Wielkanoc.** Leona	29	**Woskresenie Chr.**
12 P.	**Pon. Wielk.** Zenona	30	**Ponediłok Switłyj**
13 W.	Justyna Męcz.	31	**Wtorek Switłyj**
14 S.	Waleryana	1	Maryi
15 C.	Ludwiny i Kasyldy	2	Tyta Prep.
16 P.	Lamberta	3	Nykyty Pr.
17 S.	Rudolfa	4	Josyfa Prep.
18 N.	**1 po W.** Apoloniusza	5	**N. 1 po Woskres.**
19 P.	Jerzego	6	Jewtychia
20 W.	Wiktora	7	Hrehorya Meł.
21 S.	Anzelma bisk.	8	Irydiona ap.
22 C.	Sotera i Kaja	9	Jewpsychia jep.
23 P.	Wojciecha Bisk.	10	Terentia
24 S.	Fidelisa Egberta	11	Antipy
25 N.	**2 po W.** Marka ew.	12	**N. 2 po Woskr.**
26 P.	Kleta i Marcelina	13	Artemona
27 W.	Anastazego	14	Martyniana
28 S.	Witalisa M.	15	Arystarcha
29 C.	Piotra M. i Hugona	16	Ahapii Mucz.
30 P.	Katarzyny Sen.	17	Symeona Prep.

KALENDARZ ŻYDOWSKI

6 i 7 kwietnia — 15 i 16 Nisan (1 i 2 dzień Pesach — Wielkanoc). 8—11 kwietnia — 17—20 Nisan (wolne dni święta Pesach). 12 i 13 kwietnia — 21 i 22 Nisan (7 i 8 dzień Pesach).

DNI	ŚWIĘTA RZYM.-KATOL.		ŚWIĘTA GRECKO-KATOL.
1 S.	Filipa i Jakóba	18	Joana Prep.
2 N.	**3 po W.** Zygmunta	19	**N. 3. O Rozsłab.**
3 P.	Znalez. św. Krzyża	20	Joana weł.
4 W.	Floryana m.	21	Januarya m.
5 S.	Piusa V. i Gotard.	22	Fteodora Sekeot.
6 C.	Jana w oleju męcz.	23	Hrehorya Mucz.
7 P.	Flawii i Domiceli p.	24	Sawwy Mucz.
8 S.	**Sw. Stanisława**	25	Marka Jep.
9 N.	**4 po W.** Grzegorza	26	**N. 4. O Samar.** Wasyłyja
10 P.	Izydora	27	Symeona
11 W.	Beatryksy panny	28	Jasona Ap.
12 S.	Pankracego	29	9 Mucz.
13 C.	Serwacego	30	Jakowa Ap.
14 P.	Bonifacego męcz.	1	**MAJ.** Jeremy
15 S.	Zofii z trzema córk.	2	Aftanazya M.
16 N.	**5 po W.** Jana Nep.	3	**N. 5. O Slipcy**
17 P.	Paschalisa	4	Tymofteja M.
18 W.	Feliksa kapł.	5	Iryny mucz.
19 S.	Piotra Celest.	6	Jowa Prawedn.
20 C.	**Wniebowstąp. P. J.**	7	**Woznesenie Hos.**
21 P.	Heleny Kr.	8	Joana Boh.
22 S.	Julii p. i Faustyna	9	Pren. M. Nykoły
23 N.	**6 po W.** Dezyderyusza	10	**N. 6. Sw. Otec.**
24 P.	Joanny w.	11	Symeona Ap.
25 W.	† Urbana i Grzegorza	12	Jepyfanya Jep.
26 S.	† Filipa Nereusza	13	Hłykeryi
27 C.	† Jana pap. m.	14	Izydora Mucz.
28 P.	Maryi Magdaleny	15	Pachomyja w.
29 S.	Maksyma i Teodoz.	16	Fteodora Osw.
30 N.	**Zesł. Ducha św.** Feliksa	17	**Soszest. św. D.**
31 P.	**Swiąteczny.** Anieli	18	**O presw. Trojcy**

KALENDARZ ŻYDOWSKI

3 maja — 18 Ijar — Lag-b'Omer. 26 i 27 maja — 6 i 7 Siwan (1 i 2 dzień Schebuot — Zielone Święta).

CZERWIEC IJUŃ

DNI	ŚWIĘTA RZYM.-KATOL.		ŚWIĘTA GRECKO-KATOL.
1 W.	Nikodema m.	19	Patrykija
2 S.	† Eugeniusza i Erazma	20	Ftałatea M.
3 C.	Klotyldy król.	21	Konstantyna
4 P.	† Kwiryna	22	Wasyłya m.
5 S.	† Bonifacego	23	Mychaiła
6 N.	**I po S. Trój.** Norberta	24	**N. 1. Wsich Swiat.**
7 P.	Roberta	25	Symeona Prep.
8 W.	Medarda b.	26	Karpa Ap.
9 S.	Felicyana i Pelagii	27	Fteraponta
10 C.	**Boże Ciało.** Małgorzaty	28	**Tiło Chr.**
11 P.	Barnaby Apost.	29	Fteodosyi m.
12 S.	Onufrego wyznaw.	30	Izaakia prep.
13 N.	**2 po Sw.** Antoniego	31	**N. 2. Pr. Euchar.**
14 P.	Bazylego	1	Jermyła Ap.
15 W.	Wita i Modesta	2	Nykyfora m.
16 S.	Justyny p. i Benona	3	Łukiłyana
17 C.	Adolfa b. i Marc.	4	Mytrofana
18 P.	*Serca Jez.* Marka	5	Dorofteja
19 S.	Gerwazego i Prot.	6	Hyłariona
20 N.	**3 po S.** Reginy i Flor.	7	**N. 3.** Fteodora m.
21 P.	Alojzego	8	Fteodora prep.
22 W.	Paulina b.	9	Kyryła Arch.
23 S.	Wandy i Agrypiny	10	Tymoftea jep.
24 C.	Narodz. Jana Chrzc.	11	Warftołomea
25 P.	Wilhelma i Łucyi	12	Onufrya Prep.
26 S.	*Uroczyst. Serca J.*	13	Akiłyny
27 N.	**4 po S.** Władysława	14	**N. 4.** Jełysea
28 P.	Leona p.	15	Amosa
29 W.	**Piotra i Pawła ap.**	16	Tychona
30 S.	Emilii i Lucyny	17	Manuiła Mucz.

KALENDARZ ŻYDOWSKI
20 czerwca — 1 Tamuz.

LIPIEC ŁYPEŃ

DNI	ŚWIĘTA RZYM.-KATOL.		ŚWIĘTA GRECKO-KATOL.
1 C.	Teobalda Op.	18	Łeontyja
2 P.	*Nawiedz. N. M. P.*	19	Judy ap.
3 S.	Alfreda i Anatola	20	Meftodya
4 N.	**5 po Sw.** Józefa Kal.	21	**N. 5.** Julyana
5 P.	Filomeny	22	Jewsewya
6 W.	Izajasza pror.	23	Ahrypiny
7 S.	Cyryla i Metodego	24	**Rożd. św. Joana**
8 C.	Elżbiety kr.	25	Fewronyi
9 P.	Weroniki i Mikoł.	26	Dawyda Ftes.
10 S.	Amalii p. i 7 Braci m.	27	Samsona Pr.
11 N.	**6 po Sw.** Pelagii m.	28	**N. 6.** Kyra i Joanna
12 P.	Jana Gwalberta	29	**Petra i Pawła Ap.**
13 W.	Małgorzaty p.	30	Sob. SS. 12 Apost.
14 S.	Bonawentury	1	**ŁYPEN.** Kosmy
15 C.	Rozesłanie Ap.	2	Poł. Ryzy Boh.
16 P.	*NMP. Szkapl.*	3	Jakynfta mucz.
17 S.	Aleksego wyzn.	4	Andreja
18 N.	**7 po Sw.** Szymona	5	**N. 7.** Aftanazya
19 P.	Wincentego	6	Syzona
20 W.	Czesława i Hier.	7	Ftomy prep.
21 S.	Daniela i Praksedy	8	Prokopa M.
22 C.	Maryi Magdaleny	9	Pankratya ep.
23 P.	Apolinar. i Teofila	10	SS. 45 Muczenikow
24 S.	Krystyny p. m.	11	Jewtymyja
25 N.	**8 po Sw.** Jakóba	12	**N. 8.** Prokła mucz.
26 P.	Anny M. N. M. P.	13	Hawryła Ap.
27 W.	Natalii p. i Kuneg.	14	Akyły Ap.
28 S.	Inocentego	15	Kyryłła M.
29 C.	Marty panny	16	Aftynohena
30 P.	Julity i Abdona	17	Martyny M.
31 S.	Ignacego Lojoli	18	Jemyłyana M.

KALENDARZ ŻYDOWSKI
6 lipca — 17 Tamuz — post (zdobycie Jerozol.). 27 lipca — 9 Abh — post (zburzenie świątyni).

SIERPIEŃ — SERPEŃ

DNI	ŚWIĘTA RZYM.-KATOL.		ŚWIĘTA GRECKO-KATOL.
1 N.	**9 po Św.** Piotra w Ok. ☺	19	**N. 9.** Makryny prep.
2 P.	*NMP. Anielskiej*	20	Ilyi Pror.
3 W.	Znalez. św. Szczepana	21	Symeona pr.
4 S.	Dominika wyzn.	22	Maryi Mahdał.
5 C.	*NMP. Śnieżnej*	23	Trofyma m.
6 P.	*Przemien. Pańskie*	24	Chrystyny mucz.
7 S.	Kajetana wyzn.	25	Usp. św. Anny.
8 N.	**10 po Św.** Cyryaka ☾	26	**N. 10.** Jermołaja
9 P.	Romana	27	Pantałejmona
10 W.	Wawrzyńca	28	Prohora i Nik.
11 S.	Zuzanny p. m.	29	Kałłynyka M.
12 C.	Klary i Hilaryi pp.	30	Syły Ap.
13 P.	Hipolita męcz.	31	Jewdokima
14 S.	*Wigil.* Euzebiusza	1	Prois. św. Kr.
15 N.	**11 po Św. Wnieb. NMP.** ●	2	**N. 11.** Stefana mucz.
16 P.	Jacka	3	Izaakija prep.
17 W.	Anastazego b.	4	7 Otrok. w Efez.
18 S.	Heleny szwedzk.	5	Jewsychnyja
19 C.	Benigny i Sebalda	6	**Preobr. Hosp.**
20 P.	Bernarda i Sam.	7	Dometya
21 S.	Joanny Fremiot wd.	8	Jemyłyana
22 N.	**12 po Św.** Tymoteusza	9	**N. 12.** Matfeja Ap.
23 P.	Filipa B.	10	Ławrentya
24 W.	Bartłomieja Ap. ☽	11	Jewpła mucz.
25 S.	Ludwika króla.	12	Fotya M.
26 C.	Zefiryna i Aleksandra	13	Maksyma
27 P.	Przen. rel. św. Kaz.	14	Mycheja pror.
28 S.	Augustyna bisk. w.	15	**Uspenie Bohor.**
29 N.	**13 po Św.** Ścięc. ś. Jana	16	**N. 13.** Nerukotw. Obraz.
30 P.	Feliksa i Róży p.	17	Myrona mucz.
31 W.	Rajmunda w. ☺	18	Flora i Ławra MM.

KALENDARZ ŻYDOWSKI
17 sierpnia — 1 Elul.

WRZESIEŃ — WERESEŃ

DNI	ŚWIĘTA RZYM.-KATOL.		ŚWIĘTA GRECKO-KATOL.
1 S.	Idziego op.	19	Andreja
2 C.	Stefana króla	20	Samuiła prep.
3 P.	Eufemii i Bronisławy	21	Ftaddeja
4 S.	Rozalii panny	22	Ahaftonika
5 N.	**14 po Św.** Wawrzyńca	23	**N. 14.** Łuppa M.
6 P.	Zacharyasza	24	Ewtychia
7 W.	Reginy panny	25	Warftołomeja
8 S.	**Narodzenie N. M. P.**	26	Adriana m.
9 C.	Gorgoniego	27	Tymona prep.
10 P.	Mikołaja z Tolent w.	28	Mojseja
11 S.	Prota, Jacka i Teodory	29	Usikn. Hł. Joanna
12 N.	**15 po Św.** Waleryana	30	**N. 15.** Ałeksandra
13 P.	Filipa aleks.	31	Położ. poj. Pr. B.
14 W.	Podwyż. św. Krzyża	1	Symeona
15 S.	† *Such.* Nikodema B.	2	Mamanta
16 C.	Ludmiły m.	3	Anftyna m.
17 P.	† *Such.* Lamberta B.	4	Wawyły
18 S.	† *Such.* Józefa z Kop.	5	Zacharya
19 N.	**16 po Św.** Januarego	6	**N. 16.** Wosp. cz. Mychaiła
20 P.	Eustachego	7	Sozonta
21 W.	Mateusza ap.	8	**Rożd. Pr. Boh.**
22 S.	Maurycego i Tomasza	9	Joakima i Anny
23 C.	Tekli panny męcz.	10	Mynodory
24 P.	Gerarda bisk. m.	11	Fteodory Prep.
25 S.	Kleofasa M.	12	Awtemona
26 N.	**17 po Św.** Cypryana	13	**N. 17.** Kornyła mucz.
27 P.	Przenies. ś. Stanisława	14	**Wozn.** cz. **Kresta**
28 W.	Wacława męcz.	15	Nykyty M.
29 S.	*Michała arch.*	16	Josafata
30 C.	Hieronima wyzn.	17	Sofii Mucz.

KALENDARZ ŻYDOWSKI: 16 wrz. 1 Tischri (Nowy Rok 5670). 17 i 18 wrz. 2 i 3 Tischri (2-e św. N. R. i Post Gedaliego). 25 wrz. 10 Tischri — Jom Kipur — sądny dzień. 30 wrz. 15 Tischri 1 dzień Sukoth (święto szałasów).

PAŹDZIERNIK ŻOWTEŃ

DNI	ŚWIĘTA RZYM.-KATOL.		ŚWIĘTA GRECKO-KATOL.
1 P.	Remigiusza bisk.	18	Jewmenya Pr.
2 S.	Aniołów Stróżów	19	Trofyma Mucz.
3 N.	**18 po Sw. NMP. Róż.**	20	**N. 18.** Jewstafia
4 P.	Franciszka Seraf.	21	Kondratya
5 W.	Placyda m. i Flawii	22	Foky mucz.
6 S.	Brunona B. ☾	23	Zacz. s. Kr. Joana
7 C.	Marka pap.	24	Ftekły Mucz.
8 P.	Wincentego Kadł.	25	Ewfrozyny
9 S.	Dyonizego	26	**Joana Bohosł.**
10 N.	**19 po Sw.** Franciszka	27	**N. 19.** Kałystrata
11 P.	Placydy	28	Charytona
12 W.	Maksymiliana B.	29	Kyriaka
13 S.	Edwarda króla	30	Hrehorya weł.
14 C.	Kaliksta 🌑	1	**Pokr. Pr. Boh.**
15 P.	Jadwigi i Teresy	2	Kypryana
16 S.	Florentyna i Saturnina	3	Dyonysya
17 N.	**20 po Sw.** Wikt. i Małg.	4	**N. 20.** Jerofteja
18 P.	Łukasza Ew.	5	Charytyny m.
19 W.	Piotra z Alkantary	6	Ftomy Ap.
20 S.	Prz. ś. Wojc. i Ireny	7	Serhya M.
21 C.	Urszuli p.	8	Pełahyi
22 P.	Korduli panny ☽	9	Jakowa Ap.
23 S.	Jana Kapistrana	10	Jewłampia
24 N.	**21 po Sw.** Rafała arch.	11	**N. 21.** Fyłypa
25 P.	Kryspina	12	Prowa mucz.
26 W.	Ewarysta pap.	13	Karpa M.
27 S.	Sabiny i Florentego	14	Nazarya
28 C.	Tadeusza i Szymona 🌕	15	Ewfymia
29 P.	Narcyza b. i Euzebii	16	Łonhyna M.
30 S.	† Marcelego	17	Osyi Pr.
31 N.	**22 po Sw.** Lucylli	18	**N. 22.** Łuki ap.

KALENDARZ ŻYDOWSKI: 1 paźdz. 16 Tischri (2gi dzień Św. Szałasów). 6 paźdz. 21 Tischri (Sw. palm.). 7 paźdz. 22 Tischri (Swięto zakończenia). 8 paźdz. 23 Tischri (Radość z prawa).

LISTOPAD — ŁYSTOPAD

DNI	ŚWIĘTA RZYM.-KATOL.		ŚWIĘTA GRECKO-KATOL.
1 P.	**Wszystkich Świętych**	19	Joiła pror.
2 W.	*Dzień Zad.* Wiktor.	20	Artemija
3 S.	Huberta i Sylwii	21	Iłaryona prep.
4 C.	Karola Borom. ☾	22	Awerkia
5 P.	Elżbiety M.	23	Jakowa Ap.
6 S.	Leonarda wyzn.	24	Arefty mucz.
7 N.	**23 po Św.** Herkulana	25	**N. 23.** Markyana
8 P.	Sewera	26	Dymetria
9 W.	Teodora żołn.	27	Nestora M.
10 S.	Andrzeja z Awelinu	28	Terentya
11 C.	Marcina b.	29	Anastazyi
12 P.	Marcina pap. w.	30	Zynowija M.
13 S.	Dydaka i Eugeniusza ●	31	Stachyja Ap.
14 N.	**24 po Św.** *Stanisł.*	1	**N. 24.** Kosmy i Dam.
15 P.	Leopolda	2	Josafata
16 W.	Edmunda	3	Akepsyny
17 S.	Grzegorza	4	Joannyka Prep.
18 C.	Ottona Op.	5	Hałaktyona
19 P.	Elżbiety królowej	6	Pawła Arch.
20 S.	Feliksa Wal. ☽	7	MM. 33. w Mełyty
21 N.	**25 po Św.** *Ofiar. NMP.*	8	**N. 25. Mychaiła**
22 P.	Cecylii p.	9	Onysifora
23 W.	Klemensa pap.	10	Eresta Ap.
24 S.	Jana od Krzyża	11	Myny mucz.
25 C.	Katarzyny p.	12	Joanna Mył.
26 P.	Konrada m.	13	Joanna Złot.
27 S.	Waleryana bisk. ○	14	Fyłypa Ap.
28 N.	**1 Ad.** Mansw. i Grzeg.	15	**N. 26.** Hurya
29 P.	Saturnina	16	Matfeja
30 W.	Andrzeja ap.	17	Hryhorya Neok.

KALENDARZ ŻYDOWSKI
15 listopada — 1 Kislew.

GRUDZIEŃ — HRUDEŃ

DNI	ŚWIĘTA RZYM.-KATOL.		ŚWIĘTA GRECKO-KATOL.
1 S.	† Eligiusza B.	18	Płatona
2 C.	Bibianny	19	Awdyja
3 P.	† Franciszka Ks.	20	Hryhora
4 S.	† Barbary p. ☾	21	**Wowed. Bohor.**
5 N.	**2 Adw.** Anastazego	22	**N. 27.** Fyłymona
6 P.	Mikołaja	23	Amfyłochyja
7 W.	Ambrożego	24	Ekateryny
8 S.	**Niepok. Pocz. NMP.**	25	Kłymentyja
9 C.	Waleryi	26	Ałyppa
10 P.	† *N. M. P. Loret.*	27	Jakowa M.
11 S.	Damazego pap.	28	Stefana M.
12 N.	**3 Adw.** Aleksandra ●	29	**N. 28.** Paramona
13 P.	Łucyi	30	Andreja Apost.
14 W.	Izydora	1	Nauma
15 S.	† Wiktora	2	Awwakuma
16 C.	Adelajdy ces.	3	Sofonia
17 P.	† Łazarza b.	4	Warwary
18 S.	† Gracyana M.	5	Sawwy Os.
19 N.	**4 Adw.** Nemezyusza	6	**N. 29.** Nykołaja
20 P.	Teofila m. ☽	7	Amwrozya
21 W.	Tomasza ap.	8	Patapia
22 S.	† Zenona żołn. m.	9	**Zaczat. Bohorod.**
23 C.	Wiktoryi panny m.	10	Myny
24 P.	† *Wig.* Adama i Ewy	11	Danyiła
25 S.	**Boże Narodzenie**	12	Spirydyona
26 N.	**Św. Szczepana** ○	13	Ewstratia
27 P.	Jana ewang.	14	Ftyrsa M.
28 W.	Młodzianków	15	Jełewterya
29 S.	Tomasza Kant.	16	Ahhea pr.
30 C.	Sabina i Eugen.	17	Danyiła św.
31 P.	Sylwestra i Melanii	18	Sewastyana

KALENDARZ ŻYDOWSKI

8—15 grudnia — 25 Kislew aż do 3 Tebeth — Chanukah (Uroczyst. poświęcenia).

SPIS ŚRODKÓW LEKARSKICH

zawartych

W RECEPTACH PODRĘCZNIKA TERAPEUTYCZNEGO.

(Podane przy danym środku liczby odpowiadają liczbom recept).

PODRĘCZNIK TERAUPETYCZNY.

Abortus. Poronienie. Przy poronieniu nawykowem należy wykazać przyczynę. Z chorób ogólnych najczęściej wywołuje je kiła, która wymaga energicznego leczenia swoistego podczas ciąży. Inne skazy ogólne wymagają też leczenia swoistego. Z przyczyn miejscowych najczęściej wywołują poronienie tyłozgięcie macicy, dające się podczas ciąży leczyć; jakoteż zmiany zapalne błony śluzowej, miąższu macicy i jej otoczenia. Gdy przyczyny poronień nawykowych przy badaniu nie łatwo nam odnaleść, natenczas polecimy ciężarnej nadzwyczaj spokojne zachowanie się, zabronimy jej spółkowania, wszelkich forsowniejszych ruchów, jazdy, zwłaszcza koleją, a nawet dłuższy czas polecimy jej pozostawanie w łóżku.

Każde krwawienie w ciąży, dla którego przy badaniu nie znajdziemy wyraźnej przyczyny, zapowiada możliwość poronienia, a skoro do krwawień dołączą się bóle w krzyżach i dołem, wtedy mówimy o poronieniu grożącem. W tych przypadkach kładzie się chorą do łóżka, zaleca się jej bezwzględny spokój, dyetę lekko strawną; przeciw skurczom macicy podaje się środki odurzające, najlepiej w formie czopków odbytniczych.

1. **Rp.** Extr. opii aquosi 0·04. But. Cacao q. s. ut f. supp. anale. D. t. Nr. VI. S. 2—3 czopków dziennie użyć lub też:
2. **Rp.** Morphi muriat. 0·015; But. Cacao q. s. ut. f. supp. anale. D. t. Nr. VI. S. 2—3 czopków dz. użyć.

Krwawienie skąpe nie wymaga żadnego lekowania, w krwawieniu obfitszem wolno podawać tylko środki działające na błonę śluzową, a nie na miąższ macicy, jako to:

3. **Rp.** Extr. fluid. hydrast. canad. 20·00. S. 3 razy dnia 15—20 kropli zażyć, lub też:
4. **Rp.** Okistiptini Richter in pastillis à 0·05; Dtd. Nr. XL. S. 3 razy d. po 2—3 pastylek zażyć.

5. **Rp.** Styptol à 0·05 Pastill. S. 4 razy dziennie 1—2 pastylek.

Niewolno natomiast przy grożącem poronieniu podawać sporyszu, jakoteż środków przeczyszczających, drastycznych, okładów zimnych, lub też używać tamponady pochwy. Natomiast bardzo groźny krwotok nawet przy poronieniu grożącem będzie zmuszał nas do użycia tamponady pochwy. Użyjemy tamponów, albo z gazy aseptycznej, albo z gazy jodoformowej, pierwsze będziemy musieli usunąć po 12, drugie po 24 godzinach.

Tamponady należy dokonywać z wszelkiemi możliwemi kautelami aseptyki.

Przy poronieniu w toku będącem niema również wskazania do żadnych zabiegów, ani też do jakiegokolwiek lekowania, z wyjątkiem znacznego krwotoku (zniewalającego do tamponady szyi i pochwy, ewentualnie do ręcznego wydobycia jaja płodowego) i objawów zakażenia, które również nakazują poronienie jak najszybciej ukończyć.

Zatrzymanie łożyska lub resztek jaja płodowego po poronieniu zniewala do ręcznego usunięcia ich z macicy, a dopiero gdy to jest niemożliwem, można użyć tępej łyżeczki celem ich usunięcia. Postępowanie ściśle aseptyczne.

Po ukończeniu poronienia i dokładnem przestrzykaniu macicy w razie niedowładu macicy można podać wewnętrznie 2—3 gr. sporyszu; ergotynę Wernicha lub secacorninę podskórnie w ilości 1—2 gr.

Tamponowanie szyi po poronieniu niezakażonem jest zbyteczne.

Acne rosacea. T r ą d z i k r ó ż o w a t y. Usuwać przyczyny wewnętrzne. Wewnętrznie:

6. **Rp.** Ichtalbin v. Ichtyol. 15·0; Pulv. et extr. Liquirit. *āā* ad pill. 100. S. 3 razy dnia 2—6 pigułek.

Miejscowo: Przez dzień zmywać często rozcieńczonym kw. octowym lub cytrynowym lub smarować 2% rozczynem wyskokowym tanniny, a na noc przykładać:

7. **Rp.** Thigenol 5·0; Vaselini flav., Lanolini āā 10·0. Aq. destill. 20·0. S. Ciasto chłodzące.

Obok tego krótkie okłady (8—10 sek.) z gorącej wody, potem puder. W okresach późniejszych nacięcia nożykiem lub elektroliza.

Acne vulgaris. T r ą d z i k. Dyeta, leczenie przyczyn wewnętrznych.

Miejscowo: wyciskać zaskórniki i krosty; częste wymywanie w dzień mydłem przetłuszczonem resorcynowo- lub naftolowo-siarczanem, tiosinaminowem lub sap. natr. peryoxydat. Na noc posmarować maścią:

8. **Rp.** Sol. Calcii chlorat. (10%); Naftalani *āā*. 45·0. Mf. Ung. S. Maść na noc;

9. **Rp.** Adip. lanae 50·0; Vasel. flav. 10·0; Hydrogen. peryoxyd. 20·0; Hydrarg. sublim. corr. 0·03; Bism. oxychlorat. 0·5—

1·0. Mf. ung. S. Maść na noc.

10. **Rp.** Zinc. oxyd., Amyli trit. āā 25·0; Vaselin fl. 50·0; Ac. salicylici 1·0; Resorcini 2·0; Sulf. praecip. 3,0; Mfungu. S. Maść na noc.

Agrypnia. Bezsenność. Uwzględnić przyczyny: Anaemia, Hysteria, Neurastenia, Dyspepsia.

Przy anemii na wieczór wino, piwo, przy nawałach derivantia, letnie kąpiele, odpowiednia dyeta, unikanie męczącej umysłowej pracy, wczesne jadanie wieczerzy, nacieranie ciała wodą z octem itd. Gdy te środki nie pomagają:

11. **Rp.** Chloralhydrat 3—5·00; Aq. dest. 100·00; Succi liquir. 20·00; Chloroform gtt. 3. MDS. Połowę na raz, drugą za 1/2 godz.

12. **Rp.** Sulfonali 1·00; D. tal. dos. N. V. S. Na jedną do trzech godzin przed spaniem proszek z herbatą lub rosołem. (Przy dłuższem używaniu intoxic!).

13. **Rp.** Kali bromati 0·25; Castor. canad. 0·05; Sacchari 0·30; Mfp. D. tal. dos. X. S. 3 proszki dziennie. (A. na tle nerwowem).

14. **Rp.** Chloralamid. 2·00; Aqu. dest.; Syr. simpl. *āā* 30·00. MDS. Na noc zażyć.

15. **Rp.** Hyoscini hydrojodici 0·01, Extr. Gent. q. s. ut. f. pill. N. L. S. Na noc 2—3 pigułek.

Polecany też bywa przetwór Bromidia 1—2—3 łyżeczek na noc.

16. **Rp.** Trional. 1·0. S. 1—2 proszków w mleku, rosole itp.

17. **Rp.** Paraldehyd. 4·0; Mucilag. Salep.; Syr. cort. Aurant. *āā* 20·0; Aq. font. 40·0. S. połowę na raz, po 2 godz. drugą.

18. **Rp.** Bromipin 10% f. c. vitell. ov. N. II. emuls., add. ol. menth. pip. gtt. 5. S. na noc 1—3 łyżeczek.

19. **Rp.** Dionin. 0·02—0·03 p. dos. DS. w kropl. lub proszku na noc.

20. **Rp.** Hedonali 0·5—1·0—1·5—2·0 pro dosi.

21. **Rp.** Veronali 0·25—1·0 pro dosi.

Alcoholismus. Zatrucie wyskokowe. *Acutus* zobacz: Otrucia.

Chronicus. Leczenie tylko w zakładach możebne. Zupełne usunięcie alkoholu; leki nasenne, przedewszystkiem chloral i sulfonal; kąpiele letnie. W lżejszych stopniach pomaga: *Tra opii simpl.*

22. **Rp.** Strychnin nitr. 0·05; Aqu. dest. 15·00. DS. do injekcyi. Dzien. 1—2 inj. po 0·50 płynu. Równocześnie natr. brom.

23. **Rp.** Extr. nuc. vom. 0·50; Spir. vini 5.0; Acid. phosphor. dil. 10·0. S. 3 razy dnia po 10 kropli.

Rosyjscy autorowie zalecają także w przypadkach przewlekłego zatrucia alkoholem stosowanie sperminy, wzgl. cerebryny Poehla.

Alopecia areata. Łysina plackowata. Cierpienie nader uporczywe.

24. **Rp.** Veratrin 0·40; Spir. vini rectif. 90·0; Spir. Lavandul. 30·0; Glycerin. p. 15·0. S. codziennie pędzl. miejsca zajęte (Kaposi).

25. **Rp.** Chrysarobini 2·0—4·0; Lanolin. anhydr. 3·00. S. Codziennie natrzeć, aż do podrażnienia (Crocker) (ostrożnie ze względu na coniunctivitis).

26. **Rp.** Sublimat. corros. 0·1—0·3; Spir. vin. rectif. 4·0; Ol. terebinth. 25·0. S. Codziennie wcierać (Crocker).

27. **Rp.** Chloral hydrat. 5·0; Aether. sulfur. 25·0; Ac. acetic. crystal. 1·0—5·0. Co 2 tygod. dobrze wcierać, — codziennie zaś wyrywać włosy w otoczeniu i wcierać 5% salol w wyskoku.

Amenorrhoea. Brak miesiączki. Badać dokładnie i szukać przyczyny. Pamiętać o możebności ciąży. W przypadkach haematometra zabieg operacyjny. Jeżeli przyczyną chlorosis, scrophulosis, tuberculosis, anaemia, polysarcia, zastosować odpowiednie leczenie, uregulować dyetę i uważać na stolec.

W przypadkach niedostatecznego rozwoju macicy, albo w przypadkach nadmiernego zwinięcia się tejże po porodzie—wstrzykiwania ciepłe, elektryzowanie macicy, kąpiele nożne gorące, upusty krwi z części pochwowej, powtarzane w czterotygodniow. odstępach, szczególniej gdy są molimina menstrualia. Codzienne zakładanie sondy, pędzlowanie części pochwowej nastojem jodu, miesienie wzdłuż kręgów lędźwiowych i krzyżowych. Wewnętrznie: żelazo, luteina, ovarinum Pochl, owaryna Wellcommea, zmiana powietrza (powietrze górskie), Krynica, kąpiele borowinowe (Mattoniego sól borowinowa).

28. **Rp.** Extr. aloes 1·00; Pulv. myrrhae q. s. ut. f. pill. Nr. L. S. 3 razy dnia 2—3 pigułek.

29. **Rp.** Acid. arsenic. 0·06; Ferri sulfur. exsiccat. 2·00; Piper nigr.; Aloes; Myrrh. *āā.* q. s. f. pill. Nr. 60. S. 2 r. dz. pigułkę po jedzeniu.

30. **Rp.** Kali hypermang. 1·00; Butyr. cacao 1·00; Pulv. cacao q. s. ut. f. pill. 50 S. 3 r. dnia 1—2 pigułek, lub podaje się w czasie molimina menstrualia.

31. **Rp.** Capsul. elasticar. tenentium 0·02 Apioli Nr. XX. S. Rano i wieczór kapsułkę zażyć (Baillot i Barbette).

32. **Rp.** Mangan sulfur. 5·00, Bolus albae q. s. ut. f. pill. Nr. L. S. 1—2 pigułek dziennie po jedz.

33. **Rp.** Ovarinum Poehl in tabl. à 0·3 S. 3—6 tabl. dziennie.

34. **Rp.** Ovarinum Poehl in amp. pro injectione. S. 1—2 amput. dziennie.

Anaemia. Niedokrwistość. Jeżeli wskutek krwo-

toku: leki wzmacniaj. i podniec. W razie grożącego zapadu wino Sherry, Szampańskie, czarna kawa, eter, oraz: podskórne wstrzyknięcie rozczynu soli 0·70% w ilości 500·0—1000·0. Enemy z wody słonej, które można dawać, gdy chory nawet nieprzytomny. Najpierw enema ciepła dla oczyszczenia kiszki, następnie z wody słonej: na ½—1 litra wody gorącej ½—1 łyżeczki soli, (zatrzymać przez pół godziny), powtarzać w pierwszych dniach po krwotokach co godzinę, w dalszych co 2—6 godzin.

Na przemian można dawać enemy odżywcze (2 na dzień) 200 cm.³ ciepłego mleka lub nietłustego rosołu z ½ łyżeczką soli i żółtkiem, łyżeczką somatozy, kieliszkiem wina czerw.

35. **Rp.** Aether. sulfur. 10·00; Camphor. 1·00. DS. Wstrzykn. 1—3 strzyk.

36. **Rp.** Ol. camphorati 10·00. DS. ½ strzykawki.

Przy dłużej trwających A. wedł. wskazań: uwzględnić dokładnie przewód pokarmowy w szczególności usta (zęby) i żołądek; arsen (Woda Gubera, Levico, przetwory kakodylowe), żelazo, wino, pobyt na śwież. powietrzu. Wody żelaziste, Krynica, Żegiestów, kąpiele borowinowe (fabr. »Tlen« we Lwowie; sól borowinowa Mattoniego; Dra Sedlitzkiego tablet. borowinowo-żelaziste do kąpieli), żelaziste z solank.

37. **Rp.** Liquor ferri album. 50·00. DS. 2 razy dzien. łyżeczkę.

38. **Rp.** Ferri hydrog. reduct. 5·00; Acid. arsen. 0·10; Pulv. altheae, Mel. depur. *āā* qu. s. f. pill. Nro 120. S. 3 pig. dzien.

39. **Rp.** Granul. natr. arsenic. *āā* 0·001. — S. 3 razy dziennie po 1—2 perełek zażywać po jedzeniu.

40. **Rp.** Haemoglobina po 0·20 na dzień w formie pastylek Dra Pfeiffera.

41. **Rp.** Natri kakodylici (5—10%) soluti Clin (pro injectione) in ampull. steril. à 1 cm³ Dtd. Nr. XXX S. Do wstrzykiwań podskórn.

Wody pyrofosforan. Syr. ferr. mang. pept. fabr. Matula. Ferrophosphat »Matula«. Pastill. jodo-ferrati comp. Jahr. Pill. Blaudi; Fersan-Alboferrinum. Fersan w proszku lub pastylk., Maltoferrochin, Maltochin, China-Sherry fabr. Svatek et Comp., Haematicum Glausch, Sperminum Poehl (wewn., w lewatywach, zastrzykiw. podsk.).

U dzieci leczyć przyczynowo: Zaburzenia w trawieniu, kiła, krzywica, zołzy, zimnica.

Angina diphteritica zob. **Diphteritis.**

Angina pectoris zob. **Stenocardia.**

Angina catarrh. acuta. O s t r y n i e ż y t g a r d ł a. Ciepłe płukanie z naparu korzeni ślazowych.

42. **Rp.** Infus. fol. Salviae e 20·0 ad 200·0; Trae opii simpl. 1·0. MDS. Płukanie.

43. **Rp.** Decoct. rad. Altheae 200·0; Trae laud. simpl.

gtt. XV; Syr. moror. 20·0 MDS. Płukanie.

44. **Rp.** Kali chlorici 5·0; Aq. destill. 300·0; Spir. menth. pip. gtt. II. MDS. Płukanie.

45. **Rp.** Acidi salicylici 1·0; Kali chlorici 2·0; Aq. destil. 300·0. MDS. Płukanie.

46. **Rp.** Alum. crud. 5·0; Aq. destill. 200·0; Trae laud. simpl. 1·0. MDS. Płukanie.

47. **Rp.** Hydrog. peroxydat. 3% 300·0. MDS. Płukanie.
Dra Frągnera pastylki odkażające.

Angina phlegmonosa. Ropowica gardła. Otworzenie ropnia w stosown. czasie; dnia następn. w razie objawów zatrzymania się ropy należy zgłębnikiem rozerwać zlepiające się brzegi otworu.

Angina tonsill., catarrhalis, follicularis. Zapalenie migdałków nieżytowe, mieszkowe. Ciepłe płukania.

48. **Rp.** Kali hypermang. 1·0; Aq. destill. 300·0. DS. Woda do ust.

49. **Rp.** Natri salicylici 1·0 Aq. destill. 200·0. S. płukanie.

50. **Rp.** Aq. calcis 200·0. S. płukanie.

51. **Rp.** Perhydrol 3% 300 0 S. Płukanie.
Obok tego stosować leczenie ogólne i podawać przetwory salicylowe, zwłaszcza Aspirynę lub Hydropyrinę.

52. **Rp.** Aspirini 0·5 Dt. dos. Nr. XII S. 3 proszki dzien.
W przypadkach przewłocznych wyłyżeczkowanie powiększonych follikułów, ewentualnie wycięcie migdałków.

Anorexia. Brak łaknienia. U osób niedokrwistych, gruźliczych i neurasteników świeże powietrze osobliwie górskie i na morzu; kąpiele rzeczne, masaż. W ciężkich przypadkach histeryi leczenie w zakładzie — odosobnienie, ewentual. żywienie sondą — przepłukiwanie żołądka. Odpowiednia dyeta. — U bledniczych żelazo, arsen, kwas solny. Na tle histeryi i neurastenii leczenie bromem.

Tra. amar.; Tra. nuc. vomic.; Tra. chinae comp.; Extr. gentian; Decoct. condurango; Tra rhei vinos.

53. **Rp.** Orexin basic. s. tannic. 0·3—0·5. S. 2 razy dziennie na godz. przed jedzeniem w opłatku lub wsypać na język i popić wodą.

Aphthae (Stomatitis aphthosa). Zapalen. pryszczykowe ust. Pędzlowanie 10% rozczynem kali chloricum, ½% rozczynem acid. tannici, 5% Boraxem. Tra. Myrrhae. Tra. Ratanhiae.

54. **Rp.** Succi citri; Syrup rub. Id. *āā.* 10·00. S: Do pędzlowań.

55. **Rp.** Argenti nitrici 1·00; Aq. dest. 50·00. MDS. Do pędzlowań.

Wewnętrznie:

56. **Rp.** Kali chlorici 1·00; Aq. dest. 80·00, Syrup.

rub. id. 20·00. MDS. Co 2 godz. łyżeczkę.

Uporczywie trzymające się plamy lapisować rozczynem 1—2% lub przypalić sinym kamieniem. Obok tego zimne napoje, podawanie kawałków lodu, unikanie gorących i twardych potraw.

Apoplexia s. **Haemorrhagia cerebri.** Rażenie, udar, krwotok mózgowy. Łóżko, głowa wysoko ułożona, okład lodowy na głowę, okład zimny na serce, u dobrze odżywionych upust krwi (100—500 gr.). U osób bladych, ze słabym pulsem nacierania skroni środkami drażniącymi, synapizma na okolicę serca, wąchanie amoniaku. Nadto dać zaraz lewatywę z octu, mydła lub soli tak, żeby nastąpiło silne przeczyszczenie; nacieranie kończyn. W razie silnych objawów podrażnienia lewatywy z 1 do 2 grm. chloralu, injekcye podskórne 0·01—0·02 morph. mur. Jeżeli tętno słabe i jest zapad — wino, kawa czarna, kamfora, eter podskórnie, digitalis, synapizm. Gdy udar minął, nie pozwalać wstawać z łóżka, okład lodowy w dalszym ciągu na głowie, stolce regulować, wody gorzkie Hunyady Janos, Morszyńska, Saratica; chłodne pożywne napoje, limoniady, zupy, mleko w pierwszych dniach po napadzie, później jaja, bulion. W razie bezsenności chloral, sulfonal, a ze środków wewnętrzn. digitalis lub Tinct. Strophanti dla uspokojenia akcyi serca.

W kilka tygodni po ataku kali jodatum, elektryzowanie kończyn porażonych, miesienie, ruchy bierne.

57. **Rp.** Inf. fol. Sennae e 15·0 ad 200·0; Sal. amar. therm. Carolin.; Syr. rub. idaei *āā*. 25·0; S. Co godz. łyżkę.

58. **Rp.** Inf. rad. Rhei e 15·0 ad 150·0; Ol. ricin. 20·0. MDS. Na dwie lewatywy.

59. **Rp.** Inf. fol. Sennae e 20·0 ad 200·0; Magnes sulfur. 20·0. MDS. Na lewatywę.

60. **Rp.** Tinct. Cantharid. 5·0; Ol. Terebinth. 25·0. M. S. Do nacierań.

W zastarzał. przypadk.:

61. **Rp.** Strychn. nitr. 0·005; Aq. dest. 10·0. S. Codzień 1 strzyk. 1-gramowa.

Appendicitis zob. **Typhlitis**.

Arteriosclerosis. Tętnic stwardnienie. Przedewszystkiem Kal. jod. a w miarę potrzeby równocześnie albo naprzemian z środk. nasercowymi, nitrogliceryna. Uwzględnić: Lues, Diat. uric. Tabes, Morb. Brightii, Diabetes, Ołowicę.

Zamiast Kali jodatum można dawać Natrium jodat (1·0—3·0 dziennie), Jodvasogen 6% (3 razy dziennie po 5—20 krop. w mleku lub wodzie burzącej — sodowej, szczawnickiej itp.); używać miesiącami. Na J. ma tę wyższość nad KJ., że nie sprowadza tak łatwo zatrucia (nieżyty błon śluzowych). W razie wystąpienia objawów zatrucia jodem: Natr. sulfanilicum 6:200. 3 łyżki dziennie.

Powiększać ilość moczu i wydalanie wapna przez nerki:

62. **Rp.** Natr. carb. 10·0; Ac. lactic. q. s. ad saturat. dein adde Ac. lact. 10·0; Syr. simpl. 10·0; Aq. d. ad 200·0. MDS. Przez dzień wyżyć.

Przeciwskazane tylko w końcowym okresie lub wobec znaczn. zaniku nerek.

Rosyjscy autorowie zalecają także podawanie Sperminy Poehla.

63. **Rp.** Spermini Poehl in essentia. S. 3—5 r. dz. po 20—30 kropli.

64. **Rp.** Spermini Poehl pro injectione. S. 1—2 ampułek dz. wstrzykiwać.

Arthritis vide **Rheumatismus articulorum.**

Arthritis urica. Podagra, Dna; Zapalenie stawów dnawe, moczanowe. Leczenie dyetetyczne. Ograniczenie pokarmów co do ilości i jakości. Wolno jeść mięso chude, o ile możności tylko białe, mleko, jarzyn sporo, unikać mącznych potraw w nadmiarze, a głównie napojów wyskokowych. Natomiast tłuszcze są pokarmem bardzo wskazanym o ile często towarzysząca chorobie otyłość nie stanowi ograniczenia w tym względzie. Do picia szczawy lub zwykła woda z dodaniem kwasku. Wskazany jest ruch na świeżem powietrzu, wycieczki w góry, gimnastyka. Ze środków wewnętrzn. polecają: Tinctura lub Vinum colchici po 10—20 kropli 3—4 razy na dzień, Natrium salicylicum lub Antipyrina 2—3 gr. pro die, Hydropyrina (Richter).

W razie silnych bólów wcierać maść z narkotykami, na wewnątrz morfinę lub podskórnie.

Następn. picie wód: Salvator, Bilińska, Vichy, Rymanowska (Klaudya), Szczawnicka (Józefina), Neuenahr, Krościeńska, Dürckheim, Homburg, litowa sztuczna Rzący i Chm., otyłym zaś osobom można polecić Marienbad, Karlsbad, ewent. leczenie na miejscu w Karlsbadzie, kąpiele z dodatk. soli borowin. fabr. »Tlen« lub Mattoniego.

65. **Rp.** Chloroform 10·00; Aq. colonien. 20·000; Tr. Aconiti 10·00. DS. Do nacierań.

66. **Rp.** Extr. Belladon. 2·00; Lanolini 20·00. Mf. ung. DS. Wcieranie.

67. **Rp.** Lithii jodat. 0·25; Extr. et pulv. gent. *āā*. q. s. f. pil. 20. S. 3—4 pig. dziennie.

68. **Rp.** Lithii carbonici 0·10; Sacchari 0·20; Mfp. D. tal. dos. 20. S. 3 proszki dziennie.

69 **Rp.** Lithii. citric. 5·0; Aq. d. 125·0; Ac. citric. 0·5; Syr. citr. 30·0. MDS. 2—3 razy dziennie łyżkę.

70. **Rp.** Natr. bicarbon. 50·0; Acidi citrici 40·0; Lithii carbon., Hexamethylentetramin āā 10·0. MDS. 3 r. dz. po łyżeczce od kawy w szklance wody.

71. **Rp.** Solut. lysidini 50% 10·0; Aq. destillat. 200·0

D. in vitr. nigr. S. 2—6 łyżek dziennie w wodzie alkalicznej zażyć.

72. **Rp.** Piperazin po 0·25 na dawkę, dziennie 1—3 gr.

73. **Rp.** Urosin 10 pastylek dziennie odpowiadający 5 gr. kwasu chinowego (przez 4—8 tyg.).

74 **Rp.**. Solurol Clin in tablettis. S. 3 tabl. dz.

75. **Rp.** Sidonal (Piperazin. chinicum), 0·5. T. d. X. S. 10 proszków dziennie.

76. **Rp.** Salol; Aether sulf. *āā*. 4·00; Collodi 30·00. S. Pędzlować miejsca bolesne.

77. **Rp.** Antinervini (Radl.) 0·50 in pastill. compress. S. Kilka razy dnia zażyć.

Przy białkomoczu:

78. **Rp.** Urotropini 0·50 Dtd. XII. S. 3 pr. dz. zażywać.

Ascaris lumbricoides. Glista dżdżownicowata. Zabraniać pokarm. mączn., natomiast mleko, mięso.

79. **Rp.** Santonin 0·15 (—0·20); Ol. ricini 50·00. MDS. Co 2 godz. łyżkę.

80. **Rp.** Santonin; Calomel. *āā*. 0·01—0·03; Pulv. rad. rhei 0·15; Sacchari 0·20; Mfp. dtur. tal. dos. Nr. 6. Rano i wiecz. proszek.

81. **Rp.** Pulv. sem. Cinae 4·50; Pulv. rad. jalap. 2·50; Mfp. div. in. dqs. Nr. 5. DS. Co $^1/_2$ g. proszek.

Użyć można też trochisci santonini po 0·025 santoniny.

Asthma bronchiale. Dychawica. Usunąć przyczynę (np. polipy w nosie, choroby kobiece itd.)

Podczas samego napadu chorego rozebrać (zwłaszcza zdjąć stanik lub gorset), umieścić go w przestronnym pokoju, gdzie dobre świeże powietrze. Najprędzej działają narcotica, podać więc na wewnątrz albo Chloralhydrat 2·00 na raz, lub wstrzyknąć morfinę. Mniej pewnie działa morfina na wewnątrz. Polecić choremu podczas napadu mocną czarną kawę, gorące okłady lub synapiz. na klatkę piersiową i łydki. Kilka kropli amylnitritu do wąchania, lub pirydiny na spodeczek wylać i tem oddychać, polecają też Kali jodat. w dawkach 1—3·00 na dzień, atropinę, lub extr. quebracho. Jeżeli narcotic. nie może być podane, a wśród napadu słychać liczne rzężenia, świsty i furczenia, to podać należy emeticum n. p. apomorfinę podskórnie lub na wewnątrz. W ciężkich napadach można się uciec do narkozy chloroformowej. Po przejściu napadu leczyć chorobę główną i pozostały zwykle po napadzie nieżyt oskrzelowy odpowiednimi środkami. Również skutecz. działają przetwory jodowe w połączeniu z bromowymi.

82. **Rp.** Extr. fluid. Quebr. 25·00. DS. 2—3 łyżeczki dziennie.

83. **Rp.** Vini stibiati; tinct. lobel. infl. *āā*. 5·00; Morph. mur. 0·10. DS. 3 r. na dzień po 15 kropli.

84. **Rp.** Vini stibiat; Trae lobel. *āā*. 5·0; Liq. ammon. anis. 1·0. MDS. Co $^1/_4$—$^1/_2$ godz. 10 kropli.

85. **Rp.** Apomorphin mur. 0·05; Acidi hydrochlor.

dil. gtts. X.; Aq. menth. pip. 50·00; Syrup. 20·00. MDS. Co 2 godz. ½ łyżeczki.

86. **Rp.** Kali jodati 10·00; Tinct. stram. 8·00; Extr. liquir. 4.00; Syrup. scill. 30·00; Aq. destill. 250·00. S. 3 razy dziennie łyżkę w szklance wody.

87. **Rp.** Paraldehyd 2·00—3·00; Aq. destill. 100·00. Syr. simpl. 20·00. S. Na 2 razy użyć w przeciągu ½ godziny.

88. **Rp.** Antinervin (Radl.) 0·50; dent. tal. dos. N. XII. S. Co 2 godziny pr.

W razie napadu:

89. **Rp.** Chloral. hydrat. 3·0; Syr. simpl. 30·0. DS. Na raz użyć.

90. **Rp.** Amylnitrit. 5·00; Ol. foenicul. 10·00. S. W napadzie 2—5 kropli nalać na chustkę i wdychać.

91. **Rp.** Natri nitrosi 2·0; Aq. dest. 120·0. DS. 4 razy na dzień łyżeczkę.

92. **Rp.** Kali jodati, Tinct. lobel infl. *āā* 10·00; Extr. opii 0·10; Aq. dest. 180·00. DS. CO 2 godz. ½ łyżki.

93. **Rp.** Extr. Bellad., Pulv. Belladon. *āā*. 0·30; f. pill. N1. 30. Na wieczór 1—2 pigułek.

94. **Rp.** Lobelin 0·01; Extr. liquir. 5·0; f. pill. N. quinque. S. Co 2 g. pigułkę.

95. **Rp.** Jodopyryni 0·5 D. t. d. X. S. 3—4 pr. dz.

96. **Rp.** Pyridini puri 5·0. S. 10—20 kropli wziewać aparatem Sieglowskim.

97. **Rp.** Pyrenol 10·0; Aq. dest. 200·0. S. 3 łyżki dz.

Radzą też w początku napadu pędzlować w głębi nosa:

98. **Rp.** Cocain mur. 1·00; Aq. dest. 20·0. S. Do pędzlowania.

99. **Rp.** Tinc. Naregamiae; Aq. lauroceras. *āā*. 10·00. S. 2—3 razy dnia po 10 kropli.

100. **Rp.** Folior. belladon. 0·3; — hyoscym. 0·15; — stramm. 0·15; Extr. opii aquos. 1·5; Aq. laurocer. 0·5. MDS. Jako tytoń do papierosów (Trousseau).

101. **Rp.** Jothioni 1·0; Vaselini fl. 19·0 Mfu. S. Maść.

Atelectasis pulmonum. Niedodma płuc. U noworodków ciepła kąpiel, zimne polewanie i nacieranie ciała. Dzieci takie należy często nosić, budzić ze snu. Obok świeżego powietrza, ogrzewać gorącemi flaszkami w pościeli, couveuse.

102. **Rp.** Liquor. ammon anis. 1·00; Aq. destil. 50·00; Syrup Sachari 15·00. MDS. Co godz. łyżeczkę.

103. **Rp.** Aetheris sulfur. 10·00. DS. Jednę lub 2 krople we wodzie.

104. **Rp.** Camphorae rasae 0·10; Mucil. gumm. 50·00. S. Co godzinę łyżeczkę.

Balanitis i **Balanopostitis.** Zapalenie żołędzi i napletka. Czystość, przemywania 3% rozczynem kw. borowego, ½% kali hypermang. i zakładanie waty suchej.

105. **Rp.** Tannini; Amyl. trit. *āā* 15·0. Mfp. S. Zasypka.

Albo pędzlowanie owrzodzeń rozczynem 1—5% arg. nitr.; 5—10% resorcyny, lub ½% antinosin.

Przy stulejce przestrzykiwać słabymi przeciwgnilnymi płynami (1‰ rozczynem lapisu, albarginy, itrolu). Przy znacznym obrzęku napletka zimne okłady, wreszcie nacięcie napletka lub przecięcie brzegu.

Bartholinitis. Zapalenie gruczołów przedsionkowych.

a) acuta

Obok leczenia rzeżączki pochwy (przestrzykiwania), spokój, okłady zimne obok ciepłych kąpieli nasiadowych; gdy obrzęk się zwiększa, wyjęcie całego gruczołu, a skoro to już niewykonalne, szerokie nacięcie na wewnętrznej stronie wargi sr. mniejszej.

b) chronica.

Wstrzyknięcie ½—1% rozcz. azotanu srebr. do ujścia gruczołu zapomocą strzykawki Anel'a, lub gdy sprawa dawna, wycięcie gruczołu albo nacięcie i wyłyżeczkowanie.

Blennorrhoea urethrae. Wiewiór — tryper.

a) acuta anterior.

W okresie początkowym użyć można metody Janeta (tylko w okresie podostrym!). Gdy objawy bardzo ostre, zalecić odpowiednią dyetę, częste przemywania prącia, uwaga na stolec i środki wewnętrzne.

106. **Rp.** Decoct. Sem. lini 500·0; Syr. Diacodii 10·0. S. Co godzinę łyżkę.

107. **Rp.** Decoct. fol. Uvae Ursi 25·0 ad 500·0; Syr. simplic. 25·0; Tct. Opii. 1·50. S. W ciągu dnia ciepłe wypić.

108. **Rp.** Natr. bicarbon. 5·0; Sacch. albi. 30·0; Succ. citri gtt. 3. S. W litrze wody przez dzień wypić.

Przeciw częstym wzwodom prącia i zmazom nocnym:

109. **Rp.** Kali bromat. 10·0; Lupulini 1·0; Camphor. trit. 0·10; Mf. pulv. div. in dos. Nr. X. S. Na noc 1—2 proszk.

Równocześnie podawać można Balsam Copaiv. lub Ol. Santali po 0·5, 3—4 razy dziennie.

Jeżeli objawy nie są zbyt ostre, polecić można wstrzykiwanie jednego z następujących środków:

Protargol ½—1%; Largin ¼—1%; Itrol ¼—½‰; Albargin ¼—½‰; Ichthargan ¼—½‰; Kali hypermangan. 1:5000—3000; Argentamin 1:5000—3000 (w aptekach istnieje 10% rozczyn); Thallin. sulfuric. 3—5%.

Wszystkie te środki wstrzykiwać należy po poprzedniem oddaniu moczu i przepłukaniu cewki 3—4 razy dziennie, a gdy wypływ staje się śluzowym i dwoinki z niego znikną, zmniejszać ilość dzienną wstrzykiwań płynem silniejszym, wreszcie pozostawiając jeden z tych środków raz dziennie, zalecić wstrzyki-

wanie środków ściągających, jako to: Ammon, sulfoichtyol. 1—2%; Zinci sulfocarbol. ¼—1%, Alumin. crudi ¼—1%, Resorcin. resublim. 3—4%.

W końcu środki osadowe: Plumb. acet. basic. sol. 0·5—1%, Bismuth subnitr. ¼—1%, Ac. tannic. 0·1—0·5%.

b) acuta anterior et posterior.

Środki hygieniczne, dyeta, spokój. Wewnętrznie:

110. **Rp.** Gonosan, scat. origin. S. 4—5 r. dz. po 1—2 kapsułek.

111. **Rp.** Buccavacedr. fabr. Fragner capsul. orig. S. Wiadomo.

112. **Rp.** Salol. 0·50; Dent. tal. dos. XXX. S. 4—6 pr. na dzień.

113. **Rp.** Santyl, lag. orig. S. 4 r. dz. po 20 kropli.

114. **Rp.** Herb. Herniar.; Fol. uvae ursi *āā* 30·0. S. Na herbatę.

Przy znacznem parciu i krwawieniu: czopki morfinowe, kąpiele nasiadowe ciepłe, a wewnętrznie:

115. **Rp.** Ferri sesquichlor. 2·0; Aq. destill. 200·0; Syr. cinnamon. 20·0. S. Co 2 godz. łyżkę.

116. **Rp.** Ergotini 1·0; Laudani p. 0·10; Sacch. albi 2·0; Div. in dos. Nr. X. S. Co dwie godz. proszek.

c) chronica.

Prawie zawsze całej cewki, dlatego po przekonaniu się, czy nie istnieją powikłania (cavernitis, periurethritis, strictura, prostatitis), które leczyć należy równocześnie, przepłukiwać całą cewkę zapomocą cewnika miękkiego lub metalowego (Ultzmana) płynami w ilości 150—200 gr., albo roztworami zgęszczonymi wkraplaczem Guyon'a lub Ultzmana. (Płyny, patrz przy cystitis). Gdy sprawa trwa długo, użyć obok przepłukiwań ciężkich sond metalowych.

Bronchiectasis. Rozdęcie oskrzeli. Świeże i dobre powietrze, jeżeli można pobyt na wsi lub w górach.

Leczenie nieżytu oskrzelowego. Jeżeli suchy nieżyt, dawać oględnie środki kojące, a w razie nieznacznej lepkiej wydzieliny najlepiej wodę Szczawnicką (Józefinę) z mlekiem. Jeżeli wydzielina b. obfita, to środki ściągające, jak tanina, ałun, plumb. acet. do wziewań, albo też środki balsamiczne, w szczególności ol. terebinth. 10—20 kropli dz. z mlekiem; w przypadkach znacznej wydzieliny można dojść do 40—50 kropli na dzień. — Dyeta pożywna — dużo mleka, masła, ewentualnie ol. jecoris aselli do 60 gr. dziennie.

117. **Rp.** Bals. peruv. 5·00; Aq. dest. 120·00; Syrup amygdalini; Mucil. g. arab. *āā*. 10·00. S. Co 2 godz. łyżkę.

118. **Rp.** Ol. terebinth. 0·5—2·0; Menthol. 0·25; Aq. dest. 120.00. DS. Do inhalacyi.

119. **Rp.** Terpinol 3·00; Extr. et pulv. liquir. q. s. ut

f. pil. N. 30. S. 4—5 pig. na dzień.

120. **Rp.** Myrtoli 0·15; c. Glicer. q. s., ut f. capsul. gelat N. 20. S. 3—4 kapsułki na dzień.

121. **Rp.** Eucalyptol 0·1—0·3; Dtd. L. ad caps. gelat. S. 6—10 kaps. dziennie.

Wreszcie pobyt nad morzem lub w miejscach klimatycznych.

Bronchitis:

a) a c u t a: Wewnętrznie środki rozdzielające, wykrztuśne, wobec silnego kaszlu suchego środki odurzające, balsamica i wody mineralne alkaliczne: Szczawnicka, Bilińska, Krościenko, wody mineral. sztucz. Rzący i Chmurskiego.

122. **Rp.** Natri bicarb. 5·00; Morph. mur. 0·10; Mfp. div. in dos. XII. DS. 3 proszki dziennie.

123. **Rp.** Inf. rad. ipec. 0·50: 200.00; Syr. cort. aurant. 15·00. MDS. Co godzina łyżkę.

124. **Rp.** Inf. seneg. e 6·00 : 200·00; Syr. simpl. 20·00. DS. Co godzina łyżkę.

125. **Rp.** Inf. rad. Quillajae e 5·00 ad 200·00; Liq. ammon. anis. 2·00; Syr. Seneg. 2·00. DS. Co godzina łyżkę.

126. **Rp.** Natri bicarbon. 5·00; Stibii sulfurat. aurant. 0·20; Morph. mur. 0·10; Mfp. div. in dos. XII. DS. 3 proszki dziennie.

127. **Rp.** Morph. mur.; Apomorphin mur. *āā.* 0·10; Aq. dest. 15·00; MD. in vitr. nigr. S. 3—4 r. dnia po 10 kropli.

128. **Rp.** Apocodein mur. 0·10; Aq. lauroc. 10·00 MDS. Po 10 kropli.

129. **Rp.** Apomorphin hydrochl. 0·05; Acid. hydrochl. gtts. 10; Aq. menth. pip 50.00; Syr. simpl. 15·00. MDS. Co 2 godz. 1/2—1 łyżeczki

130. **Rp.** Pulv. Doveri; Sacch. albi *āā.* 3·00; Mfp. div. in dos XII. DS. 3 proszki dziennie.

131. **Rp.** Extr. hyosc. 0·15; Aq. dest. 70·00; Syr. simpl. 20·00. S. Co 2 godziny łyżeczkę

132. **Rp.** Extr. cannab. ind. 0·015; Morph. mur. 0·005; Sacch. albi 0·30 Mfp. Dtd. Nr. XX. S. 3 proszki dz.

133. **Rp.** Natri bicarbon. 5·00; Terpin hydrat. 1·00; Codein mur. 0·20; M. fp. div. in dos XII. S. 3=4 pr. dz.

134. **Rp.** Peronin 0·2; Sacch. 0·25 D. t. d. XII. S. 3 pr. dziennie.

135. **Rp.** Dionin 0·2; Aq. lauroceras. 10·0. S. 3 razy dziennie 15—20 kropli.

136. **Rp.** Codeini phosph. 0·02—0·03; Natri bicarbon. 0·50. M. f. pulv. S. Co 3 godziny prosz.

b) chronica. Dobre powietrze, unikanie dymu, kurzu, pożywna dyeta, środki lekko przeczyszczające. Jeżeli można, wysłać na zimę do cieplejszego klimatu, w lecie pobyt na wsi lub zdrojowiskach· Inhalacye

soli (2%) z dodatkiem Ol. terpent. Ol. pini pumilionis. Picie wód Szczawnickich, Krościeńskich, alk. sztuczna Rzący i Chm. Expectorant. W razie kataru wilgotnego Ipeka, Apomorphin. Przy Bronchoblenorrhea: Ol. Terebinth. dziennie dwa razy po 5—10 kropli z mlekiem, lub w kapsułkach. Creosotal w emulsyi 5—10: 100. 3 razy dziennie łyżeczkę. Syrup. thymosulfo - guajacolic. f. Armatys. W razie duszności bańki suche, synapizmy.

c) f o e t i d a:

137. **Rp.** Ol. eucalypti 15·00; Ol. lavandul. gtts. X. S. Po 10 kropli do inhalacyi.

138. **Rp.** Tinct. Eucalipti 2·0—4·0; Aq. dest 180·0; Syr. cort. aurant. 20·0. S. Co 2 g. łyżkę stołową

139. **Rp.** Myrtoli 1·50; Exhibe in caps. gelat. N. 10. S. Rano i wieczór kapsułkę.

140. **Rp:** Natri benzoici 1·c—4·0; Aq. destill. 180·0; Syr. rubi id 20·0. S. Co 3 godz. łyżkę,

141. **Rp.** Terpin hydrat. 3·0; Pulv. et rad. liquir. *āā.* q. s. ut f. pill. Nr. X. S. 3 pigułki dziennie.

142. **Rp.** Thymomel Scillae comp. Fragner. S. Co 2 godz. łyżkę.

U dzieci:

Dzieciom z nieżytem oskrzeli bez gorączki woda Szczawnicka, Krościeńska lub sztuczna Rzący i Chmurskiego z mlekiem.

143. **Rp.** Inf. ipecac. e 0·10 ad 80·00; Ammon. muriat 1·00; Aq. lauroc. gtts. X.; Syrup simpl. 15·00. DS. Co godzinę łyżeczkę.

144. **Rp.** Kali vel Natri jodati 0·50—1·0; Aq. destillat 80·0; Syr. Senegae 20·0. DS. Co godzinę łyżeczkę.

Nieżyty oskrz. na tle krzywicy lub zołzów, wymagają użycia tranu, żelaza i jodu. Inhalacya z wód alkalicznych, pobyt w miejscach lesistych i górzystych, lub nad morzem. Dyeta posilna, łatwo strawna (mleko, jaja, mięso siekane). W razie n. o. z gorączką, trzymać dziecko w pokoju, środki wykrztuśne.

Jeżeli wykrztuszanie skąpe — Natr. jodat. (0·50: 100·00). Wdychiwanie pary. Jeżeli wydzielina obfita, dodać do Senegi Liquor am. anis. W razie ustania wykrztuszania, sinicy: flor. benzoes, wino mocne, koniak, ciepłe kąpiele z zimnemi polewaniami. Dzieci małe często nosić na ręku.

145. **Rp.** Terpini hydrat 1·0; Spirit. vin. rectif. 10·0; Aq. destill. 100·0; Syr. aurant. 15·0. MDS. Co 2 g. łyżeczkę.

Carcinoma oesophagi. R a k p r z e ł y k u. Rozszerzanie cieśni zgłębnikami, aby chory mógł przełykać. W razie bólu przy przełykaniu (dysphagia), kołaczyki:

146. **Rp.** Cocain. mur. 0·005; Menthol 0·01; Sacch. q. s. ut. f. pastilli. S. W razie potrzeby wziąć kołaczyk.

Lepsza eukaina, ponieważ nie sprowadza zatrucia.

Dawka w kołaczyku 0·01 i więcej.

Carcinoma uteri. Rak macicy. Wycięcie macicy tylko całkowite, drogą pochwy, w razie nieznacznego nacieku w tkankach około macicznych, wycięcie macicy drogą laparatomii lub cięcia pozaotrzewnowego. Wstrzykiwania odkażające 1% rozczynu Bactoformu lub:

147. **Rp.** Kali hypermang. 10·00; Aq. dest. 150·00. DS. Pół łyżki na litr wody.

148. **Rp.** Acidi carbol. 20·00—30·00; Aq. dest. 1000·00. DS. Do wstrzykiwań.

Gdy plamy krwawe:

149. **Rp.** Ac. pyrolign. crudi 300·00. DS. 3—5 łyżek na litr wody do wstrzykiwań.

150. **Rp.** Creolini 20·00. DS. 10 kropli na litr wody.

151. **Rp.** Ferri sesquichl. sol. 10·00; Aq. dest. 100·00. S. Zewnętrznie.

Gdy to nie wystarcza, zakładanie gazy jodoformowej do pochwy.

W przypadkach krwotoków spokój i tamponowanie pochwy. W przypadkach nienadających się do operacyi wyskrobanie nowotworu i przyżeganie cum ferro candente, termokauterem i t. d. albo środkami chemiczn. silnie żrącymi. W nowszych czasach polecają 18—20% rozczyn wodny ferropyriny (Knoll), którym napawa się małe tampony i przykłada na miejsca krwawiące; ferropyriny można użyć w tym celu w proszku na tamponach. Podawać wewnątrz:

152. **Rp.** Natr. chlorici 20·0; Syr. flor. Naphae 30·0; Aq. dest. 100·0. S. 2—6 łyżek w przeciągu 24 godz., a równocześnie stosować miejscowo:

153. **Rp.** Natr. chlorici; Bismut. subnitr. *āā* 10·0; Jodoformi 4·0. S. Stosować do tamponów lub:

154. **Rp.** Jodoformi 1·0; Natri chlorici; Glycerini *āā*. 20·0. S. Na tamponie założyć.

Wreszcie przeciw bólom należy podawać środki kojące: morfinę, opium i t. d.

Carcinoma ventriculi. Rak żołądka. W przypadkach nienadających się do zabiegu operacyjnego, leczenie jest przypadowe, zmierzające do podtrzymania sił chorego za pomocą lekko strawnej a pożywnej dyety, oraz usuwania bólów przez podawanie środków odurzających. Prócz tego wskazane jest podawanie kwasu solnego, którego żołądek rakowato zwyrodniały najczęściej nie wydziela, oraz podawanie przetworów Condurango, Maltose-Condurango fabr. Svatek et Comp. przeciw objawom dyspeptycznym. W razie towarzyszącego rozszerzenia żołądka lub krwotoków vide: Dilatatio ventriculi, Haematemesis.

155. **Rp.** Acid. hydrochlor. 3·00; Pepsini german. solub. de Rostock 2·0;

Aq. dest. 200·00; Syr. simpl. 15·00. DS. Po każdem jedzeniu 2 łyżki zażyć.

156. **Rp.** Tinct. nuc. vom. Acidi hydrochl. *āā* 10·00. DS. Po każdem jedzeniu 15 kropli w szklance wody.

157. **Rp.** Tinct. chinae comp.; Tr. rhei vin *āā* 30·00; Tinc. nuc. vom. 3·00. S. 3 r. dz. po 15—20 kropli.

158. **Rp.** Vini Condurango (fabr. Matula) 100·00. DS. 3 łyżeczki dziennie.

W razie wymiotów:

159. **Rp.** Decoct. Condurango e 15·00 ad 180·00; Trae rhei vin. 5·00; Resorcin 2·00; Syr. cort. aurant. 20·00. S. Co g. łyżkę.

160. **Rp.** Cocaini muriat. 0·20; Aq. dest. 10·00. DS. W razie wymiotów 10 kropli zażyć.

161. **Rp.** Argenti nitr.; Extr. bellad. *āā* 0.50; Aq. dest. 30·00. DS. 3 razy dnia 10—15 kropli.

162. **Rp.** Antinosin 1·00; Dent. tal. dos. Nr. XX. S. Proszek rozpuszcz. w litrze wody do płukania żołądka.

W razie bólów podaw. na wewnątrz morf. lub kodeinę.

163. **Rp.** Codeini mur. 0·10 – 0·15; Sacch. albi 2·0; Mfp. div. in. dos. Nr. V. S. W razie bólów 2 proszki.

Cardialgia. Ból żołądka. Znaleść przyczynę bólu i takową starać się usunąć. Najczęściej: ulcus ventriculi, carcinoma ventriculi, chlorosis, i u histeryczek, neurasteników lub jako »crises gastriques«.

W razie napadu ciepły okład na żołądek, synapizmy na dołek podsercowy, wstrzyknięcie podskórne morfiny, narcotica jak opium z bismuth. subnitricum. Cocaina 0·01—0·02 p. dosi, Belladona, Chloroform i t. p. Nadto uregulowanie dyety.

164. **Rp.** Tinct. opii croc. 5·00; Tinct. castor. 10·00; Tinct. valer. aeth. 15·00. MDS. 3 razy dz. po 10 kr.

165. **Rp.** Morphii mur. 0·005; Bismut. subnitr. 0·30; Mfp. dtur. tal. dos. 10. W razie bólu co 2 god. proszek.

166. **Rp.** Extr. strychni 0·01; Bismut. subnitr.; Magn. carb. *āā* 0·20; Sacch. 0·10; Mfp. D. tal. dos. X. S. Co 2 godz. proszek.

167. **Rp.** Tinct. strychni; Tinc. opii *āā* 5·00. DS. Co 2 godz. po 10 kropli w razie silnego bólu.

168. **Rp.** Cocain mur. 0·15; Aq. dest. 120.00; Syr. aurant 30·00. S. Co 1/4 godz. łyżeczkę.

169. **Rp.** Chloroformii 1·00; Aq. dest. 150·00. MDS. Co 1 - 2 godz. łyżkę.

170. **Rp.** Bismut. valerian. Bismut. subnitr. *āā*. 2·00; Extr. nuc. vom. 0·50; Extr. gentian. q. s. f. pill. 50; Obduc. gel. S. 2—3 pig. na czczy żołądek.

171. **Rp.** Zinci ferro hydrocyan. 0·20; Sacch. albi

4·00; Mfp. div. in dos. Nr. XII. S. Co 2 godz. proszek.

Prąd stały z anodą na dołek podsercowy, lub też przerywany na 6 do 10 minut. Przepłukiwanie żołądka ciepłą wodą na 38—40°.

Cardiopalmus, Hyperkinesis cordis. Kołatanie serca. Usunięcie przyczyny; najczęściej ogólny stan nerwowy, osłabienie lub zatrucie kawą, herbatą i tytoniem. Nadto leczenie blednicy, niedokrwistości i ogólnego osłabienia zwykłymi środkami. Podczas napadu przy silnej akcyi serca — okład lodowy na serce, spokój, wstrzymanie się od wszelkich podniecających napojów, natomiast przy słabem działaniu serca, podać wino, koniak, czarną kawę, herbatę, nadto:

172 **Rp.** Coffein citrici 0·10; Dtur. tal. dos. Nr. 4. S. W razie napadu 1 proszek.

173. **Rp.** Tinct. Veratri viridi. 1·00; Aq. dest. 80·00; Syr. cort. aur. 20·00. S. 3 łyżki dziennie.

174. **Rp.** Sparteini sulf. 0·05; Sacchari 0·30; Mfp. d. tal. dos. V. S. W razie napadu 1—2 pr.

175. **Rp.** Theobromin 0·10; Sacchari 0·20; Mfp. dtur. tal. dos. X. S. 4—5 pr. dziennie.

176. **Rp.** Trae strophanti; Trae digital. *āā* 5·00. DS. Podczas napadu 10—15 kropli raz lub dwa dzien.

177. **Rp.** Tinc. convall. maj. 8·00; Tr. digital. 2·00. DS. 3 razy dziennie po 10 kropli.

178. **Rp.** Trochisci nitroglyc. 0·001. S. W napadzie pół pastylki lub całą zażyć.

179. **Rp.** Nitroglycerin 0·20; Spiri vini 20·00. MDS. Zacząć od 1—10 kropli 3 razy dzien. (w łyżce wody).

Osobom zaś nerwowym:

180. **Rp.** Kali bromat. 1—2 gram. na raz lub też:

181. **Rp.** Trae Valerian. aeth. 10·00. S. 3 r. dz. po 15—20 kr.

182. **Rp.** Morphii muriat. 0·10; Aq. sterilis.; Glycerini *āā.* 5·0. DS. Do wstrzykiwań.

Catarrhus intestinor. Nieżyt jelit. *Acutus.* Wskazane jest leżenie w łóżku, ścisła dyeta, okład ciepły na brzuch i środek przeczyszczający, najlepiej ol. ricini. W razie silnych bólów, leki odurzaj.; gdyby po kilku wypróżnieniach po środku czyszczącym biegunka nie ustąpiła, przetwory makowca, także leki osłaniające i ściągające.

Chronicus. Leczenie powinno być przyczynowe, uważać należy na dyetę, która powinna być lekko strawną, unikać zaziębień (opaska flanelowa na brzuch). Woda karlsbadzka, Kissingen, lub z nią równoznaczna krajowa woda Rymanowska (Klaudya), Wildungen; w razie zaparcia środki lekko czyszczące: woda krajowa Morszyńska (zdrój Bonifa-

cego) w ilości $^1/_2$ szklanki, Saratica, lewatywy codziennie.

U dzieci łączy się zwykle z objawami ze strony żołądka. Patrz: Gastroenteritis.

183. **Rp.** Bismuth subnitr.; Tannin; Resorcin *āā* 0·30; M. f. pulv. T. dos. Nr. XII. S. trzy proszki dz. (t. zw. Bizmutan).

W razie tenesmus wstrzyknąć do kiszki stolcowej za pomocą strzykawki Oidmann'a 5 gr. jednego z 2 następujących płynów:

184. **Rp.** Mur. Morph. 0·3; Atropini sulf. 0·01; Aq. destill. ad 100·0. S. do wstrzykiwań lub:

185. **Rp.** Extr. opii 1·5; Extr. Bellad. 0·5; Aq. destill. ad 100·0. S. do wstrzykiwań.

186. **Rp.** Saloli 0·25; Laud. puri 0·02; Mfp. dtur tal. dos. X. S. 3 proszki dziennie.

187. **Rp.** Bismut. salic. 0·25; Resorcin 0·15; Laud. pur. 0·01; Mfp. tal. dos. XII. S. 3 proszki dziennie.

188. **Rp.** Decoct. rad. salep. 200·00; Laudani puri 0·05; Syr. diacodii 20·00. MDS. Co godz. łyżkę.

189. **Rp.** Ichtalbini (Knoll) 0·20—0·50; D. tal. dos Nr. XII. DS. Co 4 godz. proszek.

190. **Rp.** Decoct. ligni campech. e 20·00 ad 200·00; Laud. liq. Syd. gtt. XX; Syr. cort. aurant. 20·00. S. Co 2 godziny łyżkę.

191. **Rp.** Decoct. rad. rath. e 15·00 ad 150·00; Tinct. laud. simpl. gtt. XX, Syr. cinnamon. 15·00; S. Co 2 godz. łyżkę.

192. **Rp.** Tanini puri 1·0 Morph. mur. 0·10; Sacch. albi 5·00; Mfp. div. in dos. Nr. X. S. 3 pr. dziennie.

193. **Rp.** Tannoform. 0·30; Dt. d. Nr. XII. S. Co 3 godz. proszek.

194. **Rp.** Tannalbini (Knoll) 0.50—1·0; D. t. dos. Nr. XII. S. 4 pr. dziennie.

195. **Rp.** Extr. opii 0·02; Tannini 0·10; Naphtalin 0·25; Mfp. d. t. d. XII. DS. 2—3 proszków dziennie.

196. **Rp.** Pulv. Doveri 1·00; Extr. colombo; Sacch. albi *āā*. 2·00; Mfp. div. in dos. X. DS. Co 2 godz. proszek.

197. **Rp.** Benzonaphtol. 0·25 do 0·50; Dent. tal. dos. in capsul. amyl. Nr. XX. S. 4 proszki dziennie.

198. **Rp.** Tanocol 1·00 k. r. d. Tabl. czekol. z tanokol.

199. **Rp.** Honthin. 1·0 T. d. XII. S. 3—6 p. dziennie.

200. **Rp.** Tannigen 0·30—0·50; tal. d Nr. X. S. 3 pr.oszki dziennie.

Catarrhus laryngis zob. **Laryngitis.**

Catarrhus pharyngis zob. **Pharyngitis.**

Catarrhus ventriculi acut. Ostry nieżyt żołądka. Jeżeli w żołądku znachodzi się jeszcze treść, która ostry nieżyt wywołała, najstosowniej przepłukać zaraz żołądek, poczem cho-

ry powinien 2—3 dni zachować ścisłą dyetę.

Jeżeli aspiratora pod ręką niema, należy podać środek wymiotny.

W razie, gdy przypuszczamy, że treści w żołądku niema, wystarcza ścisła dyeta, i tylko gdy cierpieniu temu żołądka towarzyszy ta sama zmiana w jelitach, wskazane są środki przeczyszczające. Zresztą leczenie jest czysto przypadowe; gdy silne bóle w okolicy żołądka występują, wskazane są środki odurzające, w razie pragnienia: kwaski, woda sod., giesshüblerska etc.

Wobec nadmiern. pobudzenia do wymiotów przy żołądku czczym połykanie kawałeczków lodu i Kokaina 0·005—0·01 na raz.

Jako środki wymiotne:

201. **Rp.** Pulv. rad. Ipecac. 2·00; Div. in dos. VI. DS. Co kwadrans proszek aż do wystąpienia wymiotów.

202. **Rp.** Tart. stibiati 0·05; Aquae destil. 50·00. S. W 2 porcyach w przeciągu 10 minut zażyć.

203. **Rp.** Natr. bicarb. 2·0; Tinct. nucis vom gtts. decem; Aq. dest. 150·00; Syr. cortic. auran. 15·00. S. Co godz. łyżkę.

204. **Rp.** Resorcin. resubl., Acidi muriat. dil. *āā.* 2·00; Aq. destill. 200·00; Syr. cort. aurant. 20·00. S. Co 2 godz. łyżkę.

205. **Rp.** Apomorphini mur. 0·10; Aq. destill. 10·00. DS. Podsk. 1/2—1 strzyk.

Przeciw wymiotom:

206. **Rp.** Cocain. mur. 0·10; Aq. destill. 10·00. DS· 10—15 kr. na raz zażyć.

Przeciw bólom:

207. **Rp.** Morph. mur. 0·10; Aq. dest. 10·00. S. 10 kr. na raz zażyć.

Catarrhus ventriculi chronicus. P r z e w l e k ł y n i e ż y t ż o ł ą d k a.

1. Acidus.

Dyeta pożywna lekko strawna z wykluczeniem potraw korzennych, kwaśn., tłuszczów, jarzyn, napoi wyskokowych i CO_2 zawierających. Wewnętrz. wskazane są środki alkaliczne, woda karlsbadzka, Vichy lub szczawnicka (źródło Magdaleny), przepłukiwan. żołądka rozczynami soli alkalicznych, lub wodą karlsbadzką; w razie silniejszych bólów w dołku podsercowym środki odurzające.

2. *Mucosus.*

Wskazana jest dyeta lekko drażniąca, a więc nieco napojów wyskokowych, kwasków organiczn., mięso w możliwem rozdrobnieniu, najlepiej więc siekane. Wewnętrznie środki gorzkie i kwas solny. Masaż żołądka, elektryzowanie.

Ad. 1.

208. **Rp.** Sal. therm. Carolin factic. lub originalis 100·00. S. Na czczo łyżeczkę w 1/2 szklanki ciepłej wody.

209. **Rp.** Natrii biboracici; Magn. ustae.; Strontii bromati *āā.* 5·00. MDS. 3 razy na dzień na ko-

niec noża — $1/2$ łyżeczki w godzinę po jedzeniu.

210. **Rp.** Natri bicarb. 15·00; Magn. carbon. 10·00; Calcar. carbon. 5·00; MD. in scatula. S. 3 razy dnia na koniec noża zażyć.

W razie bólów:

211. **Rp.** Morph. mur. 0·10; Aquae laurocer. 10·00; MD. in vitr. nigro. S. W razie bólu 10 kr. zażyć.

212. **Rp.** Tinct. nuc. vom. gtts. X; Aq. lauroceras 10·0. S. Dwa razy dnia po 10 kropli.

213. **Rp.** Codeini 0·02; Natri bicarb. 0·25; Magnes. carb. 0·10; Mfp. d. tal. dos. X. S. W razie bólu 2—3 proszki dziennie.

U alkoholików aqua chlori:

214. **Rp.** Aquae chlori 8·00; Decoct. Altheae 180·00. MDS. Co 2 godziny łyżkę zażyć.

Ad. 2.

215. **Rp.** Trae amar., Acid. hydrochl. dil. *āā*. 15·00. MDS. Po każdem jedzeniu 20 kr. w łyżce wody zażyć.

216. **Rp.** Acid. hydrochl. 3·00; Pepsin solub. german. de Rostock 2·00; Aqu. dest. 200·00; Syr. cort. aurant. 15·00. MDS. Po każdem jedzeniu 2 łyżki zażyć.

Obok tego podawać: Stomachinum fabryki Matula, Mączkę Gurgula, Nestle'a i t. p.

Catarrhus vesicae zob. **Cystitis.**

Cephalalgia zob. **Hemicrania.**

Chlorosis. Błednica. Usunąć przyczynę błednicy. Pożywienie posilne, ale łatwo strawne. Świeże powietrze, w ciężkich przypadkach łóżko — w lżejszych mierny ale systematyczny ruch. Należyte wysypianie się, nieprzeciążanie chorych ani fizyczną ani umysłową pracą. Szczególną mieć uwagę na zaburzenia żołądkowe, i jeżeli takowe istnieją, przedewszystkiem starać się je usunąć.

217. **Rp.** Tinct. malat. ferri; Tinct. Chin. comp. *āā*. 25·00. DS. 2—3 łyżeczki na dzień.

218. **Rp.** Ferri sulfur. pur., Kalii carbon. *āā*. 15·00; Gi. Tragacanth. q. s. ut. f. pill. Nr. 120; Consp. pulv. cinam. DS. 3 r. na dzień 2—5 pig. (Blauda pigułki).

219. **Rp.** Ferri sulfur. sicc. 6·00; Kali carbon. sic. 5·00; P. altheae 3·00; Mel. crud. q. s. ut. f. pill. N. 120. DS. 3 r. na dzień po 2 pig. (Pigułki Valetta).

220. **Rp.** Aloes 2·00; Ferri pulv. 8·00; Pulv. rad. rhei 4·00; Mucil. gum. ar. q. s. f. pill. pond. 0·10; Consp. cinnamon. S. 2 razy dzien. po 3 pig. (przy równoczesnem zaparciu).

221. **Rp.** Ferropyrin (Knoll) 0·60; Acidi mur. dil. gutt. quinque, Pepsini german. 5·0; Aq. destill. ad 200·0. MDS. Po jedzeniu łyżkę.

222. **Rp.** Ferri carbon. sacch.; Sacch. albi; Natri bicarb. *āā.* 3·00; Myrrh. pulv., Pulv. rad. rhei *āā.* 2·00; Mfp. D. ad scatul. S. 2—3 razy na dzień na koniec noża.

223. **Rp.** Ferri oxydati sacch. 10·00; Pulv. rad. gent. 5·00; Extr. gent. q. s. ut. f. pil. Nr. 100. S. 3 r. dz. po 2 pigułki, następnie 3—4 do 10.

224. **Rp.** Ferri reducti 10·00; Magn. carbon., Succ. liquir. *āā.* 4·00; Glyc. q. s. ut. f. pil. Nr. 100. S. 3 r. dz. po 2—4 pig. po jedzeniu.

225. **Rp.** Ferri oxydati dialys. 5·00; Sol. arsen. Fovler. 1·50; Aqu. dest. 150·00; Aq. menth. pip., Syr. cinnam. *āā.* 15·00. DS. 3 r. na dzień po łyżce stołow.

226. **Rp.** Ferri arsenic. cum Ammon. citrico 0·02; Sacch. albi 3·00; Mfp. Div. in dos. N. XX. S. 2 pr. na dzień.

227. **Rp.** Ferri lactici, Sacch. albi, Elaeosacch. cinnamom. *āā.* 0·20; Mfp. D. tal. dos. N. XX. in charta cerat. S. 3 razy dziennie proszek po jedzeniu.

228. **Rp.** Pyrophosph. ferri et sodae, Sacch. albi *āā.* 0·20; Mfp. D. tal. dos. N. XX. S. 3—4 pr. na dzień.

229. **Rp.** Liqu. ferri album. 50·00. DS. 3 razy dz. po łyżeczce od kawy.

230. **Rp.** Chinini ferro-citrici 1·00, solve in Vin. malagens. 200·00. DS. 3—4 łyżek dziennie.

231. **Rp.** Haemol pulverati 25·00; Da in scatula. S. 3 razy dnia na koniec noża zażyć.

232. **Rp.** Ferratin. 1·00; Dent. tal. dos. Nr. XV. S. 3 proszki dziennie.

233. **Rp.** Haemogallol. pulv. 25·00; D. in scatula. S. 3 razy dnia na koniec noża zażyć.

234. **Rp.** Ferropyrin. 1·00; Aq. destill. 150·00; Syr. cort. aurant. 30·00. S. 3 łyżki dziennie.

Podobnież podawać można: a) Triferrin (Knoll) w pastylkach à 0·30 (3 pastylki dziennie wśród jedzenia. b) Fersan w proszku lub pastylk. à 0·5; c) Liquor mangan. ferri pepton. (fabr. Matula w Podgórzu); d) pastill. jodoferrati comp. Jahr; e) Haematicum Glausch; f) Ovarinum i Sperminum Poehl i t. p.

Obok tego przetwory arsenikalne jak Sol. Fowleri, woda Gubera, Levico, Roncegno 2—3 łyżeczki na dzień, następnie i 2—3 łyżek. Wody żelaziste: Żegiestów, Krynica, Francensbad i t. d. kąpiele borowinowe (fabr. »Tlen« lub Mattoniego sól borowinowa). Dra Sedlitzkiego tabletki do kąpieli.

Cholelithiasis. Kamienie żółciowe. Uregulować dyetę, uważać pilnie na stolce, (Pillulae aperientes Kleewein 1—2 pig. wieczor), unikać siedzącego trybu życia, natomiast używać dużo

ruchu, unikać uciskania wątroby przez gorset, paski i t. d.

Podczas napadu okład ciepły na okolicę wątroby, oliwa w ilości 100—150 grm. naraz. Ciepłe kąpiele, wstrzykiwanie morfiny samej lub z atropiną, czopki odbytnicowe — a w bardzo silnych bólach nawet narkoza chloroformowa. — W przypadkach gdzie napady kolki bardzo często się powtarzają, zabieg operacyjny — zresztą wskazanie do operacyi bardzo trudne.

235. **Rp.** Aether. sulfur. 15·00; Ol. Terebinth. rectific. 10·00. DS. 3 r. dnia po 15—20 kr. (Środek Duranda).

236 **Rp.** Extr. belladon. 0·10; Aqu. dest. 20·00. MDS. W napadzie co ½ godz. po 15 kropli.

237. **Rp.** Morph. mur. 0·10; Aqu. dest., Glycerini *ãã*. 5·00. MDS. Do podskórnych wstrzyk., (w jednej strzykawce 0·01 morfiny).

238. **Rp.** Natri salicyl. 0·50; Extr. bellad. 0·01; Mfp. dtur. tal. dos. N. 10. S. 4 pr dz. w wodzie sodow.

Polecają też glicerynę w dawce 20—30 grm. w razie napadu. W dawce 5—15 grm. w wodzie alkalicznej kilka razy dziennie dla zabezp. od napadu, lub:

239. **Rp.** Ol. olivar. optim. 200·00; Cognaci 20·00; Vitelli ov. N. 2; Menthol. 0·20. DS. W przeciągu godziny na 2 razy użyć.

240. **Rp.** Eunatrol 15·0; Tinct. Valerian. 10·0; Syrup. cort. aurant. 30·0; Aq. destill. ad. 200. MDS. 3 r. dz. po łyżce.

241. **Rp.** Natri salicyl. 1·00; Natri sulfur. 3·00—5·00; Mfp. Dtal. dos. N. XV. S. 2—3 pr. dzien. stósownie do ilości wypr.

Cholera. W pierwszym okresie choroby środki przeczyszczające, a z tych przedewszystkiem kalomel. Po kilku obfitych wypróżnieniach, wywołanych środkiem czyszczącym, przetwory makowca. W przypadku, gdzie są już wymioty, rozwolnienie, odrazu przejść do przetworów makowca, chorego ułożyć w łóżku, okłady rozgrzewające, środki podniecające: herbata z rumem, koniakiem itp. Ciepłe kąpiele. Następnie przejść do enteroklysy według Cantaniego: w wodzie przegotowanej o ciepłocie 30—40° C. rozpuszcza się tanninę 10:1000 lub też Acid. salicyl. 1%; lejkiem Hegara wlewa się do kiszek 1—2 litrów z wysokości 2 metrów. Powtarzać co kilka godzin. Jeżeli pomimo tego następuje zapad (stad. algidum) stosować hypodermoklysę z wody destylowanej i sterylizowanej (wodę trzeba w tym celu ½ godz. gotować w kolbce zatkanej korkiem z waty). Na 2 litry takiej wody daje się 6·00 Natri carbon. i 8·00 Natri chlorati, ogrzewa do 40° C. (zachować ostrożność co do aseptyki). Zresztą leczenie przypadowe, rozciera-

nie wyskokiem, spirit. camphoratus; przeciw kurczom inj. morfiny (1–2 ctgr.); w razie wymiotów: wino szampańskie, zimna woda sodowa kwaśna, kawa czarna, połykanie lodu, kokaina. W razie zapadu środki podniecające, inj. podsk. eteru, ol. camph. Desinfekcya stolców i wymiocin. W nowszych czasach zalecają stosowanie zapobiegawczo i leczniczo swoistej surowicy przeciwcholerycznej.

242. **Rp.** Trae chinae comp. 25·00; Chinin. mur. 1·00; Acid. mur. 1·50; Trae Opii 6·00; Trae Valer. aeth. 12·00; Trae nuc. vom. 1·50; Ol. menth. 1·50. DS. Co godz. 15 kropli.

243. **Rp.** Cocain mur. 0·30; Aqu. dest. 130·00; Creosoti gtt. 15; Acid. mur. dil. gtt. 50; Syr. simpl. 30·00. S. Co 2 g. łyżkę.

244. **Rp.** Acid. hydrochl. 2·00; Cocain. mur. 0·12; Tinct. Opii 2·00; Aqu. dest. 170·00; Syr. simpl. 30.00. DS. Co godz. łyżeczkę, dopóki wymioty trwają, później rzadziej (lekarstwo trzymać w lodzie).

245. **Rp.** Tinct. cinnamom. 20·00; Tinct. opii croc. 0·75; Bismut. subn. 5·00; Mixt. gumm. 100·00. S. Co godz. łyżkę (w biegunkach początk.).

246. **Rp.** Tinct. opii croc. 6·00; Vini ipecac. 4·00; Trae valerian. aeth. 12·00; Ol. menthae pip. 1·00. DS. 15 kr. w herbacie z mięty.

247. **Rp.** Camphor. 1·00; Aether. acet. 15·00; Trae opii 3·00. DS. Co $^1/_2$ godz. 10 kropli.

Dujardin Beaumetz radzi: 1) aby chorego ogrzać napojami, kawą, herbatą z rumem itp. 2) przeciw biegunce:

248. **Rp.** Moschi opt. 0·30; Ol. menthae gtt. 1; Aether sulf. 15.0. S. Co godzinę 10 kropli.

249. **Rp.** Acidi lactici 10·00; Syr. simpl. 20·00; Tinct. cort. aur. 2·00.

Całość wlać do litra wody i co kwadrans 3 łyżki podać. Przeciw wymiotom pigułki lodowe lub:

250. **Rp.** Tinct. valerian. 5·00; Laudan. Sydenham. 1·00; Liquor Hoffmann 5·00; Ol. menth. pip. gtts. V. MDS. Po 25 kropli, ile razy przychodzi skłonność do wymiotów lub parcia na stolec.

Cholera infantum. Choleryna dziecięca, zob. Gastroenter. acuta i acutiss.

Chorda. 1) Dyeta mleczna. 2) Uregulowanie stolca. 3) Zimne okłady i kąpiele systematycznie przeprowadzane, gdyż chwilowo użyte, działają raczej rozdrażniająco; 4) *antiaphrodisiaca:*

251. **Rp.** Camphor. rasae 0·20; Mixt. gummosae 100·00. MDS. Co 2 godz. łyżkę.

252. **Rp.** Lupulini puri 0·10; Camphor. rasae 0·01; Extr. Lupuli q. s. ut. f.

pill. dtr. tal. dos. N. XII. DS. 6 pigułek dzien. Gdy to bezskuteczne, injekcva morfiny (0·01—0·02).

253. **Rp.** Lupulini puri 0·10; Sacchari 0·30; Mfp. dtur. tal. dos. N. 10. DS. 3 proszki dziennie.

254. **Rp.** Extr. opii. aq. 0·10; Bytyri Cacao q. s. ut. f. supp. Nr. 5. S. Wieczór 1—2 czopki.

255. **Rp.** Amylenhydrat 5·0; Aquae flor. aur. 50·0; Syr. cort. aur. 30·0. S. Na noc zażyć połowę.

Chorea minor. Pląsawica, taniec św. Gwinona — św. Wita. Dobre odżywianie, pobyt na świeżem powietrzu, gimnastyka lecznicza, chociaż w cięższych przypadkach w samym początku lepiej dzieci trzymać w łóżku. Zabronić nauki, dozwolić dużo spać. Jeżeli na tle niedokrwistości, blednicy, reumatyzmu, podawać przetwory chininy i żelaza, w ostatnim przypadku — przetwory salicylu. Kąpiele letnie, siarczane, kąpiele borowinowe (fabr. »Tlen« lub Mattoniego sól borowinowa); prąd stały. Rozpylanie eteru na kręgosłup. W cięższych przypadkach w celu uspokojenia można podawać chloral, urethan, sulfonal, aby wywołać dłuższy sen, wreszcie w bardzo ciężkich przypadkach stósowano punkcyą lumbalną z korzystnym wynikiem.

256. **Rp.** Solut. arsen. Fovleri, Trae ferri pomati *āā.* 5·00. DS. 3 r. dnia po 2—3 kropli po jedzeniu.

Wody arsenowe: Gubera 2—3 łyżek, Levico, Roncegno lub francuską la Bourboule.

257. **Rp.** Antipirini 0·50; Dtd. Nr. XX. S. 3 proszki dziennie używać.

258. **Rp.** Chloral. hydrat. 4·00; Natri bromati 2·00 Aqu. dest., Syr. aurant. *āā.* 25·00. MDS. 3 r. dz. łyżeczkę.

259. **Rp.** Natri bromati 0·20; Chinini ferrocitrici 0·10; Sacch. 0·20; Mfp. Dtur. tal. dos. Nr. XV. DS. 3 proszki dziennie.

260. **Rp.** Syr. valerian. bromat. comp. Jahr. S. 3 łyżki dz.

261. **Rp.** Sulfonali 0·25—0·50; Dtur. tal. dos. Nr. V. S. Na noc proszek.

262. **Rp.** Zinci valerian. 0·50; Sacch. alb. 2·0; M. f. p. div. in dos. Nr. V. S. 3 proszki dziennie.

263. **Rp.** Flor. zinci 0·50; Pulv. valerian. 0·25; Pulv. gum. 10·0; Mfp. Div. in dos. aequ. Nr. XXX. S. 3 pr. dzien.

264 **Rp.** Ferri carbon. sacch. 2·0; Oxyd. zinci 1·0; Sacch. alb. 10·0. Mfp. S. 3 r. dnia na koniec noża.

265. **Rp.** Exalgin 1·00; Solve in spir. menth. pip. 5·00; Aquae tiliae 120·00; Syrup. aurant. 30·00. MDS. 3 razy dziennie łyżecz.

266. **Rp.** Physostigm. sulf. 0·01; Aquae destill. 10·0. S. Wstrzykiwać począt-

kowo $1/2$ strzykawki, później 1—2 strzyk.

Cirrhosis hepatis. Marskość wątroby. Leczenie polega na podawaniu środków lekko czyszczących, najlepiej solnych, uregulowaniu dyety, z której napoje wyskokowe wykluczyć należy, polecając też ścisłą dyetę mleczną; jeżeli chory przebył kiłę, to należy zastosować wcierki szaruchy, a potem kal. jodatum. Przeciw nagromadzeniu się płynu w jamie brzusznej, środki moczopędne i przeczyszczające; gdy te nie są dostateczne i wobec indicatio vitalis, nakłucie powłok brzusznych i wypuszczenie płynu.

267. **Rp.** Theobromini natrosalicyl. (vel Diuretin) 0·50; D. tal. dos. N. XV. DS. 5 proszków dzien.

268. **Rp.** Calomelanos 0·10; Sacch. albi 0·30; Mfp. Dtur. tal. dos. N. XV. DS. 5 proszków dzien. Przyczem jednak należy zwrócić baczną uwagę na dziąsła.

269. **Rp.** Agurin 0·5 d. t. d. XII. S. 6 proszków dziennie.

270. **Rp.** Agurin 6·0 Aq. menth. pip. 200·0. S. w ciągu 2 dni wyżyć.

271. **Rp.** Inf. fol. Digit. 1·0 200·0; Liqu. kali acet. 20·0; Trae cort. aurant. 25·0; MDS. Co godzinę łyżkę.

272. **Rp.** Inf. juniperi 15·00: 200·00; Syr. simpl. 15·00. DS. Co godz. łyżkę.

273. **Rp.** Kali jodati 10·00; Aq. dest. 200·00. MDS. 2 łyżki dziennie.

Colica flatulenta. Morzysko. Najczęściej przyczyną niestrawności i kolki jest za częste podawanie piersi i uspakajanie dziecka piersią. Polecić regularne karmienie co 3 godz. w dzień i 2 razy w ciągu nocy.

W napadzie: wilgotne ciepłe okłady na brzuch, smarowanie ciepłą oliwą, lub maściami aromatycznemi. Wprowadzić do kiszki stolcowej kateter (powyżej sphincter internus). Lewatywy z ciepłej wody z oliwą. Rumianek lub herbata z mięty łyżeczkami.

274. **Rp.** Calomel. 0·01—0·03; Sacchari 0·20; Mfp. dtur. tal. dos. Nr. V. S. Co godz. proszek.

275. **Rp.** Natri benzoici 0·20; Aqu. dest., Aqu. foenicul. *āā*. 30·00; Trae laudani gtts. duas.; Syrup. simpl. 15·00. DS. Co godzinę łyżeczkę.

276. **Rp.** Chloral. hydrat. v. Urethan 0·50; Aqu. dest. 80.00; Mucilag. gum. arab. 20·00. MDS. Na 2 lewatywy w razie boleści lub drgawek.

Colica menstrualis vide Dysmenorrhoea.

Combustio. Oparzenie. Gdy tylko rumień istnieje, wystarcza puder i okład.

277. **Rp.** Liquor. alumin. acet. 300·0. S. Do okładów

278. **Rp.** Aqua calcis; Ol. lini *āā* 75·0. S. Zewnętrznie.

279. **Rp.** Airol. 2·0; Vaselin. flav 20. M. f. ung. S. Maść. Podobnie Dermatol, Jodoform, Nosophen, Europhen.

280. **Rp.** Acid. borici 4·50; Mag. bismuth. 9·0; Lanolin., Vaselin. fl. *āā* 45·0. M. f. ung. S. Maść.

281. **Rp.** Cocain. muriat. 0·20; Aq. dest. 10·00. S. do pędzlowania.

282. **Rp.** Ichtyol. 4·0; Aq. calcis. 30·0; Lanol., Vaselin. fl. *āā*. 15·0. M. f. ung. S. Maść.

283. **Rp.** Aristol 2·0; Cl. Olivar. 5·0; Vaselini 20·0. Mfung. S. Maść.

Gdy rany pokryte ziarniną:

284. **Rp.** Protargol 3·0; Solve in Aq. destill. q. s. et adde Lanolin, Vaselin. fl. *āā* 20·0. S. Maść.

Condylomata accuminata. Kłykciny stożkowate. Jeżeli na wąskiej szypule, najlepiej odciąć nożyczkami, gdy liczne, odpalić żegadłem Paquelin'a. Jeżeli drobne i w mniejszej ilości lub na żołędzi, łechtaczce i. t. p., smarować trzy razy dziennie c. tinct. jodi lub tinct. ferri sesquichlorati, zasypywać:

285. **Rp.** Pulv. frond. sabin, Alumin. crudi *āā* 10·0; Cupr. sulf. 5·0. S. Puder. albo wypalić cum Ac. bichloroacet. concentr. p.

Condylomata lata zob. **Syphilis.**

Congelatio. Odmrożenie. W świeżem odmrożeniu nacieranie śniegiem w chłodnem miejscu aż do ogrzania i przeniesienie następnie do ciepłego pokoju, później pędzlowanie nalewką jodową.

286. **Rp.** Naftalani 50·0. S. Zewnętrznie.

Gdy istnieją pęcherze, usunąć je i maść:

287. **Rp.** Hydr. praecipit. alb. 2·0; Vaselin. flav. 30·0. M. f. ung. S. Maść.

288. **Rp.** Argent. nitr. 1·00; Vaselin. flav. 10·0; Bals. peruv. 1·0. M. f. ung. S. Maść.

Jeżeli skóra obrzękła:

289. **Rp.** Ammon. sulfoicht.; Resorcin. alb.; Tannin. *āā* 1·0; Aqu. dest. 5·0 S. Do pędzlowania.

290. **Rp.** Resorcin. resubl. 2·0; Mucil. gummi arab., Aqu. dest. *āā* 5·0; Talc. pulv. 1·0. S. Do pędzlowania.

Przy zgorzeli opatrunek przeciwgnilny, usunięcie części zgorzelinowych, okłady z wody gulardowej lub Liqu. alum. ac. Gdy sprawa dawniejsza, starać się usunąć zastój żylny przez wywołanie przekrwienia czynnego i obmywanie wyskokiem, kąpiele ciepłe z wody octowej lub ciepłe kąpiele piaskowe — obok tego:

291. **Rp.** Ichtalbin (v. Ichtyol) 20·0; Glycerin. p., Collodi p. *āā* 10·0. S. Co wieczór zapędzlować.

292. **Rp.** Tct. jodi; Tct. gallar. *āā* 10·0; Collodi p. 50·0. S. Do pędzlow. po podniesieniu kończyny ku górze.

293. **Rp.** Calcar. chlor. 1·0; Ung. paraffin. 9·0; M. f. ung. subtill. D. in vitro fusco. S. Na noc wcierać przez 5 minut (nos, palce).

Coryza. Nieżyt nosa, sapka. Oznaczenie przedewszystkiem przyczyny (badanie w kierunku migdałka trzeciego, migdałków podniebiennych, kiły wrodzonej lub nabytej) i stosowanie leczenia przyczynowego; w razie stwierdzenia obecności powiększonych migdałków usunięcie tychże.

Siąkanie i nieżyt usuwają między innymi:

294. **Rp.** Mentholi 0·30; Ol. vaselini 30·00. S. 3 razy dzien. zapuszczać po kilka kropli do nosa.

295. **Rp.** Zinci sulfurici 1 00; Aqu. destill 500·00—1000 00. S. Do przesiąkiwania nosa.

Wdmuchiwanie proszków przy obfitej wydzielinie jest zwykle przeciwwskazane.

Croup vide **Laryngitis crouposa.**

Cystitis. Zapalenie pęcherza mocz. Najczęściej przy sprawie rzeżączkowej.

Jeżeli objawy ostre: spokój, okłady ciepłe na okolicę pęcherza i międzykrocze, kąpiele nasiadowe ciepłe, dyeta mleczna, niedrażniąca, bez napojów wyskokowych, uregulowanie stolca.

Przeciw parciu na mocz.

296. **Rp.** Morph. muriat. 0·01; Extr. bellad. 0·02; But. Cacao 1·50; M. f. supp. D. t. d. Nr. VI. S. 2—3 czopków na dzień.

297. **Rp.** Lupulini 0·20; Extr. bellad. 0·01; Extr. Opii aquos 0·005; Sacch. albi 0·30; M. f. pulv. d. t. Nr. XII. S. 3—4 proszki na dzień.

298. **Rp.** Mixt. gummos. 500·0; Tinct. laudani spl. gtt. XV; Aqu. laurocer. 10·0. S. Co godz. łyżka.

Przy bardzo znacznem parciu wstrzykiwanie morfiny.

Wody alkaliczne (Giesshübler, Bilińska, Salvator) tylko wtedy, gdy mocz wybitnie kwaśny; lepiej dawać do picia napary z ziół.

299. **Rp.** Fol. Uvae ursi; Herb. Herniar.; Chenop. Ambrosioides *āā*. 10·0; Div. in dos. N. X. S. porcyę naparzyć w filiżance wody.

Przeciw krwawieniu:

300. **Rp.** Liqu. ferr. sesquichlor. 2·0; Aqu dest. 175·0; Syr. cortic. aurant. 25·0. S. Co godzinę łyżka.

301. **Rp.** Ergotini Bonjean 1·0; Sacch. alb. 2·0; M. f. pulv. div. in dos. Nr. X. S. 4—6 proszków. dzien.

302. **Rp.** Extr. hydrast. fluid.; Vini malagensis *āā* 30·0; Syr. Cinnam. 15·0. S. 1—4 godz. po łyżce.

303. **Rp.** Ac. tannic. 0·1; Salol. 0·5; D. t. dos. N. XV. S. Co 2 godz. proszek.

Gdy objawy gwałtowne miną, podawać Ac. salicyl.

5—6 proszków po 0·50), Natr. (salicyl. (3—4 r. d. po 1·0), Salol. (5—6 r. d. po 0.5), Natr. benzoic. (5—6 r. d. po 0·25), Urotropin (4—6 r. d. po 0·50); Helmitol (3—4 r. d. po 0·50). Novaspirin (4 r. dz. po 0·5); Borovertin (4 r. dz. pastyl.).

W postaci przewlekłej, gdy wykluczono kamień pęcherza, nowotwór lub zwężenie cewki, podawać jeden z powyższych środków obok leczenia miejscowego t. j. przepłukiwań (za pomocą cewnika) opróżnionego pęcherza płynami: 2—4% acid. boric.; 1/4—1% argent. nitric.; 1—2% argonin; 1/4—1‰ argentamin; 1/2—2% protargol; 1/2—2% largin; 1/4—1/2‰ itrol (argent. citric.); 1:5000 sublimat; Hydr. oxycyanatum 1:5000.

Cewnika użyć można albo miękkiego Nelatona, lub metalow. najlepiej Ultzmann'a. Gdy zaś chory nie znosi większych ilości płynu w pęcherzu, wkraplać zapomocą wkraplacza Ultzmann'a lub Guyon'a płyny zgęszczone: 1—5% argent. nitric.; 5—10% argonin; 5—10% protargol; 1—3% itrol, w ilości 20—30 kropli.

Gdy znaczny osad, ciągnący się: 5% Natr. chlorat. w obfitej ilości dwa razy dziennie pęcherz przepłukać. W rozpaczliwych przypadkach drenowanie pęcherza. Przy c. tuberculosa obok środków ogólnie przy gruźlicy używanych:

304. **Rp.** Creosot. 0·05; Jodoform. 0·01; Natr. arsenic. 0·001; Pulv. benzoic. qu. s. ut. f. pill.; D. tal. pill. Nr. 50. S. 2 pigułki dwa razy dnia.

Do pęcherza zaś wkraplać:

305. **Rp.** Hydrarg. sublimat. corr. 1:5000—3000 S. 30—50 kropli do pęcherza wkraplać.

306. **Rp.** Guajacol p. 5·0; Ol. olivar. 100·0. S. 1—2 r. na dzień po 1—2 ctm.

307. **Rp.** Jodoform. 1·0; Ol. olivar. 100·0. S. Jak wyżej.

308. **Rp.** Jodoform. 20·0; Glycerin. 10·0; Aqu. dest. 6·0; Tragacanth. 0·25. S. Łyżeczka na 150 gr. wody letniej do przestrzykiwania pęcherza, połowę zostawić jak najdłużej.

Delirium tremens pot. zob. **alcoholismus.**

Diabetes insipidus. Moczówka prosta. Pożywna dyeta, mierne użycie napojów. Leczenie hydropatyczne, pobyt w górach. Kąpiele morskie, przetwory bromowe.

309. **Rp.** Infus. valerian. e 5·00 ad 100·00; Natri bromati 1·00; Syrup. 15·00. MDS. Co 3 godz. łyżeczkę.

310. **Rp.** Amylen-hydrat. 1·0—3·0; D. in caps. gelatinos. Nr. XII. S. R. i w. zażywać.

311. **Rp.** Codeini phosphor. 0·10; Syr. simpl. 30·00. MDS. 3 razy dz. łyżecz.

312. **Rp.** Camphor. monobrom.; Extr. valer. *āā.* 5·00, ut f. l. ar. pil. N. 30. S. 2—3 pigułek dzien.

Diabetes mellitus. Cukrzyca (Moczówka cu-

krowa). Tylko pożywienie złożone z mięsa, jaj i mleka, ostatnie w małej ilości; tłuszcze korzystne. Dużo ruchu.

Chleba najwyżej 100—150 grm. na dzień, z jarzyn wolno szpinak, sałatę, zielony groszek i fasolkę, kalafiory, szparagi, kapustę; z mącznych jedynie trochę ryżu. Do picia: kawa, herbata osłodzona sacharyną, która nawet w większych ilościach nie szkodzi, kwaskowate wina, wódka, koniak, woda sodowa lub wody alkaliczne.

Jeżeli przy dyecie mięsnej występują zapady i grozi choremu coma diabeticum, to podawać wtedy większe ilości sody, liq. kali acet.; dyeta mieszana.

Z lekarstw najlepiej jeszcze działa woda Karlsbadzka, potem Vichy, Neuenahr, spore dawki opium do 1·0—2·0 pro die. Do osłodzenia płynów używa się pigułek z saccharyny.

313. **Rp.** Saccharini 3·00; Natri carb. sicc. 2·00; Manniti 50·00; f. pill. N. 100. S. Pigułkę na ½—1 szklankę płynu.

314. **Rp.** Acid. lacticum. S. 5·00—10·00 pro die.

315. **Rp.** Acid. carbol. 5·00; Aqu. dest. 150·00; Aqu. menth. pip. 50·00. DS. 3—4 łyżeczki na dzień.

316. **Rp.** Codeini phosphor. 0·03. Sacchari albi 0·5. Dtd. Nr. XX. S. 3—4 proszków dziennie, lub:

317. **Rp.** Opii puri 0·50; Natr. bicarb. 5·00. Mfp. Div. in dos. Nr. XV. S. 3—4 na dzień.

318. **Rp.** Extr. fol. myrtillor. 5·00; Extr. et pulv. gent. q. s. f. pil. N. 50. S. Od 3 piguł. dzien. do 10—12.

319. **Rp.** Jodoformii, Extr. lactucae sativ. *āā.* 1·00; Cumarin 0·10; M. ut f. pill. N. XX. S. 2—3 pigułki na dzień.

320. **Rp.** Pilocarpini mur. 0·10; Aqu. dest. 10·00. DS. Podskórnie ½—1 strzyk.

321. **Rp.** Lith. salicyl. 5·0; Lith. benzoic. 10·0; Succ. et pulv. liquirit. q. s. ut f. pill. N. centum. S. 5—6 pigułek dziennie.

322. **Rp.** Natr. salicylic. 10·0; Aq. dest. 200·0. S. 4 łyżeczki, zwłaszcza w bólach.

323. **Rp.** Hydropyrini Richter 0·50 (w proszku lub pastylk.). Dtdos. Nr. XX. S. 3 proszki (ew. pastylki) dziennie.

324. **Rp.** Flor. benzoes; Pulv. gummos. *āā.* 2·0; M. f. p. Div. in dos. N. X. S. Co 3 godz. proszek.

W razie coma diabetic. środki podniecające, wstrzykiwanie eteru, ciepła kąpiel ze zlewaniami głowy zimną wodą. Venesectio, infuzye z natr. bicarb. (5%).

Diathesis urica zobacz **Arthritis urica.**

Dilatatio ventriculi. Rozszerzenie żołądka. Gdy przyczyną cierpienia jest zwężenie odźwiernika bliznowate, lub nowotworowe, wskazany jest zabieg operacyjny.

Chwilową poprawę osiągnąć można przez systema

tycznie, dłuższy czas stosowane przepłukiwanie żołądka, raz lub 2 razy dziennie rozczynem kwasu borowego lub salicyl., rezorcyny, lub w razie oddziaływania kwaśnego rozczynem sody, soli lub wody karlsbadzkiej.

W razie bólów wskazane są środki odurzające i to lepiej podskórnie niż wewnętrznie.

W razie, gdy przyczyną cierpienia jest zwiotczenie ścian żołądka, należy przepisać dyetę pożywną, w małych ilościach a często podawaną z wykluczeniem o ile możności płynów; co dzień naczczo uwolnić żołądek zapomocą aspiratora żołądkowego od zalegającej treści, a w razie towarzyszącego nieżytu żołądka, takowy stósownie leczyć.

Skutecznie też działają zabiegi wodolecznicze, miesienie i prąd indukcyjny, na okolicę żołądka stósowane.

W celu wzmocnienia mięśni żołądka: ipecacuanha 0·02—0·05 w przeciągu 24 godzin, raz w pół godziny po jedzeniu, drugą dawkę (0·01) po całej godz. Extr. belladon. po 0·01—0·02 na dawkę.

Przy zaparciu stolca lewatywy z gliceryny lub:

325. **Rp.** Magnes. sulfur., Cremor tartari, et flor. sulfur. *āā*. S. Przed jedzeniem 2 łyżeczki lub:

326. **Rp.** Magnes. carbon., Natri bicarbon *āā* 6·0; Pulv. rad. Rhei 3·0. S. Na noc na koniec noża.

Jeżeli po jedzeniu występują boleści, poleca się 2—4 łyżek wody chloroformowej lub morfinę z magnezyą lub sodą. Przeciw wzdęciu: kreda, węgiel, magnezya w bardzo małych ilośc.

Diphteritis s. Angina diphteritica. Błonica gardła. Odróżnić postać pierwotną, czyli błonicę właściwą od postaci następowych t. j. zapaleń dyfterytycznych (błonicowatych). Pierwsza przy małej gorączce, szarych, grzybowatych nalotach bez znaczniejszych bólów gardła, bez obrzęku gruczołów szyjnych, prowadzi najczęściej do dławca (laryngitis crouposa), druga odznacza się głębokiemi owrzodzeniami gardła, obrzękiem gruczołów szyjnych, wysoką gorączką lub też ciepłotą subnormalną, objawami ogólnego zakażenia.

I. Rozpoznawszy błonicę, należy jak najwcześniej zastrzyknąć surowicę przeciwbłoniczą. Surowicę przyrządzają dzisiaj w takich dawkach, że w jednej flaszce mieści się tysiąc jednostek uodporniających, chociaż ilość surowicy wynosi w surowicy Bujwida 2—5 cm^3, Paltaufa 10 cm^3. Wobec rozwiniętej błonicy należy zastrzyknąć naraz 2 flaszeczki; w przypadkach ciężkich 3 flaszeczki. Gdy po 24 godzinach naloty nie okazują tendencyi do oddzielania, a tembardziej, gdy się szerzą, należy dawkę powtórzyć.

Zastrzyknięcie robi się w powłoki brzuszne, w udo lub w skórę klatki piersiowej (w okolicy pachy) odpowiednią strzykawką, po-

przednio przez gotowanie wyjałowioną.

Wczesne zastrzyknięcie surowicy zapobiega szerzeniu się błon na krtań, stwierdzonem też jest powszechnie, że pod wpływem surowicy nie przechodzą przypadki lekkie w ciężkie postacie (septyczne), jak to dawniej często spostrzegano.

Wobec błonicy pierwotnej w postaci lekkiej zachować się po uskutecznionem zastrzyknięciu zupełnie wyczekująco, w szczególności unikać zabiegów, mogących wywołać obrażenie błony śluzowej gardła, co najwyżej polecić wewnętrznie:

327. **Rp.** Acidi phosph. dil. 2·0; Syr. rub. id. 20·0; Aquae d. 100·0. S. Co 3 godziny łyżeczkę, lub:

328. **Rp.** Natri salicyl 2·0; Syr. rub. id. 20·0; Aquae dest. 100·0. S. Co 2 godziny łyżeczkę.

3% roztwór kali chlorici lub acidi borici do płukania, odpowiednia lekka a posilna dyeta, trochę wina.

II. Wobec błonicy z rozpadem i objawami ogólnego zakażenia należy obok zastrzykiwań surowicy w dawkach większych (najmniej dwie flaszeczki) leczyć miejscowo i wewnętrznie:

Leczenie miejscowe: Okłady z lodu na szyi (w woreczkach gumowych), pić wodę z lodu z dodatkiem wina czerwonego, lody owocowe. Później przy rozpadzie błon lub zgorzeli, można przejść do ciepłych okładów i kataplazmów.

329. **Rp.** Natr. sozojodolic. S. do insufflacyi.

330. **Rp.** Natr. sozojodolic. Flor. sulfur. *āā*. S. do insufflacyi.

Do płukania używać: Aq. calcis, Ac. salicyl. 1%; Ac. boric. 2%, Kali chloricum 2%; Thymol. ½%, Menthol ½%, lub:

331. **Rp.** Kali chlorici 10·0; Aquae dest. 400·0; Extr. opii aquos 0·40; Syr. simpl. 20·0. S. Płukanie.

Mniejszym dzieciom przestrzykuje się gardło dużą strzykawką.

Pędzlowania wykonywać o ile możności łagodnie.

332. **Rp.** Solut. acid. citr. e 10·00: ad 50·00. S. Do pędzlowania.

333. **Rp.** Resorcin 3·0; Glycerin. 30·00. S. Co 2 godz. pędzlować.

334. **Rp.** Acidi salicyl. 0·50—1·00; Spir. vini. q. s.; Glycerin. 400·00; Infus. fol. eucalypti 60·00. DS. Co godz. zwilżać watą zamoczoną w tym płynie miejsca bł. zajęte.

335. **Rp.** Acidi carbol.cryst.; Acid. citric. cryst.; Trae jodi *āā* 3—5·00; Franz-Cognac. 100·00, MDS. Co 2 godz. pędzlować.

336. **Rp.** Ferri sesquichl.; Glycerin. *āā*. 10·00. DS. Pędzlowanie trzy razy dziennie.

337. **Rp.** Sublimati corros. 0·05; Aqu. dest. 50·0; Acid. tartar. 0·25. S. Pędzlowanie.

338. **Rp.** Acidi boracici 5·0; Glycerini puri; Aquae dest. *āā* 10·0. S. Pędzlowanie.

339. **Rp.** Chloral hydrat. 10·0; Aquae dest. 20·0. S. Co ½ godz. pędzl.

340. **Rp.** Jodi puri 0·40; Spirit. 20·0; Chloroformii 2·0. S. Pędzlowanie.

341. **Rp.** Liqu. Ferri sesqu. 1·00; Aquae dest. 10·0—50·0. S. Pędzlowanie.

Wziewania:

342. **Rp.** Sol. hydrogen. superoxyd. 2%. S. Do inhalacyi.

343. **Rp.** Acid. lactici gtts. 40; Aquae dest. 200·0. S. Do inhalacyi.

344. **Rp.** Aquae calcis; Aquae dest. *āā*. 150·0. S. Do inhalacyi.

Przy leczeniu ogólnem należy być ostrożnym ze środkami przeciwgorączkowymi, wcześnie podawać koffeinę, kamforę, w razie zapadu podskórnie.

345. **Rp.** Chinin. muriat. 0·50—1·50; Ammon.chlorati 1·00; Aquae dest. 60·00; Syrup rub. id. 20·00. DS. 3 razy dziennie na łyżeczkę.

346. **Rp.** Antipyrin 1·50—2·00; Cognaci 20·00; Aquae dest. 80·00; Syrup. simpl. 20·00. DS. Co 3 god. łyż.

347. **Rp.** Kali chlorici 2·0; Aquae dest. 80·00; Tinct. ferri sesquichl. gtt. XX; Syrup, rub. id. 20·00. DS. Co 2 godziny łyżeczkę.

348. **Rp.** Tinc. myrrhae 4·00; Glycerini 8·00; Aquae dest. ad. 200·00. MDS. Co godz. łyżeczkę.

349. **Rp.** Dcti. cort. chinae e 5·00 ad 100·00; Aq. chlori 10·0; Syrup sacchari 20·00. DS. Co 2 godz. łyżeczkę.

350. **Rp.** Pilocarpin muriat. 0·01; Pepsin 0·20; Acid. muriat. dil. gtts. V; Aq. dest. 80·00; Syrup simpl. 20·00. DS. Co godz. łyżeczkę.

351. **Rp.** Camphor. 0·30 Mixt. gumm. 80·00; Syrup sacchari 20·00. DS. Co godz. łyżeczkę, (zwłaszcza w formie septycznej).

352. **Rp.** Aether. acet. 5·00; Ol. cinamom. 1·50. DS. Co 2 godz. 3—5 kropli.

353. **Rp.** Hydrogen. superoxydat 2·0; Aquae dest. 130·0; Glycerini 3·0. MDS. Co 2 godz. łyżecz.

Nadto w razie osłabienia czarna kawa, wino, koniak, nacierania octem lub winem.

W razie obrzęku gruczołów szyjnych okład z Liquor alum. acetic. Gdy wystąpi dławiec, stosować leczenie podane przy laryngitis crouposa.

Przy porażeniach po błonicy należy stosować elektryzowanie, roborantia.

Dysenteria. Czerwonka. W czasie epidemii unikać niestosownego pożywienia. Scisła dezynfekcya wypróżnień.

Dyeta ścisła, kleik, rosół, mleko. Słabszym można dozwolić bulion z jajem, wyciągów mięsnych, wina.

Oseski zostawić przy piersi, karmiąc regularnie co 3 godziny.

Leczenie rozpocząć należy od środków przeczyszczających, kalomel, ol.

ricini, dorosłym 2—4 łyżek dziennie. Później środki ściągające, miejscowe przepłukiwania kiszki letnimi rozczynami. Starcia około odbytnicy troskliwie oczyszczać i zasypywać pudrem salicylowym.

Codziennie kąpiel ciepła 27° przez 5—10 minut. Okłady wysychające, kataplazmy, zawijania ciepłe sprawiają ulgę.

354. **Rp.** Calomelanos 0·05; Sacchari 0·20; Mfp. dtr. tal. dos. N. VI. S. Co godz. proszek.

355. **Rp.** Acidi salicyl 10·00; Opii pulv. 0·20; Mfp. div. in dos. N. X. DS. 3 pr. dziennie.

356. **Rp.** Natri salicyl 0·50; Laudani 0·05. Mfp. dent. tal. dos. N. X. DS. 3 pr. dziennie.

357. **Rp.** Natri salicyl 5·00; Aqu. dest. 80·00; Trae laud. gtts. X.; Syrup. simpl. 20·00. MDS. Co 3 godziny łyżkę.

358. **Rp.** Saloli p. 5·0; Bismuth. salic. 2·0. Mfp. Div. in dos. N. X. S. 3 pr. dziennie.

359. **Rp.** Rad. rhei 6·0; Rad. ipec. 2·0; Inf. Aq. fervid. q. s. ad colat. 120·0; adde: Gumi arab. 4·0; Syr. altheae 30·0. S. Co godz. łyżkę.

Do lewatywy używa się: sól kuchenna (0·5%), Acid. salicyl. (0·5%), Thymol (0·10%).

360. **Rp.** Argenti nitrici 0·05; Aq. dest. 200·0. DS. Na 2 razy w lewatywie zastosować.

361. **Rp.** Tannini 5·00; Aq. dest. 500·00. S. Na 2 lewatywy.

362. **Rp.** Liquor. alum acet.; Aq. dest. *āā* 100·00. DS. Na 2 lewatywy.

Po lewatywach jakoteż w razie silnego parcia dać czopki:

363. **Rp.** Butyri cacao 0·50; Trae opii guttam; Mf. supposit. d. t. Nr. X. S. 2—3 dziennie.

364. **Rp.** Extr. bellad. 0·10; Morphii mur. 0·05; Butyr. cacao q. s. f. sup. N. V. S. 1—2 czopków dziennie (dorosłym).

W przypadkach przewlekłych podawać dalej lewatywy, i środki lekko ściągające.

W razie zapadu: Koniak, wino, kamfora, eter.

W okresie zdrowienia przechodzić zwolna do pokarmów: jaja, skrobane mięso i t. d.

U dzieci rozpocząć leczenie od ol. ricini lub kalomelu, następnie:

365. **Rp.** Bismut. salicyl 1·00; Pulv. Doveri 0·20; Sacchari 2·00; Mfp. div. in dos. N. X. DS. 3 proszki dziennie.

366. **Rp.** Chinini tannici, Bismut. salicyl. *āā* 1·00; Laudani 0·10; Mfp. div. in dos. N. X. S. 3 pr. dzien.

Przepłukiwanie z acid. salicyl. 0·5%, thymol 0·10%, kwas borowy 2%; w przypadkach cięższych wcześnie wstrzykiwać surowicę przeciwczerwonkową.

Dysmenorrhoea. Dolegliwe miesiączkowanie. Wykazanie przyczyny (przyczyna mechaniczna, dalej czy przyczyna w macicy, czy w jej otoczeniu). Unikać ruchu bezpośrednio przed i podczas peryodu, zaziębienia, szkodliwych wpływów moralnych. Regulować dyetę i stolec. Jeżeli chora niedokrwista lub skrofuliczna, odpowiednie leczenie stanu chorobowego ogólnego. Leczenie kąpielowe: Iwonicz, Rabka, Krynica, kąpiele borowinowe, (fabryki »Tlen«, Mattoniego sól borowinowa, Dra Sedlitzkiego tabletki do kąpieli).

Podczas boleści spokój, suche ciepło na okolicę podbrzusza, środki kojące jak: lewatywy z Tra. opii simpl. (15 kropli na lewatywę albo Chloral hydrat 1·0 na lewatywę). Czopki do kiszki stolcowej, zawierające kodeinę, opium lub morph., wstrzyknięcie morfiny pod skórę; u osób silnych, krwistych, po jednej pijawce na wewnętrznej powierzchni obu ud, pędzlow. nastojem jodu ud.

W cięższych przypadkach należy zbadać (nawet u dziewic) dokładnie miejscowo narząd płciowy przez odbytnicę, albo jeżeli możebne przez pochwę.

Najczęstszą przyczyną bolesnego miesiączkowania bywa niedrożność przewodu szyi macicy.

Niedrożność pochodzić może ze zmiany położenia macicy jak n. p. zagięcia tejże, z wrodzonej wązkości przewodu, z krętego przebiegu tegoż.

W tych razach zazwyczaj napotykamy równocześnie niepłodność.

W przypadkach takich wskazanem jest leczenie mechaniczne, polegające na wyrównaniu zagięcia macicy, na rozszerzaniu przewodu szyi macicy sposobem tępym, wprowadzaniu zgłębnika lub rozszerzaczy na ten cel zbudowanych, do jamy macicy. Jeżeli te sposoby nie prowadzą do celu, wskazanem jest rozszerzenie macicy sposobem krwawym (Hysterostomatomia) najlepiej modo Kosner-Mars.

Elektryzowanie według metody Apostolego.

367. **Rp.** Extr. hydrast. canad. fluid. 2 razy dziennie po 25 kropli na 8 dni przed regularnością.

368. **Rp.** Chloral. hydrat. 8·00; Kali brom. 10·00; Aq. camphor. 200·00. S. Co 2 lub 4 godz. łyżecz.

369. **Rp.** Salipyrini 0·40; Codeini phosphor. 0·01; Dtd. Nr. XII. S. 3 r. dz. proszek.

370. **Rp.** Kali bromati, Antipirini *āā* 10·00; Extr. viburni prunifol. fluid. 20·0; Aq. destill. 120·0; Syr. cort. aurantiae 30·0. S. 2—4 łyżek dz.

371. **Rp.** Ovarinum Poehl in tabl. à 0·3. S. 3—6 kołaczyk. dz. (Można także podawać podskórnie lub w enemach).

Polecają też czopki:

372. **Rp.** Extr. opii aquosi 0·02; Extr. belladonae 0·01; But. cacao q. s. ut f. l. a. supposit. S. Czopki.

Dyspepsia. Niestrawność. Przedewszystkiem wykryć przyczynę cierpienia i dokładnie zbadać funkcyę żołądka i kiszek.

Cierpienie to stoi najczęściej w związku z czynnościowem, nadmiernem wydzielaniem soku żołądkowego, lub z niedomogą wydzielniczą żołądka.

Stosownie do tego w 1-szym przypadku wskazane są środki alkaliczne, wody: Karlsbad, Vichy, Szczawnicka Magdaleny, w 2-gim kwas solny i środki gorzkie.

W innych razach zboczenia w wydzielaniu soku żołądkowego niema, tylko błona śluzowa żołądka jest nadczułą, a w tych przypadkach należy przed jedzeniem podawać środki znieczulające (kokaina) i zapomocą przepłukiwań żołądka zmniejszać przeczulicę błony śluzowej, można też podawać przetwory bromowe.

Prócz tego należy zwrócić uwagę na ogólny stan chorego, u niedokrwistych wskazane są środki żelaziste (Krynica, Żegiestów, Francensbad i t. d.), u neurasteników i histeryczek skutecznem bywa leczenie wodolecznicze, wyjazd nad morze lub w góry.

W razie jeżeli jest nadmierne wydzielanie soku żołądkowego:

373. **Rp.** Natri bicarbon; Magn. carbon.; Kali carbon. *āā.* 5·00; Pulv. rad. Rhei 7·00. MD. in scatula. S. 3 razy dnia na koniec noża zażyć.

374. **Rp.** Sal. therm. Carolin. 100·00. DS. Co dzień rano łyżeczkę w pół szklance ciepłej wody.

375. **Rp.** Strontii bromati 1·0—2·0. Dtd. Nr. XII. in charta oleosa. S. Po obiedzie i po kolacyi 1 proszek.

W razach niedomogi wydzielniczej:

376. **Rp.** Acid. hydrochl. 3·00; Pepsini German. solub. de Rostock 2·00; Aq. dest. 150·00; Syr. simpl. 15·00. MDS. Po każdem jedzeniu 2 łyżki zażyć.

377. **Rp.** Acid. hydrochl. dilut. Trae absinthi *āā.* 15·00. DS. Po każdem jedzeniu 20 kropli w łyżce wody zażyć.

378. **Rp.** Orexin basic. 0·30; Dent. tal. dos. N. 5. S. Jeden proszek rano zażyć.

379. **Rp.** Trae ferri pomati 25·00; Trae Rhei vinosae; Trae amarae *āā.* 15·00. MDS. 3 razy dnia po łyżeczce zażyć.

380. **Rp.** Ferri carb. sacchar. 5·00; Extr. nucis vomicae 0·50; Pulv. et extr. Rhei *āā.* q. s. ut f. pill. N. 100. DS. 3 razy dnia po 2 pigułki zażyć.

Można także podawać: Stomachinum fabr. Matula, Vinum Condurango fabr. Matula. Wino słodowo-pepsynowe lub Malto-Condurango fabr. Svatek i Sp.

U osesków:

Regularne karmienie co 3—4 godz. Przy sztucznem żywieniu zwrócić uwagę na

jakość mleka i zarządzić odpowiednie żywienie, ewentualnie wrócić do piersi. Nie odłączać wśród dyspepsyi.

381. **Rp.** Ol. Ricini lub Calomel (0·01—0·03). Przez 12—24 godzin ścisła dyeta.

382. **Rp.** Natrium benzoicum (2—3%). S. Co 2godziny łyżeczkę.

383. **Rp.** Kreosoti gtt. V.; Aq. dest. 50·0; Syrup. simpl. 20·0. MDS. Co 2 godziny łyżeczkę.

W razie wzdęcia bolesnego, wprowadzić kankę lub miękki kateter do odbytnicy. Jeżeli wymioty nie serowate, cuchnące, wskazują na brak kwasów: Acid. mur. (0·30:50·0) lub:

384. **Rp.** Pepsin 1·00; Ac. muriat. gtts. tres.; Aquae dest. 90·00; Syr. simpl. 15·00. S. Przed pokarmem łyżeczkę.

385. **Rp.** Acid. lactic. 1·0; Aq. dest. 100·0; Syr. simpl. 20·0. S. Co 3 godziny łyżeczkę.

Przy kwasocie: Aq. calcis, calcaria phosphor. tribasica pur. po 1·00. Przy Intertrigo towarzyszącem zmywanie wodą mydlaną i zasypywanie:

386. **Rp.** Magnes. ustae 5·00; Talci praepar. 20·00; Acid. salicyl. 0·20; Mixt. oleoso-balsam. gtt. X. Mf. p. DS. Do posypywań.

Eclampsia infantum. Drgawki dziecięce. Uwzględnić przyczyny: Początki chorób ostrych i zakaźnych, użycie środków odurzających, przepalenie głowy, kolki brzuszne, zaburzenia w trawieniu, robaki, choroby dróg moczowych (phimosis), koklusz, skurcz głośni, ciała obce w nosie, zranienia.

Wśród samego napadu zimne okłady (woda z octem) na głowę co parę minut, lewatywy, gorczyczniki na kark i łydki, w razie długotrwałych drgawek wdychanie chloroformu (ostrożnie!) kilka kropel na chustce trzymać pod nosem. Lewatywy z chloralu.

Środek przeczyszczający (Kalomel) — dyetę, w razie powtarzających się napadów:

387. **Rp.** Chloral. hydratis 1·00; Natri bromati 1·00; Aq. dest. 60·00; Syrup. sacchari 15·00. MDS. Co 2 godz. łyżeczkę.

388. **Rp.** Chloral hydratis 0·50; Aq. dest. 80·00; Mucilag. gum. ar. 20·00. MDS. Połowę do jednej lewat.

389. **Rp.** Calomelanos 0·30; Sacchari 2·00; Mfp. div. in dos. N. X. DS. Co godz. proszek.

390. **Rp.** Kali bromat. 2·0; Ammoni brom. 1·0; Aquae dest. 100·0; Syr. simpl. 30·0. MDS. 4 łyżeczki dziennie.

Eclampsia parturient. Rzucawka porodowa. Drgawki porodowe. U ciężarnych okazujących cierpienie nerek, znaczniejsze obrzęki, podawać środki moczopędne (kali aceticum, acidum benzoicum), środki

wypróżniające, środki napotne, mleczna dyeta. Kąpiele ciepłe (36°—38° C.) ostrożnie. Diuretinum fabr. Knoll. Przy bezskutecznem leczeniu przerwanie ciąży.

Podczas napadu ułożenie w łóżku otoczonem materacami, aby chorą uchronić od obrażeń; wdechiwanie tlenu; przed wystąpieniem szczękościsku, wsunąć język do jamy ust i między szczęki włożyć kawałek drzewa okrytego płótnem. Ruchów nie krępować. Znieczulić chorą silnemi dawkami narkotyków, morfina podskórnie 0·02 do 0·03 lub chloral w lewatywie (2·0). Gdy się chora budzi lub napad występuje, ponowić dawkę. Można użyć chloroformu do wdychania, ale tylko wtedy, jeżeli stwierdzić możemy pewną okresowość w występowaniu napadów np. napady występują regularnie co 20 lub 15—10 minut, wtedy minutę naprzód podać chloroform. Po napadzie kąpiel ciepłą 30° R., potem zawinąć w prześcieradło i koc, aby wywołać poty. Lewat. silnie czyszczące.

Podczas ciąży napady mogą ustać i ciąża być donoszoną, dlatego tylko w razach, gdy powyższe leczenie nie pomaga, napady występują zbyt często, albo grozi obrzęk płuc, należy operacyjnie rozwiązać ciężarną.

Jeżeli napady występują podczas porodu, można chloroformować, używa się narkotyków, jak wyżej. Można podawać narkotyk, a oprócz tego, ilekrotnie występują objawy zwiastunowe napadu, chloroform. Unikać częstego badania wewnętrznego, aby nie drażnić chorej. Prócz tego w każdym przypadku należy jak najrychlej rozwiązać rodzącą (Dührsen, Zweifel). Można przed rozwiązaniem puścić do 500 gram. krwi w razie, gdy tętno mocno napięte. Po upuście krwi należy wlać do żył 500—1000 gramów fizyologicznego rozczynu soli kuchennej. Jeżeli napady występują w połogu, postępowanie jak podczas ciąży.

391. **Rp.** Amyleni nitrosi 5·0; Ol. foeniculi 10·0. MDS. 2—5 kropli do wdychiwań na chustce (amylnitrit).

392. **Rp.** Laudani p. 0·20; Sacch. albi 5·0; Mfp. div. in dos. N. X. S. Co ½ godziny proszek.

Eczema. Wyprysk. Przedewszystkiem uwzględnić moment etyologiczny, usunąć więc zależnie od przypadku szkodliwe czynniki zewnętrzne, a więc wodę i światło, wpływ wilgotnego powietrza, drażnienia przez odzież. Gdy wyprysk słoneczny (e. solare) polecić nosić kobietom weloniki żółte lub zielone, mężczyznom parasole.

Przy wyprysku ostrym, szczególnie, gdy istnieje sączenie, pilnie pudrować:

393. **Rp.** Talci venet.; Amyl. trit. *āā.* 50·00; Zinc. oxyd. 5·0. S. Puder.

394. **Rp.** Zinc. oxyd.; Magist. bismuth. *āā.* 15·00; Ceruss. 7·50; Talc. venet.,

Amyl. orizae *āā*. 30·0. S. Puder.

395. **Rp.** Zinci oxyd., Amyli *āā*. 25·0; Naftalan 50. Mf. ung. S. Zewnętrznie.

Nie dawać olejków eterycznych.

Gdy wyprysk zajmuje całe ciało, zawinąć chorego w zapudrowane prześcieradło i skrzętnie zasypywać pudrem.

Jeżeli skóra obrzękła, suche zimno (przyrząd Leiter'a) lub często zmieniane okłady:

396. **Rp.** Liqu. alumin. acet., Aq. fervid. *āā*. 150·0. S. Do okładania.

397. **Rp.** Plumb. acetic. 7·0; Alumin. crud. 2·0; Aqu. dest. 200·0. S. 2 litrami wody rozcieńczyć do okład.

398. **Rp.** Resorcin. resubl. 10·0; Aqu. fervid. 500·0. S. Do okładów.

399. **Rp.** Ac. thymic. 0·50; Aq. dest. 500·0. S. Do okład.

Gdy znaczne sączenie:

400. **Rp.** Ac. carbol. liquefact. gtt. XL; Spir. vin. rect. 20·0; Glycerin p. 8·0; Zinc. oxyd., Amyl. trit. *āā*. 10·0; Aq. fontis. 250·0. S. Woda do obmywania.

Przy e c z e m a p a p u l o s u m a c u t u m lub gdy istnieje znaczne swędzenie nawet przy sączącem, zwilżać kilka razy dnia wyskokiem i pudrować:

401. **Rp.** Ac. carbolic. (s. salicyl.) 2·0; Spir. vini rect. 150·0; Spir. coloniens., Spir. lavandul., Glycerin. p. *āā*. 25·0. S. Zwilżać zamoczoną wat.

402. **Rp.** Ac. carbolic. (s. salicyl.), Glycerin. p. *āā*. 2·0; Balsam. peruvian. 1·0; Spir. vini rect. 200·0. S. Jak wyż.

403. **Rp.** Coryfin lag. origin. S. Lekko wcierać dla zmniejszenia swędzenia, poczem zapudrow.

Zamiast wyskoku użyć można:

404. **Rp.** Talc. venet. pulv., Amyl. tritic. *āā*. 100·0; Glycerini p. 40·0; Aq. plumbi 200·0; M. f. liniment. S. Rozcieńczyć taką samą ilością wody i pędzl.

405. **Rp.** Zinci oxyd., Amyli *āā*. 15·0; Naftalan 50·0; Acidi salicyl. 1·0. S. Zewnętrznie.

Przy e c z e m a s q u a m o s u m parę razy dnia smarować maścią i zapudrować lub obwiązać opaską, usunąwszy poprzednio łuski za pomocą oliwy lub waseliny.

406. **Rp.** Mercur. praecipit. alb. 3·0; Ung. Glycerin. 30·0; M. f. ung. S. Maść.

407. **Rp.** Salol. p. 2·0; Ol. olivarum, Axung. porci, Lanolin. anhydr. *āā*. 25·0; M. f. ung. S. Maść.

408. **Rp.** Resorcin. resubl. 5·0—10·0; Zinc. oxydat., Amyl. tritic., Vaselin flavi, Lanolini p. *āā*. 25·0; M. f. ung. S. Maść.

409. **Rp.** Menthol. 1·50; Saloli 2·0; Ol. olivar. 3·0; Lanolini anhydr. 50·0;

M. f. ung. S. Maść na ręce.

410. **Rp.** Ac. boric. (v. Salicyl) 3·0; Zinc. oxydat.; Amyl. trit. *āā.* 25·0; Vaselini flav. 50·0. S. Pasta (najwięcej używana).

411. **Rp.** Ol. rusci; Sulf. praec. *āā.* 5·0; Naftalan 50·0. S. Zewnętrznie.

412. **Rp.** Resin. benzoë pulver. 5·0; Axung. porcin. 160·0; Dingere, cola et adde: Zinc. oxyd. 25·0; M. f. ung. S. Maść Wilsona.

Gdy skóra gładka, mało zaczerwieniona, pędzlować raz na dzień ostrożnie.

413. **Rp.** Ol. rusci 50·0; (albo Anthrasoli 50·0); Spir. vin. rect., Aether. sulf. *āā.* 75·0. S. Do pędzlow.

414. **Rp.** Ammon. sulfoichtyol. (s. Thiol) 50·0; Spir. vin. rect., Aether. sulfur. *āā.* 75·0. S. Do pędzl.

415. **Rp.** B. naphtol. 1·0; Spir. vin. rect. 100·0. S. Do pędzlowania.

416. **Rp.** B. naphtol. 0·50; Ung. emoll. 25·0, M. f. ung. S. Maść.

Gdy maść zadrażnia, zasypywać pudrem.

Przy w y p r y s k u p r z e w l e k ł y m należy strupy i łuski usunąć, i naciek w skórze doprowadzić do wessania.

Gdy w y p r y s k s ą c z ą c y (e. madidans) przykładać na wązkich kawałkach płótna rozsmarowaną maść dwa razy dziennie, poczem obwiązać watą i opaską, przedtem jednak zmyć dokładnie mydłem szarem i wodą ciepłą, co później wedle potrzeby powtórzyć należy.

417. **Rp.** Emplast. diachylon simpl., Ol. olivarum *āā.* 50·0; M. f. ung. S. Maść Hebry.

418. **Rp.** Emplast. diachyl. simpl., Vaselin. flav. *āā.* 50·0; M. f. ung. S. Maść Kaposi'ego.

419. **Rp.** Empl. saponat. 80·0; Ol. olivarum 20·0; Ac. salicyl. 2·0—5·0. S. Przykładać na kalikocie.

W celu usunięcia strupów przykładać na kawałkach płótna oliwę, maść Hebry, Kaposi'ego.

420. **Rp.** Naftalani 50·0; Ung. Wilsoni, Amyl. trit. *āā.* 25·0. S. Zewnętrznie.

421. **Rp.** Empl. saponat. 100·0; Leni calore fusso adde: Ac. salicyl. 10·0; M. f. empl. S. Plaster salicylowy (Pick'a).

Dla usunięcia pozostałości po maści i rozmiękłego naskórka, zmyć spiryt. mydlanym lub mydłem szarem, poczem usuwać naciek w skórze przez smarowanie dziegciem, ichtyolem, naftolem.

422. **Rp.** Ichtyol 2·0; Glycerini 8·0; Naftalani 20·0. S. Zewn.

423. **Rp.** Ichtalbini (Knoll) 3·0; Aq. destill., Glycerini *āā.* 20·0. S. Zewnętrzn.

Gdy wystąpi podrażnienie, maść obojętna (m. cynkowa, borowa, Hebry) i pu-

der, poczem na nowo środki drażniące.

Gdy wyprysk uporczywy, szczególnie na rękach, zapędzlować c. kali caustico 1 : 2, poczem maść lapisowa 1% lub

424. **Rp.** Ol. rusci albo Anthrasoli 2·0; Naftalani 50·0. S. Zewn.

Zapędzlować raz dziennie, następnie maść cynkową lub pastę borową.

425. **Rp.** Ol. rusci, Sulf. praec. *āā*. 5·0; Naftalani 50·0. S. Zewn.

Jeżeli wyprysk trwa uporczywie czas dłuższy lub często powraca skutkiem jakiejś choroby ustrojowej (scrophulosis, chlorosis, dysmennorrhoea i t. p.) leczyć chorobę podstawową.

Eczema seborrhoicum. Wyprysk łojotokowy. Gdy znaczne sączenie, pudrować; utworzone strupy, namoczywszy je przez kilka godzin oliwą, usunąć za pomocą mydła:

426. **Rp.** Spir. saponato-kalin. 100·0. S. Mydło.

Gdy skóra bez strupów, czysta, polecić maście:

427. **Rp.** Ac. salicyl. 1·0; Thigenol 8·0; Zinci oxyd., Amyli tritici *āā*. 25·0; Vaselini fl. 50·0. Mfpasta. S. Maść.

428. **Rp.** Resorcin, resubl. 5·0; Zinc. oxydat., Amyl. tritic *āā*. 25·0; Vaselin. fl. 50·0. M. f. pasta. S. Maść.

429. **Rp.** Xeroformi 1·0—5·0; Naftalani 20·0—50·0. S. Zewnętrznie.

Gdy skóra przychodzi do stanu prawidłowego, na noc przykładać maść, a przez dzień zmywać.

430. **Rp.** Resorcin. resubl. 10·0; Spir. vin. rect. 100·0; Spir. coloniens. 50·0; Bals. peruvian 2·0. S. Codziennie głowę zwilżać.

431. **Rp.** Sulfur. praecipit. 2·0; Camphor. trit. 1·0; Mucilag. gum. arab. 6·0; Aqu. calcis., Aqu. rosarum *āā*. 100·0. S. j. wyż.

Przytem zalecać można do mycia głowy mydła: rezorcynowe, rezorcynowo-siarkowe i naftolowe.

Emphysema pulmonum. Rozedma płuc. Przeważnie leczenie symptomatyczne.

Unikanie zaziębienia. przemoczenia nóg, wogóle wszystkiego, co może sprowadzić lub powiększyć nieżyt oskrzelowy. Główne zadanie leczyć nieżyt oskrzelowy przez pobyt na świeżem górskiem powietrzu, picie wód w Szczawnicy, Reichenhall, Krościenku; na wewn. pulv. Doveri, amonium muriat, tannina z morfiną, stibium sulfurat. aurant. z morfiną, apomorfin. Inf. ipecacuanhae lub radix senegae, przetwory balsamiczne jak: Balsam peruv., tolutanum, ol. terebinth., terpinol, terpinhydrat (3·00: na 30 pig. 1—3 pig. dziennie). Thymomel Scillae.

Leczenie w gabinetach pneumatycznych lub za pomocą przyrządów Waldenburga lub Gaigla i Majera (Würzburg) lub Schnizlera,

lub w Truskawcu w zakładzie inhalacyjnym.

U ludzi otyłych można polecić picie wód Karlsbadzkich lub Kissingen. Przy osłabieniu akcyi serca, podawać obok środków wykrztuśnych i nasercowe. Uważać na wypróżnienia, w razie braku tychże, podać odpowiednie środki.

Dyeta pożywna, ale nie wzdymająca.

432. **Rp.** Terpinoli 3·00; Extr. et pulv. liquir. q. s. ut. f. pil. N. 30. S. 3—4 pigułek dziennie.

433. **Rp.** Apomorph. hydrochl. 0·05; Morphii mur. 0·03; Acidi mur. gtts. X.; Aqu. dest. 180·00. Da in vitro nigro. S. Co 3 godziny łyżkę.

434. **Rp.** Stibii sulfur. aurant. 0·30; Morph. mur. 0·10; Natri bicarb. 5·00; Mfp. div. in dos. N. XV. S. 2—3 pr. dziennie.

435. **Rp.** Gutti, Fol. digit., Bulb. scillae, Stibii sulfur. aurant. *āā.* 1·50; Extr. pimpinellae q. s. ut. f. pil. N. 60. DS. Co 2 godziny pigułkę.

436. **Rp.** Ol. terebinth. 2·00; Aq. menth. pip. 150·00; Mucil. g. arab. 30·00. DS. Co 2—3 godziny łyżkę.

437. **Rp.** Extr. belladon. 0·1; Pulv. rad. ipec. 0·2; Sacch. alb. 3·0; Mfp. Div. in dos. N. X. S. 3 proszki dzien.

438. **Rp.** Extr. hyoscyam. 0·15; Aqu. dest. 70·00; Syr. simpl. 10·00. DS. Co 2—3 godziny łyżeczkę.

Przy dyspnoë:

439. **Rp.** Extr. quebracho aq. 5·00; Aq. destil. 50·00. S. Co 3 godziny łyżeczkę zażyć.

440. **Rp.** Quebrachin 0·50; Extr. glycyrrhizae q. s. ut. f. pil. N. X. S. 4—5 pigułek dziennie.

Endocarditis. Zapalenie wsierdzia. Leczenie objawowe a więc: Spokojne leżenie w łóżku, dyeta płynna niepodniecająca. Na okolicę serca okłady zimne lub worek z lodem.

Na wewnątrz cardiaca, zwłaszcza digitalis, strophantus, w razie bólu mierne dawki morfiny.

Przy znacznem osłabieniu: kawa czarna z koniakiem, wino mocne, kamfora lub eter podskórnie wstrzyknięty. Coffeina lub teobromina po 0·10 na dawkę, 1·00 pro die, obok innych środków nasercowych jak convalaria, sparteina i t. d.

Przy gorączce wysokiej, mierne dawki antipyretyków z obawy groźnego zapadu najlepiej razem z coffeiną lub teobrom.

441. **Rp.** Infus. fol. digit. e 1·50 ad 150·00; Coffeini citrici 1·50; Liquor. kali acet. 50·00; Succ. liquir. 10·00. S. W ciągu 2 dni użyć.

442. **Rp.** Tinct. strophanti; Aq. lauroc. *āā.* 10·00. S. 3 razy dz. po 10—20 kropli.

443. **Rp.** Pulv. fol. digit., Calomelanos *āā.* 0·40;

Sacchari 3·00. Mpf. div. in dos. X. S. Co 3 godziny proszek.

Endometritis. Zapalenie błony śl. macicy. *a*) Ostry nieżyt: spokojne leżenie w łóżku, środki lekko wypróżniające, okłady wysychające na brzuch. W razie bólów czopki cum laudano, cum morphio lub cum codeino.

b) Przewlekły nieżyt wymaga jużto leczenia ogólnego, (kąpiele z soli borowinowej fabr. »Tlen«, Mattoniego itd.), już też leczenia miejscowego.

W tym celu można używać wprowadzania środków żrących przypiekadłem Chiariego, albo za pomocą sondy owiniętej watą i napojonej n. p. cum Tra jodi, cum liquore ferri sesquichl. itd. Przepłukiwanie macicy po dokładnem rozszerzeniu szyi za pomocą cewnika Bozemanna, Olshausena, i t. d. rozczynami: kwasu borowego, karbolowego, formaliny. Przedtem należy w każdym przypadku rozszerzyć macicę sposobem tępym. Wprowadzanie pręcika Spiegelberga lub Fritscha owiniętego watą, napojoną rozczynem chlorku cynku 10—50%, przyczem należy pod tylną wargę macicy podłożyć watę napojoną 10% rozczynem sody, aby spływający chlorek cynku nie sparzył bł. śl. pochwy. Klien poleca co 3—8 dni wprowadzanie do szyi za pomocą odpowiedniego instrumentu (Uteruspistole) patyczków zrobionych z cukru mlecznego, gumy arabskiej, białka, glyceryny, które zawierają 2% argentum solubile.

Wprowadzanie na pręciku owiniętym watą roz. czynu 50% kw. mlekowego.

444. **Rp.** Alumnol 2·50; Trae jodi, Alcohol *ãã* 25·0. S. Zewnętrznie.

445. **Rp.** Naftalani 50·0. S. Zewnętrznie.

Do przestrzykiwań używa się obecnie ½—1% rozczynu formaliny. Wprowadzanie do jamy macicy pręcików zawierających jodoform, taninę itd. Wprowadzanie do jamy macicy gazy jodoformowej w postaci długiego paska, którego jedna część wypełnia macicę, druga zaś sterczy do pochwy.

W uporczywych przypadkach użyć można przyżegania bł. śluzowej za pomocą pary wodnej 100° C. 1—1½ minuty, ku czemu wymyślono przyrządy (Snegirieff, Panecki, Pinkus).

Gdy te sposoby nie wystarczają, wyskrobanie jamy macicy (Abrasio mucosae).

Nadżerki części pochwowej należy goić przyżeganiem zapomocą: nastoju jodowego, azotanu srebrowego w laseczce, cuprum sulfuricum w kryształach, 50% zincum chlorat., acidum nitricum fumans, który się stosuje ostrożnie za pomocą pręcika szklanego albo asbestowego. Zalecają też zakładać do pochwy gałki składu:

446. **Rp.** Europhen 0·05; Ol. amygdal. gtt. nonnull.; Butyr. cacao 2·50. Mf. globulus vagin. N. I. (frigid. parat.).

W przypadkach dawnych owrzodzeń z przerostem gruczołowym, najlepiej wyskrobać ostrą łyżeczką dno nadżerki i przypiec następnie, do czego użyć można thermocauteru Paquelina, galvanocauteru, lub wyciąć nadżerkę.

Enteritis follicularis. Zapalenie grudek chłonnych jelita. Odstawione dzieci wrócić do piersi. Mieszanka śmietankowa Biederta lub zupa Liebiega za pokarm. Kleik jęczm.; Mączka Gurgula, Nestle'a; kawa żołędz., kakao żołędziowe wyrobu Jahra w Krakowie.

Przepłukiwanie jelit 1% wodą słoną, 3% Acid. boricum, 1% Natr. salicyl, 1% Liquor. alum. acetici. Toż i na wewnątrz.

447. **Rp.** Liquor. alum. acet. 30·00; Aq. dest. 50·00; Syrup. 20·00. S. Co 2 godziny łyżeczkę.

448. **Rp.** Ichtalbini 0·20—0·10 p. dosi 3—4 r. dziennie.

449. **Rp.** Chinin tannic. 0·05 —0·20 pro dosi.

450. **Rp.** Thiocol 0·30. D.t. d. Nr. XII. S. 3 pr. dziennie zażywać.

W razie boleści i parcia: Extr. opii aq. 0·01 pr. dosi, u dzieci (starszych) 0·001-0·005! pr. dosi, k. r. dz., Tra opii według wieku.

Enterocatarrhus zob. **Catarrhus intestini.**

Enuresis nocturna. Mimowolne moczenie nocne. Uwzględnić powody: ascaridy, oxyuris, phimosis, pavor nocturnus, zboczenia w odżywianiu, onania.

Zimne obmywania, kąpiele nasiadowe chłodne od 5—20 minut; wieczorem wstrzymywać od napojów. Polecać przez dzień wstrzymywać mocz.

Polecają unikać spania na wznak, lub tak ułożyć chorego, aby była podwyższoną miednica. Prąd stały, a mianowicie wprowadzić wązką elektrodę metalową (nasmarowaną oliwą) do odbytnicy (u dziewcząt do pochwy), drugą elektrodę zwilżoną na spojenie kości łonowych lub perineum; prąd słaby można zwolna wzmacniać — elektryzować przez 5 minut. Antipiryna po 0·50 —1·00 na noc między 9 a 11 godziną przez 14 dni z rzędu.

451. **Rp.** Atropin. sulfur. 0·05; Aq. dest. 30·00. DS. Po tyle kropli ile dziecko ma lat, o 4 i 7 godzinie wieczorem.

452. **Rp.** Extr. chinae aqu. sic. 5·00; solve in Aqu. dest. 100·00; Natri bromati 2·00; Trae bellad. gtts. X.; Syrup. sacchari 20·00. MDS. 3 razy dziennie łyżkę.

453. **Rp.** Extr. bellad. 0·05; Extr. nuc. vomic. 0·10; Mfp. div. in dos. N. X. DS. Na noc jeden proszek.

454. **Rp.** Strychnini nitrici 0·01; Sacchari 10·00; Mfp. div. in d. aequ. N. XX. S. Na noc pr.

455. **Rp.** Extr. fluid. rhuris arom. 10·00. S. 5—10 kropli 2 razy dziennie podawać w wodzie.

456. **Rp.** Lupulini, Ferr. car. saccharat., Sacch. *āā* 6·0. S. 3 r. dziennie na koniec noża.

W razie nadczułości pęcherza, podać na noc chloral na wewnątrz lub też w lewatywie. Polecają też pryszczydła przyłożyć na kark. Skrofulicznych i źle odżywionych leczyć zarazem chininą i środkami żelazistymi:

457. **Rp.** Ferratini 0·20 in pastill. compress. S. 1—2 past. dziennie.

458. **Rp.** Pastilli jodo-ferrati, comp. Jahr. (scatul. orig.). S. 2—4 kołacz. dz.

Ephelides. (piegi). Zupełnie i trwale usunąć się nie dają, na pewien czas usuwa:

459. **Rp.** Hydrarg. bichlor. corr. 0·50; Aqu. dest. 50·0. S. Przez 4 godziny zamaczaną szmatkę przykładać.

460. **Rp.** Hydrarg. bichl. corr. 0·50; Collodii p. 50·0. S. Na noc posmarować.

461. **Rp.** Hydrarg. bichlor. corr. 0·50; Emuls. amygdal. 100·0; Tct. benzoës 5·0; Aqu. naphae 50·0. S. Wieczór wcierać.

Gdy wystąpi zadrażnienie, pudrować:

462. **Rp.** Bismuth. nitr. basic. 10·0; Talc. venet. pulv. 20·0; Baryt. sulfur. praecip. 30·0; Ol. rosar. gtts. 2. S. Puder.

Albo przykładać na noc maść na płótnie:

463. **Rp.** Ac. Salicyl. 2·0; Ung. emolient. 40·0; Tct. benzoës 1·0; M. f. ung. S. Maść.

464. **Rp.** Naphtol. b. 5·0—10·0; Zinc. oxyd., Amyl. trit. *āā.* 12·50; Vaselin. flav. 25·0; M. f. pasta. S. Godzinę codziennie wcierać. Rano po starciu maści pudrować.

Epididymitis. Zapalenie najądrza. Wstrzymać leczenie miejscowe rzeżączki. W okresie ostrym zalecić spokój, dyetę, uregulowanie stolca. Worek mosznowy za pomocą poduszeczki podnieść ku górze i kłaść zimne okłady z lodu lub przyrządem Leiter'a; gdy chory ich nie znosi, okłady ciepłe z gorącej wody lub z mąki siemienia lnianego. Przeciw bólom smarować:

465. **Rp.** Extr. opii. aquos. 1·0; Ung. simpl. 20·0; M. f. ung. S. Maść.

466. **Rp.** Extr. bellad. 1·0; Ung. simplic. 20·0; M. f. ung. S. Maść.

467. **Rp.** Guajacol. 2·0—5·0; Ung. simplic. 30·0; Mf. ung. S. Maść.

468. **Rp.** Extr. belladon. 0·15; But. cacao q. s. ut. f. supp. Nr. X. S. 2 czopki dziennie.

Przy bardzo silnych bólach wstrzykiwanie morfiny, a gdy znaczne hydrocele, nakłucie trójgrańcem. Gdy ból się zmniejsza (tylko przy ucisku) okłady zimne przetrzymywać, wreszcie przejść do okładów wysychających i ciepłych.

Gdy chory nie może leżeć, założyć umiejętnie suspensorium Horanda lub Neissera, przykrywając moszny watą i płótnem kauczuk.

469. **Rp.** Tct. jodi; Tct. gallar. *āā* 10·0. S. Do pędzlowania.

470. **Rp.** Naftalani 30·0. S. Zewnętrznie.

471. **Rp.** Monotal lag. origin. S. Wcierać w skórę moszen.

472. **Rp.** Ichtyoli 2·0; Naftalani 30·0. S. Zewnętrzn.

473. **Rp.** Empl. hydrarg.; Empl. saponat. *āā* 20·0. S. Rozsmarować na płótnie i przykładać na moszny. Wreszcie założyć opatrunek Fricke'go z opasek plastra przylepcowego.

Epilepsia. P a d a c z k a. Starać się wykryć przyczynę padaczki i takową o ile można usunąć, zwłaszcza przy epilepsyi odruchowej.

Chory nie powinien fizycznie lub umysłowo natężać się; unikać napojów wyskokowych, żyć hygienicznie, uważać na regularny stolec, nie pijać kawy, herbaty, mało lub wcale nie palić, unikać wszelkich gwałtownych wzruszeń.

Podczas aury położyć chorego do łóżka, porozpinać ubranie a podczas napadu czuwać przy nim. Nieraz kilka wdechów parą amylnitrıtu, podanie koniaku, wina, może wstrzymać napad. Podczas bardzo silnego napadu można robić inhalacye chloroformowe.

Jako środki polecane przeciw epilepsyi przedewszystkiem: kali bromatum po 2—5 do 10 i 15 gr. na dzień, lub mieszanki bromowej:

474. **Rp.** Ammon. bromati, Natri brom., Kali brom. *āā.* 3·00—5·00; Aq. dest. 200·00. DS. 2—3 łyżek dz.

475. **Rp.** Syr. valerian. bromat. comp. Jahr. S. 3 łyżki dz.

Bromocoll w dużych dawkach.

476. **Rp.** Argenti nitrici 0·50; Pulv. et extr. acor. q. s. ut f. pil. Nr. 50. S. 4—10 pigułek dziennie.

477. **Rp.** Decoct. artemisiae e 15·00 ad 200; Kali bromati 10·00—20·00. S. 3 łyżki dziennie.

478. **Rp.** Cerebrinum Poehl in tabl. à 0·1 lub 0,5; Dtd. Nr. L in scat. orig. S. 3—5 tabl. dzien. (Można także podawać w enemach lub podskórnie).

Podawać też można valerianę w proszku (0·50—2·00) pro die, albo jako infusum e 10—15·00 na 200·00. Belladona w pigułkach np.:

479. **Rp.** Extr. belladon., Fol. bellad. *āā.* 1·00; Extr. et. pulv. liquir. q. s. u. f. pill. N. 100. S. Codzień 2—3 do 6—7 pig.

Następnie Zincum oxyd. 0·05—0·20 p. dosi, w połączeniu z innymi środkami, lub atropinę na wewnątrz:

480. **Rp.** Zinci oxydati 0·05; Rad. valer. 2·00; Extr. hyoscyam. 0·06; Ol. valerianae 0·05. Mfp. D.

tal. dos N. X. Da in charta cerata. S. 3 proszki na dzień.

481. **Rp.** Atropini sulfur. 0·01; Aqu. dest. 10·00. DS. 2—3 razy na dzień po 10 kropli (uważać na źrenice!).

482. **Rp.** Bromalin 10·00; Div. in dos. Nr. X. S. 2—4 proszki dziennie.

Dalej przetwory arsenikalne jak: Sol. Fowleri, woda Levico, Roncegno. Przytem można zastosować procedury hydropatyczne i elektryzowanie prądem stałym n. sympaticus. Podczas status epilepticus można robić inhalacye chloroformowe lub eterowe.

483. **Rp.** Aethyleni brom., Spir. vini rectif. *āā*. 5·00; Aquae menth. pig. gutt. II. S. 3 razy dziennie po 5—10 kropli w 1/3 szklanki mleka.

Epistaxis. Krwawienie z nosa. Kauteryzacya broczącego naczynia, najlepiej cum acido chromico lub argento nitrico in substantia natopionych na zgłębniku, następnie tamponada gazą taninowo-jodoformową. Tamponada watą nasyconą: Solutio adrenal. hydrochlor (1:1000). Tamponada od przodu dobrze wykonana zupełnie wystarcza.

Dla chorych cierpiących na drobne częste krwawienia:

484. **Rp.** Alum. crud. pulv. 10·00; Aq. dest. 500·00. DS, Codziennie nos przepłukiwać.

Gdzie przyczyną strupy na przegrodzie nosa, używanie maści:

485. **Rp.** Hydrarg. praecip. flavi 0·20; Vaselini fl., Lanolini *āā* 5·00 S. Maść.

Erysipelas. Róża. Uwzględnić punkt wyjśc. choroby i leczeniem tegoż zapobiec nawrotom. Ogólne leczenie jak w każdej chorobie gorączkowej. Miejscowe:

a) Na głowie: Po dokładnem zmyciu skóry (wodą z mydłem a następnie wyskokiem) zastosować co 3 godziny spray z:

486. **Rp.** Ichtyol. 20·0; Aether. dep. 30·0; lub:

487. **Rp.** Resorcin. resubl. 5·0; Aether. dep. 50·0; aż do ustąpienia gorączki i zblednięcia skóry. Obok tego worek z lodem na głowę.

b) Na twarzy: Skórę zmyć (jak powyżej) a następnie okłady z 10% rozczynu wodnego ichtyolu lub 5% rozczynu wodnego rezorcyny lub też wcierać 15% maść ichtyolową (albo 5% maść rezorcynową) zawsze w kierunku dośrodkowym. Jessner poleca pędzlowanie:

488. **Rp.** Acid. tannici, Camphorae *āā* 2·0; Aether. dep. 15·0. S. Zewnętrznie.

c) Na kończynach i tułowiu: Po dokładnem zmyciu skóry wcieranie co 2 godziny (zawsze dośrodkowo) 30% maści ichtyolowej lub 10% rezorcynowej. Jeżeli róża ogranicza się do nieznacznej przestrzeni można za-

stosować 10% collodium rezorcynowe.

Erythema exsudativum multiforme. Rumień wielokształtny wysiękowy. — **Erythema nodosum.** Rumień guzowaty. Leczenie tylko objawowe. Przy znacznem swędzeniu:

489. **Rp.** Ac. salicyl. (s. carbol.) 3·0; Spir. vin. rect. 150·00; Glycerin. p. 5·0. S. Zwilżać nacieki i pudrować.

490. **Rp.** Menthol. 0·50; Spir. vin. rect., Spir. coloniens. *āā* 50·0. S. j. w.

Gdy gorączka wybitna: Natr. salicyl. 3·0 — 5·0 na dzień; Phenacetin. 2·0—3·0. Miejscowo: okłady Leiter'a z wody kolońskiej, z aqua plumbica, z liqu. alumin. acet.

Favus. Strupień woszczynowaty. Chorych odosobnić, bo F. łatwo przenieść się daje. Rozmiękczyć strupy (scutula) za pomocą oliwy, tłuszczów.

491. **Rp.** Ac. carbolic. 2·0; Ol. Olivarum 100·0. S. Zewnętrznie.

492. **Rp.** Naphtol. 0·50; Glycerini p. 100·0. S. Zewn., poczem zmyć na drugi dzień głowę spirytusem mydlanym i wodą letnią.

Następnie wyrywać włosy za pomocą szczypczyków w miejscach chorobowo zajętych i ich otoczeniu (na 1/2 cm.); równocześnie wcierać środki przeciwpasożytnicze:

493. **Rp.** Hydrarg. sublim. corr. 0·10; Spir. vin. rect., Glycerin. *āā* 75·0. S. Zewnętrznie.

494. **Rp.** Ol. cadini., Ac. salicyl. *āā* 2·50; Resorcin. resubl. 5·0; Sulf. praecipit. 10·0; Vaselin. flav., Lanolin. p. *āā* 15·0. S. Zewnętrznie.

495. **Rp.** Thymol. 0.1; Chloroform. 15·0; Ol. olivar. 30·0. S. Zewnętrznie.

496. **Rp.** Ol. rusci, Sapon. virid. *āā* 50·0; Spir. vin. rect. 100·0. S. Zewnętrz.

Postępować tak kilka tygodni, a gdy głowa się oczyści lub wystąpi zadrażnienie, pauza, po której na nowo, jak poprzednio.

Pirogoff poleca po codziennem zmyciu głowy golić chore miejsca i co 24 godzin przykładać:

497. **Rp.** Kali carbon. 4·0; Flores sulfur. 15·0; Pic. liquid. 50·0; Axung. porc. 100·0. Mf. ung. S. Maść.

Febris intermittens. z. **Intermittens.**

Fluor albus, blenorrhoea vaginae, leukorrhoea, catarrhus vaginae. Białe upławy, nieżyt pochwy. Zwrócić uwagę na przyczyny wywołujące, lub podtrzymujące zapalenie (gwałt. spółkowanie, pasożyty, ciała obce, jak tampony, krążki, zapalenie wyższych dróg rodnych).

Ostry okres: Polecić spokój, środek wypróżniający, nie używać środków drażniących do przepłukiwań. Letnie przestrzykiwania z wody przegotowanej z dodatkiem soli, lub kwasu borowego 2—3%.

Przewlekł. nieżyt: Leczyć choroby ogólne: Niedokrwistość, zołzy, blednicę. Wstrzykiwania środków ściągających 1, 2, 3 razy dziennie.

498. **Rp.** Plumbi ac. b. pur. 2·00. D. t. dos. X. S. Proszek do litra wody.

499. **Rp.** Plumb. acet. b. solut. 100·00. S. 2 łyżki na litr wody.

500. **Rp.** Acidi salicyl. 20·00; Alum. crudi 10·00; Zinci sulfur. 30·00; Mfp. D. in scatula. S. Na koniec noża do $1/2$ litra wody.

501. **Rp.** Aceti pyrolig. cr. 500·00. S. 2—3 łyżek na litr wody.

502. **Rp.** Solveoli 50·00. S. 2 łyżeczki na litr. wody.

503. **Rp.** Sol. formalini 10% 100·00. S. Łyżeczkę na litr wody.

504. **Rp.** Trae jodi 30·0; Kali jodat 3·0; Aq. destill. 300·00. S. łyżkę na litr ciepłej wody do przestrzykiwań.

505. **Rp.** Alumnol 1·50. D. t. pulv. X. S. Proszek na litr wody.

506. **Rp.** Acidi tannici 60·00; Alcohol absolut., Kreosoti *āā*. 30·00; Aq. dest. 240·00. S. Łyżeczkę na litr wody ciepłej do wstrzykiwania.

507. **Rp.** Acid. lactici, Aq. destill. *āā* 50·0. S. Łyżkę na $1/2$ litra wody.

Polecają tampowanie górnej części pochwy gazą, którą zmienia się co 24 godzin przez kilka dni, poczem pędzluje się 5% rozczynem arg. nitricum.

Do przysposabiania rozczynów należy użyć wody przegotowanej. Gdy powyższe wstrzykiwania nie usuwają cierpienia, można we wzierniku oczyścić pochwę i zapędzlować np. octem drzewnym, półtorachlork. żelaza, siarkanem miedziow. 10% i to można powtarzać kilkakrotnie, ale nie częściej, jak raz na 3 dni, wogóle, gdy już odczyn po poprzednim zabiegu minął. Po zapędzlowan. nadmiar leku spłukuje się letnią wodą i zakłada tampony z waty. Można też zakładać na tamponach w kształcie walców proszki: acid. salicylicum, alumen, jodoform z dermatol., zincum sulfur. w połączeniu z amylum. Kąpiele borowin. fabr. »Tlen« lub Mattoniego. Wreszcie w przypadkach trypra drożdże zabite.

508. **Rp.** Amon. sulfoicht. 5·00; Glycerini 100·00. S. Płyn do tamponow.

509. **Rp.** Glycer. 100·00; Tannini 3·00. S. Do tamponowania.

Gangraena pulmonum. Zgorzel płuc. Swieże powietrze, częste przewietrzanie pokoju; chory powinien leżeć w łóżku, dyeta pożywna i podniecaj. (przetwory wyskokowe), jeżeli niema przeciwwskazań.

Na wewnątrz środki wykrztuśne i balsamicz. (bals. peruv., bals. tolutan.), częste wziewania z ol. terebin. 1·0—3·0 na 200 wody lub ol. pini pumilionis polonicae po 10—15 kropli na kieliszek wody do maszynki inhalac. Siegla. Lub też kwas kar-

bolowy 2% do wziewań, ale w takim razie uważać na mocz, czy nie wystąpi zabarwienie ciemne. Również wziewanie z thymolu 0·20 z dodatkiem kwasu borowego 3·0 na 100 wody.

510. **Rp.** Kreosoti fagi opt. 2·00; Tinct. absynth. comp., Spir. vini cognac *āā* 50·00; Vini malag. 150·00. S. 3 razy dnia łyżkę w wodzie ocukrzonej zażyć.

511. **Rp.** Cortic. chin. reg. 20·00. Macera p. horas sex čum vin. gallic. 180·00, dein filtra et adde: Tinct. nervin. ton. Bestuscheff 2·00; Aqu. cinnamoni, Syr. cort. aurant. *āā.* 20·00. S. Co 2 godziny łyżkę.

512. **Rp.** Terpinol. 3·00; Natr. benzoici 2·00; Sacch. albi. q. s. ut f. pil. N. 30. S. Co 2 godz. pigułkę.

513. **Rp.** Menthol 3·00; Sacch. alb., Gum. arab. *āā* 2·00; Aq. dest. q. s. ut. f. pill. N. XX. S. co g. pigułkę.

514. **Rp.** Myrtoli 0·20. Dtal. dos. N. X. in caps. gel. S. 3 r. dnia po 1-ej kap.

515. **Rp.** Ol. terebinth. rect. 3·00; Mucil. gum. arab., Syr. simpl. *āā.* 25·00; Sensim terendo affunde: Aq. dest. ad 150·00. S. Co 2 godziny łyżkę.

Do spluwaczki przykrytej szczelnie wlewać 5% kw. karbolowy, 2% kreolinę lub Lysoform (łyżka na litr wody).

Gastrectasia zob. **Dilatatio ventriculi.**

Gastroenteritis u dorosłych patrz **Catarrh. ventriculi, Catarrh. intestinor.**

Gastroenteritis. Z a p a l e n i e ż o ł ą d k a i j e l i t u d z i e c i; zapobieganie: przestrzegać czyst. i świeżości mleka, nie odłączać dzieci w miesiącach letnich. W chwili wybuchu choroby nie dawać żadnego pokarmu, nawet piersi, przez 24—48 godzin, a podawać przegotowaną wodę, lekki odwar herbaty na zimno. Celem usunięcia wymiotów przepłukiwanie żołądka wodą przegotowaną z dodatk. soli (1%), natr. benzoicum lub bicarbonicum. Równocześnie podawać:

516. **Rp.** Acidi mur. diluti gtt. X; Aq. dest. 100·00. MDS. Co 3 god. łyżeczk.

517. **Rp.** Acidi lactici 1·00; Aq. dest. 100·00. MDS. Co 3 godz. łyżeczkę.

Jeżeli obok wymiotów są silne rozwolnienia, wtedy do herbaty dodawać czerw. wina, odwar z borówek suszonych. Z początku podać oleum Ricini lub:

518. **Rp.** Calomelanos 0·01 do 0·02; Sacch. lactis 0·15. Mfp. dent. tal. dos. N. VI. S. Co godz. pr.

Gdy stwierdzimy znaczne wzdęcie brzucha, stolce mocno cuchnące, wtedy stosować można:

519. **Rp.** Kreosoti gtt. II; Aq. cinnamoni 80·000; Syr. simpl. 20·00. MDS. Co 3 godz. łyżeczkę.

520. **Rp.** Natri benzoici 2·00; Aq. destill. 90·00; Syr. simpl. 10·00. S. Co 3 g. łyżeczkę.

521. **Rp.** Resorcini 0·20; Aq. chamomill. 80·00; Syr. simpl. 20·00. MDS. Co 2 godz. łyżeczkę.

522. **Rp.** Thiocoli, Sacch. albi *ãã*. 0·05—0·20, Dent. tal. dos. N. X. S. Co 4 godz. proszek.

523. **Rp.** Saloli, Bismuthi salicylici *ãã*. 0·10; Sacch. albi 0·20. Mfp. dent. tal. dos. Nr. X. S. Co 4 g. proszek.

Jeśli rozwolnienie nie ustaje, należy przy ścisłej dyecie stosować:

524. **Rp.** Trae coto gtt. V; Aq. destill. 50·00; Trae laud. simp. gtt. II. MDS. Co 2 godz. łyżeczkę.

525 **Rp.** Ichthalbini lub Tannalbini (Knoll) 0·10 do 0·25. Dent. tal. dos. Nr. XII. S. 4 prosz. dz.

526. **Rp.** Bismuthi subnitrici, Sacch. albi *ãã*. 0·10; Pulv. Doveri 0·01—0·02; Mfp. dent. tal. dos. Nr. XII. S. Co 3 godz. prosz.

527. **Rp.** Protargoli 0·10; Aq. destill. 100·0; S. Co 3 godz. łyżeczkę od kawy.

Jeżeli wymioty i rozwolnienie nie ustają i wytwarzają się objawy, które nazywamy Cholera infantum, wtedy: czarna kawa, herbata z rumem lub koniakiem, szampan co ½ godz. łyżecz. Kąpiele ciepłe, lub kąpiele gorczyczne (łyżkę farinae sinapis w woreczku płóciennym), nacieranie dzieci aż do zaczerwienienia skóry, ogrzewanie kończyn i pościeli, wstrzykiwanie podskórne rozczynu fizyol. soli kuch. 30—50 gr., wstrzykiwanie podskórne eteru.

528. **Rp.** Liquor. ammon. anisati, Spir. aether. *ãã*. 10·00. MDS. Co ½ godz. 3—5 kropli.

529. **Rp.** Tannigeni 0·10; Pulv. gummos. 0·30; d. t. d. Nr. X. S. 4 pr. dz. w kleiku.

530 **Rp.** Aether sulfur. 2·00; Mixt. gummos. 100·00; Aq. cinnamom., Syr. simplic. *ãã*. 10·00. MDS. Co godz. łyżeczkę.

531. **Rp.** Coffeini n. benzoic. 0·10; Cognaci opt. 10·00; Liquor. amm. anis. gtt. XV; Syr. simpl. 20·00; Aq. cham. 80·00 MDS. Co godzinę łyżeczkę.

Gdy stan ostry przeminie, wracać powoli do podawania pokarmów początkowo płynnych i klejkich, ew. mącz. Gurgula, Nestle'a.

Nadto można stosować lewatywy lub wysokie wlewania 5% kwasu borowego, tanniny 0·5—1 : 100, lub:

532. **Rp.** Argenti nitr. cryst. 0·10; Decoct. tub. salep. 50·0. DS. połowę na 1 lewatywę.

Lewatywy można także robić z krochmalu z dodatkiem natr. salicyl., w razie parcia z dodatk. trae laud. 1—2 kropli. Jeżeli po przebyciu ostrego stanu wytwarza się zaparcie, zob. obstipatio alvi.

Gastroenter. chronica. Przewlekłe zapalenie jelit i żołądka. Dokładne wywiady o poprzedn. żywieniu. U dzieci sztucznie żywionych, karmionych obficie amylaceami usunąć takowe.

Jeżeli cierpienie wystąpiło przy dyecie mlecznej, usunąć mleko na jakiś czas, a zastąpić kleikami, mieszanką śmietankową, mączką Gurgula lubNestle'a. Zwrócić uwagę na jakość i sposób przygotowania mleka. 3—4-godzin. odstępy w karmieniu. Starszym rosoły mocne, kakao, kakao żołędziowe" (Cacao quercinat. Jahr). Wzbronić tłuszczów, jarzyn. W celu zmniejszenia wzdęcia i pobudzenia do lepszego krążenia okłady wysychaj. Podać najpierw środek przeczyszczający (Ol. Ric.) i zarządzić 24 godzin. ścisłą dyetę (wodę przegotowaną, lekką herbatę) a następnie:

533. **Rp.** Aq. foeniculi 75·00; Bismut. subnitr. 2·00; Aq. calc. 6·00; Syr. flor. aurant. 15·00. MDS. Co 2 godz. łyżeczkę.

534. **Rp.** Infus. rad. colombo. e 0·50:75·00; Bismut subnitr. 2·00 Syr. flor. aurant. 15·00; MDS. Co 2 godz. łyżeczkę.

535. **Rp.** Ichtalbini (Knoll) 0·10—0·25. S. 3 proszki dziennie.

536. **Rp.** Chinin tannici 0·05 do 0·10; Pulv. Doveri 0·01—0·02; Sacch. 0·15; Mfp. D. tal. dos. N. 10. S. 3 proszki dziennie.

537. **Rp.** Bismut. salic. 0·05 do 0·10 Pulv. Doveri 0·02; Sacchari 0·15; Mfp. dt. tal. dos. 10. S. 3 proszki dziennie.

538. **Rp.** Saloli 3·00; Pulv. Doveri 0·15; Bismut. salicyl. 2·00; Mfp. div. in dos. X. S. 4 pr. dz.

539. **Rp.** Tannigen; Sacch. lactid. *āā* 10·0. S. Na koniec noża.

540. **Rp.** Tannin. 0·02; Aq. dest. 80·00; Vini tokay 15·00; Glycerin. 10·00; Trae opii gtts. tres. S. Co 3 godz. łyżeczkę.

541. **Rp.** Tannalbin 0·20—0·50; Dt. d. Nr. VI. S. 3—4 proszki dziennie.

542. **Rp.** Tannalbin 0.2—0·5; Pulv. Doveri 0.01—0·02; Mfp. D. t. d. Nr. XII. S. 3 proszki dzien.

543. **Rp.** Honthin 0·5; T. dos. XII. S. 3—6 pr. dzien.

Starsze dzieci mogą używać wody karlsbadzkiej na ciepło (Sprudel), wina chinowego, przetworów żelaza.

Gingivitis. Zapalenie dziąseł. Usunąć przyczyny (Periodontitis, epulis, stomacace), gdy przyczyną rtęć, zaprzestać leczenia rtęcią, kąpiele obok leczenia miejscowego:

544. **Rp.** Kali chloric. 10·0; Aqu. dest. 500·00. S. Płukanie.

545. **Rp.** Alumin. crud. 5·0—10·0; Aqu. dest. 500.0. S. Płukanie.

546. **Rp.** Ac. Salicyl. 2·50; Spir. vin. rect. qu. s. ad sol.; Aq. dest. 500·0. S. Płukanie.

547. **Rp.** Ac. thymic. 0·50; Aqu. dest. 500·0. S. Płukanie.

548. **Rp.** Sol. Hydrogenii peroxyd. Merck 3—6%. S. Płukanie.

Po jedzeniu (przynajmn. 3 razy na dzień) powinien chory czyścić zęby miększą

szczoteczką i proszkiem na zęby, potem smarować dziąsła cum Tct. rathan. et Tct. gallar. ana.

549. **Rp.** Tct. spilanth. olerac., Tct. opii simpl. *āā*. 10·0; Aqu. dest. 20.0. S. Zewnętrznie.

Gdy wystąpi zgorzel brzegu dziąseł, zapuszczać nalewkę jodową między brzeg dziąseł a zęby.

Haematemesis. Wymioty krwawe. Przedewszystkiem należy uwzględnić przyczynę krwotoku. Chory powinien jak najspokojniej leżeć i wstrzymać się od pokarmów przynajmniej 24 godzin, a nieraz 1—2 tygodni. Jeżeli osłabienie jest znaczne, lewat. odżywcze.

Na okolicę żołądka okład lodowy, kawałki lodu do połykania i środki przeciwkrwotoczne, obok laudanum, kokainy lub morfiny w takich dawkach, aby znieść całkiem pobudliwość żołąd.

W razie zapadu eter podskórnie, lub ol. camphorat. lub też roczczyn soli jako hypodermokliza.

Gdy wzmagająca się ostra niedokrwistość wskazuje, że krwotok nie ustępuje, wstrzykiwania podskórne przetworów sporyszowych.

Po ustąpieniu krwotoków dłuższy czas spokojne leżenie w łóżku, dyeta płynna, mleko zimne łyżkami, a obok tego leczenie przyczynowe.

550. **Rp.** Tonogen lag. orig. min. unam. S. Co 2 godz. 10 kropli.

551. **Rp.** Liqu. ferri sesquichlor. guttas 10; Aqu. dyst. 200·00; Morph. mur. 0·05; Syr. simpl. 15·00. MDS. Co godzinę łyżkę.

552. **Rp.** Alum. crud. 1·00; Extr. opii aq. 0.20; Elaeosacch. menth. pip. 3.00. Mfp. div. in dos. Nr. X. S. Co 3 godz. pr.

553. **Rp.** Extr. secal. cornut 2.00; Spir. dilut.; Glycerini *āā*. 5·00. DS. 1/4—1 strzykawki podskórnie.

554. **Rp.** Ferropyrini (Knoll) 1.0: Aq. destilat. 100·0. S. Co trzy godz. łyżkę.

555. **Rp.** Adrenalini sol. (1:1000) Clin 5·0. Da in lag. orig. S. 3—4 razy dz. po 10—15 kropli.

Haemoptoë. Plucie krwią — krwioplucie. Bezwzględny spokój, ułożenie chorego na wznak w łóżku, w pokoju o miernej ciepłocie, lekkie przykrycie. Wzbronić wszelkich ruchów.

Pokarmy tylko płynne, zupełnie chłodne (najlepiej mleko). Wstrzymywać się od kaszlu, a jeżeli kaszel trwa, to spore dawki morfiny 1—2 ctg. na raz. Chorego nie badać. Na piersi lód w worku gumowym lub pęcherzu; połykać małe kawałki lodu. Nieraz działa korzystnie i szybko utrudnienie mechaniczne dopływu krwi do prawego przedsionka przez podwiązywanie kończyn, które utrzymywać można do godziny, zdejmując następnie opaski kolejno, a przy nakładaniu ich bacząc, aby tętno było wyczuwalne. Obok tego do zażywania: Plumb. aceticum z opium *āā*. 0·03 na dawkę,

ferropyrin lub też liquor ferri sesquich. 25 kropli na 1/2 szklanki wody, z tego łyżkami; lub też: secale cornut. W cięższ. krwotokach wstrzyknąć ergotynę (Bombelon) 1/2—1 strzykawki na raz lub podać atropinę w dawce 0·0002.

556. **Rp.** Extr. secal cornuti, Acidi tannici *ãã.* 1·20; Pulv. et extr. gent. *ãã.* q. s. ut. f. pill. Nr. 20. DS. Co 2 godz. pigułkę zażyć.

557. **Rp.** Inf. secal. corn. e. 1·00 ad. 150·00; Tinct. laud. simpl. gtt. V; Syr. capill. vener 20·0. S. Co 1/2 godz. łyżkę.

558. **Rp.** Ergotini puri, Acidi tannici *ãã.* 1·50; Extr. opii aquos. 0·05; Extr. liquir. q. s. ut f. pill. Nr. 20. S. Co 3 godziny pigułkę.

559. **Rp.** Extr. haemostat. 1·00; Morph. muriat. 0·10; Elaeosacch. foenic. 2·00; Mfp. div. in dos. Nr. X. S. Co 2 godz. proszek.

560. **Rp.** Hydrastinini 0·25; Sac. lac. 3·00. Mfp. div. in dos. X. d. in charta cerat. S. 3 prosz. dzien. (następnie 2—1).

561. **Rp.** Ergot. dialys. Bombelon 2·00; Aqu. dest. 20·00; Acid. carbol. gtts. tres. MDS. Do wstrzykiwań (1 strzykawka Prawaza zawiera 1 decigr.).

562. **Rp.** Ergotin, Chinin. sulfur. *ãã.* 2·00; Pulv. fol. digit., Extr. hyosc. *ãã.* 0·20; Mf. pil. N. XX. S. Co 2 godz. pigułkę.

Polecają też wstrzykiwania atropiny:

563. **Rp.** Atrop. sulfur. 0·01; Morph. mur. 0·20; Aqu. dest. 10·00. M. S. 1/2—1 strzykawki wstrzyknąć.

564. **Rp.** Extr. fluidi hydr. canad. 10·00. S. Po 30—40 kropli, kilka razy dziennie.

565. **Rp.** Ol. terebinth. 0·30; Dtal. dos. Nr. XX. in caps. gelat. S. Co 2 god. kapsułkę.

566. **Rp.** Ferropyrini (Knoll) 2·0; Aq. destillat. 100·0. DS. Co 2 godz. łyżkę.

Haemorrhoides. K r w a w n i c e. Starać się o należyte wypróżnienia przez podawanie środk. lekko przeczyszczających, wody karlsbadzkiej, wód gorzkich itp.

Gorące kąpiele nasiadowe, kąpiele borowin. (fabr. »Tlen« i Mattoni). Irrygacye odbytnicy usuwają czasami cierpienie.

Sonda chłodząca t. zw. przyrząd Arzbergera. Prócz tego można próbować czopków z ergotyny, chrysarobiny, lewatyw ściągających, wstrzykiwań czystego kw. karbolowego do guzów.

Jedynie pewnym środkiem jest tylko operacya. Guzy wypadnięte należy odprowadzić do wnętrza, jeżeli jednak już przeszły w stan zapalny lub zgorzelinowy, najlepiej ograniczyć się do posypywania proszkiem jodoformowym i okładów z octanu glinowego.

Przeciwko uporczywemu swędzeniu najskuteczniejsze są zmywania wyskokiem.

567. **Rp.** Pulv. liquir. comp.

50·00. S. Łyżeczkę wieczór zażyć.

568. **Rp.** Sal. thermar. carolinens. 50·00. S. Łyżeczkę w szklance letniej wody rozpuścić.

569. **Rp.** Extr. secal. corn. 2·00; But. cacao q. s. f. l. a. supposit. N. X. S. 2—3 czopki dz.

570. **Rp.** Chrysarobin 0·80; Jodoformii 0·30; Extr. bellad. 0·60; Vaselin. 15·00. Mf. ung. S. Maść.

571. **Rp.** Plumb. acetici 0·25; Extr. opii aquos. 0·05; But. cacao. q. s. ut. f. supp. Div. dos. Nr. X. S. 2—3 czopki dziennie.

572. **Rp.** Calomel 2·00; Morphini 0·15; Bism. subnit., Vaselini *āā*. 25·00; Glycerini 8·00; M. f. ung. S. Zewnętrznie.

573. **Rp.** Cocain hydrochl. 1·00; Morphii sulf. 0·20; Atropin sulf. 0·10; Tannin. 0·20; Vaselin 30·00. Mf. ung. S. Po wypróżnieniu posmarować.

574. **Rp.** Extract. hamamel. virg. fluid. 0·20; Butyri cacao 10·00; Ol. amygd. 7·50. Mfung. S. W razie krwotoków posmarow.

Można także użyć: Suppositoria haemorrhoid. »Anusol« (scatul. orig.).

Helminthiasis, zobacz **Ascaris. lumbr., Oxyuris, Taenia.**

Hemicrania. Ból głowy połowiczy. Migrena. Uwzględnić: ogólne osłabienie, choroby nerwów, chor. narządów trawienia, zboczenia płciowe. W czasie napadu spokój. Miesienie czoła i skroni (można użyć maści z mentolem lub kokainą). Smarowanie pręcikiem z mentolu.

575. **Rp.** Chin. muriat. 0·25; Coffeini natro-sal. 0·10; Sacch. 0·20. Mfp. dtur. tal. dos. N. 10. DS. W czasie napadu co godzinę pr. (2—3 użyć).

576. **Rp.** Antipyrini 0·10; Coff. natr. sal. 0·10; Dtal. dos. N. X. S. 1—2 prosz. na dzień w czasie migreny.

577. **Rp.** Phenacetin 0·50; Chinin. 0·20; Mfp. dtr. tal. dos. N. 10. S. J. w.

578. **Rp.** Pyramidon à 0,35—0,50. Dtr. tal. dos. XX. S. W razie bólu po 3 pr. w ciągu doby.

579. **Rp.** Euphorin 4·00; Div. in dos. N. 10. S. 3 proszki dziennie.

580. **Rp.** Coffeini citrici 1·00; Phenacetin 2·00; Sacch. 1·00. Mfp. div. in dos. N. 10. DS. Co 2 godziny proszek.

581. **Rp.** Hydropyrini à 0·50 in pastillis. Da lag. orig. unam fabr. Richter. S. W czasie bólu do 4 pastylek w ciągu doby użyć.

W razie, jeżeli głowa przy migrenie jest chłodna, robić gorące kompresy.

582. **Rp.** Pastae guaranae, Sacch. albi *āā*. 2·00. Mfp. Div. in dos. N. V. S. Jeden lub dwa proszki podczas migreny.

583. **Rp.** Mentholi 0·50; Spir. vin. gal. 10·00. DS. Do nacierania skroni.

584. **Rp.** Chinin. muriat. 5·00; Pulv. fol. digital. 1·50; Extr. gent. et pulv. q. s. f. pil. N. 30. DS. Na noc pigułkę.

585. **Rp.** Solut. arsen. Fowleri 5·00; Trae ferri pomat. 10·00. S. 2 razy dz. 5—10 kropli po jedzeniu.

586. **Rp.** Ferratini 0·20; Chin. mur. 0·10; Sol. ars. Fowleri gtt. II. F.l.a. past. compress. S. Dwie pastylki dziennie.

Woda arsenikalna Gubera. Ferrophosph. Matuli.

587. **Rp.** Ammon. bromati 1·00; Kali bromati, Natri bromati *āā.* 2·00; Aq. dest. 180·00; Syr. aurant. 20·00. MDS. 3 razy dzien. łyżkę.

588. **Rp.** Migraenini 1·00, D. T. dos. III. W razie bólu 1 proszek zażyć.

Herpes simplex. O p r y s z c z k i. Najlepiej utrzymywać sucho zasypując pudrem salicylowym lub dermatolem, xeroformem. Na genitaliach prócz tego obmywać kilka razy (3—4) dz. 2% kwasem borowym lub itrolem 1 : 4000.

Herpes tonsurans. L i s z a j w y ł y s i a j ą c y. Chorego odosobnić od otoczenia. Jeżeli H. ograniczony na skórze niepokrytej włosami: rozcierać mydło szare (sapo virid.). rozmydlić i pozostawić przez 24 godzin; tak robić przez kilka dni, póki nie wystąpi zadrażnienie, wtedy puder.

589. **Rp.** Chrysarobin. 5·0; Lanolin, anhydr. 25·0; Adip. suill. 10·0; M. f. ung. S. Maść.

590. **Rp.** Anthrarobin. 5·0; Traumaticin. 25·0. S. Zewnętrznie.

591. **Rp.** Anthrarobin. 10·0; Spir. vin. rect., Spir. Lavand. *āā.* 25·0. S. Pędzlem wcierać.

W uporczywych przypadkach:

592. **Rp.** Lenirobin, Eugallol *āā* 5·0; Chloroformii 50·0. S. Zewnętrznie.

593. **Rp.** Merc. sublim. corr. 0·50; Aqu. dest. 200·0. S. 2—3 razy dziennie wcierać.

594. **Rp.** Naphthol. 1·50; Spir. saponato - kal., Vasel. flav. *āā.* 15.00. S. Zewnętrznie.

Gdy H. maculosus universalis: ciepłe kąpiele mydlane i smarowanie ostrożne częściowe poprzednimi środkami, albo:

595. **Rp.** Naphthol. 6·0; Sapon. virid. 300·0. S. Przez 2—3 dni 2 razy dziennie nacierać i pudrować, w końcu kąpiel.

Przy H. t. capilitii, postępowanie jak przy favus (zmycie głowy, epilacya, ś r o d k i przeciwpasożytnicze).

596. **Rp.** Ol. Rusci 15·0; Spir. saponat. kalin. 25·0; Lact. sulfur. 10·0; Spir. lavandul. 50·0; Bals. peruvian. 1·50; Naphtol ß 0·50. S. Zewnętrznie.

597. **Rp.** Formalini 25·0. S. Pędzlować codziennie miejsca zajęte.

Przy h. t. vesiculosus, tylko pudrować.

Herpes zoster. P ó ł p a s i e c, p a s ó w k a. Chro-

nić skórę zajętą od tarcia ubrania, zasypywać pudrem 5—10 razy dziennie.

598. **Rp.** Ichtyol. 5·0; Zinc. oxyd. 15·0; Amyl. tritic. Talc. venet. *āā* 40. MS. Zasypka.

lub okleić klejem cynkowym.

599. **Rp.** Gelatin. alb., Zinc. oxydat. *āā* 15·0; Glycerin. 25·0; Aq. destillatae. 45·0. S. Klej cynkowy.

Okleja się raz na tydzień, a w przerwie kąpiel letnią. Gdy h. gangraenosus często (codziennie) zmieniane opatrunki jodoformowe. Obok tego wewnętrznie środki przeciwgorączkowe: hydropyrina, aspiryna, novaspiryna, fenacetyna z kofeiną i t. p.

Hydrocephalus. Wodogłowie. — H. acutus. Zimne okłady, wcieranie szaruchy (po 2·0—4·0 dziennie na głowę i kark), wewnętrznie podać Kalomel, (0·01—0.03 co godzinę).

Dzieciom silnym można postawić 2—4 pijawek. W razie drgawek chloral (0·50 do 1·00 pro dosi). Synapizm na łydki i kark. Leczenie krzywicy i zołzów.

H. chronicus. Maść n. p. 10% jodoformowa; wewnętrznie Natr. jodatum. Leki moczopędne (Kali aceticum, Juniperus), leki przeczyszczające. Wypuszczenie płynu przez nakłucie lędźwiowe (punctio lumbalis) dające się kilkakrotnie wykonać bez niebezpieczeństwa, (usuwa objawy pochodzące od wzmożonego ucisku śródczaszkowego.)

Hyperemesis gravidarum. Wymioty niepowściągłe ciężarnych. Zbadać dokładnie ciężarną w celu, czy się nie da wykazać przyczynowe cierpienie: tyłopochylenie, tyłozgięcie ciężarnej macicy, lub inne zmiany narządu płciowego, lub innych organów, jak nieżyt żołądka, białkomocz, i w takich razach leczenie przyczynowe.

W przypadkach, gdzie żadne zmiany wyraźne wykazać się nie dadzą, należy używać środków zrazu łagodniejszych, później coraz silniejszych, z tych, które bywają zalecane. Uregulowanie i zmiana dyety, picie śniadania w łóżku, jedzenie z rana pokarmów ostrych jak n. p. kawałek śledzia, albo picie koniaku zaraz po przebudzeniu. W ciężkich przypadkach bezwzględny spokój. Dyeta mleczna, podawanie pokarmów chłodnych, woda sodowa, wody mineralne alkaliczne, połykanie kawałeczków lodu. Kawa mrożona, lody, wino szampańskie przy jedzeniu. Stomachica, pepsyna, kwas solny. Lewatywy z bromu po 4·00. Zmiana warunków otoczenia.

600. **Rp.** Cerii oxalici 0·05; S. 1—2 pig. na dzień.

601. **Rp.** Mag. Bismuth 1·50; Natri bicarb., Sacch. albi *āā*. 2·00. Mf. pulv. div. in dos. X. DS. 3 razy dnia proszek.

602. **Rp.** Kali bromati, Natri bromati; Ammon. bromati *āā*. 3·00; Aq. dest. 200·00; D. in vitr. nigro. S. Rano i wie-

czorem po łyżce w wodzie sodowej.

603. **Rp.** Cerii valerianici 0·05. S. 5 pig. dziennie.

604. **Rp.** Orexini basici 0·30; D. t. dos. XII. S. 3 pr. dziennie.

605. **Rp.** Cocain. muriat. 0·03; Antipyrini 1·0; Aquae dest. 100·0. S. Co 1/2 godz. łyżeczkę.

606. **Rp.** Trae jodi; Chloroformi *āā*. 5·0. S. Rano i wieczór wśród jedzenia 5 kropli z wodą.

607. **Rp.** Kreosoti; Ol. amygd. dulc. *āā* 2·50. S. 3—4 razy dz. 5 kropli w mleku.

608. **Rp.** Cocaini muriat. 0·10; Aq. dest. 100·00. DS. Co 1/2 godz. pół łyżeczki.

609. **Rp.** Menthol. 1·00; Spiritus vini 20·00; Aq. dest. 150·00. S. Co godz. łyżkę.

Narkotyki jak opium, morfina, chloral, jużto przez usta, jużteż podskórnie lub w lewatywach.

Lodowe okłady, synapizmy, rozpylanie eteru na okolicę żołądka. W cięższych przypadkach odżywianie przez odbytnicę.

Gdy te środki nie prowadzą do celu, stosowanie na część pochwową belladony lub kokainy w postaci maści.

610. **Rp.** Cocaini muriat 1·0; Extr. Belladonn. 0·25; Vaselini 15·0. Mfung. S. Do smarowania części pochwowej i ujścia.

Gdy chora nie zatrzymuje zupełnie pokarmów i zachodzi obawa o życie, wskazanem jest wzniecenie poronienia, co jednak e consilio winno być postanowione.

Hyperidrosis. Poty nadmierne. Przy ogólnem poceniu unikać częstych kąpieli, napojów rozgrzewających, ciepłego odzienia i wstrząśnień umysłowych. Przeciw swędzeniu zwilżać wodą kolońską, octem, następnie pudrować.

Przy miejscowej h. (nogi, ręce, pachy i części płciowe) zmywania:

611. **Rp.** Tannoform 5·0; Spir. vin. rectif. 100·0. S. Zewnętrznie.

612. **Rp.** Ac. tannic. 1·0; Spir. vini rect. 200·0. S. Zewnętrznie.

613. **Rp.** Decoct. cort. quercus e 20·0 ad 200·0. S. Do zmywania.

614. **Rp.** Extr. aconiti 1·0; Spir. vini rect. 200·0. S. Zewnętrznie.

W pachy i pachwiny zasypywać przytem puder, albo:

615. **Rp.** Spir. cologn. 15·0; Mixtur. oleosobalsam, Aq. dest. *āā* 25·0. S. 2 razy dnia pędzlować po zmyciu.

Gdy na stopach wystąpią przeczosy i owrzodzenia, zalecić ob. codziennych kąpieli, częste zmiany pończoch:

616. **Rp.** Ung. diachyl. Hebrae 60·0; Naftalani 30·0. S. Raz dziennie owijać stopy, każdy palec z osobna płótnem nasmarowanem maścią przez

10—14 dni, potem kąpiele letnie codziennie i zasypywać:

617. **Rp.** Alumnol., Dermatoli *āā* 4·0; Amyl. trit. 15·0. S. Zasypka.

618. **Rp.** Tannoform. 10·0; Talc. venet. 20·0. S. Zasypka.

619. **Rp.** Naphthol 5·0; Zinc. oleinici 30·0. S. Puder.

Gdy przeczosy zagojone, zalecić pędzlowanie nóg:

620. **Rp.** Ac. chromic. 5% do 10% lub. Ac. picronitr. 2%. S. Do pędzlow.

621. **Rp.** Glycerin. p. 10·0; Ferr. sesquichlor. 30·0; Essent. bergammot. gtt. 20. S. 2 razy dnia pędzl.

622. **Rp.** Naphtol. 1·0; Glycerin. p. 2·0; Alcohol. abs. 20·0. S. 1—2 razy dziennie zapędzlować, po pędzlowaniu zawsze pudrować.

Unna rozróżnia dwie postacie:

1. Gdy ręce i nogi chłodne, bo krążenie nieprawidłowe, wtedy wieczór kąpiele letnie z octem, spir. kamforowym, gorczycą, — potem:

623. **Rp.** Ol. terebinth., Ammon. sulfoichtyol. *āā* 5·0; Ung. zinc. oxyd. 10·0. M. f. ung. S. Maść, rano zmyć i puder.

2. Gdy ręce i nogi ciepłe skutkiem przekrwienia, wtedy wieczór letnie kąpiele i wcierania:

624. **Rp.** Ammon. sulfoicht. 5·00; Aq. dest. 50·0; Lanolini anhydr. 20·0. S. Rano zmyć mydłem ichtyolow. przetłuszczonem.

Wewnętrznie podawać:

625. **Rp.** Pulv. agaric. alb. 2·0; Sacch. alb. 5·0. M. f. pulv. Div. in dos. Nr. 20. S. 2—3 pr. dziennie.

626. **Rp.** Agaricin. 0·02; Sacch. alb. 3·00. M. f. p. Div. in dos. Nr. 10. S. Co 3 godziny proszek.

627. **Rp.** Atropin. sulf. 0·01; Gumm. tragacant. 1·50; Glycerin., Pulv. Liquirit. *āā* qu. s. ut. f. pill. 20. S. 2 pigułki dziennie.

Hysterya. H i s t e r y a. Zwrócić uwagę na zmiany w poszczególnych organach, zwłaszcza w narządzie moczo-płciowym.

Chorą leczyć psychicznie i starać się zyskać zaufanie. Jeżeli jest anaemia, chlorosa, to odpowiednio leczyć.

U dzieci: polecić rodzicom nie zwracać uwagi dziecka na jego cierpienia, usunąć z pod wpływu osób dorosłych szczególnie chorych, wprowadzić w warunki i otoczenie wiekowi dziecka odpowiednie, przebywanie ciągłe w towarzystwie dzieci i t. p.

W cięższych przypadkach chorego umieścić w odpowiednim zakładzie i leczenie systematyczne przeprowadzić.

W mniej wybitnych—leczenie w zakładach wodoleczniczych, zimne nacierania, kąpiele letnie, kąpiele borowinowe (fabr. »Tlen« lub sól borowinowa Mattoniego) (tabletki z kwasem

węgl. Dr. Sedlitzkiego do kąpieli) i inne procedury. Elektryzowanie prądem stałym lub faradycznym daje nieraz dobre skutki.

Ze środków wewnętrznych wszystkie nervina, jak asa foetida, castoreum, valeriana, camphora bromata, zincum valerianicum i wiele innych. Obok tego pobyt na wsi, w górach lub kąpielach morskich, hygieniczne życie, dyeta pożywna niepodniecająca. Haematicum Glausch.

Podczas napadu histerycznego raptowne zlanie wodą twarzy, silny prąd elektryczny, chłodna kąpiel, chloral w lewatywie lub na wewnątrz. W razie bezsenności sulphonal 1—2 gram. na noc, amylenhydrat 2—3 gram. w wodzie.

Obok tego zalecane bywają zastrzykiwania sperminy (Poehl), mięszanka bromowa.

628. **Rp.** Somnali 10·0; Aq. dest. 45·0; Syr. rub. id. 20·0. MDS. Na noc łyżkę zażyć.

629. **Rp.** Pyramidon bicamphor. 0·5. D. t. dos. V. S. 2 proszki dziennie.

630. **Rp.** Ammon. bromat.; Natr. bromat.; Kali brom. *āā.* 3·50; Aq. dest. 200·00. DS. Rano i wieczór po $\frac{1}{2}$—1 łyżce w herbacie lub mleku. —

631. **Rp.** Sperminum Poehl pro inject. S. 1—2 ampuł. dz. (Można także podawać wewn. lub w enemach).

632. **Rp.** Tinct. nuc. vom. 1·00; Tinct. castorei 2·00; Aqu. lauroc. 10·00. DS. 3 razy po 10 kropli.

633. **Rp.** Castorei mosc. 0·50; Sacch. alb. 2·0. M. f. p. Div. in dos. Nr. X. S. Dwa proszki dziennie.

634. **Rp.** Tinct. castorei, Tinct. valerian. *āā.* 2·0; Tinct. asae foetid. 5·0; Tinct. opii croc. 1·0. S. 3 razy dnia po 10 kropli zażyć.

635. **Rp.** Trionali 1·0. Dent. tal. dos. Nr. V. S. Na noc 1—2 proszki.

Ichthyosis. R y b i a ł u s k a — r. s k ó r a. Kąpiele ciepłe lub parowe, usuwanie łusek przez zmywanie mydłem szarem; po kąpieli nacieranie całej skóry 1—2% maścią naftolową, 3% maścią borową lub nawet obojętnym tłuszczem.

Icterus. Z ó ł t a c z k a. Leczenie powinno być przedewszystktem zastosowane do przyczyny cierpienia (Catarrhus gastro-duodenalis, Cholelithiasis, Cirrhosis hepatis, Carcinoma hepatis etc.). Zresztą leczenie przypadowe. Dyeta przeważnie mleczna i rosołowa (unikać mięsa); w razie bólów w okolicy wątroby, okład ciepły i wstrzykiwania podskórne morfiny.

Swędzenie skóry łagodzą ciepłe kąpiele z dodatkiem sody i zmywania 2% kwasem karbolowym z dodatkiem sody, lub rozczyn:

636. **Rp.** Acidi carbol. 10·00; Chloral. hydr. 5·00; Aq. dest. 500·00. S. Do nacierań.

637. **Rp.** Menthol. 2·00; Spir. vini 50·00. S. Do nacier.

638. **Rp.** Infus. rad. rhei e 10·00 ad 180·00; Magnes. ustae 5·00; Syr. simpl. 20·00. MDS. Co 2 godz. łyżkę.

W przewlekłych przypadkach wody: Karlsbad, Marienbad. Przeciw biegunce Bismut, Dover, opium. Przytem amara np.

639. **Rp.** Fol. trifol. fibrin; Hb. millefolii; Centaur. min.; Fol. menth. pip.; Fruct. foenicul. *āā*. 30·00. Mf. species. S. Herbata: 1—2 łyżek na 1/2 litr. wody.

640. **Rp.** Natri salicyl. 1·00; Natri sulfur. 3·00. Dtal. dos. N. XII. S. Na dzień 1—2 proszki.

Żeby wywołać wypróżnienie:

641. **Rp.** Podophyllin 0·01; Extr. bellad. 0·01; Extr. nuc. vom. 0·02; Extr. et pulv. gent. *āā*. q. s. ut. f. pill. Dent. tales Nr. 20. S. 2—3 pigułki na noc.

Ileus. Niedrożność jelit. Jeżeli przyczyną niedrożności jelit jest zwężlenie, okręcenie, uwięzgnięta przepuklina, nie wiele można się spodziewać z leczenia środkami wewnętrznymi, trzeba przystąpić do zabiegu operacyjnego, przedtem jednak należy przez podawanie przetworów makowca uspokoić gwałtowne ruchy jelit i za pomocą dużych lewatyw próbować przywrócić drożność. Lewatywy z wody sodowej: łączy się syfon z sondą do odbytnicy włożoną i powoli wypróżnia. Gdy powodem niedrożności jelit jest uwięzgnięta przepuklina, należy starać się ją odprowadzić. Jeżeli niedrożność jelit pochodzi z wgłobienia, udaje się często za pomocą przetworów makowca i lewatyw drożność przywróćić. W nowszych czasach polecają prócz tego, wypróżnienie żołądka za pomocą aspiratora żołądkowego. Gdy te środki nie skutkują, nie należy zwlekać z zabiegiem operacyjnym.

Gdy przyczyną cierpienia jest zaparcie kału, a nie ma objawów zadrażnienia otrzewnej, należy podawać środki przeczyszczające w dużych dawkach, w razie przeciwnym lub gdy środki czyszczące nie skutkują, przetwory makowca, okład lodowy na brzuch, kawałki lodu do połykania, zresztą leczenie przypadowe.

Impetigo patrz **Eczema.**

Influenza. Grypa. Najpierw środek przeczyszczający (kalomel 0·50 pro dosi, dzieciom 0·05—0·10). Dalej leczenie objawów, środki przeciwgorączkowe, chinina, aspiryna, antipyrina, phenacetyna, coffeina, szczególnie, gdy bóle głowy zbyt silne, natr. salicylicum (zwłaszcza dzieciom).

Przeciw nieżytom oskrzeli inf. ipec. cum natro benz., codeinum. Syrup. thymo-sulfo-guajacol. fabr. Armatys. Starcom zaraz podać wina i środki wzmacniające.

642. **Rp.** Chinini mur. 0·35; Salipyrin 0·50. D. t. dos. XII. S. 3 proszki dziennie.

643. **Rp.** Salophen 0·50. Dent. tal. dos. Nr. X. in past. compress. S. 3 pastylki dziennie.

644. **Rp.** Hydropyrini Richter 0·50. Dtal. dos. Nr. XX. S. Do 5 proszków w ciągu doby.

645. **Rp.** Aspirini Beyeri 0·15—0·30. Dent. tal. d. Nro X. S. 3 proszki dziennie.

Intermittens. Zimnica. W okolicach zimniczych przestrzegać przed ukłuciem komarów, użycie siatek ochronnych. Zimnicę ludzką przenosi tylko gatunek anopheles. W czasie napadu leżenie w łóżku. Przed napadem wiadomym, na 5 godzin chinina.

Częste napady wymagają zmiany miejscowości.

646. **Rp.** Chinini muriatici 0·50. Dtur. tal. dos. N. V. S. Przed napadem proszek.

Przez kilka dni, chociażby napad się nie powtórzył, rano i wieczór po proszku.

Jeżeli chory chininę wymiotuje, można ją dać w lewatywie z krochmalem lub:

647. **Rp.** Chinini mur. 3·00; Antipyrin 2·00; Aq. dest. 6·00. MDS. Do wstrzykiwań podskórnych. (1 strzykawka = 0·3 chinin. mur.).

Jeżeli chory nie znosi chininy, podawać euchininę, błękit metylenowy.

648. **Rp.** Euchinini 1·5—2·0 = 1·0 chinin. hydrochlor.

649. **Rp.** Methyleni coerulei 0·1, 0·2—0·5.

Przy dłuższem trwaniu:

650. **Rp.** Decoct. cort. chinae e 10·00 ad 180·00; Sol. arsen. Fowleri 1·00; Syrup. sacchari 20·00. MDS. 4 łyżki dziennie.

651. **Rp.** Sol. arsen. Fowleri 5·00; Trae chinae comp. 15·00. S. Rano i wieczór po 5 kropli, postępować co dzień o jednę kroplę, aż do 20-tu.

652. **Rp.** Decoct. fol. eucalypt. gl. e 10·00—20·00 ad 150·00; Syr. cort. aurant. 20·00. S. Co godz. łyżkę.

653. **Rp.** Sol. Fowleri, Tinct. eucalyp. glob. *āā.* 10·00. DS. Po obiedzie i kolacyi 6—20 kropli w kieliszku wody.

654. **Rp.** Ferratini 0·20; Sol. Fowleri gtt. 1—3. Dent. tal. dos. X in past. compress. S. 2—3 past. dzien.

Dzieciom:

655. **Rp.** Chinini muriat. 0·10—0·30. S. Co 3 g. pr.

656. **Rp.** Euchinin 0·20—0·50. Dent. tal. dos. N. VI. S. Co 3 godz. proszek.

657. **Rp.** Chinin. muriatici 0·25; Buthyri cacao 0·50; Mf. supposit. dtur. tal. N. V. S. Przed napadem na 3 godziny czopek, a później po jednym przez kilka dni.

Intertrigo. Wyprzenie. Dla zmniejszenia pocenia, swędzenia i sączenia zakładać watę między stykające się powierzchnie skóry i pudrować:

658. **Rp.** Zinc. oxydat. 2·0; Pulv. semin. lycopod. 20·0. S. Zasypka.

659. **Rp.** Alumin. plumos., Pulv. rad. ireos flor. *āā* 25·0; Amyl. orizae 50·0. S. Zasypka.

660. **Rp.** Amyli 10·0; Naftalani 30·0. S. Zewnętrznie.

Gdy jest zaczerwienienie, przeczosy, rozpadliny na skórze, wtedy maście albo wcierać i pudrować, albo przykładać na płótnie pastę Unny:

661. **Rp.** Sulfur. praecip. 2·0; Zinc. oxydat. 3·0; Terr. siliceae 1·0; Adip. bensoat. 14·0; Mf. u. DS. Maść.

662. **Rp.** Ammon. sulfoicht. 5·00; Zinc. oxydat. 10·0; Empl. diachyl. comp., Lanolin. anhydr. *āā* 50. M. f. ung. S. Maść.

Rano maść zetrzeć watą, a przed założeniem świeżej, przemyć.

663. **Rp.** Merc. sublim. corr. 0·1; Aq. dest. 200·00. S. Zewnętrznie.

664. **Rp.** Plumbi acet. 1·0; Aq. dest. 100·00. S. Zewnętrznie (lub do okładów).

Zwrócić uwagę na trawienie.

Ischias. Rwa kulszowa. Wynaleźć przyczynę. Jeżeli na tle zimnicy, to chinina, arsen; jeżeli wskutek zaziębienia: kąpiele ciepłe, łaźnia parowa, leżenie w łóżku, ciepłe utrzymywanie nóg, środki odwodzące wzdłuż nerwu kulszowego, jak: pędzlowanie zgęszczonym kwasem solnym, suche bańki, tinct. jodi, synapizmy, vesicatoria, naftalan, obok tego masaż, prąd elektryczny stały (anoda na miejsce bolesne), rozpylanie eteru przyrządem Richardsona, na wewnątrz antipiryna, Natr. salicyl., phenatecyna, salipyryna, hydropyrina, lub kali jod., Salimenthol, Samol, Sapomenthol Matula, Linim. m. b. c. Ruael.

W razie silnych bólów injekcye morfiny lub:

665. **Rp.** Acid. hyperosmici 0·10; Aq. dest. 10·00. S. 1/4 strzykawki Prawaza.

Jeżeli neuralgia się zmniejszy, chorego można wysłać do kąpiel: Swoszowice, Podgórze (pod Krakowem), Lubień, Cieplice czeskie, Trenczyn, Piszczany, Busk, Truskawiec; kąpiele borowinowe (fabryki »Tlen« i Mattoniego sól borowinowa). Polecane też bywają z dobrym skutkiem kąpiele w limanie odeskim.

W przypadkach ciężkich uciec się można do naciągania nerwu.

666. **Rp.** Antipyrini; Chinini muriat. *āā.* 0·50. S. 3 pr. dziennie.

667. **Rp.** Euphorin 0·40; Dtur. tal. dos. 20. S. 2—3 razy dziennie.

668. **Rp.** Salophen 1·00; D. tal. dos. Nr. 10. S. Co 2 godziny proszek.

669. **Rp.** Analgeni 0·50; D. tal. dos. N. 10. S. 3—5 pr. dziennie.

670. **Rp.** Pyramidoni 0·35—0·50. Dtdos. Nr. X. S. 3 proszki dz.

Z dobrym skutkiem pomazywania skóry w prze-

biegu nerwu kulszowego kwasem solnym zgęszczonym co dzień lub co drugi dzień. Następnie opatrunek z waty i opaski. Takich pomazań zastosować 4, 5 i więcej w razie potrzeby, uważając jednak, aby zbytnio skóry nie zadrażnić.

Laryng. catarrh. acuta. Ostry nieżyt krtani. Środki napotne, okłady wysychające, w samym początku wziewania zimne rozpylaczem Richardsona, lub też wziewania z przyrządu Siegla, używając do tego ałunu czystego 1% z dodatkiem 0·10% morfiny; podobnież boraksu lub soli kuchennej.

U dzieci: pseudo-croup.

Wziewanie pary wodnej lub słabych rozczynów soli, natr. carbon., ammon. mur. jużto z inhalatora, jużto trzymając dzieci nad parą. Ciepłe okłady na szyję, kataplazmy. Podawać dużo ciepłych napojów, herbaty, mleka, w ostateczności środki wymiotne.

671. **Rp.** Inf. ipecac. e 2·0 ad 40·00; Syrup 10·00. MDS. Co 10 minut łyżeczkę.

672. **Rp.** Extr. hyoscyam. 0.20; Aquae amygd. amar. 5·00; Mucil. gummi arab. 20·00; Syrup emulsiv. 30·00. F. linctus. S. Co 2 godziny łyżeczkę dla złagodzenia kaszlu.

673. **Rp.** Dct. altheae 100.0; Sal. ammon. depur. 1.0; Syr. capilli vener. 10·0 DS. Co godzinę łyżeczkę.

674. **Rp.** Aspirini 0·10—0·30. Dt. d. Nr. XII. S. 3 pr. dziennie.

Dzieci skłonne do L. w czasie niepogody trzymać w domu.

Laryngitis chronica. Przewlekły nieżyt krtani. Leczenie wziewaniami nie wystarcza, należy stosować leczenie miejscowe, zwracając równocześnie uwagę na zachowanie się gardła, jamy noso-gardłowej i nosa. U dzieci zwrócić uwagę w kierunku zołzów. Pobyt nad morzem lub w górach, płukanie i picie szczawnickiej Józefiny. W przypadkach lżejszych zadmuchiwania do krtani z czystego ałunu, lub ałunu z morfiną.

675. **Rp.** Alum. crudi; Sacch. lactis *āā* 5·00; Morphii mur. 0·10 DS. Do zadmuchiwań krtaniowych.

Laryngitis crouposa. Błonica krtani. Ponieważ dławiec (krup prawdziwy) jest prawie zawsze tylko błonicą krtani, przeto stosować należy surowicę przeciwbłoniczą i to w dawce większej, 2—3 flaszeczek, wyniki tego leczenia w dławcu są bardzo dobre.

Nie używać ani upustu krwi, ani pijawek, pryszczydeł. Lekkie środki przeczyszczające.

Wziewanie z aparatu Siegla jużto wody wapiennej, jużto podanych niżej środków, z początku co 3 godziny, w braku przyrządu inhal. nachylać dziecko nad wodą parującą.

Leczyć błonicę, jak po-

dano przy *Diphteritis*, a gdy występują objawy ścieśnienia krtani (stenosis), przyczem i błony zaczynają się odrywać, dawać środki wykrztuśne.

W razie upadku sił: wino, koniak, czarna kawa z rumem, kamfora. Jeżeli przy wdechu i wydechu słychać rzężenia z odrywających się błon, wtenczas można dać środek wymiotny.

Gdy się jednak ścieśnienie krtani wzmaga, występuje zapadanie dołków nadobojczykowych, zaciąganie się dołka podsercowego, bezgłos i napady duszności — nie zwlekać z wykonaniem intubacyi lub tracheotomii.

676. **Rp.** Inf. ipecac. e 0·20 ad 80·00; Kali chlorici 1·00; Syrup. rub. id. 20·00. MDS. Co godzinę łyżeczkę.

677. **Rp.** Ammon. muriatici 1·00; Aquae dest. 200·00. DS. Do inhalacyi.

678. **Rp.** Acidi lactici 2·00; Aqu. dest. 300·00. DS. Do inhalacyi.

679. **Rp.** Thymoli 0·10; Mentholi 1·0; Spir. vini 20·0. MDS. 20 kropli na kieliszek wody ciepłej do inhalacyi (co 2—3 godziny).

680. **Rp.** Acidi borici 30·00; Resorcini p. 15·0; Aquae dest. 1000·0: MDS. Do inhalacyi.

681. **Rp.** Infus. ipecac. e 0·20 ad 100·0; Pilocarp. mur. 0·02; Syr. rubi idaei 15·00. MDS. Co pół godziny łyżeczkę.

682. **Rp.** Pilocarpin 0·02; Ammon. carb. 2·00; Kali chlor. 2·00; Cognaci 20·00; Syr. senegae 25·00; Aq. dest. 170·00. DS. Co godz. 2 łyżeczki.

683. **Rp.** Inf. senegae e 3·00 ad 80·00; Liquor amon. anisati 1·00; Syrup. simpl. 15·00. MDS. Co godz. łyżeczkę.

684. **Rp.** Inf. ipecac. e 1·00 ad 50·00; Tart. emetic. 0·05; Syrup rubi idaei 10·00. MDS. Co 5 minut łyżeczkę aż do wymiotów.

Laryngospasmus. Kurcz głośni. Najczęstszą przyczyną jest krzywica (craniotabes), więc leczyć ją odpowiednio (fortossan, protylin). W razie napadu zbryzgiwania twarzy zimną wodą i wewnętrznie:

685. **Rp.** Kali bromati 1·00; Aquae destill. 80·00; Syr. simpl. 20·00. MDS. Co 3—4 godz. łyżkę.

686. **Rp.** Chloral hydrat 2·0; Aqu. destill.. Mucilag. gum. arab. *āā.* 50·00. S. Co 2 godz. łyżeczkę aż do ustania napadów.

687. **Rp.** Pastilli jodo-ferrati comp. Jahr scatul. orig. S. 2—4 past. dz.

Leukaemia. Białaczka. Przyczyna niewiadoma. Leczenie prawie zawsze bez skutku. Z leków działa jeszcze najlepiej arsen. Przemijającą, niekiedy jednak i dłuższą poprawę otrzymywano przez stosowanie promieni Roentgena.

Podawać należy chininę z żelazem lub dodatkiem ar-

szeniku. Po dłuższem używaniu zmienić na ol. eukalyptusowy i piperynę, lub polecić pić wodę Gubera, Levico, Roncegno; kąpiele borowinowe (fabr. »Tlen« i Mattoni), Krynica, Zegiestów, St. Moritz, Francensbad i używanie Haematicum Glausch.

Żywić chorego forsownie, pobyt na świeżem powietrzu najlepiej górskiem, mierny ruch, zresztą leczenie objawowe.

Radzono inhalacye z tlenu 30—50 litrów dziennie.

688. **Rp.** Piperini 5·00; Ol. eucalypti e fol. rec. 10·00; Chinin muriat. 4·00; Extr. et pulv. liquir q. s. ut f. pil. N. 100. S. 4—8 pigułek dziennie.

689. **Rp.** Chin. mur. 5·00; Ferri carbon. sacch. 4·00; Natri arsenicosi 0·10; Extr. et pulv. gent. q. s. ut f. pill. N. 100. S. 1—2—5 na dzień.

Wstrzykiw. podskórne:

690. **Rp.** Ac. arsenic. 1·0; Liq. natr. caust. 5·0; Coque ad solut.; Aq. dest. steril. 95·0. S. Do wstrzykiwań. Zacząć od $^1/_{10}$ strzykawki Pravaza, stopniowo więcej, aż do całej strzykawki. Wstrzykiwania są bolesne!

691. **Rp.** Natri kakodylici Clin in amp. sterilis. à 0·05 pro 1 cm³. S. Do wstrzykiwań podskórn.

Lupus. T o c z e ń, l i s z a j ż r ą c y. a) erythematosus, liszaj rumieniowaty.

Po dokładnem zmyciu mydłem szarem, pędzlować codziennie aż do podrażnienia:

692. **Rp.** Kali jodat. 1·0; Jodi pur. 0·1; Glycerin. p. 10·0. S. Zewnętrznie.

693. **Rp.** Ac. salicyl., Ac. lactic. *āā.* 0.5; Resorcin. resubl. 0·75; Spir. vin. rect. 30·0. S. Zewnętrznie.

694. **Rp.** Sol. arsenic. Fowl. 1·0; Aqu. destill. 6·0. S. Zewnętrznie.

695. **Rp.** Emplast. hydrarg., Emplast. saponat. *āā.* 15·0. S. Na płótnie rozsmarować i codziennie przykładać.

Gdy zmiany uporczywe, wyskrobać lub wypalić żegadłem Paquelina.

b) vulgaris.

Zależnie od umiejscowienia wyskrobać dokładnie i wypalić żegadłem Paquelina albo wyciąć i pokryć sposobem Thierscha, albo stosować plaster rtęciowy l u b salicylowy (10—20%).

696. **Rp.** 66% Sol. Lenigallol. S. Przykładać gazę zamoczoną na miejsca chore.

Albo stosować maść Unny przez 2—3 dni:

697. **Rp.** Ac. salicyl., Liqu. stibii. chlor. *āā.* 2·0; Creosoti, Extr. cannab. ind. *āā.* 4·0; Adeps. lanae. 8·0. M. f. ung. S. Maść zielona Unny.

Poczem: maść borową, cynkową, lub lapisową, a po zagojeniu znowu zieloną.

W postaciach przerostowych użyć można przez parę godzin:

698. **Rp.** Kal. caust.; Calcar. ustae.; Sapon. virid.; Aq. dest. *āā.* 2.50. S. Po nasmarowaniu przyłożyć zamoczony wacik wielkości tego miejsca, które ma być zniszczonem.

Gdy istnieją tylko pojedyncze guzki, przypalać je laseczką lapisu lub pręcikami zamaczanymi wliqu. stib. chlor.

Obok leczenia miejscowego zalecać i ogólne, świeże powietrze, żelazo, arszenik, tran, jod i kąpiele w solankach jodowych.

Malaria vide **intermittens.**

Meningitis cerebro-spinalis epidem. Z a p a l e n i e o p o n m ó z g o r d z e n i o w y c h n a g m i n n e. Leczenie objawowe. Rozpocząć podaniem kalomelu, w dużych dawkach, a następnie dbać, by były dobre codzienne wypróżnienia. Lód na głowę i na kark, lub zastosować przyrząd Leitera, pijawki, bańki wzdłuż kręgosłupa. Wcieranie szaruchy na ogoloną głowę lub maści jodoformowej. Wstrzykiwanie morfiny; chloral, natrium bromatum, natrium jodatum (1—2 gramów dziennie). Przeciw gorączce: antipiryna, acid. salicyl., salipyr.

Przeciw wymiotom pigułki lodowe, cocain. muriatic. (1:10 po 5 kropli).

699. **Rp.** Jodoformii 5·00; Vaselini 50·00. Mfung. DS. Wcierać 2 razy na dzień w głowę.

700. **Rp.** Chloral. hydrat. 5·0; Aq. dest., Syr. aurant. *āā.* 50·0. S. Co 2 godziny łyżkę.

u dzieci:

Zimne okłady na głowę, wcieranie szaruchy (2·00—4·00) w tyłogłowie i kark. Wewnętrznie kalomel (0·01—0·03 co godzinę), pryszczydła, — pijawki, p u n c t i o l u m b a l i s. W razie drgawek chloral w lewatywach. Przeciw wymiotom pigułki lodowe. Po uspokojeniu unikać gwaru, rażącego światła; dyeta z początku ścisła, później pożywna, ciepłe kąpiele 35° C. z okładem zimnym na głowę ½—1 godz. 1—2 razy dnia.

Przetwory jodowe, natrium jodatum 1% co 2 godziny łyżeczkę, wcieranie 10% maści jodoform.

Meningitis tuberculosa. Z a p a l e n i e o p o n m ó z g. g r u ź l i c z e. W pierwszych chwilach przeciw podrażnieniu mózgu natr. bromat. (1—2 gramów pro die), zimne okłady na głowę. Pokój zaciemnić. Lewatywy i środki przeczyszczające. Pokarmy dawać często w małych ilościach. Baczność na oddawanie moczu.

701. **Rp.** Calomelanos 0·03—0·05—0·1; Sacchari 2·00; Mfp. div. in dos. N. 10. DS. Co godz. proszek.

702. **Rp.** Kali v. Natr. jodat. 1·00—2·00; Aqu. destill. 100·00. MDS. Co 2 godz. łyżeczkę.

703. **Rp.** Natri brom. 1·00—2·00; Aqu. dest. 100·00;

Syrup. sacch. 20·00. MDS. Co 2 godz. 2 łyżeczki.

W razie wielkiego rozdrażnienia lub drgawek:

704. **Rp.** Chloralhydrat. 1·00; Natri bromati 1·00; Aq. dest. 80·00; Syrup cort. aurant. 20·00. MDS. Co godzinę łyżeczkę.

705. **Rp.** Ureth. 1·50; Natri brom. 0·50; Aqu. dest. 100·00; Syr. simpl. 15·00. MDS. Co godz. łyżeczkę.

706. **Rp.** Jodoformii 2·00; Lanolin, Vaselin *āā*. 10·00. Mf. ungu. DS. Wcierać w tyłogłowie.

Metritis. Zapalenie macicy. W przypadkach ostrego zapalenia macicy: spokojne leżenie w łóżku, u osób silnych kilka pijawek na okolicę podbrzusza, zimne okłady, worek lodowy, nacinanie części pochwowej macicy. Środki solne wypróżniające. W razie boleści maść:

707. **Rp.** Extr. bellad. 2·00; Vaselini flav. 30·00. Mf. ungu. DS. Zewnętrznie.

708. **Rp.** Extr. opii aquosi 0·10; But. cacao q. s. ut f. l. artis suppositoria ad anum N. V. DS. Co 3—4 godz. czopek.

Po ustaniu bólów okłady wysychające na brzuch zamiast lodu.

W przypadkach przewlekłego zapalenia: unikanie pracy fizycznej natężającej, gwałtownego spółkowania, uregulowanie stolca (środki solne, cascara sagrada, woda Morszyńska, Hunyady Janos, Saratica). U niedokrwistych podawanie żelaza. Jeżeli równocześnie miesiączkowan. zbyt obfite:

709. **Rp.** Extr. hydrastid. canad. fabricat. Parke et Davis 40·00. D. in l. guttatoria. S. 3 razy dnia po 20 kropli.

Lecz. miejscowe: Przestrzykiwanie wodą przegotowaną, stopniowo co kilka dni ciepłotę wody podwyższając od 28°—39° R., ale nie silnym prądem, kąpiele nasiadowe ciepłe. Pomazywanie części pochwowej we wzierniku co 2—3 dni cum tra jodi, ichthyolem, naftalanem. Tampony w przypadkach świeżych.

710. **Rp.** Ammon sulf.-ichth. 5·00; Glycerini 200·00. DS. Do tamponów lub:

711. **Rp.** Kali jodati 5·00; Glycer. 100·00. D. in v. nigro. S. Do tamponów.

Nakłuwanie co kilka dni części pochwowej we wzierniku, miesienie.

W przypadkach zastarzałych amputatio portionis vaginalis; gdy powiększenie macicy znaczne, leczenie kąpiel.-zdrojowe; Iwonicz, Rabka, Ciechocinek, Rymanów, Truskawiec. W późniejszych okresach: Krynica, kąpiele morskie. Kąpiele borowinowe fabryki »Tlen«, Mattoniego sól borowinowa, (Dra Sedlitzkiego tabl. do kąpieli).

Menorrhagia. Miesiączka krwotokowa. Nie jest właściwie chorobą, lecz tylko objawem choroby ogólnej w ustroju (haemofilia, blednica), jako przyczyny można uważać masturbacyę,

wzruszenia umysłowe; występuje w przebiegu lub po chorobach zakaźnych, jak: płonica, ospa, dur, ostry gościec stawowy. Jako przyczyny miejscowe wymienić należy: Niedowład macicy po częstych porodach lub poronieniach, zatrzymanie części łożyska lub błon, zmiany zapalne w błonie śluzowej macicy i jej miąższu, zmiany zapalne w częściach dodatkowych, zmiany położenia macicy, nowotwory macicy (włókniaki); wreszcie występuje obfita miesiączka w okresie przejściowym (climax), prawdopodobnie wskutek zmian w naczyniach. Leczyć zboczenia ogólne w ustroju, polecić odpowiednie zachowanie się hygieniczne i dyetetyczne, Thyraden (Knoll), Mamminum Poehl. W czasie miesiączki spokój, a jeżeli mimo to krwawienie jest silne, leczyć tak, jak krwotok maciczny. (Patrz następny ustęp). Gottschalk poleca 4—5 dni przed wystąpieniem krwawienia 4 razy dnia po 0·025 stipticinum (Cotarninum muriaticum) albo styptoli (tańszy) w proszku, a w razie wystąpienia krwotoku podwoić dawkę.

Metrorrhagia. Krwotok maciczny. Dokładne wykazanie przyczyny krwotoku.

W przypadkach krwotoku porodowego z macicy, jeżeli przyczyną złe kurczenie się tejże: nacieranie dna macicy przez powłoki brzuszne ręką; okłady zimne na brzuch, secale cornutum lub secacornina przez usta, w lewatywie lub podskórnie. Wstrzykiwania gorące (40°), to zimne (2—3°) do pochwy. Uciskanie macicy dwuręczne, wprowadzenie macicy w silną antefleksyę, ściągnięcie macicy silne ku dołowi kulociągami, sposobem Pinkusa 115° C. vaporisatio, przez 20—30 sekund, ostre środki odwodzące na podbrzusze, tra jodi, synapizm, vesicatoria. Wyjątkowo tamponuje się macicę gazą jodoformową.

712. **Rp.** Extr. secalis corn. 3·00. DS. Na koniec noża w rosole zażyć.

713. **Rp.** Extr. secalis corn. 2·00; Aqu. dest. 100·00; Syr. cort. aurant. 15·00. DS. Co godz. łyżkę.

714. **Rp.** Secacornini Roche in lag. orig. S. Wiadomo. (0·5—1 cm³ pro dosi).

715. **Rp.** Hydrastin. muriat. 0·02; Sacch. albi 1·00; Mf. trochisci. D. t. dos. XII. S. 4 past. dziennie.

716. **Rp.** Extr. fluid. Hydrast. canad. inspiss.; Extr. Gossypii inspiss. Ergotini *āā* 3·0. Mfpill. Nr. C. S. 3 r. dz. po 2 pigułki.

717. **Rp.** Extr. fluid. hamamelidis virgin. 30·00. S. 3 razy dnia po 1/2 łyżeczki.

Gdy macica dobrze skurczona i nic nie zawiera, a krwotok trwa, domyślać się należy przyczyny krwotoku w pęknięciu ujścia zewnętrznego macicy, lub w innem miejscu. Założyć wziernik i tamować krwotok miejscowo przez zeszycie pęknięcia, podwiązanie, ucisk tamponadę.

Jeżeli przyczyną są pozostałe części łożyska, błon, skrzepy: usunąć je dokładnie, jeżeli można ręcznie, a gdy to niemożebne, wyskrobać jamę macicy.

Gdy to nie pomaga, wytamponować pochwę zapomocą penghawar-djambi w gazie jodoformowej; jeżeli przyczyną — nowotwory macicy, usunięcie tychże sposobem operacyjnym. Na razie, podczas krwotoku tamponada pochwy, po przestrzyknięciu tejże rozczynem środka przeciwgnilnego, j. np. 2% rozczyn kw. karb.; 1 : 2000—3000 rozczyn sublimatu i t. d. Do tamponowania najlepiej użyć kulek waty oczyszczonej, zamoczonej w glicerynie, pierwsze kulki owinąć gazą jodoformową.

W przypadkach gwałtownych wstrzyknięcie do jamy macicy rozczynu Liquor ferri sesquichlor, strzykawką Madurowicza lub Brauna, przyczem warunek konieczny, aby kanał macicy był dostatecznie drożny, aby rozczyn mógł przez szyję macicy do pochwy spływać. (Postępowanie obosieczne, ze względu na możebność dostania się rozczynu do jamy brzucha). Wreszcie okłucie od pochwy tętnic macicznych. W ostatnich czasach polecają miejscowo: Ferripyrynę jako proszek na tamponach lub w 20% rozczynie wodnym; dalej zastosowanie do wnętrza macicy (za pomocą odpowiedniego cewnika) strumienia pary wodnej 100° C. 2—3 minut (Snigirieff); wprowadzanie do macicy patyczków szklanych watą owiniętych, napojonych płynem, który otrzymujemy przez zmieszanie antipyryny i salolu w równych częściach i ogrzewanie tego proszku w probówce nad lampą spirytusową; (po 2—3 minutach tworzy się płyn brunatny, po oziębieniu krzepnie, lecz dalej ogrzewany, utrzymuje się dłużej w stanie płynnym [Labadie — Lagrave]).

Do nowszych środków wewnątrz podawanych należy stipticin (Cotarnin. muriaticum) podawane w proszkach 0·05 5—6 razy dnia lub w kapsułkach; w razie gwałtownych krwotoków wstrzyknąć co dnia 0·20 w mięsień pośladkowy. — Jednaki w działaniu a tańszy jest styptol. (w pastylkach po 0·05).

Równocześnie zwalczanie powstającej ostrej niedokrwistości: ułożenie spokojne, poziome, ciepłe okłady na głowę, chłodne napoje, wino, kawa czarna, koniak, rum, tinct. cinnam. tra ferri acet. aeth. Wstrzykiwania podskórne eteru, ol. camphoratum, wstrzykiwania podskórne większych ilości rozczynu soli kuchennej 0·7 : 100; lewatywy z tegoż rozczynu.

718. **Rp.** Trae cinnam. 50·00. S. Co 1/2 godz. 1/2 łyżeczki w wodzie.

719. **Rp.** Trae ferri acet. aeth. 15·00. S. 15 kropli do pół szklanki wody do popijania.

Bandaże na kończyny, ucisk na tętnicę główną przez powłoki brzuszne.

Migraena zob. **Haemicrania.**

Morbilli, Odra. Niemowlęta i chorowite dzieci oddzielić. Jeżeli przebieg prawidłowy, nie trzeba uciekać się do lekarstw. Pokój ostrożnie przewietrzać, ciepłota od 15—16° R., okrycie średnio ciepłe, lekkie przysłonięcie okien, jeżeli jest światłowstręt.

Dyeta w czasie gorączki ścisła, po jej przebyciu pożywna, za napój lekkie kwaski, lub wody (szczawy alkaliczne). Dopóki trwa łuszczenie, nie wypuszczać dzieci z łóżka, a mniej więcej 8—14 dni nie wypuszczać z pokoju, zwłaszcza, gdy są objawy nieżytu.

Przeciw nieżytowi spojówek wystarczają przemywania 2% kw. borowym. Silny świąd uspakaja się nacieraniem tłuszczami.

720 **Rp.** Lanolin anhydr. 50·00; Vaselin 20·00; Aquae dest. 25·00. M. terendo f. ung. S. Co 3 godziny nacierać.

Silny kaszel wymaga podania naparu ipecac. ze środkami narkotycznymi, wziewania pary wodnej; napoje ciepłe, odwar ślazu i t. p. W razie biegunki dyeta i opium.

Wysokie gorączki i majaczenia uśmierzać zimnymi okładami na głowę. Chinina, antipiryna, natr. salicylicum.

Wśród upadku sił, stygnięcia kończyn: wino, koniak, camphora, acid. benzoicum.

Przeciw drgawkom: Chloral w lewatywach (0·50 : 50), kali bromatum (2:100) co godzinę łyżeczkę.

Jeżeli gorączka przewleka się ponad 4 dni, zwrócić uwagę na przełyk, uszy i nerki.

Powikłania: (błonica, dławiec, nieżyt oskrzeli, zapalenie płuc), leczyć jak zwykle.

721. **Rp.** Codeini phosphor. 0·02; Linctus gummosi 50·00; Syrup altheae 30·00. MDS. Co 2 godziny łyżeczkę w razie silnego kaszlu.

722. **Rp.** Extr. hyoscyami 0·15; Aq. dest. 70·00; Syr. simpl. 10·00. MDS. Co 2 godz. łyżeczkę.

723. **Rp.** Infus. ipecac. e 0·20 ad 100·00; Tinct. laudani gtts. duas.; Liquor ammon. anisat. 1·00; Syrup. Altheae 20·00. MDS. Co godzinę łyżeczkę.

Morbus Basedowii. Regularne, hygieniczne życie, unikanie zmęczenia fizycznego i umysłowego, wstrzymanie się od nadużywania a nawet od picia wyskoku, herbaty, kawy, nadmiernego palenia. Pobyt na świeżem powietrzu, zwłaszcza w górach Davos, St. Moritz, Zakopane, Szmeks, lub nad morzem.

Jako leczenie radykalne polecano wycięcie gruczołu tarczowego z dobrym w niektórych przypadkach skutkiem.

Na okolicę serca okład zimny lub lód, zwłaszcza podczas silniejszej akcyi serca, oraz digitalis lub strophantus w miernych dawkach. Środki nasercowe jednak najczęściej bezskutecz

U chorych osłabionych niedokrwistych: żelazo, chinina, arsen, zabiegi wodolecznicze, obok systematycznego stosowania prądu galwanicznego na sympaticus (ganglion supremum i processus mastoidei).

Przetwory bromowe i nervina, woda Gubera, Levico, Roncegno, Żegiestów, Krynica, obok należytego odżywiania i psychicznego spokoju.

724. **Rp.** Natri brom., Aq. amygd. am. *ää.* 15·00; Trae convall. maj. 12·00; Aq. dest. 60·00. DS. 2—3 łyżeczek na dzień.

725. **Rp.** Ferri lactici 1·00; Coff. natr. sal. 1·5; Elaeosacch. foen. 5·00; Mfp. div. in dos. N. XX. S. 2—3 proszki dziennie.

Morbus Brighti. Zapalenie nerek. W razie Morb. Brighti, w okresie ostrym, powinien chory bezwarunkowo leżeć w łóżku. Dyeta złożona z mleka, kleików, lekkich zupek, trochę kaszki, lub ryżu w mleku. Do picia wodę szczawnicką, bilińską, giesshübelską, ubogim zaś zwykłą wodę z dodaniem cytryny lub kwasku.

Na okolice nerek stawiać bańki suche, nawet cięte, jeżeli mocz bardzo krwawy i zawiera wiele białka.

Jeżeli opuchliny są znaczne, to polecić kąpiele gorące zaczynając od 28° R. do 30° i 32° R. po 15—45 minut, ze zlewaniami na głowę, następnie zawija się chorego w koce na 1—2 godzin, żeby się dobrze pocił. Jeżeli chory czuje się w kąpieli bardzo osłabionym, dać można kieliszek wina. Albo też urządza się choremu w łózku sztuczną parówkę zapomocą przyrządu opalanego spirytusem. Obok tego można dawać mierne dawki środków nasercowych, jak digitalis, strophantus lub coffein dla połączenia działania napotnego z moczopędnem. Wstrzykuje się też pilokarpinę po 0·01—0·02 na dawkę, uważając jednak czy nie nastąpi zapad. Obok napotnych i moczopędnych polecają silne środki przeczyszczające, jak colocynth, jalapa, gumi gutti, rheum, pigułki Morisona.

W razie przypadów mocznicowych (uraemia), kąpiel gorąca ze zlewaniami zimnemi, silny laxans, podskórnie eter lub kamfora, albo też do lewatywy hydras chlorali 2—3 gramów lub acid. benzoicum po 0·2 co 2—3 godz.; u silnych wenesekcya, pijawki.

Nephritis p. scarlatinam zobacz Scarlatina.

W okresie przewlekłym chory niekoniecznie ma leżeć w łóżku, zwłaszcza jeżeli opuchliny nieznaczne.

Dyeta przeważnie mleczna, 2—4 litry mleka, jaja, mięsa mniej, jarzyny, żadnych alkoholików i korzeni; natomiast zupełnie stosownem pożywieniem są wszelkiego rodzaju pokarmy należące do grupy tłuszczów i węglowodanów.

Do picia wody: Bilińska, Giesshübel lub woda z kwaskami, Truskawiec. Unikać zmęczenia fizycznego, odziewać się ciepło, nie narażać

się na niepogodę i zmiany temperatury, zwłaszcza uchodzi za szkodliwe przemoczenie nóg.

Choremu należy polecić mierne dawki tanniny lub plumb. acet., ferr. sesquichloratum obok ciepłych kąpieli, mniej energicznie stosowanych, jak w okresie ostrym i zawijania w koce. Nadto podawać diuretica: koffeina 1·0—1·50 p. die, theobrominum salicyl. w tych samych dawkach, digitalis, adon. vernalis z dodatkiem liq. kali acet. 15—20 na 200. Fol. jaborandi w naparze; Rad. ononidis; Rad. petrosalini; Bacc. juniperi jako ziółka.

W razie zaparcia stolca środki przeczyszczające.

726. **Rp.** Diuretini (Knoll) 5·00; Aq. dest. 100·00; Syr. aurant. 15·00. MDS. Co 2 godziny łyżkę.

727. **Rp.** Agurin 0·5. D. t. dos. XII. S. 3—6 pr. dziennie.

728. **Rp.** Diuretini (Knoll) 1·00; Fol. digital. pulv. 0·10; Sacch. albi 0·30. Mfp. d. t. d. Nr. X. S. 3 proszki dziennie.

729. **Rp.** Theocini 0·5. D. ad caps. amylac. S. 3 proszki dziennie.

730. **Rp.** Flor. benzoes.; Sacch. albi *āā.* 2·0. Mfp. div. in dos. N. X. S. Co 3 godziny proszek.

731. **Rp.** Blatt. orient. 2·00; Elaeosacch. foen. 5·00; Mfp. div. in dos. N. XII. S. 2—3 proszki na dzień.

Silnie moczopędnie działa napar z liści brzozy zwykłej (Betula alba), zbieranych na wiosnę i suszonych.

732. **Rp.** Urotropin 0·5. S. 3 razy dziennie proszek.

Działa szybko i wydatnie moczopędnie. Pamiętać jednak należy, że urotropina jest środkiem drogim i że cena jest dziesięć razy niższa jeśli posługujemy się nazwą wyrażającą jej skład chemiczny: Hexamethylentetramin.

Morpiones zob. **Pediculi pub.**

Myelitis. Zapalenie rdzenia (kręgowego).

W ostrej formie:

Ułożenie chorego równo w łóżku, najlepiej na poduszkach powietrznych. Bańki cięte lub pijawki w samym początku choroby, potem tra. jodi, wcierki z ung. cinereum 3—4 grm. p. die i jednocześnie kali jodatum, jeżeli była lues, a nawet jako środek przeciwzapalny.

Uważać przytem na ślinotok; lodowe okłady na stos pacierzowy. Równocześnie silne środki przeczyszczające: kalomel, jalapa, senna. Uważać na odleżyny, na zatrzymanie moczu.

W przewlekłej formie:

Kąpiele ciepłe, wyjazd do Cieplic, Gasteinu, Trenczyna, Wildbadu, Swoszowic, Piszczan, Lubienia, Truskawca i t. p. wód. Elektryzowanie prądem stałym i faradycznym. Na wewnątrz kali jodatum z 10 : 200, 2 łyżki dziennie; arg. nitricum 0·01—0·02 w pigułkach, arsen po 0·01 lub ergotyna po 0·10—0·50. 2—3 razy dziennie (skutek jednak wątpliwy).

Nephritis zob. **Morbus Brighti.**

Neuralgia intercostalis. Rwa międzyżebrowa. Najczęściej przyczyną zimnica, wtedy chinina i arsen. Elektryzow., wcieranie kojąc. maści. Wstrzykiwan. morfiny lub antipyriny. Salimenth., samol, sapomenth., Lin. menth. bals. c.; w tzw. samoistnych przypadkach ma działać niemal swoiście plaster kantarydowy (Janowski).

733. **Rp.** Chloroformii 10·00; Ol. hyosc. cocti, Ol. olivar. *āā*. 20·00. MDS. Do nacierań.

734. **Rp.** Extr. opii aquos. 2·00; Spir. aromat. 100·00. DS. Do wcierań.

735. **Rp.** Veratrini 0·50; Chloroformii 10·00; Spiritus 50.00. MDS. Do nacierań.

736. **Rp.** Antipyrini; Aquae dest. *āā*. 5·00. MDS. 1 lub 2 strzyk. wstrzyknąć w okolicę bólu.

Neuralgia trigemini, Prosopalgia. Tic douloureux. Rwa twarzowa — nerwu trójdzielnego. Uwzględnić i leczyć przyczyny: anemia, histerya, zimnica, choroby ucha, zębów itp.

Wycięcie blizny ugniatającej nerw. Leczenie kiły, zatrucia ołowiem (Truskawiec).

737. **Rp.** Chinin muriat. 0·50. Dtur. tal. dos. N. X. S. Jeden proszek przed napadem.

738. **Rp.** Exalgin 2·50; solve in tinct. cort. aurant. 5·00; Aq. destill. 120·00; Syr. aurant. 25·00. S. Rano i wieczór łyżkę.

739. **Rp.** Solut. arsen Fowleri 10·00. DS. 3 razy dziennie od 3—5 kropli po jedzeniu.

W razie bólu powstałego z przeziębienia:

740 **Rp.** Butyl chloral 2·00—3·00; Spir. vini rectif. 10·00; Glycerin 20·00; Aq. dest. 120·00. MDS. 3—4 łyżek na raz. (Dawki według stopnia bólu i indywidualności chorego).

741. **Rp.** Natri salicyl. 5·00; Aq. dest. 180·00; Syr. aurant. 20·00. MDS. Co godz. łyżkę.

742. **Rp.** Pyramidon salicyl. 0·5—0·75; T. d. VI. S. 2—3 pr. dziennie.

743. **Rp.** Antipyrini 0·50; Dtur. tal. dos. N. 10. DS. Rano i wieczór proszek.

744. **Rp.** Analgeni 0·50. S. 3—4 razy na dzień.

745. **Rp.** Methyl. coerul. 0·02—0·03; Dent. tal. dos. Nr. VI. S. 2—3 razy dziennie.

746. **Rp.** Veratrin. 0·15; Morphii acet. 0·10; Ung. cerei 10·00. Mf. ung. S. Wcierać w miejsca bolące.

747. **Rp.** Chinini hydrobromic. 0·1; Aconitini cryst. Duquesnel 0·0001! Pulv. et rad. gent. q. s. ut f. pill. D. t. d. XX. S. 1—3 pigułek dziennie.

748. **Rp.** Aconitini nitric. 0·003! Aq. dest. 300·00. S. 3 łyżki dziennie.

749. **Rp.** Aconitini nitric. 0·001! Aq. dest. 10·0. S.

1—3 strzyk. Pravatza dziennie.

Wstrzykiwanie 1% wodnego roztworu Ac. hyperosmici (świeży roztwór, bo się łatwo psuje). Elektryczność, naciąganie lub wycięcie kawałka nerwu, względnie nawet Ganglion Gasseri. Obecnie bardzo polecają zastrzykiwania alkoholu.

Neurosis gastrica. Nerwica żołądka. Leczyć hypersecretio (patrz catarrh. ventr.). Zaś wymioty nerwowe:

750. **Rp.** Menthol. 0·05; Natr. hydrocarb. 1·00. D. tal. dos. ad caps. am. N. XII. S. 3 razy dziennie po jedzeniu.

Czopki:

751. **Rp.** Extr. bellad. 0·2; Codein. phosphor. 0·3; Butyr. cacao q. s. ut. f. supp. Nr. X.

Suggestya wsparta lekiem:

752. **Rp.** Menthol. 0·3; Trae amar. 3·00. M. S. Przed jedzeniem 15 kropli.

Przetwory brom. z wodami arom., Stomachin, Amarol Rubla.

Obstipatio alvi habitualis. Nawykowe zaparcie. Usunąć przyczyny cierpienia; środki lekko czyszczące, dyeta mięszana, kompoty, jarzyny, owoce, figi, miód, pierniki, zimna woda naczczo.

U dzieci: zmiana pokarmu, w 8 m. podać można gotowane owoce; obok tego zabiegi hydropatyczne, miesienie, dalej Figol Jahr, Califig; starszym dzieciom i dorosłym wody mineralne: Karlsbad, Marienbad, Hunyady Janos, Saratica, Kissingen (Rakoczy), Krynicką, Friedriehshall, a przedewszystkiem woda Morszyńska (½ szklanki z dodatkiem wody sodowej), która pod względem bogactwa w składniki działające nie ma sobie równej. Okłady wysychające, elektryzowanie prądem przerywanym.

753. **Rp.** Decoct. pulp. tamarind. e 15·00 ad 150·00; Cremor tartari 15·00. DS. Co 2 godz. łyżkę lub na noc 3—4 łyżek — lub też powidełka tamaryndowe.

Ziółka francuskie St. Germain.

754. **Rp.** Trae rhei vinos.; Extr. fluid. cascar. sagr. *āā*. 25·00. DS. 2 r. dnia po ½ do 1-ej łyżeczki.

755. **Rp.** Extr. aloë aquos; Extr. taraxaci *āā*. 5·00. F. pil. N. 50. S. Rano i wieczór po 1—2 pigułek.

756. **Rp.** Lac. sulfur.; Pulv. rad. rhei; Elaeosacch. carvi. *āā* 10·00. Misce, f. pulv. S. W razie zaparcia stolca łyżeczkę zażyć.

757. **Rp.** Trochisci compressi e cascar. sagrad. à 0·50 Nr. 50. S. Co dzień na noc 1—3 pastylek.

758. **Rp.** Sal. therm. carolin. 100·00. DS. Co dzień naczczo łyżeczkę w ½ szklanki ciepłej wody.

759. **Rp.** Natri bicarb., Magnes. carbon. *āā*. 50·00; Pulv. rad. rhei 7·00, DS. 2 razy dziennie na koniec noża.

760. **Rp.** Podophyllini 0·30; Extr. aloës, Extr. rhei *āā*. 3·00; Extr. taraxaci q. s. f. pil. N. 40. S. Na noc 1—3 pigułek.

761. **Rp.** Extr. aloës aquos; Extr. jalapae, Sapon. medicin. *āā* 5·00; Pulv. et extr. rhei q. s. ut. f. pill. Nr. 50. S. 4 pigułki rano zażyć.

762. **Rp.** Pulv. rad. rhei, Extr. aloës aquos. *āā*. 5·00; Extr. tarax. q. s. ut f. pill. Nr. 50. S. 3 pigułki rano zażyć.

763. **Rp.** Pulv. rad. rhei 20·0; Natr. sulfur. 10·0; Natr. bicarb. 5·0. Mfpulv. S. Na noc na koniec noża.

764. **Rp.** Podophyllini 0·20; Sapon. medicin., Melis dep. *āā*. q. s. ut f. pill. Nr. 20. S. 1—3 pigułek dziennie.

765. **Rp.** Extr. coloquinth. 0·50; Pulv. rad. rhei, Pulv. aloës, Resinae jalapae, Gummi gutti *āā*. 1·00; Myrrhae 2·00. F. pill. Nr. 50. S. 1—4 pig. dziennie.

766. **Rp.** Figol Jahr (Syrup. Caric. comps.). S. 1 łyżka dla dorosłych, 1 łyżeczka dla dzieci.

767. **Rp.** Aloës 2.00; Ferri sulfurici, Chinini sulfur. *āā*. 1·00; Extr. hyoscyami 0·50; Extr. et pulv. liquir. *āā*. q. s. ut. f. pill. Nr. 30; Consp. c. lyc. S. Pigułkę dzien.

Dalej podawać można: Pillulae aperientes Kleewein (1—2 pig. na noc); pastylki marienbadzkie Bascha itd.

Przy uporczywem zaparciu wlać przez wysoko do rectum wprowadzoną sondę: 70 gr. aether. sulf. z 300 gr. Aq. foeniculi; dobre też, chociaż kosztowne są lewatywy z oliwy (½ litra).

Oedema pulmonum.

O b r z ę k p ł u c. Leczenie głównej choroby w odpowiedni sposób.

Przy pierwszych objawach obrzęku płuc ostrego, podać środki podniecające akcyę serca jak: czarna kawa, koniak, grog, wino, kamfora, piżmo. Podskórnie wstrzyknąć eter, ol. camphoratum lub coffeinę.

Zewnętrznie położyć na piersi i łydki synapizmy, rozcierać nogi i ręce, dać choremu kąpiel i zlewać głowę i piersi zimną wodą.

Jeżeli chory jest krwisty, można puścić krew, zwłaszcza w obrzęku płuc wśród spraw zapalnych. Nadto można dać lewatywę ze środków ostrych jak: decoct. coloquinth., octu, rozczynu soli itp.

Jeżeli niebezpieczeństwo na razie minęło, dawać cardiaca: digitalis, coffeinę, teobrominę, sparteinę, tra stroph. — Potem leczyć główną chorobę i zwracać uwagę na pierwsze objawy zastoinowe.

768. **Rp.** Infus. flor. arnicae e 15·00 ad 120·00; Camphor. trit. 1·25; Mucil. g. mimos. 20·00. Mf. emulsio. S. Co ½ godziny łyżkę.

769. **Rp.** Acidi benzoici 3·00; Camphor. pulv., Stibii sulf. aurant. *āā*. 0·50; Sacch. alb. 5·00. Mfp.

Div. in dos. X. S. Co 2 godz. proszek.

770. **Rp.** Inf. rad. valerian. e 10·00 ad 150·00; Aeth. acet. 2·00; Syr. seneg. 15·00. DS. Co godzinę łyżkę.

771. **Rp.** Aetheris sulfur., Spir. vin. concen. *āā.* 5·00; Aq. destill. 150·00; Syr. rub. idaei 15·00. MDS. Co godz. łyżkę.

772. **Rp.** Apomorphin. mur. 0.10; Aq. dest. 10·00. DS. 1—2 strzykawek podsk.

773. **Rp.** Moschi oriental. 0·50; Sacch. alb. 2·00. Mfp. div. in dos. quinque. S. Co godz. prosz.

Orchitis zob. **Epididymitis.**

Otitis, zob. **Choroby ucha.**

Oxaluria. M o c z e n i e s z c z a w i a n e m w a p n i o w y m. Wzbronić potraw mącznych, cukrów, owoców, jarzyn, zawierających dużą ilość węglowodanów i cukru, octu, piwa, wina, zwłaszcza musującego. Niestosowna jest też kawa, herbata i kakao. Z jarzyn unikać należy szczawiu, szpinaku i rajskich jabłek, natomiast zalecają sałatę. Mięso, tłuszcze wszelkiego rodzaju, jaja i mierne ilości mleka stanowią spis potraw najbardziej zalecenia godny. Lecznicze wskazanie stanowi dostarczenie ustrojowi dużej ilości wody (celem przepłukiwania). Najczęściej używamy wód mineralnych: Vichy, Karlsbad, Krościeńskiej, Elster, Wildungen, Szczawnickiej ze zdroju Józefiny.

Na wewnątrz: lith. carb., lith. salicylicum, natr. carbon. po 0·50—1·0 dziennie.

774. **Rp.** Natri bicarb. 10·00; Lith. carb. effervescentis 50·00. Mf. pulv. div. in dos. N. XX. S. rano i wieczór proszek w szklance wody.

775. **Rp.** Natri bicarb. 2·00; Lith. carbon., Kali carbon. *āā.* 0·50; Aq. flor. naph., Syr. simpl. *āā.* 20·00; Aq. dest. 300·00. DS. Przez dzień wypić (rozczyn Ewicha).

776. **Rp.** Natr. phosphor. 10·00. Div. in dos. Nr. X. S. R. d. proszek.

Nie należy też zapominać o tem, że oxaluria najczęściej zdarza się u osobników nerwowych, neurasteników, a także przy skazie moczanowej; oczywiście więc leczenie stosować należy do choroby podstawowej.

Oxyuris vermicularis. G l i s t n i c a r o b a c z k o w a. Lewatywy z wody, czosnku roztartego w wodzie (garść na 1 litr) lub też lewatywy z czystego tranu.

777. **Rp.** Buthyri cacao 3·00; Calomelanos 0·05. Mf. supposit. Dtur. tal. dos. Nr. V. S. Na noc jeden czopek.

778. **Rp.** Naphtalin 1·00; Ol. olivar. 40·00. MDS. do lewatywy. Dorosłym 5—6·00 : 80·00 oliwy.

779. **Rp.** Santonini 0·10; Ol. papaver. 50·00. S. Do lew.

Ozaena. O z e n a. Leczyć chorobę, na której tle

występuje (zołzy, gruźlica). Zwracać uwagę na czystość powietrza, utrzymywać jednostajną ciepłotę. Ostrożne przestrzykiwania ciepłym $^1/_2$% roztworem soli kuchen., 1% kw. borow., maść borowa. W razie trudności przy ssaniu, karmienie osesków łyżeczką. Wdmuchiwanie kalomelu.

780. **Rp.** Zinci sozojodolici 2·00; Vaselini, Lanolini *āā.* 20·00; Paraf. liquidi q. s. f. ung. S. Posmarować gazę i wkładać do nosa.

781. **Rp.** Sol. Actoli e 1,0:50·0. S. 20 kropli na $^1/_2$ szklanki wody letniej do przepłukiwania nosa 2—3 r. dz. (ostrożnie!)

782. **Rp.** Calomelanos 1·00; Hydrgr. praec. rubri 0·50; Sacchari 20·00. Mfp. Do wdmuchiwań.

783. **Rp.** Ichtyoli 10·0; Ol. ricini 20·0; Spir. vini 100·0. S. Do inhalacyi.

784. **Rp.** Saloli 1·0; Acid. salicyl. 0·20; Tannini 0·10; Acid. borici subt. pulv. 4·0. Mfp. S. Tabaka. Co godzinę zażywać przez $^1/_2$ dnia.

785. **Rp.** Jodoli cryst. 20·0. S. Do wdmuchiwań do nosa.

786. **Rp.** Jodoformi 0·30; Vaselini 30·0. S. Maść.

Parametritis p. **Perimetritis.**

Paraphimosis. Zadzierzgnięcie żołędzi, załupek. Starać się jak najwcześniej odprowadzić za pomocą palców, wywierając ucisk na żołędź i zlewając ją podczas zabiegu zimną wodą. Jeżeli się nie udaje, nacięcie pierścienia ścieśniającego w kierunku podłużnym prącia i następowe odprowadzenie napletka, okłady zimne i częste przemywania.

Pediculi a) **capitis.** Wesz głowia. U dzieci zmyć dobrze głowę spirytusem mydlanym i posypać siarką, poczem zmywać przez kilka dni spirytusem kamforowym. U starszych nasmarować dokładnie głowę (u mężczyzn ostrzydz włosy) naftą lub:

787. **Rp.** Ol. Petrae 100·0; Bals. peruvian., Ol. olivarum. *āā* 25·0. S. Zewnętrznie.

Owiązać głowę chustką grubą, a po 24 godz. zmyć głowę spirytusem mydlanym, lub zamiast tego polać głowę 3—4 razy w odstępach 2 godzinnych.

788. **Rp.** Decoct. sem. Sabadillae e 10·0 ad 200·0. S. Zewnętrznie, a następnie zmyć mydłem szarem.

Dla wygubienia jajek, czepiających się włosów, zmywać głowę wysyconym rozczynem sody lub octem.

b) **vestimentorum.** Wesz. Kąpiele, leczenie wyprysku, a rzeczy do dezynfenkcyi lub oczyścić 1—2% rozczynem sublimatu.

c) **pubis.** Mędoweszka. Nasmarować 1—2 razy maścią szarą lub 1% rozczynem sublimatu, które jednak wywołać mogą wyprysk, dlatego lepiej użyć maść:

789. **Rp.** Praecipit. alb. 1·0; Ung. simpl. 20·0. S. Maść.

Maść tę należy wetrzeć 3 razy w odstępach dwugodzinnych, a po następnych 2 godzinach zmyć dokładnie mydłem szarem.

Pemphigus. Pęcherzyca. a) ostra. Profilaktycznie odosobnić chorego. Dyeta posilna, lekko strawna. Kąpiele ciepłe z dodatkiem wywaru z kory dębowej (500 grm. kory na kąpiel). Oprócz tego pudrować.

790. **Rp.** Acid. salicylii 2·0; Zinc. oxydat. 10·0; Amyl. tritic, Talc. venet. pl. *āā.* 40·0. S. Do zasypywania.

Uważać na wypróżnienia.

b) przewlekła. Uwzględnić stan ogólny chorego, dyeta wzmacniająca. Wewnętrznie arszenik w zwykłych dawkach. Zewnętrznie kąpiele ciepłe z wywarem kory dębowej, sublimatem (5 grm. na kąpiel dla dorosłych) maść cynkowa, dziegciowa, pędzlowanie:

791. **Rp.** Tinct. rusc.; Ol. olivar. *āā.* 50·0. S. Zewnętrznie.

Poczem w $1/2$ godziny po zapędzlowaniu kąpiel ciepła $1/2$ do 1 godziny trwająca.

Pericarditis. Zapalenie osierdzia. Przedewszystkiem spokój, chory powinien leżeć w łóżku. W okresie ostrym na okolicę serca worek lodowy. W razie silnych bólów parę pijawek, suche bańki, pędzlowanie c. tra. jodi. Na wewnątrz inf. digitalis e 1·00 ad 200·000, co godzinę łyżkę, lub inne cardiacum. W razie silnej gorączki podawać antipyrinę, fenacetynę lub antifebrynę w połączeniu z coffeiną dla uniknięcia zapadu. Jeżeli bóle trwają, dać morfinę, chloralhydrat, lub sulfonal na noc. Dyeta przytem płynna niepodniecająca; uważać na regularne stolce. — Jeżeli okres zapalny minął, stosować resorbentia: okłady ciepłe, pędzlowanie jodyną, diuretica, jak: coffeina, diuretyna, digitalis, tra strophanti itp., a dyeta wówczas posilna, lekko podniecająca.

W uporczywych przypadkach można zrobić punkcyę i aspiracyę przyrządami Potaine'a lub Dieulafoy.

792. **Rp.** Infus. fol. digit. e 1·00 ad 180 00; Syrup. simpl. 20·00. MDS. Co 2 godziny 2 łyżki.

793. **Rp.** Tinct. strophanti 10·00. DS. 3 razy dziennie po 10 kropli.

Po ustaniu gorączki, gdy exsudat zostaje:

794. **Rp.** Infus. juniperi e 15·00 ad 200·00; Liqu. kali acet., Oxymel. scillae *āā.* 15·00. DS. Co 2 godz. łyżkę.

795. **Rp.** Infus. hb. digitalis e 1·00 ad 150·00; Kali ac. 5·00; Syrup. simpl. 20·00. S. Co 2 godziny łyżkę.

796. **Rp.** Pulv. folior. digit. 0·20; Chinini sulfur. 0·4; Sacchari 5·0. Mf. pulv. Div. in dos. VI. S. 3 pr. dz.

797. **Rp.** Sparteini 0·02; Sacch. albi 0·20. Mfp. Dtal. dos. N. X. S. 3 proszki na dzień.

Perimetritis. Zapalenie okołomaciczne. Tu możemy też mówić o zapaleniu około trąbek i jajników (perisalpingitis et perioophoritis), jak również o zapaleniu tkanki okołomacicznej (parametritis), gdyż objawy i leczenie są bardzo do siebie podobne.

W okresie ostrym: Spokojne leżenie w łóżku, okłady lodowe na okolicę bolesną, w razie znacznej bolesności i gwałtownych objawów u osób silnych 5—6 pijawek nad okolicę pachwinową; dyeta ścisła, płynna, nadto wewnętrznie: tra. opii simpl. po 10 kropli kilka razy dziennie, albo:

798. **Rp.** Extr. opii aquos. 0.10; But. cacao q. s. ut f. l. artis suppositoria ad anum N. V. DS. Co 3 godz. czopek użyć, a gdy nasilenie objawów się zmniejsza—rzadziej.

Gdy ciepłota opadnie, środki łagodnie wypróżniające: lewatywy z wody z dodatkiem 2 łyżek ol. ricini albo z dodatkiem łyżki gliceryny. Czopki glicerynowe, oleum ricini wewnętrznie.

Gdy objawy ostrego zapalenia ustąpiły, okłady wysychające, po ustąpieniu bolesności: kąpiele nasiadowe ciepłe, z dodatkiem $^1/_8$—$^1/_4$ kilo soli na kąpiel. Kąpiele borowinowe (fabryki »Tlen« lub Mattoniego sól borowinowa), Truskawiec. (Dra Sedlitzkiego tabl. do kąpieli).

Przestrzykiwanie pochwy słabym prądem wody na 30—38° R. z dodatkiem soli kuchennej (2 łyżki na 1 litr) lub z dodatkiem płynu o składzie:

799. **Rp.** Kali jodati 3·0—5·0; Trae jodi 15·0—20·0; Aq. destill. 250·0. S. 1—2 łyżek na litr wody.

800. **Rp.** Trae jodi; Trae gallarum *āā*. 20·00. DS. Do pędzlowania.

801. **Rp.** Ammon. sulfo-ichtyol. 5·00—10·00; Vaselini fl. 50·00. Mf. ung. DS. Zewnętrznie.

802. **Rp.** Ammon. sulfo-ichtyol. 5·00—10·00; Glycerini 200·00. MDS. Do tamponów.

W przypadkach przewlekłych miesienie.

803. **Rp.** Kali jodati 10·00; Gelatini q. s. f. l. art. globuli vaginales Nr. X. DS. Raz dnia gałkę użyć.

804. **Rp.** Jodofor. desodorati 3·00; But. cacao q. s. ut f. l. art. globuli vaginales N. X. DS. Raz dnia gałkę użyć.

805. **Rp.** Ammon. sulfo-icht. 1·00; Butyr. cacao q. s. f. l. art. suppos. ad anum N. X. S. 1 czopek dziennie użyć.

W chronicznej postaci, obciążenie od zewnątrz ($^1/_2$—2 klg.), columnisatio, obciążenie śrutem, rtęcią w balonie Brauna. Jeśli mimo użycia wyż wymienionych sposobów leczenia, badanie i objawy wykazują znaczne zmiany około jajników, lub w nich samych, albo, że w

trąbce rozszerzonej znajduje się treść (śluz, ropa, krew), to często dopiero leczenie operacyjne usunąć zdoła cierpienie, wskutek którego życie dla kobiety staje się ciężarem. W tych wypadkach należy wyciąć trąbkę schorzałą (salpingectomia).

Peritonitis. Zapalenie otrzewnej. Bezwzględny spokój; dyeta ściśle płynna. Wewnętrznie podawać przetwory makowca w dużych dawkach, a w razie silnych wymiotów kawałki lodu do połykania i kokainę lub morfinę. Zewnętrznie środki przeciwzapalne, okład lodowy. Gdy okres ostry minie, okłady wysychające lub ciepłe. Kąpiele ciepłe całe lub nasiadowe.

W przypadkach surowiczego zapalenia z przebiegiem przewlekłym, może być czasem wskazane wypuszczenie płynu z jamy brzusznej, a nawet t. z. toaleta jamy brzusznej.

P. tuberculosa.

Leczyć ogólnie: posilna dyeta, słone kąpiele (Rabka, Iwonicz, Rymanów), kąpiele borowinowe (fabr. »Tlen« lub Mattoni), Truskawiec, miejscowo ostrożnie wcierać maść jodoformową 25·0 na 100 wazeliny, a następnie brzuch pokryć ceratką Billrotha i opasać cały brzuch flanelą.

806. **Rp.** Antipyrini 10·00; Aq. dest. 150·0. DS. 2 łyżki do lewatywy co 2 godziny, póki gorączka nie spadnie do 38.

807. **Rp.** Laudani pur. 0·02; Sacch. albi 0·30. Dtur. tal. dos. XII. S. 3 proszki dziennie.

808. **Rp.** Emuls. communis 200·0; Aq. lauroceras. 10·0; Morphii muriat. 0·10. S. Co godz. łyżkę.

809. **Rp.** Resorcini resublimat. 2·0; Aq. destill. 180·0; Tinct. laud. simpl. gtt. XV; Syr. simplic. 20·0. D. in vitr. nigro. S. Co 2 godziny łyżkę.

810. **Rp.** Cocaini mur. 0·15; Aq. dest. 10·00. DS. W razie wymiotów 10—15 kropli zażyć.

811. **Rp.** Emuls. commun. 200·00; Aquae lauroc. 5·00; Morphii mur. 0·05; Syrup. simpl. 10·00. MDS. Co godz. łyżkę.

W razie parcia na stolec:

812. **Rp.** Morphii mur. 0·01; Extr. bellad. 0·02; Butyri cacao 1·00. M. f. suppos. dtur. tal. dos. X. S. W razie parcia użyć jeden czopek.

813. **Rp.** Jodoform. 5·00; Lanolin, Vaselin *āā.* 25·00. Mfung. S. Rano i wieczór wcierać.

Perityphlitis zob. **Typhlitis.**

Periurethritis. Zapalenie okołocewkowe. W okresie ostrym spokój, zaprzestać leczenia rzeżączki, miejscowo okłady zimne (z aq. plumbi., liqu. alumin. acet.). Gdy chełbotanie, nacięcie wczesne; gdzie niema dążności do ropienia (okres przewlekły), smarować:

814. **Rp.** Extr. belladon. 1·0; Ung. ciner. 10·0. S. 3 razy dnia wielkości

grochu dokładnie wetrzeć.

815. **Rp.** Jodi pur. 0·2; Kal. jodat. 2·0; Ung. simpl. 20·0. S. Jak wyżej.

816. **Rp.** Empl. hydrarg.; Empl. saponat. *āā* 15·0. S. Rozsmarowaną na płótnie codziennie przykładać.

Perniones zob. **Congelatio.**

Pertussis. Krztusiec. Koklusz. Oddzielić dzieci zdrowe zwłaszcza małe. Dyeta pożywna, karmić zaraz po wymiotach. Pobyt na świeżem powietrzu, oddychanie zgęszczonem powietrzem. Rozpylanie 5% kw. karb. w mieszkaniu.

W razie wystąpienia zapalenia płuc (napady czasem ustają) dawać leki wykrztuśne:

817. **Rp.** Trae bellad. gtts. 2—5; Mixtur. gummos. 100·00; Syrup. simpl. 15·00. MDS. Co 2 godziny łyżeczkę.

818. **Rp.** Chloral hydratis 0·50; Ammon. v. natri brom. 2·00; Aq. dest. 100·00; Mixtur. gumm., Syrup. rub. id. *āā.* 15·00. MDS. Co 3 godziny łyżeczkę.

819. **Rp.** Cocain mur. 1·00; Aq. dest. 10·00. MDS. Do pędzlowań przełyku i krtani.

820. **Rp.** Morphii mur. 0·01 do 0·02; Aq. dest. 60·00; Syrup. altheae 15·00. MDS. 3 razy dzien. łyżeczkę.

821. **Rp.** Chinini muriat.; Natr. bicarb.; Sacch. *āā* 1·50. Mfp. div. in. dos. 10. S. Co 3 godz. prosz.

822. **Rp.** Trae alcohol. rad aconit., Trae bellad *āā.* gtts. 10·0; Aq. amygdal. amar. 10·0; Aq. destill. 100·00; Syrup. aurant. 20·00. MDS. 3—4 razy dzien. łyżeczkę.

823. **Rp.** Coccionel. pul. 1·00; Kali carbon. 3·00; Sacch. 10·00; Aq. dest. 100·00. MDS. Co 2 godz. łyżecz.

824. **Rp.** Antipyr. 1·00; Terpinhydratis 1·00; Aq. tiliae, Syr. aurant. *āā.* 50·00. MDS. 4—5 r. dz. łyżeczkę.

825. **Rp.** Extr. hyosc. 0·20; Linct. gummosi 100·00; Syr. rub. id. 20·00. MDS. Co 2 godz. łyżeczkę.

826. **Rp.** Codeini mur. 0·05; Linc. gumm. 60·00; Syr. altheae 30·00. MDS. 3—5 łyżek dziennie.

827. **Rp.** Antipyrini 0·50—1·00; Aq. de Vichy 80·00; Syrup rub. id. 20·00. DS. Używać zaraz po napadzie łyżeczkę. — Wyżyć w ciągu 24 godzin.

828. **Rp.** Dct. hbae thymi 10·00 ad 200·00; Ammon. bromat. 2·00; Syrup altheae 20·00. MDS. Co 2 godz. łyżeczkę.

829. **Rp.** Thymomel Scill. comp. Fragner. Co 1—2 godz. łyżeczkę.

830. **Rp.** Bromoformii 5·00. DS. Dzieciom:
do roku życia 2—3 krop.,
od 2—4 lat 3—4 »
do 8 lat 4—5 »
3 razy dziennie podać w łyżeczce wody.

831. **Rp.** Tussol (antipyr. amygdal.) 2·0; Aq. dest. 80·00; Syr. senegae 20·0. MDS. Dzien. 1—3 łyżecz.

832. **Rp.** Acidi benzoici, Bismut. salic. *āā*.5·0; Chinin sulf. 1·0. Mfp. DS. pr. do nosa.

Syr. thymosulfoguajac. f. Armatys. S. 1—2 łyżeczek dziennie.

833. **Rp.** Acidi borici; Coffeae tost. *āā*. 5·0. Mfp. DS. 2 razy dzien. wdmuchiwać do nosa.

834. **Rp.** Thymoli 1·0; Spir. vini rectif. 250·0; Aqu. dest. 750·0. DS. Do inhal.

835. **Rp.** Aspirini 0·2—0·5; Heroini 0·0001 — 0·001; Mfp. Dent. tal. dos. Nr. X. S. 3 proszki dzien.

836. **Rp.** Kreosoti 0·25; Sulfonal 0·20; Syrup. tolutani 150·0. MDS. Co 2 godziny łyżeczkę (przed użyciem wstrząsnąć).

837. **Rp.** Antispasmini 1·0; Aq. amygd. amar. 10·0. S. 1—2 razy dziennie po 10 kropli.

838. **Rp.** Salochinini 0·10; Sacch. lactis 0·20. Dtd. Nr. XII. S. 4 pr. dz.

839. **Rp.** Heroini hydrochlor. 0·0005—0·002; Sacch albi 0·30. Dtd. Nr. X. S. 3 pr. dz.

840. **Rp.** Aristochin 0·05—0·20; Sacch. lactis 0·20. Dtd. Nr. X. S. 4—6 pr. dziennie.

841. **Rp.** Veronali 1·50; Aq. fervidae 100·0; Syr. Altheae 20·0. MDS. Co 2 g. łyżeczka od kawy.

Pharyngitis. Zapalenie gardła. Leczenie winno poprzedzać zbadanie jamy noso-gardłowej, względnie nawet nosa; przy zajęciu tychże równoczesne leczenie. W przypadkach postaci zanikowej, suchej, leczenie prawie bezsilne; nieraz sprawia się ulgę chorym pędzlowaniem.

842. **Rp.** Jodi puri 0·25; Kali jodati 1·0; Glycer. 20·00. DS. Zewnętrznie.

Pharyngitis hypertr. granulosa lub *lateralis*.

Kauteryzowanie miejsc. lapisem w substancyi lub pędzlowanie całego gardła rozczynami lapisu 10 i 20%, lub taniny np.:

843. **Rp.** Acidi tannici 2·0; Spir. vini rect. 20·0. DS. Zewnętrznie.

844. **Rp.** Sozojodoli 2·50; Aq. dest. 50·0. S. Do pędzl.

Niemniej można chorym zapisywać zimne rozpylania z rozczynów 1—2% natri bicarb., kali carbon., natri chlor., ammonii chlor., dalej płukania z tych środków lub z taniny, np.:

845. **Rp.** Acidi tannici 5·0; Spir. vini rect. 50·0; Aq. destill. 500·0; (Morphi mur. 0·10—0·20). DS. Do płukania gardła.

Phosphaturia. Nadmierne wydzielanie fosforanów z moczem. Dyeta prawie całkiem odmienna niż przy skazie moczanowej. Wzbronione: owoce, jarzyny. Mięsa i jaj, mimo że zawierają istoty fosfor zawierające, ograniczać nowsi autorowie nie radzą. Dozwolone: mleko, potrawy mączne, cukry, miód, masło, piwo, wino,

woda sodowa. Nie dawać wód alkalicznych.

Zwracać uwagę na objawy neurasteniczne.

846. **Rp.** Urotropin 0·5. S. 3 proszki dziennie. (Taniej zapisać można ten sam środek, używając nazwy: Hexamethylentetramin).

847. **Rp.** Ac. mur. dil. 30·0. S. 3 razy dziennie po 20 kr. w 1/2 szklanki wody.

848. **Rp.** Acidi benzoici 2·0; Sacch. alb. 1·0. M. f. pul. Div. in dos. aeq. Nr. VI. S. 3 proszki dziennie.

849. **Rp.** Ac. lactic. 3·0; Aq. dest. 200·0; Aq. menth. pip. 50·0. S. 3 razy dzien. po łyżce w 1/2 szklanki wody sodowej.

Pityriasis versicolor. Łupież pstry. Rozmydlić na skórze mydło szare, siarkowe lub naftol. (przetłuszczone f. »Tlen«) i pozostawić, robiąc to codziennie aż do podrażnienia skóry; wtedy kąpiel i puder; albo nacierać codzien. i pudrować, aż nie nastąpi złuszczenie naskórka:

850. **Rp.** Ac. carbolic. (s. salicyl.), Spir. lavandul. *aa* 2·0; Spir. vini rect. 15·0. S. Zewnętrznie.

851. **Rp.** Ac. salicyl. 4·0; Glycerini 5·0; Spir. vini rect. ad 50·0. S. Zewnętrznie.

852. **Rp.** Naphtholi 0·50; Spir. vini rect. 50·0. S. Zewnętrznie.

853. **Rp.** Anthrarobin 5·0; Lanolin. anhydr. 40·0; Ol. olivar. 10·0. M. f. ung. S. Maść.

854. **Rp.** Ol. terebinth. 20·0; Lanolini 30·0. M. f. ung. S. Maść.

855. **Rp.** Naphtol. vazogen 10% 30·0. S. Do pędzl.

856. **Rp.** Chrysarobin 5·0; Vaselini fl. 45·0. Mfungu. S. Maść.

Pleuritis. Zapalenie opłucnej. Łóżko, pożywienie płynne, zwłaszcza jeżeli jest gorączka. Suche bańki na okolicę zajętą zapaleniem opłucnej; jeżeli bardzo silny ból, to nawet 4—6 pijawek lub wstrzyknięcie morfiny. Potem okład lodowy, lub wysychający. W razie męczącego kaszlu morfina. Jeżeli się wypocina nie wytwarza, to pozostać przy tem leczeniu, co najwyżej pędzlowanie przez kilka dni cum tra jodi i nie pozwalać choremu wychodzić, dopóki tarcie istnieje i stan podgorączkowy się utrzymuje. Zresztą trzeba leczyć chorobę zasadniczą, najczęściej nacieki szczytowe. Jeżeli zaś nagromadza się wypocina, to obok okładów wysychających można zalecić smarowanie raz na dzień jodyną lub pryszczydło. Wewnętrznie natrium salicylicum 3—4 gr. dziennie. W okresie, kiedy już wypociny nie przybywa, pędzlowanie jodyną, kataplazmy ciepłe, wewnętrznie kalium jodatum, diuretica, jak: inf. digitalis, theobrom. natrosalicyl. po 4—5 grm. dziennie, coffeinum natro-salic. 1—1·5 dziennie, kalomel., adonis vernalis 6·0 na 200·0, tra stroph., kali nitricum itp. Najlepiej jednak ogra-

niczyć się do podawania leków nasercowych tam tylko, gdzie istnieje do tego ścisłe wskazanie, pamiętając również, że działanie środków moczopędnych jest więcej niż niepewne, jeśli chodzi o przyspieszenie wessania wysięków. Nadto można próbować środków przeczyszczających, jeżeli nie ma przeciwwskazania.

Tam, gdzie wypocina ropna, należy zrobić resekcyę żebra i ropę wypuścić; jeżeli zaś chory się nie zgadza, to przynajmniej punkcyę i aspiracyę płynu przyrządem Potaina lub Dieulafoi. Punkcya nadto jest wskazaną, jeżeli znaczna bardzo duszność grozi życiu chorego. (Niektórzy klinicyści trzymają się tej zasady, aby każdy wysięk — nawet surowiczy — jaknajprędzej usuwać, a w razie nawrotu połączyć wypuszczenie płynu wysiękowego z wprowadzeniem do jamy opłucnej sterylizowanego rozczynu fizyolog. soli kuch.). Nie należy nigdy wypuszczać zbyt wiele płynu naraz.

Po przebyciu zapalenia opłucnej, wyjazd na świeże powietrze, w góry do Zakopanego, Szczawnicy, Davos, Gleichenbergu, odżywianie forsowne, gimnastyką odpowiednia i leczenie w gabinetach pneumatycznych.

Zresztą leczyć należy chorobę główną, która dała powód do zapalenia opłucnej, a tą jest najczęściej gruźlica płuc.

857. **Rp.** Natri salicyl., Diuretini *āā* 3·0. Aq. destill. 180·0. Syrup. simpl. 20·0. MDS. 3 łyżki dz.

Przy pozostałym exsudacie:

858. **Rp.** Decoct. adonidis e 15·0 ad 200·0; Oxymel scillae 20·0. DS. Co 2 g. łyżkę.

859. **Rp.** Natr. chlorat. 3·0; Lithii chlorat. 1·0; Aq. petroselin. 130·0; Syrup. menth. 20·0. S. Co 2 g. łyżkę.

860. **Rp.** Duotali Bayeri 0·25—0·50. Dent. tal. dos. Nr. XII. S. 3 proszki dziennie.

861. **Rp.** Kali hydrojod. 2·0; Jodi puri 0·50; Ung. digitalis 20·0. Mfung. S. Maść.

862. **Rp.** Hydropyrini Richter 0·50 (w proszku lub pastylkach). Dtdos. Nr. XX. S. 3 proszki (wzgl. pastylki) dz.

863. **Rp.** Aspirini 0·25—0·50. Dent. tal. dos. Nr. XII. S. 3 pr. dz.

864. **Rp.** Sapo. vir. 50·0. S. Maść.

Mesotan i Jothion do smarowania.

Pneumonia. Zapalenie płuc. Leków swoistych przeciw pneumonii nie posiadamy. Leczenie więc przeważnie objawowe. Zasadą jest, że w prawidłowo przebiegającem zapaleniu płuc czem mniej lekarz stosuje leków, tem lepszy wynik. Dyeta płynna: bulion, rosół, mleko, winna polewka, wino, rosół z żółtkiem (kilka razy dziennie). Wpierwszym okresie za-

palenia płuc można postawić suche bańki, zwłaszcza, jeżeli jest kłucie w piers.; przy bardzo silnem kłuciu nawet 2—3 pijawek lub cięte bańki i okład lodowy lub wstrzyknięcie morfiny. Przy silniejszym kaszlu, męczącym chorego, nieznaczne dawki narkotyków. Jeżeli gorączka bardzo wysoka lub trwa długo, należy przeciwdziałać przez zmywanie ciała letnią wodą lub pół na pół wodą z octem, podawać środki przeciwgorączkowe jak: antipyrinę 1·00, fenacetynę 0·3—0·5 z dodatkiem koffeiny 0·15—0·20! na dawkę, lub też obok tych przetworów dać jeszcze koniak lub mocne wino. Przy słabem tętnie, takiejże akcyi serca, podać alkohol, digitalis, strophantus lub sparteinę.

W objawach zapadu, podać kamforę 0·1 w kieliszku wina, lub podskórnie strzykawkę ol. camphorat.; wreszcie podskórnie eter; w razie oedema pulmonum można zastosować upust krwi.

865. **Rp.** Infus. valerianae e 5·00 ad 200·00; Aether. sulf. 2·00; Syr. aurant. 20·00. S. Co godz. łyżkę.

Chorym, przyzwyczajonym do nadużywania wyskoku, należy z obawy przed delirium nie szczędzić wina, koniaku.

866. **Rp.** Cognaci optimi, Aq. milissae *āā* 60·00; Syr. cort. aur. 40·00; Vitel. ovi N. duo. MDS. Co 2 godz. łyżkę.

W razie delirium: opium, morfina lub chloralhydrat (2—3 grm.).

867. **Rp.** Chloral. hydr. 4·0; Aq. dest. 25·0; Syr. cort. aurant. 20·0. S. Na raz użyć.

868. **Rp.** Tinct. capsici annui 5·0; Aq. dest. 180·0; Syr. simpl. 20·0. S. Co 2—3 godz. łyżkę.

W okresie rozdzielania się nacieku: środki wykrztuśne, rozdzielające, jak: woda giesshübelska, józefinka szczawnicka, kali jodatum.

869. **Rp.** Infus senegae e 10·00 ad 200·00; Natri benzoici 2·0—3·0; Liquor ammon. anis. 2·00; Syrup simpl. 20·00. S. Co 2 godziny łyżkę.

870. **Rp.** Infus ipecac. e 0·30 ad 180·00; Aq. lauroc. 2·00; Syr. altheae 20·00. DS. Co 2 godz. łyżkę.

Pulv. Doveri 0·25, 2 lub 3 dawki, stib. sulfur. aurant. 0·01—0·02 na dawkę, 2—3 razy na dzień itp. W razie trudnego rozdzielania się nacieku: okłady wysychające, okłady ciepłe, kataplazmy, dyeta pożywna, wino, koniak.

Podagra zob. **Arthritis.**

Pollutiones. Zmaza. Leczenie przyczynowe: phimosis, kamienie pęcherza, choroby kiszki stolcowej, a przedewszystkiem neurastenia; unikać podrażnień płciowych, wysiłków umysłowych lub fizycznych; zalecać pobyt na wsi lub w górskiej okolicy, kąpiele rzeczne, morskie lub solankowe. Dyeta lekko strawna; unikać napojów wyskokowych, kawy i herbaty, późnej wieczerzy, miękkiej pościeli i ciężkiego przykrycia.

Leczenie ogólne wzmacniające (żelazo, arszenik, chinina); wewn.:

871. **Rp.** Natr. bromat. 2·0. Dent. tal. dos. Nr. X. S. Rano i wieczór proszek.

872. **Rp.** Camphor. monobrom. 0·30. D. ad caps. amyl. D. t. d. Nr. XV. S. 3—4 kapsułek dziennie.

873. **Rp.** Kal. bromat. 2·0; Lupulini pur., Camphor. ras. *āā*. 0·20. Dent. tal. dos. ad caps. amyl. Nr. XX. S. Rano i wieczór proszek.

874. **Rp.** Ergotin. Bonjean 0·1; Sacch. albi 0·5. Dent. tal. dos. Nr. XV. S. 3—4 proszków dziennie.

Przytem użyć można leczenia miejscowego sondami metalowemi ciężkiemi, psychrophorem Winternitz'a, elektroterapii, wreszcie przepłukiwań pęcherza lub wkraplania sposobem Ultzmanna jak przy rzeżączce.

Processus puerperalis. Febris puerperalis. Gorączka połogowa. Zapobiegać przeniesieniu zakażenia z osób chorych na zdrowe. Ścisłe aseptyczne postępowanie podczas porodu, t. j. utrzymanie w stanie aseptycznym rąk, narzędzi, bielizny, czyli wszystkiego, co wchodzi w zetknięcie z rodzącą, unikanie niepotrzebnego częstego badania rodzącej.

Gdy występuje po porodzie gorączka lekka do 38° C. a tętno spokojne, odchody rozłożone: przestrzykiwanie pochwy 1—2 razy dnia rozczynami: kwasu karbolowego, kwasu borowego, kreoliny, tymolu. Posypywanie owrzodzeń w przedsionku i na kroczu jodoformem, opatrzenie gazą jodoformową. Antipyretica zaciemniają obraz chorobowy i nie przynoszą korzyści.

Gdy ciepłota i tętno się podnosi po użytem postępowaniu: przestrzykiwanie jamy macicy środkami przeciwgnilnymi (Acid. boricum 3%. Acid carbol. 2—5% itd. za pomocą cewników Bozemanna, Fritscha, Olshausena, 2—3 razy dziennie). Gdy po 2 dniach ciepłota nie opada, postępowania tego zaniechać.

Gdy są objawy podrażnienia otrzewnej: lód na brzuch, opium per anum. Środki rozwalniające (ol. ricini, calomel) podawać można, tylko gdy nie ma zadrażnienia otrzewnej.

Przy rozwinięciu się gorączki połogowej, postępowanie Rungego: mocne wina 1—2 butelek dziennie. Koniak. Gdy skłonność do wymiotów, wino szampańskie z lodu.

875. **Rp.** Cocaini muriat. 0·10; Aq. dest. 100·0. DS. Co ½ godz. łyżeczkę.

Gdy wstręt do wina, to koniak, rum.

876. **Rp.** Spir. vini cognac optimi, Aq. dest. *āā*. 60·0; Vitellum ovi unius; Syr. simpl. 20·0. DS. Co pół godz. 1—2 łyżek.

Mleko, herbata, czarna kawa, silne rosoły, beeftea;

do napoju: woda z dodatkiem białka kurzego z jednego jaja na szklankę (przecedzić). Gdy tętno szybkie: coffeina wewn. Jeżeli nie ma podrażnienia otrzewnej, kąpiele letnie (22—24° R.) 5—10 minut 1—2 razy dzień. Polecają też wstrzyknąć w udo lub łydkę 1·0—1·2 terpentyny oczyszczonej celem wywołania miejscowego ropienia (abscessu). Stosowano też wstrzykiwania rozczynu sublimatu do żył (0.001 pro dosi i wyżej z rozczynu 1%).

W ostatnich czasach próbowano leczyć gorączkę połogową za pomocą wstrzykiwań surowicy przeciwpaciorkowcowej (Marmorka) w dawkach od 20—40 cm. sześć., jakoteż wcieraniami maści Crèdégo (ung. colloidale po 4 gr. na dawkę) lub wstrzykiwaniami aseptycznymi collargolu względnie elektrargolu do żył.

Podskórne wstrzykiwanie normalnego rozczynu soli kuchennej (6: 1000) 2 litry dziennie.

Postępowanie przeciwgorączkowe: Gdy ciepłota dochodzi do 39·5° C., zmywanie całego ciała kilka razy dziennie, gdy dochodzi do 40° C. zawijanie w mokre, w letniej wodzie maczane prześcieradła; zawijanie takie można powtórzyć 2—3—4 razy, aż do opadnięcia ciepłoty, 1—2 razy dziennie. Zimny okład na głowę. Uważać na tętno i w razie zapadu środki podniecające.

Prosopalgia patrz **Neuralgia trigemini.**

Prostatitis. *a) acuta.* Zaprzestać leczenia miejscowego; polecić pacyentowi łóżko, dyetę płynną, antiflogosa, na krocze pijawki, dbać o wolne wypróżnienia; przeciw bólom i trudnemu oddawaniu moczu (spasmus sphincteris externi) narkotyki w czopkach:

877. **Rp.** Morphii mur. 0·10; Extr. bellad. 0·30; Butyri cacao q. s. f. supp. ad anum. N. X. S. 2—3 czopków dz.

Dobre usługi oddaje przyrząd podany przez Fingera (Kühlapparat), przez który (podobnie jak w psychroforze) przepuszcza się wodę o ciepłocie 12—15° przez 20—30 minut 2—3 razy dziennie. Jeżeli mimo wszelkich zabiegów leczniczych gruczoł nie zmniejsza się, a nawet da się wybadać chełbotanie — przecięcie od strony odbytnicy, dalsze leczenie jak każdego ropnia.

b) chronica.

Leczyć przedewszystkiem sprawę rzeżączkową czy nieżytową części tylnej cewki, psychrofor, miesienie per rectum, kąpiele nasiadowe, wprowadzanie czopków:

878. **Rp.** Kali jodati 0·50; Jodi puri 0·05; Extr. belladon. 0·07; Butyri cacao q. s., f. supp. N. V. S. Rano i wieczór czopek.

879. **Rp.** Ammon. sulfoicht. 0·15; Extr. bellad. 0·01; But. cacao 1·50. M. f. supposit. S. Rano i wieczór czopek.

Prurigo. Świerzbiączka. Kąpiele siarczane (dla dzieci 30—100 gr. wątroby siarczanej na kąpiel, dla dorosłych 5 razy tyle) codziennie wieczorem przez 1/2—1 godziny; po kąpieli wtarcie 2% maści naftolowej. Po 4 tygodniach takiego leczenia można stopniowo ordynować kąpiele coraz rzadziej. Kąpiele dziegciowe.

880. **Rp.** Ol. rusc. (anthrasol); Aether. dep.; Spirit. vin. rectif. *āā* 30·0. S. Zewnętrznie.

Całą skórę pędzluje się tym rozczynem, a w 15 minut po zapędzlowaniu kąpiel ciepła przez 1 godzinę. Po kąpieli natarcie 2—5% maścią naftolową lub nawet obojętnym tłuszczem.

Pruritus ani. Świąd odbytu.

881. **Rp.** Calomelanos 5·00; Vaselini 35·00. S. Maść.

882. **Rp.** Ung. bromocoll. 20% 25·0. S. Maść.

883. **Rp.** Mercurii sublimati 0·03; Ammon. chlorati 0·10; Acidi carbolici 4·00; Glycerini 60·00; Aquae rosarum 120·00. S. Zewnętrznie; nacierać tym płynem 2—3 razy dziennie.

Skuteczne bywają pędzlowania c. oleo rusci, 5% rozczynem alkoholowym kwasu karbolowego.

Pruritus universalis. Świąd ogólny. Uwzględnić w leczeniu przyczynę, jaką bywają: przewlekłe nieżyty żołądka i kiszek, cukrzyca, u kobiet zboczenia w narządzie rodnym. Późny wiek stanowi sam przez się przyczynę tego przykrego cierpienia (p. senil.). Polecić kąpiele: z sublimatu, wątroby siarcz., ałunu, zimne tusze, zawijania w mokre koce. Przeciw napadowi swędzenia zmycie ciała:

884. **Rp.** Acidi carbolici 5·00; Spir. vin. gall. 100,0 lub 3% roczyn alkoholowy mentolu, następnie puder.

885. **Rp.** Antrasol 5·0; Vaselini fl., Lanolini *āā* ad 30·0. S. Zewnętrznie.

886. **Rp.** Chloral. hydrat., Ac. carbol. *āā* 0·5; Ol. olivar., Lanolin. anh. *āā* 25.0. S. Nacierać miejsca swędzące.

887. **Rp.** Hydrarg. oxydat. rubr. 0·10; Vaselin. flav. 25·0. S. Nacierać po zmyciu mydłem.

888. **Rp.** Sublimat 0·1—0·25; Ammon. chlor. 0·25; Emuls. amygd. 250,0. S. Do okładów.

Wewnętrznie:

889. **Rp.** Ammon. valerian. 10·0; Syr. menth. pip. 20·0; Aq. tiliae 125·0. S. 2—4 łyżek dziennie.

Pruritus vulvae. Świąd pochwy. Uwzględnić przyczyny: Zapalenie sromu i pochwy, u dziewcząt pasorzyty, wyprysk, masturbacyę, żylaki, blizny po wrzodach, zaparcie stolca, diabetes. Przyczyną świerzbiączki może być nieprawidłowe uwłosienie sromu (Mars), mianowicie zwrócenie włosów na wewnątrz przedsionka (entropium labiorum). — Unikać drapania, kąpiele nasiadowe

na 14—26° R., okłady z kwasu karbolowego 2%, okłady sublimatowe 1/2‰. Wyciąć lub wygolić nieprawidłowo rosnące włosy, — można też użyć maści.

890. **Rp.** Menthol. 3·0; Ol. olivar. 1·0; Lanolini 6·0; Mfung. S. Do smarowania. Lub zwilżyć rozczynem:

891. **Rp.** Hydrarg. bichlorat. 2·0; Alcohol 10·0; Aq. rosar. 40·00; Aq. destill. 450·0. S. Zewnętrznie.

892. **Rp.** Natri subsulfur. 30·00; Acid. carbol. 5.00; Glycerini 2·00; Aq. dest. 500·00. MDS. Do obm. (płyn letni).

893. **Rp.** Ac. carb. cryst. 5·00—10·00; Ol. olivar. 100·00. DS. Do smarowania.

894. **Rp.** Chlorofom 5·00; Ol. olivar. 50·00. MDS. Do pędzlowania.

895. **Rp.** Cocaini muriat. 1·00; Lanolini 5·00; Vaselini 15·00. Mfung. S. Do smarowania.

896. **Rp.** Methylenblau 0·06; Extr. et pulv. gentian. *ãã*. q. s. u. fiat. pill. D. t. dos. XXX. S. 2—3 pigułek dziennie.

Psoriasis. Łuszczyca.

897. **Rp.** Solut. Fowleri; Trae malatis ferri *ãã* 10·000, rozpoczynając od 12 kropli na dzień; co 2—4 dni bierze chory o 2 krople więcej. W ten sposób zwiększając stopniowo dawkę, dojść można do 40 kropli na dzień, którą to ilość używa pacyent przez dłuższy czas, aż zmiany chorobowe zaczynają ustępować. Zmniejszając w podobny sposób dawki o 2 krople co 3—4 dni, dochodzi się znów do pierwotnej ilości.

898. **Rp.** Natr. arsenicos. 0·05; Aq. destill. 25·0. S. 1/2—1 strzykawki Pravatz'a co drugi dzień.

899. **Rp.** Ac. arsenicos. 0·05; Piper. nigr. 5·0; Gummi tragacant. 1·0; Aq. destill. q. s. ut. f. pill. Nr. 100. S. 3 pig. dziennie—co 4 dni o jednę pigułkę więcej aż do 10 i nazad.

Polecają jodek potasu w wielkich dawkach, zaczynając od 3·00—5·00 pro die; co 2—3 dni zwiększając dawkę, dochodząc stopniowo do 15·00—20·00 pro die. W 4—6 tygodniu przy tem leczeniu zaczynają zwykle zmiany na skórze ustępować. Lekkie objawy zatrucia nie są przeciwwskazaniem do dalszego podawania leku.

Leczenie zewnętrzne ma za zadanie usunięcie: 1) łusek, 2) nacieku, 3) przekrwienia.

Celem usunięcia łusek, polecamy ciepłe kąpiele i zmywanie się w nich mydłem szarem lub salicylowem. Na pojedyńcze części ciała jak łokcie, kolana, można stosować okłady Prissnitza. Kąpiele można zastąpić przez tłuszcze jak: waselina, szmalec, tran, zawijając pojedyńcze części opaskami flanelowemi po poprzedniem nasmarowaniu jednym z wymienionych tłuszczów.

Celem usunięcia nacieku wcierania (robione codziennie) za pomocą pędzla szczecinowego.

900. **Rp.** Acidi pyrogal. 10·00; Naftalani 90·00. S. Maść.

901. **Rp.** Chrysarobini 5·00—10·00; Naftalani 100·00. S. Maść.

902. **Rp.** Anthrarobin. 10·0; Vaselin. flav. 40·0. M. f. ung. S. Maść.

Jeżeli zmiany chorobowe na skórze są nieliczne, rozsiane, nadaje się dobrze smarowanie ognisk chorobowych przez 10—14 dni roztworem:

903. **Rp.** Chrysarobini 5·00; Traumaticini 50·00. S. Zewnętrznie.

904. **Rp.** Lenirobin 5·0; Naftalani 95·0. S. Zewn.

905. **Rp.** Eurobin 1·0; Naftalani 99·0. S. Zewnętrznie.

906. **Rp.** Eugallol; Aceton *āā* 10·0. S. Zewnętrznie.

907. **Rp.** Chrysarobin. 10·0; Gelatin. alb. 50·0; Aq. dest. 100·0. S. Rozpuścić w kąpieli wodnej i rozsmarować pędzlem na skórze.

Przy zastarzałej psoriasis zmodyfikowana sol. Vlemmingkx:

908. **Rp.** Calcii oxydat. 50·0; Sulf. sublim. 100·0; Aq. dest. 1000·0; Coque ad remanent. 600·0. DS. Pocierać poszczeg. miejsca, poczem kąpiel ciepła.

Także maść Wilkinsona stosowana według Hebry.

909. **Rp.** Sulf. citrin., Ol. fagi *āā*. 50·0; Sapon virid., Axung. porci *āā*. 100·0; Pulv. cretae alb. 10·0. DS. Przez 6 dni pędzlem 2 razy dnia nacierać, 10 dnia kąpiel. (Zamiast ol. fagi można zastosować anthrasol przyjemniejszy, bo bezbarwny).

Kaposi poleca zwłaszcza na zmiany na głowę 5—10% maść naphtolową.

W razie powstającej dermatitis po użyciu któregokolwiek z powyższych środków, zaniechać dalszego używania, ograniczyć się do pudrowania skóry.

Przeciwko zmianom na czaszce:

910. **Rp.** H. praecip. albi 2·00; Unguenti emoll. 20·00. S. Maść, którą wciera pacyent codziennie, po poprzedniem usunięciu łusek zapomocą zmywań głowy mydłem szarem.

W okresie wybuchu ostrego łuszczycy, nie używać środków drażniących silnie skórę (chrysarobin, oleum rusci i t. d.), bo łatwo powstają wypryski i zapalenia powierzchowne skóry; ograniczyć się do polecenia kąpieli ciepłych i leczenia wewn.

Pyelitis. Zapalenie miedniczek nerkowych.

Jeżeli jest okres ostry zapalny: chory ma leżeć w łóżku, suche bańki w okolicę nerek, dyeta tylko płynna, przeważnie mleczna, najlepiej mleko pół na pół z wodą wapienną, picie wody: Bilińska, Giesshübler,

Szczawnica, Truskawiec, Wysowa; wystrzegać się kawy, herbaty, korzennych zapraw i napojów wyskokowych.

Przy cierpieniu przewlekłem dyeta mniej ścisła, z unikaniem jednak wszelkich napojów wyskokowych i korzeni, kąpiele letnie i leczenie miejscowe, jak przy cystitis.

Wewnętrznie: środki balsamiczne i odwar ziół (zob. blennorrhoea), wreszcie środki ściągające:

911. **Rp.** Kali chlorici 4.0—6·0 na 200·0, z tego co godzinę łyżkę.

912. **Rp.** Arbutini 3·00; Aq. dest. 150·00; Syr. simpl. 15·00. DS. Co 2 g. łyżkę.

913. **Rp.** Tannini 0·10; Opii 0·02; Sacch. albi 0·30. Mfp. d. tal. dos. N. X. 3—5 proszk. dziennie.

914. **Rp.** Natr. salicyl. po 0·50. S. 3—4 razy na dzień.

915. **Rp.** Plumbi acetic. 0·3—0·5; Sacch. alb. 5·0. Div. in dos. Nr. X. S. Co 2—3 godzin proszek.

916. **Rp.** Chinin. tannic. 0·2; Sacch. alb. 0·3. Dent. tal. dos. N. X. S. 3 proszki dziennie.

917. **Rp.** Ol. terebinth. rect. gtt. 3. D. tal. dos. in caps. gelat. Nr. 50. S. 3 kapsułki dziennie.

918. **Rp.** Ser. lactis. clarefic. 500·0; Alumin. crud. 3·0. S. W dniu wyżyć.

919. **Rp.** Urotropin.; Saloli *āā* 0·2—0·50. Dent. tal. dos. Nr. XV. S. 4—5 proszków dziennie.

920. **Rp.** Helmitol 1·0. T. d. XII. S. 3—4 proszki dziennie.

921. **Rp.** Natr. benzoic. 0·3; Elect. aromat. 0·1; Pulv. et. extr. acoris. qu. s. ad. pill.. Dent. tal. dos. Nr. 50. S. 4—5 pig. dzien.

922. **Rp.** Ol. terebinth. rect., Camphor. pulv. *āā* 6·0; Extr. thebaic. 0·35; Extr. rad. aconit. 0·20; M. f. pill. Nr. XX. S. Co 8 godzin pigułka.

lub narkotyki, pijawki na okolicę nerek, wreszcie wstrzykiwania morfiny.

Rachitis. Krzywica. Najwięcej skuteczne pielęgnowanie i żywienie. Dzieci z krzywicą powinny być jak najwięcej na powietrzu w ubraniu lekkiem, zamiast pierza materace z włósia; przy craniotabes: poduszeczka z włósia z wyciętym otworem na główkę. Przy skrzywieniach kręgosłupa i załamaniu kończyn, nie pozwalać dzieciom bez podpory siedzieć, a próby ze staniem i chodzeniem bardzo ostrożnie zaczynać. W razie obfitych potów zmywać ciało kilka razy gąbką zmaczaną w zimnej wodzie i dobrze wyciśniętą, a zwłaszcza tyłogłowie.

Młodszym dzieciom nie podawać pokarmów mącznych. Drugim ważnym czynnikiem są kąpiele, jeżeli nieżyt oskrzeli nie przeszkadza.

Daje się je w połączeniu ze słodem ($^1/_2$ litra) i solą ($^1/_2$—$^1/_4$ do 1 funta na 20 litrów) z dodatkiem ziół aromatycznych; w razie niedokrwistości sole żelaziste,

kąpiele (26° R.) z soli borowinowej (Mattoniego), (tabletki do kąpieli igliwiowe, solankowe fabr. »Tlen« i dra Sedlitzkiego) na tydzień 2—3 razy, nigdy na noc.

Nieżyt oskrzeli leczyć naparem ipecac., senegae, liquor amm. anis.

Kurczowi głośni energicznie zapobiegać, (zob. Laryngospasmus). Skrzywienia kończyn często wśród ogólnego leczenia ustępują, w razie przeciwnym wymagają leczenia gimnastycznego, ortepedycznego, szyn, gorsetów i t. p.

923. **Rp.** Phosphori 0·01; Ol. amygdal. dulc. 40·00; Gum. arab., Sacchari *āā*. 15·00; Aq. dest. 40·00, M. f. emulsio. D. in vitro coeruleo. DS. Jednę łyżeczkę na dzień.

924. **Rp.** Phosphori 0·01; Lipanin 30·00; Pulv. gumm. ar., Sacchar. *āā*. 15·00; Aq. dest. 40·00. DS. 1—2 łyżeczek dziennie.

925. **Rp.** Phosphori 0·01; Ol. jecor. aselli 100·00. DS. 1—2 łyżeczek dziennie.

926. **Rp.** Phosphori 0·06; Alcohol. 20·00; Spir. menth. 0·50; Glycerin. 60·00. DS. 3 razy dziennie po 6 kropli — (Co tydzień o kroplę więcej aż do 10).

Także thyraden (Knoll) w pastylkach, Lecithin Clin (in pillulis, granulis vel injectionibus).

927. **Rp.** Aq. pyrophosphatis ferri et sodae. S. 3 razy dziennie łyżeczkę. Dalej:

928. **Rp.** Pastilli jodo-ferrati comp. Jahr. scatul. orig. S. 1—2 kołacz dziennie.

929. **Rp.** Fersan w proszku lub pastylk.

930. **Rp.** Lecithinperdynamin Raupenstrauch lagenam orig. S. 3 r. dz. po łyżeczce od kawy.

931. **Rp.** Syr. mangan. ferr. pept. fabr. Matula. S. Wiadomo.

932. **Rp.** Protylini Roche 50·0 .S. 3 r. dz. po 3—4 gramów w zupie lub kleiku.

933. **Rp.** Fortosani scatul. origin. S. Wiadomo.

934. **Rp.** Ferri pyrophosphor. 0·05—0·10; Sacchari lactis 0·20. Mfp. dtur. tal. dos. Nr. XV. S. 2 proszki dziennie.

935. **Rp.** Calcii phosphor. 30·00. DS. Parę razy dziennie na koniec noża do pokarmów.

936. **Rp.** Calcar. phosphor. 30·00; Ferri lactici 2·00; Sacch. lactis. 30·00. Mfp. S. 3 razy dziennie na koniec noża.

937. **Rp.** Bismut. subnitrici; Carbonat. calcar. *āā*. 1·50. Mfp. div. in dos. N. X. S. Co 4 godziny proszek (w razie uporczywego nieżytu przewodu pokarmowego).

938. **Rp.** Ol. jecor. aselli 20·0—40·0; Mucil. gumm. arab., Aq. dest. q. s. f. l. a. Mixtr. oleosa col. 80·00; Syrup. simpl. 10·00. DS. 3 razy dzien. łyżkę.

939. **Rp.** Ol. jecor. aselli

150·00; Limaturae ferri 20·00, stent. in macerat. per 24 horas deinde decant. DS. Rano łyżeczkę.

Somatoza żelazista płynna. Sperminum lub Lactalexin Poehl.

Dzieciom z nieżytem kiszek fosforu stanowczo nie podawać.

Rheumatismus articulorum. Gościec stawowy.

1. Acutus.

Chory bezwarunkowo ma tak długo pozostać w łóżku, dopóki gorączka nie minie, obrzęki się nie zmniejszą i bóle nie ustąpią.

Ze środków najprędzej działających polecają: antipyrinę z natr. salicylicum po 0·50, dziennie takich proszków 4—6. Jeżeli obawiamy się zapadu po silnych dawkach antipyriny, to lepiej dodać do każd. proszku 0·15 coffeini natrosalicylici.

Dalej stosować można samo natr. salicyl. 5·0—6·0 pro die, acid. salicyl. 4·0—5·0 pro die, phenacetin po 0·50, po 4—5 proszk. dzien., antifebrin od 0·25—0·50, 3—4 proszki na dzień, antinervin 0·50, 3 razy na dzień, aspirin, hydropyrin i t. d.

940. **Rp.** Salipyrin 0·50. DS. Kilka razy dzien. proszek.

941. **Rp.** Aspirini 0·50; Dent. tal. dos. Nr. XV. S. 3 proszki dziennie.

942. **Rp.** Hydropyrini Richter in pastillis à 0·50 in lag. orig. S. 3 koł. dz.

943. **Rp.** Salopheni 1·00; Dt. tal. dos. X. S. 3—4 proszki dziennie.

944. **Rp.** Phenocol. hydrochl. 1·00; Dent. tal. dos. Nr. XII. S. 3 proszki dzien.

Nadto okłady lodowe na bolesne stawy, lub ciepłe okłady. Sprawia też ulgę podskórne wstrzyknięcie w okolicę stawu kilku strzykawek Pravaza 1% kwasu karbolow. lub przystawienie Empl. cantharid. (po nukłuciu pęcherzy aseptyczny opatrunek). Pędzlowanie jodyną i zawijanie w watę. Smarowanie stawów mieszanką chloroformową, Ichtyolem i naftalanem.

Dobre wyniki daje zwłaszcza, gdy podawanie natr. salicyl. jest z jakichkolwiek powodów przeciwwskazane, zewnętrznie na chory staw methylium salicylicum (sztuczny ol. gaultheriae). Płyn ten czysty kroplami (50—120 kropli i więcej) nakapać na chory staw i natychmiast przykryć kawałkiem papieru gutaperkowego, watą i opaską flanelową. Raz lub dwa razy na dobę. Wsysa się do skóry niezmiernie szybko.

Podobnie działa mesotan (p. rheum. musc.).

Contrheuman Fragner, Sapomenthol Matula, Liniment. menth. bals. comp.

945. **Rp.** Methyli. salicyl. artificial. 1·0; Syr. citri, Rum *āā* 50·0; Inf. fol. theae chinens 1: 100·0. S. Łyżkami w przeciągu 48 godzin wyżyć.

Jeżeli równocześnie występują bóle w nerwach jako powikłanie gośćca ostrego

w postaci polyneuritis, dawać równocześnie salicyl i jodek potasowy.

946. **Rp.** Natr. salicyl. 5·0; Kal. jodat. 1·0—2·0; Aq. dest. 200·0. MS. Wyżyć przez dzień.

Jeżeli szum w uszach po tym leku występuje dodać doń 0·5—1·0 Extr. secal. corn.

Nadto leczenie wszelkich powikłań w odpowiedni sposób, zwłaszcza zapaleń osierdzia, opłucnej i t. p.

2. *Chronicus.*

Obok środków wyż wymienionych i kali jodatum —3·0 pro die, polecić ciepłe kąpiele, kąpiele z soli borowinow. (fabr. »Tlen« lub Mattoniego), (Dr. Sedlitzkiego tabletki do kąpieli), pędzlowanie jodyną, masaż stawów maścią jodową, ruchy bierne, wysłanie chorego do czeskich Cieplic, Trenczyna, Piszczan, Swoszowic, Truskawca.

947. **Rp.** Jodoformii 3·00; Extr. opii aq. 2·00; Ung. simpl. 30·00. Mf. ungu. DS. Maść.

948. **Rp.** Ichtyoli 10·00; Ung. parafin. 90·00. Mf. ung. DS. Maść.

949. **Rp.** Naftalani 3·0; Vaselini flavi 50·0. Mfung. S. Wcieranie.

950. **Rp.** Sapomenthol fabr. Matula. S. Wiadomo.

951. **Rp.** Amm. sulfoichth., Spir. aether. *āā.* 10·00; Collodii 20·00. DS. Do pędzlowania stawów.

952. **Rp.** Trae colchici 1·00; Trae aconit. 3·00; Trae opii 2·00. DS. 3—4 razy po 15—20 kropli.

953. **Rp.** Exalgin 2·50; Alcohol menth. 15·00; Aq. dest. 100.00; Syr. simpl. 30·00. S. Co godz. łyżkę.

954. **Rp.** Natri jodat. 6·00; Sol. Fowleri 5·00; Natri bicarb. 15·00; Kali bicarb. 30·00; Dct. sarsaparill. comp. 600·00. S. Po obiedzie łyżkę zażyć.

Rheumatismus musculorum. Gościec mięśniowy. Wewnętrznie można podać mierne dawki natr. salicylic., antipyriny, phenacetyny, hydropyriny, a obok tego działać miejscowo przez wcieranie maści kojących, mięszanki chloroformowej. Kąpiele ciepłe i borowinowe (fabr. »Tlen« lub sól borowin. Mattoniego), zawijania w koce, łaźnia parowa, masaż, prąd elektryczny, kąpiele siarczane. Cieplice w Czechach, na Węgrzech, Truskawiec i t. p. miejscowości.

955. **Rp.** Aspirini 0·50—1·0. Dent. tal. dos. Nr. XII. S. 3 proszki dziennie.

956. **Rp.** Hydropyrini Riin pastillis à 0·50. Dtal. dos Nr. XX in lag. orig. S. 3 kołacz. dz.

957. **Rp.** Chloroform., Ol. olivar. *āā.* 10·00; Tinct. opii simpl. 5·00. DS. Do wcierań.

958. **Rp.** Trae bellad. 1·50; Bals. vitae Hoffmana 80·00; Chloroform 20·00. DS. Do wcierań.

959. **Rp.** Veratr. 0·30; Chlorofor. 15·00; Mixt. oleos. balsam. 80·00. DS. Do wcierań.

960. **Rp.** Sapomenthol fabr. Matula D. in lagena org.

961. **Rp.** Mesotan.; Ol. oliv. *āā* 15·0. S. 3 razy dzień. wcierać.

962. **Rp.** Jothioni, Spir. vini r. *āā* 15·0. S. Do pędzlowania. (*Uw.* Środek drogi).

963. **Rp.** Contrheuman Fragner. S. Do wcierań.

Rhinitis. Nieżyt nosa. *Acuta*:

Środki napotne, miejscowo pędzlowanie 2—5% kokainą lub wprowadzenie długich tamponików z waty zanurzonych w rozczynie kokainy, przyczem nie należy zapominać o tem, iż kokaina może się dostać do trąbek Eustachiusza, sprowadzając przemijające przytępienie słuchu.

Rh. chron. atrophica, połączona z cuchnieniem z nosa i zaleganiem mas zeschł. wydzieliny. Po wykluczeniu scleroma, lues, cierpień zatok bocznych nosa, należy stosować przestrzykiwania nosa, najlepiej z irygatora, 2—3 razy dziennie, biorąc na każdy raz litr wody ciepłej łyżeczkę od kawy z proszku:

964. **Rp.** Natri bicarbonici 100·00; Natri chlor. 50·00. S. Łyżeczkę na litr wody do przestrzykiwania.

965. **Rp.** Magn. carb., Natr. bicarbon. *āā* 0·20; Mentholi 0·05; Nosopheni, Sacch. lactis *āā.* 2·50. Mfp. Tabaka do nosa.

Można też dodać kwasu salicylowego lub borowego w ilości 5·00. Gdyby zeschła wydzielina nie dała się usunąć przestrzykiwaniami, należy ją usuwać szczypczykami.

Przy rozpoznaniu lues leczenie tejże ogólne obok miejscow., gdzie na pierwszem miejscu należy postawić nitras argenti w rozczynach 2—5%, względnie sublimat 1%. Przy scleroma również przepłukiwania nosa; przy ropieniu w zatok. bocznych nosa leczenie tegoż.

Chron. hypertrophica.

Zbadanie nosa od tyłu, by się o stanie przerostu przekonać. Leczenie miejscowe tuszowaniem z lapisu 5—10%, wprowadzenie bougies z waty zanurzonych w rozczynie 3% Na. chlor. z każdej strony po dwa, odpowiednio dolnemu i średniemu przewodowi nosowemu, usuwanie wybujałości przerostowych, w końcu leczenie galwanokauterem.

Scabies. Świerzb. U dorosłych polecić wcierać przez 3—4 dni (zawsze wieczorem) jednę z niżej podanych maści, zwróciwszy uwagę na to, by maść została dokładnie wcieraną, zwłaszcza między palcami, w dłonie, staw nadgarstkowy, łokcie, pachy, pośladki, prącie, okolice stawu kolanowego i stopowego.

966. **Rp.** Naphthol 10·00; Naftalani 90·0. S. Maść.

967. **Rp.** Flor. sulfuris, Olei fagi *āā.* 40·00; Saponis viridis, Axungiae porci *āā.* 80·00; Cretae albae 5·00. S. Maść.

Zamiast ol. fagi — anthrasol (bezbarwny).

968. **Rp.** Axung. porcin. 100·0; Sapon. virid. 50·0; Naphthol. 15·0; Cretae alb. pulv. 10·0. M. f. ung. S. Maść (Kaposi).

W praktyce ubogich solutio Vlemingkx (300), którym-to płynem chory powinien się natrzeć 2—3 razy.

969. **Rp.** Styrac. liquidi, Sulfur. praecip., Cretae *āā* 20·0; Vaselini 50·00. S. Maść.

970. **Rp.** Balsam. peruvian.; Styrac. liquid. *āā* 50·0. S. Zewnętrznie.

971. **Rp.** Epicarini 7·0; Cretae albae 2·0; Vaselini flavi 30·0; Lanolini 15·0; Axung. porc. 45·0. S. Zewnętrznie.

972. **Rp.** Naphthol. 5·00; Vaselini 75·00. S. Maść.

Peruol; Mydło peruolowe 40%; Peruscabinum.

U dzieci zwrócić uwagę na to, by obok miejsc powyżej wskazanych równie dokładnie wetrzeć maść w stopki, poczem leczyć często pozostające wypryski.

Scarlatina. Płonica. Ścisłe odłączenie chorych, aż do zupełnego złuszczenia, t. j. 5—6 tygodni, poczem należy mieszkanie odwietrzyć, okna, podłogi wymyć 5% kwasem karbolowym lub formaliną.

Pokój troskliwie przewietrzać, ciepłota 13—14° R. wystarcza, bieliznę można często zmieniać.

Za pożywienie: mleko, kleiki, po ustąpieniu gorączki dyeta pożywniejsza, lecz nie zaraz mięsna. Za napój podawać można czystą wodę, kwaski.

Płukanie gardła częste 2% kw. borowym, 2% kali chloricum, 3% perhydrolem. W razie silnej gorączki zimne okłady na głowę, chinina, antipyrina (ostrożnie), natr. salicyl.

Na obrzęki gruczołów okłady z liqu. aluminis acet., wcieranie szarej maści. Skoro tylko wystąpi chełbotanie, przecinać. W razie znacznego swędzenia:

973. **Rp.** Lanolin anhydric. 50·00; Vaselin. americ. 20·00; Aqu. dest. 25·00. M. terendo f. ung. S. Do nacierań.

Drgawki, majaczenia uspakajać okładami z lodu; lewatywami z chloralu (0·50: 50·0). W razie zapadu, osłabienia serca: koniak, mocne wina, czarn. kawa, kamfora.

Zmiany na błonie śluzowej gardła leczyć płukaniami, pędzlowaniami. Zastrzykiwania surowicy przeciwbłoniczej w przypadk. tych nie odnoszą żadnego wyniku, natomiast w nowszych czasach zalecają stosowanie surowicy przeciwszkarlatynowej (Bujwida, Mosera).

Powikłania z wysiękiem opłucnej, błony brzusznej, zapaleniem stawów, chorobami ucha, rakiem wodnym, zapaleniem nerek — zob. odpowiednie rozdziały:

974. **Rp.** Natr. Salicyl. 3·00; Aq. dest. 100·00; Syrup. rub. id. 20·00. MDS. Co 2 godz. łyżeczkę.

975. **Rp.** Liquor. ammon. anis.; Aether. sulfur. *āā*. 5·00. MDS. Co 2 godz. po 10 kropli w czarnej kawie.

976. **Rp.** Camphor. 0·50; Spir. vini, Aqu. dest. *āā*. 5·00. MDS. Do podskórnych wstrzykiwań.

977. **Rp.** Acidi benzoici 0·20; Sacchari 2·00. Mfp. div. in dos. Nr. X. S. Co 2 godz. proszek.

Od początku płonicy należy mocz codziennie badać. Od pierwszej chwili zapalenia nerek dawać dużo mleka. Po stwierdzeniu białkomoczu postawić 5—10 suchych baniek. Dopóki w osadzie z moczu znajduje się wiele ciałek krwi i wałeczków, nie podawać leków moczopędnych, lecz ściągające.

978. **Rp.** Acidi tannici 0·50; Chinin. sulfur. 1·00; Sacchari 2·00. Mfp. div. in dos. Nr. 6. S. 3 pr. dz.

979. **Rp.** Chinini tannici 4·00. Div. in dos. Nr. X. S. 3 razy dzien. proszek.

980. **Rp.** Solut. acid. tannici 2·00 ad 100·00; Solut. natri bicarb. q. s. ad react. alcal.; Syr. rub. id. 20·00. MDS. Co 3 godz. łyżecz.

W razie silnego krwawienia:

981. **Rp.** Liquor. ferri sesquichl. gtts. X; Aq. cinnamon., Syrup. simpl. *āā*. 50·00. S. Co godz. łyżeczkę.

982. **Rp.** Ferropyrini 1·00; Aqu. dest. 100·00. S. Co 3 godz. łyżeczkę.

Jeżeli się pojawia znaczna puchlina, lub ucisk na płuca, podawać wcześnie leki moczopędne, a przy towarzyszącej anaemii żelazo np. Tra ferri pomati, 3 razy dziennie po 15 kropli.

983. **Rp.** Infus. fol. digital. e 0·20 ad 100·00; Liquor. kali acet. gtts. XX; Syrup. simpl. 15·00. MDS. Co 2 godz. łyżeczkę.

984. **Rp.** Diuretini 2·00; Aq. destill. fervid. 100·00. S. Co godz. łyżeczkę.

985. **Rp.** Dcti equiset. e 3·00 ad 100·00; Liquor. kali acet. gtts. XX; Syrup. simpl. 15·00. MDS. Co 2 godz. łyżeczkę.

Można też używać w razie dłużej trwającej puchliny, kąpieli na 29° R., 5—10 minut i zawijania w koce na 2—3 godziny; przeciwwskazanie stanowi tylko stan zapalny płuc lub osłabienie serca; w kąpieli dawać zimne okłady na głowę.

Uraemia patrz Morbus Brighti.

Scorbutus. Gnilec. Dobre powietrze i dobre pożywienie, podawać dużo zielonej jarzyny (sałata, szpinak itp.) owoce, lemoniada z cytryn. Mleko w dużych ilościach. Wino, piwo. Letnie kąpiele. Płukanie ust roztworami lekko ściągającymi (kali chloric., acidum boricum). Pędzlowanie: tra ratanh. Nacieki krwawe smarować oliwą z chloroformem. W ciężkich przypadkach leki pobudzające, kamfora, eter, wino często podawać.

986. **Rp.** Dct. cort. chinae e 10·00 ad 150·00; Ac. sulf. dil. 2·00; Syrup. rub. id. 20·00. MDS. Co g. łyżkę.

987. **Rp.** Kali citrici 4·00; Aq. destill. 180·00; Syr. rub. idaei 20·00. S. Co godz. łyżkę.

988. **Rp.** Ergotini puri 2·00; Aqu. dest. 150·00; Aqu. laurocer. 5·00; Syr. mo-

ror. 20·00. DS. Co 2 godz. łyżkę.

989. **Rp.** Liquor. ferri sesquichl. 2·00; Aqu. cinamon. 200·00; Syrup. sacchari 20·00. MDS. Co 2 godz. łyżkę.

Leczenie następowe wymaga dłuższego podawania: żelaza, przetworów chinow., dobrego żywienia i kąpieli.

990. **Rp.** Trae chin. comp. 40·00; Trae aurant. 10·00 S. 4 razy dnia łyżkę.

Sclerosis initialis zob. **Syphilis.**

Scrophulosis. Z o ł z y. Przestrzegać odpowiedniego żywienia u dzieci mniejsz., starsze dzieci żywić mięsem, mlekiem, kawą żołędziową, dać nieco wina czerwonego, owoce, jarzyny lżejsze. Suche mieszkanie przewietrzane. Kąpiele, zmywania wodą są koniecznemi.

Dzieci blade, chude, mogą używać więcej tłuszczów, podać tran. Lepiej odżywionym tran z dodatkiem trae jodi. Zaprzestać jednak tranu pızy braku apetytu, biegunce, gorączce. Tran dawać w godzinę po jedzeniu ½—1 łyżki, małym dzieciom w emulsyi, po 3 tygodniach przestawać na kilka dni.

Jeżeli dzieci nie znoszą tranu lub są przeciwwskazania, podawać przetwory jodu z żelazem, herbatę z liści orzecha, ekstrakt słodowy (1—2 łyżeczek 2 razy dzien.).

W lecie pobyt na świeżem powietrzu, wody mineralne, jodobromowe lub słone (Rabka, Iwonicz, Rymanów) tak do kąpieli, jak i do picia.

Kąpiele z soli z dodatkiem soli iwonickiej, rabczańskiej, rymanowsk., soli borowinowej Mattoniego (po ½—1—2 funtów), (fabryki »Tlen« i dra Sedlitzkiego tabletki do kąpieli), kąpiel na 27° R. przez 15—20 minut.

W obrzmiałe gruczoły wetrzeć na wieczór łyżeczkę mydła szarego (Sapo kalin) i zmyć rano i tak przez szereg dni, dopóki nie będzie większej bolesności.

Choroby towarzyszące jak: Conjuctivitis, Keratitis, Otitis i t. p. obok ogólnego leczenia leczyć miejscowo (zob. pod odpowiednimi rozdziałami).

991. **Rp.** Ol. jec. aselli 10·00; Mucil. gum. ar. q. s. u. f. c. Aqu. dest. 60·00 emulsio; Syr. melis. 10·00. MDS. 3 razy dziennie łyżeczkę.

992. **Rp.** Syrup ferri jodati 20·00; Syr. sacch. 40·00. MDS. 3 r. dz. łyżeczkę.

993. **Rp.** Kali arsenic. solut.; Aqu. cinamon. *āā.* 10·00. MDS. 3 razy dziennie po 3—6 kropli.

994. **Rp.** Ferri jodati sacch. 0·50; Sacchari 5·00. Mfp. div. in dos. Nr. XX. S. 3 proszki dziennie.

995. **Rp.** Trae jodi gtts. X; Kali jodati 1·00; Aquae menth. pip., Glycerin. *āā.* 50·00. MDS. 3 razy dziennie łyżeczkę.

996. **Rp.** Ol. jec. aselli, Aq. calcar. *āā.* 100·00. Mf. linim. adde: Trae chinae comp. 20·00; Trae rhei vin. 15·00; Trae calami 5·00. MDS. 2—3 r. dzien. łyżeczkę do 1 łyżki.

997. **Rp.** Pastilli jodo ferrati comp. Jahr. scatul. orig. S. 2 kołaczyki dz. Jod-Fersan w pastylk.

998. **Rp.** Kreosoti 1·00; Ol. jecor. aselli 150·00. DS. Łyżeczkę na godzinę przed jedzeniem.

999. **Rp.** Kreosoti 1·00; Tinct. gentian. 2·00; Spiritus 25·00; Vini xeres. q. s. ad 100·00. DS. 2—3 łyżeczek dziennie do $^1/_2$ szklanki wody.

1000. **Rp.** Kreosoti carbonici 25·0. S. Dwa razy dnia 5—10—20 kropli.

1001. **Rp.** Capsulae tenent.: Kreosot. carbon. 0·10—0·20 fabric. Hygea (Zahradnik). S. 2 r. dnia 1—3 kapsułek.

1002. **Rp.** Capsulae tenent.: Kreosoti carbon. 0·10; Ol. jecor. aselli 2·00 fabryki »Hygea«. S. Jak wyżej.

1003. **Rp.** Thiocoli Roche 0·25—0·50; Dent. tal. dos. Nr. XII. S. 3 pr. dziennie.

Septicaemia. Posocznica. Wstrzykiwania do żyły wyjałowionego rozczynu fizyologiczn. soli (0·7%) codzień 1 litr. Po wstrzyknięciu następuje odczyn w postaci dreszczów i gorączki, ale skutek ogólny ma być dobry. Jest to przepłukiwanie krwi zakażonej, zalecane przez lekarzy francuskich.

1004. **Rp.** Chin. mur. 5·0; Hydrarg. bichlorat. corros. 0·20; Extr. et pulv. rad. gent. *āā*. q. s. ut. f. l. a. pill. Nr. XX. S. 2 pigułki dziennie.

Soor. Czyste utrzymanie ust, przemywać po pokarmach, dobre pokojowe powietrze.

Po usunięciu mechanicznem grzybków (miękkiem płótnem zwilżonem w zimnej wodzie) pędzlować:

1005. **Rp.** Kali hypermang. 0·12; Aqu. destil. 15·00. MDS. Do pędzlowania.

1006. **Rp.** Resorcin. 0·50; Aq. dest. 90·00; Syrup. 10·00. MDS. Co 2 godz. łyżeczkę. (Dla dziecka od 1—2 lat).

Do przemywania ust: borax (1·50:100·0 Aq. destil.) Hydrog. hyperoxyd. (33%) 1:1000 aqu. dest.; do płukań, kali chloricum, bicarb. sodae (0·50:150·0).

Spasmus glottidis zob. **Laryngospasmus.**

Stenocardia. Dusznica bolesna. Leczenie samego napadu polega na wygodnem ułożeniu chorego, usunięciu uciskając. ubrania, podaniu choremu trochę czarnej kawy, łyżkę wina lub koniaku. Podskórnie wstrzyknąć morfinę, lub dać do wziewania trochę chloroformu. Najracyonalniej jest stosować równocześnie środki nasercowe szybko działające i narkotyczne, a więc zastrzyknąć równocześnie kilka strzykawek Ol. camphorat. oraz 0·01—0·02 morfiny.

Na okolicę serca synapizmy, okład gorący, rozcierać kończyny, dać lewat. z soli. Można też dać do wziewania kilka kropel amylnitritu, pyridiny.

Polecają też wewnętrzn.

wśród napadu: Nitroglicery nę w rozczynie 0·01 na 10·0 z tego 5—20 kropli na raz, lub pastylki nitroglicerynowe po 0·001. ¼—1 pastylki. Następnie leczyć chorobę przyczynową, najczęściej więc: wady sercowe, choroby nerwowe i zatrucia przewlekłe tytoniem, kawą i herbatą.

1007. **Rp.** Tinct. lob. infl.; Trae valer. aeth. *āā.* 10·00. DS. 10—20 kropli podczas napadu.

1008. **Rp.** Natri brom. 5·00; Aq. dest. 150·00. DS. Co 2 godz. łyżkę.

1009. **Rp.** Natr. nitrosi 0·5; Sacch. albi 3·00. Mfp. div. in dos. X. in caps. amylaceis. S. 1—2 pr. dziennie.

1010. **Rp.** Amyl. nitros. 5·0; Ol. foeniculi 10·0. S. 3—6 kropli przed napadem wąchać.

1011. **Rp.** Oxyd. zinci 0·50; Sacch. albi 2·0. Mfp. div. in dos. Nr. 5. S. 3 proszki dziennie.

1012. **Rp.** Flores zinci 1·0; Sacch. albi 3·0. Mfp. div. in dos. Nr. X. S. 3 proszki dziennie.

1013. **Rp.** Tinct. valerianae 5·0; Tinct. castorei 1·0. S. Co kwadrans 10 kr.

1104. **Rp.** Exalgin 2·50; Alcoh. ment. 15·00; Aq. dest. 190·00; Syrup. 30·00. DS. Co 2 godz. łyżeczkę.

Stomatitis aphthosa zob. **Aphthae.**

Stomatitis catarrhalis. Nieżytowe zapal. jamy ustnej. Czyste utrzymanie jamy ustnej, wymywanie ust chłodną wodą. Pędzlowanie: 2% kwasem borowym, 1% rozczynem kali chloric. Dzieciom starszym zimne pokarmy, mleko z lodu. Wyrwać psujące się zęby, które są częstym powodem stomatitis.

1015. **Rp.** Boracis 5·00; Mel. rosat. 20·00; Aq. rosar. 10·00. MDS. Do pędzlow.

Stomatitis ulcerosa. Stomacace. Wrzodnienie ust, dzięgna. Pędzlowanie pojedyńczych owrzodzeń rozczynem kali hypermang. (0·12:20·0) 5—6 razy dziennie, lub lepiej nawet przestrzykiwanie jamy ust za pomocą irrygatora.

1016. **Rp.** Trae myrrhae; Trae ratanh. *āā.* 10·00. S. Do pędzlowania.

1017. **Rp.** Acid. salicyl. 5·0; Aquae dest. 500·0. S. Woda do płukania ust.

1018. **Rp.** Acidi borici 1·00; Kali chlorici 0·75; Succi citri 15·00; Glycerini 10·00. DS. Do pędzlowań.

1019. **Rp.** Saloli 3·0—5·0; Spiritus ad 100·0. S. łyżeczkę na szklankę wody do płukania.

Wewnętrznie: kali chloricum (1·0—3·0 na 120·0 aquae pro die; u dzieci 1·0! pro die).

1020. **Rp.** Decoct. cort. chinae e 5·00 ad 100·00; Kali chlorici 2·00; Syrup. simpl. 20·00. MDS. Co godz. łyżeczkę.

Sycosis barbae. Figówka. Włosy krótko ostrzydz, skórę przez parę

dni rozmiękczać za pomocą maści Hebry, plastra salicylowego 5—10% (zob. eczema), później codziennie częściowo włosy z miejsc zajętych wyrywać, ropnie nacinać, a czasem nawet wyskrobać i stosować równocześnie środki przeciwpasorzytnicze:

1021. **Rp.** Hydrarg. sublimat. corr. 0·10; Spir. vini rect., Glycerin. p. *āā.* 75·0. S. Rano i wieczór dobrze wetrzeć.

1022. **Rp.** Euresol 10·0; Aceton 50·0. S. Zewnętrznie.

1023. **Rp.** Cupr. acetic. 0·30; Ung. simplic. 10·0. M. f. ung. S. Maść, wcierać rano, na noc przykładać:

1024. **Rp.** Ac. tannic. 2·0; Sulf. praecipit. 4·0; Zinc. oxydat., Amyl. tritic. *āā.* 7·0; Vaselin. flav. 20·0. M. f. pasta. S. Maść.

1025. **Rp.** Ol. rusci 3·0; Ac. salicylic. (s. Resorcin.) 1·50; Axung. porcin. 30·0; M. f. ung. S. Maść.

1126. **Rp.** Resorcin. resubl. 1·0; Hydr. sublim. corr. 0·10; Zinc. oxydat., Amyl. tritici *āā.* 7·50; Vaselin flavi 15·0. M. f. pasta. S. Maść.

Leczenie trwać musi tygodnie nawet miesiące, poczem jeszcze brodę golić należy przez kilka miesięcy.

Syphilis acquisita. Kiła, syfilis, przymiot.

a) Sclerosis initialis:

Podejrzane przeczosy w pierwszych dniach można wypalić lub wyciąć. Wrzód rozwinięty przemywać: sublimatem 1‰, lub hydrargyrolem ¼% i przykładać plaster rtęciowy.

1027. **Rp.** Hydrargyrol 0·50; Aq. destill. 200·0. S. Zewnętrznie.

Jeżeli wrzód rozpadający się, zasypywać go po dokładnem wymyciu jodoformem, przyczem starać się o podniesienie ogólnych sił. Dla usunięcia nacieku stosować plaster rtęciowy. Wyjątkowo tylko przy dużych wrzodach podawać rtęć wewnętrznie. Zwrócić uwagę na jamę ustną chorego, polecić mu zęby zepsute wyrwać, względnie zaplombować.

b) Syphilis secundaria:

W okresie wybuchu wysypki przy bólach nerwowych, gośćcowych — podawanie jodu:

1028. **Rp.** Natri jodati 10·0; Aq. destillat. 150·0. S. Rano i wieczór łyżkę.

1029. **Rp.** Kali jodati 5·0—10·0; Extr. Bellad. 0·25; Pulv. Acoris q. s. ut. f. pill. Nr. L. S. 3 r. dz. po 2 pigułki.

1030. **Rp.** Hydrargyri sozojod. 0·10; Extr. Opii 0·05; Pulv. et extr. Acoris. q. s. ut f. pill. Nr. XXX. S. 2—3 pigułek dz.

Zamożnym można polecać także Vin Nourry (jedna łyżka stołowa odpowiada 0·75 Natr. jodati).

Przygotować chorego do leczenia ogólnego przez

wzmacnianie stanu ogólnego, leczenie chorób istniejących, przyczem zbadać mocz na białko przed podaniem rtęci, którą stosować należy dopiero po wystąpieniu zmian drugorzędnych.

W c i e r a n i a: zalecać przy pierwszym wybuchu, jeżeli osobnik nie zbyt osłabiony, a skóra niezajęta inną sprawą chorobową.

1031. **Rp.** Ung. hydrarg. ciner. 1·5—3·0; D. ad. ch. cer. t. d. Nr. XXX. S. Wcierania.

1032. **Rp.** Hydr. oleinic. lub Ung. hydr. c. resorbin 1·5—3·0. D. ad ch. cer. t. d. Nr. XXX. S. Wcierania.

Przy wcieraniach uważać na ogólne przepisy hygieniczne, zabronić napojów wyskokowych, ograniczyć do minimum palenie tytoniu i zalecać nader czyste utrzymywanie jamy ustnej, (czyszczenie zębów rano i wieczór, płukanie ust kilkanaście razy na dzień rozcz. kali chlor., kwasu borowego lub kali hypermang.). (Patrz stomatitis i gingivitis). Ilość wcierań zależy od uporczywości zmian, zazwyczaj oblicza się ją tak: jeżeli u chorego zmiany drugorzędne ustąpiły doszczętnie przy 20 wcieraniach, należy mu jeszcze polecić dalszych 10 wcierań (wogóle połowę poprzedniej ilości). Przed rozpoczęciem wcierań chory powinien wziąć kąpiel oczyszczającą; wcierania powinien robić codziennie rano, najlepiej w następującym porządku: 1-go dnia łydki, 2-go uda, 3-go brzuch i boki klatki piersiowej (aż do wysokości brodawki sutkowej), 4-go kończyny górne, 5-go dnia pauza, a wieczorem tegoż dnia kąpiel oczyszczająca, poczem następuje drugi turnus w tym samym porządku i t. d.

Zamiast wcierań użyć można u chorych osłabionych pomazywań Welandera. (Podwójną ilość maści jak przy wcieraniach rozciera się na skórę i owija opaską). Jeżeli chory dla zbyt drażliwej skóry nie może znieść wcierań, lub z powodu np. zbyt silnego porostu włosów na skórze robić ich nie może, zastósować:

W s t r z y k i w a n i a p o d s k ó r n e: W grzbiet między łopatkami, codziennie 1 gr. płynu:

1033. **Rp.** Hydr. subl. corr. 0·10; Natr. chlorat. 0·5; Aqu. dest. 10·0; (Morph. muriat. 0·05). S. Sublimat do wstrzykiwań podskórnych.

Podobnie użyć można:

1034. **Rp.** Hydrarg. formamidat. 0·10; (Hydr. bicyanat. 0·05); Glycerini 1·0; Aqu. dest. 9·0. S. j. w.

Do wstrzykiwań miąższowych w pośladki zaleca się:

1035. **Rp.** Hydr. sublim. corr., Natr. chlor. *āā.* 0·5; Aqu. dest. 10·0. S. raz na tydzień 1 gr. płynu.

1036. **Rp.** Enesol Clin in phiolis steril. scat. origin. S. Codziennie przez 10—20 dni wstrzyk. w pośladki.

1037. **Rp.** Calomelan. 1·0; Glycerini 50·0. S. Raz na tydzień wstrz. po 1 gr.

1038. **Rp.** Hydr. oxydat. flav. 0·5; Ol. amygd. dulc. 15·0. S. Co 5 dni strzykawka (1·0).

1039. **Rp.** Hydr. salicyl. 1·0; Gumm. arab. 2·0; Aqu. dest. 18·0. S. Co 6 dni strzykawka (2·0).

1040. **Rp.** Hydrarg. sozojodol. 0·8; Aq. dest. 5·0; Kali jodati 1·6; Aq. dest. ad. 10·0. Mfiltra. S. Co tydzień jedno wstrzykiwanie.

Na wewnątrz: Używać w postaciach łagodnych szczególnie nawrotach.

1041. **Rp.** Mergal scat. orig. S. 3—5 kapsułek dz.

1042. **Rp.** Calomel. laevig. 0·5; Opii pur. 0·1; Sac. alb. 5·0. Mfp. div. in dos. Nr. XII. S. 3 pr. dziennie.

1043. **Rp.** Hydr. sublim. corr. 0·10; Extr. opii. 0·07; Pulv. et extr. acor. q. s. ut. f. pill. Nr. XX. S. 2—4 pigułki dziennie.

1044. **Rp.** Protojodur hydrarg. 0·4; Extr. opii 0·3; Pulv. et extr. acor. q. s. ut. f. pill. Nr. XX. S. Rano i wieczór pigułka.

1045. **Rp.** Hydrarg. tannic. oxydul. (s. hydr. salicyl.) 2·0; Pulv. et extr. quass. *āā.* q. s. ut. f. pill. Nr. XXXX. S. 2—3 pigułki na dzień.

Kąpiele: Wskazane u chorych z owrzodzeniami na skórze lub u dzieci, stosowane przez $1/2$—1 godz. codziennie, o ciepłocie 28—30° C.

1046. **Rp.** Hydrg. subl. corr. 10·0—20·0; Spir. vin. rectif. 100·0. S. Wlać do jednej kąpieli (dla dorosłych).

Leczenie jodem: Używane przeważnie w kile wtórorzędnej złośliwej i przy zmianach w jamie ustnej.

1047. **Rp.** Kali jodat. 10·0; Aqu. dest. 150·0. S. Rano i wieczór łyżkę w mleku.

1048. **Rp.** Natr. jodat. 10·0; Lithii jod. 1·50; Extr. et pulv. gent. *āā.* q. s. ut. f. pill. Nr. L. S. 3 razy dnia po 2 pigułki.

1049. **Rp.** Ferr. jodat. sacch. 2·0; Pulv. et extr. acor. q. s. ut f. pill. Nr. XXX. S. 3 razy dnia po 2 pig.

1050. **Rp.** Kal. jodat. 10·0; Deutojod. hydrarg. 0·05; Aqu. dest. 150·0. S. Rano i wieczór łyżka.

Zamiast podawania jodu, wysłać można chorego do kąpiel: Iwonicz, Rabka, Rymanów, Hall.

Napary: W postaciach kiły trzeciorzędnej lub kiły złośliwej, gdy rtęć przeciwwskazana.

1051. **Rp.** Decoct. Zittmanni fortior. 1000·00. S. Napar mocniejszy.

1052. **Rp.** Decoct. Zittmanni mitior. 1000·00. S. Napar słabszy.

Z pierwszego powinien chory wypić codziennie rano naczczo (najlepiej w łóżku) $^1/_4$ litra na ciepło w ciągu najwyżej kwadransa, poczem leżeć dobrze i ciepło przykryty przez 2 godziny. Z drugiego ma chory wypić codziennie po południu tę samą ilość także na ciepło. Przytem dyeta pożywna a lekko strawna.

Leczenie miejscowe: Na kłykciny sączące na skórze (moszna, okolica stolcowa) zalecić przemywanie sublimatem 10/00 i maść:

1053. **Rp.** Calomelan 5·0; Ung. zinc. oxyd. 45·0. M. f. ung. S. Maść.

Na utrzymujące się nacieki: plaster rtęciowy.

Na kłykciny w jamie ust i w gardle stosować częste płukanie ust i pędzlować 2% rozcz. kw. chromow. lub:

1054. **Rp.** Mercur. sublim. corr. 1·0; Spir. vin. rect. 20·0. S. Zewnętrznie.

Przy kłykcinach w nosie:

1055. **Rp.** Jodi pur. 0·4; Kal. jodat. 1·0; Aqu. fontis. 1000·0. S. Do płukań nosa.

1056. **Rp.** Merc. praecipit. rubr. 0·20; Ung. emollient. 20·0. M. f. ung. S. Na wacie wkładać do nosa.

Przy zmianach w krtani wziewania:

1057. **Rp.** Resorcin resubl. 1·0; Aqu. dest. 100·0. S. Do wziewań.

1058. **Rp.** Merc. sublim. corr. 0·02; Aqu. laurocer. 10·0; Aqu. dest. 100·0. S. j. w.

Syphilis tertiaria. W lekkich postaciach jod, w ciężkich leczenie rtęciowe obok jodu. Przy owrzodzeniach kilakowych na skórze lub błonach śluzowych opatrunek jodoformowy lub pędzlowanie.

1059. **Rp.** Jodi pur., Kal. jod. *āā.* 2·0; Glycer. pur. 20·0. S. Do pędzlowań co dzień.

Przy kilakach nieotwartych nie robić nacięcia, a przykładać plaster rtęciowy. Przy kile okostnej lub kości pędzlowanie nalewką jodową, przykładanie plastra rtęciowego.

Syphilis hereditaria. Kiła dziedziczna. Dziecko karmić powinna, ile możności, własna matka. U oseskòw podawać rtęć w postaci kąpieli lub wcierek 0·5—1 gr.

1060. **Rp.** Sublimat. corros. 2·0; Natr. chlorat. 10·0; Aqu. dest. 100·0. S. Na jednę kąpiel (20 litrów wody o ciepł. 28—30°).

Kąpiele robić codziennie; każda kąpiel powinna trwać $^1/_2$ godz. Uważać na przewód pokarmowy dziecka.

U dzieci starszych lepiej użyć wcierań szaruchy od 1—2 gr. dziennie stosować do wieku, lub też podać można rtęć wewnętrznie:

1061. **Rp.** Calomelanos 0·01; Sacchar. alb. 0·20. Dent. tal. dos. X. S. Dwa proszki dziennie.

Po ustąpieniu zmian chorobowych starać się o dobre odżywienie, podawać tran, żelazo, jod.

1062. **Rp.** Hydrarg. tannici oxydul. 0·10; Ferri lactici 0·20; Sacch. albi 3·0. Mfp. Div. in dos. Nr. X. S. 4 pr. dz.

1063. **Rp.** Syrup. ferr. jodat. 1·00; Aqu. dest., Syrup. simpl. *āā*. 25·0. S. Rano i wieczór łyżeczkę.

Oprócz tego leczenie kąpielowe, Iwonicz, Rabka.

Tabes dorsalis. Wiąd rdzenia. Jeżeli tabes na tle kiły, to wcierania unguenti cin. i kali jodati.

W innych przypadkach kąpiele letnie lub ciepłe, procedury hydropatyczne, elektryzowanie stosu pacierzowego prądem galwanicznym, mniej polecane prądem faradycznym. Pędzlowanie stosu pacierzow. c. tra jodi.

Na wewnątrz arg. nitricum 0·01—0·02 w pigułkach.

1064. **Rp.** Argenti nitrici 1·00; Argill. 10·00; F. c. aq. dest. qu. s. pil. Nr. 100; Consp. c. pulv. cinnam. S. Przez 8 dni po 1 pigułce, następnie po 2—3.

1065. **Rp.** Sol. arsenic. Fowleri 5·0; Aq. cinnamomi 25·0. S. Rano i wieczór po 15 kropli zażyć.

Kali jodatum 10:200, arsen po 0·001, ergotyna po 0·1—0·5, 2—3 razy dziennie, fosfor po $^1/_{10}$ miligr. do $^5/_{10}$ miligr., w rozczyn. oleistych, mały dają rezultat dodatni.

Wieszanie chorego sposobem Moczutkowskiego i Charcota małe korzyści przynosi, jednak czasem ulgę sprawia.

W ostatnich czasach polecają czynną gimnastykę na osobnych przyrządach. Chodzenie po schodkach osobno na ten cel zrobionych, poręczki, wahadła, krzesła ruchome i t. p. Jest to tak zwane »wyrównawcze leczenie za pomocą ćwiczeń«, wprowadzone przez lekarza szwajcarskiego Frenkla.

Zresztą leczenie objawowe, zwłaszcza kojenie bólu środkami narkotycznymi, phenacetyna po 0·50, 2—3 r. dzien., exalgina po 0·25 2—3 proszków na dzień, antipiryna 1·0, 3—4 na dzień, Pyramidon po 0·5 3 pr. dziennie, wstrzykiwania morfiny.

Chorych zamożniejszych wysłać do Nauheim, Teplitz, Wildbad, Ragaz, Pyrmont, Elster, Gastein, Piszczany, Trenczyn, Truskawiec.

Taenia. Tasiemiec. Wieczorem dnia poprzedniego przed rozpoczęciem leczenia lekki purgans i filiżanka herbaty lub rosołu, także śledź. Rano dnia następnego trochę czarnej kawy lub herbaty i lekarstwo, które stosować zamierzamy. W 2 godz. po zażyciu leku ol. ricini lub kalomel aż do skutku. U starszych dzieci postępowanie podobne jak u dorosłych; u mniejszych, jeśli źle odżywione i osłabione, nie spędzać tasiemca. Jeśli dziecko zwymiotuje podany lek, należy dawkę powtórzyć.

1066. **Rp.** Cortic. punic. granati 50·0; Natri bicarb. 5·0; Macera per horas 24 in aqu. destill. 400·0.

dein coque ad remanent. 200·0; Syr. mannati 20·0. DS. Co 1/2 godziny 3-cią część zażyć.

1067. **Rp.** Extr. cort. rad. pun. granat. 18·0; Extr. filic. mar. aether. 10·0; M. exhibe in caps. gelat. Nr. XXX. DS. Rano na czczo zażyć 8—10 kapsułek, potem herbata, później co 1/2 god. 2 aż do ostatniej kapsułki.

1068. **Rp.** Pulv. kamalae 20·0; Extr. filic. mar. 5·0. Mfp. div. in dos. Nr. XXX. Da in capsul. gelatin. DS. Co 1/4 godz. 4 kapsułki.

1069. **Rp.** Pulv. flor. kosso 25·0; Melis depur. q. s. ut. f. electuarium. DS. W ciągu godz. zażyć na 2 lub 3 r.

1070. **Rp.** Extr. filic. mar. aether. 5·0—10·0; Naphtalini 0·25; Calomelanos 0·50; Pulv. filic. mar. q. s. ut f. massa mollis. Div. in dos. X. Da ad caps. amyl. S. W ciągu godziny zażyć na 2—3 razy. (*Uw.* Purgans mieści się już w leku).

1071. **Rp.** Extr. filic. mar. aether. 5·0—10·0; Aq. menth. pip. 150·0; Ol. ricini 30·0; Sacch. albi 2·00. M. f. emulsio. DS. W ciągu kilku godzin częściami zażywać.

1072. **Rp.** Cortic. acaciae anthelm. pulv. 40·0; Infund. ad col. 200·0. DS. Wypić 3—4 godz. przed śniadaniem.

1073. **Rp.** Filmarini dosim. Da in lag. orig. S. Na 1 raz użyć. (*Uw.* Purgans mieści się już w samym środku).

1074. **Rp.** Extr. filic. mar. aether. rec. par. 2·0—4·0; Mel. depurati 20·00. S. Naczczo podać.

1075. **Rp.** Extr. fil. mar. aether. ab. aether. lib. 0·50; Exhibe. in caps. gelat. Dent. t. Nr. X. S. Co 10 minut zażyć.

1076. **Rp.** Pelletierini tann. 0·20; f. p. dent. t. Nr. V. S. Co 1/2 godz. proszek.

1077. **Rp.** Cort. rad. punic. granat. 30·00—50·00; Aqu. fontis 300·00—400·00; Macera p. hor. 24 dein coque. ad reman. 180·00. S. Co 1/2 godz. zażyć w przeciągu 3 godzin.

1078. **Rp.** Chloroformi 4·00; Syr. simplic. 30·0. S. W 2 godziny wyżyć — potem podać ol. ricini.

Tetanus traumaticus. Tężec przyranny. Usunięcie powodów: oczyszczenie ran i wrzodów, wydobycie ciał obcych, odszczepów kostnych.

Wstrzykiwać morfinę w małych dawkach, chloroformowanie. Chloral w lewatywach lub wewnętrznie z koniakiem.

1079. **Rp.** Sulfonali 1·00; Dtur. tal. dos. Nr. V. S. 3 do 4 proszk. dziennie (rozpuściwszy w 200 gramach herbaty lub rosołu).

1080. **Rp.** Urethani 1·00; Tal.

dos. Nr. V. 2—3 r. dz. proszek w wodzie.

W razie osłabienia serca, podskórne wstrzykiwanie eteru, kamfory.

1081. **Rp.** Antipyrini 0·50; Dt. d. Nr. X. S. Co 3 godz. proszek.

1082. **Rp.** Curare 0·05; Glycerini 5·0. S. $^1/_2$ strzykawki (2 strzykawki dziennie).

Próbować zawsze należy zastrzykiwań surowicy przeciwtężcowej (Bujwida). Polecają także zastrzykiwania zawiesiny mózgowej.

Tic douloureux zob. **Neuralgia trigemini.**

Tonsillitis zob. **Angina.**

Trismus et **Tetanus neonatorum.** Tężec noworodków. Główną uwagę zwrócić na pępek, opatrunek przeciwgnilny. Zastrzyknięcie surowicy przeciwtężcowej (Bujwid).

Chloral po 0·05 pro dosi, kilka razy dziennie w mleku, wlać przez nos lub w lewatywie (w podwójnej dawce).

Ciepłe kąpiele 28° R. kilka razy dziennie. Karmić mlekiem, również przez nos kateterem. Lewatywy odżywcze z mleka po 50 ctm. sześć co 2 godziny.

1083. **Rp.** Kali bromati, Natri bromati *āā.* 0·50; Aqu. dest. 100·00; Syr. chamomil. 10·00.MDS. Co 2 godz. łyżeczkę.

1084. **Rp.** Extr. fab. calabar. 0·10; Aqu. dest. 10·00. S. $^1/_2$ strzykawki.

Tuberculosis pulmonum. Gruźlica płuc. W przypadkach gruźlicy dziedzicznej, należy zwrócić całą uwagę na hygieniczne wychowanie, przebywanie jak najwięcej na świeżem powietrzu, gimnastykę, wysypianie się, dobre odżywianie, nie obciążanie pracą umysłową lub fizyczną, unikanie zaziębień, hartowanie skóry przez zimne nacierania słoną wodą, zwłaszcza: szyi i klatki piersiowej.

W pierwszych początkach gruźlicy przedewszystkiem uważać na podniesienie odżywienia chorego, forsowne żywienie. Polecić picie mleka w lecie, tranu w zimie, tłuszczów jak najwięcej, o ile tylko żołądek znosi. Pobyt kilkomiesięczny w górskiem powietrzu podczas lata (Zakopane, Szczawnica), na zimę zaś polecić wyjazd do jednej ze stacyj klimatycznych najbardziej zalecanych: Davos (zakład Dra Turbana), Zakopane (zakład dra Dłuskiego, Hawrankowej [lek. ord. Dr. Czaplicki], zakł. wodoleczn. Dra Chramca), Szczawnica (zakład Dra Kołączkowskiego), Meran (Dr. Binder), Arco, Gries przy Bozen (Dra Nazarkiewicza).

Ze środków leczniczych stosować kreozot, guajakol, creosotal, syr. thymosulfog. sirolinę, thiocol, duotal Bayera, phosphotal Clin, guajacolperdynamin Raupenstrauch, arsen, przetwory kakodylowe (Natr. kakodylic. Clin, Metharsinate, Metharsinate de fer Clin), zresztą leczenie objawowe jak przy Bronchitis.

W późniejszych okresach obok powyższych po-

leceń pilnie uważać na pojawiające się krwioplucia i stosownie je wstrzymywać. Zmniejszać wydzielanie plwocin przez środki balsamiczne, usuwać gorączkę przez podawanie miernych dawek leków przeciwgorączkow., jak antipyr. po 0·50, 2—3 pr. na dzień w razie potrzeby. Toż samo phenacetiny, antifebriny po 0·25, pyramidon po 0·30.

1085. **Rp.** Salipyrin 1·00; Dtur. tal. dos. 15. S. Co 2 godziny proszek (do 7 dziennie).

1086. **Rp.** Lactophenin. 0·50; D. t. dos. XV. S. 3—4 proszki dziennie.

Usuwanie nocnych potów przez zmywanie ciała winnym octem, koniakiem, wodą kolońską, albo na wewnątrz koniak z mlekiem, lub atropina po 0·001 na noc, agaricin bardzo słabo działa, z nowszych środków polecają: Kalium telluricum po 0·01 na noc, dochodząc do 0·05, lub acid. camphoratum à 1·00.

1087. **Rp.** Acidi agarcin. 0·01 — 0·05; Sacchari 0·30. Mfp. dtur. tal. dos. X . S. 2 proszki dziennie.

1088. **Rp.** Agaricin. 0·10; Pulv. Dover. 2·0; Rad. altheae, Mucilag. gum. arab. *āā.* 1·0. Mf. pill. Nr. XX. S. Wieczór pigułkę zażyć.

1089. **Rp.** Hyosc. hydrojod. 0·05; Argill. q. s. ut. f. pill . Nr. XX. S. Na noc pigułkę.

1090. **Rp.** Pyramidon 0·50; T. d. VI. S. 2 pr. dz.

Przeciwpotnie działa bardzo dobrze tra salviae 30—50 kropli na 2 godziny przed spodziewanymi potami.

W razie krwotoków bezwzględny spokój, okład lodowy na piersi, połykanie lodu, pokarmy tylko chłodne, wstrzyknięcie ergotini Bombelon 0·50 do 1·0 na raz, podanie większych dawek morfiny dla zapobieżenia kaszlowi. Podwiązywanie kończyn (patrz Haemoptoë).

W ciężkich przypadkach krwotoku, wstrzyknąć atropinę 0·01 : 10·0 z tego pół strzykawki na raz, lub acid. sclerotinici 0·10: 10·0 wody, z tego co godzinę strzykawkę.

1091. **Rp.** Extr. fluid. hydr. canad 10·00. S. Na wieczór 30 kropli.

Przeciw biegunce leki osłaniające z dodatkiem opiatów.

1092. **Rp.** Plumb. acet., Laudani *āā.* 0·03; M. p. dtur. tal· dos. 10. S. 2—3 razy dziennie.

1093. **Rp.** Laudani pur. 0·20; Tannini pur. 1·0; Pulv. rad. colombo 2·0. Mfp. div. in dos. Nr. X. S. Co 4 godz. proszek.

1094. **Rp.** Decoct. rad. colombo e 10·0 ad 200·0; Mucilag. salep. 10·0; Extr. op. aq. 0·10; Syr. cortic. aur. 20·0. S. Co 2 godziny łyżkę.

Creosotal Heyden, w kapsułkach »Hygea« wyrobu M. Zahradnika.

1095. **Rp.** Kreozoti e bit. fagi 3·00; Trae gent. 30·00. DS. Po jedzeniu 20—

30 kropli w kieliszku wody lub wina.

1096. **Rp.** Kreozoti e bit. fagi 1·00; Trae gent. 2·50; Spir. vini rectif. 25·00; Vini xeres 100·00. DS. 3 razy dziennie po łyżeczce w szklance wody.

1097. **Rp.** Kreozoti 2·0; Natri arsenic. 0·04; Vini malagensis 500. S. 2 kieliszki dziennie.

1098. **Rp.** Kreozot. carbon. 40·0. S. 3 r. na dzień po ½—1 łyżeczk.

1099. **Rp.** Duotali Bayeri 0·25—0·50; Pulv. ipec. opiati 0·02—0·10. F. p. dent. tal. dos. Nr. XV. S. 3 proszki dziennie.

1100. **Rp.** Guajacoli 2·0; Spir. vini 20·0; Tinct. gentian. 10·0; Extr. coff. conc. 20·0; Aq. dest. 200·0. MDS. 2—4 łyżek dziennie.

1101. **Rp.** Guajacolperdynamin. D. in lag. orig. S. 1—2 łyżek dla dorosłych (1—2 łyżeczek dla dzieci).

Kapsułki guajakolowe po 0·05 wyrobu Zahradnika w tych samych dawkach, co kreozot.

1102. **Rp.** Guajacetin. 0·5. S. 3 proszki dziennie.

1103. **Rp.** Thiocol la Roche 0·5 t. d. XII. S. 3 proszki dziennie.

W tej samej dawce, a tańsze: Kalium sulfo guajacolic., Sirolin 3 łyżeczki dziennie, syrup thymo-sulfoguajakolowy fabr. Armatys (3—4 łyżeczek od kawy dla doros., 1—2 łyżeczek dla dzieci).

1104. **Rp.** Styracol (Cynamonian guajakolowy) 0·5. S 3 r. dziennie (dawkę stopniować).

Przeciw męczącemu kaszlowi suchotników:

1105. **Rp.** Dionini muriat., Codeini muriat. *āā.* 0·10; Cocaini muriat. 0·025; Ammon. valerianici, Aq. amygdal. amar. *āā.* 7·50. S. Co 4 godz. po 15 kropli.

1106. **Rp.** Peronini po 0·02—0·05 w wodzie, herbacie; dawki zwiększać stopniowo.

1107. **Rp.** Peronin 0·5; Aq. dest. 100·0. S. Łyżeczkę na noc w wodzie ocukrzonej.

1108. **Rp.** Codeini 0·3; Rad. et succ. liquir. q. s. u. f. pill. N. XXX. S. Na noc 2—3 pigułek.

1109. **Rp.** Apomorph. hydrochlor. 0·02; Syr. ipec. 7·5; Syr. tolut. 30·0; Aq. dest. 90·0. MDS. 5 razy dziennie łyżeczkę (uspakaja i działa wykrztuśnie).

1110. **Rp.** Ammon. mur., Trae opii., Spir. chlorof., Syr. ipec. *āā.* 7·5; Syr. prun. virg. ad 90·0. S. Co 4 godz. łyżeczkę.

1111. **Rp.** Extr. fluid. hydrastid. S. 4 razy dziennie po 20—30 kropli w wodzie ocukrzonej.

1112. **Rp.** Codeini phosphor. 0·02—0·05; Sacch. albi 0·20. M. f. p. dent. tal. dos. Nr. XII. S. 3 proszki dziennie.

Tuberculosis laryngis. Gruźlica krtani.

W przypadkach owrzodzeń lub nacieków ograniczonych, wyskrobanie tychże; przy zmianach rozleglejszych zadmuchiwania czystym jodolem; przy bólach przy przełykaniu zadmuchiwania morfiny.

1113. **Rp.** Morphii mur. 0·50; Sacch. lact. 5·00. S. Do wdmuchiwań.

1114. **Rp.** Nosophen 5·0; Pulv. Gumm. 1·0. DS. Wdmuchiw. do krtani.

Również można połączyć jodol z morfiną. W przypadkach zasychania wydzieliny w krtani, bólów i uporczywego kaszlu, można też polecić wdychiwania ciepłe ze słabych roztworów soli kuchennej z dodatkiem morfiny w stosunku 0·10—0·20% lub tylko z morfiny.

Tussis convulsiva zob. **Pertussis.**

Typhlitis et **Perityphlitis.** Zapalenie kątnicy i okątnicze. Leczenie zewnętrzne polega na stosowaniu środków przeciwzapalnych i odwodzących: okład lodowy, pijawki, smarowanie jodyną. W przypadkach, gdy chory nie znosi okładów lodowych, okład wysychający. Nie zwlekać z zabiegiem operacyjnym.

Wewnętrznie przetwory makowca w dużych dawk.. Jeżeli je chory wymiotuje, w postaci czopków do kiszki odchodowej, a w razie gwałtownych bólów, podskórne wstrzyknięcie morfiny. Dyeta wyłącznie płynna, bezwzględny spokój.

Gdy okres zapalenia minie, środki przyspieszające wessanie wypociny są wskazane, więc: okłady ciepłe, wcieranie maści jodowych. Jeżeli stolce w tym okresie dobrowolnie nie nastąpią, należy je ułatwić za pomocą lewatyw. Zresztą leczenie czysto przypadkowe, w razie silnych wymiotów, kawałki lodu do połykania. kokaina. W razie zapadu napoje wyskokowe, eter podskórnie.

1115. **Rp.** Trae opii simpl. 5·00. DS. 3 razy dziennie po 5—10 kropli.

1116. **Rp.** Tinct. laud. simpl gtt. X.; Emuls. amygdal. 50·0. S. Co 3 godziny łyżkę.

1117. **Rp.** Extr. opii 0·02; Sacchari albi 0·30. Dent. t. dos. XII. DS. 3 proszki dziennie.

W razie silnych wymiotów:

1118. **Rp.** Cocain muriat. 0·2; Aq. dest. 10·00. MDS. W razie wymiotów 10 kropli zażyć.

1119. **Rp.** Morphii mur. 0·60; Spir. vini 5·00; Glycerin 10·00; Aq. dest. ad 30·00. DS. Do podskórnych wstrzykiwań (w jednej strzykawce 0·02 morfiny).

Jako przyspieszające wessanie:

1120. **Rp.** Ung. kali jodati 25·00. DS. Do wcierania.

1121. **Rp.** Kali jodati 2·00;

Extr. bellad. 0·50; Ung. simpl. 30·00. MDS. Do wcierania.

W razie parcia na stolec lub mocz:

1122. **Rp.** Morph. mur. 0·10; Butyri cacao 10·00. Mf. l. a. supposit. N. X. S. 2—3 na dobę użyć.

1123. **Rp.** Extr. opii aquos. 0·03; Butyri cacao 1·0; F. suppos. dent. t. dos. X. S. 2—5 czopk. dz. użyć.

Typhus abdominalis

Dur brzuszny. Leczenie przypadowe, polegające na zwalczaniu zagrażających objawów. Przy pierwszem podejrzeniu na T. abd. purgans, najlepiej kalomel po 0·50 z dodatkiem pulv. jalap. 0·30, 2—3 dawki aż do skutku.

Gorączkę należy obniżać zapomocą chłodnych zmywań całego ciała wodą czystą lub z dodatkiem octu, letniemi kąpielami i środkami przeciwgorączkowymi, jeżeli zbyt wysoka, ale ostrożnie, aby nie wywołać zapadu.

Skrzepiać akcyę serca napojami wyskokowymi, a gdy te nie są dostateczne, środkami nasercowymi.

W razie silnej biegunki, przetwory makowca i środki ściągające; w razie zaparcia stolca w pierwszym okresie choroby, środki czyszczące, w późniejszych okresach lepiej lewatywy stosować.

Przytem należy pamiętać o należytem przewietrzaniu mieszkania, dezynfekcyi stolców i bielizny. Dyeta powinna być wyłącznie płynna, zwłaszcza mleko, rosoły, wino czerwone; do ostrożnej dyety mięsnej przechodzimy dopiero, gdy w ciągu dni 10 ciepłota nie wykazuje wzniesień gorączkowych.

W razie nieżytu oskrzeli bańki suche.

1124. **Rp.** Chinin. mur. 0·40. Dtur. tal. dos. XII. S. 3—5 proszków dzien.

1125. **Rp.** Natr. salicyl. 5·0; Aq. dest. 200·0; Syr. simpl. 15·0. DS. Co 2 godziny łyżkę.

Gdy chodzi o znaczne obniżenie ciepłoty ciała:

1126. **Rp.** Antipyrin. 0·50; Coff. natrosalicyl. 0·05; Dt. tal. dos. X. DS. Co godzinę proszek aż do obniżenia ciepłoty.

1127. **Rp.** Phenacetin 0·50; Coff. natrosalicyl. 0·05. Dent. tal. dos. X. DS. Co godzinę proszek aż do obniżenia ciepłoty.

1128. **Rp.** Lactophenin 5·0; Div. in dos. Nr. X. Da in caps. amyl. S. Co 2 godziny proszek.

1129. **Rp.** Pyramidon 0·30. Dtd. Nr. XX. S. Co 3 godziny proszek.

W razie silnej biegunki:

1130. **Rp.** Decoct. salep. 0·50 ad 200·0; Trae opii simpl. gtts. 10; Syr. rub. idei 15·0. DS. Co godzinę łyżkę zażyć.

1131. **Rp.** Chinin. mur. 2·0; Pulv. Doveri 3·0. Mfp. div. in dos. XII. DS. 3 proszki dziennie.

1132. **Rp.** Mixt. gum. 200·0; Extr. laudani aquos 0·10. MDS. Co g. łyżkę.

1133. **Rp.** Naphtalini 0·20; Mag. bism. 0·15; Chinin. sulf. 0·25. Mfp. tal. dos. 15. S. 3 proszki dziennie.

1134. **Rp.** Naphtol-B; Bismuth. salicyl. *ää.* 0·20. Mfp. S. 10 proszków na 24 godzin w razie biegunki.

1135. **Rp.** Naphtol-B.; Magnes. salicyl. *ää.* 0·20; D. t. N. X. S. 4 proszki dziennie.

W razie krwotoków jelitowych okład lodowy na brzuch i środki przeciwkrwotoczne:

1136. **Rp.** Ferri sesq. sol. 1·0; Aq. cinnam. 150·0; Syr. cinnam. 20·0. S. Co godzinę łyżkę.

1137. **Rp.** Alumin. crud. 0·50; Laudan. pur. 0·10; Camphor. 0·30; Sacch. lactis. 2·0. Mfp. div. in dos. Nr. V. S. Co 2 godziny proszek.

1138. **Rp.** Adrenalini solut. (1:1000) Clin 5·0. S. 1—2 r. dz. po 10 kropli.

1139. **Rp.** Plumbi acetici, Laudani p. *ää.* 0·30; Amyli puri 5·0. Mfp. div. in dos. Nr. X. S. Co 2 godz. pr.

Nareszcie w razie silnego podrażnienia mózgu:

1140. **Rp.** Natri bromati 5·0; Da in charta oleosa. S. Rozpuściwszy w wodzie, wypić w ciągu dnia.

1141. **Rp.** Veronal 0·5. Dtd. Nr. V. S. 2—3 pr. dz.

W razie zapadu wstrzyknąć ol. camphor.

Typhus exanthematicus. Dur osutkowy. Według tych samych prawideł.

Ulcus contagiosum s. molle. Wrzód — szankier miękki. Jeżeli nie ma żadnego powikłania (zwłaszcza żaden z gruczołów pachwinowych nie powiększony) można starać się oczyścić dno wrzodu przez środki żrące:

1142. **Rp.** Cupri sulfurici 5·00; Aq. dest. 15·00. S. Zewnętrznie.

Pacyent przykłada przez jeden dzień co 2 godziny na owrzodzenie tamponik waty umoczony w tym płynie, i na noc go zostawia, poczem w miejscu wrzodu tworzy się strup. Wtedy polecić obmywanie jakim płynem przeciwgnilnym, a gdy wśród tego odpadnie strup i odsłoni ranę czystą przykładanie maści z argent. nitr. 1% lub 3% borowej lub zasypywać:

Jodoform, nosophen, antinosin, eudoxin, airol, anti septin, amyloform, dermatol, jodoformin, tanoform, xeroform, obok przemywania 3% kw. borowym, 5% cupr. sulfur., 1‰ sublim.

Gdy wrzód fagedeniczny zalecać zaraz z początku częste i obfite przemywanie 1% rozcz. kali hypermang. i jodoform, albo:

1143. **Rp.** Chloral. hydrat. 5·0; Aq. font., Spir. vin. rect, *ää.* 10·0. S. Pędzlowanie.

1144. **Rp.** Bitumin. fagi 10·0; Calcar. sulf. 50.0. S. Posypywać grubo i za-

łożyć opatrunek zmieniany 3razy na dzień.

W pierwszych chwilach, kiedy który z gruczołów jest lekko powiększony, bolesny, starać się przez okłady lodowe, wcieranie szaruchy opatrunkiem uciskowym lub leczeniem metodą Biera zapobiedz ropieniu. Najczęściej wynik bywa ujemny, a wtedy nie czekając, aż gruczoły powiększą się znacznie, nawet dą się wyczuć chełbotanie, wyciąć gruczoły zajęte, a nawet podejrzane. Kiedy daje się wykazać wyraźne chełbotanie, można ograniczyć się d• przecięcia, następne leczenie jak każdego ropnia.

Ulcera intestini tuberculosa. Gruźlica jelit. Leczenie czysto przypadowe, polega na podawaniu środków odurzających wewnętrznie lub w postaci wstrzykiwań podskórnych. W razie silniejszych bólów na podawaniu przetworów makowca wraz ze środkami ściągającymi i przeciwgnilnymi z powodu zwykle towarzyszącej biegunki. Przytem należy starać się podnieść odżywienie chorego zapomocą odpowiedniej dyety (do mleka dodawać aq. calcis).

1145. **Rp.** Tinct. opii simpl. 10·00. DS. 2—3 r. dnia po 5—10 kropli.

1146. **Rp.** Laudani puri 0·02; Tannini 0·10; Naphtalini 0·25; Sacch. alb. 0·30. Mfp. dent. tal. dos. XII. DS. 2—5 proszków dziennie.

1147. **Rp.** Benzonaphtoli, Bismut. salicyl., Resorcin. *āā.* 0·20. Mfp. dtur tal. dos. N. XV. 3—5 proszków dzien.

1148. **Rp.** Tinct. colombo; — Cascarillae *āā.* 15·00. DS. Co godzinę 10—30 kropli w kleiku.

1149. **Rp.** Extr. opii 0·02; Resorcini 0·20; Sacch. alb. 0·30. Mfp. dent. tal. dos. XII. DS. 2—3 proszki dziennie.

1150. **Rp.** Decoct. rad. colomb. e 10·00 ad 150·00; Tinct. opii gtt. XX. Syr. simpl. 15·00. DS. Co 2 godziny łyżkę.

1151. **Rp.** Bismuth. subnitrici 5·00; Opii puri 0·02; Sacch. alb. 4·00. Mfp. div. in dos. N. X. S. 3 pr. na dzień.

1152. **Rp.** Tannalbini 0·50. Dtd. Nr. XII. S. 3—4 pr. dziennie.

1153. **Rp.** Dermatoli 0·25—0·50. S. 3—10 prosz. dz.

1154. **Rp.** Bismuth. salicyl. 10·0. Div. in dos. aeq. Nr. XII. S. 3—6 proszków dziennie.

1155. **Rp.** Thiocoli Roche 0·10—0·20. Dent. tal. dos. Nr. X. S. 3 proszki dziennie.

Ulcus ventriculi. Wrzód żołądka okrągły, trawienny. Przy świeżym wrzodzie zalecić ścisłą dyetę, co godzinę łyżkę kwaśnego mleka, woda białkowa z cukrem, okłady lodowe na żołądek, spokój bezwzględny, opium. Dalsze leczenie polega na podawaniu środków alkalicznych, czy to w postaci

wód mineralnych, czy też soli alkalicznych, w szczególności Karlsbad.

Korzystne wyniki leczenia dają przepłukiwania wodą karlsbadzką lub rozczynami soli karlsbadzkiej prawdziwej lub sztucznej, które mają i tę zaletę, że je stosować można i w razach, gdy picie wody karlsbadzkiej z innych powodów jest przeciwwskazanem.

W razie silnych bólów lub wymiotów są wskazane środki odurzające, ale bardzo ostrożnie, woda chloroformowa 2 — 3 łyżek uspokaja bóle, toż samo mentol, kokaina 10% 5 kropli na szklankę wody; w razie krwotoków żołądkowych postępowanie lecznicze jak przy Haematemesis. Obok tego postępowania leczniczego dyeta powinna być pożywna a lekko strawna z wykluczeniem wszelkich napojów wyskokowych lub CO_2 zawierających, kwasów, tłuszczów i pokarmów korzennych. Gdy chorego z powodu silnych bólów, gwałtownych wymiotów lub żołądkowych krwotoków nie można stosownie żywić, wskazane są lewatywy odżywcze.

Często towarzyszące zaparcie stolca usuwać należy lewatywami.

1156. **Rp.** Argent. nitrici 0·20; Aq. dest. 200·0. S. 4 razy dnia po łyżce.

1157. **Rp.** Chloroformii 1·00; Aq. dest. 120·00; Bismuth. subnitr. 3·00. D. Co godz. łyżkę.

1158. **Rp.** Sal. therm. carolin. 100·0. DS. Co dzień naczczo łyżeczkę w ½ szklanki letniej wody zażyć.

1159. **Rp.** Natr. bicarb.; Magn. ustae *āā.* 15·00. MDS. 3 razy dziennie na koniec noża zażyć;

1160. **Rp.** Menthol. 1·0; Spirit. 2·50; Aq. dest. 200·0. S. W razie bólów łyżyczkę na pół szklanki wody.

1161. **Rp.** Natr. bicarb. 5·00; Morph. mur. 0·10. Mfp. div. in dos. XII. DS. 3 proszki dziennie.

1162. **Rp.** Magister. bismuth. 5·00; Codeini m. 0·20. Mfp. div. in dos. X. S. 3 proszki dziennie.

1163. **Rp.** Codeini ph. 0·02; Natr. bicarb. 0·50. F. pulv. Dtd. XII. S. 2—3 proszki dziennie zażyć.

W razie krwotoku:

1164. **Rp.** Solut. Adrenalini Clin (1:1000); Aq. menthae piper. *āā.* 5·0. S. Co godzinę 5—10 kropli zażyć.

Uraemia zob. **Morbus Brighti.**

Urticaria. Pokrzywka. Starać się o wyszukanie i usunięcie przyczyny cierpienia. Takimi są: pasożyty skórne (pluskwy, pchły), nieżyty przewodu pokarmowego, u kobiet zboczenia w narządzie rodnym. Jako leczenie symptomatyczne skierowane przeciw swędzeniu i pieczeniu skóry polecić używanie:

1165. **Rp.** Aceti vini, Aq. dest. *āā.* 100·00; Acidi

salicyl. 1·00. S. Zewnętrznie.

1166. **Rp.** Menthol. 5·0; Chloroform., Aether. sulf., Spir. camphor. *āā* 15·00. S. Zwilżać lekko skórę.

1167. **Rp.** Chloroform.; Glycerin. p. *āā*. 50·0. Po zwilżeniu skórę pudrować.

Przy powtarzającej się pokrzywce, kąpiele i wewnętrznie:

1168. **Rp.** Chinin. muriat., Ergotin. *āā*. 0·15; Extr. belladon. 0·003; Glycerin. q. s. ut. f. pill. Nr. XXX. S. 6—16 pigułek dzien.

1169. **Rp.** Atrop. sulf. 0·005; Aq. dest., Glycerin. p. *āā*. 2·0; Pulv. tragacanth. q. s. ad pill. Nr. X. S. 2 pigułki dziennie.

Vaginismus. Pochwica. Usunięcie zmian chorobowych miejscowych i owrzodzeń, zapalenia i t. p., jeżeli się znachodzą. Poprawa stanu ogólnego i podawanie środków uspokajających ustrój nerwowy. Gdy objawy niezbyt jeszcze gwałtowne a przyczyną choroby jest niedokładny stosunek płciowy, wpływ moralny, środki znieczulające miejscowo, aby umożliwić coitum.

1170. **Rp.** Cocaini muriat. 1·0; Aq. dest. 30·0; Spir. vini rect. 2·0. DS. Do pędzlowania.

albo:

1171. **Rp.** Extr. bellad. 1·0; Vaselini 15·0. Mf. ungu. DS. Na wacie między wargi na noc zakładać.

Można też polecić okłady z wody Goularda, pędzlowanie rozczynem azotanu srebrowego 1:50 lub rozczynem kwasu karbolowego 1:30. Rozszerzanie powolne wnijścia pochwowego rozszerzaczami.

Jeżeli przypady gwałtowne: wycięcie błony dziewiczej i nagłe rozciągnięcie wnijścia pochwowego sposobem tępym po poprzednim zachloroformowaniu chorej.

Vaginitis zob. **Fluor albus.**

Varicella. Ospa wietrzna, ospówka. Lżejsze przypadki nie wymagają leczenia, prócz lekkiej dyety, oraz pozostania w pokoju, zwłaszcza w chłodniejszej porze roku. Swędzenie usuwa się obfitemi zasypkami, owrzodzenia wymagają opatrunków. Należy zwracać uwagę na zdarzające się powikłanie z zapaleniem nerek, wskutek czego po 3 tygodniach badać mocz.

1172. **Rp.** Acidi phosphor. dil. 1·00; Aq. deslil. 80·00; Syr. rub. idaei 20·00. DS. Co 3 godz. łyżeczkę.

1173. **Rp.** Acidi salicyl. 0·50; Alumin plumosi 50·00. Mfp. S. Zasypka.

Variola vera. Ospa. W okresie zwiastunów, przeczyszczenie. Przewietrzać pomieszkanie, ciepłota pokoju 14—15° R., lekkie przykrycie chorego, dyeta pożywna płynna, mleko, mocny rosół z żółtkiem. Dużo wody, orszada, woda z wi-

nem. Przeciw bólom głowy lodowe okłady. Napięcie skóry łagodzić smarowaniem tłuszczów (oliwa, waselina, 5% maść borowa). Kąpiele ciepłe, a gdy to niemożebne, zmywania ciepłą wodą, zwłaszcza twarzy i powiek. Płukanie: 2% Kali chloricum, 3% kwas borowy.

1174. **Rp.** Kali chloric. 5·0; solve in Infus. flor. tiliae 300·00; Trae laudan. 1·00; Mell. rosati 10·00. DS. Płukanie.

1175. **Rp.** Tannin. puri 1·00; Alumin. 0·50; Kali bromat. 5·00; Mucilag. gum. ar. 25·00; Aq. dest. 200·00. DS. Płukanie.

Przeciw wymiotom pigułki lodowe lub wstrzyknięcie morfiny w okolicę dołka podsercowego.

W razie bezsenności:

1176. **Rp.** Chloralhydrat 3·00; Aq. dest. 60·00; Syrup. rubi id., Mucilag. gum. ar. *āā.* 20·00. DS. Połowę na raz użyć.

1177. **Rp.** Sulfonali 0·50; Dtur. tal. dos. N. V. S. Na noc proszek w herbacie lub rosole.

Zaraz po wybuchu wysypki dać na głowę, twarz i szyję maskę z płótna, (pozostawiwszy otwory na nos, oczy i usta), posmarowaną pastą:

1178. **Rp.** Acid. carbol 3·00; Amyli, Ol. amygdal. dulc. *āā.* 50·00. F. Pasta. S. Zewnętrznie.

Resztę ciała smarować często:

1179. **Rp.** Acid. salicyl. 3·00; Amyli 30·00; Glycerin. neutr. 70·00. Mf. Pasta.

W osłabieniu serca: kamfora, wino, koniak na pół z wodą z żółtkiem i cukrem, co godzinę łyżkę. Ropnie wcześnie otwierać.

Vitia cordis. W a d y s e r c a. W okresie wyrównania stosowne żywienie, mleko, mięso bez korzeni; osobom chudym więcej tłuszczów, otyłym tychże zabronić.

Wzbronione również napoje wyskokowe, prócz lekkich win. Ruch, a mianowicie po równi, lub po miernych wzniesieniach gór, z wyjątkiem, gdy chorzy dostają duszności, zawrotów głowy, lub nieregularności tętna, gimnastyka lecznicza, kąpiele solne letnie. Unikać wzruszeń. Uregulować stolec. Kąpiele w Nauheim lub sztuczne z kwasem węglowym fabr. »Tlen«. (Tabletki dra Sedlitzkiego do kąpieli à la Nauheim).

Wobec braku wyrównania leżenie w łóżku.

1180. **Rp.** Infus. digitalis e 1·0—1·5 ad 150·00; Syrup. simpl. 20·00. MDS. Co 2 godz. łyżkę.

1181. **Rp.** Trae digital. 2·50; Aq. lauroc. 8·00. MDS. 3 razy dziennie po 15 kropli.

1182. **Rp.** Pulv. fol. digitalis 0·10; Diuretin (Knoll) 1·0; Sacchari 0·30. Mfp. dent. t. dos. N. X. S. Co 2 godziny proszek.

Jeżeli po użyciu digital. tętno mocniejsze, regularniejsze, ilość moczu większa,

to przestać na parę dni podawać.

1183. **Rp.** Trae strophanti; Aq. lauroc. *āā.* 10·00. S. 3 razy dziennie po 10 kropli. (Dzieciom od 5—10 lat do 5 kropli dziennie).

1184. **Rp.** Trae cacti grandifl. 5·0; Trae convalar. maj. 10·0. DS. 3 razy dnia po 15 kropli.

1185. **Rp.** Trae nerii oleand. 5·0; Trae adonis vernalis. 10·0. S. 3 razy dz. po 15 kropli.

1186. **Rp.** Coffeini natro.-benz. 2·00; Sacchari 5·00. Mfp. div. in dos. 20. S. 5—8 proszków dziennie.

1187. **Rp.** Theobrom. natr.-benz. 0·10; Sacchari albi 0·20. Mfp. d. tal. dos. 20. S. Co 2 godz. proszek.

1188. **Rp.** Sparteini 0·02; Sacch. albi 0·30. Mfp. dtal. dos. N. X. S. 2—3 proszki dziennie.

1189. **Rp.** Inf. conval. maj. e 6·00 ad 180·00; Coff. natrobenzoic. 2·00; Syr. simpl. 20·00. D. S. Co 2 godziny łyżkę.

1190. **Rp.** Digaleni fabr. Hoffman et La Roche scat. orig. S. 1/2—1 cm. 3 razy dziennie zażyć.

1191. **Rp.** Trochisci nitroglycerin à 0·001; Tal. dos. X. S. W razie napadu duszności, osłabienia akcyi serca 1/4—1 pastylki.

1192. **Rp.** Sol. nitroglycerin alkoh. (0·3%) 1·0; Alcohol 5·0. S. 3 razy dn. 5—6 kropli.

1193. **Rp.** Inf. fol. digital. 1·5:150·0; Natr. jodat. 3·5—5·0. MDS. Co godzinę łyżkę w mleku.

1194. **Rp.** Kali jodati 10·00; Aq. dest. 200·00. DS. Rano i wieczór 1/2—1 łyżki.

1195. **Rp.** Infus. adonis vern. e 5·00 ad 180·00; Syrup. rubi id. 20·00. S. Co 2 g. łyżkę.

1196. **Rp.** Spartein. sulfur. 0·10; Aq. dest. 180·00; Syrup. sacchar. 20·00. MDS. Co 2 godz. łyżkę.

1197. **Rp.** Tinct. fruct. immat. nerii oleandri 10·00. DS. 2—3 r. dzien. po 20 kropli.

Przy objawach obrzęku płuc:

1198. **Rp.** Inf. flor. arnicae e 8·00 ad 180·00; Liquor ammonii anis. 2·0; Syrup. cort. aurant. 20·0. MDS. Co godzinę łyżkę.

Przeciw puchlinie nacięcia obrzękłej skóry, jużto lancetem lub małym trójgrańcem, poczem opatrunek aseptyczny. W razie duszności gorczycznik na okolicę serca, moczenie nóg w gorącej wodzie, wstrzykiwanie morfiny, w razie silnego bicia serca, blaszanka z zimną wodą na okolicę serca.

1199. **Rp.** Diuretin (Knoll) 10·0; Aq. dest. ad 200·0. S. Co 3 godziny łyżkę.

1200. **Rp.** Theocini natr. acet. 1·00; Infus. adon. vern. e 5·0:150·0 S. 3

r. dz. po łyżce stołowej (Tinger).

Volvulus zob. **Ileus.**

Vulvitis. Zapalenie sromu. Pierwszym warunkiem leczenia jest utrzymanie sromu w czystości i sucho, unikać drażnienia, polecić spokój, kąpiele ciepłe nasiadowe, następnie srom wysuszyć unikając tarcia, okłady z wody Goularda, z 2% octanu ołowiowego zasadowego, z 1—2% kwasu karbolowego, z 2—4% kwasu borowego. Jeżeli są nadżerki, to maść cynkowa, salicylowa, pudrować pudrem salicylowym, lub zasypać proszkiem składającym się w równych częściach z jodoformu i dermatolu lub proszkiem składu:

1201. **Rp.** Jodoformi 4·0; Tannini 1·0; Magist. bismuth. 6·0. Mf. pulv. D. in scatula. S. Do zasypywanin.

Ropnie otworzyć. Jeżeli zapalenie sromu jest następstwem chorób wyższych dróg rodnych n. p. rzeżączki pochwy, raka macicy, przetok moczowych, należy usunąć przyczynę; toż samo, jeżeli przyczyną jest niedokrwistość, zołzy, kiła, należy oprócz leczenia miejscowego, zastosować leczenie ogólne.

CHOROBY OCZU.

Conjunctivitis catarrhalis.

Nieżytowe zapalenie spojówki.

W przypadkach ostrych i przewlekłych silniejszego stopnia, ze znaczniejszem rozpulchnieniem spojówki i wydzieliną obfitą, lapisowanie 1% rozczynem nitr. arg. lub 5% protargolem. Obecność następowego wrzodu rogówki (ulcus corn. catarrh.) nie zmienia tego leczenia, a nakazuje prócz tego zapuszczać atropinę dla zapobieżenia następowej iritis. Opaska jak wogóle w zapaleniach spojówki przeciwwskazana.

Rp. Arg. nitr. cryst. 0·5; Aqu. dest. 50·0. Dtr. ad vitr. nigr. S. Do rąk lekarza.

Rp. Protargoli 2·5; Aqu. dest. 50·0. Dtr. ad vitr. nigr. S. Do rąk lekarza.

W przypadkach przewlekłych, lżejszych o wydzielinie skąpej zapuszczanie 2—3 razy dziennie jednej z następujących wód ocznych:

Rp. Acidi borici 1·50; Aqu. dest. ferv. 50·00; Zinci sulfur. 0·25. MDS. Woda do ócz.

Rp. Collyr. adstr. lut. 30·00; Aqu. dest. 20·00. Detr. ad vitr. nigr. DS. Woda do ócz *).

Rp. Plumbi acet. perf. neutr. 0·25—0·50; Aqu. dest. 50·0; Solv. filtra. DS. Woda do ócz.

Octan ołowiu jest przeciwwskazany wobec wrzodów lub złuszczeń nabłonka rogówki, powstałyby bowiem nieuleczalne białe zaćmienia z inkrustacyi ołowiem. Używając jakichkolwiek wód ocznych, należy unikać zapuszczania późnym wieczorem.

---

*) Jakkolwiek Collyr. adstr. lut. wedle ostatniej farmakopei austr. o połowę jest słabsze niż dawniej, przecież dzięki różnorodnym swym częściom składowym (Zinc. sulf., ammon. chlor., camphora, spir. vin., crosus) bez rozcieńczenia zanadto silne sprawia pieczenie.

Wskazanie przyczynowe nakazuje wystrzegać się wszelkich zewnętrznych szkodliwości, jak: kurz, dym itp., nadto w przypadkach przewlekłych zwrócić uwagę, czy katar spojówki nie ma lokalnej przyczyny w innych cierpieniach, jak blepharadenitis, blennorrhoea sacci lacr., ectropium, distichiasis, u starszych wreszcie złogi wapniste w gruczołach Meiboma. Wówczas obok zwykłego, wskazane leczenie przyczynowe.

Conjunctivitis crouposa.

Włóknikowe zapalenie spojówki.

Jestto tylko silniejszy katar oczny z wypociną krzepnącą w postaci szarej błonki włóknikowej na powierzchni spojówki. Wydarza się wyłącznie niemal u dzieci.

W okresie tworzenia się błonek unikać kauteryzowania, a polecić tylko zapuszczanie co 2—3 godz. roztworu sublimatu 1:5000 lub 3% kwasu borowego obok okładów lodowych (3—4 razy dziennie po 1 godz.). Gdy po kilku dniach błonki się oddzielają, leczyć jak zwykły katar ostry.

Rp. Acidi borici 3·00; Aqu. dest. 100·00. DS. Woda do ócz.

Rp. Sublim. corros. 0·02; Aqu. dest. 100·00. DS. Woda do ócz.

Conj. blennorrhoica adultorum.

Zapalenie wiewiórowe spojówki u dorosłych.

Śluzoropotok ostry jest zawsze następstwem zakażenia spojówki jadem trypra (2—4 dni po infekcyi). W obrazie choroby góruje: 1) silny obrzęk powiek zwłaszcza górnej, 2) poduszkowate obrzmienie spojówki gałki (chemosis), 3) znaczne rozpulchnienie i jednostajne ciemno czerwone zabarwienie spojówki, przez co zacierają się obrysy gruczołów Meiboma, 4) obfita wydzielina, która w pierwszych 2—3 dniach bywa brudno krwawą, łatwo krzepnącą, do opłuczyn mięsnych podobną, później zmienia się w ropną. Wydzielina ropna w odróżnieniu od kataralnej nie układa się w nitki, ale miesza się jednostajnie z łzami. W wątpliwych przypadkach rozstrzyga obecność rzeżączki części rodnych lub wykazanie gonokoków w wydzielinie spojówkowej.

Rokowanie zawsze wątpliwe, grozi bowiem zropienie rogówki przebiegające pod formą wrzodu lub abscesu. Rzadszem i mniej niebezpiecznem powikłaniem jest łuszczka, wydarzająca się jednak w późniejszych dopiero okresach.

Leczenie: Przedewszystkiem uchronić drugie oko od zakażenia szczelnym opatrunkiem (na oko zwitek waty, który pokrywa się owalnym płatkiem borlintu, od biedy zwykłego płótna lub ceratki, brzegi przytwierdzić do skóry kolodyonem, na to założyć zwykły monoculus). Opatrunek ten zmieniać należy codzień tak długo, dopóki przez leczenie nie usuniemy wydzieliny ropnej z oka chorego.

W okresie I (wydzielina surowicza) wskazane przepłukiwanie co $1/2$ godz. worka spoj. sublim. 1 : 5000, tudzież okłady lodowe stosowane przez dzień i noc, a zmieniane co parę minut. Wobec gwałtownych bólów 6—7 pijawek na skroń.

Z chwilą, gdy wydzielina przybiera charakter ropny (II lub III dzień choroby) przystąpić do energicznego kauteryzowania 2%—3% rozczynem nitr. argenti. Lapisować wystarcza 1 raz dziennie — w cięższych przypadkach, gdy strup po lapisie się oddzielił nawet 2 razy dnia. Rozczyn arg. nitr. zastąpić można 10% roztworem protargolu, który jako mniej drażniący można już od razu stosować w przypadkach, gdzie wydzielina nie okazuje skłonności do krzepnienia w błonki. Gdy nastąpił wrzód lub absces rog., zrazu (obok lapisowania) atropinę, gdyby jednak wrzód głęboki groził przebiciem $1/2$% eserynę lub 2% pilokarpinę.

Przy odwijaniu powiek zachować jaknajwiększą ostrożność, unikać ugniatania oka lub dotykania rogówki. Gdyby delikatne odwinięcie powiek wobec wrzodu rogówki było niemożliwe, ułatwi to i na przebieg wrzodu korzystnie wpłynie, rozcięcie zewnętrznego kącika powiek (kantoplastyka prowizoryczna).

W przypadkach lekkich, lapisowanie usuwa doszczętnie chorobę; w cięższych, pozostaje przerost spojówki znany pod nazwą: conjunctivitis blennorrhoica chronica, przypominający trachoma papillare. Wówczas przejść należy do tuszowania siarkanem miedzi in subst.

Rp. Arg. nitr. cryst. 1·0—1·5; Aqu. dest. 50·0. Dtr. ad vitr. nigr. S. Do rąk lekarza.

Rp. Protargoli 5·0; Aqu. dest. 50·0. Dtr. ad vitr. nigr. S. Do rąk lekarza.

Blennorrhoea neonatorum.

Zapalenie wiewiórowe spojówki u noworodków.

Śluzoropotok noworodków różni się od takiejże choroby dorosłych tylko lżejszym stopniem objawów zapalnych i łagodniejszym przebiegiem. Czas występowania 2—5 dni po urodzeniu się. Charakterystycznym jest tylko brak okresu wydzieliny surowiczej. Wydzielina zjawia

się tu odrazu w formie ropnej, do gęstej śmietany podobna. Leczenie jak u dorosłych.

Dla zapobieżenia chorobie w każdym przypadku fluor albus u rodzących przeciwgnilne przestrzykiwania pochwy, u noworodków zaś wnet po przyjściu na świat zapuszczenie do öcz kropli 1—2% lapisu, albo 10% protargolu.

Conjunctivitis follicularis.

Zapalenie spojówki grudkowe.

Cierpienie to przypominające I okres jaglicy da się jednak odróżnić na podstawie:

1) umiejscowienia na dolnej tylko spojówce, 2) regularnego ułożenia mieszków limf. w szeregach, 3) powierzchownego ułożenia i barwy różowawej.

Leczenie: pędzlowanie 2% acet. plumb., poczem obficie wodą spłukiwać. W lżejszych przypadkach zapuszczanie 2—3 razy dnia $\frac{1}{2}$% plumb. acet.

Rp. Plumb. acet. neutr. 2·0; Aqu. dest. 100·00.
Solv. Filtra. DS. Do pędzlowania.

Trachoma. Jaglica.

Leczenie: w formie ostrej, względnie rzadkiej (obrzęk powiek, chemosis, w rozpulchnionej spojówce powiek drobne, głęboko ukryte ziarna jaglicowe) okłady lodowe, częste przepłukiwania rozczynem sublimatu (1:5000), głównie jednak lapisowanie 1—2% rozczynem argent. nitr. Po ustąpieniu objawów ostrych leczyć jak formę przewlekłą.

Leczenie jaglicy przewlekłej zależy od każdorazowego okresu choroby. W każdym przypadku, gdy spojówka jest rozpulchniona, a wydzielina obfita, należy rozpocząć od lapisowania. Z ustąpieniem zbytniej wydzieliny chodzi o usunięcie zmian przerostowych (ziarna i przerosłe brodaweczki). Środki do tego służące są następujące:

1. Systematyczne tuszowanie cum cupr. sulf. in subst. tak długo, aż spojówka nie stanie się gładką i bladą. Środek ten jednak może być przeciwwskazany chwilowo, jeżeli wystąpi świeży naciek, wrzód lub ostra łuszczka wśród żywego nastrzyknięcia rzęskowego. Wówczas wrócić do lapisu, aż do ustąpienia nastrzykania rzęskowego.

2. Systematyczne pocieranie odwiniętych spojówek wacikiem, zwilżonym w rozczynie (1:2000) sublimatu,

3. Gdzie przeważają ziarna jaglicowe, a są powierzchowne, najkorzystniej zastosować wygniatanie bądź to

przez uciskanie załamka chwyconego pomiędzy paznogciowe powierzchnie obu palców dużych, bądź też osobną »ad hoc« pensetą Knappa. Po wygnieceniu, które czasem wypadnie powtórzyć, okłady lodowe, przestrzykiwanie sublimatem, a po kilku dniach powrót do leczenia zwykłego (lapis względnie cuprum).

4. Nielicznie rozsiane, a do wygniecenia zagłębokie lub zbyt młode ziarna jaglicowe, można pojedyńczo wypalać galwanokauterem Settler-Niedena.

5. W przypadkach ciężkich, opierających się leczeniu powyższymi środkami, przy znacznym przeroście załamka, skraca znacznie przebieg wycięcie częściowe załamka wedle Heisratha. Metoda ta, jakkolwiek ma swoich przeciwników, wolną jest przy umiejętnem wykonaniu od wszelkich szkodliwych następstw.

W przypadkach lekkich lub na ukończeniu leczenia, można pędzlować cum plumb. acet. (cave przy wrzodach) lub zasypywać proszek tanninowy z kw. borowym w stosunku 1 : 3. Gdzie niemożliwem jest leczenie przez lekarza, wskazanem jest przynajmniej zapuszczanie roztworu cupr. sulf. lub tanniny.

Rp. Cupr. sulf. 1·00; Glycerini puri 15—20·00.
DS. Krople do ócz (1—2 kropli raz dziennie).

Lub też gdzie wskazana ostrożność:

Rp. Tannini puri 1·00; Glycerini puri 8—15·00.
DS. Krople do ócz (1—2 kropli raz dziennie).

Dobrze jest zmieniać te środki, aby wykluczyć wpływ przyzwyczajenia. Powikłania, jak łuszczka i wrzody nie wymagają zazwyczaj osobnego leczenia. Przyczyną przewlekania się powikłań mogą być następstwa jaglicy, jak distichiasis, trichiasis, blepharophimosis, entropium. Stany te wymagają operacyi. Aż do chwili oper. należy baczną zwracać uwagę na rzęsy i często epilować wadliwie rosnące lub wkręcone.

Kerato-conjunctivitis phlyctaenulosa.

Pryszczykowe zapalenie spojówki i rogówki.

Wspólną cechą wszystkich postaci tego cierpienia, występującego pod formą pryszczyków na spojówce, lub rogówce, łuszczki, czy też miotełki naczyniowej, jest ich tło zołzowe.

Leczenie musi więc być nietylko miejscowe ale i ogólne: posilna dyetą (pokarmy mięsne, jaja, mleko, zdrowe suche mieszkanie, w zimie zażywanie tranu, w lecie kąpiele słone (Rabka, Iwonicz, Rymanów). Miejscowo: zasypywanie kalomelu przez czas dłuższy, nawet w parę tygodni po ustąpieniu cierpienia.

Rp. Calomel. vap. p. alcoholis. subt. pulv. 5·00.
DS. Proszek do ócz. Pędzelek.

Wobec znaczniejszej wydzieliny spojówkowej, lepiej zacząć leczenie od lapisu, a później dopiero przejść do kalomelu. Unikać kalomelu przy równoczesnem podawaniu jodku potasu, wywiązujące się bowiem przy tem połączenia jodu z rtęcią, działają silnie gryząco. W formie złośliwej (naciek głębszy, barwy szaro-żółtej) dążyć wpierw do oczyszczenia się nacieku za pomocą środków podanych w leczeniu wrzodów rogówkowych. Energiczniej jeszcze niż kalomel działa zmodyfikowana maść Pagenstechera.

Rp. Mercur praecip. flav. 0·15—0·2; Vaselini flavi 5·00. Mfung. DS. Maść do oka.

Środek ten wprowadza się bądź grubszą sondą okul., bądź pręcikiem szklanym pod powiekę, poczem zlekka masuje się palcem przez powiekę. Maść ta nadaje się szczególnie w formach naczyniowych kerat. phlyct. Gdzieby postępowanie to nie wstrzymało rozwoju miotełki naczyniowej, najlepiej przypalić galwanokauterem brzeg wrzodu znajdującego się na szczycie miotełki.

Conjunctivitis diphteritica.

Błonica spojówki.

Jest to najniebezpieczniejsza z chorób ocznych, u nas na szczęście rzadka, częstsza w północnych Niemczech. *Leczenie*: pierwszem zadaniem odosobnienie chorego dziecka i wstrzykiwanie surowicy swoistej. Miejscowo w okresie nacieku (deskowato twardy obrzęk powiek, naciek brudno szary w spojówce, zdjąć się nie dający) leczenie przeciwzapalne i przeciwgnilne, jak w conjunctivitis blennorrhoica: przestrzykiwanie pilne sublimatem i okłady lodowe, jednak miernie i bez przesady stosowane, przytem ogólne leczenie, t. j. w s t r z y k i w a n i e s u r o w i c y p r z e c i w b ł o n i c z e j. Francuscy okuliści radzą nadto smarowanie spojówki sokiem cytrynowym. W okresie ropienia i oddzielania się błon lapisowanie 2% rozczynem lub co lepiej cum lapide mitigato w miejscach już od błon wolnych. W okresie zbliznowacenia zmniejszają dolegliwości środki osłonne, jak mleko i maść borowa.

Combustio conjunctivae cum calce.

Oparzenie spojówki wapnem.

Sparzenie wapnem przedstawia obraz podobny do błonicy spojówki. Charakterystycznem jest mleczno-białe, zazwyczaj nie wyjaśniające się zaćmienie rogówki, o ile ta sparzoną została. Pierwszem zadaniem lekarza jest wydobyć starannie łyżeczką Daviela szczątki wapna.

kryjące się w fałdach spojówki, przyczem unikać wszelkiego spłukiwania, prócz chyba roztworem cukru trzcinowego, który zobojętnia wapno. Dla usunięcia bólów i objawów zapalnych okłady lodowe obok zapuszczania w pierwszych dniach 3—5% kokainy, w razie potrzeby z dodatkiem atropiny, na strupy zaś oparzelinowe zasypywanie jodoformu.

Rp. Cocaini mur. 0·3—0·5; Aqu. dest. 10·00. DS. Krople do ócz.

Rp. Jodoformi subtil. pulv. 5·00. Proszek do ócz.

W okresie zabliźniania rozrywać końcem tępej sondy świeżo powstające zrosty, aby zapobiedz symblepharon. W razie, gdyby takowe mimo to wystąpiło, operacya.

Keratitis parenchym. diffusa.

Miąższowe rozlane zapalenie rogówki.

Obraz choroby na szczycie rozwoju może nasunąć niewprawnym myśl łuszczki. Dla odróżnienia pamiętać należy, że naczynia nowo wytworzone w cierpieniu tem leżą w głębszych warstwach rogówki, stąd też przez zaćmienie rogówki wydają się brudno-czerwone, podczas gdy w łuszczce leżą powierzchownie, rozgałęz. się widocznie, a barwy są żywo czerwonej.

Leczenie musi uwzględnić tło, a więc w lues congen. natrium lub kal. jodat. wewnętrznie, w kile nabytej wcierania szaruchy. W okresie zapalnym (nastrzykanie rzęsk. i łzawienie) miejscowo poprzestać należy na zapuszczaniu atropiny dla zapobieżenia iritis. Zresztą posilne pożywienie, pobyt na świeżem powietrzu, a tylko wobec ciężkiego powikłania z iridokyklitis lub iridochorioiditis, ciemny pokój (ciemne okulary). Po ustąpieniu objawów zapalnych, przejść należy do środków wyjaśniających, jak kalomel, maść Pagenstechera, tra. opii crocata lub ol. terebintinae cum glycerin. *āā*. do zapuszczania 1 raz dziennie. W szeregu środków tych kalomel jest najłagodniejszym, ol. terebint. najsilniej drażniącym środkiem. Od kalomelu więc zacząć należy i zwolna do coraz silniejszych przechodzić.

Rp. Natr. jod. 5—8·00; Aqu. dest. 200·00. DS. Po dwie łyżki dziennie.

Rp. Ung. ciner. 1·50—2·00. D. t. d. Nr. 30. DS. Po 2 pak. do wcierania.

Rp. Ol. terebint. rectific., Glycerini *āā*. DS. Jednę kroplę raz dziennie zapuszczać do oka.

Ulcera corneae. Wrzody rogówki.

Zawdzięczają one swe powstanie zakażeniu miejscowemu na tle exkoryacyi rogówki. Dla tego to obok drobnych

urazów rogówki, ciał obcych, trichiasis, entropium, lagophthalmus, exophthalmus) najczęstszą przyczyną wrzodów rog. są zapalenia spojówki, gdzie wydzielina śluzowo-ropna stanowi materyał zakaźny. Odróżniamy więc:

1) Wrzody kataralne, charakteryzujące się swem położeniem obwodowem i kształtem półksiężycowym.
2) Wrzody na tle jaglicy.
3) Wrzody na tle śluzoropotoku.
4) Wrzody na tle błonicy.
5) Wrzody urazowe.

Zboczeniom stanu ogólnego zawdzięczają swoje powstanie wrzody po Keratitis phlyctaenulosa, tudzież po herpes corneae febrilis.

Leczenie zależy od etiologii. Wrzody następowe goją się pod wpływem leczenia choroby spojówki (Trachoma, conjunctivitis blennorrhoica, conjunctivitis catarrhalis). Obok tego dla zapobieżenia iritis, należy utrzymać źrenicę w rozszerzeniu za pomocą atropiny. W leczeniu wrzodów pierwotnych rogówki zależy postępowanie od stadyum wrzodu. W okresie progresyi, tj. wobec silniejszego nastrzykania rzęskowego, żółtawego zabarwienia dna i brzegów wrzodu, należy dążyć wpierw do oczyszczenia nacieku. W przypadkach lżejszych osiągamy to przez zapuszczanie atropiny, zapruszanie jodoformem i opaskę. W przypadkach cięższych wskazane jest obok atropiny zapuszczanie sublimatu 1 na 5000 co 1—$^1/_2$ godz., ciepłe okłady z siemienia lnianego przez kilka godzin dziennie, na noc jodoform i opaska. Wobec wrzodów głębszych, gdzie grozi przebicie, lub zachodzi obawa zniszczenia przeważnej części rogówki, lepiej jest (zwłaszcza przy wrzodach obwodowych) zastąpić atropinę pilokarpiną lub eseryną, środki te bowiem obniżając ucisk śródoczny, poprawiają odporność rogówki. Dopokąd wrzód wybitnie ropny (np. ulcus serpens corneae) jest niezbyt rozległy, najlepszym środkiem wstrzymującym jego rozwój jest przypalenie galwanokauterem. Przy większych jednak rozmiarach wrzodu lub abscesu rogówki wskazaną będzie keratotomia wedle Saemischa.

Doprowadziwszy leczeniem tem wrzód do oczyszczenia się (oko blade, dno wrzodu już zaledwie szare lub zupełnie czyste) przystąpić należy do przyspieszenia regeneracyi przez środki lekko drażniące, a zarazem wyjaśniające, jak kalomel i maść Pagenstechera.

Maculae corneae. Plamy na rogówce.

Łatwo je odróżnić od nacieków zapalnych, uwzględniając: 1) brak nastrzykania rzęsk. 2) ostre odgraniczenie, 3) barwę białą lub niebieskawą, 4) gładką zwierciedlącą powierzchnię.

Tylko świeże plamki można do pewnego stopnia wyjaśnić przez dłuższe stosowanie środków podanych przy Keratitis parenchym. diff. Plamy grubsze, zasłaniające źrenicę, dają wskazanie do iridectomii optycznej. W celu kosmetycznym można szpecące plamy uczynić mniej widocznemi przez tatuowanie, co w przypadkach odpowiednich może również korzystny wpływ wywrzeć na bystrość wzroku.

Staphyloma corneae. Garbiak rogówki.

Garbiaki częściowe bez względu na stopień upośledzenia wzroku, jaki wywołują, dają wskazanie do iridectomii, aby ocalić wzrok podupadający skutkiem podwyższenia ucisku śródocznego. W razie wrośnięcia źrenicy całkowitego w bliznę, można przy utrzymanem poczuciu światła (światło stoczka na 6 m., lokalizacya dobra) przez iridectomię nawet wzrok przywrócić.

Garbiaki całkowite, o ile wywołują dolegliwości przez swe rozmiary, a utrzymane jest poczucie światła, mogą być usunięte drogą operacyjną (Wecker, Knapp). Wobec braku jednak poczucia światła, zwłaszcza przy równoczesnym wydęciu twardówki, wskazaną jest enukleacya gałki ocznej.

Iritis, iridokyklitis.

Zapalenie tęczówki i ciałka rzęskowego.

Prosta iritis zdradza się:

1) Nastrzykaniem rzęskowem,

2) Często zmętnieniem cieczy wodnej, czasem obecnością ropy w przedniej komórce (iritis suppur.).

3) Zmianą barwy tęczówki (porównaj z okiem II-em).

4) Zatarciem promienistego rysunku właściwego tęczówce.

5) Obecnością tylnych przyczepień, łatwo uwidaczniających się po zapuszczeniu atropiny. Jestto najczęstszy objaw iritis.

6) W pewnych przypadkach szarymi osadami na tylnej części rogówki (Iritis serosa).

Nie rzadko przechodzi zapalenie na ciałko rzęskowe, co przynajmniej w ostrych przypadkach zdradza się silnym bólem przy dotykaniu okolicy ciałka rzęskowego (Irydokyklitis).

Leczenie. Ponieważ iritis, pomijając wrzody i zapalenia rogówki, jest zawsze niemal następstwem chorób ogólnych (syphilis w około 70% przypadków, rheumatismus, diabetes mellitus, tuberculosis, gonorrhoea) więc przedewszystkiem leczenie ogólne zależnie od etiologii

a więc: wcierania ung. ciner., kalium jod. interne, natr. salicyl. i t. d. W przypadkach ostrych ciemny pokój, w lżejszych okulary dymne.

Miejscowo: zapuszczanie atropiny lub innych środków tak często, aby źrenicę do maximum rozszerzyć, w pierwszych dniach zatem co 2 do 3 godz., później rzadziej. Przy większej ilości tylnych przyczepień zapuszczanie atropiny z kokainą. Jeżeli źrenica opiera się rozszerzeniu, 6—7 pijawek na skroń. Z powodu bólów, tudzież dla przyspieszenia wessania, ciepłe okłady (zimne przeciwwskazane z wyjątkiem świeżej iritis traumatica). Wobec idiosynkrazyi do atropiny zapuszczanie duboizyny.

Rp. Atropini sulf. 0·05; Aqu. dest. 5·00. DS. Krople do oka.

Rp. Atropini sulf. 0·05; Cocaini mur. 0·15; Aqu. dest. 5·00. DS. Krople do ócz.

Rp. Duboisini sulfur. 0·025; Aqu. dest. 5·00. DS. Krople do ócz.

Rp. Scopolamin hydrobrom. 0·01; Aqu. dest. 5·0. DS. Krople do ócz.

Ophthalmia sympathica.

Zapalenie współczulne oczu.

Przyczyną choroby jest iridokyklitis traumatica oka 2-go po urazie przebijającym gałkę. Choroba w najlżejszym swym stopniu objawia się łzawieniem i łatwem nużeniem się oka (Iritatio symp.). Właściwe zapalenie symp. przebiega najczęściej pod formą ciężkiej iridokyklitis plast., rzadziej neuritis opt.

Leczenie: Enukleacya oka pierwszego, zresztą postępowanie, jak wogóle przy iridokyklitis: Kali jodat. wewnętrznie, w cięższych przypadkach wcierania szaruchy.

Następstwa w postaci seclusio i occlusio pupillae, dają wskazanie do iridectomii, ale dopiero po zupełnem uspokojeniu się oka.

Iridochorioiditis suppur. Panophthalmitis.

Ropne zapal. tęczówki i naczyniówki. Rop. zapal. całej jagodówki.

Oba te cierpienia, dla oka bezwzględnie zgubne, kończą się z reguły zanikiem gałki ocznej. Pierwsze charakteryzuje się obrzmieniem powiek wysokiego stopnia, obecnością chemosis, hypopion, tudzież reflexem żółtawym z głębi oka. Gdy choroba wzmogła się do panophtalmitis, do powyższych objawów przyłącza się wysadzenie gałki ku przodowi, nie rzadko także go-

rączka. Przyczyną bywa zakażenie ropne, bądź to po urazie przebijającym gałkę, bądź też przerzut na tle ropnicy, endocarditis ulcerosa, meningitis cerebrospin.

Leczenie: Ze względu na złe rokowanie, chodzi tylko o złagodzenie bólów i skrócenie choroby. Polecić więc należy ciepłe okłady, na noc wstrzyknąć morfinę; wobec rozwiniętej panophtalmitis, gdy zbliża się czas przebicia ropy, nacięcie twardówki w okolicy równika cięciem równoległem do brzegu rogówki lub evisceracya treści gałki ostrą łyżką. Enukleacya przeciwwskazana z powodu niebezpieczeństwa meningitis.

Ciała obce i zranienia oka.

Drobne a lekkie ciała obce znajdziemy zazwyczaj pod powieką górną lub dolną tuż ponad, względnie popod wolnym brzegiem powieki. Ukryte w załamku górnym, co bywa rzadziej, łatwo wykazać i wydobyć łyżeczką Daviela. Odpryski metaliczne, (zendra, opiłki żelazne) jeśli drobne, wbijają się powierzchownie tylko w rogówkę, skąd je, po poprzedniem znieczuleniu rogówki kokainą (5%) dokładnie wydobyć należy igiełką dyscysyjną lub t. z. dłutkiem rogówkowem. Ciała obce, tkwiące w komórce przedniej, wymagają już delikatniejszego zabiegu operacyjnego. Ciała obce, które przebiwszy twardówkę lub rogówkę, dostały się w głąb oka, sprowadzają z reguły utratę oka, bądźto za pośrednictwem chronicznej iridokyklitis plastica, bądź też panophthalmitis. Ważniejszem jest niebezpieczeństwo współczulnego zapalenia oka 2-go, dlatego w przypadkach podobnych wskazaną jest enukleacya. Tylko tam, gdzie ciałem obcem jest stal lub żelazo, można w świeżych przypadkach uniknąć enukleacyi, przez wydobycie elektromagnesem.

Wobec każdego cięższego zranienia oka, pierwszem zadaniem jest skrupulatna czystość i założenie opatrunku przeciwgnilnego. Specyalista oceni, jaki zabieg, a wzgędnie leczenie, będzie w dalszym ciągu wskazane.

Katarakta. Zaćma.

W rozwoju zaćmy odróżnić należy 4 okresy: 1. Cataracta incip., dająca się wykazać oświetleniem ogniskowem lub wziernikiem, gdzie jakiś wzrok jeszcze utrzymany. 2. Cat. intumescens, gdzie utrzymane już tylko poczucie światła, kom. przedn. płytka, soczewka niebieskawo-szara zaćmiona, okazuje połysk perłowej macicy i rysunek klinów. 3. Cat. matura, gdzie soczewka już dokładnie zaćmiona, barwa szara lub żółtawo-szara, komórka zaś wróciła do dawnej głębokości. 4. Cat. hypermatura: kom. przed. głębsza, z poza zeszczuplałej

kory przegląda żółtawe jądro; nie rzadko dołącza się zaćmienie torebki.

U dzieci nie należy wyczekiwać dojrzałości, ale operować (Discissio) już w pierwszych latach życia, aby uniknąć ordętwienia siatkówki (amblyopia ex anopsia) u dorosłych wskazaną operacya (extrakcya) dopiero w okresie dojrzałości zaćmy. Warunkiem odzyskania wzroku po operacyi jest zdolność rozpoznawania światła na 6 m. i lokalizacya dobra.

Glaucoma. Jaskra.

Niebezpieczna ta choroba nakłada na lekarza obowiązek wczesnego rozpoznania, aby nie zaniedbać odpowiedniej chwili do operacyi. W samym początku (okres zwiastunów) występują przelotne zamglenia wzroku, widzenia kół barwnych do koła światła, wreszcie mniej lub więcej wyraźne bóle w czole i głowie. Przedmiotowo w chwili napadu można już stwierdzić pewne objawy jaskry, które jednak po pewnym czasie ustępują. Gdy jaskra przechodzi w okres 2-gi (Glauc. evolutum) niema już przerw pomiędzy pojedynczymi napadami — oko stale okazuje wybitne zmiany:

1. Przekrwienie przednich żył rzęskowych.
2. Zamglenie rogówki, rozlane głównie w środku o powierzchni jakby pokłutej.
3. Komórka przednia płytka.
4. Tęczówka łupkowo szara.
5. Zrenica szeroka, często owalna, na bodźce nie oddziaływa.
6. Jako przyczyna wszystkich tych objawów, a zarazem jako najgłówniejszy objaw przedmiotowy — podniesienie ucisku śródocznego.

Zwolna wśród chwilowych remisyi i zaostrzeń, wzrok coraz niżej podupada, wreszcie poczucie światła ginie (Glauc. absolutum). Przebieg bywa ostry lub przewlekły. W pierwszym przypadku do opisanych objawów przyłącza się silniejsze nastrzykanie rzęskowe czasem chemosis, podmiotowo zaś gwałtowne bóle w okolicy oka i w głowie.

Jaskra prosta przebiega tylko z lekkiem stwardnieniem oka bez objawów zapalnych, bez bólów, wziernik zaś wykazuje exkawacyę tarczy dobrzeżną.

Leczenie: Środkiem radykalnym jest wczesne wykonanie iridectomii obwodowej i szerokiej. Mniej pewną jest sclerotomia. Aż do chwili operacyi wskazane są środki obniżające ucisk śródoczny jak zapuszczanie $^1/_2$% eseryny lub 2% pilocarpiny, które w miarę ciężkości przypadku zapuszczać należy co 3 do 2 godzin dziennie. Działanie ich jest bardzo korzystne, jednak tylko prze-

mijające. Nadto nie działają one tam, gdzie źrenica np. z powodu zaniku tęczówki nie zwęża się.

W jaskrze ukończonej (Glauc. absolut.) wskazane wypatroszenie gałki ocznej lub enukleacya.

Rp. Eserini salicyl. 0·025; Aq. dest. 5·00. DS. Krople do ócz.

Rp. Pilocarpini mur. 0·1; Aq. dest. 5·00. DS. Woda do ócz.

Hordeolum. Jęczmyk.

W razie, gdy już widnieje czop ropny — nacięcie. U osób bojaźliwych ciepłe okłady. Przy habitualnej skłonności do jęczmyków, dłuższe używanie maści z precipitatu białego lub żółtego.

Rp. Hydrarg. praec. albi 0·15—0·2; Vaselini flavi 5·00. DS. Maść na powieki.

Lub też:

Rp. Mercuri praecip. flav. 0·15—0·2; Vaselini flav. 5·00. MDS. Maść na powieki (do smarowania przed ułożeniem się do snu, w wielkości ziarna grochu między rzęsy).

Blepharadenitis.

Zapalenie gruczołków powiekowych.

W formie łuskowej i strupkowej maść z precipitatu białego lub żółtego, najwyżej 1—2% (silniejsze zbyt drażnią), pilne usuwanie strupów, zmywanie brzegów powiek wacikiem zmoczonym w wodzie kolońskiej. W formie wrzodziejącej, przypalenie cum lapide mitigato. Uwzględnić nadto przyczynę (scrophulosis, blenorrhoea sacci lacr.)

Chalazion. Gradówka.

Od jęczmyka różni się brakiem objawów zapalnych, tudzież punktem wyjścia z chrząstki powiekowej (Gruczoły Meiboma). Usunięcie za pomocą nacięcia od strony spojówki powiekowej cięciem równoległem do przebiegu gruczołów Meiboma, poczem galaretowatą treść wygnieść, a torebkę wyskrobać należy.

Blennorrhoea sacci lacrym.

Śluzoropotok woreczka łzowego.

Objawy: łzawienie, tudzież śluz ropiasty za uciskiem okolicy woreczka łzowego, wydobywający się z punktów łzowych. Od czasu do czasu przyłącza się ostre ropne

zapalenie woreczka łzowego (dacryocystitis) z ogólnymi objawami abscesu, charakteryzującego się tem, że odpowiada położeniem woreczkowi łzowemu, a nie przekracza ku górze lig. canthi int. Dacryocystitis nieleczona przebija na zewnątrz, a rezultatem jest przetoka woreczka łzowego.

Leczenie: W blennorrhoea sacci lacr., tudzież wobec przetoki niezbędnem jest systematyczne sondowanie przewodu noso-łzowego sposobem Bowmana. Rozpocząć należy od Nru 2-go. a kończyć na Nrze 4-tym. Po każdorazowem wyjęciu sondy (sonda leży $1/_2$ godziny) przestrzykać należy przewód noso-łzowy przez kanalik łzowy, za pomocą szprycki. Anela lub dobranego zakrapiacza sublimatem 1 na 5000. Gdy przy leczeniu tem już żadnej wydzieliny z wor. łzow. wycisnąć nie można, sondować jeszcze w rzadszych odstępach czasu dla zapobieżenia nawrotowi. Wiedzieć jednak należy, że tylko prawidłowe sondowanie prowadzi do celu, podczas gdy wywoływanie »par force« dróg fałszywych, zdradzających się krwotokiem z nosa lub przewódki łzowej, mści się zazwyczaj każdorazowem pogorszeniem stanu.

Przetoki granulujące goją się pod wpływem tego leczenia same, przetoki zaś o ścianach zabliźnionych wymagają nadto operacyi. Przypadki zbyt zadawnione z zarośnięciem przewodu noso-łzowego lub ze znacznem wydęciem wor. łzow. dają wskazanie do wycięcia woreczka łzowego.

Dacryocystilis. Zapalenie woreczka łzowego.

Gdy nie trwa nad 24 godzin, można często wyleczyć poronnie, przez wywarcie ucisku za pomocą wałeczka waty na woreczek łzowy i założenie staranne opaski uciskowej. Gdy jednak jest chełbotanie, należy przeciąć cięciem prostopadłem do skóry tuż popod lig. canthi int. Następnie zaś traktować, jak zwykły absces, a więc dla zapobieżenia sklejenia się brzegów rany wprowadzanie paska gazy jodoform. do woreczka tak długo, dopokąd wydzielina nie straci charakteru ropnego i obrzmienie zapalne nie ustąpi, poczem przejść należy do sondowania.

BADANIE BYSTROŚCI WZROKU I REFRAKCYI.

Bystrość wzroku wyraża się stosunkiem odległości, w jakiej dany przedmiot może być jeszcze rozeznanym, do odległości, w jakiej przez oko normalne rozeznanym być powinien. W skali druków poniżej podanej nagłówki

oznaczają odległości normalne w metrach. Kto więc D = 30 czyta tylko na 5 metrów, posiada bystrość wzroku = $^5/_{30}$ i t. d. Przy równoczesnem oznaczeniu refrakcyi należy badać w stałej odległości, nie mniejszej od 6 lub 5 metrów.

Jeżeli badany największych nawet nrów nie rozpoznaje w odległości 6 m., należy badać, na jaką odległość widzi i liczy palce. Liczenie palców odpowiada mniej więcej Nrowi 60 Snellena. Kto więc palce liczy tylko na 3 m., tego bystrość wzroku = $^3/_{60}$ = $^1/_{20}$.

Bystrość wzroku mniejsza od 1 wskazuje na zboczenia bądź to w przeźroczystości środków łamiących (zaćmienia rogówki, soczewki, ciałka szklanego) bądź na choroby siatkówki, nerwu wzrokowego lub naczyniówki, bądź też wreszcie na wady refrakcyi. Wadę refrakcyi stanowić może wzrok krótki (Mp.), nadmiarowy (Hp.) lub astygmatyzm. Jeżeli bystrość wzroku badana w dali (5—6 m.) okazuje się mniejsza od 1, podczas gdy w pobliżu czyta badany nawet najdrobniejsze druki do pewnej stałej odległości, wskazuje to na obecność krótkiego wzroku, wówczas należy oznaczyć największą odległość w której badany drobne druki jeszcze czytać potrafi. Będzie to t. zw. punkt dali wzrokowej. Stopień krótkiego wzroku w dyoptryach znajdziemy, dzieląc 100 (cm.) przez ową odległość: n. p. ktoś czyta Nr. 0·8 na odległość 50 cm. Mp. będzie = $^{100}/_{50}$ = 2 Dpt.

Dokładnie oznaczymy stopień Mp. empirycznie, oznaczając, jakie najsłabsze szkło wklęsłe najlepiej bystrość wzroku w dal poprawi. Na odwrót, w hypermetropii miarą stopnia wady będzie najsilniejsze szkło wypukłe, dające najlepszą bystrość wzroku. Hypermetropia istnieć może jednak i tam, gdzie bystrość wzroku w dal okazuje się prawidłową (t. z. Hp. facultativa), w takim razie miarą Hp. jest najsilniejsze szkło wypukłe, które bystrości wzroku nie pogarsza.

Jeżeli przy prawidłowej bystrości wzroku stwierdzamy zupełną niemożność czytania drobnych druków, wskazuje to na wadę akomodacyi. U osób młodych przed 43 rokiem życia bywa to wynikiem porażenia akomodacyi (»mydriatica«, przebyta dyfterya, zatrucie toksynami nieświeżych ryb, raków, kiełbas i tp.). U osób starszych jest to wada fizyologiczna: presbyopia. Postęp presbyopii unaocznia poniższa tabliczka (dla emetropów).

W r. 43 — 1 D.
» 50 — 2
» 55 — 3
» 60 — 4
» 65 — 4·5

Wartości te zmniejszają się u krótkowidzów o stopień myopii, u hypermetropów zwiększają się o stopień hypermetropii.

D = 0.5.

Przyroda czaruje nas urokiem barw i zachwyca powabem postaci, a widok jej zjawisk podnosi serce i koi cierpienia duszy. Czysta i zimna woda jest najlepszym napojem, bo nas pokrzepia a zdrowiu nie szkodzi. Sknera jest jako na skale jagody: ludziom nic po nich, jeno wronom gody. Kto daje a wymawia, szpetny ma zwyczaj, lepiej niech nie daje a wypominaniem daru nie zatruwa. Bieda a niedostatek to dwie bardzo odmienne rzeczy. Biedny nie posiada tego, co mu do utrzymania potrzeba: kto niedostatek cierpi, ten wprawdzie z biedy nie umiera, lecz nie posiada wielu rzeczy potrzebnych ale koniecznych.

D = 0.8.

Jednego naprawisz datkiem, drugiego zepsujesz, bacz zatem komu dajesz. Kto godnemu daje, sam zyskuje, ale nikomu nie dawaj bez miary i rozwagi, bo szybko ustaniesz. Nauka bez cnoty jako miecz, u szalonego i sobie i drugim szkodzi. Trudna zgoda z ogniem woda. Lenistwo idzie powoli, niedostatek za niem kroczy, a bieda dogania je szybko. Nawet przyjacielowi nie zwierzaj wszystkiego, lecz gdy to czynisz, wybierz znanego ci nie z mowy ale z czynu.

D = 1.25.

Najgorsza i jedyna prawdziwa niedola, okrom zbrodni, to strata ukochanej osoby. Nadzieja pokrzepia opuszczonego, pociesza go w biedzie i niedoli i chroni od rozpaczy. Kto sam kochany i innych kochaniem darzy, ten pewno bogaty jest w wielkie cnoty; wzajemne kochanie bowiem zwykle wielkich zalet jest wynikiem.

O L T Z B

D = 10.

L F N

D = 15.

B D

D = 30.

E

CHOROBY USZNE.

I. Małżowina uszna.

Othaematoma, (Krwiak ucha) powstaje skutkiem urazu, czasem samoistnie. Z początku zimne okłady, lód, później w lżejszych przypadkach: pędzlowanie jodyną, nacieranie jodwazogenem, miesienie i opatrunek uciskający. Przy znacznych rozmiarach, silnem napięciu skóry, wielkich bólach, zropieniu: wypróżnienie treści zapomocą trójgrańca albo nacięcia, usunięcie części obumarłych, opatrunek przeciwgnilny. Przeciw pozostałemu zniekształceniu i zgrubieniu: codzienne miesienie.

Erysipelas (róża), **Phlegmone** (ropowica), **Perichondritis** (zapalenie ochrzęstnej). Z początku leczenie przeciwzapalne, zimne okłady, lód, przyrząd chłodzący Leitera, okłady z *Liqu. Burowi.* Przy nagromadzeniu się ropy nacięcie, w razie potrzeby wyskrobanie schorzałej chrząstki, opatrunek przeciwgnilny. W gruźliczem zapaleniu ochrzęstnej *(Perichondritis tuberculosa)*, stosuje się zawiesinę jodoformu w glicerynie, jak w gruźlicy miejscowej innych części ciała.

Eczema (wyprysk). W wyprysku ostrym, przy silnem napięciu, przekrwieniu i znacznej bolesności skóry: unikanie mycia, albo moczenia chorej części wodą, okłady z *aq. Goulardi*, potem różne zasypki lub maści jak:

Rp. Zinc. oxyd., Amyl. tritic. *āā.* 25·0; Acid. salicyl. 1·0; Vaselin albi 50·0. Mf. ung. S. Maść.

Rp. Ung. diachyl. Hebrae; Acid. boric. *āā.* 10·0; Vaselin 20·0. Mf. ung. S. Maść.

Rp. Acid. tannic.; Glycerin *āā* 4·00; Ungt. rosat. 30·0; Acid. carbol. 0·30. Mf. ung. S. Maść.

Rp. Creolin 2·0; Vaselin 100·0. Mf. ung. S. Maść.

Rp. Ichtyol 1·0; Lanolin 10·0. Mf. ung. S. Maśc.

Przyschnięte strupy należy pierwej zmiękczyć i usunąć zapomocą letniej oliwy albo okładów z 2% rozczynu kw. borowego, lub też *Liquor alumin. acet.*
Miejsca czerwone, starte i pozbawione naskórka nasmarować grubo maścią i pokrywać grubą warstwą waty. Opatrunek ten należy zmieniać w początku codzień, później co 2—3 dni. Miejsca owrzodziałe i rozpadliny przyżega się 3—5% azotanem srebrowym, lub też stosuje się:

Rp. Chrysarobini 5·0; Lanolini 20·0. Mf. ung. S. Maść.

W wyprysku suchym, swędzącym i łuszczącym się używa się obok maści jeszcze przetworów dziegciowych lub siarczanych jak:

Rp. Zinc. oxyd., Amyl. tritic. *āā.* 12·0; Acid. salicyl. 0·50; Vaselin alb. 25·0; Sulfur. prp., Ol. rusci *āā.* 5·0. Mf. ung. S. Maść.
Rp. Pic. liquid. 4·0; Spirit. vin. 6·0., albo:
Rp. Ol. cadin 2·0; Glycerin 30·0., albo:
Rp. Ol. fagi 10·0; Glycerin 5·0; Ung. emoll. 40·0. Mf. ung. S. Maść.
Rp. Tct. rusci 10·0. S. Do nacierania.

Obok środków miejscowych często wskazane jest leczenie ogólne skrzepiające: żelazo, tran, Sol. Fowleri, leczenie dyetyczne i t. d.

Herpes auriculae (opryszczki). Posypywanie proszkiem albo smarowanie maścią borową.

Combustio (oparzenie). Przeciw zaczerwienieniu, obrzmieniu i bolesności zasypywać pudrem.

Rp. Aq. calcis; Ol. oliv. *āā.* pp. aequal. DS. Do okładów.

Opatrunek 3% maścią borową, jodoformową, aristolową, 2% rozczynem octanu glinowego.

Większe pęcherze otworzyć nożyczkami, potem opatrunek wyżej podany. Ziarninę przyżegać azotanem srebrowym.

Congelatio (odmrożenie). Z początku nacierania śniegiem, potem zimne okłady, okłady lodowe, przyrząd Leitera. Okłady z wody Goularda i nastoju makowca. (10·0 : 200·0). W późniejszym okresie obmywanie i nacieranie dwa razy dziennie gorącą wodą, smarowanie kleiną jodoformową, traumatycyną, pędzlowanie maścią:

Rp. Camphor ras. 0·20; Cerae alb. 10·0; Ol. lini 15·0. MDS. Kilka razy dz. napędzlować, (działa korzystnie szczególnie na przykry świąd skóry). albo:
Rp. Ungt. plumb., Vaselin flavi *āā* 40·0; Ol. olivar. 20·0; M. c. acid. phenylic. 2·0; adde ol. lavandul. gtts. XXX. f. ungt. S. Maść, (smarować grubo na szmatce i na noc zakładac).

Owrzodzenia leczyć należy według ogólnych zasad

chirurgicznych. odmroziny (perniones) najlepiej zapędzlować nastojem jodu.

II. Przewód słuchowy zewnętrzny.

Otitis externa circumscripta et diffusa. Zapalenie przewodu słuch. zewn. ograniczone i rozlane. Obrzmienie, zwężenie przewodu i znaczna bolesność na ograniczonem miejscu lub na większym obszarze. Bóle silne, szczególniej przy leżeniu na uchu chorem, dotknięciu, ucisku lub pociągnięciu małżowiny lub skrawka, przy ruchach żuchwy podczas jedzenia. Słuch w różnym stopniu upośledzony, zależnie od obrzmienia i zwężenia przewodu. W okresie ostrym także gorączka, ból głowy i zębów, bezsenność. Częstą przyczyną cierpienia jest uszkodzenie wskutek dłubania w uchu palcem lub różnymi przedmiotami, różne drażniące środki partackie, (t. zw. krople uszne (nafta), drażniące ciała obce, zakażenie przez wydzielinę z ucha środkowego, nieczyste narzędzia i t. p. Następnie przyczyną częstych czyraków przewodu może być moczówka cukrowa i skłonność indywidualna. Leczenie: z początku środki przeciwzapalne i kojące, pijawki przed skrawkiem, zimne wysychające, lub ciepłe okłady naokoło ucha, nacieranie naokoło:

Rp. Chloroformi; Ol. hyoscyami c. *āā*. pp. aequal. S. Do nacierania na około ucha.

Wkraplanie do ucha ciepłych środków kojących, jak:

Rp. Dct. semin. papav. 1·0—10·0; Tct. laudani simpl. 0·5—1·0. MDS. Ogrzać i parę razy dziennie wkraplać do ucha, pozostawiając tam parę minut.

Rp. Morphii muriat 0·20; Aq. lauroceras 20·0. MDS. Wkraplać do ucha 10 kropel letnich parę razy dziennie.

Rp. Cocain mur. 1·5—2·5; Aq. destil., Glycerin *āā*. 10·0. MDS. Jak wyżej.

Rp. Amygdal. amar. quarum quaelibet, contineat; Muriat. morph. (albo Cocain mur.); Extr. opii aq. *āā*. 0·01. D. t. d. Nr. X. S. Czopki do ucha.

albo:

Rp. Menthol 4·0; Ol. olivar. 20·0. MDS. Tamponiki z waty maczać w tym płynie ogrzanym i tak do ucha wkładać, żeby wywierać lekki ucisk na ściany przewodu; albo podłużny zwitek waty, umoczony w 1% rozczynie azotanu srebra lub w ciepłym płynie Burowa wkładać do ucha, częste okłady z tegoż płynu na uchu. Miesienie sąsiedztwa miejsca dotkniętego zapaleniem zapomocą zgłębnika, owiniętego na jednym końcu watą natłuszczoną, lub zapomocą palca, wsuwanie kawałeczka natłuszczonego drenu, (co dobę coraz grub-

szego) do przewodu tak, aby wywierał na ściany lekki ucisk 24 godzin, co może chorobę w początku przerwać.

Rp. Spirit. vin. rectificat. 10·0; Morph. mur. 0·1 albo cocain. muriat. 0·2—0·4.

Rp. Acid. carbol. 0·5—1·0; Glycerini 10·0 z dodatkiem morph. 0·1 albo cocain. 0·20—0·4.

Rp. Anaesthesini, Acid. carbol. *āā.* 0·5; Menthol 0·05; Spirit. vin., Glycerin *āā.* 5·00. MDS. Watę umoczoną w tym płynie ogrzanym co 4 godzin wkładać do ucha.

Rp. Sublimati 0·02; Alcohol abs. ad 20·0. MDS. Trzy razy dnia wkraplać do ucha 10 kropli na 10 minut.

Przy dłuższem trwaniu, znacznem obrzmieniu, wielkich bólach, albo wytwarzaniu się ropy: głębokie nacięcie miejsca naciekłego albo zropiałego, z wyciśnięciem ropy albo czopka martwiczego; potem wkładanie zwitka waty umoczonej w glicerynie karbolowej 5—10%, albo paska gazy jodoformowej, umoczonej w rozcieńczonym octanie glinowym, albo 1% rozczynie azotanu srebra; unikać wystrzykiwań ucha. Dla zapobieżenia nawrotom zaleca się pędzlowanie ścian przewodu 1—2 razy dziennie rozczynem 0·5—1% azotanu srebra lub:

Rp. Merc. subl. corros 0·01—0·02; Aq. dest. 10·0. MDS. Zewnętrznie.

Rp. Acid boric. 4·0; Alcohol abs. ad. 20·0. S. Zewnętrznie.

Później przez 4 tygodnie, co drugi dzień po 10 kropli do ucha wkraplać.

W przewlekłem rozlanem zapaleniu przewodu z wydzieliną: przepłukiwanie ucha letnim rozczynem przeciwgnilnym jak: 3% rozczynem kw. borowego, albo 0·1% rozczynu sublimatu i wdmuchiwanie dobrze sproszkowanego kwasu borowego, wkraplanie lub pędzlowanie ścian przewodu 5% rozczynem azotanu srebrowego albo wkraplanie:

Rp. Acid. borici 0·50; Spirit. vin. 10·0. MDS. Krople do ucha, (albo kąpiele uszne z 1% rozczynu azotanu srebra).

Ziarninę należy przyżegać azotanem srebrowym, albo kw. chromowym.

Na swędzenie, pozostające nieraz po tej chorobie, używać maści z *Hydrg. pp. alb.* Przy uporczywych nawrotach stosować kąpiele uszne:

Rp. Kali sulfurati 0·50; Aq. dest. 50·0. MDS. Na kąpiele uszne, przez cztery tygodnie używać.

Przy zapaleniu błoniczem albo włóknikowem przewodu (*otitis ext. diphteritica aut. crouposa*):

Rp. Aq. calcis 50·0.

S. Co godzina napełniać przewód uszny (kąpiele uszne) tym płynem, wdmuchiwanie jodoformu, albo dobrze sproszkowanego kw. borowego z kw. salicylowym (w równych częściach), albo kalium vel zinc. sozojodolic, z talc. venet. 1 : 10., pędzlowanie schorzałego miejsca 10% rozczynem azotanu srebrowego, wkraplanie rozczynu:

Rp. Acid. salicyl. 1·0; Spirit. vin. rectificati 10·0. MDS. Krople do ucha, (albo gliceryny karbolowej 5—10%, a w danym razie wstrzyknięcie podskórne surowicy przeciwbłoniczej).

Otomycosis. Otit. ext. parasitica. (Grzybica uszna). Obok objawów przewlekłego zapalenia przewodu zewnętrznego wydzielają się z ucha od czasu do czasu błonki białawe, albo brunatne w kształcie palca od rękawiczki. Silny świąd w uchu. Usunięcie błonek za pomocą zgłębnika, szczypczyków, albo strzykawki, przepłukanie ucha rozczynami przeciwgnilnymi (sublimat 1 : 5000), kąpiele uszne z 0·6% nadmanganianu potasowego, zresztą leczenie, jak przy *otit. ext. chronica.* Dla zapobieżenia nawrotom wkraplanie rozczynów wyskokowych, przez kilka tygodni..

Pityriasis versicolor. (łupież pstry). **Psoriasis.** (łuszczyca przewodu słuch. zewn.)

Rp. Ol. cadini; Spirit. vin. *āā.* pp. aequal. MDS. Do pędzlowania ścian przewodu ucha zewnetrzn.

Eczema. (wyprysk) przewodu słuch. zewn. Leczenie, jak przy wyprysku małżowiny usznej.

Cerumen. (Woskowiny). Silne przestrzyknięcie najstosowniej ½% rozczynem lysolu. Jeżeli to zostaje bez skutku:

Rp. Natr. bicarb. 0·50; Aq. dest., Glycerin *āā* 5·0. MDS. Trzy razy dnia po 10 kropel letnich wpuszczać do ucha na 10 minut, potem przestrzykiwanie powtórzyć, w razie potrzeby oddzielić woskowinę od ścian przewodu zgłębnikiem lub łyżeczką uszną i potem przestrzykiwać letnim rozczynem mydła albo lysolu. Dla zapobieżenia nawrotom wkraplać przez 4 tygodnie borglicerynę.

Rp. Acid. boric. 1·5; Aq. destil., Glycerin. *āā.* 20·0. MDS. Trzy razy dnia 10 kropel letnich do ucha wkraplać.

Corpus alienum. (Obce ciało) w uchu zewnętrznem. Przedewszystkiem, co jest bardzo ważne, p r z e k o n a ć s i ę o s o b i ś c i e, ż e o b c e c i a ł o r z e c z y w i ś c i e z n a j d u j e s i ę w u c h u, zbadać jego własności, zbitość, wielkość, położenie, u n i k a ć w s z e l k i c h n a r z ę d z i, zastosować zaś silne przestrzykiwanie. Takowe jest bezskuteczne i bezcelowe, jeżeli błona bęb. jest przedziurawiona i wstrzyknięta woda uchodzi przez trąbkę do gardła. Gdzie przewód już ścieśniony wskutek na-

stępowego zapalenia, wtedy naprzód je wyleczyć, a potem dopiero przystąpić do wydobycia ciała obcego. Tylko wtedy, jeżeli grozi niebezpieczeństwo, jeżeli wystąpią silne bóle ucha i głowy, nudności, zrywania na wymioty, gorączka, tarcza zastoinowa albo zatrzymanie wydzieliny w uchu środkowem, można próbować przy dobrem oświetleniu i pod kontrolą wzroku wydobyć ciało obce ostrożnie, za pomocą narzędzi, zgłębników, łyżeczek usznych, lub haczyków tępych. Gdzie to się nie udaje, a wydobycie obcego ciała wobec groźnych objawów koniecznie jest wskazanem, należy przystąpić w uśpieniu do zabiegu operacyjnego, polegającego na oddzieleniu małżowiny i ochrzęstnej części tylnej ściany przewodu, lub na oddłutowaniu kostnej części tylnej ściany dla ułatwienia przystępu do ciała obcego. Gdzie zaś groźnych objawów niema, a przestrzykiwanie nie pomogło, tam lepiej zostawić obce ciało w uchu, zachować się wyczekująco i po jakimś czasie znowu próbować wydalenia za pomocą przestrzykiwania, bo obce ciało może bardzo długo pozostać w uchu, bez najmniejszej szkody dla zdrowia, podczas gdy nieostrożne próby wydobycia za pomocą narzędzi mogą sprowadzić bardzo znaczne szkody dla zdrowia, a nawet niebezpieczeństwo dla życia. Szczególnie u dzieci nie wolno używać żadnych narzędzi, chyba w uśpieniu. Żyjące owady nie dające się z ucha usunąć wystrzykiwaniami, należy naprzód zabić przez wlewanie do ucha letniej oliwy, olejku terpentynowego albo spirytusu.

Obce ciało w uchu środkowem można próbować poruszyć z miejsca zapomocą zabiegu Politzera albo przestrzykując jamę bębenkową przez trąbkę Eustachiusza. Jeżeli próby są bezskuteczne, należy przystąpić do wydobycia operacyjnego.

Pruritus meatus externi. (Świąd). Smarowanie ścian przewodu maścią:

Rp. Menthol 1·0; Vaselini 20·0. S. Maść.

Albo borolanolina, lub też wypędzlowanie 4—10% rozczynem azotanu srebrowego, albo:

Rp. Sol. aquosa acid. picrin. conc. 10·0. DS. Nacierać w uchu zewnętrznem.

Rp. Epicarini 0·5; Aether 1·0; Alcohol abs. 40·0. DS. Do nacierania.

Strictura i **Stenosis.** (Ścieśnienie) przewodu usznego może być wrodzone albo nabyte przez ściągnięcie się blizny po zapaleniu, przez wyrośle kostne, przez zwiotczenie ścian błoniastych u starców lub przez ucisk z sąsiedztwa. Rozszerzyć albo na tępo za pomocą stożków z blaszkowiny, rurek kauczukowych (drenów), ołowianych, albo przez przecięcie, lub wycięcie ściągających

się blizn i następowe rozszerzenie, lub oddłutowanie wyrośli kostnych.

Atresia. (Zarośnięcie) przewodu może również być wrodzone lub nabyte. Tylko tam gdzie światło przewodu zamyka błona w postaci przepony, można próbować przez jej przecięcie i następowe rozszerzenie, przywrócić drożność przewodu.

III. Błona bębenkowa.

Myringitis acuta. (Ostre zapalenie błony bębenkowej). Silne kłujące bóle w uchu, powiększające się przy dotknięciu, jedzeniu, ziewaniu, szum w uszach, ból głowy, słuch dość dobry. Błona bębenkowa czerwona, silnie nastrzykana, obrzękła, czasem pokryta białymi punkcikami łuszczącego się naskórka, nieraz na niej wynaczynienia albo pęcherzyki, młotek niewidzialny. Leczenie przeciwzapalne: pijawki, zimne okłady, pędzlowanie jodyną w okolicy ucha. (Środki przeczyszczające). Zatkanie przewodu usznego watą. Przy silnych bólach, krople kojące, jak przy *otitis ext.* Ropnie na błonie bębenkowej należy naciąć i wypróżnić.

Myringitis chronica. leczenie jak w *otit. ext. chronica.*

Ruptura. (Pęknięcie) błony bębenkowej skutkiem urazu zrasta się zwykle w krótkim czasie samoistnie i nie wymaga żadnego szczególnego leczenia prócz noszenia w uchu przez jakiś czas tamponika z waty, lub gazy jodoformowej, lub wyjałowionej, dla uchronienia ucha od szkodliwych wpływów zewnętrznych. Jeżeli zaś rana ulega zakażeniu, wtedy rozwija się ropne zapalenie ucha środkowego.

IV. Jama bębenkowa, ucho środkowe.

Otitis media acuta. (Ostre zapalenie ucha środkowego). Bóle i uczucie pełności w uchu, bóle głowy, czasem, szczególnie u dzieci gorączka, upośledzenie słuchu różnego stopnia. Błona bębenkowa w różnym stopniu wypuklona i nastrzykana; czasem prześwieca wypocina w jamie bębenkowej. Z początku leczenie przeciwzapalne: pijawki i zimne okłady na wyrostek sutkowy, środki odwodzące, krople kojące bóle.

Rp. Phenolsalyl 1·0; Glycerin 10·0; Cocain. mur. 0·2—0·50. MDS. Watę umoczoną w tym płynie co 3—4 godziny wkładać do ucha.

Jeżeli chory zimnych i lodowych okładów nie znosi wtedy okłady rozgrzewające albo gorące z liqu. Burowi z ceratą. Środki przeczyszczające, spokój, unikanie na-

pojów gorących i wyskokowych. Równocześnie leczenie chorób przyczynowych nosa i gardła. Wobec silnych bólów, bezsenności:

Rp. Phenacetini 0·50; Antifebrini 0·25. Mfp. D. tal. dos. quinque. S. Dwa proszki dziennie, albo Aspirini 0·5, parę razy dziennie.

Przez wlewanie 10—20% karbolgliceryny można czasem zapalenie w samym początku przerwać. Po ustąpieniu okresu ostrego i bolesności, przedmuchiwanie sposobem Politzera, albo za pomocą cewnika trąbkowego. Jeżeli zaś gorączka i bóle nie ustają, w jamie bębenkowej zbiera się coraz więcej wypociny, wypuklając błonę bębenkową i przeświecając przez nią, wykonać przecięcie błony bębenkowej w dolnym tylnym jej odcinku albo w miejcu największego wypuklenia. Zaraz potem unikać przestrzykiwania i przedmuchiwania, lecz wprowadzać głęboko aż po błonę wązki pasek gazy jodoformowej (jako sączek) a na niej zwitek waty wyjałowionej, które zmienia się w miarę wypływu i potrzeby po każdem przemoknięciu. Po kilku dniach po ustąpieniu bolesności i ostrych objawów zapalnych przestrzykiwanie w miarę potrzeby letnimi rozczynami przeciwgnilnymi, lub ściągającymi i przedmuchiwanie sposobem Politzera dla lepszego wypróżnienia i oczyszczenia jamy bębenkowej, lub też ostrożne wdmuchiwanie dobrze sproszkowanego kwasu borowego. Utrzymujące się po pęknięciu lub przecięciu błony bębenkowej bóle ucha i głowy mogą być wynikiem zbyt małego otworu i wymagać niejednokrotnie ponownego przecięcia błony bębenkowej, lub rozszerzenia istniejącego już otworu. Po ustaniu ropienia należy jeszcze przez jakiś czas wykonywać przedmuchiwanie 2 — 3 razy na tydzień.

Otitis media suppurativa chronica. (Przewlekłe ropienie ucha środkowego). Dość często ostre zapalenie ucha środkowego przechodzi w stan przewlekły. Leczenie: częste przestrzykiwania 3% rozczynem kwasu borowego, albo 0·5% formaliną. W uporczywem ropieniu przepłukiwać ucho środkowe przez trąbkę za pomocą cewnika letnim fizyologicznym rozczynem soli kuchennej albo 0·5% rozczynem kwasu borowego, wdmuchiwanie proszku kwasu borowego, xeroformu, protargolu, aristolu, 1—3 razy dnia zależnie od obfitości wypływu.

Rp. Zinc. sulfur. 0·30; Aq. dest. 30·0. MDS. Trzy razy dnia 10 kropel letnich do ucha wpuszczać na 10 minut.

Rp. Plumb. acet. 0·30; Aq. destil. 30·0. MDS. Jak wyżej.

Przy wydzielinie cuchnącej używa się przestrzykiwania 3—4% kwasem karbolowym, słabym rozczynem kreoliny, lysolu, kreosolu, nadmanganianu potasowego

albo sublimatem 1 : 1000. Dla lepszego opróżnienia jamy bębenkowej częste przedmuchiwanie sposobem Politzera, albo cewnikiem trąbkowym, lub też aspiracya powietrza w przewodzie ucha zewnętrznego lejkiem Siegla, częste przestrzykiwania przez trąbkę Eust. itp. Przy rozpulchnieniu błony śluzowej jamy bębenkowej wpuszcza się po dokładnem poprzedniem oczyszczeniu, parę kropel 10% rozczynu azotanu srebrowego na 1—2 minuty do ucha, potem przestrzykuje się rozczynem soli kuchennej. Dla lepszego oczyszczenia i rozpuszczenia wydzieliny wkraplać:

Rp. Perhydrol Mercka (3%) 10·0., albo z dodatkiem Thigenolu 1·0. DS. 10 kropel letnich 2—3 razy dziennie wpuszczać do ucha na 10 minut.

Wobec ziarniny w jamie bębenkowej:

Rp. Spirit. vini rectificati 10·0; Acid. boric. 1·0. albo:

Rp. Perhydrol Mercka (6%); Spirit. vini rectificati *āā.* 10·0. MS. Jak wyżej.

Lub przyżeganie c. *ferr. sesquichlorat, acid. chrom., acid. trichloracet.*, lub w końcu wyskrobanie za pomocą łyżeczki ostrej. Przy ropnem zapaleniu gruźliczem wdmuchuje się jodoform lub wkrapla się 10% zawiesinę jodoformu w glicerynie. Wobec ropienia albo tworzenia się perlaka (*cholesteatoma*) w górnym uchyłku nadbębenkowym jamy bębenkowej, (*recessus epitympanicus*) należy uchyłek ten przestrzykiwać za pomocą krzywych cewników, tak zwanych kaniuli bębenkowych wodą utlenioną, albo parafiną płynną (*parafin liquid.*) lub też mentholvasogonem. Wytamponowanie jamy bębenkowej względnie górnego jej uchyłka gazą namoczoną 1% formaliną. Gdy wydzielina zaczyna się zmniejszać, należy zaniechać dalszego przestrzykiwania, a tylko osuszać jamę bębenkową suchym tamponikiem z waty.

Polipy uszne należy usunąć za pomocą pętli zimnej, odpowiednich szczypczyków, nożyka pierścieniowatego Politzera, potem wkraplać krople spirytusowe, albo przyżegnać kwasami żrącymi.

Wobec *próchnicy* kostek słuchowych i ścian jamy bębenkowej, w uporczywem ropieniu w uchyłku nadbębenkowym, w jamie sutkowej i w przypadkach perlaków wszystkie te zabiegi mogą pozostać bez skutku. Wtedy wskazane są różne zabiegi operacyjne, jak wyskrobanie jamy bębenkowej, wycięcie kostek słuchowych, odsłonięcie pobocznych jam ucha środkowego, jak uchyłka nadbębenkowego, wejście do jamy sutkowej, lub też wydłutowanie wyrostka sutkowego i kostnej tylnej ściany przewodu usznego.

Otit. media catarrhalis serosa et sicca, Sclerosis cavi tympani. (Zapalenie nieżytowe przewlekłe ucha środkowego). Upośledzenie słuchu różnego stopnia, szum

w uchu, często zawrót głowy, objawy Méniéra. Błona bębenkowa albo mało zmieniona (*sclerosis*) albo zgrubiała, zaciągnięta, zmętniała, stożek świetlny nieprawidłowy, nieprawidłowe blaski, tu i ówdzie na błonie bębenkowej miejsca zanikłe, albo złogi wapienne; czasem błona bębenkowa mleczno-biała, krótki wyrostek młotka i tylny fałd mocno wysterczający. Obok leczenia przewlekłego nieżytu nosa i gardła wdmuchiwanie powietrza do ucha środkowego parę razy na tydzień, czasem stożkowanie i miesienie trąbki za pomocą zgłębników z celuloidyny albo wpuszczać do trąbki parę kropel adrenaliny z kokainą (2%). Gdzie jest w jamie bębenkowej wydzielina, która po tem leczeniu nie ustępuje, należy ją wydalić przez przecięcie błony bębenkowej. W sprawach nieżytowych suchych należy także próbować wdmuchiwania do ucha środkowego przez trąbkę pary terpentynowej, lub salmiakowej albo:

Rp. Aether. sulfur.; Liqu. hollandici *āā*. 5·0. DS. Parę wpuszczać do ucha środkowego,

albo wstrzyknięcie do jamy bębenkowej kilku kropel jednego z następujących rozczynów.

Rp. Natr. caust. 0·03—0·1; Aqu. destil. 20·0. MDS. Kilka kropel wpuszczać do ucha środkowego za pomocą cewnika, albo:

Rp. Natr. bicarbon.; Glycerin. *āā*. 2·0; Aqu. destill. 10·0. MS. Jak wyżej.

Rp. Kali jodat. 0·50; Aqu. destil. 15·0. MS. Jak wyżej.

Po każdem wstrzyknięciu należy parę razy wpędzić powietrze do ucha, żeby płyn wstrzyknięty w jamie bębenkowej lepiej rozdzielić. W tak zwanej sklerozie ucha środkowego działa stosunkowo najlepiej miesienie błony bębenkowej i kostek słuchowych za pomocą zgłębnika uciskowego Lucae'go, masseura Delstauche'go i t. p. narzędzi, albo przez rozrzedzanie powietrza w przewodzie ucha zewnętrznym.

Residua otitidis mediae. (Pozostałości po ropnem albo nieżytowem zapaleniu ucha środkowego). Choroby te zostawiają często po sobie różne zmiany jak: zrosty tworów jamy bębenkowej między sobą, błony bębenkowej, kostek słuchowych, ścian jamy bębenkowej, wskutek tego unieruchomienie kostek i błony bębenkowej, powiększenie napięcia śródbłędnikowego i w następstwie zawroty głowy, osłabienie słuchu i nieznośny szum w uszach. Wymagają one czasem różnych zabiegów operacyjnych jak przecięcia tylnego fałdu błony bębenkowej, stawów między kostkami, między niemi a ścianą błędnikową, ścięgna naprężacza błony bębenkowej, wycięcia błony bębenkowej, albo kostek usznych i t. d.

Jeżeli pozostało przedziurawienie błony bębenkowej bez wydzieliny (»suche przedziurawienie«), można osią-

gnąc poprawę słuchu i usunąć szum w uchu, przez używanie tak zwanych bębenków (Tyonbee), albo wkładanie zwitka waty, umoczonej w glicerynie. Zarośnięcie przedziurawienia można sprowadzić przez częste nacieranie brzegów otworu 30—80% rozczynem kwasu trójchlorooctowego. Niekiedy jednak już samoistne zabliźnienie się otworu w błonie bębenkowej sprowadza pogorszenie słuchu i silny szum w uchu, tak że wówczas trzeba wytworzyć i utrzymywać sztuczny otwór w tej błonie najlepiej za pomocą galwanokaustyki.

We wszystkich chorobach ucha środkowego należy zwracać uwagę na stan ogólny ustroju, na choroby tak zwane konstytucyonalne, jak zołzy, gruźlica, niedokrwistość, gościec, kiła i t. p., i na stany chorobowe nosa, gardła i trąbki Eustachiusza i leczyć je odpowiednio, a przedewszystkiem usunąć powiększone migdałki i wyrośle gruczołowate w jamie noso-gardłowej.

V. Trąbka uszna Eustachiusza.

Salpingitis acuta. (Ostre zapalenie trąbki). Uczucie pełności w uchu, przykre odczuwanie własnego głosu (*Autophonia*), trzeszczenie, szum i bóle w uchu szczególnie przy żuciu, ziewaniu, połykaniu, zmienne przytępienie słuchu; błona bębenkowa prawidłowa, albo mało tylko zmieniona, zaciągnięta. Z początku w leczeniu należy przedewszystkiem uwzględnić istniejące równocześnie prawie zawsze schorzenia błony śluzowej nosa i gardła. Po przejściu okresu ostrego, wpędzanie powietrza do trąbki cewnikiem lub sposobem Politzera, lub też wstrzykiwanie do trąbki kilku kropel 1% rozczynu *natri bicarbonici*. Próbować wpuszczania do trąbki kilku kropel adrenaliny.

Salpingitis chronica. (Przewlekły nieżyt trąbki) prawie zawsze połączony jest z przewlekłym nieżytem ucha środkowego. Upośledzenie słuchu znaczniejszego stopnia, równocześnie zmiany na błonie bębenkowej, przy osłuchiwaniu chropowate trzeszczenie w trąbce. Częste wpędzanie powietrza, wstrzykiwania do trąbki kilku kropel rozczynu alkalicznego lub ściągającego jak:

Rp. Natr. biborac., Natr. chlorat. *āā.* 0·25—0·50; Aqu. destil. 100·0. MDS. Kilka kropel do trąbki wstrzykiwać.

Rp. Argent. nitr. 0·15; Aq. destil. 100·0. MDS. Jak wyżej.

Później można przejść do coraz silniejszych rozczynów, wpuszczanie cewnikiem do trąbki par terpentynowych, mentolowych, kilku kropel adrenaliny, miesienia palcem bocznej części szyi albo ujścia gardłowego

trąbki, lub też miesienia warg trąbki, za pomocą zgłębnika, owiniętego na końcu watą umoczoną w 1% rozczynie jodu w glicerynie. Równocześnie leczenie nosa i gardła. W przypadkach zwężenia trąbki, rozszerzanie jej i miesienie błony śluzowej za pomocą zgłębników z fiszbinu, gutaperki, struny jelitowej, celuloidyny. Niedowład lub niesprawność mięśni trąbkowych. Powietrze wpada szerokim prądem przez cewnik do trąbki, najgrubszy zgłębnik łatwo przechodzi przez jej światło, a jednak nie udaje się wtłoczyć powietrza sposobem Politzera, lub Valsalvy. Leczenia polega na elektryzowaniu. Jedną elektrodę wprowadza się wprost do trąbki, drugą przykłada sę do bocznej ściany szyi.

VI. Wyrostek sutkowy.

Zapalenie wyrostka sutkowego prawie wyłącznie występuje jako powikłanie ropnego zapalenia ucha środkowego. Zaczerwienienie, obrzmienie, nacieczenie skóry na mniejszej lub większej przestrzeni, bolesność przy ucisku, często obrzmienie sąsiednich gruczołów chłonnych, odstawanie małżowiny, rzadziej gorączka, towarzyszą dość często ostremu ropieniu usznemu. Nieraz przychodzi do ropnia podokostnowego (chełbotanie) albo do ropienia opadowego na bocznej części szyi (*Caput obstipum*). Leczenie przeciwzapalne: pijawki, zimne okłady, przyrząd Leitera, smarowanie jodvasogenem, nastojem jodowym, maścią rtęciową, Ungt. Credé, w danym razie otwarcie ropnia podokostnowego. Jeżeli objawy nie ustępują, a dołącza się zwężenie światła przewodu usznego, opadnięcie czyli wypuklenie górnej tylnej jego ściany, zajęcie i ból głowy połowiczy, albo jeżeli wyrostek uległ przedziurawieniu na zewnętrznej czy na przedniej swej ścianie ku przewodowi usznemu, wtedy należy za pomocą dłuta otworzyć jamę sutkową (*anthrotomia*). Gdzie równocześnie istnieje przewlekłe ropienie lub próchnica ucha środkowego, poleca się zarazem usunąć tylną górną ścianę przewodu słuchowego zewnętrznego i zewnętrzną ścianę jamy bębenkowej oraz kostki słuchowe, to jest wykonać operacyę tak zwaną doszczętną. (*Anthroatticotomia*). Tosamo należy wykonać, jeżeli w przebiegu ropienia usznego przewlekłego, czy ostrego występują groźne objawy zatrzymania ropy, zakażenia krwi, lub powikłania śródczaszkowego, jak wysoka gorączka, gorączka ropnicza, nieregularne tętno, ból głowy, ospałość, nudności, wymioty, zawrót głowy, objawy mózgowe, zaburzenia czuciowe, ruchowe, mowy, tarcza zastoinowa, porażenie n. twarzowego i t. d.

VII. Błędnik, czyli ucho wewnętrzne.

Przyczynami chorób ucha wewnętrznego są: choroby zakaźne (płonica, grypa, dur, kiła, zapalenie opon mózgowych i gruczołów przyusznych), wiąd rdzenia, uraz, wstrząśnienie, zadziałanie wysokich tonów (detonacya), blednica, zaburzenia krążenia (niedokrwistość, przekrwienie, wybroczyny), zatrucie chininą, salicylem, wyskokiem, nikotyną i t. d., przeniesienie się choroby z ucha środkowego na ucho wewnętrzne. Objawy: zawrót głowy, szum w uszach, przytępienie słuchu wysokiego stopnia. Zegarka i strojnika nie słyszy chory z kości czaszki, albo słyszy gorzej po chorej stronie niż po zdrowej, wysokie tony słyszy gorzej, niż nizkie, słyszenie fałszywe (*Paracussis*), słyszenie podwójne (*Diplacussis*), wypadnięcie kilku tonów z pola słuchowego. W ostrem zapaleniu błędnika obok wymienionych objawów: gorączka, ból głowy, nudności, wymioty, nieraz także sztywność karku. (*Meningitis cerebrospinalis abortiva — Voltolini*). Rokowanie niepomyślne: *Leczenie* w okresie ostrym podobne, jak w zapaleniu opon mózgowych. Bezwzględny spokój, okłady lodowe na głowę, miejscowy upust krwi, nacieranie maścią szarą, albo nalewką jodową, środki odwodzące, pryszczydła na kark, kończyny i łydki. *Wewnętrznie*: środki przeczyszczające i jodek potasu. Ważnem jest unikanie wszelkich wrażeń zmysłowych, jak jaskrawego światła i szczególnie silnych wrażeń słuchowych, wstrząśnień umysłowych itd. W okresie przewlekłym leczenie jest: 1) *przyczynowe*: (usunięcie niedokrwistości, blednicy, kiły, chorób ucha środkowego i t. p.); 2) *objawowe* (zwalczanie niedosłyszenia, szumu w uszach, zawrótów głowy).

a) niedosłyszenie — rozrzedzanie powietrza w przewodzie usznym zewnętrznym, zgęszczanie powietrza w uchu środkowem, przetwory jodowe, bromowe, wstrzykiwania podskórne:

Rp. Strychnini 0·07; Aqu. dest. 10·0. Do wstrzykiwań.

Rp. Pilocarpini. mur. 0·20; Aqu. dest. 10·0. Jak wyżej.

Kilka kropel na wewnątrz, do wstrzyknięcia do ucha środkowego, albo podskórnego, elektryzowanie, nareszcie ćwiczenia słuchowe sposobem Urbantschitscha, a gdy nie można osiągnąć poprawy słuchu tymi sposobami, to rurki słuchowe i różne słuchawki.

b) szum w uszach — wdmuchiwanie do jamy bębenkowej par chloroformu z eterem, eteru z *liqu. hollandic.*, wstrzykiwanie podskórne strychniny, wstrzykiwanie do jamy bębenkowej pilokarpiny (2%), waseliny, kokainy, wodanu chloralu, pryszczydła za uszami, mie-

sienie i nacierania wyrostka sutkowego wyskokiem, jodyną, jodvasogenem, wkładanie do przewodu usznego waty umoczonej w:

Rp. Ol. hyoscyami; Chloroform; Tct. opii *āā*. pp. aequal. MS. Zwitek waty umoczyć i włożyć do ucha.

Rp. Camphor. rasae 0·20; Ol. olivar. 20·0. MS. Jak wyżej.

Rp. Aether sulfur 2·0—4·0; Glycerini 10·0. MS. Jak wyżej.

Rp. Aether. acet. 2·0—4·0; Tct. valerian. 10·0. MS. Jak wyżej, i t. p. Dalej elektryzowanie.

Wewnętrznie podaje się przetwory jodowe, bromowe:

Rp. Natr. bromat. 10·0; Antipirin. 2·0. Div. in pp. aequal. Nr. X. DS. 2 proszki dziennie.

Rp. Acid. hydrobromic. 20·0. DS. 2 razy dziennie po 20 kropel w wodzie ocukrzonej zażywać.

Następnie nastój wilczej jagody, *liqu. arsenic. Fovleri* i azotyn amylowy (*amylnitrit*) do wąchania. Wobec szumu tętniejącego 6—10 kropli nastoju naparstnicy lub *strophantus* parę razy na dzień, miesienie kostek słuchowych za pomocą zgłębnika uciskowego Lucae'go, lub innych wspomnianych już sposobów.

c) zawrót głowy: mniej więcej te same środki i zabiegi używane bywają na zawrót głowy pochodzenia błędnikowego i w chorobie Ménière'a, przewlekle przebiegającej. Oprócz tego polecenia godne są w pewnych rodzajach zawrotu głowy, ćwiczenia gimnastyczne całego ciała metodą Spiry, albo tylko samej głowy metodą Urbantschitscha.

VIII. Morbus Ménièri.

Objawy: Nagłe napady 1) wysokiego stopnia niedosłyszenia, 2) zawrotu głowy z nudnościami i wymiotami, czasem z bezprzytomnością, 3) silnego szumu usznego. Przyczyny: Różne choroby uszne, niedokrwistość, przekrwienie, wypocina i wybroczyna w błędniku, blednica, kiła, uraz, telefonowanie podczas burzy, zaziębienie, nadmierne natężenie i wzruszenie umysłowe. Leczenie: jak w chorobach błędnika.

IX. Otalgia (Rwa uszna).

Bóle w uchu przy braku wszelkich odpowiednich zmian przedmiotowych w narządzie słuchowym. Wyszukanie i usunięcie przyczyny: zębów próchniczych, chorób nosa, gardła, krtani, macicy, niedokrwistości, blednicy, kiły, ogólnej nerwowości, histeryi. Leczenie: różne *antinervina*, antypiryna, fenacetyna, lactofenina, chinina. jod, lub:

Rp. Pigułki Meglin'a: Zinc. oxydat., Rad. valerian. *ää.* 10·0; Extr. hyoscyam. nigr. 1·0; Pulv. et extr. liquir. q. s. f. pill. Nr. centum. DS. Co dzień o jedną pigułkę więcej aż do 30, potem znów coraz mniej.

Rp. Ol. terebinth. DS. 15—20 kropel na dawkę w kapsułkach żelatyn., R. i w. po 6 kap. zażywać. Zewnętrznie: nacieranie wyrostka sutkowego maściami narkotycznemi, nastojem jodowym, elektryzowanie, leczenie zimną wodą i nareszcie miesienie kostek usznych za pomocą zgłębnika uciskowego Lucaego.

X. Krwawienie z ucha.

Przyczyny: I. krwotoki samoistne, zastępcze u histeryczek i osób nerwowych. II. krwotoki następowe: *a*) zaburzenia w krążeniu: (choroby serca, krwi, miażdżyca, morbus Brighti, podczas kichania i t. p.), *b*) choroby uszne, polipy, ziarniny, nadżarcie naczyń skutkiem próchnicy lub spraw martwiczych w uchu, *c*) uraz, przez ostre ciała obce, narzędzia ostre, pęknięcie błony bębenkowej, podstawy czaszki, zabiegi operacyjne jak: niezręczne usiłowanie wydobycia obcego ciała z ucha, mimowolne uszkodzenie opuszki żyły szyjnej, albo tętnicy szyjnej, przy paracentezie błony bębenkowej, przy silnem rozrzedzeniu powietrza w uchu zewnętrznym i t. p. Leczenie: Nagłe, obfite i groźne krwotoki wymagają ścisłego tamponowania przewodu usznego gazą jodoformową umoczoną w rozczynie sześciochlorku żelaza, ferropiryny lub wody utlenionej. Jeżeli to nie wystarcza albo krew spływa do gardła przez trąbkę, należy przystąpić do podwiązania tętnicy szyjnej. Tampon zostawić kilka dni, potem ostrożnie usunąć.

W lżejszem krwawieniu: ucho oczyścić i szukać przyczyny i pochodzenia krwawienia. Przy małych zranieniach zazwyczaj wystarcza samo przestrzyknięcie i lekki tampon z waty. Przy uszkodzeniu większego naczynia ściślejsze kilkodniowe tamponowanie. Ciało obce, polipy, ziarniny, martwiny, nowotwory i t. d. usunąć względnie przyżegać azotanem srebrowym, kwasem chromowym, galwanokauterem. Przy często powtarzających się krwawieniach z powodu zaburzeń w krążeniu, zmian ustrojowych, usposobienia neuropatycznego itp. chory powinien poddać się leczeniu, zawsze nosić tampon z waty w uchu i unikać nawału krwi do głowy, (gorących i wyskokowych napojów, parcia, kichania i t. p.).

Wewnętrznie można w lekkich przypadkach polecać extr. fl. hydrast. canadens. samo lub w połączeniu z ergotyną. W krwawieniach zastępczych histerycznych

należy uciec się do wielkich dawek bromu, wstrzykiwań podskórnych pilokarpiny. Miejscowo korzystnie działają wkraplanie zgęszczonego rozczynu kwasu borowego i wyskoku, tamponiki zamoczone w wodzie utlenionej (hydrogenium hyperoxydat) albo w 10% rozczynie żelatyny. W przypadkach uporczywych próbować wstrzykiwań podskórnych 2% wyjałowionego rozczynu żelatyny.

Dr. R. Spira.

Najwyższe (dla dorosłych) dawki środków leczniczych,

których nie wolno przekroczyć bez oznaczenia wykrzyknikiem(!) [podług ostatniego (VIII) wyd. farmakop.*) austr. z r. 1906].

	pro dosi	pro die
Acetanilidum (antifebrin.)	0·50	2·00
Acidum arsenicosum	0·005	0·02
» carbolicum	0·10	0·50
Antipyrinum	2·00	6·00
» coffeino-citricum (zamiast Migraenin)	1·50	3·00
» salicylic. (= Salipyrin.)	2·00	6·00
Apomorphinum hydrochloricum	0·01	0·05
Aqua amygdalarum amar. concentr.	1·50	5·00
» laurocerasi	1·50	5·00
Argentum nitricum	0·03	0·20
Atropinum sulfuricum	0·001	0·003
Cantharides	0·05	0·20
Chloralum hydratum	3·00	6·00
Chloroformium	0·50	1·50
Cocainum hydrochloricum	0·05	0·15
Codeinum hydrochloricum	0·05	0·30
Coffeinum	0·20	0·60
» natrio-benzoicum	0·50	1·50
Cuprum sulfuricum qua emeticum	0·50	—
Extractum *aconiti radicis*	0·03	0·12
» belladonnae	0·05	0·20
» cannabis indicae	0·10	0·30
» colocynthidis	0·05	0·20
» *conii herbae*	0·20	0·60
» fungi secalis	0·50	1 50
» » » fluidum	1·00	3·00
» hyoscyami	0·10	0·50
» opii	0·10	0·50
» scillae	0·20	1·00
» strychni	0·05	0·10
Folia belladonnae	0·20	0·60
» digitalis	0·20	0·60
» hyoscyami	0·30	1·00
» stramonii	0·30	1·00
Fructus colocynthidis	0·30	1·00
Fungus laricis (agaric. alb.)	0·30	1·00
» secalis (= secale corn.)	1·00	5·00
Guajacolum carbonicum	0·50	5·00
Gummiresina Gutti	0·30	1·00

*) Środki, oznaczone drukiem pochyłym, zostały w VIII wydaniu farmakop. usunięte.

	pro dosi	pro die
Herba conii	0·30	2·00
Hydrargyrum bichloratum corrosivum	0·03	0·10
» *bijodatum rubrum*	0·03	0·10
» jodatum flavum	0·05	0·20
» oxydatum flavum	0·03	0·10
Jodoformium	0·20	1·00
Jodum	0·03	0·10
Kreosotum	0·30	1·00
» carbonicum	0·50	3·00
Lactucarium	0·30	1·00
Morphinum diacetylicum (= Heroinum)	0·01	0·05
» hydrochloricum	0·03	0·10
Oleum crotonis	0·05	0·10
» phosphoratum	1·00	5·00
Opium	0·15	0·50
Phenacetinum (acetphenetidinum)	1·00	3·00
Phenylum salicylicum (= Salol)	2·00	6·00
Phosphorus	0·001	0·005
Physostigminum salicylicum	0·001	0·003
Pilocarpinum hydrochloricum	0·03	0·06
Plumbum aceticum	0·10	0·50
Radix *aconiti*	0·10	0·50
» belladonnae	0·10	0·50
Resina Podophylli	0·05	0·20
Resorcinum	0·50	5·00
Santoninum	0·10	0·30
Secale cornutum (= fungus secalis)	1·00	5·00
Semen strychni	0·10	0·20
Solutio arsenicalis Fovleri	0·50	2·00
Stibium kalio-tartaricum	0·20	0·50
Strychninum nitricum	0·01	0·02
Sulfonalum (qua hypnoticum)	2·00	—
Theobrominum natrio-salicylicum	1·00	6·00
Tinctura *aconiti*	0·50	1·50
» belladonnae	1·00	4·00
» cantharidum	0·50	1·50
» colchici	1·50	5·00
» digitalis	1·50	5·00
» jodi	0·30	1·00
» lobeliae	1·00	5·00
» opii crocata » » simplex	1·50	5·00
» strophanthi	0·50	2·00
» strychni	1·00	2·00
Trionalum (qua hypnoticum)	2·00	—
Veratrinum	0·005	0·02
Vinum colchici	1·50	5·00
Zincum sulfuricum (qua emeticum)	1·00	—

Dawki przeciętne dla dzieci (pro dosi).

LEKI	Do 1 roku	od 1—5 lat	od 5—10 lat
Acetanilidum (antifebrinum).	0·02	0·05-0.1	0·1-0·2
Acetum Digitalis	—	5 gtt.	10 gtt.
Acetum Scillae	—	5 gtt.	15 gtt.
Acidum benzoicum	—	0·03	0·05
Acidum hydrobromicum . .	—	—	30 gtt.
Acidum tannicum	—	0·005-0·01	0·01-0·015
Aether	—	3 gtt.	5 gtt.
Aether aceticus	2 gtt.	5 gtt.	10 gtt.
Alumen	0.01	0·05	0·1
Ammonium bromatum . . .	0·15	0·25	0·3
Ammonium chloratum ferrat.	—	0·03	0·05
Antipyrinum	0·08	0·1-0·4	0·5
Apomorph. hydrochl. emet. .	0·0007	0·0020	0·0040
Apomorph. hydrochl. expect.	0·0004	0·0015	0·0025
Aqua Amygdalar. amararum	—	1—5 gtt.	5—10 gtt.
Argentum nitricum	0·001	0·001-0·003	0·005
Atropinum sulfuricum . . .	—	0·0001	0·0002
Bismutum subnitricum . . .	0·05	0·1	0·3
Bromoformium	2-3 gtt.	3-4 gtt.	4-6 gtt.
Camphora trita.	0·0075	0·01-0·02	0·02-0·03
Chininum ferro-citricum . .	—	0·05	0·1
Chinin. hydrochlor. antipyr. .	0·1	0·3	0·5
Chinin. hydrochlor. antispas.	0·05	0·15	0·2
Chloralum hydratum . . .	0·1	0·25-0·4	0·45-0·6
Codeinum phosphoricum . .	0·0002	0·002	0·005
Coffeinum	—	0·02	0·04
Coniinum hydrobromicum .	0·0005	—	—
Cuprum sulfuricum	—	0·1-0·2	0·2-0·3
Curare	0·0001	—	—
Extractum Belladonnae . .	—	0·001	0·003
Extractum Filicis	1·0	2·0	5·0
Extractum Opii	—	0·005	0·02
Extractum Secalis cornuti .	—	0·03	0·05
Extractum Strychni	—	0·002	0·005
Ferrum reductum	—	0·005	0·01
Flores Koso	—	2·0	5·0
Folia Digitalis	—	0.02	0·03
Hydrargyrum bichloratum .	0·0001	0·0002	0·0003
Hydrarg. chloratum antisyf.	0·002	0·005	0·01
Hydrarg. chloratum laxans .	0·01	0·02	0·03

LEKI	Do 1 roku	od 1—5 lat	od 5—10 lat
Hydrarg. tannicum oxydulat.	0·005	0·02	0·03
Hydrochinon	0·05	0·2	0·3
Kalium bromatum	0·1	0·3	0·5
Kalium chloricum } *pro die*	1·0	2·0	3·0
Kalium jodatum } *pro die*	0·1	0·5	1·0
Kreosotum	0·005	0·01	0·02
Liquor Ferri sesquichlorati *pro die*	0·3	0·5	0·5
Liquor Kalii arsenicosi . .	—	1 kropla	1-2 kr.
Morphinum hydrochloricum .	—	0·001	0·003
Naphtalinum	0·05	0·2	0·2
Natrium paracresotinicum .	—	0·25	0·5
Natrium salicylicum *pro die*	1.0	2·0	3·0
Phenacetinum antipyr. . . .	—	0·1	0·3
Phenacetinum antispasm. .	0·001	0·05	0·1
Pilocarpin. hydrochlor. (inj.)	0·001	0·002	0·004
Plumbum aceticum	0·003	0·005	0·01
Phosphorus	—	0·0001	0·0003
Podophyllinum	—	0·005	0·015
Pulvis Ipecacuanhae opiatus	—	0·005	0·02
Radix Ipecacuanhae emetic.	0·05	0·1	0·2
Resorcinum *pro die*	0·1	0·4	0·5
Santoninum	—	0·01	0·02-0·04
Syrupus Ferri jodati . . .	1 gtt.	5 gtt.	10 gtt.
Strychninum nitricum (inj.) .	—	0·0005	0·001
Tartarus stibiatus	—	0·0075	0·01
Thallinum sulfuricum . . .	0·01	0·02	0·03
Tinctura Opii simplex . . .	0·025	0·05	0·2
Tinctura Strophanti	0·02	0·05	0·10
Urethanum	0·05	0·1	0·2

Porównanie dawki leków według rozmaitego wieku chorych.

Dawki zmieniają się mniej więcej, jak następuje:

aż do ukończonego 1 roku $^1/_{20}$—$^1/_{10}$
od 2 do 4 » $^1/_8$
» 5 » 7 » $^1/_5$
» 8 » 10 » $^1/_4$
» 11 » 14 » $^1/_2$

Począwszy od roku 50 należy dawki znowu zmniejszać tak, iż u starców między rokiem 60 a 70 należy znów dawać tylko $^1/_3$ dawki dla osób dorosłych.

Kobietom podaje się wogóle mniejsze dawki, mniej więcej $^2/_3$ tej, jaką się przepisuje mężczyznom odpowiedniego wieku.

Waga różnych dawek.

Łyżeczka cieczy waży mniej więcej 3—5 gr. Łyżeczka cukru, soli, siarki 2·5—5 gram., proszków różnych 2·50. Łyżka wody 15 grm. Łyżka syropu 20·0. Garść nasion 70—80 gr. Garść liści 20—30 gr. Szczypta kwiatu 2 gr. Litr wody destyl. 1000·0; litr spirytusu 850; litr chloroformu 1480; litr oliwy 920·00; szklanka 200—250; kieliszek 25—50 gr. Na 1 gr. idzie kropel wody 16, wyskoku 40, nastojów wyskokowych (Tinct.) 25, eteru 50, chloroformu 25, kwasów rozcieńcz. 16, olejów tłustych 20, olejów eterycznych 25, ulopków 12.

Wzrost i waga człowieka

w różnych latach życia

(podług **Quetelet** »*Anthropométrie*«).

Wiek	Mężczyźni		Kobiety	
	Wzrost w cm.	Waga w kgr.	Wzrost w cm.	Waga w kgr.
Noworodek	50·0	3·1	49·4	3·0
1 rok	69·8	9·0	69·0	8·6
2 lata	79·1	11·0	78·1	11·0
3 »	86·4	12·5	85·4	12·4
4 »	92·7	14·0	91·5	13·9
5 lat	98·7	15·9	97·4	15·3
6 »	104·6	17·8	103·1	16·7
7 »	110·4	19·7	108·7	17·8
8 »	116·2	21·6	114·2	19·0
9 »	121·8	23·5	119·6	21·0
10 »	127·3	25·2	124·9	23·1
12 »	137·5	29·0	135·2	29·0
14 »	146·9	37·1	144·6	36·3
16 »	155·4	45·4	152·1	43·5
18 »	163·0	53·9	156·3	49·8
20 »	167·0	59·5	157·4	53·2
25 »	168·2	66·2	157·8	54·8
30 »	168·6	66·1	158·0	55·3
40 »	168·6		158·0	
50 »	168·6		158·0	
60 »	167·6		157·1	
70 »	166·0		155·6	
80 »	163·6		153·4	
90 »	161·0		151·0	

Tablica brzemienności.

Ostatnia regularność	Dzień porodu	Ostatnia regularność	Dzień porodu
Styczeń 1	Paździer. 8	Lipiec 5	Kwiecień 12
» 5	» 12	» 10	» 16
» 10	» 17	» 15	» 21
» 15	» 22	» 20	» 26
» 20	» 27	» 25	Maj 1
» 25	Listopad 1	» 28	» 4
Luty 1	» 4	Sierpień 1	» 8
» 5	» 8	» 5	» 12
» 10	» 12	» 10	» 17
» 15	» 22	» 15	» 22
» 20	» 27	» 20	» 27
» 25	Grudzień 1	» 25	Czerwiec 1
Marzec 1	» 6	» 28	» 4
» 5	» 10	Wrzesień 1	» 8
» 10	» 15	» 5	» 12
» 15	» 20	» 10	» 17
» 20	» 25	» 15	» 22
» 25	» 30	» 20	» 27
» 28	Styczeń 2	» 25	Lipiec 2
Kwiecień 1	» 6	» 28	» 5
» 5	» 10	Paździer. 1	» 8
» 10	» 15	» 5	» 12
» 15	» 20	» 10	» 17
» 20	» 25	» 15	» 22
» 25	» 30	» 20	» 27
» 28	Luty 2	» 25	Sierpień 1
Maj 1	» 5	» 28	» 4
» 5	» 9	Listopad 1	» 8
» 10	» 14	» 5	» 12
» 15	» 19	» 10	» 17
» 20	» 24	» 15	» 22
» 25	Marzec 1	» 20	» 27
» 28	» 4	» 25	Wrzesień 1
Czerwiec 1	» 8	» 28	» 4
» 5	» 12	Grudzień 1	» 7
» 10	» 17	» 5	» 11
» 15	» 22	» 10	» 16
» 20	» 27	» 15	» 21
» 25	Kwiecień 1	» 20	» 26
» 28	» 4	» 25	Paździer. 1
Lipiec 1	» 8	» 28	» 4

Tablica rozwoju płodu.

Wiek w miesiącach	Wzrost w centym.	Ciężar w gramach	Stan powłok zewnętrznych	Punkty i stopień kostnienia
1—1½	1—1.5	1—3	Przeświecająca purpurowo-czerwona skóra bez włosów.	Punkty kostnienia w obojczyku i szczęce dolnej.
1½—2	2—5	5—10		
2—3	5—10	25—50	Zaczyna się rozwijać błona źreniczna	Zjawiają się w szczęce dol. brodawki zębowe.
3—4	10—15	50—150	Tworzenie się paznogci oraz łożyska paznogciowego. Narządy płciowe zewnętrzne zaczynają się różniczkować.	Punkty kostnienia w kości siedzeniow- (os. ischii).
4—5	15—20	200—250	Płeć jest już wyraźna, wyrastają włosy na brwiach i głowie.	Skostnienie kości piętowej.
5—6	20—30	250—400	Ci[illegible] pokrywa puszek (lanugo), paznogcie stają się rogowe.	Punkty kostn. w kości skokowej i łonowej.
6—7	30—35	500—1000	Puszek okrywa ręce i nogi. Błona źreniczna najwyraźniejsza. Zaczyna się tworzyć pokład tłuszczowy (panniculus adiposus).	3—4 punkty kostnienia na mostku.
7—8	35—40	1000—1500	Skóra już nie prześwieca, wyróżnia się naskórek; powłoki zewnętrzne mają barwę	Skostnienie ostatnich kręgów k. krzyżowej.
8—9	40—45	1500—2000	blado-różową. Cała skóra pokryta jest mazią płodową. Błona źreniczna zanika. Worek mosznowy zaczyna się marszczyć, a szpara sromowa zamykać.	Punkty kostn.
Płód donoszony	45—50	3000—3500	Skórę pokrywa grubsza warstwa mazi płodowej. Paznogcie wystają poza końce palców. Błony źrenicznej brak. Pępek nieco niżej środka długości ciała.	w kłykciowej epifizie kości udowej. W szczęce dolnej 4 zupełnie oddzielone dołki zębowe (lunulae).

Oznaczenie okresu ciąży.

Miesiąc I (księżycowy). Macica nieco powiększona, okrąglejsza, część pochwowa nieco rozpulchniona, ilość śluzu większa. Błona śluzowa przedsionka i pochwy zachowuje się podobnie jak w czasie regularności.

Miesiąc II. Z końcem miesiąca macica dochodzi do wielkości średniej pomarańczy i jest wyraźnie grubsza. Dno macicy opada nieco ku przodowi; występuje wyraźnie rozpulchnienie i zasinienie części pochwowej, błony śluzowej pochwy i przedsionka. Sutki stają się pełniejsze, zrazy gruczołowe zaznaczają się wyraźniej. Obwódka i linia biała ciemnieją.

Miesiąc III. Macica miękka wzrasta prawie do wielkości główki noworodka, wypełnia główną część miednicy małej i dnem dochodzi do górnego brzegu spojenia łonowego. Czasami daje się słyszeć szmer maciczny. Ze sutek można już zwykle wycisnąć kilka kropel kleju.

Miesiąc IV. Dno macicy dochodzi ku końcowi miesiąca na szerokość 2—3 palców ponad spojenie. Przy sprzyjających warunkach można wybadać balotujący płód i wysłuchać ruchy płodu.

Miesiąc V. Pod koniec miesiąca macica dochodzi na szerokość dwóch palców poniżej pępka. Matka uczuwa ruchy płodu a niekiedy można już słyszeć tętno płodu.

Miesiąc VI. Macica wzrasta do wysokości pępka. Części płodu wyczuwalne, tętno i ruchy płodu wyraźne.

Miesiąc VII. Dno macicy ku końcowi miesiąca sięga na szerokość 2—3 palców ponad pępek. Części płodu można wyraźniej wybadać. Część pochwowa pozornie się skraca. Pępek się wygładza. U pierwiastek zaczynają się tworzyć pręgi na skórze dolnej części brzucha. Obwód brzucha przez pępek = 91 cm., w środku pomiędzy spojeniem a pępkiem 94 cm., odległość spojenia łonow. od wyrostka mieczykowatego = 42 cm.

Miesiąc VIII. Dno macicy dochodzi do połowy odległości pomiędzy pępkiem a wyrostkiem mieczykowatym. Powłoki brzuszne u pierwiastek mocno napięte tak, że poza dno macicy nie można wtłoczyć palców; pępek wygładzony. Część pochwowa skrócona leży wysoko. Położenie płodu daje się już z łatwością oznaczyć. Obw. brzucha w wysokości pępka 95 cm., poniżej pępka 97 cm., odległość pomiędzy spoj. a wyrostkiem mieczyk. 43·5 cm.

Miesiąc IX. Dno macicy dochodzi najwyżej w okolicę dołka podsercowego. U pierwiastek w drugiej połowie główka często wstępuje odcinkiem do miednicy małej. U wieloródek szyjka zwykle drożna, aż do ujścia wewnętrznego.

Obwód przez pępek 97·5, poniżej pępka 99 cm., odległ. pomiędzy spoj. a wyrostkiem mieczyk. 44 cm.

Miesiąc X. Dno macicy opada ku przodowi obniża się tak, że mniej więcej stoi w tej samej wysokości jak z końcem ósmego miesiąca: Powłoki brzuszne powyżej dna macicy mniej napięte, tak, że i u pierwiastek można objąć palcami dno macicy od tyłu. Pępek wypuklony. U pierwiastek główka wstępuje odcinkiem do miednicy małej, wypukla i rozszerza sklepienie przednie i skraca pochwę.

Obwód brzucha na wysokości pępka 99 cm., poniżej 100 cm., odległ. spoj. od wyrostka mieczyk. 45·5.

Tablica wyrzynania się zębów

w warunkach normalnych.

A. **Zęby mleczne.**

Dwa środkowe siekacze dolne	w 6—8 m.
4 siekacze górne, z początku środkowe potem boczne	» 10—12 »
4 pierwsze zęby trzonowe oraz siekacze boczne dolne wyrzynają się w porządku następującym: naprzód 2 przednie trzonowe górne, potem 2 boczne siekacze dolne i w końcu 2 przednie trzonowe dolne	» 15—18 »
4 kły — naprzód 2 górne potem 2 dolne	» 18—24 »
4 górne trzonowe	» 30—36 »

B. **Zęby trwałe.**

4 pierwsze trzonowe duże wyrzynają się	w 6—7 roku
4 siekacze środkowe	» 7—8 »
4 siekacze boczne	» 8—9 »
4 pierwsze trzonowe małe	» 9—11 »
4 drugie trzonowe małe	» 10—12 »
4 kły	» 11—13 »
4 trzonowe duże	» 12—14 »
4 zęby mądrości	» 17—25 »

WAZNIEJSZE DANE
Z EPIDEMIOLOGII I PROFILAKTYKI
CHORÓB ZAKAZNYCH,

zestawił
Doc. Dr. St. Droba.

---

1. **Anthrax — Wąglik. Zarazek:** Bacillus anthracis. **Dług. okr. wylęg.:** zwykle 2—3 dni; czasem kilka godzin, lub przeciwnie 12—14 dni. **Czas trwania zaraźliwości:** tak długo, dopóki prątki wąglikowe znajdują się w kroście (postać skórna), w plwocinie (postać płucna), w kale (postać jelitowa). Badanie bakteryologiczne. **Źródła zakażenia:** Mięso, skóry, szerść bydła padłego na wąglik. Mocz i kał ludzi i bydła chorych na wąglik. Trawa pastwisk zakażonych. **Drogi zakażenia:** Ręce, zanieczyszczone przedmiotami zakażonymi. Powietrze, zawierające pył z szerści i kurz, zakażone prątkami wąglikowymi. Spożywanie zakażonego niedogotowanego mięsa. Muchy. **Sposoby zapobiegania i zwalczania:** Ograniczenie wąglika u bydła, które jest głównem źródłem zakażenia, za pomocą szczepienia ochronnego. Donoszenie o przypadkach wąglika. Izolowanie chorych. Niszczenie przedmiotów zakażonych, a więc: zakopywanie bydła padłego w głębokości 3 metr. (powierzchnia ziemi w miejscu zakopania musi być dokładnie zlana mlekiem wapiennem); palenie mięsa i szerści zwierząt zakażonych. Dezynfekcya przedmiotów, które były w styczności z krwią, wydzielinami i wydalinami ludzi i bydła, chorych na wąglik. Dezynfekcya samych wydzielin i wydalin. Niedotykanie przedmiotów zakażonych rękami ze skaleczeniami i rankami, choćby najdrobniejszemi. Ranki i skaleczenia przypadkowe, powstałe wśród zajmowania się przedmio-

tami wąglikiem zakażonymi, należy wypalić, zdezynfekcyonować sublimatem 1°/₀₀ i dokładnie opatrzyć.

2. Cholera asiatica — Cholera azyatycka. Zarazek: Vibrio cholerae asiat. **Dług. okr. wylęg.**: 2—5 dni, najczęściej 2 dni. **Czas trwania zaraźliwości:** tak długo, dopóki zarazek choleryczny znajduje się w kale. Najczęściej znikają zarazki z kału dość prędko w okresie zdrowienia, czasem jednakowoż utrzymują się tam tygodniami; podobnież mogą się one znajdować w kale ludzi zdrowych z otoczenia chorych, (są to t. zw. przenosiciele mętwików — »Choleraträger«). Konieczne badanie bakteryologiczne. **Źródła zakażenia:** Wymiociny, a głównie wypróżnienia stolcowe chorych na cholerę, podobnie jak kał ludzi zdrowych, zawierający zarazki choleryczne. Przedmioty, wymiocinami, względnie kałem takim powalane, a więc: bielizna, odzież, dywany i t. p. Zanieczyszczona wydalinami cholerycznych woda, w której zarazki te nie tylko się przechowują, lecz także i rozmnażają. **Drogi zakażenia:** Ręce, które dotykały się przedmiotów zakażonych (na zanieczyszczonych rękach zarazki choleryczne żyć mogą do 2 godzin). Środki spożywcze, (jak np. owoce), które były w zetknięciu z przedmiotami lub rękami zakażonymi, spożywane bez poprzedniego zagotowania. Muchy, które poprzednio siedziały na przedmiotach zakażonych, a potem na środkach spożywczych. Woda zakażona. **Sposoby zapobiegania i zwalczania:** Niedopuszczanie zarazka cholery z Indyj — jego ojczyzny — do Europy zapomocą międzynarodowych urządzeń kwarantannowych. Szybkie rozpoznawanie pierwszych przypadków cholery przez donoszenie o przypadkach podejrzanych. Badanie bakteryologiczne wyprożnień nie tylko osób chorych, ale także osób zdrowych z otoczenia chorych na cholerę Izolowanie jednych i drugich tak długo, jak długo w ich kale znajdują się zarazki choleryczne. Nadzór nad osobami, przybywającemi z miejscowości dotkniętych cholerą; badanie bakteryolog. ich kału i ewent. odosabnianie ich. Nadzorowanie osobowego ruchu kolejowego, izolowanie podejrzanych przypadków i dezynfekcyonowanie wozów, w których zaszły podejrzane przypadki. Ścisłe nadzorowanie flisaków i ruchu osobowego na rzekach spławnych, zwłaszcza jeśli nad biegiem tychże pojawiają się przypadki cholery. Nadzór nad środkami spożywczymi, ochrona ich przy sprzedaży przed muchami (zasłanianie gęstemi siatkami). Dostarczanie mieszkańcom zdrowej niezakażonej wody, a gdy takiej niema — gotowanie jej przed użyciem przez 5 minut. Podejrzane środki spożywcze jeść dopiero po ich ugotowaniu lub upieczeniu. Należyte odprowadzanie nieczystości i wogóle dbałość wielka o czystość. Ścisła dezynfekcya mieszkań, rąk i przedmiotów zakażonych. Wzmaganie

odporności ustroju przez hygieniczny sposób życia i wystrzeganie się błędów dyetetycznych. Sprowadzanie odporności swoistej czynnej przez stosowanie szczepionek cholerycznych.

3. **Cholera infantum. — Choleryna dziecięca. Zarazek:** Bakterye z grupy Bacillus subtilis. **Dług. okr. wylęg. i czas trwania zaraźliwości:** są różne i nie dają się określić. **Źródła zakażenia:** Nieodpowiednio przyrządzone mleko, służące do sztucznego karmienia niemowląt. **Drogi zakażenia:** Spożywanie mleka, zawierającego nadmiernie rozwinięte bakterye z grupy b a c i l l u s s u b t i l i s. **Sposoby zapobiegania i zwalczania:** Używanie do karmienia niemowląt mleka z czysto utrzymywanych stajni. Gotowanie mleka i, co najważniejsze, przechowywanie przegotowanego mleka w nizkiej ciepłocie (np. w lodowni) celem powstrzymania kiełkowania zarodników i nadmiernego rozwoju bakteryj z grupy bacillus subtilis (zwykłe gotowanie bowiem nie zabija zarodników tych bakteryj).

4. **Diphteria — Błonica. Zarazek:** Bacillus diphteriae (Löffler). **Dług. okr. wylęg.:** 2—7 dni (według niektórych — i kilka tygodni). **Czas trwania zaraźliwości:** tak długo, dopóki w jamie ust znajdują się prątki błonicze, co może się przeciągać do 63 dni, a nawet do kilku miesięcy (od dnia zachorowania). Najczęściej utrzymują się one około 4 tygodni. B a d a n i e b a k t e r y o l o g i c z n e k o n i e c z n e. **Źródła zakażenia:** Treść jamy ustnej i nosogardłowej osób chorych na błonicę, często także osób zdrowych z otoczenia chorego (Przenosiciele prątków — »Bacillenträger«). Przedmioty powalane plwociną i śluzem z nosa takich osób, i to głównie: naczynia do jedzenia i picia, chusteczki do nosa, używane poprzednio przez powyższe osoby. **Drogi zakażenia:** Ręce, które się dotykały przedmiotów zakażonych. Całowanie osób chorych i przenosicieli prątków. Używanie chustek do nosa i naczyń, których poprzednio używały osoby chore i przenosiciele prątków. Powietrze w otoczeniu chorego i przenosicieli prątków, gdy zawiera banieczki plwociny i śluzu (wydobywające się przy rozmawianiu, kaszlu, kichaniu wraz z prątkami błonicy), lub pył z wyschniętej i rozpylonej plwociny zakażonej. **Sposoby zapobiegania i zwalczania:** Donoszenie o przypadkach błonicy. Izolowanie chorych, dopóki w ich ustach znajdują się prątki błonicy (najczęściej przez 4 tygodnie). Dezynfekcya podczas choroby rąk, naczyń, używanych przez chorego (zwłaszcza do jedzenia i picia), chusteczek do nosa, bielizny, zabawek i t. p. Dezynfekcya końcowa mieszkania. Rodzeństwu chorego nie wolno uczęszczać do szkoły przez 7 dni, licząc od chwili izolacyi, a ściślej — tak długo, jak długo prątki błonicze nie zникną z jamy ustnej. Uodparnianie bierne surowicą przeciwbłoniczą (100—200 J.). Płukanie jamy ustnej i gardła środkami przeciwgnilnymi.

5. Dysenteria bacillosa — Czerwonka bakteryjna. Zarazek: Bacterium dysenteriae: typ Shiga — Kruse, albo typ Flexnera. **Dług. okr. wylęg.:** 3—8 dni. **Czas trwania zaraźliwości:** tak długo, dopóki bakterye czerwonki znajdują się w kale. (B a d a n i e b a k t e r y o l o g i c z n e). **Źródła zakażenia:** Kał chorych i przedmioty nim zanieczyszczone. Wchodzą tu w grę także i przenosiciele bakteryi. **Drogi zakażenia:** Ręce, które dotykały się przedmiotów zakażonych. Środki spożywcze surowe (np. owoce), które były w zetknięciu z przedmiotami lub rękami zakażonymi. Muchy, które siedziały na przedmiotach zakażonych, a potem na środkach spożywczych. Woda zakażona. **Sposoby zapobiegania i zwalczania:** Donoszenie o przypadkach czerwonki. Izolowanie chorych a także przenosicieli bakteryj tak długo, jak długo w ich kale znajdują się bakterye czerwonkowe. Dzieci z danego mieszkania, wzgl. domu wstrzymać od uczęszczania do szkoły na cały czas, przez który mogą być niebezpieczne dla otoczenia. Dezynfekcya podczas choroby rąk, kału, bielizny chorego. Dezynfekcya końcowa mieszkania. Zamknięcie studzien zakażonych i wogóle zakaz używania wody zakażonej nieprzegotowanej. Nadzór nad środkami spożywczymi. W razie epidemii zamknięcie szkół, zakaz odbywania jarmarków, odpustów, i wogóle zakaz wszelkiego większego skupiania się ludności w miejscowości objętej epidemią. Szczepienie ochronne swoistą surowicą.

6. Erysipelas — Róża. Zarazek: Streptococcus pyogenes longus. **Dług. okr. wylęg.:** 15—61 godzin. **Czas trwania zaraźliwości:** aż do zupełnego złuszczenia się skóry. **Źródła zakażenia:** Chorzy na różę i na inne cierpienia na tle paciorkowcowem. Martwe otoczenie, jak podłoga i sprzęty w salach chorych, salach operacyjnych, pokojach mieszkalnych, jeżeli w nich miało miejsce obfite rozsiewanie paciorkowców bez następowego ich niszczenia zapomocą odpowiedniej dezynfekcyi. **Drogi zakażenia:** Przedmioty i ręce zakażone paciorkowcami, wchodzące w styczność z ranami, lub zadające rany (w drugim przypadku zaszczepiają one równocześnie różę). Powietrze, zawierające pył z zaschniętymi w niem paciorkowcami. Osoby z otoczenia chorych na różę. **Sposoby zapobiegania i zwalczania:** Powinien istnieć obowiązek donoszenia o przypadkach róży (z niemieckich państw związkowych tylko w Brunszwiku istnieje obowiązek donoszenia). Izolowanie chorych. Dezynfekcya rąk i wszelkich przedmiotów, które wchodzą w styczność z chorymi na różę i inne cierpienia na tle zakażenia paciorkowcami. Ponieważ każda najmniejsza ranka (zwłaszcza w nosie) może być punktem wyjścia róży, przeto należy je opatrywać dokładnie przeciw — lub bezgnilnie, a ranki w nosie przemywać środkami przeciwgnilnymi. Dezynfekcya końcowa mieszkania.

7. Febris flava — Żółta febra. Zarazek: nieznany.

Dług. okr. wylęg.: 1—6 dni. **Czas trwania zaraźliwości:** 4—5 dni od początku choroby. **Źródło zakażenia:** Człowiek chory na żółtą febrę. **Drogi zakażenia:** Komar Stegomyia fasciata w 12 dni po ukłuciu chorego na żółtą febrę. **Sposoby zapobiegania i zwalczania:** Donoszenie nie tylko o przypadkach samej choroby, lecz także i o przypadkach podejrzanych o żółtą febrę. Zniszczenie wszystkich komarów w domu chorego (zapomocą kadzenia siarką). Zabezpieczanie mieszkań przed komarami zapomocą siatek. Tępienie komarów przez osuszanie terenów, polewanie zbiorników wody oliwą, naftą Zabezpieczanie się przed komarami przez noszenie rękawiczek, welonów i t. p.

8. Febris puerperalis — Gorączka połogowa i inne **cierpienia posocznicowe, ropnicowe i ropowicowe. Zarazek:** Streptococcus pyogenes longus, Staphylococcus pyogenes i inne, jak: diplococcus pneumoniae, bacterium coli i t. p. **Dług. okr. wylęg.:** Niema reguły. **Czas trwania zaraźliwości:** tak długo, dopóki odpowiednie zarazki znajdują się w ustroju. **Źródła zakażenia:** Ustrój chorych, ich wydzieliny (ropa), zawierające zarazki; przedmioty temi wydzielinami zanieczyszczone. Martwe otoczenie, jak podłoga i sprzęty w salach chorych, salach operacyjnych i pokojach mieszkalnych, jeśli w nich miało miejsce obfite rozsiewanie paciorkowców, gronkowców i innych mikrobów bez następowego ich niszczenia zapomocą odpowiedniej dezynfekcyi. Powierzchnia skóry i jamy ciała ludzkiego, komunikujące ze światem zewnętrznym. Jeżeli się przyjmie powszechność mikrobów ropotwórczych (paciorkowców i gronkowców), to źródłem zakażenia może być każdy przedmiot, na którym te mikroby przypadkowo się znajdują. **Drogi zakażenia:** Wchodzące w styczność z ranami i zadające rany osobnikom zdrowym ręce i przedmioty, które poprzednio stykały się ze źródłami zakażenia, a więc z wydzielinami chorobowemi. Powietrze w zamkniętych przestrzeniach, przepełnione pyłem z mikrobami ropotwórczymi lub zawierające bańki śluzu, plwociny, wydobywające się wraz z tymi mikrobami z jamy ust, gardła, nosa podczas kaszlu, kichania, mówienia (operator rozmawiający, kichający, kaszlący podczas operacyi). Akuszerki, które badają zdrowe położnice bez należytej dezynfekcyi rąk, zwłaszcza jeżeli przedtem miały do czynienia z położnicami i wogóle osobami zakażonemi. **Sposoby zapobiegania i zwalczania:** Unikanie obrażeń tak skóry jak i błon śluzowych, wyściełających jamy ciała ludzkiego, komunikujące ze światem zewnętrznym. Bezgnilne lub przeciwgnilne opatrywanie ran Dotykanie ran wyłącznie przedmiotami wyjałowionymi i rękami należycie zdezynfekcyonowanemi. Usuwanie na pewien czas od praktyki akuszerek, które obsługiwały położnice zakażone. Dezynfekcyonowanie przed każdym zabiegiem operacyjnym części płciowych

zewnętrznych i wewnętrznych oraz innych jam ciała, komunikujących ze światem zewnętrznym. Donoszenie o każdym przypadku gorączki połogowej; powinienby być także wprowadzony obowiązek donoszenia o przypadkach posocznicy, ropnicy i ropowicy. Dezynfekcya mieszkań. (Donoszenie o tych przypadkach i dezynfekcya mieszkań miałyby zwłaszcza wtedy znaczenie, gdyby ścisłe badania rozstrzygnęły ostatecznie, że mikroby ropotwórcze nie są powszechne, lecz że jedynem ich źródłem jest człowiek chory i jego wydzieliny chorobowe).

9. Gonorrhoea — wiewiór — tryper. Zarazek: Micrococcus gonorrhoeae. **Dług. okresu wylęg.:** 1—8 dni. **Czas trwania zaraźliwości:** tak długo, dopóki w wydzielinie cewki moczowej, pochwy, szyjki macicznej, worka spojówkowego znajdują się zarazki tryprowe. **Źródła zakażenia:** Osobniki chore na trypra cewki, pochwy, worka spojówkowego. **Drogi zakażenia:** Bezpośrednie zetknięcie z chorymi, głównie spółkowanie. Przenoszenie palcami zakażonymi jadu tryprowego do worka spojówkowego i na części płciowe (u dzieci). Czasem tryper może się przenosić zapomocą ręczników, bielizny, gąbek, kąpieli i t. p. **Sposoby zapobiegania i zwalczania:** Przeciw blenorrhoea neonatorum profilaktyczne zakraplanie do worka spojówkowego noworodków rozczynu azotanu srebrowego. Uregulowanie i czuwanie nad prostytucyą. Przy kontroli prostytutek badanie bakteryologiczne wydzieliny cewki i szyjki macicy. Izolowanie chorych prostytutek w szpitalach tak długo, dopóki badanie bakteryologiczne stwierdza obecność zarazków tryprowych. Zmuszanie do leczenia i donoszenie o niebezpiecznych dla ogółu chorych na trypra, jakoto: prowadzących potajemnie nierząd dla zarobku, włóczęgach i t. p. Pouczanie odpowiednie publiczności, a zwłaszcza młodzieży. Osobista profilaktyka: spółkowanie w kondomie, oddawanie po spółkowaniu moczu i następowe zakraplanie do fossa navicularis cewki moczowej i na frenulum kilku kropli 2% azotanu srebrowego.

10. Influenza — grypa. Zarazek: Bacillus influenzae. **Dług. okr. wylęg.:** 1—6 dni. **Czas trwania zaraźliwości:** tak długo, dopóki prątki grypy znajdują się w wydzielinach dróg oddechowych, co trwa najczęściej 1—2 tygodni, czasami jednak i kilka miesięcy, a mianowicie przy zajęciu dolnych dróg oddechowych (zapalenie płuc grypowe). **Źródła zakażenia:** Wydzielina oskrzeli i nosa osób chorych na grypę, oraz przedmioty (jak chustki od nosa, bielizna i t. p. temi wydzielinami świeżo zanieczyszczone. **Drogi zakażenia:** Dotykanie rękami źródeł zakażenia, a potem błon śluzowych nosa, ust. Powietrze, zawierające bańki śluzu lub plwociny z prątkami grypy, wydobywające się z ust i nosa chorych przy kichaniu, kaszlu, mowie. **Sposoby zapobiegania i zwalczania:** Obowiązek donosze-

nia o przypadkach grypy istnieje w Niemczech tylko w Bawaryi. Izolacya nie prowadzi do celu. Dezynfekcya ze względu na małą wytrzymałość zarazka niepotrzebna. Profilaktyka osobista: unikanie zetknięcia z chorymi na grypę, co zwłaszcza u osób starych i chorych na gruźlicę płuc jest bardzo wskazane.

11. Lyssa humana — wodowstręt. Zarazek: nieznany. **Dług. okr. wylęg.:** 20—40—60 dni, czasem nawet 1 rok. **Czas trwania zaraźliwości:** aż do śmierci, która z reguły następuje. **Źródła zakażenia:** System nerwowy, ślinianki, ślina, limfa, mleko ludzi i zwierząt chorych. **Drogi zakażenia:** Najczęściej pokąsanie przez wściekłe psy i inne zwierzęta, a także niekiedy przez ludzi. **Sposoby zapobiegania i zwalczania:** Donoszenie o wściekłych psach; zabijanie tychże, jak również i zwierząt przez nie pokąsanych. Zamykanie psów na 3 miesiące w promieniu 4 klm. Donoszenie nie tylko w osobach chorych, ale i pokąsanych. Obserwacya pokąsanych i izolacya chorych. Szczepienie ochronne *Pasteura*.

12. Malaria zimnica. Zarazek: Plasmodium praecox, plasmodium vivax, plasmodium malariae. **Dług. okr. wylęg.:** 6—21 dni. **Czas trwania zaraźliwości:** tak długo, dopóki pasorzyty zimnicze znajdują się w krwi (mikroskopowe badanie krwi). **Źródło zakażenia:** Krew ludzi chorych na zimnicę. **Drogi zakażenia:** Komary z rodzaju Anopheles. **Sposoby zapobiegania i zwalczania:** Zwalczanie: 1) Tępienie pasorzytów w ustroju ludzkim zapomocą leczenia chininą osób, u których badanie mikroskopowe krwi stwierdza obecność pasorzytów zimniczych. Leczenie powinno trwać tak długo, dopóki w krwi znajduią się pasorzyty. (Kilkakrotne badanie krwi). 2) Tępienie komarów: przez osuszanie terenów i znoszenie w ten sposób wylęgarni dla komarów; przez polewanie zbiorników wody w okolicach malarycznych naftą, oliwą. Zapobieganie: Stosowanie w miejscowościach malarycznych chininy w dawkach 1 gramowych co 10 dni u osób, które się chcą uchronić przed zimnicą. 2) Chronienie mieszkań przed dostawaniem się do nich komarów zapomocą siatek ochronnych w oknach i drzwiach. 3) Unikanie miejsc, gdzie komary przebywają, zwłaszcza w czasie kiedy zaczynają kłuć, a więc po zachodzie słońca. 4) Używanie welonów na twarz i rękawiczek.

13. Malleus — Nosacizna. Zarazek: Bacillus mallei. **Dług. okresu wylęg.:** Przy sztucznem szczepieniu 3—5 dni. Drogą naturalną u człowieka od kilku godzin do kilku miesięcy; najczęściej 2—3 tygodni. **Czas trwania zaraźliwości:** Aż do śmierci, która z reguły u człowieka następuje. **Źródła zakażenia:** Chore zwierzęta, najczęściej konie, osły, czasami kozy, psy i koty. Ludzie chorzy. (Wchodzi tu w grę głównie wydzielina nosa i zajęte sprawą chorobową narządy zmarłych ludzi i padłych zwierząt).

Drogi zakażenia: Bezpośrednie przedostawanie się zarazka z chorych zwierząt na ludzi około nich zajętych. Zakażone przedmioty, zadające rany. Powietrze, zawierające bańki z zarazkami, wydobywające się przy parskaniu chorych koni. Naczynia i przedmioty, używane przez chorych ludzi. Zakażenia przy autopsyach i w pracowniach bakteryologicznych. **Sposoby zapobiegania i zwalczania:** Zwierzęta chore muszą być zabijane i głęboko zakopywane, albo jeszcze lepiej — palone. Wszystkie przedmioty, które były w styczności z chorem zwierzęciem — powinny być dokładnie wyjałowione. Ludzi, obsługujących chore zwierzęta, powinno się należycie pouczyć o niebezpieczeństwie; ręce po zetknięciu się ze źródłem zakażenia należy dokładnie zdezynfekcyonować; jeżeli na rękach były choćby drobne ranki, powinno się je wypalić. Ludzie chorzy muszą być izolowani. Scisła dezynfekcya podczas choroby i dezynfekcya końcowa.

14. Meningitis cerebro — spinalis epidemica — Nagminne zapalenie opon mózgowo - rdzeniowych. **Zarazek:** Micrococcus meningitidis (Weichselbaum). **Dług. okr. wyląg.:** 3—13 dni. **Czas trwania zaraźliwości:** tak długo, dopóki zarazki znajdują się w wydzielinie jamy nosowo-gardłowej, najczęściej 21 dni, licząc od chwili zakażenia. U chorych do 6 dni od chwili zachorowania. **Źródła zakażenia:** Wydzielina jamy nosowo-gardłowej osób chorych, a także osób zdrowych z ich otoczenia, lub też osób przybyłych z ognisk epidemicznych. **Drogi zakażenia:** Powietrze, zakażone banieczkami plwociny i wydzieliny nosa, zawierającemi zarazki i wydobywającemi się przy siąkaniu, kaszlu i t. d. Przedmioty, wydzieliną taką zanieczyszczone, a więc: ręce, chustki do nosa, bielizna, kurz z podłogi zmięszany z tą wydzieliną (ale nie dłużej nad 2—5 dni, gdyż tylko tak długo mogą zarazki w tej wydzielinie żyć w naturalnych warunkach). **Sposoby zapobiegania i zwalczania:** Donoszenie nie tylko o przypadkach zapalenia opon mózgowo-rdzeniowych, ale także i o przypadkach o tę chorobę podejrzanych. Izolowanie chorych, niebezpiecznych głównie w pierwszych 6 dniach choroby. Dezynfekcyonowanie wydzieliny jamy nosowo-gardłowej i przedmiotów tą wydzieliną zanieczyszczonych. Główna uwaga powinna być zwrócona na przenosicieli zarazka, a więc na osoby, które były w styczności z chorym (i to głównie przed jego zachorowaniem), lub z innemi osobami, mającemi zarazki w jamie nosowo - gardłowej, a więc z osobami przybywającemi z ognisk epidemicznych. Tacy przenosiciele powinniby być internowani tak długo, dopóki w ich jamie nosowo-gardłowej znajdują się zarazki; wobec jednak trudności przeprowadzenia tego zarządzenia zmierzać przynajmniej należy do pouczenia osób toczenia chorego i osób przybywających z ognisk epi-

demicznych, jak się mają zachowywać względem nowego otoczenia; podobnież i wogóle należy pouczać publiczność, jak się ma zachowywać względem takich przenosicieli zarazków. Ci ostatni powinni siąkać tylko do chusteczek; również kichać i kaszleć powinni tylko przy zasłoniętych chusteczką ustach i nosie. Przenosiciele tacy nie powinni pluć i rzucać wydzielin z nosa na ziemię; rozmawiając z nimi, osoby zdrowe powinny się trzymać zdaleka i o ile możności odwrócone od ich twarzy. Przenosiciele zarazków powinni przepłukiwać nos i usta środkami przeciwgnilnymi. — O ile w czasie choroby dezynfekcya bielizny i przedmiotów zakażonych jest ważna, o tyle dezynfekcya końcowa mieszkania jest zwykle zbyteczna, gdyż zarazek w stanie żywym utrzymuje się tylko przez krótki czas na przedmiotach martwych; co najwyżej należy podłogę, zanieczyszczoną wydzieliną nosa i plwociną, wymyć jakimś środkiem przeciwgnilnym. Dzieci wstrzymać od uczęszczania do szkoły przeszło 21 dni, licząc od chwili izolacyi chorego. W czasie epidemii unikać wszystkiego, co może wywołać zaburzenia ze strony błony śluzowej nosa i wogóle dróg oddechowych.

15. **Morbilli — Odra. Zarazek:** nieznany. **Dług. okr. wylęg.:** 9—11 dni. **Czas trwania zaraźliwości:** 4 tygodnie. **Źródła zakażenia:** Wydzielina dróg oddechowych, spojówek, krew chorych. Czy łuski skóry chorych na odrę zawierają zarazek, jest rzeczą niepewną i coraz więcej kwestyonowaną. Według jednych zarazek jest bardzo mało wytrzymały i żyje poza ustrojem człowieka na martwych przedmiotach tylko przez bardzo krótki czas; według innych może żyć bardzo długo nawet w stanie zaschniętym (w pyle). **Drogi zakażenia:** Powietrze, zawierające bańki śluzu, plwociny z zarazkami odry, wydobywające się przy kaszlu, kichaniu, mowie chorych. Czy powietrze, zawierające pył z zaschniętymi zarazkami, może być również drogą zakażenia, jest dotychczas rzeczą niepewną. Osoby i przedmioty z otoczenia chorego tylko wyjątkowo mogą odgrywać pewną rolę w przenoszeniu odry. **Sposoby zapobiegania i zwalczania:** Obowiązek bezwzględnego donoszenia o przypadkach odry istnieje w Niemczech tylko w kilku państwach związkowych; w kilku innych natomiast istnieje tylko obowiązek względnego donoszenia; w Prusiech ustawą z r. 1905 zniesiono zupełnie obowiązek donoszenia o przypadkach odry. Podobnie nie obowiązują tamże i inne środki profilaktyczne, z wyjątkiem powstrzymania chorych i zdrowych (z otoczenia chorego) dzieci od uczęszczania do szkoły przez przeciąg 4—5 tygodni od chwili pojawienia się ostatniego przypadku w domu. W rodzinach, gdzie dzieci są słabowite, dotknięte gruźlicą, należy, w razie pojawienia się przypadku odry, przeprowadzić ścisłą izolacyę zdrowych

dzieci (najlepiej usunąć je z domu) w połączeniu z dezynfekcyą podczas choroby i z dezynfekcyą końcową mieszkania. Podczas epidemii odry należy dzieci wątłe, dotknięte gruźlicą i nieżytami dróg oddechowych wstrzymać od uczęszczania do szkoły i wogóle od większych zbiorowisk ludzi.

16. Mumps — Nagminne zapalenie ślinianki przyusznej. Zarazek: nieznany. **Dług.: okr. wylęg.:** 4—14 dni. **Czas trwania zaraźliwości:** Około 3 tygodni, licząc od chwili obrzęku gruczołów. **Źródło zakażenia:** Wydzielina górnych dróg oddechowych. **Drogi zakażenia:** Powietrze, zawierające bańki śluzu, plwociny z zarazkami swoistymi. Przedmioty i ręce, temi wydzielinami zanieczyszczone. **Sposoby zapobiegania i zwalczania:** Względny obowiązek donoszenia o przypadkach tej choroby istnieje tylko w dwóch państwach związkowych niemieckich. Postępowanie podobne jak w odrze. Izolacya i dezynfekcya tylko wśród dorosłych osobników płci męskiej, np. w wojsku, ze względu na orchitis, jako powikłanie. Dzieci chore należy wstrzymać od uczęszczania do szkoły przez 3 tygodnie.

17. Oedema malignum. — Obrzęk złośliwy. Zarazek: Bacillus oedematis maligni. **Dług. okresu wylęg.:** niema reguły. **Czas trwania zaraźliwości:** dopóki pr. obrz. zł. są w ranie. **Źródła zakażenia:** Gnijące płyny i ziemia uprawna, w których znajduje się ten prątek, zwykle razem z prątkami tężcowymi. **Drogi zakażenia:** Występuje jako zakażenie ran, zadanych przedmiotami zanieczyszczonymi ziemią lub gnijącymi płynami, a także jako zakażenie ran w złamaniach powikłanych, szczególniej zaś ran, wywołanych przejechaniem. **Sposoby zapobiegania i zwalczania:** Szerokie otwieranie i dokładne dezynfekcyonowanie ran.

18. Paratyphus — Dur wrzekomy. Zarazek: Bacterium paratyphosum. **Dług. okr. wylęg.:** różna. **Czas trwania zaraźliwości:** tak długo, dopóki w kale znajdują się bakterye paratyfusowe. **Źródła zakażenia, drogi zakażenia i sposoby zapobiegania i zwalczania:** takie same, jak w tyfusie brzusznym, (patrz Nr. 28).

19. Pertussis — Koklusz. Zarazek: nieznany. **Długość okr. wylęg.:** 5—5 dni. **Czas trwania zaraźliwości:** Około 6 tygodni, czyli tak długo, jak długo trwają napady kaszlu. Według Weilla i Péhu zaraźliwość ma istnieć tylko w stadium catarrhale. **Źródła zakażenia:** Wydzieliny błon śluzowych dróg oddechowych. **Drogi zakażenia:** Powietrze, zawierające bańki śluzu, plwociny wraz z zarazkami, wydobywające się podczas kaszlu, kichania, mowy chorych. Przedmioty (jak naczynia do jedzenia, picia, zabawki i t. p.), ręce, wydzieliną dróg oddechowych zanieczyszczone. **Sposoby zapobiegania i zwalczania:** Obowiązek względnego donoszenia o przypadkach kokluszu istnieje tylko w niektórych państwach związkowych niemieckich. W Prusiech obowiązku tego niema. — Oddzielić dzieci

zdrowe od chorych. Dzieci zdrowe nie mogą używać naczyń, podobnie jak i innych przedmiotów zakażonych, t. j. używanych przez dzieci chore. Dzieci chore nie powinny uczęszczać do szkoły tak długo, jak długo trwają napady kaszlu (około 6 tygodni). Rodzice powinni być zawiadomieni urzędowo, gdzie i w której szkole panuje koklusz, aby mogli chronić swe dzieci przed zakażeniem.

20. Pestis — Dżuma. Zarazek: Bacterium pestis. **Dług. okresu wylęg.:** 2—7—10 dni. **Czas trwania zaraźliwości:** tak długo, dopóki żywe zarazki znajdują się w ustroju chorych, w ich wydzielinach i wydalinach, a szczególniej w plwocinie chorych na dżumowe zapalenie płuc, po którem w czasie zdrowienia jeszcze w 76 dni (od początku choroby) stwierdzano bakterye dżumowe. **Źródła zakażenia:** Chorzy na gruczołową postać dżumy prawie nie wchodzą w rachubę jako źródło zakażenia, natomiast bardzo niebezpieczni dla swego otoczenia są chorzy na dżumową posocznicę i na dżumowe zapalenie płuc. Pierwsi wydzielają bakterye dżumowe w wydalinach, w moczu, kale; drudzy — w plwocinie. Ważnem źródłem zakażenia są chore na dżumę szczury, mianowicie ich wydaliny — mocz, kał, zawierające bakterye dżumowe. **Drogi zakażenia:** Powietrze, zawierające bańki śluzu lub plwociny z bakteryami dżumowemi, wydobywające się podczas kaszlu, kichania, mowy chorych na zapalenie płuc dżumowe. Zakażenie powietrza pyłem z zaschniętemi bakteryami dżumowemi właściwie nie miewa miejsca, gdyż bakterye dżumowe w stanie do tego stopnia zaschniętym zaraz giną. Natomiast mogą one utrzymywać się przy życiu tygodniami w plwocinie i wydalinach, zaschniętych tylko powierzchownie na odzieży, bieliźnie i innych przedmiotach; także w naczyniach lub na podłodze; stąd te przedmioty mogą być poważnemi źródłami i drogami zakażenia. Ręce, dotykające się źródeł zakażenia. Pchły i inne owady, kłujące najpierw szczury i ludzi chorych, a potem ludzi zdrowych. Muchy, przenoszące zarazki z wydalin zakażonych na środki spożywcze, odgrywają tu również pewną rolę. Środki spożywcze, zakażone moczem i kałem chorych szczurów. **Sposoby zapobiegania i zwalczania:** Niedopuszczanie bakteryj dżumowych z ognisk endemicznych do Europy zapomocą urządzeń kwarantanowych. Donoszenie nie tylko o przypadkach rzeczywistego zachorowania, lecz nawet i o podejrzanych o dżumę. Scisłe izolowanie chorych i ścisła dezynfekcya wydalin, wydzielin i wszystkich przedmiotów, wchodzących w styczność z chorym podczas choroby. Gdy w jednym domu pojawi się więcej przypadków dżumy, opróżnienie domu i gruntowna dezynfekcya, obliczona także na wytępienie szczurów. Końcowa dezynfekcya mieszkania. Służba, zajęta koło chorych, musi być szczepiona ochronnie. Profilaktyczne tępienie szczurów. Profilaktyczne szczepienie

ochronne czynne zapomocą szczepionek ochronnych; odporność występuje wtedy po 7 dniach i trwa 7 mies. Profilaktyczne szczepienie ochronne bierne zapomocą surowicy swoistej. Odporność występuje zaraz i trwa 8—14 dni.

21. Rubeola — Kur. Zarazek: nieznany. **Dług. okresu wylęg.:** od 1 dnia do 4 tygodni, najczęściej 2—3 tygodni. **Czas trwania zaraźliwości:** około 4 tygodni. **Źródła zakażenia i drogi zakażenia:** podobnie jak w odrze. **Sposoby zapobiegania i zwalczania:** Środki profilaktyczne zbyteczne. Wstrzymanie dzieci od uczęszczania do szkoły około 4 tygodni.

22. Scarlatina — Płonica. Zarazek: nieznany. **Dług. okr. wylęg.:** 3—7—12 dni. **Czas trwania zaraźliwości:** Około 6 tygodni, dopóki proces łuszczenia nie jest zupełnie ukończony. **Źródła zakażenia:** Człowiek chory, a mianowicie wydzieliny górnych dróg oddechowych i to głównie we wczesnym okresie choroby. Łuski skóry (krew, mocz, kał chorych?). Zarazek utrzymuje się w otoczeniu przez długi czas (miesiącami, a nawet latami). **Drogi zakażenia:** Powietrze, w którem znajdują się bańki śliny, plwociny, wydzieliny nosa z zarazkiem szkarlatyny, wydobywające się podczas kaszlu, kichania, mowy chorego i to według niektórych autorów tylko w bardzo wczesnym okresie choroby, mianowicie w początkach zapalenia gardła. Powietrze, zawierające pył z zaschniętymi zarazkami szkarlatyny i to głównie w późniejszych okresach choroby w czasie łuszczenia się. Według niektórych autorów zarazek w późniejszych okresach choroby przez powietrze nie przenosi się. Ręce i przedmioty, które były w styczności ze źródłami zakażenia i to przez długi czas (miesiące, a nawet lata), jeżeli nie zostały należycie zdezynfekcyonowane. Osoby zdrowe, które były w zetknięciu z chorymi. **Sposoby zapobiegania i zwalczania:** Donoszenie o przypadkach szkarlatyny. Izolowanie chorych. Dezynfekcya podczas choroby i dezynfekcya końcowa mieszkania. Wstrzymanie dzieci zdrowych z otoczenia chorego od uczęszczania do szkoły tak długo, jak i dziecka chorego (t. j. około 6 tygodni), gdy nie było należytej izolacyi; jeśli izolacya była ściśle przeprowadzoną, np. w szpitalu, to w takim razie można dzieciom już po 12 dniach (maksymalny okres wylęgania) pozwolić na uczęszczanie do szkoły. Zanim jednak dzieci zaczną chodzić do szkoły, powinna być wykonana racyonalna dezynfekcya mieszkania. Dzieci powinny być wykąpane i wymyte środkiem przeciwgnilnym. Zamykanie szkół podczas epidemii. Rodzice, chcący uchronić swe dzieci od zakażenia, muszą baczyć, by dzieci ich nie stykały się z dziećmi obcemi i wogóle z osobami, które mogły mieć styczność z chorymi na płonicę, lub przedmiotami zarazkiem płonicy zakażonymi.

23. Syphilis — Kiła. Zarazek: Spirochaete pallida (Schaudinn). **Dług. okr. wylęg.:** 20—25 dni. **Czas trwania za-**

raźliwości: tak długo, jak długo trwa okres drugorzędny, czyli jak długo występują zmiany drugorzędne w jamie ust i na częściach płciowych (około 3 lat). **Źródła zakażenia:** Człowiek chory, a mianowicie wrzód pierwotny; w okresie drugorzędnym — kłykciny na błonach śluzowych jamy ust, części rodnych, a także na skórze; krew chorego. **Drogi zakażenia:** Bezpośrednie zetknięcie się z chorymi: spółkowanie, całowanie w usta chorych i t. p., gdy mają w ustach zmiany drugorzędne. Używanie tych samych naczyń do jedzenia i picia, co i chorzy. Brzytwy w golarniach, używane do golenia chorych i nie zdezynfekcyonowane potem należycie. Używanie wspólnych dmuchawek w szklarniach. — Chore mamki przenoszą kiłę na zdrowe niemowlęta i odwrotnie. **Sposoby zapobiegania i zwalczania:** Uregulowanie i czuwanie nad prostytucyą. Przy kontroli prostytutek dokładne badanie zewnętrznych i wewnętrznych części płciowych, odbytu, ust, gardła i całej skóry. Izolowanie chorych prostytutek w szpitalach aż do ustąpienia zmian drugorzędnych. Poza prostytutkami przymus leczenia w szpitalach tylko wyjątkowo musi być stosowany, np. w wojsku, w domach robotniczych. Obowiązek donoszenia o chorych kiłowych tylko w przypadkach, przedstawiających niebezpieczeństwo dla ogółu; a więc o osobach, prowadzących nierząd potajemnie dla zarobku, o chorych bezdomnych. Tajemnica o leczonych w szpitalach, zgłaszających się samych. Pouczanie odpowiednie publiczności, a zwłaszcza młodzieży o chorobach wenerycznych, ich skutkach i sposobach przenoszenia. W praktyce prywatnej lekarz powinien pouczać pacyentów, jak się powinni zachowywać względem otoczenia (nie powinni całować się w usta ze zdrowymi, powinni mieć osobne naczynia do jedzenia i picia, nie powinni spółkować, gdy mają zmiany drugorzędne na częściach płciowych, nie powinni wchodzić w związki małżeńskie aż w 3 lata po ostatniem pojawieniu się zmian drugorzędnych). Spółkowanie w kondomie i dezynfekcyonowanie części płciowych po spółkowaniu. Badanie mamek przez lekarzy. Zakaz karmienia zakażonych niemowląt przez mamki. Nadzór hygieniczny nad golarniami i fabrykami, zwłaszcza fabrykami szkła.

24. Tetanus. — Tężec. Zarazek: Bacillus tetani. **Dług. okr. wyleg.:** Od kilku dni do kilku tygodni. **Czas trwania zaraźliwości:** — dopóki B. tet. znajduje się w miejscu zakażenia. **Źródła i drogi zakażenia:** Przedmioty, zanieczyszczone ziemią ogrodową i wogóle kurzem, zadające rany, zwłaszcza kłute, rychło zasklepiające się, w których z powodu odcięcia dostępu powietrza stworzone są dobre warunki do życia zarazka. (Prątek tężcowy jest beztlenowcem). **Sposoby zapobiegania i zwalczania:** Wstrzykiwanie profilaktyczne swoistej surowicy zaraz po zadaniu ran, mogących nasuwać obawę co do możliwości

zakażenia tężcowego, (rany kłute, postrzałowe). Szerokie otwieranie ran kłutych i dokładne dezynfekcyonowanie tychże.

25. Trachoma — Jaglica. Zarazek: nieznany. **Dług. okr. wylęg.:** niema reguły. **Czas trwania zaraźliwości:** aż do zupełnego wyleczenia. **Źródła zakażenia:** Wydzielina spojówek osób chorych na jaglicę. **Drogi zakażenia:** zarazki jaglicy są bardzo mało wytrzymałe na wysychanie i stąd wydzielina spojówek tylko w stanie wilgotnym jest zaraźliwa. Drogami zakażenia są: ręce i przedmioty (jak ręczniki, naczynia do mycia i t. p.), zanieczyszczone świeżą wydzieliną. Także muchy odgrywają pewną rolę w przenoszeniu zarazka jaglicy wprost z worka spojówkowego chorych na spojówkę osób zdrowych. **Sposoby zapobiegania i zwalczania:** Obowiązek donoszenia o przypadkach jaglicy istnieje w niektórych państwach związkowych niemieckich (np. w Prusiech). Chorzy na jaglicę winni poddać się racyonalnemu leczeniu lekarskiemu, a gdy sami tego nie robią, mogą być do leczenia się zmuszeni. Podejrzani o jaglicę powinni pozostawać pod obserwacyą lekarską; w przypadkach podejrzanych, o których nie było doniesienia ze strony lekarskiej, chorzy mogą być na zarządzenie miejscowej władzy policyjnej poddani badaniu lekarskiemu (Ustawa pruska z r. 1905). W Prusiech istnieją także odpowiednie kursa dla lekarzy i tak przygotowani lekarze w ogniskach jaglicowych są obowiązani do pouczania publiczności o jaglicy, badają w odpowiednich odstępach czasu dzieci w szkołach publicznych i odsyłają do bezpłatnego leczenia w szpitalach chorych, u których jest potrzebne leczenie operacyjne. Nauczycielom i dzieciom chorym nie wolno uczęszczać do szkoły tak długo, jak długo wydzielina spojówek ma charakter ropny; gdy wydzielina ropna zniknie, wolno im uczęszczać do szkoły, tutaj jednak mają oni wyznaczone osobne miejsca zdala od zdrowych i nie wolno im dotykać się dzieci zdrowych. Profilaktyka osobista polega na unikaniu dotykania się wydzieliny spojówkowej u chorych osób i przedmiotów, tą wydzieliną zanieczyszczonych.

26. Trichinosis. — Włośnica. Zarazek: Trichina spiralis. **Dług. okr. wylęg.:** kilka godzin do 43 dni. Najczęściej w ciągu drugiego lub na początku trzeciego tygodnia. **Czas trwania zaraźliwości:** — ?. **Źródła zakażenia:** niedostatecznie wygotowane lub niedopieczone mięso świń chorych na włośnicę. **Drogi zakażenia:** spożywanie niedogotowanego lub niedopieczonego mięsa świń, włośnicą dotkniętych. **Sposoby zapobiegania i zwalczania:** obowiązek donoszenia o przypadkach włośnicy istnieje w niektórych państwach związkowych niemieckich (np. w Prusiech). Obowiązkowe badanie (mikroskopowe) mięsa świńskiego na włosienie (trichiny). Usuwanie mięsa zakażonego

w odpowiedni sposób (dezynfekcyonowanie z następową chemiczną przeróbką). Zakopywanie mięsa takiego jest wzbronionem ze względu na szczury, które stają się potem źródłem zakażenia dla świń. Zwalczanie włośnicy u świń. Osobiste zapobieganie polega na używaniu do jedzenia mięsa wieprzowego tylko w bardzo dobrze wygotowanym stanie.

27. Tuberculosis — Gruźlica. Zarazek: Bacillus tuberculosis (Koch). **Dług. okr. wylęg.:** niema reguły. **Czas trwania zaraźliwości:** Tak długo, dopóki prątki gruźlicze znajdują się w plwocinie, w moczu, kale, lub w wydzielinach przetok gruźliczych. **Źródła zakażenia:** Człowiek chory, a mianowicie: plwocina w przypadkach gruźlicy płuc i dróg oddechowych, mocz — w gruźlicy dróg moczowych, kał — w gruźlicy przewodu pokarmowego, wydzielina przetok gruźliczych. Mleko i przetwory mleka oraz mięso bydła gruźliczego (mleko i jego przetwory — głównie przy gruźlicy wymion). **Drogi zakażenia:** Ręce i przedmioty, zanieczyszczone plwociną a także i innemi wydalinami i wydzielinami osób gruźliczych. (Ta droga zakażenia odgrywa ważną rolę u dzieci raczkujących po podłodze, zanieczyszczonej plwociną gruźliczą, i wprowadzających palce do ust). Powietrze, wypełnione bańkami plwociny, zawierającej prątki gruźlicze i wydobywającej się z ust chorych na gruźlicę płuc i dróg oddechowych przy kaszlu, kichaniu i mowie. Bańki takie z prątkami gruźliczymi rozsiewają chorzy na odległość 80 cm.—1 m. przed sobą; bańki te, opadając następowo na podłogę, ściany i sprzęty, zakażają je. Ten sposób zakażania podłogi, ścian i sprzętów jest stosunkowo mały w porównaniu z zakażaniem ich plwociną, wyplutaną przez chorych wprost na ziemię; plwocina ta po wyschnięciu rozdrabnia się w pył, unoszący się i zakażający powietrze szczególnie przy takich czynnościach, jak zamiatanie, trzepanie dywanów, ubrań i t. d., na których znajduje się zaschnięta plwocina gruźlicza. Wtedy to powietrze z zakażonym pyłem wchodzi właściwie w grę, jako droga zakażenia, gdyż do wytwarzania się pyłu z prątkami gruźl., zdolnego do długiego utrzymywania się w powietrzu, wogóle nie przychodzi. Stąd też w przestrzeniach zamkniętych (pokojach, salach fabrycznych), w których znajdują się nie umiejący się obchodzić z plwociną chorzy gruźliczy, tylko wtedy zachodzi niebezpieczeństwo przenoszenia się gruźlicy tą drogą, gdy w powietrzu unosi się grubszy widzialny pył aż do wysokości ludzkiej głowy; to zaś jest możliwem tylko przy silniejszych prądach powietrza. Na wolnem powietrzu ta droga zakażenia nie wchodzi w rachubę z wyjątkiem małych zamkniętych placów z dużem nagromadzeniem w tem miejscu osób gruźliczych, plujących na ziemię. Chusteczki do nosa z zaschniętą plwo-

ciną gruźliczą. Spożywanie surowego mleka, masła itp., zakażonych prątkami grużliczymi. **Sposoby zapobiegania i zwalczania.** Dążenie do izolowania suchotników bądź to w odpowiednich oddziałach szpitalnych, bądź w zakładach leczniczych dla gruźliczych, bądź wreszcie zapomocą urządzeń, zmierzających do usunięcia chorych gruźliczych z otoczenia osób zdrowych jeśli już nie na stałe, to przynajmniej na dłuższy czas, przez zakładanie kolonij wiejskich dla robotników, kolonij morskich, kolonij letnich dla dzieci, miejscowości leśnych dla dziennego wypoczynku i t. d. Urządzanie dla osób gruźliczych rodzaju poliklinik (t. zw. dispensaires), mających za zadanie wczesne rozpoznawanie gruźlicy; pouczanie chorych, jak się mają zachowywać względem otoczenia. Dbałość o chorych głównie w tym kierunku, aby byli jak najmniej niebezpiecznymi dla otoczenia. Pouczanie publiczności o źródłach i drogach zakażenia w gruźlicy, o niebezpieczeństwie plucia na podłogę, o potrzebie używania łatwo dających się dezynfekcyonować spluwaczek w mieszkaniach, szkołach, fabrykach i t. p. W mieszkaniach osób gruźliczych unikać wytwarzania pyłu przez nieodpowiednie zamiatanie, trzepanie ubrań i t. p. Mieszkania po suchotnikach powinny być odpowiednio dezynfekcyonowane. Pouczanie publiczności i chorych, że suchotnicy podczas rozmowy, kaszlu, kichania powinni być oddaleni od ludzi zdrowych przynajmniej o 1 m. i powinni przytem odwracać twarz od zdrowych i zatykać usta chusteczką. Nauczyciele i uczniowie z gruźlicą płuc i dróg oddechowych powinni być wykluczeni ze szkoły na tak długi przeciąg czasu, jak długo w ich plwocinie znajdują się prątki gruźlicze; w fabrykach, urzędach i t. p. pracownicy powinni pracować w odległości przynajmniej 1 m. od siebie. albo też powinni być oddzieleni od siebie przegrodami wysokiemi na $^1/_2$ m. ponad głowami, gdy pracują zwróceni twarzami do siebie. Zwalczanie gruźlicy u bydła — dostarczanie mleka od zdrowych krów, szczególniej do sztucznego karmienia niemowląt. Gotowanie mleka i używanie masła z mleka pasteuryzowanego. Według ustawy z r. 1905 istnieje w Prusiech obowiązek donoszenia o przypadkach śmierci z gruźlicy płuc i krtani, a to celem umożliwienia przeprowadzenia odpowiedniej dezynfekcyi w mieszkaniach zmarłych. Próby swoistego uodporniania czynnego i biernego przeciw gruźlicy dotychczas nie zostały jeszcze uwieńczone dodatnimi wynikami.

28. **Typhus abdominalis. — Tyfus (dur) brzuszny. Zarazek:** Bacterium typhosum. **Dług. okr. wyleg.:** 14 dni do 4 tygodni. **Czas trwania zaraźliwości:** Tak długo, dopóki w moczu i w kale ozdrowieńców znajdują się bakterye tyfusowe, co może trwać kilka tygodni, a nawet miesięcy (przenosiciele prątków »Bacillenträger«). K o n i e-

czne badanie bakteryologiczne. **Źródła zakażenia:** Kał i mocz chorych i ozdrowieńców. Najniebezpieczniejszemi źródłami zakażenia są przypadki lekkie, nierozpoznane klinicznie jako tyfus brzuszny. **Drogi zakażenia:** Ręce i przedmioty, wchodzące w styczność ze źródłami zakażenia, a potem z ustami osób zdrowych. Ponieważ bakterye tyfusowe utrzymują się przy życiu w stanie wyschniętym przez długi czas, stąd zakażone nimi przedmioty, jak bielizna, odzież i t. p. mogą długi czas pozostawać poważną drogą zakażenia. Bakterye tyfusowe utrzymują się również długo przy życiu i w płynnych podłożach i wvtrzymują w nich przez kilka miesięcy współzawodnictwo baktervi-roztoczy. Stąd to zakażona woda studzienna, woda rzek, potoków i stawów, woda kanałowa, treść dołów kloacznych, są również bardzo poważnemi i niebezpiecznemi drogami zakażenia. Również ważnemi drogami zakażenia mogą być środki spożywcze, a tu w pierwszym rzędzie mleko zanieczyszczone zakażonemi rękami, naczyniami, a także wodą zakażoną, służącą do rozcieńczania mleka, mycia naczyń i t. d. Jarzyny zakażają się przez podlewanie ich treścią dołów kloacznych lub wydzielinami chorych; owoce zaś najczęściej przez zetknięcie z przedmiotami zakażonymi. Wody ulegają zakażeniu przez wpuszczanie do nich wody kanałowej, treści dołów kloacznych; woda studzienna przez przedostawanie się do studni odchodów ludzi chorych lub zakażonych, odpadków gospodarstwa domowego; wreszcie rzeki i studnie zakażają się wodą opadową, spłukującą pola, nawożone zakażonymi odchodami ludzkimi lub wodą opadową, spłukującą ziemię przesiąkniętą zakażonymi odchodami lub odpadkami gospodarstwa domowego. Muchy. **Sposoby zapobiegania i zwalczania:** W zwalczaniu tyfusu brzusznego ważną rzeczą jest szybkie i pewne rozpoznanie przypadków tyfusu brzusznego, zwłaszcza przypadków lekkich bez typowego przebiegu klinicznego, i uważanie na przenosicieli bakteryj tyfusowych. Stąd konieczną jest rzeczą badanie bakteryologiczne i stosowanie w celach rozpoznawczych próby Widala. Izolowanie chorych iak długo, jak długo w moczu i kale ich znajdują się bakterye tyfusowe (dwukrotne badanie z przerwą tygodniową). Gdy bakterye tyfusowe utrzymują się u ozdrowieńca dłużej nad 10 tygodni od początku choroby, to według ustawy pruskiej z r. 1905 należy znieść izolacyę, a ozdrowieńcowi nakazać odkażać mocz i kał i poddać go obserwacyi lekarskiej. Podczas izolacyi ścisła dezynfekcya moczu, kału i wszystkich przedmiotów, które weszły z temi wydalinami w styczność. Po skończonej chorobie końcowa dezynfekcya mieszkania. W czasie choroby obserwacya osób z otoczenia chorego, a zwłaszcza dzieci szkolnych. Według cytowanej ustawy pruskiej, osoby podejrzane o tyfus

należy poddać pod obserwacyę, a gdyby te osoby przedstawiały większe niebezpieczeństwo dla ogółu, — także izolować je i to tak długo, jak długo dwukrotne badanie bakteryologiczne nie wykluczy tyfusu. Należyte usuwanie nieczystości i odpadków gospodarstwa domowego, utrzymywanie czystości w domach i około nich. Dostarczanie dobrej i pewnej wody. W razie podejrzenia, że woda jest zakażona, zamknięcie studni, względnie zakaz czerpania wody z rzeki, strumyków i stawów zakażonych, a także zakaz kąpania się w nich. W czasie epidemii zakaz większych zgromadzeń ludzi, jak jarmarków, odpustów i t. p. Uodparnianie czynne zapomocą hodowli tyfusowych i bierne zapomocą surowic swoistych nie daje dotychczas należytych wyników. Osobista profilaktyka polega na unikaniu błędów dyetetycznych i spożywaniu pokarmów o niepewnem pochodzeniu tylko gotowanych. Gdy woda niepewna, gotowanie jej.

29. Typhus exanthematicus — Tyfus plamisty. Zarazek: Nieznany. **Dług. okr. wylęg.:** 10—17 dni, czasem 3 tygodnie. **Czas trwania zaraźliwosci:** Zarazek odporny, utrzymuje się miesiącami na przedmiotach. **Źródło zakażenia:** Człowiek chory. **Drogi zakażenia:** Prawdopodobnie pchły i inne owady, kłujące najpierw chorych, a potem zdrowych. Czy powietrze może wchodzić w rachubę, jako droga zakażenia, nie jest rzeczą pewną. Im bliższa styczność z chorymi, tem większa możliwość zakażenia się, stąd najczęściej zakażeniu ulegają posługacze i lekarze. W przenoszeniu choroby odgrywają wybitną rolę włóczędzy i nędzne brudne przepełnione gospody, w których oni nocują. Przedmioty zakażone mogą długi czas (kilka miesięcy) być drogami zakażenia. **Sposoby zapobiegania i zwalczania:** Donoszenie o przypadkach chorych i podejrzanych. Izolacya chorych w odpowiednich oddziałach szpitalnych. Dezynfekcya podczas choroby rąk i wszystkich przedmiotów, wchodzących w styczność z chorym. Końcowa dezynfekcya mieszkania. Zamykanie i dezynfekcya gospód, w których zaszły przypadki tyfusu plamistego, zmierzająca także do wytępienia owadów. Internowanie i obserwacya osób z najbliższego otoczenia chorego i wogóle osób podejrzanych. Podczas choroby dokładna wentylacya sal chorych. Podnoszenie dobrobytu wśród najniższych warstw. Stwarzanie hygienicznych warunków w fabrykach (dostateczna ilość światła i miejsca), w wojsku i t. d.

30. Typhus recurrens — Tyfus (dur) powrotny. Zarazek: Spirochaete Obermeieri. **Dług. okr. wylęg.:** 5—8 dni. **Czas trwania zaraźliwości:** Około 15 dni od ostatniego napadu, chociaż i ten termin nie wyklucza jeszcze możności nawrotu. **Źródło zakażenia:** Krew chorych. **Drogi zakażenia:** Przenoszenie najprawdopodobniej przez owady,

pchły, pluskwy i t. p. W przenoszeniu choroby odgrywają rolę nędzne, brudne przepełnione gospody, służące za schronisko dla włóczęgów. **Sposoby zapobiegania i zwalczania:** Obowiązek donoszenia o przypadkach chorych. Izolowanie chorych. Dezynfekcya końcowa mieszkania. Obserwacya osób podejrzanych i w razie potrzeby ich internowanie. Dozór nad gospodami, a gdy w nich pojawi się przypadek duru powrotnego — zamykanie tychże i dezynfekcya, zmierzająca także do wytępienia owadów.

31. Ulcus molle. — Szankier miękki. Zarazek: Bacterium ulceris cancrosi Ducrey. **Dług. okr. wylęg.:** 12—24 godzin. **Czas trwania zaraźliwości:** Dopóki wrzód miękki nie zamieni się na ranę czystą. **Źródła zakażenia:** Wrzód miękki i jego wydzielina. **Drogi zakażenia:** Spółkowanie z chorymi. Ręce i przedmioty, które były w styczności z wydzieliną wrzodu miękkiego, a potem z błoną śluzową lub skórą ekskoryowaną. **Sposoby zapobiegania i zwalczania:** Dezynfekcya części rodnych po spółkowaniu; dezynfekcya rąk i przedmiotów, które były w zetknięciu z wydzieliną wrzodu miękkiego. Zresztą jak w tryprze i kile.

32. Varicella. — Ospa wietrzna. Zarazek: nieznany. **Dług. okr. wylęg.:** 13—17 dni. **Czas trwania zaraźliwości:** Aż do zupełnego odpadnięcia strupów. **Zródła zakażenia:** Człowiek chory. Treść pęcherzyków i zaschnięte strupy. **Drogi zakażenia:** Choroba przenosi się przez zaschnięte strupy. W przenoszeniu choroby pośredniczą osoby z otoczenia chorego. **Sposoby zapobiegania i zwalczania:** Izolowanie chorych aż do zupełnego odpadnięcia strupów; na ten czas powstrzymać od uczęszczania do szkoły zarówno chorych, jak i ich rodzeństwo. Ponieważ odróżnienie ospy wietrznej od ospy prawdziwej bywa nieraz bardzo trudne, przeto w wątpliwych przypadkach należy postępować tak samo, jak przy ospie prawdziwej.

33. Variola — Ospa. Variolois — Ospianka. Zarazek: nieznany. **Dług. okr. wylęg.** 10—14 dni. **Czas trwania zaraźliwości:** Aż do zupełnego odpadnięcia strupów i złuszczenia się skory (6—8 tygodni). **Źródła zakażenia:** Zawartosć krost ospowych, łuski skóry. Wydzielina nosa i plwocina chorych na ospę. Na przedmiotach zanieczyszczonych produktami zakaźnymi zarazek ospy utrzymuje się przy życiu w stanie wysuszonym przez bardzo długi czas (do 3 lat). **Drogi zakażenia:** Ręce i przedmioty, wchodzące w bezpośrednią lub pośrednią styczność ze źródłami zakażenia. Powietrze, które zawiera bańki śliny i wydzieliny z nosa (wraz z zarazkami ospowymi), wydobywające się przy kaszlu, kichaniu i mowie chorego. Powietrze, zawierające pył wraz z zaschniętymi w nim zarazkami, w pokojach chorych i osób, które niedawno ospę przebyły. Środki spożywcze, jak np. mleko, zakażone. **Sposoby zapobiegania i zwalczania:** Donoszenie o przypadkach ospy i o ospę podejrzanych. Ścisłe izolowanie

chorych w odpowiednich oddziałach szpitalnych. Ścisła dezynfekcya podczas choroby i końcowa dezynfekcya mieszkania. Obserwacya osób z otoczenia chorego. Szczepienie ochronne Jennera w 1-szym roku życia; szczepienie (rewakcynacya) w 10-tym roku życia; szczepienie z potrzeby osób narażonych na zakażenie ospą, jak np. osób z otoczenia chorego; ogólne szczepienie z potrzeby podczas epidemii.

34. Zatrucie mięsem, które jest właściwie typową chorobą zakaźną podobną do poratyfusu, a różną od »botulismus« i od zatrucia ptomainami gnijącego mięsa. **Zarazek:** Bacterium enteritidis Gaertneri i bakterye pokrewne, podobne do paratyfusowych. **Dług. okr. wylęg.:** różna. **Czas trwania, zaraźliwości:** Dopóki w ustroju znajdują się bakterye. **Źródła zakażenia:** Mięso bydła chorego, dobitego z powodu posocznicy, zapalenia ropnego otrzewnej i t. d. **Drogi zakażenia:** Spożywanie niedokładnie wygotowanego mięsa z bydła chorego. **Sposoby zapobiegania i zwalczania:** Powinno być wprowadzone badanie bakteryologiczne mięsa w rzeźniach. Dezynfekcyonowanie w parze mięsa bydła dobitego z powodu cierpień takich, jak posocznica, zapalenie ropne otrzewnej i t. p. i sprzedawanie go po nizkich cenach.

Kilka uwag o dezynfekcyi (odkażaniu) podczas i po chorobach zakaźnych

podał

Doc. dr. Stanisław Droba.

Dezynfekcya jest jednym z podstawowych czynników skutecznego zwalczania chorób zakaźnych, ale jest nim wtedy tylko, gdy się ją racyonalnie przeprowadza, t. j. gdy się ją rozpoczyna od chwili rozpoznania choroby zakaźnej, stosuje podczas całej choroby do tych wszystkich przedmiotów, które mogą być zakażone, i w czasie, gdy chory przestaje być zaraźliwym uzupełnia, t. zw. końcową dezynfekcyą mieszkania.

Dezynfekcya podczas choroby u chorych izolowanych dotyczyć musi wszystkich przedmiotów, które wchodzą w rachubę jako źródła i drogi zakażenia i kształtować się musi różnie — zależnie od rodzaju danej choroby. Dobrą jest wtedy, gdy z pokoju chorego nie wychodzi żadna osoba ani żaden przedmiot nie odkażone

należycie. Do tego potrzeba, by osoba pielęgnująca chorego była w tym kierunku należycie wyszkolona i w każdym przypadku była pouczona, jakie są źródła i drogi zakażenia, czyli jakie przedmioty i w jaki sposób należy odkażać.

Dezynfekcya końcowa mieszkania ma za zadanie odkazić pokój, w którym leżał chory wraz ze wszystkimi tam znajdującymi się przedmiotami (po uprzedniem wykąpaniu i odkażeniu przez wymycie sublimatem ozdrowieńca w czasie, gdy przestał być zaraźliwym i przeniesieniu go do innego czystego pokoju w jałowej bieliźnie i ubraniu).

Sposób, w jaki ma być odkażony pokój po chorym i przedmioty w pokoju tym się znajdujące, zależy od rodzaju choroby. Ze względu na sposób, w jaki ma być przeprowadzona końcowa dezynfekcya, dzieli Flügge choroby zakaźne na 3 grupy:

I Grupa: Płonica, odra, koklusz, błonica, Po tych chorobach wystarcza dezynfekcya formalinowa, bo zarazki po tych chorobach trzymają się na powierzchni przedmiotów, a zarazem są rozniesione przez powietrze po całym pokoju.

II Grupa: Gruźlica, trąd, ospa, dżuma, cierpienia posocznicowe, tyfus plamisty, tyfus powrotny. Po tych chorobach konieczna jest dezynfekcya formalinowa w połączeniu z dezynfekcyą parową. To znaczy, że niektóre przedmioty z pokoju chorego jak: materace, sienniki, poduszki, dywany, ubranie należy odkażać w dezynfektorach parowych, a to dlatego, że wydzieliny i wydaliny chorych z zarazkami tych chorób wnikają głęboko w te przedmioty; ponadto zaś potzebną jest dezynfekcya formalinowa, gdyż zarazki są rozniesione po całym pokoju.

III Grupa: Cholera azyatycka, czerwonka, tyfus brzuszny. Po tych chorobach wystarcza dezynfekcya środkami przeciwgnilnymi przedmiotów takich, jak: naczynia do jedzenia i picia, łóżka, bielizna, wychodki, podłoga. Materace, dywany, bieliznę, odzież i t. p. należy odkażać w dezynfektorze parowym.

Do tego dodać należy: We wszystkich trzech powyższych grupach chorób należy podłogę, sprzęty, naczynia do jedzenia i picia wymyć środkami przeciwgnilnymi, gdy są zanieczyszczone grubą powłoką wydzielin i wydalin chorych, gdyż dezynfekcya formalinowa nie wystarcza do zabicia zarazków, znajdujących się w głębszych warstwach wydzielin i wydalin. Do dezynfekcyi należy używać środków przeciwgnilnych tanich, aby koszt dezynfekcyi był, o ile możności, jaknajniższy. Z tych wymienić należy: 2·5% roztwór Kresolu, 3—5% roztwór kwasu karbolowego, 1‰ roztwór sublimatu,

mleko wapienne, mleko wapna chlorowanego, formaldehyd i t. p.

Mleko wapienne przyrządza się w sposób następujący: świeżo wypalone wapno polewa się w dużem naczyniu wodą w ilości równej połowie objętości użytego wapna, przyczem rozsypuje się ono w proszek. Jeden litr tego proszku miesza się powoli z trzema litrami wody. Gdy niema wapna palonego, miesza się 1 litr wapna zgaszonego z 3 litrami wody. Mleka wapiennego używa się do odkażania: odchodów, odpadków, wychodków, wody użytej do kąpieli chorych i ozdrowieńców, treści dołów kloacznych, ścieków; dodaje się go w ilości takiej, aby mięszanina oddziaływała alkalicznie, zniebieszczała trwale i silnie czerwone papierki lakmusowe.

Mleko wapna chlorowanego sporządza się, mieszając powoli 1 litr wapna chlorowanego z 5 litrami wody. Środek ten należy zawsze świeżo przyrządzać i używać wapna chlorowanego niezwietrzałego, posiadającego wyraźny zapach chloru. Używa się go do tych samych celów, co i mleka wapiennego i dodaje się go w takiej ilości, aby mięszaninę wyraźnie czuć było chlorem.

Mieszaniny w jednym i drugim przypadku należy trzymać przez 2 godziny, zanim się je usunie, gdyż dopiero po tym czasie można uważać dezynfekcyę za skutecznie dokonaną.

Z dezynfekcyi parowej należy wykluczyć przedmioty skórzane, gumowe, futra; do odkażenia ich wystarcza dezynfekcya formalinowa, (do której rozwiesza się je podczas dezynfekcyi formalinowej pokoju po chorym, albo w osobno na ten cel urządzonej szczelnej komórce). Gdy dezynfekcyi formalinowej urządzić nie można, wystarczy wytrzeć te przedmioty płatkiem płótna, umaczanym w roczczynie karbolu lub sublimatu, względnie wyszczotkować je szczotką namoczoną w środku przeciwgnilnym. W ten sam sposób postępuje się z meblami pokrytymi pluszem.

Badanie moczu.

I. Ilość moczu.

Dorosły mężczyzna wydziela na dobę około 1500 cm.^{3}, kobieta około 1200 cm.^{3}. W warunkach fizyologicznych może ilość moczu na dobę spaść poniżej 500 cm.^{3} w miesiącach letnich, po natężeniu się fizycznem), lub podnieść się do kilku litrów *(urina potus.)*.

W warunkach patologicznych ilość moczu maleje (*oliguria* względnie *anuria)* po utracie znacznych ilości płynów (n. p. cholera) wskutek zmian patologicznych w samych nerkach (n. p. *nephr. parench. acut.)* albo w narządzie krążenia (np. niewyrównane wady serca).

Ilość moczu wzrasta *(polyuria)*: 1. pod wpływem nerwowym *(urina spastica* np. u histeryczek), 2. w *diabetes insipidus* i *mellitus*, 3. w *nephr. interstit. chron.*

2. Ciężar gatunkowy.

Jest wyrazem ilości składników stałych. W normalnych warunkach waha się w granicach 1·015—1·030 choć te granice może w jedną i drugą stronę przekroczyć. W regule jest odwrotnie proporcyonalny do ilości moczu na dobę z wyjątkiem *diabetes mellitus*, gdzie obok *polyuryi* jest i ciężar gatunkowy wysoki. Ostatnie dwie cyfry cięż. gat. pomnożone przez stały współczynnik 2·33 dają w przybliżeniu ilość składników stałych w gramach w litrze moczu np. cięż. gat. = 1·017; ilość składników stałych 17 $\times$ 2·33 = 39·61 gr. w litrze.

3. Barwa.

Barwa moczu winowo żółta; mniej lub więcej nasycona proporcyonalnie do ciężaru gatunkowego — z wyjątkiem *diabetes mellitus*, gdzie ciężar gatunkowy wysoki w moczu bladym. Patologicznie zabarwiony mocz: czerwono brunatno *(urobilina)* w chorobach ostrych gorączkowych, w początkach lub ku końcowi żółtaczki, zielo-

nawo żółto lub brunatno w żółtaczce (p. *bilirubina)* krwisto *(p. hemoglobinurya).*

Zabarwienie przypadkowe: złoto żółty, a gdy się stanie alkalicznym, krwisto czerwony po santoninie lub kwasie chrysofanowym z *rad. rhei.* lub *fol. sennae*, oliwkowy lub brunatny po zatruciu fenolem, kreozotem.

4. Reakcya.

Reakcya moczu ludzkiego normalnie kwaśna, po kilku dniach — w zimie dłużej — staje się alkaliczną wskutek rozkładu mocznika na węglan amonowy pod wpływem bakteryi. Mocz świeżo wydzielony może być obojętnym, obojnaczym lub alkalicznym *a)* z powodu obecności węglanu amonowego, *b)* węglanu sodowego. Celem odróżnienia, gotować mocz na małej parowniczce porcelanowej nad lampą, gdy się staje kwaśnym jest węglan amon., gdy coraz silniej alkalicznem, węglan sodowy.

Węglan amonowy wskazuje na istniejący nieżyt pęcherza, stąd równocześnie w osadzie śluz, ropa, bakterye. Często mocz alkaliczny po nieumiejętnym kateteryzowaniu.

Mocz alkaliczny z powodu obecności węglanu sodowego po wprowadzeniu znaczniejszych ilości alkaliów do organizmu w postaci leków lub wód miner., czasem po objedzeniu się owocami, wreszcie u niektórych osób pod wpływem nerwowym.

5. Przeźroczystość.

Mocz świeżo wydzielony jest przeźroczysty po ochłódnięciu zjawiają się delikatne obłoczki *(nubecula)* złożone z małych ilości śluzu, pojedyńczych komórek przybłonka płaskiego, ciałek wypocinowych. Gdy mocz mętny, a po lekkiem ogrzaniu się wyjaśnia, przyczyna zmącenia moczany, gdy wyjaśnienie następuje po dodaniu kwasu, przyczyną zmącenia fosforany (mocz bywa wtedy alkaliczny, obojętny lub co najwyżej bardzo słabo kwaśny). Całkowitą pewność co do natury zmącenia czy osadu, daje tylko mikroskop. Mocz zagotowany powinien pozostać przeźroczystym, jeżeli nastepuje zmącenie niewyjaśniające się po dodaniu kropli kwasu octowego, przyczyną zmącenia białko, jeżeli zmącenie się wyjaśnia, fosforan wapniowy *(fosfaturya)*.

6. Białko.

Normalny mocz białka nie zawiera, przynajmniej w ilościach, któreby można było wprost wykazać.

Z pomiędzy licznych prób na białko, najważniejsze są:

1. Próba Hellera z kwasem azotowym. Kieliszek napełnia się do połowy moczem, a po nachyleniu go, dodaje się ostrożnie kwasu azotowego (apteczny *acid. nitr. concentr.).* Na granicy płynów tworzy się mniej lub więcej zbita obrączka. Granica czułości 0.003% wtedy tworzy się obrączka dopiero po pewnym czasie. Podobną obrączkę tworzy kwas moczowy gdy jest w ilości zwiększonej, ta jednak leży znacznie wyżej, mniej więcej w środku pomiędzy granicą zetknięcia się płynów a powierzchnią. Na granicy zetknięcia się płynów tworzą obrączkę także mydła i kwasy żywiczne np. po zażyciu terpentyny, balsamów, rozróżnić jej można dolewając ostrożnie alkoholu za pomocą pipetki, wtedy pierścień niknie.

2. Mocz zagotowuje się w próbówce — występuje zmącenie lub kłaczki nierozpuszczalne po dodaniu kropli kwasu octowego. Próba nieco mniej czuła, lecz wygodna o tyle, że można ją zrobić wszędzie używając choćby łyżki, świecy i kropli octu.

Ilościowo można oznaczyć białko:

1. Sposobem Esbacha. Do tego potrzebna rurka kalibrowana (albuminimetr Esbacha). Po znak U nalewa się moczu, a po R odczynnika *(Rp. Acid. picrin. 10·00, Acid. citric. 20·0, Aq. dest. 1000·0)* i zostawia do odstania się na dobę. Z wysokości utworzonego osadu, odczytuje się ilość białka pro mille.

2. Sposób Stolnikowa. Rozcieńcza się mocz tak długo, aż kwas azotowy tworzyć będzie obrączkę dopiero po pewnym czasie. Wtedy będzie 0·003% białka. Ile razy mocz był rozcieńczonym przez taką liczbę pomnożyć 0·003, a otrzyma się ilość białka w procentach.

7. Barwiki krwi i żółci.

Hemoglobina *(oxyhemoglobina, methemoglobina).* Mocz zawiera w tym razie zawsze białko. Do moczu dodaje się nieco potażu żrącego i zagotowuje. Opadające fosforany porywają ze sobą hematynę i stają się dichroistyczne, t. j. w świetle przechodzącem czerwone, w odbitem zielonawe. Osad można zebrać na sączku i zrobić z nim próbę Teichmanna.

Zabarwienie czerwone fosforanów, choć bez dichroizmu, mogą wywołać barwiki w pewnych lekach zawarte, *(rheum., senna, santonina* i in.). Gdy fosforany po dodaniu KHO, z moczu nie opadają, dodać kroplę chlorku wapniowego lub równą objętość moczu fizyologicznego. Najpewniejsze stwierdzenie barwików krwi jest spektroskopowe.

Barwiki żółci: Barwa moczu brunatno żółta do zielonej, zależnie od tego czy przeważa *bilirubina* czy *biliwerdyna.* Piana moczu żółtaczkowego zawsze jest żółtą.

Próba Gmelina, kwasem azotowym jak na białko. Tworzy się szereg pierścieni barwnych, licząc od dołu: żółto czerwony, czerwony, fioletowy, niebieski, zielony. By uniknąć pomyłki wskutek obecności indykanu miesza się mocz z kilkakrotną objętością kwasu solnego, następnie dolewa kwasu azotowego, jak wyżej.

8. Chlorki.

Mocz zakwasza się kwasem azotowym, i wpuszcza kroplę roztworu azotanu srebrowego 1 : 8. Najwygodniej jest użyć mięszaniny pozostałej po badaniu na białko kwasem azotowym. W moczu normalnym opada osad zbity serowaty. Gdy chlorki zmniejszone, osad jest mniej zbity, kaszkowaty, obłoczkowaty lub niema go zupełnie. Chlorki zmniejszone w chorobach gorączkowych, szczególnie w zapaleniu płuc, podczas tworzenia się wypociny i po znacznej utracie kwasu solnego przez wymioty w chorobach żołądka,

W normalnych warunkach w »*urina potus*« chlorki nieco zmniejszone (proporcyonalnie do zmniejszenia się procentowego składników stałych).

9. Cukier.

Próba Mohra: Do moczu dodaje się równą objętość stężonego ługu potasowego i gotuje. W razie obecności cukru zabarwienie brunatne. Granica czułości około 0·2%. Mocz normalny także choć tylko bardzo słabo ciemnieje.

Próba Fehlinga: Potrzebne dwa roztwory: I. *Cupr. sulphuric. 34·639 gr. Aq. dest. 500·00. II. Natr. caustic. 60·00 Salis Seignetti cryst. 175·00 Aq. dest. 500·00.* Do próbówki dodaje się po 5 cm.³ jednego i drugiego płynu, następnie badanego moczu i gotuje. W razie obecności cukru, osad tlenku miedziawego. Ilości podane wyżej odpowiadają dokładnie 0·05. gr. cukru gronowego.

Próba Nylandera: 2 gr. zasadowego azotanu bizmutu, 4 gr. soli Seignetta i 10·5 gr. wodorotlenku sodowego rozpuszcza się w 100 gr. wody dest. Rozczyn daje się przechować długi czas bez zmiany. 10 obj. moczu gotuje się przez kilka minut z jedną obj. odczynnika; w razie obecności cukru powstaje czarny osad zredukowanego bizmutu. Próba bardzo pewna.

Reakcya dwuazotowa Ehrlicha.

Odczynniki: I. Nasycony rozczyn kwasu sulfoanilowego w 100 cm.³ wody z dodatkiem 5 cm.³ kwasu solnego, II. 1/2% wodny rozczyn azotynu sodowego.

Wykonanie próby: Do 10 cm.³ rozczynu I. dodaje

się 4 krople rozczynu 2., 10 cm.³ badanego moczu i amoniaku do reakcyi alkalicznej. Normalny mocz daje zabarwienie co najwyżej pomarańczowe, gdy tymczasem mocz gorączkujących i t. d. zabarwienie szkarłatne z pianą różową:

Badanie treści żołądkowej.

Kwasota ogólna: Miareczkowanie 1/10 N. ługiem sodowym z dodatkiem fenoloftaleiny.

Wolny kwas solny: *a)* Próba Günzburga: alkoholowy rozczyn 10% floroglucyny i 5% waniliny; kilka kropli odczynnika z kilku kroplami badanej treści ogrzewać ostrożnie w parowniczce porcelanowej, zabarwienie czerwone.

b) Papierki napojone barwikiem Congo zabarwiają się niebiesko.

c) Tropeolina 00. zabarwienie rubinowe.

d) Fiolet metylowy b. rozcieńczony zabarwia się niebiesko.

Kwas mlekowy: 4% wodą karbolowa daje z kroplą chlorku żelazowego zabarwienie ametystowe, które po dodaniu śladu kwasu mlekowego zmienia się w żółte.

Badania bakteryologiczne.

Na prątki gruźlicze: odpowiednio cienko zrobiony preparat utrwala się przez trzykrotne przeciągnięcie przez płomień i barwi przez 10 minut na gorąco rozczynem Ziel-Neelsena: *Fuchsini 1·0*; *Spir. vin. 10·0*; *Acid. carbol.*; *5·0 Aq. dest. 100·0* po opłókaniu wodą podbarwia przez minutę rozczynem: *Methylen. caerul. 2·0*; *Acid. sulfur. 25·0*; *Aq. dest. 100·0*; Obserw. w balsamie kanad. Prątki gr. czerwone, inne prątki i jądra niebieskie.

Na gonokokki: Preparat jak powyżej zabarwić wprost wodnym rozczynem fuksyny lub błękitu metylenowego, opłókać wodą, balsam.

Metoda Grama: Barwi się rozczynem fioletu gencyanowego w 5% wodzie karbolowej, następnie 2—3 minut rozczyn: jodu 1·0; jodku potasowego 2·0; wody destylowanej 200·0; w końcu alkohol absolutny aż do odbarwienia. Gonokokki nie barwią się. Preparat można podbarwić n. p. wodnym rozczynem fuksyny.

PIERWSZA POMOC
W NAGŁYCH PRZYPADKACH.

Alkoholem zatrucie (upicie się) — patrz Otrucia.

Apopleksya — patrz Podr. terapeut.

Ciała obce: *a) w gardle i przełyku.* Nagłej pomocy lekarskiej wymagają tylko te przypadki, w których ciało obce powoduje objawy silnej duszności, co zazwyczaj miewa miejsce wtedy, gdy ciało obce zatka wchód do krtani lub (co rzadziej) ugrzęźnie w t. zw. przesmyku (isthmus) przełyku i stąd uciska na krtań. W takich przypadkach po szerokiem otwarciu jamy ustnej (ewent. użyć rozwieracza) i uciśnięciu języka łopatką (szeroką) zwykle można dość łatwo usunąć ciało obce wskazującym palcem lub odpowiednimi kleszczykami. (Postępować ostrożnie, aby nie spowodować uszkodzeń!). W razie niemożności usunięcia ciał obcych w ten sposób i grożącego uduszenia, wykonać tracheotomią.

b) w krtani. I tutaj nagła pomoc lekarska jest niezbędna tylko w przypadkach ze znaczniejszą dusznością. Niejednokrotnie udaje się usunąć ciało obce z krtani endolaryngealnie pincetką Schröttera (po uprzedniem miejscowem znieczuleniu). W razie niemożności usunięcia ciała obcego i zagrażającego uduszenia — wykonać tracheotomią, a wtedy zwykle ciało obce daje się z łatwością usunąć od dołu.

c) w nosie. Najczęściej ciała obce w nosie znajdują się w dolnym przewodzie nosowym. Zalecane tutaj zwykle środki pobudzające do kichania (tabaka i t. p.) są częściej szkodliwe, niżeli pożyteczne. Niekiedy ciała obce

z nosa udaje się usunąć przez wstrzykiwanie do nosa od strony zdrowej wody letniej; zabieg ten jednak wymaga wielkiej ostrożności i umiejętności (łatwość dostania się wody do ucha). Ciała obce okrągłe o gładkiej powierzchni po stwierdzeniu wziernikiem ich obecności w nosie (nie polegać na wywiadach!) najlepiej usuwać w sposób następujący: po znieczuleniu błony śluzowej nosa kokainą wsuwamy ostrożnie poza ciało obce łyżeczkę uszną, lub zagięty na końcu zgłębnik (w ostateczności można nawet użyć podwójnej szpilki do włosów) i nimi staramy się ściągnąć ostrożnie ciało obce. Usuwanie z nosa ciał obcych o powierzchni nierównej, kanciastych i t. p. ze względu na możliwość znaczniejszych uszkodzeń i ze względu na potrzebę wykonywania niekiedy poważniejszych zabiegów wymaga już specyalnej umiejętności i z tego względu chorych takich należy o ile możności jaknajprędzej skierować do specyalisty.

d) w oku — patrz odpowiedni rozdział w chorobach ocznych. W razie dostania się do oka wapna, nie zapominać, iż do przepłukiwania oka w takim przypadku wolno użyć tylko rozczynu cukru trzcinowego.

e) w oskrzelach i w tchawicy wymagają zwykle poważniejszych zabiegów i odpowiednich przyrządów. W przypadkach grożących natychmiastowem uduszeniem, nim będzie można zastosować odpowiedni zabieg, należy wykonać tracheotomią, rozciągnąć hakami ranę i starać się odpowiednimi kleszczykami odszukać i usunąć ciało obce.

f) w uchu — patrz odpowiedni rozdział w chorobach usznych.

g) w żołądku i w jelitach. Choremu podawać dużo ziemniaków, chleba, kapusty i t. p., aby uchronić przewód pokarmowy od możliwego uszkodzenia przez przesuwające się ciało obce. Gdy to nie wystarcza, ciało obce nie zostaje wydalone z kałem i istnieją po temu wskazania, skierować chorego do chirurga celem wykonania odpowiedniego zabiegu operacyjnego.

Dławienie się — patrz wyżej Ciała obce.

Drgawki. Uwzględnić przyczyny. U dzieci najczęściej krzywica, zaburzenia w trawieniu i t. p. (patrz w podr. terap. Eclampsia infantum); u dorosłych mocznica, tężec, rzucawka porodowa, histerya (patrz odpowiednie artykuły w podręczniku terap.), padaczka (patrz dalej) i t. p.

Duszenie się: *a) ciałami obcymi* — patrz wyżej. *b) gazami trującymi;* chorego ułożyć na świeżem powietrzu z uniesioną głową i porozpinanem ubraniem; wdychanie czystego tlenu, sztuczne oddychanie; zlewanie zimną wodą, ewentualnie upust krwi. Zresztą patrz otrucia. *c)* skutkiem *zawalenia się ziemi* lub budynku — postępowanie takie samo, jak przy uduszeniu wogóle, obok tego

należy jednak stwierdzić, czy jama ustna jest wolna i czy kościec nieuszkodzony.

Elektrycznym prądem porażenie. Pierwszem zadaniem jest uwolnienie porażonego od działania prądu (przez wyłączenie prądu, przecięcie drutu nożycami izolowanemi lub usunięcie drutów oplatających chorego). Uważać przytem na własną izolacyę i nie dotykać drutów ani chorego obnażonemi rękami. W braku dokładniejszej izolacyi staramy się uwolnić chorego z drutów za pomocą suchego drzewa, przedmiotów porcelanowych lub szklanych. Samemu można się izolować za pomocą kauczukowych rękawiczek, lub stanąwszy na suchej desce, krześle, drabinie, słomie, owinąć sobie ręce suchemi chustkami lub suchem ubraniem. Zresztą ratujemy chorego zależnie od objawow, jak przy omdleniu, duszeniu się, wstrząśnieniu mózgu i t. p.

Kolka — patrz odpowiednie rozdziały w podr. terap.

Krwotok. W razie krwotoku z kończyn najlepiej założyć prowizorycznie opaskę Esmarcha powyżej miejsca krwawiącego; w braku opaski można na razie użyć chustki, paska, szelek i t. p.; obwiązać nimi kończynę, a końce ich skręcać zapętlonym w nich kawałkiem drzewa aż do ustania krwotoku. Zresztą postępowanie nasze, zależnie od rodzaju, usadowienia i przyczyny krwotoku musi być różne — ucisk na ranę lub odpowiednią tętnicę, podwiązka, tamponada. Jak postępować przy krwotokach z narządów wewnętrznych (płuca, żołądek, jelito, narządy płciowe niewieście, nos i t. p.) patrz w odpowiednich miejscach podręcznika teraupetycznego. W razie krwotoku po postawieniu pijawek — przyżeganie cum argento nitrico, lub uciśnięcie krwawiącego miejsca tamponem z waty przepojonej cum ferro sesquichlorato. W razie krwotoku jelitowego z powodu połknięcia pijawki — lewatywy z wody słonej. W razie silnego krwawienia z dziąseł, zatykanie waty przepojonej ferro sesquichlorato.

Omdlenie. Poziome ułożenie chorego z głową lekko zwisającą; świeże powietrze (otworzyć okna); ubranie chorego porozpinać, zwłaszcza usunąć wszelki ucisk na szyję, klatkę piersiową i brzuch chorego (kołnierzyki, gorset, pas i t. p.); zadrażnić w odpowiedni sposób skórę i błonę śluzową nosa chorego (skrapianie twarzy zimną wodą, nacieranie skroni octem z wodą lub eterem, nacieranie stóp i dłoni szczotkami, drażnienie powonienia amoniakiem, eterem, mocnym octem i t. p.); w razie bardzo silnego omdlenia zastrzyknięcie kamfory, eteru. Po przywróceniu chorego do przytomności kazać mu się napić alkoholu, czarnej kawy, mocnej herbaty i t. p.

Oparzenie. Jeśli widzimy człowieka objętego płomieniem, nie dać mu biedz, lecz kazać mu rzucić się na ziemię, okryć kocami, ubraniem i t. p. i tarzać go po ziemi, a następnie dopiero zlać go obficie wodą. Dalsze

postępowanie vide Combustio w podr. terap. Przy oparzeniu kwasami należy oparzone miejsce zmyć alkaliami (mydliny, woda wapienna, magnezya, wody alkaliczne — szczawnicka, bilińska i t. p.); przy oparzeniu alkaliami (ługami) miejsca oparzone obmywamy rozcieńczonymi kwasami, jak octem, limonadą i t. p. Zresztą postępowanie takież, jak przy zwykłych oparzeniach.

Padaczka (epilepsia). Podczas napadu ochraniać chorego od uszkodzenia; podłożyć mu pod głowę poduszkę, rozpiąć uciskające części ubrania; celem uchronienia języka od obrażenia można choremu włożyć pomiędzy zęby łyżkę dobrze owiniętą płótnem. Zresztą zachowanie nasze jest bierne; w razie silnego zaczerwienienia twarzy i nabrzmienia żył szyjnych — zimne okłady na głowę.

Piorunem porażenie. Poziome położenie, zlewanie zimną wodą zwłaszcza twarzy i klatki piersiowej, sztuczne oddychanie, rozcieranie kończyn zimną wodą. Dobre zwłaszcza wyniki ma się otrzymywać przez drażnienie mięśni i nerwów prądem faradycznym, jako też przez drażnienie skóry szczotką elektryczną. Zalecają także okładanie ciała rażonego świeżą ziemią. Analeptica. Miejscowe oparzenia skóry leczą się w zwykły sposób.

Powieszenie. Przedewszystkiem ostrożnie odciąć wisielca, by nie upadł na ziemię, i usunąć zaciskającą pętlę; ułożenie chorego z nieco podniesioną głową na świeżem powietrzu; sztuczne oddychanie; zadrażnienie skóry przez skrapianie i nacieranie. Lewatywy z solą i z mydłem. Gdyby oddechy po pewnym czasie ustały, znowu rozpocząć sztuczne oddychanie.

Skurcz głośni — patrz Laryngospasmus w podręczniku terap.

Słoneczny udar, porażenie słoneczne. Chorego umieścić w miejscu przewiewnem, cienistem, z głową wzniesioną (jeśli twarz zasiniona) lub spuszczoną (jeśli twarz blada). Zimne, najlepiej lodowe okłady na głowę, gorczyczniki na łydki, szczotkowanie rąk i nóg szczotką faradyczną, zastrzykiwanie kamfory, eteru, sztuczne oddychanie. Jeśli chory może łykać, podawać mu zimną wodę z rumem lub wino w małych dawkach; nieprzytomnym — lewatywy z wody.

Uduszenie bez względu na przyczynę wymaga podobnej pomocy jak powieszenie. Zresztą patrz także duszenie się.

Ukąszenie: *a)* owadów — natychmiastowe posmarowanie w miejscu ukąszenia amoniakiem, ichtyolem, thigenolem i t. p. *b)* żmij i innych gadów — patrz otrucia (jad żmij). *c)* zwierząt wściekłych. Podwiązać kończynę powyżej rany sznurkiem lub t. p. Ranę zaś samą natychmiast wypalić rozpalonem żelazem lub rozżarzonym węglem. Do wypalenia rany można także

użyć jodyny, kw. siarkowego, azotowego, solnego, 1% kali causticum. (Zalecane niejednokrotnie wyssanie rany grozić może ratującemu zakażeniem w razie istnienia w jamie ustnej jakichś obrażeń). Poza tem możliwie jaknajszybsze zastosowanie leczenia ochronnego metodą Pasteura (skierowanie chorego do odpowiedniego zakładu).

Utonięcie. Przedewszystkiem usunąć palcem z jamy ustnej i z górnych dróg oddechowych zanieczyszczające je piasek i błoto; porozpinać ubranie i zastosować długotrwałe sztuczne oddychanie i miesienie serca. Jednocześnie nacieranie i ogrzewanie ciała (ogrzane kołdry wełniane, butelki z ciepłą wodą na nogi, ciepłe okłady na brzuch); miesienie całego ciała w kierunku ku sercu; środki ogólnie trzeźwiące; wprowadzanie, o ile to możliwe, ciepłych napojów (kawa, herbata); napoje wyskokowe.

Wstrząśnienie mózgu. Ułożyć chorego głową na dół, porozpinać ubranie; zimne okłady z octem bub pęcherz lodowy na głowę, ciepłe okłady na nogi; spokój; ciemność; drażnienie skóry jak przy omdleniu. Środki podbudzające — eter, piżmo — stosować ostrożnie).

Wstrząśnienie nerwów (Shock). Ułożenie chorego poziome, z opuszczoną głową i uniesionymi wysoko nogami. Wyciskanie krwi z kończyn górnych i dolnych (przez silne owijanie ich) w kierunku ku mózgowi i sercu. Zastrzykiwanie kamfory, eteru; gorczyczniki na dołek podsercowy, stopy i łydki. Jeśli oddech ustaje — sztuczne oddychanie, środki drażniące skórę i błony śluzowe (szczotkowanie stóp i rąk, drażnienie piórkiem błony śluzowej nosa i t. p.). Gdy chory już może połykać, podac mu gorącą kawę, herbatę, wyskok.

Zmarznięcie. Pamiętać, że rozgrzewanie zmarzniętego winno się odbywać powoli, stopniowo, a nie raptownie i że należy zachować wszelkie ostrożności, aby nie złamać zesztywniałych i stąd kruchych członków. Chorego umieścić w chłodnym pokoju, najlepiej w wannie z zimną (około 15°) wodą, której ciepłotę powoli podnosi się do 20°; jeśli nie można użyć wanny, to ostrożnie nacierać skórę na całem ciele śniegiem, póki sztywność nie ustąpi, dalej ostrożnie wykonywać sztuczne oddychanie. Polecają także okłady alkoholowe na skórę. Po ukazaniu się oznak życia można przenieść chorego do cieplejszego pokoju, umieścić w łóżku, rozcierać ciało flanelą, okryć kołdrą, podać trochę ciepiego napoju lub wina, unikać jednak środków silnie podbudzających.

Przy o d m r o ż e n i a c h poszczególnych członków. ostrożne (żeby nie złamać) nacieranie ich śniegiem lub kawałkiem lodu, póki skóra się nie zaczerwieni; dalsze postępowanie patrz podr. terap.

SZTUCZNE ODDYCHANIE.

Sztuczne oddychanie wykonywać możemy różnemi metodami. Ważniejsze są następujące:

1) Metoda Marshall-Halla. Chorego kładziemy twarzą ku dołowi, z czołem opartem na jego własnem przedramieniu, z uniesioną klatką piersiową, (pod którą w tym celu podkładamy wałek, np. ze zwiniętej odzieży); nos i usta chorego pozostają przy tem wolne. Celem wykonania wdechu, obracamy chorego dość powolnie na bok, a nawet prawie na plecy, poczem (wydech) szybko kładziemy go napowrót twarzą na dół. Zabieg ten powtarzamy około 15 razy na minutę, przyczem, gdy twarz chorego jest zwróconą ku dołowi, uciskamy jego grzbiet (tylne końce żeber) w kierunku ku głowie, ułatwiając przez to wydech.

2) Metoda Silvestra. Chory winien leżeć na grzbiecie z uniesioną głową i ramionami; wyciągnąwszy język chorego, umocowujemy go do brody, lub polecamy przytrzymywać pomocnikowi (najlepiej palcami owiniętymi w chustkę). Stanąwszy poza głową chorego, chwytamy jego ręce powyżej i poniżej łokci i podnosimy je ku sobie, doprowadzając łokcie do skroni chorego i trzymając je wyprostowane około 2 sekund (wdech). Następnie tą samą drogą doprowadzamy łokcie napowrót do boków klatki piersiowej, przyczem mocno (lecz spokojnie i równo) uciskamy boki klatki piersiowej, by ułatwić wydech. Zabieg ten powtarzamy około 15 razy na minutę przez dłuższy czas. Metoda ta, jak to słusznie niejednokrotnie podnoszono, nie nadaje się do ratowania utopionych, ponieważ znajdujący się w żołądku płyn przy tych zabiegach łatwo dostać się może do dróg oddechowych. Wady tej nie posiada następna:

3) Metoda Howarda. Chory leży początkowo na brzuchu; pod jego regio epigastrica podkładamy jakiś wałek (np. zwinięte ubranie), a pod czoło — przedramię chorego, tak iż usta leżą najniżej. Położywszy płasko ręce na grzbiecie chorego w miejscu wzniesionem przez wałek, ugniatamy kilkakrotnie całym ciężarem swego ciała grzbiet chorego, dopóki znajdujący się w żołądku lub w drogach oddechowych płyn nie zostanie wyrzucony przez nos i usta. Teraz obracamy chorego szybko na grzbiet i podkładamy wałek pod okolicę lędźwiową chorego, tak iż epigastrium i dolny brzeg żeber są najwyżej, ramiona i potylica najniżej. Klękamy okrakiem ponad pacyentem, obejmując kolanami jego biodra (Hüften) i kładziemy obie ręce na dolne części klatki piersiowej, tak aby nasze duże palce leżały tuż przy brzegu wyrostka mieczykowatego, a pozostałe palce zachodziły w odpowiednie dolne przestwory międzyżebrowe. Przy-

ciskając swoje łokcie do swoich boków, nachylamy się całym ciężarem swojego ciała w kierunku ku pacyentowi, dochodząc swymi ustami bez mała do ust pacyenta, przyczem z wzrastającą siłą wywieramy rękami ucisk w kierunku przepony chorego. Doszedłszy prawie do ust pacyenta, szybko się cofamy z powrotem do poprzedniej klęczącej pozycyi. Ruchów tych wykonywamy około 10—15 na minutę.

4) Metoda Labordea. Ująwszy język chorego w kleszcze, wyciągamy go powoli i pozwalamy mu znowu cofnąć się do jamy ustnej, powtarzając ten zabieg rytmicznie tak długo, póki chory nie zacznie sam oddychać.

Do cucenia silnie omdlałych przy porodzie noworodków używamy:

5) Metody wahań Schultzego. Dziecko, zwrócone ku nam grzbietem, trzymamy tuż ponad podłogą, pomiędzy lekko rozstawionemi nogami w ten sposób, iż cały ciężar dziecka spoczywa na naszych wskazujących palcach, wprowadzonych od strony grzbietu pod pachy dziecka; wielki palec każdej naszej ręki spoczywa przytem lekko na przedniej ścianie klatki piersiowej dziecka, pozostałe 3 palce leżą ukośnie na jego grzbiecie; główka dziecka znajduje sobie oparcie o brzegi obydwu dłoni. Trzymając dziecko w ten sposób, wyprężonemi rękami podrzucamy je z tej wiszącej pozycyi ku górze tak wysoko, dopóki dolna część ciała dziecka własnym ciężarem nie opadnie ku twarzy; (teraz cały ciężar dziecka spoczywa na naszych dużych palcach). Skutkiem tego przegięcia klatka piersiowa ulega tak znacznemu uciskowi, iż następuje silny wydech, a nagromadzony w drogach oddechowych płyn wypływa obficie przez usta i nozdrza, skąd go należy usunąć. Skoro wypływ ten ustał, obniżamy bardzo szybko swe naprężone ramiona ku dołowi, doprowadzając dziecko nagle do jego pierwotnego położenia, przyczem (przez nagłe uwolnienie klatki piersiowej) do płuc wciska się silnie powietrze (wdech). W ten sam sposób powtarzamy wydech i wdech dopóty, dopóki dziecko samo nie zacznie oddychać, przyczem jednak należy unikać nadmiernego oziębienia dziecka. W tym celu polecają po 8—10 sztucznych oddechach umieszczać dziecko w ciepłej kąpieli, a w razie braku jeszcze oddechów, powtarzać poprzedni zabieg

OTRUCIA.

UWAGI OGÓLNE.

W rozpoznaniu podejrzanego otrucia należy zwracać szczególną uwagę na następujące objawy:

Zachowanie się błony śluzowej ust, czy nie jest nadżartą i czy nie okazuje jakiegoś nienormalnego zabarwienia.

Zachowanie się skóry, czy wilgotna czy sucha, żółtaczkowa, czerwona lub pokryta wysypką.

Zachowanie się źrenic, zwężone czy rozszerzone i jak oddziaływują na światło.

Zapach wydechanego powietrza, zapach i wejrzenie wymiocin; tak samo zachowanie się moczu, który ewentualnie należy wypuścić kateterem.

Tętno, przytomność, drgawki, śpiączka i t. d.

Należy zwrócić uwagę na otoczenie chorego, jakość powietrza w pokoju (zaczadzenie), flaszki, słoiki z resztkami trucizn, które dadzą się czasem z łatwością stwierdzić.

UWAGI TERAPEUTYCZNE.

Ponieważ największa wartość ratowania otrutych leży w szybkości działania, należy przeto pamiętać o środkach domowych, które każdej chwili można mieć pod ręką, a mianowicie:

Środki wymiotne: Sól kuchenna, spora łyżka w niewielkiej ilości wody; mąka gorczyczna, łyżeczka do łyżki w wodzie; łechtanie łuków podniebiennych, środki przeczyszczające jakie tylko mogą się znaleść pod ręką, klyzma.

Analeptica: Czarna kawa, rum, koniak, wino, zimne oblewania, flaszki z gorącą wodą, nacieranie szczotkami, synapizmy, lewatywa z octu, rytmiczne uderzenia dłonią w okolicę serca.

W zatruciu kwasami: mleko, woda białkowa, woda z mydłem, woda wapienna, kredą, lód.

W zatruciu alkaliami: ocet, mleko, oliwa, lód.

W zatruciu alkaloidami: silny wywar herbaty (zawiera w stosunku do zwykłego naparu znacznie więcej tanniny).

Aconitinum. Tojad. Zawiera akonitynę (najwięcej w korzeniu), najjadowitszą z wszystkich alkaloidów. *Objawy:* pieczenie w ustach, mocno szczypiący smak rzodkwi z następowem znieczuleniem języka, ból piekący wzdłuż przełyku i żołądka. Ślinotok, pragnienie, wymioty. Mrowienie i drętwienie członków, porażenie dolnych kończyn. Uczucie zimna, zimne poty, kolka, rzadko biegunka. Lęk, zawroty i ból głowy, amblyopia i głuchota, źrenice zwykle rozszerzone. Tętno drobne i zwolnione do 40, arytmia. Oddech ciężki powierzchowny. Drgawki. Świadomość często utrzymana. Przebieg czasem bardzo szybki, pół do kilka godzin. Śmierć z porażenia ośrodków oddechowych lub zupełne wyzdrowienie. *Leczenie:* (środki wymiotne?). Przepłókanie żołądka, sztuczne oddechanie. Nadto acid. tannici 2% co 5 minut łyżkę. Pigułki lodowe. **Dos. letal.** = **0·003.**

Acid. carbolic. Dos. tox. = 1—10 gr. — **Dos. letal. 10 gr.** Zatrucia wskutek okładów i opatrunków karbolowych dłuższy czas stosowanych objawiają się odurzeniem, nudnością, wymiotami, często mumifikacya członków np. palców pod opatrunkiem karbolowym. Skóra chłodna, lepki pot. Mocz okazuje zabarwienie zielonawe, które na powietrzu brunatnieje. Reakcya chlorkiem baru okazuje zmniejszenie wolnych siarkanów. *Leczenie:* usunąć przyczynę. — Zatrucie ostre po wypiciu silnego rozczynu lub zgęszczonego karbolu. *Objawy:* piekący ból w ustach, gardle, przełyku i żołądku; zbielenie błony śluz, wymiociny białe, śluzowe, zdradzają zapach karbolu. Zawroty głowy, szum w uszach, bladość twarzy, zwężenie źrenic, utrata przytomności, oddech nieregularny, osłabienie tętna, zapad, śpiączka. *Leczenie:* Emetica. Przepłókanie żołądka wodą wapienną. Wewnętrznie: Calcaria saccharata w rozczynie zgęszczonym. Sól glauberska (do injekcyj podskórnych), mleko, kleiki, excitantia, sztuczne oddechanie. *To samo tyczy się kreozotu, kreoliny, lysolu itp.*

Acid. hydrochloric. — **Dos. letal.** = **10—20 gr.** *Objawy* zależne od ilości i zgęszczenia. Skóry nie nadżera, tylko dermatitis. Na błonie śluz. czasem błony podobne do dyfterytycznych. Silne palenie gardła i przełyku, gastroenteritis. Wymiociny żółte, brunatne zwykle z krwią, silnie kwaśne. Zawroty głowy, drgawki, zapad. Śmierć w ciągu doby lub nephritis. *Leczenie:* Zimne mleko, dużo płynów, woda białkowa lub mydlana. Magnesia usta in aqua, a z konieczności kreda lub soda ostrożnie

w małych ilościach. Pompa żoł. tam, gdzie nie ma obawy perforacyi. Później przeciw bólom narkotyk. Środki osłaniające jak kleiki, guma. Lód. W razie zapadu excitantia.

Acid. hydrocyanicum (kwas pruski, **Cyanek potasu, Aq. laurocerasi** gorzkie migdały. Czasem w likierach. **Dos. letal.** = **0,06 gr.** = **1 kropla.** Cyankali = 0,25 jeżeli nierozłożony, 50—60 migdałów g. Połączenia podwójne z żelazem nietrujące. *Objawy:* Dawka zabójcza po 2—5 minutach powala o ziemię, krzyk, ból głowy, utrata świadomości. Kurcz oddechowy, wydech ciężki, przedłużony. Gałki oczne wytrzeszczone, lśniące. Źrenice szerokie. Śmierć w kilku minutach z porażenia oddechania. Plamy pośmiertne i krew jasno czerwone. Gdy dawka nie wystarczająca, objawy szybko ustępują. Sinek potasu działa nadto żrąco na bł. śluz. żołądka. *Leczenie:* Pobudzić do wymiotów, w początkach sonda żołądkowa. Sztuczne oddechanie. Excitantia podskórnie. Zlewania zimne w ciepłej kąpieli. Venesectio z transfuzyą krwi.

Acid. nitricum. — **Dos. let.** = **8—15 gr.** — Działanie i leczenie jak acid. hydrochloric.

Acid. oxalicum. Kw. szczawiowy. — **Dos. letal.** = **4·0—40·0.** *Objawy:* Smak bardzo kwaśny z następowem paleniem. W gardle uczucie dławienia. Piekący ból w żołądku, wymioty. Ogromne osłabienie, omlenie, śpiączka. Bladość lub sinica powłok. Ciepłota ciała obniża się, oddechy płytkie. Mrowienie kończyn, bóle ciągnące w lędźwiach, drgawki, biegunka krwawa. Moczu skąpo, w nim kryształki szczawianu wapn. cukier i białko. Czasem anuria. Śmierć w kilka godzin lub dni z porażenia serca, uraemii. *Leczenie:* Aqua calcis co 10 minut szklankę kilka razy, kreda, Calcaria saccharata, Magnesia usta. Symptomatycznie lodowe pigułki, narkotyk, gorczyczniki. Przeciw anuryi diuretica i diaphoretica. — Excitantia.

Acid. picronitricum. Dawki **powyżej 2 gr.** mogą spowodować śmierć. Smak gorzki. Rozkłada ciałka krwi. Gastroenteritis. Wymiociny żółte. Zabarwienie żółte skóry i spojówek. Mocz żółty lub czerwony. Zajęcie sensorium. Kurcze. Nephritis. — *Leczenie:* Przepłókanie żołądka, ol. ricini, sól glauberska. Mocna kawa.

Acid. sulfuricum. $H_2 SO_4$. — **Dos. letal.** = na próżny żołądek 4 **gr.** zgęszczonego kwasu. — *Leczenie* jak przy Acid. hydrochloricum. — Nie używać pompy żołądkowej!

Aether sulfur. Wypity w większej ilości może spowodować uduszenie z wzdęcia, pęknięcie żołądka lub przepony. Używany długi czas jako napój sprowadza zatrucie chroniczne podobne jak w alkoholizmie. Wdechiwany działa na ośrodki kory mózgowej i rdzenia

przedłużonego powolniej i łagodniej, niż chloroform podniecenie dłuższe, narkoza słabsza. Ślinotok. — Początkowo zaczerwienienie twarzy, tętno silniejsze i szybsze, oziębienie ciała większe niż po chloroformie. Odruch rogówkowy zwykle się utrzymuje. Grożącym objawem jest ustawanie oddechu. Śmierć następuje z porażenia oddechania a następowo serca. Nagłe porażenie serca (syncope) rzadsze niż po chloroformie, częstsze natomiast następowe pneumonie. — *Leczenie:* Sztuczne oddechanie na wolnem powietrzu ułożywszy chorego skośnie z obniżona głową, zbryzganie piersi zimną wodą, faradyzowanie nerwów przeponowych a skoro nastaną oddechy, amoniak do wąchania. Injekcya strychiny (0·002), Tracheotomia, wdmuchiwanie kateterem tlenu.

Alkalia. Ług potasowy, sodowy i węglany tychże. Mydło potasowe i amoniak. — **Dos. letal.** zgęszcz. roztworu **$NaOH$** i **KOH** powyżej **5 gr.** — a potażu K_2CO_3 = mniej więcej **15 gr.** — Działanie żrące szybkie i głębokie Smak obrzydliwy, ługowaty, okropnie palący skłania odruchowo do wyplucia. Błona śluzowa ust zniszczona. Jeżeli połknięty palenie w przełyku i żołądku, dławienie. Wymioty gwałtowne mazistą szarą treścią lub brunatną, alkaliczną. Wielkie pragnienie, trudność połykania. Przytomność często utrzymuje się. Wzdęcie brzucha, kolka, czasem biegunka i drgawki niestałe. Zapad. Mocz alkaliczny. Śmierć w pierwszych trzech dniach lub po tygodniach wskutek następstw (strictura cardiae et pylori). — *Leczenie:* Nie sondować lecz neutralizować kwaskami! Ocet, kwas cytrynowy rozcieńczony. Dużo płynów, mleko, kleiki. Pigułki lodowe. Opium lub injectio morphii. Przeciw zapadowi excitantia, lewatywa z wina. Odżywcze lewatywy. — Gdy obrzęk głośni tracheotomia. — Później leczenie chirurgiczne.

Alkohol. — **Dos. letal.** trudna do oznaczenia mniej więcej **150—300 gr.** czystego alkoholu. U dzieci = 60—100 gr. Objawy ostrego zatrucia: palenie w ustach i żołądku, krótki okres podniecenia, zaczerwienienie twarzy, błyszczące oczy, nastrzykanie spojówek, źrenice zwężone, tętno przyspieszone, woń wyskoku z ust. — Depresya, utrata przytomności, bezwładność, oddech powolny, ciężki, charczący. Tętno zwolnione, małe. Znaczna bladość, skóra zimnym lepkim potem pokryta, źrenice rozszerzone, zniesienie odruchów, oddawanie bezwiedne kału, drgawki toniczne i kloniczne, trismus. Śmierć po 1 lub kilku godzinach albo po długim śnie wyzdrowienie. — *Leczenie:* Przepłókanie żołądka. U krwistych i tęgich zapobiedz udarowi przez upust krwi, wzniesienie głowy i zimne okłady na głowę a gorące na kończyny, gorczycznik na łydki i kark, lewatywy z octu (1:4). W razie zapadu injectio ol. camphor. a jeżeli połykać może

10 kropel liq. ammonii caustic. lub anisati na 1/4 szklanki herbaty, czarna kawa. W razie potrzeby sztuczne oddechanie, wyciągnięcie języka, faradyzacya n. phrenici.

Ammonia pura liquida. — Podobnie jak inne Alkalia (zobacz), nadto dyspnoe, oedema glottidis, salivatio. Bronchitis acuta lub pseudocrouposa, oedema pulmonum. — Zapad i śmierć szybko, czasem po kilku minutach lub godzinach; w następnym dniu rokowanie dość dobre. — **Dos. letal.** = **4·0—40·0.** *Leczenie* zobacz Alkalia.

Amylium nitrosum — p. nitroglycerinum.

Anilinum (amidobenzol) — **Dos. letal.** dotychczas niestwierdzona mniej więcej **powyżej 10 gr.** — W większej ilości połknięta lub w postaci pary wdechnięta (w fabrykach) powoduje ból głowy i zawroty, osłabienie, chód zataczający, nudności, omdlenie. Zmiany we krwi (Methemgl.) Znaczna sinica skóry, dyspnoe. Wydech o zapachu aniliny. Tętno przyspieszone, drobne, potem zwolnione, zapad. Drgawki rzadko. Mocz brunatno czerwony. W cięższych zatruciach śmierć. Farby anilinowe dla ustroju przeważnie obojętne o ile nie zanieczyszczone arszenikiem. *Leczenie:* zobacz nitrobenzol.

Antymonu połączenia. Tartarus Stibiatus. Dos. let. trudno oznaczyć z powodu wymiotów i indywidualizmu. U dzieci już czasem 0·10 działa zabójczo. Działanie podobne jak arsenu lecz słabsze. *Leczenie:* Po przepłókaniu żołądka tannina i znów przepłókanie lub purgans. Zresztą symptomatycznie: pigułki lodowe, morfina, excitantia.

Argentr. nitr. — **Dos. letal.** duża, **trudno oznaczyć.** Śmierć prawie nigdy, gdyż zapobiegają temu wymioty. *Objawy:* Nadżarcia błony śluzowej powierzchowne, strup biały. Ból piekący. Gastroenteritis. Wymiociny białe ciemnieją na świetle. Zawroty głowy, zapad. *Leczenie:* Środki wymiotne zwykle zbyteczne więc mleko, przepłókanie obfite żołądka wodą słoną lub białkową. Zresztą symptomatycznie.

Arsen. Najzwyklejsze połączenia: Surowy arsen metaliczny (Cobaltum v. ziemia angielska) używany jako trutka na muchy. Bezwodnik kwasu arsenawego (arszenik biały). Sol. arsen. Fovleri, roztwór arseninu potasowego, zawiera 1% As_2O_3. Sol. arsen. Pearsoni, arsenian sodowy 1:600 aq. Zieleń Scheelego i schweinfurtska, arsenin, względnie octo arsenin miedziowy. Wiele barwików anilinowych zawiera arsen jako zanieczyszczenie fabryczne, stąd As w tapetach i materyach na ubrania nietylko zielonych. **Dos. letal.** As_2O_3 = **około 0·10 gr.** Dos. toxica = mniej więcej 0,01 gr. — Otrucie ostre objawia się po 1/2—1 godziny w rozmaitej postaci: I. postać (na czczy żołądek) Arsenicismus gastrointestinalis podobny do cholery azyatyckiej lub zatrucia grzybami. Nudności,

wymioty (corpus delicti), boleści w żołądku i brzuchu, biegunka gwałtowna, stolce krwawe obrzydliwie cuchnące, później wodniste albo odrazu ryżowe. Rysy zaostrzone. Pragnienie. Tętno szybkie, drobne, czasem sinica zapad. Już po 12 godzinach śmierć albo pozorna poprawa, potem dreszcz, osutka płonicza, stranguria (w moczu arsen) zapad i śmierć 4—8 dnia. II. postać (na pełny żołądek) Ars. cerebrospinalis: zawroty i ból głowy, ból w kończynach, niedowład., parestezye, nagły zapad bez objawów jelitowych, sinica, coma, czasem drgawki i szybko śmierć (6—8 godzin). Rokowanie gorsze niż w I-szym. III. Postać mieszana, częsta. IV. Na skórę i bł. śluz. pochwy stosowany (pasta) tworzy w miejscu bolesne owrzodzenia a stąd zresorbowany daje objawy powyższe. — *Leczenie:* Jeżeli wymioty słabe $^1/_2$—1 Pravaza Apomorphini 1% lub pulv. Ipacac. 1,00 naraz a nigdy Tart. stib.! Przepłókać żołądek dokładnie! (Nie podawać kwasów). Potem dopiero antidotum arsenici albi: Rp. Magn. hydrooxyd. recenter parati in aqua. Dtur. 200 gr. DS. zażyć $^1/_3$ część naraz a resztę co 10 minut łyżkę. — Później ol. ricini i diuretica. Leczenie symptomatyczne.

Atropinum. Belladona. Hyoscyamus, Datura Str. Dos. toxica = 0·01 gr. — **Dos. letal. = 0·10 gr.** Dla dziecka kilka jagód belladony lub kilkanaście nasion datury. Odwar z kilku gramów liści. Śmiertelność względnie mała = 10%. — *Objawy* występują szybko. Po kilku minutach suchość w ustach i drapanie w gardle, niemożność połykania. (Po jagodach nudności i wymioty). Zaczerwienienie i obrzmienie twarzy, tętno przyspieszone do 130, (porażenie N. vagi), silne tętnienie karodyt. Skóra sucha, szkarłatna, uczucie gorąca. — Rozszerzenie źrenic, zaburzenia wzrokowe. Zawroty i ból głowy, złudzenia i omamy. Szał. Trismus. Później sopor lub coma. Śmierć w ciągu 12 godzin lub rokowanie quoad vitam dobre. — Objawy ustępują zwolna po kilku dniach. *Leczenie:* środki wymiotne. Przepłókanie żołądka odwarem garbnikowym. Laxans. Acid. tanic. 20% co 5 minut łyżkę. Zimne okłady na głowę. Gdy szał injectio morphii. Rp. Pilocarpini 0.05, Aq. dest. 5·00 co kwadrans injectio Pravaza, aż się język zwilży.

Brom. W postaci pary wywołuje conjunctivitis, rhinitis, salivatio, strasznie męczący kaszel, spasmus glottidis, bronchitis a nawet pneumonią. — Zawroty i ból głowy, odurzenie. Zażyty wewn. silne zapalenie dróg pokarmowych, zapad i rychła śmierć. Sole bromowe obniżają czynność systemu nerwowego, stupor, osutka krostkowa. *Leczenie:* czyste powietrze, sztuczne oddechanie, alkohol na chustce do wdechania. Wewnętrznie klej krochmalny, woda białkowa. Ciepłe kąpiele.

Camphora. Dos. tox. = 1,00—2,00 gr. Rozdrażnienie,

popęd do ruchów, gonitwa myśli, drżenie, zaczerwienienie twarzy, utrata świadomości, wymioty, drgawki, czasem szał. *Leczenie:* środki wymiotne, zlewanie zimną wodą.

Cantharides. (Lytta vesicatoria, Mylabris Cichorei). **Dos. letal. pulveris cant. około 2 gr.** — tincturae c. 30 gr.; Emplastri Canth. 15 gr. — *Objawy:* Palenie języka, przełyku, żołądka, ślinotok, wymioty, pęcherze na bł. śluz. Biegunka niestale, parcie. W okolicy nerek ból, parcie na mocz, ilość moczu mała, mętny, zawiera białko, wałeczki przybłonkowe, palenie w cewce, bolesne erekcye. U ciężarnych abortus. Ból głowy, zwolnienie tętna, obrzęk twarzy, rozszerzenie źrenic. Coma. *Leczenie:* nie podawać tłuszczów ani napojów wyskokowych!! Przepłókanie żołądka lub środek wymiotny, kleiki, mixt. gummosa, lód, bańki w okolicy lędźwiowej, kąpiele ciepłe, opium.

Chininum. — Dos. letal. około 8 gr. — Dos. tox. 1—1·50 gr. *Objawy:* Wymioty, ból brzucha, szum w uszach, odurzenie, głuchota i ślepota, halucynacye, ogromne osłabienie, morzysko, śpiączka, tętno zwolnione, ciało chłodne, sinica, czasem abortus. Śmierć z porażenia serca. *Leczenie:* środek wymiotny, przepłókanie żołądka tannina excitantia.

Chlor, działanie i leczenie p. brom.

Chloralum hydratum. — Dos. letal. = 5,00—10,00 gr. Silniejsze rozczyny drażnią i nadżerają błonę śluzową. Smak drapiący, palenie wzdłuż przełyku i żołądka, czasem wymioty. Upośledzenie czucia, sen, który przechodzi w coma. Oddech ciężki. Oziębienie ciała, osłabienie serca, sinica, czasem nagle śmierć z porażenia serca. *Leczenie:* emetica, przepłókanie żołądka, sztuczne oddechanie, środki drażniące skórę, excitantia, injectio atropini 0·0005 gr.

Chloroformium. $CHCl_3$ — Wypity w większej ilości powoduje gwałtowne, piekące bóle w przełyku i żołądku, krótkie podniecenie, długi sen, wydech zdradza zapach właściwy. Często śmierć. **Dos. letal. = 40 gramów.** Wdechiwany sprowadza często kurcze oddechowe, nudności, potem podniecenie, niekiedy szałowe z chwilowem zaczerwienieniem i zasinieniem twarzy, szum w uszach, mrowienie, wreszcie znieczulenie, zniesienie odruchów i napięcia mięśniowego. Głęboki sen, źrenice zwężone. Zaczerwienienie twarzy ustąpiło, oddechy regularne, tętno zwolnione, parcie krwi niższe, ciepłota ciała obniża się. Czasem asphyxia wskutek opadnięcia języka. — **Dos. letal.** rozmaita, nawet 100 gr. wdechiwano bez szkody, wyjątkowo już po 2 gramach syncope i nagła śmierć z porażenia serca. — *Objawy groźne:* zasinienie ust i twarzy (asphyxia), albo woskowa bladość, tętno małe, przepuszczające lub niewyczuwalne, oddechy zbyt powierz-

chowne, źrenice silnie zwężone następnie ad maximum rozszerzone, akcya serca ustaje. *Leczenie:* Ważniejszem jest zapobieganie, należy więc przed rozpoczęciem narkozy zbadać serce i płuca, dbać o czystość i dobroć chloroformu i przestrzegać przepisów techniki narkotyzowania. — W razie asphyxii wyciągnąć język, obniżyć głowę i pierś, sztuczne oddechanie połączone z masażem serca i t. d., zob. Aether. W razie zakrztuszenia się wymiocinami wyssać cewnikiem elastycznym.

Cocainum. — **Dos. letal. 1 gr.** wyjątkowo znacznie mniejsza (indywidualizm). *Objawy:* tętno szybsze, kołatanie serca, mrowienie w palcach, bladość, zimny pot, suchość w ustach, miganie przed oczyma, omdlenie, rozdrażnienie umysłu, rozszerzenie źrenic, potem depresya, tętno zwolnione, zapad. *Leczenie:* wdychanie amylnitritu, morphium, gorczycznik na serce, sztuczne oddechanie.

Coffeinum. Dos. tox. = 0,30 gr. — 0,50 gr. Dos. letal. = ? *Objawy:* niepokój i rozdrażnienie, szum w uszach, zawrót głowy, odurzenie, drzączka, stężenie mięśni. Tętno szykie, nieregularne, kołatanie serca, niekiedy drgawki, czasem nawet śmierć z porażenia serca. *Leczenie:* środki wymiotne lub przepłókanie żołądka, wdychanie amylium nitrosum. Środki drażniące skórę, sztuczne oddychanie, morfium.

Colchicinum. Dos. letal. = 0,04—0,06 gr. Wszystkie części rośliny (Colchicum autumnale) są trujące szczególnie nasiona ziemiowita jako odwar. *Objawy* zwykle dopiero po 2—3 godzinach. Palenie w całym przewodzie pokarmowym, pragnienie, wymioty, biegunka. Trwoga, zawroty, majaczenie, duszność. Świadomość czasem zupełna. Znieczulenia z niedowładem wstępującym, czasem szybki zapad. Drgawki. Przebieg zwykle długi, polepszenia naprzemian z pogorszeniem. Śmierć z porażenia oddechania. *Leczenie:* Emetica zwykle zbyteczne, raczej lodowe pigułki, odwary garbnikowe. Rp. Acidi tannici 5,00 + Extr. Opii aquosi 0,20 + Aq. dest. 200,00 DS. Co 5 minut łyżkę. — W zapadzie excitantia. Sztuczne oddechanie.

Coniinum. Dos. tox. = 0,05 gr. — Dos. letal. = 0,15 gr. *Objawy:* Wkrótce po zażyciu palenie w ustach, drapanie w gardle, salivatio, wymioty, rozszerzenie źrenic, senność, zawroty głowy, w łydkach niedowład. i porażenie. tętno przyspieszone (poraż. N. vagi), porażenie kończyn dolnych, potem górnych, wreszcie mięśni oddechowych i śmierć z uduszenia (podobnie jak curare). *Leczenie:* Emetica. Acid. tannici 2% co 5 minut łyżkę. Excitantia. Świeże powietrze i sztuczne oddechanie.

Cuprum. C. aceticum (grynszpan). C. sulf. — **Dos. letal. = ± 10,00 gr. Dla dzieci = ± 1·50 gr.** *Objawy:* W słabym rozczynie smak ściągający, metaliczny, nudności, wymioty zieloną treścią, biegunka krwawa, potem czarna,

Morzysko. Przypadłości nerwowe, zawrót i ból głowy, znieczulenia, drgawki i zapad, sprowadzający czasem szybko śmierć. *Leczenie:* Przepłókanie żołądka słabym rozczynem kali ferrocyanati lub przynajmniej wodą. Mleko, woda białkowa, cukier. — Magn. usta.

Digitalis purpurea. — Dos. letal. Trae. d. 25 gr. — Infus. e. folior, 2,50 gr. — Extr. D. 1,20 gr. — Digitalin 0,01. — *Objawy:* Ból głowy, nudności, wymioty uporczywe, biegunka. Tętno pełne, zwolnione 40—30 na minutę (podrażn. N. vagi), amblyopia, szum w uszach, rozdrażnienie, nawet delirium. Później tętno przyspiesza się (poraż. N. vagi.) małe, nieregularne. Omdlenie, oziębienie ciała, lepki pot. Coma. *Leczenie:* tannina, czarna kawa z rumem lub koniakiem, injectio ol. camph. Przeciw wymiotom lód, morfina. Przeciw oziębieniu ciepłe okłady.

Ergotinum, cornutinum zob. Secale, sporysz.

Gazy kloaczne p. siarkowodór.

Gaz świetlny p. tlenek węgla.

Grzyby trujące. Amanita phalloides (i pokrewne) podobna do bełdki pieczarki, sprowadza teżsame objawy co i hellvella podobna do jadalnego smardza (Morchella), który w stanie surowym ma być też czasem trującym. — *Objawy:* Po kilku (do 24) godzinach nudności, wymioty, biegunka śluzowa lub krwawa, gwałtowne boleści brzucha, tętno małe, skóra zimna, miganie przed oczyma, mydriasis, mdłości, uczucie lęku, sopor, zapad, czasem delirium, drgawki i śmierć. Często żółtaczka. haemoglobinuria. — Śmiertelność 75%. — W zatruciu **muchomorem** (Am. muscaria) przeważają często objawy nerwowo-mózgowe, odurzenie, rozdrażnienie, szał, drgawki epileptyczne. Źrenice rzadko zwężone, zwykle rozszerzone, sekrecya wzmożona. Przebieg szybszy. *Leczenie:* Przepłókanie żołądka, purgans, acid. tannic. 2% co 5 minut łyżkę. Excitantia, diuretica. Jeżeli przyczyną muchomor nadto atropinę 0,0005. —

Helleborus virid. foetid. niger. Ciemiernik. Folia et radix. Dos. letal. Extracti 2,00, Decocti 30 gr. p. digitalis.

Hydrarg. bichlor corros. — **Sublimat.** — Dos. let. = 0,50 gr. Przy połykaniu smak ściągający, metaliczny palący w ustach, gardle a szczególnie w żołądku; wymioty treścią białawo-śluzową, często z domieszką krwi, potem okropny ból brzucha, biegunka wodnista, często krwawa z parciem, utrzymujące się długo. W stolcach strzępy nekrotyczne błony śluzowej i krew jak w czerwonce. Zapad anuria lub oligurya, w moczu białko. Śmierć w ciągu 3 dni lub później a wtedy dołączają się nowe objawy: ptyalismus merc. foetor ex ore obrzęk ślinianek, stomatitis et gingivitis ulcerosa. — *Leczenie:* woda białkowa i mleko! Jeżeli wymioty niedostateczne

wstrzyknąć apomorfinę lub pobudzać mechanicznie do wymiotów, a nie sądować ani też nie podawać soli. — Lód, narkotyk. Lewatywy z wody, czopki z opium. Płókanie ust kali chloric. etc.

Jad żmij i innych gadów. — *Objawy miejscowe:* po ukąszeniu niektórych gadów w miejscu ukąszenia tylko 2 kłóte rany, po innych nadto zaczerwienienie, obrzęk otoczenia a czasem i całej kończyny, która później sinieje i ziębnie, czucie miejscowo upośledzone. *Objawy ogólne:* trwoga, drżenie, nudności i mdłości, ból i zawrót głowy, znaczne osłabienie mięśniowe, oddechanie utrudnione, zapad. Rzadko biegunka. Skłonność do krwotoków. — Śmierć wśród drgawek lub też wyzdrowienie powolne. — *Leczenie:* podwiązać kończynę powyżej ran, a te wyciąć z najbliższem otoczeniem lub wypalić żelazem. Wstrzykiwania miąższowe do rany 1% kali hypermang. lub sublimatu. Przepłókiwanie żołądka. Wewnętrznie alkoholica w dużej ilości, kamfora. — Diaphoretica. Sztuczne oddechanie. Obecnie także leczenie surowicą.

Jod. Zatrucie ostre po solach jodowych rzadkie, częste po jodynie wypitej przypadkowo lub wstrzykniętej do jam ciała. *Objawy:* gastroenteritis czasem bardzo gwałtowna, wymiociny brunatne zawierają niebiesko zabarwione resztki potraw mącznych. Szybko zapad, anuria, coma i śmierć. W przypadkach łagodniejszych nadto obrzmienie ślinianek, salivatio, coryza, zaczerwienienie twarzy, ból głowy, osutki na skórze. Również **Jodoform** wessany z powierzchni ran może wywołać podobne objawy, w przypadkach cięższych często psychozy. *Leczenie:* przepłókanie żołądka kleikami lub wodą białkową, magnezyą, zresztą leczenie syptomatyczne, lód, środki podniecające i nasenne. Później roborantia, chinina.

Kalium chloricum. — Wytwarza we krwi methemogl. Dos. letal. = 10—30, gr. — U dzieci = 4, gr, pro dosi. Po dużej dawce (30 gr.) zatrucie bardzo ostre, śmierć po kilku godzinach wskutek rozkładu krwi i wewnętrznego uduszenia. *Objawy:* gwałtowne wymioty, biegunka, zapad, coma, usta i paznokcie bardzo sine, śmierć. Po dawkach mniejszych (10 gr.) zatrucie podostre. *Objawy:* przypadłości żołądkowo-jelitowe, ból głowy, zabarwienie skóry żółtaczkowe z sinawo-ciemnymi plamami, bolesność w podżebrzach, powiększenie śledziony i wątroby, ból w okolicy nerek, duszność. Moczu skąpo, mętny, brunatny, lub czarny, zawiera białko, rozpadłe ciałka krwi, wałeczki, methemogl. i haematyną. — Anuria z zaczopowania kanalików, śmierć wśród objawów uraemii. — Krew czekoladowa, płynna. — *Leczenie:* wcześnie przepłókać żołądek, nie podawać kwasów natomiast płyny słabo alkaliczne, środki napotne

i moczopędne, Venesectio z transfuzyą krwi odwłóknionej lub infuzya 0.6% Na Cl. — Excitantia.

Morphium. **Dos. letal.** = ± **0·10—0·40 gr.** — U oseskόw może kilka miligr. wystarczyć. — *Objawy* występują po injekcyi morf. w 5—10 minut, po zażyciu w pół godziny, po makowcu później. Smak gorzki, uczucie ciepła w skórze, zaczerwienienie i świąd, czasem pot obfity. Tętno trochę szybsze. Znużenie, ciężkość głowy, senność, sen lekki z utrzymaniem odruchów przechodzi w sopor i coma. Zrenice silnie zwężone nie oddziaływują. Oddechy bardzo zwoinione, tętno miękkie coraz wolniejsze, ledwie wyczuwalne, obrzęk płuc i śmierć z porażenia oddechania w 6—8 godzin. W agonii czasem rozszerzają się źrenice (CO_2). *Leczenie:* Morfina wydziela się do żołądka więc częste przepłókiwanie tegoż wodą lub odwarem garbnikowym. Tannina. Sztuczne oddechanie. Excitantia. Ogrzewanie ciała. Injekcye atropiny 0.2 miligr. co pół godziny.

Nicotinum. zobacz Tytoń.

Nitrobenzol ($C_6H_5NO_2$), olejek mirbanowy. **Dos letal.** = = **20 kropel** — **1·5 gr.** — W niektórych perfumach i likierach. Zmienia skład krwi (Methemogl.). — *Objawy:* w pół godziny po zażyciu lub wdechnięciu par sinawo szare zabarwienie twarzy, pot, nudności, wymioty, boleści brzucha, biegunka. Zapad. Wymiociny, mocz i powietrze wydechane mają zapach migdałowy. Sensorium zajęte, coma. Czasem kurcze. Źrenice rozszerzone. W moczu ciało redukujące. Smierć (± 30%), po kilku lub kilkunastu godzinach lub też polepszenie po dłuższym śnie i wyzdrowienie. *Leczenie:* przepłókanie żołądka, purgantia nieoleiste! Nie podawać wyskoku ani mleka! Zimne zlewania, sztuczne oddechanie. Transfuzye krwi odwł. Infuzye 0·6% NaCl. — Coffeina podskórnie. Czarna kawa.

Nitroglycerinum (trinitroglyc.). — Glonoinum ulega wessaniu przez skórę, stąd częste objawy u osób mających do czynienia z dynamitem, takie osoby należy przestrzegać. *Objawy:* okropny ból głowy, zaczerwienienie twarzy, pot, nudności, wymioty, zawroty głowy, utrata przytomności, osłabienie mięśniowe. Oddechy z początku przyspieszone potem zwolnione, ciężkie. Coma, sinica. *Leczenie:* spokój, czarna kawa, bezwarunkowo unikać alkoholu, zresztą jak nitrobenzol.

Opium zobacz Morphium.

Phosphorus. Główki zapałek = 6—7% Phosph. Paczka = mniej więcej 0,05 Ph. **Dos. letal. 0,05— 0,15** a dla dziecka mniej więcej 6 główek to znaczy kilka miligramów. — W wodzie bardzo trudno się rozpuszcza tylko w tłuszczach lub alkoholu. *Objawy:* W pierwszym dniu objawy żołądkowe, wymiocin zwykle skąpo, świecą w ciemności i wydają woń czosnku; podobnie i kał. W 2 dniu wyjątkowo zapad i śmierć, najczęściej jednak

pozorna poprawa. — Później żółtaczka, ból w prawem podżebrzu, powiększenie wątroby, ciepłota podniesiona, moczu mało, ciemny, białko. W dniach następnych zwolnienie lub nasilenie objawów, znowu wymioty i to krwawe, abortus, krwotoki z nosa, wybroczynki w skórze, bezwładność mięśni, ból głowy, zajęcie sensoryum, senność, coma, zapad. Pod koniec wątroba może zmaleć Smierć z porażenia serca przeważnie w 4—7 dniu. Smiertelność mniej więcej 50%. *Leczenie:* obfite przepłókiwania żołądka wodą lub b. słabym kali-hypermang. — Jako emetyk najlepiej Cuprum sulf. 1 : 50 Aquae DS. Co 5 minut łyżkę aż do skutku. Następnie co kwadrans w mniejszych dawkach jako antidotum. Również dobrą jest stara terpentyna (ozon.) Rp. Ol. terebintinae crudi et vetusti 10.00 DS. Co kwadrans po 10 kropel wypić z kleikiem. W następnych dniach leczyć syptomatycznie. Nie podawać mleka ani tłuszczów!!

Profilaktycznie w fabrykach zapałek: pedantyczna czystość i wentylacya, ścisłe zastosowanie przepisów ustawowych co do lokalu, sposobu fabrykacyi i zachowania się robotników. Zwracać uwagę na zęby.

Plumbum. Najważniejszy **octan ołowiu** gdyż inne sole działają mniej energicznie. — Ostre zatrucie rzadkie. **Dos. letal. = 20—50 gr.** — *Objawy:* Nadżarcia błony śluz., palenie, wymioty, biegunka czasem krwawa, zapad. Wymiociny zwykle szare. Jeżeli ulegnie resorbcyi: morzysko, bóle w mięśniach, niedowład., zawroty głowy, znaczne zwolnienie tętna (40), obstipatio; znieczulenie, porażenia nerwów obwodowych. — Śmierć zwykle dopiero po dłuższym czasie, częściej i wyzdrowienie ale niezupełne. *Leczenie:* środek wymiotny i laxans. Najlepiej Natr. sulf. lub Magnes. sulf. — Rp. Magnes sulf. 10%. DS. Szklankę w ciągu 10 minut. — Mleko. Diuretica.

W zatruciu chronicznem kali. jodat. Kąpiele gorące siarczane; w colica saturnina, podanie atropiny, opium. Profilaktycznie: przestrzegać osoby mające do czynienia z ołowiem (drukarze, farbiarze i t. d.) o niebezpieczeństwie grożącem, nakazać myć ręce, zwłaszcza przed jedzeniem, unikać wdechiwania ołowianego pyłu i t. d.

Ptomainy. Jad gnilny w zepsutem mięsie, kiełbasach, (Botulismus, Allantiasis), rybach i serze. — W kilka lub kilkanaście godzin po spożyciu nudności i mdłości, odbijania, wymioty czasem uporczywe, ból brzucha, biegunka naprzemian z zaparciem, morzysko. Porażenie nerwów wydzielniczych, suchość w ustach i gardzielu, trudność w połykaniu, porażenie głośni, głos ochrypły lub aphonia, kaszel, duszność, suchość skóry. Szum w uszach, złudzenia słuchowe, zawroty i ból głowy, chód chwiejny, osłabienie mięśniowe, porażenie nerwów ocznych, ptosis, rozszerzenie źrenic, dwuwidzenie, chromatopsya. Sen niespokojny. Tętno i ciepłota początkowo

zwykle podwyższona, potem opada. Zapad. — Śmierć zwykle po 4—8 dniach, wyjątkowo nagle wśród objawów cholerycznych. Wyzdrowienie bardzo powolne. — *Leczenie:* purgantia salina, woda karlsbadzka, kalomel. Narkotyk, odwary garbnikowe, herbata z czerwonem winem. Pilocarpin. — Nie podawać tłuszczów!

Santoninum. — **Dos. tox. = 0,10—0,30.** — Semen recte flores Cinae zawierają $1\frac{1}{2}\%$ santonini. — *Objawy:* widzenie fiołkowych konturów, potem xantopsia, miganie płatków przed oczyma, halucynacye słuchu i wzroku, odurzenie, nudności, zgrzyt zębów, kurcz mięśni twarzowych i drgawki ogólne, nieprzytomność, rozszerzenie źrenic, zapad, porażenie ośrodków oddechowych. — Mocz żółty po dodaniu alkaliów czerwienieje purpurowo. — *Leczenie:* przepłókanie żołądka, emeticum, purgans, chloral hydrat. Sztuczne oddechanie.

Secale cornutum. Sporysz. — Ostre otrucie rzadko sprowadza śmierć, częściej chroniczne. **Dos. let. ponad 7,00 gr.** — *Objawy:* nudności, szum w uszach, wymioty śluzowe, morzysko, biegunka, stolce brunatne. Zimny pot, sopor, delirium, zaburzenia czuciowe, tętno drobne, szybkie, coma, czasem abortus. Zwykle poprawa lub cierpienie chroniczne w postaci: Ergotismus gangraen. lub spasmodic. — *Leczenie:* przepłókanie żołądka, środek wymiotny, tannina 2%, excitans. Amylium nitros.

Siarkowodór. — *Objawy:* ból i ciśnienie w głowie, zawroty, nudności, drapanie w gardle, szczypiący ból w nosie i oczach, osłabienie, omdlenie; drgawki kloniczne i toniczne, źrenice szerokie, tętno i oddechy słabe, sinica, coma. Po wdechnięciu większej ilości H_2S przebieg szybki. Nagle się upada z krzykiem, utrata świadomości, sinica, w ustach piana, śmierć, *Leczenie:* Świeże powietrze, sztuczne oddechanie, środki drażniące skórę, infuzya 0.6%. Na Cl. Excitantia. Korzystnie zapobiegawczo działa wdychiwanie rozrzedzonego chloru. Na chustkę nieco podchlorynu wapniowego i kilka kropli octu.

Strychninum et Brucinum. $2—3\%$ w nasionach strychnos nux vomica. — **Dos. let. = Str. nitr. 0,03—0,10 gr.** Dla dziecka jeden do kilku miligr. — *Objawy:* gorycz, zwykle brak wymiotów. Po upływie pół godziny bolesne uczucie ciągnienia w mięśniach z pojedynczymi drgawkami, trwoga, później wybitne napady tężca ogólnego pochodzenia rdzeniowego i odruchowego, wywoływane podnietami na zmysły, z początku krótsze później kilkadziesiąt sekund trwające. Wtedy opistotonus, ustanie odechania, sinica, wytrzeszczenie gałek ocznych, rozszerzenie źrenic, tętno szybkie 100 do 120. Świadomość zupełnie zachowana. — W przerwach między napadami objawy ustępują, pozostaje okropny ból i zaburzenia zmysłów. — Rokowanie zależy od częstości i nasilenia napadów. W napadzie 3 minuty trwającym może

nastąpić śmierć z uduszenia. Mało kto przetrzymuje więcej niż 5 napadów. Smierć najczęściej po 2 godzinach. — *Leczenie:* Nie używać sondy żołądkowej, bo odruchowe napady!! W pierwszych chwilach najlepiej apomorfinę podskórnie a wewnętrznie tanniny 2% co 5 minut łyżkę. Chloralhydratis dosim plenam per rectum, a nim zadziała może się okazać w razie napadu konieczną narkoza chloroformowa. Sztuczne oddechanie.

Tlenek węgla. — **Dos letal. Co obliczają na 0,80 gr.** — *Objawy:* występują zwolna: uczucie ciężkości głowy i tętnienie w skroniach, zawroty i nudności poczem silny ból głowy, wymioty jedno lub kilkorazowe, miganie przed oczyma, zaczerwienienie twarzy, szum w uszach, osłabienie, chory z trudnością wychodzi na świeże powietrze i ratuje się albo upada, traci przytomność, sopor, coma. Oddech ciężki charczący. Tętno z początku pełne, silne, później miękkie i szybkie, przepuszczające. Coma może przeciągać się kilka dni, zwykle jednak (w ciężkich przypadkach) śmierć już po kilku godzinach, przeważnie bez drgawek. Ciepłota ciała podnosi się pod koniec i po śmierci o 1—3° Cels. — Uratowani okazują sztywność mięśni i bezwładność kilkudniową, często porażenia, psychosy i inne cierpienia. *Leczenie:* Swieże powietrze z sztucznem oddechaniem. Podniesienie głowy, zimne zlewania, amoniak do wąchania. Podskórnie ol. camphor. — Faradyzowanie N. phrenici. Gdy się coma przedłuża infuzye 0·6% Na Cl po upuszczeniu krwi lub lepiej transfuzye odwłóknionej krwi. — W razie wymiotów zapobiegać aspiracyi wymiocin do płuc.

Tytoń zawiera (lepszy) 2% do (gorszy) 7% nikotyny a w dymie zasady pyridinowe działające podobnie szkodliwe lecz słabiej. **Dos. letal. = nikotyny 0.06, a odwaru z 1—2 gr. liści.** — *Objawy:* po małej ilości alkaloidu i po paleniu tytoniu: uczucie gorąca w skórze, salivatio, nausea, zawroty głowy, wymioty. Drżenie mięśniowe, wzmożenie peristaltyki, biegunka z silnem parciem. Oddechy powierzchowne, niepokój serca, tętno przyspieszone, później zwolnienie. Omdlenie, drgawki toniczne i kloniczne. Po zbudzeniu się długo osłabienie, brak apetytu. — Po większej dawce uczucie palenia w ustach i przełyku, nagła utrata przytomności, silne drgawki, znaczne zwężenie źrenic, rychła śmierć (w kilku minutach). — Częstsze są zatrucia chroniczne z objawami w postaci bicia serca, scotoma, zawrotów głowy; wówczas zabronić palenia. — *Leczenie:* przepłókanie żołądka odwarem garbnikowym. Wewnętrznie tannina, kali jodatum, czarna kawa, excitantia, zimne zlewania głowy, sztuczne oddechanie.

Veratrinum (w nasionach Sabadillae offic.). Lokalnie drażni bardzo silnie zakończenia nerwów czuciowych, palenie, potem znieczulenie. Po spożyciu palący ból

w całym przewodzie pokarmowym, gwałtowne wymioty i biegunka krwawa, zawroty, omdlenie, mrowienie w kończynach, później na całem ciele. Ciepłota ciała obniżona, zimny pot. Tętno drobne, słabe, nieregularne. Oddechanie utrudnione. Znieczulenie skóry z utrzymaniem świadomości, drgawki i stężenie niektórych mięśni, głównie twarzowych. Ciężki zapad i śmierć z porażenia serca i oddechania. — *Leczenie* syptomatyczne i sztuczne oddechanie.

UWAGI SĄDOWO-LEKARSKIE.

I. Świadectwa lekarskie i sądowo-lekarskie.

Świadectwa lekarskie, wydawane przez lekarza na żądanie osób prywatnych a nie władz muszą być opatrzone marką stemplową na 1 kor. Swiadectwa stwierdzające przebytą ospę lub dokonane szczepienie ochronne tejże, również i świadectwa mające na celu usprawiedliwienie ucznia z jego nieobecności w szkole i t. d. lub z jego opóźnienia się w złożeniu egzaminu w należytym czasie, są wolne od stempla (rozp. z d. 29 czerwca 1834, L. gub. 30736 i obwieszczenie gub. z d. 4 grudnia 1834 L. 75852). Opinie lekarskie co do istnienia choroby umysłowej w celu umieszczenia umysłowo chorego w jednym z krajowych zakładów dla obłąkanych mogą wydawać c. k. lekarze powiatowi i fizycy miast Lwowa i Krakowa (wolne od stempla).

Swiadectwa sądowo-lekarskie czyli tak zwane visa et reperta, podlegają jako wydawane osobom prywatnym ostemplowaniu marką na 1 kor. Forma ich odpowiada w zupełności formie protokołu oględzin sądowo-lekarskich.

Swiadectwo sądowo-lekarskie składa się pod względem formy *z trzech* części: *pierwsza* powinna zawierać imię, nazwisko, wiek, stan, miejsce zamieszkania osoby badanej, wreszcie i miejsce, w którem lekarz ją bada. Po tym wstępie następują krótkie a możliwie dokładne wywiady co do istoty zajścia objawów podmiotowych i co do osób, które w niem czynny udział brały. Jeżeli osoba poddana badaniu jest nieletnią, nieprzytomną lub dotkniętą chorobą umysłową, zasięga się wywiadów od osób ją otaczających.

Druga część stanowi wynik przedmiotowego badania i część tę dzieli się wedle potrzeby na oznaczone liczbami porządkowemi ustępy a to w tym celu, aby się można na nie w orzeczeniu powołać. W części tej zwraca się uwagę na wszelkie szczegóły, podobnie jak w zwykłem badaniu klinicznem, zaczynając od uwag co do

ogólnego odżywiania i budowy ciała osoby badanej, co do stanu ciepłoty ciała, tętna, wrodzonych lub nabytych zboczeń, wreszcie co do chwilowych stanów zresztą fizyologicznych, jak np. ciąży. Po tych uwagach następuje opis ściśle przedmiotowy, zrozumiały nawet dla nielekarza, tyczący się znalezionych śladów obrażeń cielesnych lub innych zaburzeń. W opisie tym należy unikać zwrotów, stanowiących raczej rozpoznanie, jak wierny opis stanu, w jakim badany się znajdował w chwili badania. Jeśli badanie przedmiotowe nie stwierdza zmian anatomicznych dla objawów podmiotowo uczuwanych przez badanego, należy w miejscu odpowiedniem podnieść ujemny wynik badania przedmiotowego.

Trzecią i ostatnią częścią świadectwa jest orzeczenie, które stanowi właściwe rozpoznanie zaburzeń w protokole opisanych, jakoteż i ocenę ich sądowo-lekarską. Ocenę sądowo-lekarską uszkodzeń ciała podaje się na podstawie znajomości odnośnych paragrafów obecnego kod. karn., stosując się nadto do wymagań §. 132 ust. o postępowaniu karnem z dnia 23 maja 1873: »znawcy mają wyrzec w szczególności, które ze znalezionych obrażeń ciała lub nadwerężeń zdrowia same przez się lub w związku z innemi bezwzględnie albo ze względu na szczególne okoliczności przypadku, należy uważać za lekkie, ciężkie lub dla życia niebezpieczne; jakie skutki obrażenia takie zwykle za sobą pociągają i jakie w obecnym przypadku szczególnym stąd nastąpiły, tudzież jakimi środkami albo narzędziem i w jaki sposób takowe zadane były«.

Swiadectwo sądowo-lekarskie.

Stempel 1 Kor.

Katarzyna S., lat 20, żona rolnika z Libertowa, podaje iż ją dnia 19 marca b. r. pobili Józef K. i Tekla jego żona z Gaja, kołkiem z płotu i ręką.

Badanie dnia dzisiejszego wykazuje:

1) Kobieta wzrostu średniego, prawidłowej budowy, dość dobrze odżywiona, nieokazująca ogólnych objawów chorobowych.

2) Na twarzy, a mianowicie na grzbiecie nosa dwa otarcia przyskórka, wielkości ziarna grochu, podobne zdrapanie na górnej wardze po stronie prawej i tuż koło kąta ust prawego, wreszcie smugowate zdrapanie w środku brody, wszystkie strupem zaschłej krwi pokryte.

3) na grzbiecie, wzdłuż całej prawie prawej łopatki, smugowate zasinienie.

4) Kończyna górna prawa przedstawia się o kilka ctm, krótszą w porównaniu z kończyną górną lewą; badana, kończyną tą nie może poruszać, a przy usiłowaniu ruchów biernych ramieniem, doznaje mocnego bólu. Ramię prawe okazuje się prawie w połowie swej długości obrzmiałe, zasiniałe i kątowato zgięte. Kąt zgięcia tego zwrócony jest rozwartością swą ku wewnątrz. Przy badaniu dotykiem czuje się w miejscu tego zgięcia trzeszczenie i wyraźną nieprawidłową ruchomość kości, badanie to sprawia dotkliwy ból.

5) Zresztą na ciele nie ma innych śladów obrażeń.

ORZECZENIE.

1) Obrażenie opisane pod l. 4 przedstawia się jako złamanie kości ramieniowej prawej prawie w połowie trzonu tejże i stanowi uszkodzenie ciała ciężkie połączone z upośledzeniem zdrowia i niezdolnością do pracy, która trwa zwykle w tych przypadkach przez więcej, niż dni 30. Okoliczności tej czy upośledzenie zdrowia potrwa w danym przypadku przez więcej niż 30 dni, na razie stanowczo rozstrzygnąć nie można. Rozstrzygnięcie to będzie możliwem dopiero po zdjęciu opatrunku ustalającego.

2) Obrażenia opisane pod l. 2 i 3 stanowią uszkodzenia ciała lekkie tak razem wzięte, jak i każde zosobna, połączone z upośledzeniem zdrowia około 7 dni trwającem.

3) Złamanie kości ramieniowej mogło być następstwem uderzenia ciałem twardem, tępem, ciężkiem, siłą użytem np. kołem z płotu, otarcia przyskórka na twarzy były zadane najpodobniej do prawdy paznogciami palców.

Co niniejszem, jako zgodne z zasadami nauki lekarskiej, do wiadomości c. k. Sądu podaję.

Dr X. X.

Kraków, d. . . . .

II. Uwagi o oględzinach i sekcyi sądowej zwłok.

Rozporządzenie Ministerstwa spraw wewnętrznych i sprawiedliwości z dnia 28 stycznia 1855 r. Nr. 26 dz. u. p. zamieszcza dokładne przepisy, odnoszące się do sposobu wykonania oględzin i sekcyi sądowej zwłok (*vide* Zbiór ustaw Dra Barzyckiego). Oględzin i sekcyi zwłok dokonują dwaj lekarze zazwyczaj w ten sposób, iż jeden (młodszy) wykonywa sekcyę, drugi starszy dyktuje protokół sekcyi.

Gdy jednak jasno jest zrozumiałem, iż obducent lepiej ze stanu znalezionego w zwłokach zdaje sobie sprawę, przeto właściwszem i więcej wskazanem jest, aby obducent sam protokół w miarę postępu sekcyi dyktował. Protokół sekcyi winien być wiernym odbiciem znalezionego stanu rzeczy i winien zawierać opis wszelkich czynności obducenta skierowanych ku możliwie ścisłemu wywiązaniu się z zadania swego. Protokół powinien być podanym w formie zwięzłej, łatwo nawet dla nielekarza zrozumiałej; stanowić ma on wierny opis stanu narządów zwłok, nigdy zaś gotowego rozpoznania. Protokół składa się z 3 części: 1) z nagłówka; 2) z opisu oględzin zewnętrznych; 3) z opisu oględzin wewnętrznych.

W przypadkach, w których zależy na stwierdzeniu tożsamości osoby, należy oględziny zewnętrzne ciała poprzedzić dokładnym a systematycznym opisem odzieży, w jaką zwłoki są przybrane.

Szemat dla protokółu sekcyi:

A. Oględziny zewnętrzne.

1) Zwłoki — płeć (mężczyzny... kobiety... dziecka płci...), wiek, długość ciała, odżywienie, budowa (zboczenia w budowie).

2) Zmiany pośmiertne tj. stężenie pośmiertne utrzymuje się (lub nie) w kończynach górnych... dolnych; plamy pośmiertne... ich umiejscowienie... rozległość... barwa... nacięciem stwierdzone.

3) Zabarwienie powłok (zielone ze zgnilizny i t. d.).

4) W razie stwierdzania tożsamości zwłok; włosy głowy, ich długość, zabarwienie, inne właściwości, włosy zarostu twarzy... kolor tęczówek, opis twarzy i reszty ciała, szczególnych znaków i t. d. np. na rękach jako dowód zatrudnienia.

5) Zachowanie się źrenic (rozszerzone, zwężone, równomiernie lub nie), spojówki (obecność wynaczynionek), naturalne otwory jam ciała jak otwory uszne, nosowe, ust, pochwy i odbytu zawierają ciała obce... treść... lub nie. Z otworów... czuć woń podobną do... W jamie ust... język... zęby. Części płciowe zewnętrzne...

6) Opis uszkodzeń, blizn znalezionych (każde uszkodzenie zosobna oznaczać literami porządkowemi a, b, c, i t. d.

7) Oprócz wyżej opisanych śladów uszkodzenia, innych się nie spotyka.

B. Oględziny wewnętrzne.

(Sekcyę należy wykonać w zwykłym anatomicznym porządku nawet w przypadkach otruć.

8) Powłoki czaszkowe po stronie wewnętrznej okazują... sklepienie czaszki budowa jego... grubość kości... okazuje... Opona twarda... zatoki żylne zawierają krew płynną... skrzepy... Opony miękkie okazują... pod niemi... zwoje mózgowe powierzchowne... Mózg zbitości... na rozkroju... zawartość krwi... komórki... ich rozmiary... zawartość... wyściółka ich... sploty naczyniowe... zwoje mózgu podstawowe... móżdżek... most Varola... rdzeń przedłużony... naczynia na podstawie mózgu... ich grubość... zawartość... Podstawa czaszki po oddzieleniu opony twardej okazuje... Jamy bębenkowe (w razie potrzeby) zawierają...

9) Krtań i tchawica z przodu in situ rozcięta zawiera... Mięśnie szyi... naczynia wielkie szyi... gruczoł tarczykowy... język i gardło... nagłośnia, wnętrze krtani... przełyk... gardziel w górnej części...

10) Mięśnie klatki piersiowej i brzucha... rozwinięte... stan przepony do brzegu żebra... po stronie prawej... po lewej...

11) Ułożenie trzew w klatce piersiowej... worki opłucnowe zawierają... płuca wolne lub przyrośnięte... opłucne płuc... pod niemi... miąższ płuc powietrzny lub nie (w których częściach)... na rozkroju płuco prawe... wejrzenie rozkroju... zbitość... dobywa się treść... za uciskiem... z przeciętych oskrzeli... płuco lewe... opłucne ścienne... gruczoły przyoskrzelowe...

12) Worek osierdziowy wolny... zrośnięty z... zawiera... serce wielkości... pod osierdziem... przebieg naczyń wieńcowych (prosty lub kręty)... komórka lewa zawiera... zastawka dwudzielna... przedsionek lewy... komórka i przedsionek prawy... zastawka trójdzielna... mięsień sercowy... jego grubość... zabarwienie... zbitość... nitki ścięgniste... mięśnie brodawkowe na rozkroju... tętnica płucna zawiera... zastawki jej.,. aorta wstępująca zawiera... błona wewnętrzna jej ściany... zastawki jej... ujścia tętnic wieńcowych i ich drożność... Tchawica i oskrzela z tyłu rozcięta w całej długości okazują... dolna część gardziela.

13) Ułożenie trzew w jamie brzusznej... zawartość worka otrzewnowego... otrzewna jelit... ścięgna... krezka... gruczoły krezkowe...

14) Wątroba wielkości... brzegi jej... powierzchnia... jej torebka... na rozkroju.., powierzchnia... zbitość... zawartość krwi... zabarwienie... woreczek żółciowy... żółć... przewód żółciowy...

15) Śledziona, wielkość... torebka... na rozkroju... zbitość... ilość krwi...

16) Nerka prawa i lewa wielkość... torebki... powierzchnia nerek po złuszczeniu torebek... na rozkroju rysunek... istota korowa... piramidy... miedniczki... moczowody...

17) Pęcherz moczowy zawiera... barwa moczu... (w przypadkach otruć wypuścić czystym cewnikiem mocz do czystego naczynia i przechować)... błona śluzowa pęcherza...

18) Pęcherzyki nasienne... jajniki... macica... jej wielkość... część pochwowa... ujście zewnętrzne... jama macicy... zawiera... pochwa...

19) Żołądek (w przypadkach otrucia podwiązać u wpustu odźwiernika i otworzyć nad naczyniem) ściana zewnętrzna żołądka... zawartość żołądka... jakość treści... oddziaływanie... błona śluzowa...

20) Dwunastnica zawiera... jej błona śluzowa...

21) Trzustka... na rozkroju...

22) Jelita cienkie... treść... błona śluzowa...

23) Jelita grube...

24) Gruczoły zaotrzewnowe...

25) Aorta zstępująca piersiowa... brzuszna...

26) Po wyjęciu trzew okazują żebra... kręgosłup... kości miednicy... kości kończyn...

27) (W razie potrzeby). Po otwarciu jamy kręgowej okazuje rdzeń... jego opony...

W przypadkach sekcyi zwłok noworodków należy w oględzinach zewnętrznych podać cechy odnoszące się do okoliczności, czy dziecię jest donoszone lub nie, a więc: 1) długość zwłok (długość podana w ctm. podzielona przez 5 wyraża miesiąc życia płodowego w drugiej połowie ciąży). 2) Obwód główki, wymiary: prosty, skośny, wielki, dwuciemieniowy, dwuskroniowy, szerokość barków, miednicy, rozmiary ciemienia. 3) stan włosów główki, obecność meszku, stan chrząstek nosa i małżowin usznych, stan paznogci, jąder w mosznach rozwój podściółki tłuszczowej, stan jąder kostnych w dolnej nasadzie kości udowej i ich rozmiar.

Nadto podaje się cechy, po których poznaje się noworodka, a więc: 1) obecność krwi i mazidła skórnego na powłokach ciała; 2) stan pępowiny, oba jej końce; 3) stan przedgłowia; 4) obecność smółki. Celem wyjaśnienia pytania z §. 130 p. k. czy dziecię urodziło się żywem należy wykonać tak zwane próby życia tj. próbę hydrodrastyczną Schreiera i żołądkowo-jelitową Breslaua.

Po ukończeniu sekcyi mają obducenci wydać swe zdanie, czyli orzeczenie w sposób ogólny bez motywów tj. bez powoływania się na odnośne ustępy protokółu. O ile protokół przedstawiał tylko opis przedmiotowego stanu sekcyą stwierdzonego, o tyle orzeczenie stanowi podmiotowy sąd obducentów. Orzeczenie powinno być odpowiedzią na pytania objęte §. 129 ustawy o postępowaniu karnem, a więc powinno mieścić objaśnienie co w danym przypadku było bezpośrednią przyczyną śmierci i co tę wywołało. Jeśli przyczyny śmierci sekcya nie

dostarczyła, należy to wyraźnie w orzeczeniu zaznaczyć. W przypadkach powikłanych, w których nadto zachodzi potrzeba dokonania dalszych badań np. spektralnych, mikroskopowych itd., lub w których ważnemi dla orzeczenia stają się pewne wskazówki przez śledztwo uzyskać się mające, ograniczyć się należy tylko do tymczasowego orzeczenia, zastrzegając sobie na później orzeczenie dokładne i motywowane.

W każdem orzeczeniu należy po wyjaśnieniu przyczyny śmierci podać, czy ona była wynikiem własnej winy denata, przypadku, czy też czynnego udziału drugiej osoby. Jeśli na zwłokach stwierdza się obrażenia, wówczas należy podać w orzeczeniu, czy one powstały za życia, czy też po śmierci, następnie czy je zadała druga osoba; w tym ostatnim razie, należy odpowiedzieć na pytania (§. 12 p. k.): »1) czy czyn ten drugiej osoby sprowadził śmierć *a)* już ze swej natury w ogólności, *b)* lub z powodu właściwego osobistego usposobienia lub z powodu szczególnego stanu obrażonego; *c)* z powodu okoliczności przypadkowych, wśród których czyn spełniono; albo *d)* z powodu przyczyn, które przypadkiem nastąpiły, lub czynem samym były wywołane lub z niego wynikły i czy *e)* śmierci można było zapobiedz wczesną i stosowną pomocą lekarską«.

UWAGA. Na mocy §. 359 u. k. jest obowiązany każdy lekarz uczynić doniesienie w przypadkach zbrodni, a doniesienie to podobnie jak i załączone doń świadectwa lekarskie, mające stanowić dowód i poparcie doniesienia, są wolne od stempla.

Ocena stopnia niezdolności do zarobkowania wskutek wypadków*).

zestawił

Dr. Stanisław Jankowski, lekarz sądowy.

Przy ocenianiu stopnia niezdolności do zarobkowania uwzględnić należy w pierwszym rzędzie rodzaj pracy, będącej źródłem zarobku uszkodzonego. W tym kierunku (według Beckera) rozróżnić należy zasadniczo 4 kategorye robotników.

I Kategorya obejmuje robotników, których zarobkowanie polega na zastosowaniu grubej siły fizycznej a nie szczególnej zręczności lub bystrości zmysłów. (Robotnicy rolni; robotnicy zajęci kopaniem i wywożeniem ziemi, kamieni, noszeniem i wożeniem ciężarów i t. p.). U takich robotników znaczniejsze upośledzenie ruchomości wielkich stawów, szczególnie kończyn dolnych, osłabienie tych kończyn, choroby urazowe płuc i narządów jamy brzusznej, mają donioślejsze znaczenie, niż u innych kategoryi. Natomiast nieznaczne uszkodzenia palców, ubytki bystrości wzroku i słuchu stanowią

---

*) § 6 ustawy z 28 grudnia 1887 L. 1. Dz. p.p. r. 1888.

*) Pierwsza myśl uwzględnienia niniejszego działu w »Kalendarzu Lekarskim« wyszła od kol. Dzikowskiego, starszego Lekarza powiatowego w Tarnowie, któremu za poruszenie tej sprawy i nadesłanie w tym kierunku wskazówek należy się szczera wdzięczność.

Redakcya Kalendarza Lekarskiego.

dla takich robotników stosunkowo mniejszą przeszkodę w zarobkowaniu.

II Kategorya obejmuje robotników, którzy przy swej pracy rozwinąć muszą oprócz siły fizycznej i pewną zręczność i szybkość ruchów ciała (cieśle, murarze, tapicerowie, malarze, górnicy, kominiarze, strażacy, wszyscy robotnicy budowlani). U tej kategoryi nieznaczne nawet ograniczenia ruchomości w stawach kończyn stanowią doniosłe przeszkody w zarobkowaniu; natomiast uszkodzenia palców mają mniejsze znaczenie.

III Kategorya obejmuje robotników pracujących przeważnie rękami, i to spełniających albo grubszą pracę ręczną (koszykarze, robotnice w fabrykach cygar) albo pracę rzemieślniczą (robotnicy fabryczni, stolarze, ślusarze, szewcy, krawcy). U tych uszkodzenia rąk mają większe znaczenie, niż uszkodzenia wielkich stawów — szczególnie kończyn dolnych. U rzemieślników mają również ubytki bystrości wzroku pewną doniosłość.

IV Kategorya obejmuje pracowników zajętych w wszystkich gałęziach sztuki i przemysłu, których zajęcie wymaga biegłości w pracy ręcznej, bystrości zmysłów i umysłu (maszyniści, inżynierowie, urzędnicy fabryczni, rysownicy, mechanicy i t. p.). W tej kategoryi nawet niezbyt wielkie uszkodzenia rąk i palców, ubytki bystrości zmysłów, przewlekłe choroby nerwowe mają większe znaczenie dla zarobkowania, niż uszkodzenia większych stawów lub lżejsze choroby narządów wewnętrznych.

I. Zupełną niezdolność do zarobkowania

uznaje się w Austryi i Niemczech w następujących przypadkach:

Porażenia połowicze, choroby umysłowe, utrata oczu lub zupełna ślepota, utrata wzroku na jednem oku przy drugiem oślepłem (Francya), niemożność mówienia, pisania i czytania, ciężkie choroby płuc i serca, ciężkie przewlekłe choroby rdzenia, utrata wszystkich palców u rąk z wyjątkiem jednego z palców u każdej ręki, utrata lub porażenie obu rąk lub ramion, utrata ręki przy braku drugiej (Francya), utrata lub porażenie obu nóg lub kończyn dolnych, utrata jednej kończyny dolnej w udzie, drugiej w przedudziu, uszkodzenie miednicy z następową niemożnością poruszania się, utrata jednej ręki i jednej nogi.

Przez trwałe charłactwo (»dauerndes Siechtum«) rozumiemy choroby, wyczerpujące powoli siły chorego i doprowadzające w ten sposób do śmierci.

II. Częściowa niezdolność do zarobkowania podana w odsetkach.

	Neezdolność zarobkowa w odsetkach
1. Uszkodzenia głowy i ich skutki:	
Nieuleczalne nerwobóle	25—50
Stały ból głowy, zawroty, zaburzenia równowagi (po wstrząśnieniach mózgu lub złamaniach kości)	50—$83\frac{1}{3}$
Ubytek w kości (bez dalszych następstw)	$16\frac{2}{3}$
Ubytek w kości obok padaczki lub porażeń	50—75
Padaczka urazowa (bez dalszych następstw)	$33\frac{1}{3}$—50
2. Uszkodzenia twarzy:	
Utrata nosa	$16\frac{2}{3}$—25
Blizny, ścieśniające nos i usta lub nieuleczalny szczękościsk	$33\frac{1}{3}$
3. Uszkodzenia oczu:	
Utrata wzroku na jednem oku (przy drugiem oku zupełnie zdrowem)	25—$33\frac{1}{3}$
Utrata wzroku, względnie osłabienie bystrości wzroku jednego oka, przy niezupełnej bystrości drugiego, oznacza się matematycznie według specyalnych tabel (Magnus, Groenouw).	
4 Uszkodzenia uszu:	
Utrata małżowiny usznej	$8\frac{1}{3}$
Nieznaczna głuchota jednego ucha	0
» » obu uszu	$8\frac{1}{3}$
Zupełna głuchota jednego ucha	$8\frac{1}{3}$
» » obu uszu	50
5. Uszkodzenia szyi:	
Trwała chrypka (mowa szeptana)	$8\frac{1}{3}$
Zwężenie krtani z następowemi trudnościami w oddechaniu	$33\frac{1}{3}$—$41\frac{2}{3}$
Konieczność trwałego noszenia rurki tchawicznej	50
6. Uszkodzenia klatki piersiowej:	
Nerwobóle międzyżebrowe (zależnie od ilości zajętych nerwów)	$8\frac{1}{3}$—$58\frac{1}{3}$
Zniekształcenie klatki piersiowej po nieprawidłowem zagojeniu się złamanych żeber (zależnie od stopnia)	$8\frac{1}{3}$—$41\frac{2}{3}$
7. Przepukliny:	
Przepuklina brzuszna w bliźnie polaparotomijnej	25
Przepuklina pępkowa	$16\frac{2}{3}$
» żołądkowa	25
» pachwinowa	10—15

	Niezdolność zarobkowa w odsetkach
8. Uszkodzenia cewki moczowej i prącia:	
Niemożność zatrzymania lub utrudnienie w oddawaniu moczu	$16^{2}/_{3}$
Przetoka moczowa z następowem utrudnieniem chodu i dźwigania	50
Częste i bolesne moczenie, nieżyt pęcherza . .	50—$66^{2}/_{3}$
Zwężenie cewki, wymagające leczenia czasowego	10—20
Utrata prącia	$8^{1}/_{3}$
Utrata jąder	$16^{2}/_{3}$
9. Uszkodzenia grzbietu:	
Ograniczenie ruchomości kręgosłupa lub uszkodzenie mięśni lędźwiowych (zależnie od stopnia)	$8^{1}/_{3}$—25—50
Cierpienia rdzenia (zależnie od następstw) .	$6^{2}/_{3}$—$41^{2}/_{3}$—100
10. Uszkodzenia barku, ramienia i przedramienia:	
Źle zagojone złamanie łopatki . . . (Zależnie od rozległości zmian czynnościowych)	$8^{1}/_{3}$—50
Zle zagojone złamanie obojczyka . . .	$16^{2}/_{3}$—50
Za iki mięśniowe	25—$58^{1}/_{3}$
Przewlekłe zapalenie stawu barkowego	$16^{2}/_{3}$—$66^{2}/_{3}$
Sztywność stawu barkowego	50—$58^{1}/_{3}$
Staw cepowy w barku	50—$58^{1}/_{3}$
Sztywność stawu łokciowego:	
. . . . (w średniem zgięciu)	25—$33^{1}/_{3}$
. . . . (w znacznem zgięciu)	$33^{1}/_{3}$—$41^{2}/_{3}$
. . . . (w położeniu wyprostnem)	$41^{2}/_{3}$—50
Staw cepowy (w łokciu)	50—75
Utrata ramienia lub przedramienia prawego lub lewego	$66^{2}/_{3}$—$83^{1}/_{3}$
Uwaga: Porażenie równa się utracie kończyny.	
11. Uszkodzenia rąk i palców *):	
Utrata ręki prawej lub lewej, utrata wszystkich palców jednej lub drugiej ręki	$66^{2}/_{3}$—75
Utrata opuszki palucha	0—$8^{1}/_{3}$
» jednego członka palucha	$13^{1}/_{3}$—$16^{2}/_{3}$
» jednego członka i części drugiego (palucha)	$16^{2}/_{3}$—25
Utrata opuszki lub jednego członka wskaziciela	0—$8^{1}/_{3}$
» dwóch członków wskaziciela	$8^{1}/_{3}$—$16^{2}/_{3}$
Utrata całego wskaziciela	$16^{2}/_{2}$—25
» opuszki palca średniego	0
» 2 członków palca średniego	$8^{1}/_{3}$
» całego palca średniego	$8^{1}/_{3}$—$16^{2}/_{3}$

*) Wogóle uszkodzenia palców ręki prawej ocenia się (w granicach podanych) nieco wyżej, niż uszkodzenia palców ręki lewej.

	Niezdolność zarobkowa w odsetkach
Utrata opuszki palca czwartego	0
» 2 członków palca czwartego	$8\frac{1}{3}$
» całego palca czwartego	$8\frac{1}{3}$—$16\frac{2}{3}$
» opuszki palca małego lub 2 członków tegoż palca	0
» całego palca małego	0—$8\frac{1}{3}$
» palucha i wskaziciela	$41\frac{2}{3}$—50
» wskaziciela i palca średniego	25—$33\frac{1}{3}$
» palca średniego i czwartego	$16\frac{2}{3}$—25
» palca czwartego i małego	$11\frac{2}{3}$—20
» trzech pierwszych palców	50—$58\frac{1}{3}$
» trzech średnich palców	$41\frac{2}{3}$—50
» trzech ostatnich palców	$28\frac{1}{3}$—$36\frac{2}{3}$
» wszystkich palców, prócz palucha lub wskaziciela	50—$66\frac{2}{3}$
Sztywność palucha . . . . (Zależnie od ilości zajętych stawów i ich ustawienia)	$8\frac{1}{3}$—$33\frac{1}{3}$
» wskaziciela . . . . (Zależnie od ilości zajętych stawów i ich ustawienia)	$8\frac{1}{3}$—25
» palca średniego . . . . . (Zależnie od ilości zajętych stawów i ich ustawienia)	0—$16\frac{2}{3}$
» palca czwartego . . . . . (Zależnie od ilości zajętych stawów i ich ustawienia)	0—$16\frac{2}{3}$
» palca małego . . . . (Zależnie od ilości zajętych stawów i ich ustawienia)	0—$8\frac{1}{3}$

12. Uszkodzenia miednicy:

Zależnie od stopnia i następstw anatomicznych i czynnościowych	$16\frac{2}{3}$—$83\frac{1}{3}$

13. Uszkodzenia uda i przedudzia:

Skrócenie kończyny (po złamaniach) do 2 ctm.	0
» » od 2 ctm. w górę w pierwszych latach (zależnie od stopnia skrócenia)	10—40
w następnych latach nieco wyżej	10
Sztywność zupełna stawu biodrowego (w położeniu wyprost.)	$58\frac{1}{3}$
Sztywność zupełna stawu biodrowego w zgięciu	50—75
Zaniki mięśniowe średnio	$33\frac{1}{3}$

Przy zapaleniach i obrażeniach nerwów należy przyznać o $\frac{1}{4}$ więcej, niż za utratę odnośnej kończyny lub jej części (z powodu bólów).

Sztywność zupełna stawu kolanowego:	
a) (w położeniu wyprost.)	$41\frac{2}{3}$
b) (w położeniu zgiętem)	50
Staw cepowy (w kolanie)	50—75
Utrata kończyny w udzie	75
» » w podudziu	$66\frac{2}{3}$

Uwaga: Porażenie kończyny równa się jej utracie. Noszenie sztucznej nogi poprawia stopień niezdolności o 10 do 20%.

14. **Uszkodzenia stopy i palców u nóg:**	**Niezdolność zarobkowa w odsetkach**
Utrata stopy w stawie skokowym lub poniżej tego stawu	58 1/3—66 2/3
Utrata palca wielkiego	16 2/3
» każdego innego palca	0
» wszystkich palców jednej nogi	50
Zesztywnienie w stawie skokowym pod kątem prostym	41 2/3
Zesztywnienie w kształcie stopy szpotawej . .	50
Staw cepowy (w stawie skokowym)	41 2/3—66 2/3

Uwaga: Oceny te są bardzo wysokie i odpowiednie tylko w oznaczeniu renty początkowej).

Każde wogóle uszkodzenie stopy, dozwalające na chodzenie bez laski przez 1/2 godziny .	30
Każde uszkodzenie stopy wymagające trwałego używania laski do	60
Każde uszkodzenie stóp, uniemożliwiające pracę w pozycyi stojącej i chodzie i zmuszające do pracy w pozycyi siedzącej	50—70

Uwaga: Stopień niezdolności zarobkowej przy stwierdzeniu kilku uszkodzeń równocześnie, nie może przekraczać sumy odsetek za każde uszkodzenie zosobna, ani też przewyższać 100%.

Wskazówki powyższe podane są według taryfy, przyjętej w całej Austryi, a opracowanej dla zakładu ubezpieczenia robotników od wypadków w Wiedniu w r. 1896 przez osobną komisyę, złożoną z 3 pracodawców, 5 zastępców robotników, 3 lekarzy i dyrektora zakładu; należy ona do najlepiej opracowanych w Europie. Podane atoli oceny w odsetkach mają jedynie znaczenie informacyjne, gdyż ocena w każdym przypadku winna być podaną **indywidualnie** przy uwzględnieniu wszystkich okoliczności, a szczególnie kategoryi roboczej uszkodzonego.

WYMIAR NALEŻYTOŚCI
przypadających lekarzom i weterynarzom
jako znawcom sądowym.

Rozporządzenie ministerstwa sprawiedliwości w porozumieniu z ministerstwami spraw wewnętrznych i skarbu z dnia 20-go marca 1901 odnoszące się do wymiaru należytości, przypadających lekarzom znawcom, w sprawach karnych. Dziennika ustaw państwa Nr. 34 z dnia 3-go kwietnia 1901. XVI.

Wśród dochodzeń w sprawach karnych i w związku z wykonaniem kary obowiązują obecnie następujące rozporządzenia, odnoszące się do wymiaru należytości dla lekarzy, znawców w miejsce taryfy z dnia 17-go lutego 1855 D. u. p. Nr. 33.

§. 1. Lekarzom-znawcom należy w dochodzeniach karnych wymierzać należytości według następującej taryfy:

A. Za czynności sądowo-lekarskie.

1. Za badanie osoby uszkodzonej, wywód oględzin i orzeczenie w przypadkach uszkodzeń ciała rozmyślnych lub z zaniedbania:
   a) w przypadkach zwyczajnych . . . . 3 k.
   b) w przypadkach wymagających szczegółowego i drobiazgowego badania względnie orzeczenia . . 6 k.
   c) w razie jeżeli potrzeba szczególnego naukowego uzasadnienia orzeczenia . . . . 10—20 k.
2. Za badanie, wywód oględzin i orzeczenie w takich przypadkach, w których niebezpieczeństwo dla zdrowia lub życia powstało w inny sposób, w szczególności za badania, mające na celu stwierdzenie odbycia porodu lub aktu płciowego (mianowicie wśród zamachów przeciw obyczajności i w przypadkach badań matek w obec czynów przeciw życiu dzieci (noworodków):
   a) w przypadkach zwyczajnych . . . . 6 k.
   b) w przypadkach wymagających szczegółowego i drobiazgowego badania względnie orzeczenia . . 10 k.

c) w razie gdy potrzeba szczegółowego naukowego uzasadnienia orzeczenia . . . . 10—20 k.

3. Za wywód oględzin, orzeczenie i badanie narzędzi, plam, leków, trucizn i t. p., o ile zachodzi potrzeba badań takich oddzielnie od badań określonych pod 1 i 2:

a) w przypadkach badań zwykłych, gołem okiem 3 k.

b) w przypadkach badań gołem okiem lecz w obec potrzeby naukowego uzasadnienia orzeczenia. . 6 k.

c) gdy zachodzi potrzeba badań mikro lub spektroskopowych względnie innych sposobów badania fizycznego (w szczególności wśród badań plam krwawych, nasiennych, bakteryi i t. p.) . . . 10—20 k.

4. Za badanie bakteryologiczne wywód i orzeczenie gdy zakładano hodowle bakteryi lub uciekano się do doświadczeń na zwierzętach . . . . 20—40 k.

5. Za sekcyę zwłok ludzkich lub ich części wraz z wywodem . . . . 12 k.

6. Za sekcyę płodu niedojrzałego wraz z wywodem 6 k.

7. Za orzeczenie na podstawie sekcyi zwłok (5—6):

a) w przypadkach zwykłych . . . . 6 k.

b) w przypadkach wymagających szczegółowego naukowego uzasadnienia orzeczeń. . . . . 10—20 k.

8. Za dokonanie samych zewnętrznych oględzin zwłok ludzkich, płodu lub popłodu (bez wykonywania sekcyi) wraz z wywodem i orzeczeniem . . . . 6 k.

9. Za obecność w charakterze znawcy:

a) wśród dokonania oględzin . . . . 6 k.

b) wśród wydobywania zwłok z grobu (ekshumacyi) 10 k.

10. Za badanie stanu umysłowego wraz z wywodem i orzeczeniem . . . . 10—40 k. (gdy przypadek wymaga użycia dłuższego czasu i zabiegów będzie wynagrodzenie policzone w myśl końcowego ustępu §. 384 ust. o post. kar.).

11. Za wywód i sprawozdanie w przypadkach ocenienia stanu zdrowia i ciała:

a) osób obwinionych, świadków, znawców, sędziów przysięgłych i t. p. celem stwierdzenia przyczyny ich niestawiania się: we Wiedniu, Pradze, Bernie, Lwowie, Krakowie, Gracu, Lublanie, Tryjeście, Salzburgu i Insbruku . . . . 4 k.
we wszystkich innych miejscowościach . . . 2 k.

b) Za badanie więźniów celem ocenienia zdolności do pracy w zakładach pracy przymusowej i t. p. (o ile badań takich nie objęto osobnym układem lub porozumieniem w myśl §. 9-go) . . . . 1 k.

12. Za obecność przy rozprawach głównych wraz z wynagrodzeniem za czynione przy tej sposobności wyjaśnienia, dokonywanie wywodów i orzekanie: za pierwszą godzinę obecności . . . . 6 k.

za każdą następną chociażby rozpoczętą godzinę obecności . . . . 2 k.
(Obliczania czasu obecności przy rozprawach dokonywać należy za każdy dzień z osobna, a przerwy wśród jednej rozprawy lub pomiędzy kilku po sobie następującemi rozprawami nie dłużej niż godzinę trwające należy wliczać w czas obecności przy rozprawie).

13. Za badanie aktów w miarę ich objętości . 3—10 k.
14. Za orzeczenia wydane na podstawie badań dokonanych przez innego lekarza:
a) w przypadkach określonych pod 1) 2) i 3) *a)* przypadają wynagrodzenia powyżej podane.
b) we wszystkich innych przypadkach jaknajmniej w przypadkach wydawania orzeczeń na podstawie badań i wywodów chemicznych lub technicznych 6 k.
c) w razie potrzeby szczegółowego naukowego uzasadnienia . . . . 10—20 k.
15. Za samo zbadanie na ciele uszkodzonego lub chorego, mające na celu późniejsze podanie wywodu 3 k.
16. Za stawienie się znawcy w skutek wezwania gdy czynność sądowo-lekarska nie odbyła się (w razie jeżeli nie może żądać dyjet) . . . . 3 k.
17. Dyjety i koszta podróży:
a) lekarze pozostający w służbie rządowej mają policzać dyjety odpowiednie swej randze.
b) wszyscy inni lekarze policzają dyjety według IX rangi.

§. 2. Oprócz należytości wymienionych w § 1 mają znawcy prawo żądać zwrotu wydatków uczynionych w gotówce przy czynnościach sądowo-lekarskich (jak za środki dezinfekcyjne, odczynniki i t. p.) nie mogą jednak żądać zwrotu wynagrodzenia za dostarczenie potrzebnych narzędzi i przyrządów lekarskich.

§. 3. Pod względem kosztów podróży i dyjet należy stosować postanowienia, odnoszące się do urzędników państwowych (§ 386 ust. o post. kar.).

§. 4. Stronom obowiązanym do zwrotu kosztów (§. 389 i 390 ust. o post. kar.) w myśl §. 384 ust. o post. kar. należy wliczać wynagrodzenia taryfowe mimo, że ich nie wypłacono znawcy pobierającemu stały ryczałt.

§. 5. W razie powołania kilku znawców, ma każdy z nich prawo żądać całkowitego wynagrodzenia.

§. 6. Na sądach ciąży obowiązek ograniczenia powoływania znawców i określenia ich czynności zgodnie z istotną potrzebą, ich obowiązkiem jest stosownie do §. 123 p. k. oznaczyć przedmioty i podać cel badania i udzielać znawcom wyjaśnień na podstawie aktów. Akta należy udzielać znawcom tylko wśród warunków objętych drugim ustępem §. 123 p. k., a więc wtedy, gdy ustne wyjaśnienia nie są dostateczne, jeżeli udzielenie aktów okazuje się niezbędnem, a nie sprzeciwiają się

temu szczególne przeszkody. Sądy mają baczyć, aby badaniom znawców poddawano szczegóły związane ściśle z przedmiotem dochodzenia karnego. W przypadkach wątpliwych jest obowiązkiem sądów przekonać się poprzednio czy wynik badania ze strony znawców będzie w ogóle dla dochodzenia użyteczny.

§. 7. Jeżeli wśród dochodzeń zachodzi wątpliwość czy badaniu ze strony znawców należy podać znaczniejszą liczbę przedmiotów, lub czy może dostatecznem będzie zbadanie tylko niektórych, jest obowiązkiem sądów ograniczyć badanie tylko do kilku przedmiotów, lub też skłonić znawców do zaniechania dalszych badań skoro tylko cel badania osiągnięto.

§. 8. Sądy drugiej instancyi mają przyznawać:

1. Należytości znawców określone pod A. 1. c, 2 b. i c, 3 c, 4, 7 b, 10 i 14 c.
2. Należytości za nadzwyczajne badania, których nie objęto powyższemi postanowieniami.

W razie jeżeli zachodzi potrzeba uchwały sądu drugiej instancyi, należy treść uchwały uwidocznić na akcie zawierającym odnośne przyznanie ze strony sądu pierwszej instancyi. Uchwała taka podlega odwołaniu w myśl §. 392 i 481 p. k. gdyż mimo, że zapadła za zgodą drugiej instancyi sądowej pochodzi właściwie od sądu instancyi pierwszej.

§. 9. Postanowienia objęte taryfą II. rozporządzenia z dnia 17-go lutego 1855 dz. p. p. Nr. 33 za czynnności lekarskie, chirurgiczne i położnicze, dokonywane z polecenia władz sądowych tracą moc obowiązującą.

O ile czynności takich nie sprawują lekarze osobno w tym celu ustanowieni, jest obowiązkiem kierowników sądów ustanowić ryczałtowe wynagrodzenia w drodze umowy, z zastrzeżeniem przyzwolenia ze strony ministerstwa sprawiedliwości. Umowę zawrzeć należy z jednym względnie w razie potrzeby z kilku lekarzami zamieszkałymi w siedzibie sądu lub bezpośredniem tegoż sąsiedztwie. Wynagrodzenia takie wypłacać się będzie jako ryczałt miesięczny lub roczny. Tej samej zasady przestrzegać należy w obec akuszerek za sprawowanie czynności położniczych. Szczegółowe wskazówki ukażą się osobno,

§. 10. Powyższe rozporządzenie wchodzi w życie z dniem 1-go lipca 1901 r.

Spens m. p.

Warunki przyjmowania chorych obłąkanych do zakładów publicznych lub prywatnych.

Według §. 273 ust. cyw. za obłąkanego lub głupkowatego ten tylko uznany być może, który za takiego sądownie, po dokładnem zbadaniu zachowania się jego przez wyznaczonych do tego przez sąd lekarzy, uznanym zostanie. W przypadku takim postanowienie sądu do publicznej wiadomości podane być powinno. Sąd w tym razie ustanawia kuratora (§. 269).

Zakłady dla obłąkanych są prywatne albo publiczne. Do prywatnych, zakładanych jedynie za pozwoleniem politycznej władzy krajowej, przyjmowani być mogą chorzy, tylko na podstawie świadectwa lekarskiego, potwierdzającego istniejącą chorobę umysłową. Świadectwo to musi być wystawione przez lekarza powiatowego lub gminnego miejsca pobytu chorego, lub gdyby przez innego lekarza było wystawione, musi być potwierdzone przez lekarza powiatowego lub gminnego i wygotowane najpóźniej w 14 dniu przed wniesieniem prośby o przyjęcie. Jeżeli chory był poprzednio w kuracyi lekarskiej, dodaną być musi historya choroby, skreślona przez lekarza ordynującego. Chorzy, których władza bezpieczeństwa z powodu zagrażającego ogółowi bezpieczeństwa do zakładu prywatnego oddać jest zniewoloną, mają być przyjęci na podstawie świadectwa wystawionego przez lekarza, którym ta władza rozporządza. Lekarz kierujący zakładem ma o przyjęciu chorego w przeciągu 24 godzin donieść trybunałowi pierwszej instancyi, w którego okręgu zakład się znajduje, z prośbą o potwierdzenie odbioru doniesienia. Doniesienie to wtedy tylko ma być zaniechane, jeżeli nie ma wątpliwości, że chory jeszcze pozostaje pod władzą ojcowską. Jeżeli taki chory podczas pobytu swego w zakładzie dojdzie do 24 roku życia, należy o tem, wyszczególniając stosunki jego osobiste, donieść trybunałowi pierwszej instancyi. Tożsamo ma nastąpić, jeżeli zajdą okoliczności, które pociągają za sobą zmianę osoby prawnego zastępcy, a sąd opiekuńczy lub kuratelarny skądinąd

o tych okolicznościach nie wie. Osoby umieszczone w prywatnych zakładach dla obłąkanych, które uważać należy za wyleczone, mają być z zakładu wypuszczone, po porozumieniu z temi osobami, które prosiły o przyjęcie chorego do zakładu, albo w miejsce tychże pieczę nad chorym przyjęły. Także chorzy nieuleczalni nie mogą być w zakładzie dłużej zatrzymywani, jeżeli ich wypuszczenia żądają krewni, lub ich prawni zastępcy. Chorzy niewyleczalni mogą być oddani tylko swym prawnym zastępcom, lub osobom przez tychże wskazanym. Jeżeli z zakładu będą wypuszczone osoby, które władza bezpieczeństwa oddała z powodu grożącego ogółowi niebezpieczeństwa, poprzednio o wypuszczeniu tę władzę należy zawiadomić. Taksamo należy postąpić w razie uwolnienia takich osób na próbę. O wypuszczeniu chorych wyleczonych zostających pod kuratelą należy odnośny sąd zawiadomić.

Zakłady publiczne dla obłąkanych rządzą się własnemi statutami, które muszą być potwierdzone przez ministra spraw wewnętrznych. Zakłady publiczne dla obłąkanych mają czynić doniesienia wyżej wymienione do tychże władz sądowych. Gminy a w szególności ich organa lekarskie są obowiązane utrzymywać w naoczności tych obłąkanych, którzy nie są umieszczeni w domach obłąkanych i czuwać nad pielęgnowaniem tychże. Chorych na umyśle, którzy nie pozostają pod władzą ojcowską lub opiekuńczą, mają gminy w celu dalszego zarządzenia wskazać temu trybunałowi, do którego okręgu są wcielone. Władze sądowe są obowiązane o ustanowieniu opiekunów i kuratorów dla umysłowo chorych, znajdujących się w zakładach dla obłąkanych zawiadomić te zakłady. (Dz. d. p. z. r. 1874. L. 71).

Przyjmowanie do Kulparkowa i wydalenie. (Tożsamo stosuje się i do Szpitala św. Łazarza w Krakowie). Chorych przyjmuje do zakładu dyrektor na żądanie stron lub władz bezpieczeństwa. Aby chory mógł być przyjęty, należy dyrektorowi przedłożyć: Swiadectwo władzy miejscowej z wymienieniem stosunków rodzinnych i majątkowych chorego a także historyą choroby, sporządzoną przez lekarza i poświadczoną przez fizyka powiatowego. Jeżeli oddaje władza bezpieczeństwa, to powinna wymienić fakty. Jeżeli chory ma leczyć się własnym kosztem, to należy jeszcze dołączyć pisemne zobowiązanie tej osoby, która ma spłatę uiszczać. Chorzy winni być oddani do zakładu należycie odziani.

Dyrektor zakładu do 24 godzin powinien donieść o przyjęciu chorego trybunałowi pierwszej instancyi.

O zamierzonem wydaleniu chorych wyleczonych, lub nieuleczonych nie zagrażających publicznemu bezpieczeństwu lub obyczajności i o terminie wydalenia, powinien dyrektor zakładu zawiadomić rodzinę lub pra-

wnego zastępcę, urząd gminy, do której chory jest przynależny, władzę opiekuńczą, jeżeli pod tą władzą zostaje i władzę bezpieczeństwa, jeżeli ona oddała chorego do zakładu ze względów policyjnych.

Przy odbieraniu chorego niewyleczonego, odbierający powinien złożyć dyrektorowi: przyzwolenie władzy opiekuńczej, przyzwolenie gminy, w której chory ma mieszkać i pisemne zobowiązanie się do dalszego pielęgnowania chorego. (Dz. u. k. 1876. 15 Lutego. Nr. 6).

SKOROWIDZ

ważniejszych

zdrojowisk, kąpielisk i uzdrowisk.

Skrócenia: C. = Celsius, c. = ciepłota, km. = kilometry, Zkł. = zakład, m. metry (wzniesienie nad poziom morza), p. = pobyt, p. kąp. = pora kąpielowa, p. zdroj. = pora zdrojowa, st. k. = stacya kolejowa.

Abacya (Abbazia) nad morzem Adryatyckiem w Istryi, własność kolei połudn. — otwarta cały rok. St. klim. zimowa od 15. IX — 15. V; łagodny, średnio-wilgotny klimat. Kąpiele morskie od V—IX, urządzenie wytworne, leczenie terenowe, zakład wodoleczniczy otwarty przez cały rok. Dr. Dr. Ebel, X. Górski, Groman.

Adelheidsquelle (Heilbrunn) w Bawaryi. Silna solanka, zawierająca jod i brom. Sezon 30. V — 30. IX.

Aix-les-Bains. (Aix en Savoie) Sabaudya, 280 m., cieplice siarczane o 47° C.; znakomite urządzenia kąpielowe przez cały rok do użycia.

Ajaccio, Korsyka, (Francya), st. klim. zimowa. p. 15. X—30. IV. Klimat wilgotny i ciepły (śr. ciepł. + 14° C.).

Akwizgran = Aachen = Aix-la-Chapelle = Aquisgranum, dwa zdrojowiska: Aachen i Aachen-Burtscheid złączone pod jednym zarządem kąpielowym, Prusy nadreńskie, 176 m., silne cieplice alkaliczno-solno-siarczane, 45—56° C.; urządzenia kąpielowe i na porę zimową. Sezon letni od 1. V do 1. X.

Algier, półn.-Afryka, fr. Alger; stolica Algeryi, st. klim. zimowa, p. X—V. podróż na Marsylię, skąd parowcem w 26 godzin. Śr. ciepł. zimy + 15° C.

Allevard-les-Bains, Francya (depart. Isère). Wody siarczane zimne. Wziewania przy cierpieniach gardła.

Also-Sebes na Węgrzech; zródła słone i słono-gorzkie.

Alveneu w Szwajcaryi (kant. Graubünden); 930 m.; źródła siarczane. Znakomite urządzenia. Sezon 15. VI do 15. IX.

Amélie-les-bains, Francya, depart. wsch.-pirenejski, 276 m., słynne z balneotechnicznych swych urządzeń i z łagodnego klimatu cieplice siarczane, od 31° do 63° C. Właściwa pora kąp. 1. V — 31 X., jednak i przez cały rok do użycia.

Apollinarisbrunnen, silnie reklamowana a bardzo słaba szczawa alkaliczna, wydobywana w Heppingen (Prusy nadreńskie), rozsyłana w milionach flaszek rocznie.

Arco, Tyrol południowy, st. klim. zimowa, p. 15. IX — 15. V. klimat łagodny, kojący, w zimie brak śniegu; wziewalnia solankowa i sosnowa, zakł. wodoleczniczy, lecz. kefirem, mlekiem, winogronami.

Arosa, Szwajcarya, wysoko-górskie uzdrowisko letnie i zimowe, 1860 m. o 200 m. wyżej niż Davos, od st. k. w Chur pocztą tam 5½ godz., z powrotem 3½ godz. Lecznica dla piersiowych Dra Jacobi'ego, oprócz tego pensyonaty i hotele.

Aussee, Styrya (Salzkammergut), 650 m., silna solanka, 24.5% soli kuchennej zawierająca; p. 15. V. — X.

Ax, Francya, depart. de l'Ariège, cieplice obojętne i siarczane.

Axenstein, nad jeziorem czterech kantonów, 750 m., piękne uzdrowisko letnie.

Baasen w Siedmiogrodzie; solanka jodo-bromowa, zawierająca chlorek wapnia.

Baden pod Wiedniem, czyli Baden rakuski, 229 m., cieplice ziemno-słono-siarczane, 26—36° C.; p. 1. V — 15. X. Dr Kümmerling.

Baden w Szwajcaryi, czyli Baden helwecki (kant. Aargau), 383 m., cieplice ziemno-słono-siarczane, 48° C., urządzenia łaziebne i na porę zimową. P. kąp. cały rok.

Baden-Baden, czyli cieplice szwabskie w Ks. Badeńskiem, 250 m., cieplice solankowe, 44—68° C., najwytworniejsze i najliczniej uczęszczane niemieckie zdrojowisko, klimat bardzo łagodny, licznie odwiedzane jako st. klim. przejściowa. P. cały rok, głównie 16. IV—15 X.

Badenweiler w Ks. Badeńskiem; cieplice obojętne (26,6° C.); zarazem miejsce klimat. (422 m.).

Bagnères de Luchon, Francya, depart. górn. Garonny, 628 m., cieplice siarczane w Pirenejach, 17—66° C., w ślicznem położeniu, klimat łagodny, znakomite urządzenia balneotechniczne. P. kąp. cały rok ale głównie 15. VI — 15. XI.

Balaruc we Francyi (dep Hérault); zdroje gorące (ok. 50° C.) słone z dodatkiem bromków, a także siarczanów wapnia i manganu.

Balaton Füred, = Błotne jezioro.

Bardyjów, = Bartfeld, półn. Węgry, na pograniczu Galicyi, 310 m., szczawy wapniowo-żelaziste, urządzenia balneo-techniczne przestarzałe, w ostatnim czasie nieco ulepszone. Pobyt tani. St. kol. w miejscu.

Bath, w Anglii, z Londynu w 3 godz. koleją; 3 źródła cieplicy wapniowej, od 42° do 47° C., bardzo licznie odwiedzanej (rocznie około 30.000 osób). Pobyt drogi.

Battaglia we Włoszech (niedaleko Padwy). Naturalna parówka; cieplice słone.

Berchtesgaden, Bawarya, 580 m., st. klim. letnia i solanka.

Berèges, Francya, (Pireneje), 1240 m.; cieplice siarczane, 31—45° C. Najwyżej położona st. klim. we Francyi.

Biarritz, Francya w zatoce Biskajskiej, kąpielisko morskie i solanki jodo-bromowe. Pobyt bardzo drogi. Pora kąp. od 1. V—15. X, zimą st. klim., ale nie dla chorych piersiowych. Dr Bohdanowicz (od maja do grudnia).

Bilin, w Czechach, 200 m., 2 mile od Cieplic czeskich, silne szczawy alkaliczne, na miejscu zakład wodoleczniczy Sauerbrunn.

Birsztany. Litwa (gub. wileńska), solanka; kefir i kumys. Urządzenie zdrojowe i kąpielowe w ostatnim czasie znakomicie ulepszone przez Dra Radeckiego L. zakład. Ceny wszystkie bardzo umiarkowane. P. kąp. 15. V — 30. IX. Dr F. Grodecki.

St. Blasien, Badeńskie, 772 m., letnia st. klim. i lecznica Dra Sander'a dla piersiowych całoroczna. Sezon 1. V — 1. X.

Błotne jezioro (Balaton Füred), na Węgrzech, kąpiele w jeziorze w miejscowości zwanej Siófok. Solanka z dużą ilością kw. węgl.

Bojarka, wieś o pół godz. od Kijowa; zakład kumysowy, własność i kierownictwo Dra Jadowskiego, otwarty 1. V—1. IX.

Bordighiera, półn. Włochy, nad zatoką genueńską pomiędzy Mentoną a San Remo, st. klim. zimowa. P. 15. X. — 15. V.

Borszék, w Siedmiogrodzie, 381 m.; szczawy alkaliczno-żelaziste, zawierające dużo wolnego kw. węglow. P. zdr. kąp. tylko 1. VII — 31. VIII. Rozsyłka wód bardzo wielka.

Borżom na Kaukazie; szczawa alkal.

Bozen, połudn. Tyrol. 260 m., st. klim. przejściowa, leczenie winogronami.

Bourbonne les bains, Francya (Wogezy), silne słone cieplice. 58—66° C., nazwane francuskim Wiesbadenem. P. zdr. 15. V.—15. X.

La **Bourboule** we Francyi (Puy de Dôme). Gorąca solanka z domieszką arszeniku.

Bournemouth, w Anglii, uzdrowisko nadmorskie, wielkim obszarem lasów otoczone, ciepłota powietrza zimą przeciętnie + 7·2° C., mnóstwo wspaniałych will, lecznica dla piersiowych.

Brighton, Anglia, sławne kąpiele morskie, źródła siarczane i żelaziste.

Budapeszt, stolica Węgier; cieplice słabo siarczane, 45—63° C.; wspaniałe urządzenie t. zw. Kaiserbad, Reitzenbad i Lucasbad. W pobliżu Budy są bardzo liczne źródła wód gorzkich, z nich najważniejsze: Hunyady, Attilla, Deak, Rakoczy i Wiktorya.

Busko, Król. polskie, gub. kielecka, pow. stopnicki, zakład zdrojowo-kąpielowy wód solno-alkaliczno-siarczanych. LL. Dr Drewnowski, Majkowski, Rubinsztajn, Sawicki, Sulimirski, Talko. P. 15. V — 30. IX.

Bussang we Francyi; szczawy proste (woda stołowa).

Buziás, Węgry, 132 m., bardzo silne szczawy alkaliczno-żelaziste. Rozsyłka wód do Anglii i do Ameryki bardzo wielka, pobyt tani, p. zdr. 15. V—30. IX.

Bystra, obok Bielska. Śląsk Austr., st. k. Dziedzice-Żywiec; zakł. wodoleczn.; właśc. i kier. Dr Jekeles.

Cannes, Francya, tuż nad morzem Śródziemnem st. klim. zimowa znakomita; pob. w celu klim., 4. X—1. V; dla kąpieli morskich 1. V — 30. X.

Capri, st. klim. zim. na wyspie tej nazwy. parowcem z Neapolu 3—4 godz. Klimat morski, suchy.

Carabana w Hiszpanii; wody gorzkie.

Catania, Sycylia, st. klim. zim.; kąpiele morskie; solanka; w bliskości źródła siarczane. P. 15. XI—31. III. średnia ciepłota zimowa 11·5° C.

Cauterets, Francya, (depart. wysokich Pirenejów); 930 m.; słynne cieplice siarczane, 15—55° C., p. kąp. 15. V — 15. IX.

Churwalden, Szwajcarya. 1270 m.; st. klim. letnia wysokogórska, p. pob. 1. VI — 30. IX.

Chudowa (Cudowa — Kudowa), Śląsk Pruski, 400 m.; st. kol.; szczawy alkaliczno-żelaziste; P. kąp. 1 V — X. Dr Brodzki.

Ciechocinek, Król. polskie, st. k. żel. warszawsko-bydgoskiej; solanka 1/2—4%; kąpiele błotne; zakład kumysowy i kefirowy. Lekarze: Dr Arnstein, Biesiekierski, Chwat, Ciągliński, Dębicki, Górski, Grudziński, Hole, Jezierski, Konarzewska, Kuk (dent.), Lorentowicz, Lubowski, Polikier, Przyrembel, Pyrz, Ruppert, Rydzykowski, Sinołęcki, Steinberg, Tannenbaum, Wychowski.

Cieplice czeskie, = Teplitz-Schönau, Czechy, 220 m., słynne cieplice obojętne, 32—48° C. Kuracya i w zimie.

Cieplice Trenczyńskie, = Trenczyn = Trencsin-

Teplitz, Węgry, 250 m., cieplice siarczane, 38—40° C., Dr Filipkiewicz, Dr Münz, Dr Wobr. P. kąp. 1. V—1. X.

Cieplice warażdyńskie, = Töplitz Warasdin = Warażdyn, Kroacya 274 m., cieplice ziemno-siarczane, 57° C.

Cirkwenica pod Fiume: kąpielisko morskie w m. Adryat. i miejscowość klimat.

Contrexéville we Francyi 345 m.; 6 godz. koleją od Paryża; zimne źródła ziemne do kąpieli i do picia.

Copoty (Sobotv, niem. Zoppot), pod Gdańskiem; st. kol., kąpielisko morskie, b. mało soli, mała fala, licznie uczęszczane przez Polaków. Szpital dla dzieci zołzowych na 65 łóżek. 15. VI — 30. IX. Dr Trepiński, Wagner, Węclewski.

Cranz, p. Koło.

Darków, niem. Darkau, Śląsk austr., st. kol., jodowo-bromowe źródła słone, p. 1. V — 15. X. Dr Klimek.

Davos, Davos-Dorf, 1574 m., Davos-Platz, 1560 m., Szwajcarya. Dwa łączące się z sobą uzdrowiska, st. klim. zimowa, lecznica dla piersiowych Dra Turbana, lecznica dla uczniów i uczennic, st. k., pobyt latem a głównie zimą.

Dieppe, Francya (Normandya), wyborne morskie kąpielisko, p. 1. VI. — 15. X.

Dorna-Watra, Bukowina w Karpatach, szczawa alkaliczno-żelazista, własność rządu. p. 15. V — 30. IX.

Druskieniki, Litwa (gub. grodzieńska). 17 klm. od st. k. ż. warszawsko-petersburskiej, 200 m., solanka 1%, zakład zdrojowo-kąpielowy znakomity, p. 15. V — 30. IX. Dr. Dr. Bujakowski, Konwerski, Markiewicz, Sawicki, Zaleski Karol.

Drużbaki, dwie wsi: Drużbaki niżnie i wyżnie, Węgry (Spiż), Cieplica wapniowa, 24·2° C., już w r. 1541 opisane po łacinie przez Wernhnera, a po polsku w r. 1640 przez Petrycego; w XVII wieku przez magnatów polskich licznie odwiedzana, obecnie bardzo mało przez chorych uczęszczana, pobyt nader tani.

Eaux bonnes we Francyi (depart. dolnych Pirenejów). 748 m. Cieplice siarczane.

Elster, Saksonia, 491 m., alkaliczno-słono-żelaziste wody, podobne do Franzensbadzkich, wyborne balneotechniczne urządzenia. P. 1. V — 15. IX.

Ems, Ks. Nassauskie, słynne cieplice słono-alkaliczne, 28—46° C., p. 1. V — 1. X.

Ernsdorf, zob. Jaworze.

Euganejskie zdroje, Włochy, pod Padwą; dawniejsze wulkaniczne wzgórza ujawniły tu liczne i silne cieplice ziemno-słone, 80—70° C. w miejscowościach: Abano, Bataglii i St. Pietro Montagnone.

Fachingen, Prusy, (okręg rządowy Wiesbaden)-112 m., bardzo rozpowszechniona szczawa alkaliczna, obfitująca w kwas węglowy. Niema tu urządzonego zakładu zdrojowego.

Feydey s. Leysin, Szwajcarya, kanton Waadt; uzdrowisko wysoko-górskie, 1450 m., lecznica dla piersiowych (też zimowa). Od st. k. Aigle powozem 3 godz.

Franzensbad (Franciszkowe Łaźnie), w Czechach, 423 m.; alkaliczno - solno - żelaziste szczawy, b. obfite w kwas węglowy; wzorowe balneotechniczne urządzenia kąpielowe. Z tutejszej borowiny Mattoniego sól i ług borowinowy, oba przetwory licznie rozsyłane, stosowane na kąpiele. Pob. 1. V — 20. IX. LL. Polacy: Moraczewska, Rosner, Steinsberg, Zeitner.

Friedrichshall, w Ks. Sasko Meiningen; dawniejsza salina i zdrój słono-gorzki; stąd pochodzi powszechnie znana woda gorzka p. i. »Friedrichshallerbitterwasser«. Tylko export.

Friedrichsroda, m. w Ks. Sasko-Coburg-Gotha; letnia klimatyczna miejscowość w lesie turyngskim, 430 m.; kąpiele igliwiowe; p. 15. V — 15. IX.

Fürstenhof, Styrya, prywatny folwark przy m. Kapfenbergu, 533 m.; Zakł. hydropatyczny, dawniej własność Dra Czerwińskiego, przeważnie przez Polaków uczęszczany.

Gainfahrn, przy m. Vöslau pod Wiedniem. 200 m., zakład hydropatyczny Dra Friedmanna.

Gais, Szwajcarya (kant. Appenzell), 935 m., najdawniejszy zakład galaktoteraupetyczny, letnia st. kl., p. 15. V — 15. IX.

Gardone-Riviera nad jezior. Gardo we Włoszech. Najciepl. na poł. Alp, od wiatrów osłoniona st. klim. zimowa. Pob. 15. IX do 1 VI. Dr Boral.

Gastein, = Wildbad-Gastein i Hof-Gastein (niżej położony, mniej wykwintny) po pols. Gastuń, Austrya, (Ks. Salzburgskie), 960 m., cieplice obojętne, 24—48° C., klimat czysto alpejski. Pob. 1. V — 30. IX; najodpowiedniejsza p. pob. VII i VIII. Dr Jeż.

Giesshübl-Sauerbrunn w Czechach pod Karlsbadem; stac. kol.; 340 m.; zakł. zdroj.-kąpiel. Mattoniego; letnisko klimatyczne; znakomita prosta szczawa alkaliczna. Jest tu zakład hydropat. 15. V — 15. IX.

Gleichenberg, Styrya, 300 m., szczawy alkaliczno-solne i żelaziste; stacya klimatyczna; urządzenia balneotechniczne wzorowe. L. Polak: Bulikowski, p. pob. 1. V — 30. IX.

Głębokie w Galicyi, pomiędzy st. kol. Rytro a Piwniczną; szczawa alkal. słabo-żelazista; doskonała woda stołowa. Zakładu niema.

Gmunden, Austrya górna, nad jeziorem Traunsee, st. k., uzdrowisko letnie, kąpiele solankowe, wziewalnia, p. 1. VI — 1. X.

Goczałkowice, Śląsk pruski, $1/4$ godz. od st. k. żel. Pszczyny (Pless), 266 m., solanka jodobromowa, 3% soli

kuchennej, wywóz zagęszczonej solanki i soli zdrojowej; pob. 15. V — 15. IX.

Görbersdorf, Śląsk pruski. 560 m. Lecznice dla piersiowych Dra Brehmera, Dra Römplera, oraz zakład dla niezamożnych chorych Dra Weickera. Od st. k. Friedland 20' powozem.

Goriaczewodsk, Ces. rosyjskie, Kaukaz, w górach kabardyńskich, cieplice siarczane 87·9° C. gorące.

Gräfenberg, Śląsk austryacki, 580 m., najdawniejszy i przez swego założyciela Priessnitza powszechnie znany zakł. hydropatyczny, cały rok otwarty. Dr Ebel.

Gries, południ. Tyrol, 270 m., 1/4 godz. od Bozen, uzdrowisko zimowe, leczenie winogronowe, p. 1. IX — 30. V. Sanatoryum Gries dla chorych piersiowych; oprócz tego pensyonat i zakł. leczn. Sonnenhof pod kierunkiem lek. Dra Nazarkiewicza dla chorych niepiers. i ozdrowieńców.

Grodzisk, Król. pols., St. k. ż. warszaw. wiedeńskiej; zakł. kąpielowo-leczniczy, założony przez ś. p. Dra Bojasińskiego dom zdrowia z wygodami, żywienie dyetetyczne z kuchni zakładu. L. Dr Tokarski.

Gubera źródło p. Srebrenica.

Hall rakuski = Bad Hall. Górna Austrya, 376 m., solanka jodo-bromowa. Dr Feuerstein.

Hall tyrolski, Tyrol (pod Innsbrukiem), 537 m., solanka 26%, urządz. kąpiel. liche.

Hall = Schwäbisch-Hall, królestwo Wirtembergskie, 290 m., solanka 28%.

Hallstadt, Austrya, Salzkammergut (przy Ischlu), solanka 27%.

Havre de Grâce, Francya, kąpielisko morskie.

Heilbrunn, patrz Adelheidsquelle.

Helgoland, wyspa na morzu północnem, kąpielisko morskie p. 1. VI — 1. X.

Hélouan-les-Bains, nad Nilem w Egipcie, 35 klm. od Kairu, st. klim. zimowa i cieplice siarczane, 32° C., urządzenie balneotechniczne i pomieszkanie należyte. P. pob. do leczeń klimatycznych, 15. IX — 15. IV; zaś dla kąpieli 1. V do 1. VI. Dr Brodzki (w zimie).

Heringsdorf, na wyspie Usedom, Pomorze, kąpielisko morskie nad morzem bałtyckiem, od lądu wysokopiennym lasem otoczone, licznie uczęszczane. 15. V — 30. IX.

Herkulesbad, zob. Mehadia.

Homburg, Ks. Nassauskie (okrąg rządowy Wiesbaden), 189 m., zdroje żelazisto-glaubers. i żelazisto-słone, uzdrowisko letnie i zimowe, zakł. wodoleczniczy, żętyczny i kąpiel. (kąpiele musujące, elektr. i t. p.).

Inowrocław, Ks. Poznańskie, m. powiatowe, od r. 1876 urządzony zakł. silnych kąpieli solankowych 26%. LL. Krzymiński i Przybyszewski.

Interlaken, Szwajcarya (st. kol. Thun, stąd statkiem), 568 m.; licznie uczęszczana st. klim. podalpejska, leczenie mleczne, żętyczne, winogronowe, poziomkowe; 15. IV — 15. X. (Koszt dzienny w pensyonacie od osoby 16—24 kor.).

Ischia, w zatoce Neapolitańskiej, kąpielisko morskie, cieplice, parówki przyrodzone.

Ischl, Austrya (Salzkammergut), 474 m., solanka 24% i źródło siarczane; miejscow. klimat.; klimat łagodny, wilgotno-ciepły, p. zdr. VI — 30. IX.

Iwonicz, Galicya, st. k. ż. o 12 klm. oddalona od zakładu zdrojowego, 410 m., szczawy jodo-bromowo-słone, opisywane od r. 1630, źródła Karola i Amelii, około 600 pokoi gościnnych, 3 gmachy łaziebne z 114-ma wannami do kąpieli, nowe łazienki borowinowe i hydropatyczne. Dr. Dr.: Berger, Damański, Doc. Gabryszewski, Lanes, Staniszewski, Stauber, Turzański, (lek. zakł.) Wallach. P. zdr. 15. V — 1. X.

Jastrzębie, (niem. Königsdorf-Jastrzęb) Śląsk pruski, 250 m., wody słone, jod i brom zawierające. L. zakładu Dr Witczak.

Jaszczurówka, w Tatrach pod Zakopanem, 908 m., jedyna polska cieplica obojętna 21° C., kąpiele w zbiorniku, hotel wygodnie urządzony, wille osobne. Połączenie omnibusem z Zakopanem.

Jaworze, (niem. Ernsdorf), Śląsk austr., 360 m., zakład wodoleczn., żętyczny, kąpiele igliwiowe; st. k. w miejscu. Dr Czop.

Johannisbad, Czechy, 651 m., cieplice obojętne 29° C., st. klim. letnia, pora zdr. 16. V — 30. IX.

Kair, Egipt, uzdrowisko zimowe, klimat suchy, gorący, p. 15. X—15. IV.

Kaltenleutgeben, Austrya, 2 godz. od Wiednia, pierwszorzędny w Austryi zakł. hydropatyczny, własność prof. Dra W i n t e r n i t z a, mogący współcześnie pomieścić około 900 chorych, wzorowo prowadzony, pensyonat od osoby 100 kor. tygodniowo.

Kapri, Capri, wyspa w zatore Neapolitańskiej, zimowe uzdrowisko, klimat morski, suchy; 138 m.; obok Anacapri 300 m.

Karlsbad, Karolowe wary, Czechy, słynne cieplice alkaliczno-glauberskie, 12 zdrojów o c. 30—73° C., (Sprudel, Mühlbrunn, Schlossbrunn, Markbrunn). LL. polscy: Prof. Dr Biernacki, Dr Goldwasser, Hassewicz, Osk. Kaufmann, Max. Kaufmann, Kołaczkowski, Kretowicz, Kropf, Maleszewski, Moraczewski, Rosenzweig, Scharf, Sliwiński, Süsskind, Toepfer, Wilenko.

Kamionka, Podole rosyjsk., miasteczko nad Dniestrem, jedyne polskie uzdrowisko winogronowe. LL. Bociański i Kossowski.

Kisłowodzk, ces. rosyjskie, Kaukaz, gub. Stawro-

polska, 864 m., liczne i rozmaite źródła, z tych najważniejszy zdrój Narzan, szczawa alkaliczno-słono-żelazista z ogromną ilością kwasu węglowego, pora zdrojowa 15. VI—1. X.

Kissingen, Bawarya, 190 m.; pierwszorzędne zdrojowisko pod względem balneotechn. urządzeń, znakomite szczawy żelazisto-słone, 10·7—18·4° C. Dr Chłapowski Fr., Dr Maciejewski, Doc. Dr Modrakowski. Posiada zakłady: hydropatyczny, dyetetyczny i pneumatyczny, p. zdr. 1. V — 30. IX.

Klausenquelle w Styryi; źródło alkal.-żelaziste.

Koło, (niem. Cranz = Kranzkuren) 4 mile od Królewca; Prusy wschodnie; st. k., kąpielisko morskie; bywa wielu Polaków. p. 15. IV — 30. IX.

Kołobrzeg, (niem. Colberg), Pomorze, st. k., kąpielisko morskie, solanka 5%, bywa wielu Polaków, w kościele św. Marcina kazania polskie, p. 15. IV—30. IX. Dr Chłapowski A.

Königsdorf, patrz Jastrzębie.

Kossów, (w Galicyi wsch. pod Kołomyją), lecznica. Dr Tarnawski.

Köstritz, Saksonia, 170 m., 22% solankowe kąpiele, tudzież gorące piaskowe, tak urządzone, iż chory leżąc, na świeżem powietrzu może przebywać; p. zdr. 15. V—1. X.

Korytnica, Węgry, Liptów, 847 m., zdroje ziemno-żelaziste, klimat górski.

Kraljevica, miasto portowe w Chorwacyi, włoskie Porte-re, nad morzem Adryat., godzina drogi od Rjeki (Fiume), kąpielisko morskie i uzdrowisko letnie, założone przez Polaka Dra Grodeckiego.

Krankenheil, przy Tölz (górna Bawarya), 650 m., jodo-sodowo-alkaliczne zdroje, p. zdr. 15. V—1. X.

Krapina, Cieplice Krapińskie, Chorwacya, 160 m., cieplice obojętne 41—43° C.; st. kol. Teltschach.

Krasnobród, w król. pol., gub. lubelska, pow. zamojski, St. k. ż. nadwiślańskiej Rejowiec, od r. 1888 zakład kumysowy i uzdrowisko z pensyonatem dla chorych piersiowych, utrzymanie miesięczne z kumysowem leczeniem 75 do 100 r. L. zakładu Dr Skłodowski.

Kranz, zobacz Koło.

Kreuth, Bawarya, 812 m.; solanka słono-ziemno-glauberska; pierwszorzędny zakład galaktoterapeutyczny niemiecki, pyszne lasy, p. zdr. 15. V — 30. IX.

Kreuznach, Prusy nadreńskie; 106 m., słaba solanka, odrobinę jodku i bromku sodu zawierająca, o ciepłocie 8—30° C., zasilana 6 źródłami słonemi, pochodzącemi z miejscowości Münster am Stein, o 25′ od Kreuznach odległej, ogromny wywóz wyrabianego ługu i soli zdrojowej, p. zdr. 1. V — 1. X.

Krondorf, Czechy, 1 mila od Karlsbadu, prosta szczawa alkaliczna, corocznie w ilości około 1 miliona

flaszek do dyetycznego użycia rozsyłana; napełnianie wzorowe.

Krościenko w Galicyi nad Dunajcem, szczawa alkaliczna (bardzo dobra woda stołowa).

Krynica, Galicya, st. k. ż. Muszyna-Krynica, 600 m., z zdrojem w Słotwinach, nadto zakład hydropatyczny pod kier. Dra Ebersa, zakład dyetetyczny Dra Skórczewskiego; 18 zdrojów szczawy alkaliczno-ziemno-żelazistej, bardzo obfitej w kw. węglowy; wzorowe urządzenia balneo-techniczne kąpieli mineralnych, borowinowych i suchych gazowych. L. zakł. Dr Kopf, nadto Drowie: Aronsohn, Askenazy, Better, Cercha, Dębicki, Ebers, Kmietowicz, Lewicki, Lorentski, Mayer, Skórczewski, Tyszecki (dent.), Wąsowicz, Zarzycki, Zathey. 1500 pokoi gościnnych, 2 gmachy łazienne o 100 wannach, klimat podalpejski, na miejscu wyrób pastylek krynickich i wyciągu z igliwia świerkowego na kąpiele balsam., p. zdr. 15. V — 10. X.

Krzeszowice, st. k. ż. 24 klm. od Krakowa, zakład kąpielowy wód siarczanych. Dr Dura i Dr. Walkowski.

Kudowa, zob. Chudowa.

Labassère we Francyi (w Pirenejach). Zdroje siarczane zimne.

Landeck, Śląsk pruski, 450 m., cieplice obojętne 22—29° C., nieco siarkowodu i siarczku sodu zawierające. L. zakł. Dr Ostrowicz. Dr Pomorski, Chłapowski A., p. zdr. V — X.

Langenbrücken, Baden; zdroje siarczane zimne.

Langeoog, Niemcy, wyspa wschodnio-fryzyjska na morzu niemieckiem, kąpielisko morskie (silne fale). P. 1. VI—30 IX.

Lenk w Szwajcaryi (kant. Berneński); 1105 m. Zdroje siarczane zimne. St. kol. Thun.

Levico, Tyrol południowy, 533 m., zdroje zawierające siarkan żelaza i kwas arsenawy, mnogo rozsyłane, p. zdr. 1. V—30. IX.

Leysin, p. Feydey.

Libawa, kąpielisko morskie w Bałtyku, p. 15. V—1. IX.

Lido pod Wenecyą, znane kąpielisko morskie.

Lippsringe, Prusy (Westfalia), 136 m., wody ziemno-żelaziste, tutejsze gazy źródlane: z tlenu, azotu i kwasu węglowego złożone, używane są do wziewań, p. zdr. 15. V—15. IX.

Lubień, Galicya, 3 mile od Lwowa, 275 m., bardzo obfite zimne źródło siarczane, przyrząd do leczenia chorób górnych dróg oddechowych rozpylaniem wody siarczanej. Dr Obmiński.

Lubownia nowa, Węgry (Spiż), 556 m., zakład zdrojowy w pięknym i rozległym parku, szczawy alkaliczne, ziemno-żelaziste. Pobyt bardzo tani.

Luchaczowice (= Łukaszowice), Morawy, 508 m.,

szczawa słono-jodo-bromowa, na miejscu zwykle z żętycą lub mlekiem wewnętrznie używana, p. zdr. 18. V—30. IX. Dr Spielmann.

Lugano, Szwajcarya, kanton Tessyński, 275 m., st. klim. przejściowa.

Lussinpiccolo na Adryatyku, stacya klim. zimowa. Dr Wobr.

Madeira, północna Afryka, miasto Funchal, słynna st. klim. południowa wilgotno-gorąca (śr. roczna ciepł. 18·8° C.); pensyonat najtańszy tygodniowo 12—15 funt. szterl. od osoby.

Maryenbad, Czechy, 640 m.; alkaliczno-glauberskie zimne zdroje, obfitujące w kwas węglowy, c. 10—15° C., (Kreutzbr., Ferdinandsbr., Carolinenbr.), kąpiele borowinowe; wzorowe urządzenia balneotechniczne. Lekarze Polacy: Dr Dobija, Eichhorn, Harajewicz, St. B. Kwiatkowski, Liebeskind, Prager, Reinhold, Schermant, Szczepański Zdz., p. zdr. 1. V—30. IX.

Maryówka, zakład hydropatyczny 6 km. od Lwowa, Dr Zakrzewski.

Mehadia = **Herkulesbad**, Węgry (Banat), 147 m., słynne cieplice siarczane 39—40° C. Pob. 15. V—1. XI.

Mentona = **Mentone**, połudn. Francya, 1 godz. k. ż. od Nizzy, w zatoce genueńskiej, uzdrowisko zimowe na francuskiej Riviera di Ponente, nader korzystnie położone, umiarkowanie wilgotne względnie ciepłe, pensyonat dziennie od osoby 10 fr., p. pob. 1. X—30. IV.

Meran, wraz z sąsiedniemi gminami: Ober-Unter mais i Gratsch; połudn. Tyrol, 319—520 m., st. klim. zimowa, p. 15. X—15. V; wiosną leczenie galaktoterapeutyczne, jesienią winogronowe, leczenie wzniesienne. Lekarze: Dr Better (zimą), Dr Binder (willa Stefania), Dr Knobel (zimą), Dr Żuliński (zimą).

Misdroy, dobre kąpiele morskie, na wyspie Wolin, koło Szczecina, Pomorze, p. 29. VI—20. IX.

Mitterbad w Tyrolu; zdroje żelaziste, zawierające siarkan żelaza.

Monsummano, Włochy półn. (prowincya Lucca); oprócz cieplic siarczanych 40—50° C., przyrodzona parówka w jaskini, p. V—X.

Montecarlo = **Monaco**, uzdrowisko zimowe, klimat miernie suchy.

Montreux, Szwajcarya (nad jeziorem Genewskiem kant. Waadt) wspólna miejscowość z 20 sąsiednich gmin złożona, 380 m., st. klim. zimowa o wiele chłodniejsza niż Meran, żętyczne tudzież winogronowe leczenie; ma szczawę alkaliczną; p. 1. IX—15. V.

Morszyn, Galicya, powiat stryjski, st. kol., 316 m., oprócz słonych zdrojów, znakomite słono-gorzkie źródło, wyrób soli zdrojowej do picia i na kąpiele; zakład zdrojowy jest własnością »Towarzystwa lekarzy galicyjsk.«,

stanowiąc fundusz wdów i sierót pozostałych po lekarzach. Dr Jasiński Stanisł., Dr Hinze.

Münster am Stein, Prusy (prowincya nadreńska) 100 m., niedaleko Kreuznachu, zakład kąpieli słonych bardzo dobrze urządzonych, solanka jodo-bromowa; własność rządowa.

Muskau na Śląsku pr. Wody żelaziste, zawieraj. siarkan żelaza i wolny kw. siarkowy.

Nałęczów, Królestwo polskie, o 10 klm. od Lublina, zdroje ziemno-żelaziste, skąpe w kwas węglowy, zakłady: kąpielowy, hydropatyczny i kumysowy, pensyonat dziennie $3^1/_2$ do 5 rs. od osoby. Dr Tokarski K., Dyrektor zakładu, tudzież Drowie Babski, Dobrucki, Gałczyński, Gliński, Makowski, Malewski.

Narzan — patrz Kisłowodzk.

Nauheim, Ks. Hessen-Darmstadt; 140 m., najsilniejsza niemiecka cieplica solankowa, nader obfita w kw. węglowy; 35° C.; urządzenia balneotechniczne wyborne. Dr Jankowski i Dr Łowiński.

Nenndorf, Prusy (prow. Hessen-Nassau), 71 m., zimne wody siarczane z niemieckich najsilniejsze, tudzież solanka 6% i borowina; wzorowe urządzenia balneotechniczne, p. zdr. 1. V — 30. IX.

Nervi, Włochy, niedaleko Genui na Riviera di Levante; uzdrowisko zimowe, klimat miernie wilgotny, p. 1. X—1. V.

Neuenahr, Prusy nadreńskie, 87 m., cieplice alkaliczne, 20—40° C. podobne do Ems i Vichy, klimat łagodny, p. z. 1. V—15. IX.

Neuhaus w Styryi; cieplice obojętne.

Niekłań, Król. pol., st. k. ż. Iwangrodzko-dąbrowskiej tegoż nazwiska, niedawno otwarty zakład hydropatyczny w willach hr. Platera, okolica leśna; kierownik Dr Misiewicz.

Niemirów w Galicyi; zakład kąpiel. (siarczano-solno-alkal.). Lek. zakł. Dr Pawluk.

Nizza = Nice, Francya (depart. Alp morskich), nad morzem Śródziemnem; ulubiona st. klim. południowa, umiarkowanie wilgotno-ciepła, kąpielisko morskie, pensyonat od 10—20 franków dziennie. Lekarz: Dr Bohdanowicz (od grudnia do maja), p. 1. X — 1. V.

Norderney, Hanower, wyspa na m. północnem, najznakomitsze niemieckie kąpielisko morskie, lecznica dla zołzowych chorych, pensyonat w hotelach 50 marek tygodniowo od osoby, p. 1. V—15. IX. Dr Panieński.

Nowe Miasto nad Pilicą, Król. pol., gub. Piotrkowska, zakład wodoleczniczy Dra Bielińskiego, pensyonat od 2 rs. 20 kop. do 3 rs. 15 kop. dziennie od osoby. Lekarze: Drowie Bieliński, Niedzielski i Skowroński.

Nowy Smokowiec, (węgiersk. Uj-Tatrafüred, niem. Neu-Schmecks), Węgry, w Tatrach, 1005 m.; zakład wo-

doleczniczy i lecznica dla chorób piersiowych Dra Szontagha, uzdrowisko letnie.

Obersalzbrunn, patrz Salzbrunn.

Odessa, w ces. ros., miasto portowe na północnem wybrzeżu morza Czarnego, kąpielisko morskie. Ciepłota wody w morzu waha się latem od 15° do 26° C., średnia jej temperatura 15° do 18° C. W Odeskiej zatoce są trzy naturalne słone jeziora (limany: »Kujalnicki«, »Chadżybeski« i »Klein liebntalski«), służące na kąpiele słonomułowe. Najlepsza pora do nadmienionych kąpieli jest od 20. VI. do 15. VIII. Ocenienie działania skutków (fizyologicznych i terapeutycznych) kąpieli limanów zawdzięczamy ś. p. Drowi Moczutkowskiemu. Lekarze: Kozłowski, Jachimowicz.

Oeynhausen = O.-Rehme. Prusy (Westfalia), 134 m., cieplice słone, obfitujące w kw. węglowy, 26—31° C., od 3 do 9% soli kuchennej zawierające, p. 15. V — 30. IX. Dr Janta-Połczyński.

Ojców w gub. Kieleckiej (17 kilom. od Krakowa), pięknie położony w dolinie Prądnika. Zakład wodoleczniczy. Lecznica dla chorych nerwow. i dla chorych z wadliwą przemianą materyi. Lekarz kier. Dr Kozłowski.

Ostenda = Ostende, Belgia, najwięcej uczęszczane kąpielisko morskie, wspaniałe i zbytkowne urządzenia, pobyt drogi, zakład zbyt ruchliwy i bez spokoju. Pob. 1. VI — 15. X.

Otwock w Król. Polsk. (godzina drogi koleją od Warszawy). Sanatoryum dla chor. piers. Dra Geislera cały rok otwarte. Lekarze: Dr Erbrich i Dr Wroński.

Palermo, stolica Sycylii, krajobraz pyszny, bogata roślinność, klimat wilgotno ciepły (ciepł. zimy 11·3°), stacya klimatyczna południowa, pensyonat w hotelu 15 lirów dziennie, p. 15. X — 30. IV.

Pau, Francya (depart. niższych Pirenejów), 207 m., stacya klimatyczna zimowa, cieplejsza o 2° C. od Meranu, pensyonat 10 fr. od osoby dziennie, p. 1. X—15. IV.

Petersthal, W. ks. Badeńskie, 421 m., jedna z t. zw. Kniebisbäder, najznakomitsze szczawy alkaliczno-ziemno-żelaziste, p. 14. V—3. IX.

Pfäffers, zobacz Ragatz-Pfäffers.

Piatigorsk, ces. rosyjsk., Kaukaz, gub. Stawropolska, 993 m., 20 zdrojów siarczanej cieplicy od 29·3° do 51·25° C., tudzież źródła alkaliczno-żelaziste 11° R., urządzenia kąpielowe należyte, nawet zbytkowne, p. 1. V — 1. X. Dr Jodkiewicz.

Piszczany = Pistjan, Węgry (komitat Nitrzański), 135 m., cieplice siarczane 57—75° C., tutejszy muł zdrojowy używany na kąpiele, p. 1. V — 30. IX. Dr Brand i Dr Teichmann.

Plombières, Francya (Wogezy), 421 m., liczne źró-

dla cieplic obojętnych od 19—96° C., kąpiele wybornie urządzone. p. 30. V — 15. X.

Podgórze pod Krakowem; kąpiele siarczane i solankowe wprost ze źródła. Nowo urządzony zakład Matecznego.

Pohulanka pod Dźwińskiem (Dynaburgiem). Zakład kumysowy i wodoleczniczy. Dr Noiszewski.

Półhora, Węgry, Orawa, pod Babią Górą, wody słone jodo-bromowe.

Pontresina, Szwajcarya (kant. Graubünden), uzdrowisko letnie w górnym Engadynie, 1800 m., liczne hotele i pensyonaty od 6 do 10 fr. dziennie od osoby, p. 1. V—30. IX.

Pustomyty, Galicya, 1 mila od Lwowa, wody siarczane zimne, od roku 1879 skromny zakładzik zdrojowo-kąpielowy. Dr Blaim.

Püllna, wieś w Czechach, źródła wody gorzkiej.

Pyrmont, ks. Waldeck, 130 m., liczne źródła trzech rodzajów: proste szczawy, wody słone 4%, a najważniejsze silne żelaziste zdroje, zawierające dużo kwasu węglowego; pobyt drogi, p. zdr. 15. V — 30. X.

Rabka, Galicya, stac. k. ż. transwersalnej, 540 m., najsilniejsze z europejskich zdroje słono-jodo-bromowe; w tutejszym zakładzie jest od roku 1887 »Lecznica dla dzieci skrofulicznych«, założona przez Tow. Opieki szpitalnej w Krakowie (Kurator Prof. Dr Jakubowski); na miejscu wyrób soli zdrojowej i ługu, klimat podgórski, powietrze czyste. Lekarze: Cholewicz, Kaden, Lang, Supiński. p. 15. V — 1. X.

Ragatz-Pfäffers, Szwajcarya (kant. St. Gallen), dwa zdrojowiska: Pfäffers 685 m., a Ragatz 521 m., których cieplice obojętne 38° C. służą wspólnie do użycia, pensyonat od 7—10 fr. dziennie. Ragatz zajmują osoby bogate, zaś Pfäffers mniej zamożne, szukające spokoju.

Rehme, zobacz Oeynhausen.

Reiboldsgrün, Saksonia, 690 m.; lecznica dla chorych piersiowych, urządzona też na zimę. Kąpiele żelazisto-borowinowe.

Reichenhall, Bawarya, 474 m., uzdrowisko podalpejskie, solanka, leczenie wzniesienne (terenowe), zakład aeropneumatyczny i inhalacyjny do wziewań solankowych i balsamicznych (własność Macka) pod kierunkiem znakomitego pneumoterapeuty Dra G. Liebiga, a drugi zakład inhalacyjny (własność Lehmanna) urządzony według systemu Jahra. Ogółem urządzenia balneotechniczne wzorowe, między lekarzami zdrojowymi Dr Goldschmidt i Dr W. Sadowski, p. zdr. 1. V — 30. IX.

Reinerz, Śląsk pruski, 558 m., zdroje ziemno-alkaliczno-żelaziste, wyborna żętyca, klimat górski, kąpiele mineralne wodne i borowinowe znakomicie urządzone, p. zdr. 1. V — 30. IX. Dr Stan.

Riviera, wybrzeże zatoki Genueńskiej, pomiędzy Nizzą a Spezią, rozdzielone przez Genuę na część zach. Riv. di Ponente i wsch. Riv. di Levante. Na Riv. di Ponente: Nizza, Mentona, San-Remo, Bordighera, Hyeres, Cannes, Monaco, Cordigliano, Genua. Na Riv. di Levante: Pegli, Nervi, Rapallo, Piareggio, Spezia.

Rohicz, Styrya (Rohitsch-Sauerbrunn), 228 m., wody słono-alkaliczne, bardzo obfite w kw. węgl.

Römerbad, południ. Styrya, 207 m., obojętne cieplice 36—38° C., klimat łagodny.

Roncègno, południ. Tyrol, 535 m., zdrój arsenowo-żelazisty do picia i do kąpieli na miejscu używany. St. kol. Trydent. Pob. 15. V — 30. IX.

Royat, Francya (depart. Puy de Dome), 415 m., cieplice alkaliczno-solne 20—35° C., pobyt bardzo drogi, zdrojowisko przez arystokracyę licznie uczęszczane, urządzenia balneotechniczne znakomite, p. zdr. 15. VI—15. IX. Dr Dylion Cecylia.

Rożnów = (Roznau) Morawy, 380 m., zakład żętyczny i wodoleczniczy.

Ryga, w ces. ros. (gub. inflancka), miasto portowe i forteczne, pierwszorzędne kąpielisko morskie, zakład kumysowy i fabryka sztucznych wód mineralnych, wspaniały zakład hydropatyczny z pensyonatem, p. kąp. 15. V — 15. VIII. Pod Rygą dość liczne miejscow. kąpielowe (Maiorenhof, Dubbeln, Karlsbad i inne).

Rymanów, Galicya (powiat sanocki), st. k. ż. o milę od zakładu oddalona, 3 zdroje szczawy alkaliczno-słono-jodo-bromowej, Celestyny, Klaudyi i Tytusa; od r. 1881 zakład kąpielowy, wyrób soli zdrojowej; podczas lata kolonia wakacyjna dla ubogich dzieci ze Lwowa. Dr Bielecki, Dukiet, Regiec, Zmigród; p. zdr. 20. V—20. IX.

Saidschütz, Czechy, zdrój wody gorzkiej mnogo rozsyłanej.

St. Honoré, Francya, 271 m., cieplice siarczane 26—31° C.; wspaniałe balneotechniczne urządzenia.

St. Moritz, Szwajcarya (kant. Graubünden), 1856 m., st. klim. alpejska i zakład silnych zdrojów żelazistych, bardzo zamożnych w kw. węglowy, p. zdr. 1. VI—15. IX.

St. Sauveur, Francya (dep. wyż. Pirenejów), 770 m., cieplice siarczane 20—34° C.; najliczniej uczęszczane francuskie zdrojowisko.

Salvatorquelle, woda litowa, czerpana w Preszowie, rozsyłana z Pesztu.

Salzbrunn = Obersalzbrunn, Śląsk pruski, 407 m., szczawy solno-alkaliczne i żelaziste, nadto środki galaktoterapeutyczne, znaczna rozsyłka tutejszych wód; urządzenia znakomite, pobyt tani. Dr Górski.

Salzschlirf w Hessen-Nassau. Solanka jodo-bromowa, zawierająca lit.

Salzungen, ks. Sasko-Meiningen, 250 m., silne so-

lanki 26%, korzystne klimatyczne położenie uczyniło to zdrojowisko niezmiernie ulubionem letniem schroniskiem dla osób zołzowych i podlegających nieżytom, p. zdr. 15. V — 1. X.

Sangerberg w Czechach pod Marienbadem. Szczawa żelazista.

San-Remo, Włochy, (Riviera di Ponente) w zatoce genueńskiej, uzdrowisko zimowe, które co do ochrony od wiatrów i jednostajności ciepłoty powietrznej przewyższa: Nizzę, Cannes i Hyeres; ciepł. przec. zimy + 9° C.; pensyonat w hotelach 10—12 fr. dziennie od osoby, p. 1. X — 30. III. Lekarz: Dr Ostrowicz.

Saratica — patrz Szaratica.

Sasów, stacya klim., zakład wodoleczniczy. Dr Burzyński.

Sassnitz, na wyspie Rugii, kąpielisko morskie; parowcem od Szczecina, p. 15. VI—15. IX.

Saxon les Bains w Szwajcaryi (kant. Wallis). Solanki, zawierające jod i brom.

Scheveningen, kąpielisko morza północnego w Holandyi, słynne z korzystnego położenia i wspaniałych swych urządzeń. Koszt czterotygodniowego pobytu jednej osoby 450 m.; p. kąp. 15. VI—15. X.

Schinznach, Szwajcarya (kant. Aargau), 350 m.; klimat łagodny, cieplice ziemno-siarczane 18—34° C., nadto zdrój jodowy z Wildegg; zakład ulubiony przez zamożnych, wyborne urządzenia balneotechniczne. Lek. zakł. Dr Tymowski; p. 15. V—15. IX.

Schlangenbad, Prusy (prow. Hessen-Nassau), 313 m., cieplice obojętne 32° C., p. 15. V—30. IX.

Schwalbach = **Langenschwalbach,** w Nassau, 313 m.; silne szczawy alkaliczno-żelaziste; wyborne urządzenia balneotechniczne, mnoga rozsyłka wód tutejszych, p. 1. V — 15. IX.

Seewis, Szwajcarya, kanton Graubünden, st. kolei, 1000 m., wyborne uzdrowisko wysoko-górskie letnie, przejściowe dla Davos.

Selters = **Niederselters,** Prusy (prow. Hessen-Nassau), wieś, szczawa alkaliczna, wysyłka około 4 milionów flaszek rocznie; zakł. zdrojowego tutaj niema.

Semmering, Rakuzy dolne; st. k., 1000 m.; uzdrowisko wysoko-górskie letnie i zimowe.

Siofok, p. Błotne jezioro.

Simaiz, w ces. rosyjsk. na południowym brzegu półwyspu Krymskiego 5 wiorst od Ałupki; wyborne kąpielisko morskie i stacya klimatyczno-lecznicza ciepła; znaczna ilość mieszkań dla gości kąpielowych.

Sliacz (= Szliacs) na Węgrzech; 300 m.; zdroje żelaziste ciepłe (11—31° C.), obfitujące w kw. węglowy; p. 15. V — 30. IX.

Sławijańsk, ces. rosyjskie (gubernia Charkowska),

zdroje i jeziora słone 6—10% soli zawierające; latem szpital wojskowy; klimat niekorzystny, pobyt dość długi, a nudny; p. 15. V — 15. VIII.

Sławinek pod Lublinem; szczawa żelazista.

Sławuta, Wołyń, st. k. ż. brzesko-kijowskiej, stac. klimat. leśna i zakład kumysowy, lecznica dla chorób piersiowych Dra Dobrzyckiego; obok tego Dr Dzierzbicki, Kujawski i Tarnawski. Zakład otwarty 22. V — 22. IX. Pensyonat sześcio-tygodniowy 150 rs. od osoby.

Słotwiny, zob. Krynica.

Soden, Prusy (prow. Hessen-Nassau), 142 m., klimat łagodny, liczne źródła wód słonych, obfitujących w kw. węglowy, 15—30° C.; wyborne balneotechniczne urządzenia, pensyonat 36—45 mrk. tygodniowo od osoby, p. 15. V — 15. IX.

Solec, Król. pol. (powiat Stopnicki), wieś, zdrój zimny alkaliczno-solno-siarczany, Drowie Daniewski i Knopf.

Spaa = Spa, Belgia, 250 m., wytworny zakład kąpielowy silnych wód alkaliczno-żelazistych, obfitujących w kwas węglowy, dawniej przez arystokracyę licznie odwiedzany, obecnie po zniesieniu banku gry mniej uczęszczany; opłata zdrojowa na sezon 50—100 fr., w miarę ilości osób; p. zdr. 1. V—30. IX.

Srebrenica, m. pow. w Bośni, źródła żelaziste, zawierające arsen (dziennie 2—4 łyżek stołowych), wprowadzone w handel przez firmę H. Mattoniego, zwane też źródłem Gubera.

Stołopińskie wody, ces. rosyjsk. (gub. Samarska), 210 km. od Samary, źródło słono-siarczane, a drugie żelaziste, tudzież słone jezioro, którego mułu używają do kąpieli. Wyrób kumysu wielki i mnogie jego zastosowanie na miejscu.

Swoszowice, Galicya, 10 km. od Krakowa, st. k. ż., dawniej słynne kopalnie siarki; zimne wapniowo-siarczane zdroje z wielką ilością bezwodnika węglowego i siarkowodoru; zakład kąpielowy. Dr Bogdanik.

Sylt, na wyspie Sylt na m. półn., kąpielisko morskie składa się z dwu miejscowości: Westerland (zbytkowne) i Wennigstedt (skromniejsze, odległe o godzinę), z Hamburga parowcem. Pob. 15. V — 15. X.

Szaratica, (Morawy), własność Dra Vesely'ego; wysyłka wody gorzkiej.

Szczawnica, (Galicya), w Pieninach nad Dunajcem, 500 m. n. p. m.; szczawy słono-alkaliczne; 7 zdrojów: Józefiny, Stefana, Magdaleny itd.; dzieli się na zakład górny i zakład dolny na »Miedziusiu«; zakład inhalacyjny solankowy i igliwiowy; dwa zakłady wodolecznicze t. j. górny pod kierunkiem Dra Barzyckiego i dolny pod kierunkiem Dra Kołączkowskiego (cały rok otwarty); mleko, kefir, żętyca; kąpiele rzeczne w Dunajcu; stacya kolei Stary Sącz (41 km.) lub Nowy Targ (39 km.),

5 godzin powozem. Dr. Dr.: Barzycki J. (lek. zakł.), Gorski X., Hammerschlag, Kołączkowski, Korczyński L., Kretz, Kruszyński, Mohr, Szumowski, Żuliński.

Szepetówka na Wołyniu (pow. Zasławski); szczawy żelaziste. Dr Romański.

Szkleno, Węgry, 1 godz. od st. kol. Schemnitz; ziemne cieplice 30—50° C.

Szkło, Galicya, 35 km. od Lwowa, zimne wody siarczane; ma 2 zakł. kąpielowe: wojskowy i cywilny, urządzenia nędzne. Najpierwsza jego monografia Dra Erazma Syxta: »O cieplicach we Szkle« wydana w r. 1527.

Szliacs, patrz Sliacz.

Szmeks, zob. Nowy Smokowiec.

Tarasp-Schuls, Szwajcarya (kan. Graubünden), 1180 m., klimat alpejski, bogaty zasób źródeł mineralnych: glauberskich i szczaw żelazistych. P. VI — 15. IX.

Töplitz-Schönau, zob. Cieplice czeskie.

Trenczyn, zob. Cieplice Trenczyńskie.

Trouville, Francya, Normandya, kąpielisko morskie.

Truskawiec, w Galicyi wsch., u stóp Karpat Stryjskich, wieś oddalona od Drohobycza 8 km., st. k.; zakład leży w dolinie 415 m., 4 źródła do picia, z nich trzy słono-gorzkie (Maryi, Zofii i Bronisławy), jedno szczawy alkalicznej (Nafta), zakład inhalacyjny systemu Wassmutha. Lekarze zakł.: Dr Krzyżanowski i Dr Praschil; oprócz tych Dr Mindes i Dr Pelczar; p. 15. V — 15. X.

Tryest, (u Słowian Terst), kąpielisko morskie, często wiatry Sirocco, Bora.

Tüffer-Franz-Josephsbad w Styryi; st. kol.; cieplice obojętne.

Tyflis, m. gub. w Rosyi; 440 m., liczne cieplice obojętne, zaopatrujące łazienki całego miasta.

Vals, Francya (depart. Ardéche), 10 zdrojów alkalicznych, do wód Vichy składem chemicznym bardzo zbliżonych, lubo zimniejszych, 13—16° C. mających; wywóz tych wód wielki; pobyt tańszy niż w Vichy.

Vernet we Francyi (dep. Wsch. Pirenejów), 630 m. Źródła siarczane.

Vevey, Szwajcarya, nad jeziorem genewskiem, 380 m.; st. klim. podalpejska, dobra na wiosnę i jesień, z wyjątkiem lipca i sierpnia, nie odpowiednia na zimę dla chorych piersiowych; leczenie winogronowe, pensyonat 7—15 fr. dziennie od osoby.

Vichy, Francya (dep. Allier), 260 m., najznakomitsze zdrojowisko franc., cieplice alkaliczne, zdroje: Grande Grille, Célestins, l'Hopital 12—44° C.; wspaniałe balneotechniczne urządzenia, ogromny wyrób soli zdrojowej i pastylek. Właściwa pora zdrojowa 1. V—1. X., jednak zakład kąpielowy jest cały rok otwarty. Dr Biernawski.

Vöslau pod Wiedniem, 540 m.; cieplice obojętne 24° C., leczenie winogronowe.

Warmbrunn na Śląsku pr., 364 m., st. kol. żel., 6 zdrojów siarcz. gorących (25—43° C.); kąpiele borowinowe. Sezon 1. V — 1. X.

Warnemünde, w. ks. Meklenburg-Schwerin, kąpielisko morskie, dobrze urządzone, ceny nader umiarkowane, p. zdr. 15. VI—15. IX.

Warażdyn, zob. Cieplice warażdyńskie.

Weilbach w ks. Nassauskiem (niedaleko Wiesbadenu); kąpiele siarczane.

Wenecya, nad Adryatykiem, st. klim. zimowa, średnio ciepła, wilgotna, wolna od kurzu i wichrów, słoneczna. Średnia zimowa ciepłota od $1^1/_2$—2° C. wyższa, niż w Meranie lub Montreux. Styczeń i luty są na pobyt najodpowiedniejsze. Ujemną stronę stanowi niedobra woda do picia; jesienią są tu dobre morskie kąpiele na Lido, pensyonat 7—10 franków dziennie od osoby.

Westerland, patrz Sylt.

Wiesbaden, Prusy, stolica ks. Nassauskiego, 117 m., cieplice solankowe 50—68° C., nietylko na kąpiele, ale i do picia zastosowane; 900 gabinetów łaziennych; najliczniej uczęszczane niemieckie uzdrowisko letnie i zimowe, urządzenia kąpielowe i na zimę; leczenie winogronowe. Dr Andryson, Błociszewski, Mierzwiński, Simon, Szubert.

Wildbad, król. Wirtemberskie, 400 m., obojętne cieplice, 33—37° C., używane na kąpiele i do picia; urządzenia balneotechniczne wyborne, pensyonat 10—15 mk. dziennie od osoby, p. k. 1. V—1. X.

Wildungen, ks. Waldeck, 228 m., szczawy ziemno-alkaliczne i zdrój znakomity żelazisty, p. 1. V—1. X.

Wysowa, Galicya (powiat gorlicki), 525 m.; od r. 1882 zakład zdrojowo-kąpielowy i klimatyczny, szczawy słono-alkaliczno-żelaziste; 7 głównych zdrojów. Dr A. Bard, Dr Ozga, Dr S. Taub; p. 1. VI — 1. X.

Zakopane, w Tatrach polskich, 830—1000 m., uzdrowisko letnie i zimowe, st. k. w miejscu, klimat alpejski, pobyt zimowy dla piersiowych. Dr Dr.: Brzeziński, Chramiec, Czaplicki, Dłuska, Dłuski, Gaik, Gawlik, Kraszewski, Kuczewski (nie prakt.). Kruszyński (zimą), Łazowski, Majewicz, Sokołowski (dent.), Supiński (zimą), Tabor (dent.), Wąsowicz (zimą), Wieselmann, Żychoń; p. zimowa X—V. Liczne pensyonaty, hotele, wille. Tuż pod Zakopanem (w Kościelisku) wzorowo urządzone sanatoryum dla chor. gruźl. Dra Dłuskiego.

Zoppot, patrz Copoty.

Zuckmantel, Śląsk austr., zakład wodoleczniczy.

Żegiestów, Galicya (pow. Sądecki), 486 m., st. k.; szczawy alkaliczno-ziemno-żelaziste, tudzież rzeczne kąpiele w Popradzie; kąpiele borowinowe; żętyca. L. Dr Tym. Piotrowski, p. 30. V — 30. IX.

SZTUCZNE KĄPIELE LECZNICZE.

I. Uwagi ogólne.

Na kąpiele pełne (po szyję) potrzeba wody 200—300 litrów (dla dzieci 50—150 l.), półkąpiel (po dołek podsercowy) wymaga 100—150 l. (dla dzieci 30—100 litrów); na kapiele nasiadowe bierze się 25—30 litrów wody.

Ciepłota kąpieli powinna wynosić:

przy kąpieli	zimnej	15—20°	C.	(12—16° R.)
» »	chłodnej	21—28°	»	(17—22° »)
» »	letniej	29—34°	»	(23—27° »)
» »	ciepłej	35—40°	»	(28—32° »)
» »	gorącej	40—44°	»	(32—35° »).

Kąpieli gorących używa się prawie wyłącznie miejscowo (np. jako kąpieli nożnych); kąpiele zimne i chłodne, jako mające na celu działanie tylko przez swą ciepłotę, winny być stosowane tylko krótko (najwyżej 5 minut). Przez dodanie do kąpieli letnich i ciepłych odpowiednich składników otrzymuje się właściwe kąpiele mineralne. Czas trwania takiej kąpieli winien wynosić 10—30 minut; czas trwania kąpieli, jej ciepłotę, częstość i ilość kąpieli stosować należy do wskazania chorobowego, wieku, odżywienia, ogólnego stanu zdrowia (stan serca), przyczem jednak uwzględniać należy także indywidualną wrażliwość na kąpiele leczącego się. Najlepiej rozpoczynać od kąpieli słabszych krótkotrwałych, stosować je początkowo tylko co drugi dzień i dopiero powoli przechodzić do kąpieli silniejszych, dłużej trwających, stosowanych codziennie.

II. Wskazówki szczegółowe.

Kąpiele:

1. **Aromatyczne.** Odwar z ½—1½ funta ziół aromatycznych (mięta, rumianek, macierzanka, szałwia i t. p. species aromaticae) na 2—4 litrów wody wrzącej dodać do wanny z ciepłą wodą. Można także zamiast odwaru używać odpowiednich nalewek wyskokowych (spiritus aromatici) w ilości około ⅛—¼ funta na kąpiel.

2. **Borowinowe** należą właściwie do kąpieli żelazistych, gdyż głównym leczniczym składnikiem najwięcej używanych borowin (krynickiej, francensbadzkiej i t. p.) jest siarkan żelazawy. Z tego względu sztuczne kąpiele borowinowe można przyrządzać w domu z odpowiednich przetworów (soli lub ługu borowinowego), wyrabianych przez fabrykę »Tlen« we Lwowie lub Mattoniego pod Karlsbadem. Na pełną kąpiel bierze się 1 kgr. soli borowinowej, rozpuszczonej w gorącej wodzie, lub 2 kgr. ługu borowinowego, zwykle jednakże stosuje się tylko półkąpiele z odpowiednio mniejszą ilością tych przetworów (wanna drewniana).

3. **Igliwiowe.** Do wanny z ciepłą wodą dodać odwaru z 2 kgr. świeżego igliwia (igły drzew szpilkowych) albo łyżeczkę ol. pini, albo 200—400 gramów Extractum pini silvestris.

4. **Jodowe.** Do ciepłej kąpieli dodać 8—10 gramów jodu i 15—20 gramów jodku potasowego (kali jodatum). Celem uchronienia chorego od wdychania pary jodowej należy wannę przykryć prześcieradłem. (Wanna drewniana lub porcelanowa z jednego kawałka).

5. **Kwasowe** (z kwasów mineralnych). Do drewnianej lub porcelanowej (z jednego kawałka) wanny z ciepłą wodą dodać 60—120 gramów jakiegokolwiek nieoczyszczonego kwasu mineralnego lub też Ac. nitrici crudi i Acidi muriatici āā 30—60 gramów.

6. **Ługowe** (alkaliczne). Na pełną kąpiel bierze się 200—500 gramów zwykłego nieoczyszczonego potażu lub 300—800 gramów nieoczyszczonej sody.

7. **Mrówczane.** Do ciepłej kąpieli dodać około 150 gramów kwasu mrówczanego lub też 1—2 funtów rozmiażdżonych mrówek zalać gorącą wodą i napar z nich dodać do kąpieli.

8. **Musujące** (z bezwodnikiem węglowym). Najprostszy sposób przyrządzania kąpieli musujących jest następujący: po dodaniu do kąpieli 300—400 gramów dwuwęglanu sodowego z chwilą wchodzenia chorego do wanny dolewa się powoli*) taką samą ilość surowego

*) Najlepiej rurką kauczukową ze szklanego naczynia z zamykadłem kauczukowem (wogóle nie metalowem).

kwasu solnego (o c. g. 1,20). Celem uniknięcia szkodliwego wdychania kwasu węglowego wannę należy przykryć prześcieradłem. Chorzy, używający kąpieli musujących, zwłaszcza sercowi, winni być pod ścisłą kontrolą lekarską i tylko powoli przyzwyczajani do tego rodzaju kąpieli; w miarę przyzwyczajenia chorego ilość każdego z potrzebnych tutaj składników można zwiększać nawet do 1000 gramów. Zamiast dwuwęglanu sodowego użyć można 500—1000 gramów tańszego nieoczyszczonego potażu; zamiast płynnego kwasu solnego często używa się także kwasów stałych (np. winowego), które w postaci t. zw. cegiełek są przyrządzane fabrycznie (między innymi także przez lwowską fabrykę »Tlen«). Użycie takich gotowych cegiełek jest bardzo dogodne, lecz nasycenie kąpieli wywiązującym się gazem jest nieco utrudnione. W podany wyżej sposób można przyrządzać także kąpiele musujące solankowe lub żelaziste.

9. **Pobudzające.** $^1/_4$—$^1/_2$ funta mąki z nasienia gorczycy rozmieszać w zimnej wodzie i rozprowadzić w kąpieli. Zamiast tego można dodawać do kąpieli Ol. sinapis 2,0; Spiritus vini 25,0.

10. **Ściągające.** Do kąpieli dodać odwaru z kory dębowej, kasztanowej lub z suchych liści orzecha włoskiego (do jednej kąpieli odwar z 500—1000 gramów na 3 litry wody). Zamiast odwaru można dodać do kąpieli taniny (*Rp.* Ac. tannici 25—60,0, Spir. vini 50,0; Aq. fontis 200,0. S. na jedną kąpiel).

11. **Siarczane.** Kąpiele siarczane otrzymuje się przez dodanie do wanny z ciepłą wodą 100—200 gramów t. zw. wątroby siarczanej (Kali sulfuratum pro balneo). Można także użyć Natrii subsulfurosi (50—150 gramów na kąpiel), lecz z dodatkiem octu (30—60 gramów). Wanna do tych kąpieli (drewniana lub porcelanowa z jednego kawałka) powinna być dobrze nakryta mokrem prześcieradłem, aby uchronić chorego od wdychania trującego siarkowodoru. Przytem zawsze należy pamiętać o tem, aby wątrobę siarczaną trzymać w miejscu suchem w szczelnie zamkniętych słojach porcelanowych lub szklanych; wszelkie przedmioty metalowe należy z łazienki usunąć, gdyż czernieją one pod wpływem H_2S.

12. **Słodowe.** 2—4 kgr. słodu jęczmiennego wygotować przez $^1/_2$ godziny w 4—5 litrach wody i otrzymany roztwór dodać do wanny z ciepłą wodą. Można także użyć 100—400 gr. ekstraktu słodowego na kąpiel.

13. **Solankowe.** Najbardziej zbliżone do naturalnych są kąpiele solankowe otrzymane przez dodanie do wanny z ciepłą wodą 1$^1/_2$—3% (u małych dzieci z delikatną skórą $^1/_2$—1%; dla dorosłych 3—9 kgr.) soli otrzymanej przez odparowanie odpowiedniej solanki naturalnej. Takie jednakże kąpiele są bardzo drogie, to też sól taką zastąpić można częściowo lub całkowicie takąż ilością

zwykłej soli kuchennej lub kainitu z dodatkiem około $^1/_4$% dwuwęglanu sodowego. Kainit, znajdujący się w wielkich pokładach w Kałuszu, znakomicie zastępuje sól kuchenną, a jest od niej znacznie tańszym; nie należy tylko zapominać, że do kąpieli nie nadaje się kainit denaturowany, używany do celów rolniczych.

Do kąpieli częściowych (np. nożnych) i do okładów można także używać ługu, otrzymywanego przy wyrobie soli z wód mineralnych (10% ługu do kąpieli, 15% ługu do okładów).

14. **Sublimatowe.** Dla dorosłych dodaje się do kąpieli 2—8 gramów sublimatu. Wanna powinna być drewniana.

15. **Żelaziste.** Do przyrządzania kąpieli żelazistych najdogodniejsze są t. zw. kule żelazne (globuli martiales), przyrządzone z winianu potasowo-żelazowego (Kalium ferro-tartaricum crudum). Na jednę kąpiel bierze się 30—120 gramów tego przetworu (1—4 kul). Można także używać siarkanu żelazawego (ferrum sulfuricum crudum) w ilości 30—60 gramów z dodatkiem 100 gramów potażu.

NACZELNE WŁADZE SANITARNE

Przy ministerstwie spraw wewn.

Dr Daimer Józef, c. k. radca ministeryalny.

NAJWYŻSZA RADA ZDROWIA

(K. k. oberster Sanitätsrath).

Przewodniczący:

Prof. Vogel August r. dw.

Zastępca przewodniczącego:

Prof. Ludwik Ernst, r. d.

Członkowie zwyczajni:

Prof. Dr Braun Gustaw r. d.
Prof. Dr Chrobak Rudolf, r. d.
Dr Daimer Józef, r. minist.
Dr Dvorák Jan, pos. sejm.
Prof. Dr Exner Zygm., r. d.
Prof. Dr Eiselsberg Antoni r. d.
Prof. Dr Horbaczewski Jan
Prof. Dr Hüppe Ferdyn.
Dr Illing Ferdyn., r. min.
Prof. Dr Jaksch Rudolf.
Prof. Dr Kostanecki Kaz.
Prof. Dr Kratschmer Floryan.
Prof. Dr Łukasiewicz Włodzimierz.
Dr Mucha Wiktor, Dyr. szp. p.
Prof. Dr Weichselbaum An. r. d.
Prof. Dr Wagner Juliusz.

Członkowie nadzwyczajni:

Prof. Dr Gruber Franc. r. d.
Grüner Robert (Aptekarz)
Dr Markl Gottlieb.

C. K. KRAJOWA RADA ZDROWIA.

Skład i zakres takowej, jako ciała obradującego i doradczego, oznaczony jest ustawą z dnia 30 kwietnia 1870 r. dz. ust. p. Nr. 68 o organizacyi publicznej służby zdrowia.

Przewodniczący:

Dr Festenburg Edward Gerard.

Zastępca przewodniczącego:

Prof. Dr Schramm Hilary.

Członkowie:

a) ze strony Rządu:

Prof. Dr Browicz Tadeusz.
Prof. Dr Czyżewicz Adam.
Dr Festenburg Edward.
Prof. Dr Kadyi Henryk.
Prof. Dr Kučera Paweł.
Prof. Dr Mars Noga Antoni.
Dr Merunowicz Józef.
Prof. Dr Schramm Hilary.

b) ze strony Wydziału krajowego:

Dr Starzewski Józef, dyr. szp. powsz.
Dr Łuszczkiewicz J., refer. sanit. Wydz. kraj.

c) Delegaci Izb lekarskich:

Zobacz Izby lekarskie.

Departament V (sanitarny)

Wydziału krajowego.

Szef: Dr Bernadzikowski Sz., członek Wydz. kraj.
Inspektor szpitali krajowych: Dr Józef Łuszczkiewicz.
Zastępca inspektora (tymczasowy): Dr Müller.
Lustrator rachunkowy szpitali: Jan Jasiński.
Radca: Abgarowicz Józef.
Sekretarz: Słomkowski Władysław.

WŁADZE SANITARNE W GALICYI.

Departament sanitarny c. k. Namiestnictwa galic. we Lwowie.

Dr Merunowicz Józef, c. k. radca Dworu, referent sanitarny krajowy.

Biuro sanitarne:

Dr Lachowicz Zdzisław, c. k. inspektor sanit., radca ces.
» Krzyżanowski Kalikst, c. k. inspektor sanit.
» Kuhn Adolf, c. k. starszy lekarz powiat.
» Teodorowicz Tadeusz, c. k. lekarz powiat.
» Gąsiorowski Napoleon, c. k. asyst. sanit.
» Świątkowski Stefan, c. k. asyst. sanit.

Biuro weterynaryi:

Ponicki Franciszek, c. k. weterynarz krajowy.
Harasymowicz Dyonizy, c. k. inspektor weterynaryi.
Lang Henryk, c. k. starszy weterynarz powiatowy.

Starsi lekarze powiatowi: (VIII ranga).

Dr Skibicki Adam, Dr Wurst Adolf, Dr Obtułowicz Ferdynand, Dr Dembowski Mieczysław, Dr Bielański Gustaw, Dr Pietrzycki Antoni, Dr Litwinowicz Orest, Dr Czyżewicz Władysław, Dr Nycz Wincenty, Dr Frydman Zenon, Dr Berggrün Adolf, Dr Lic Henryk, Dr Dzikowski Zygmunt, Dr Filewicz Jan, Dr Jabłoński Jacek, Dr Kuhn Adolf.

Lekarze powiatowi: (IX ranga).

Dr Ciepielowski Kazimierz, Dr Dorożyński Jakób, Dr Hirschler Mieczysław, Dr Danielski Jan, Dr Kramarzyński Miecz., Dr Balicki Stan., Dr Sobolewski Franc., Dr Głowiński Winc., Dr Witkowski Edward, Dr Kownacki Józef, Dr Loewy Alojzy, Dr Lebedowicz Emil, Dr Ściborowski Kazimierz, Dr Bednarski Jan, Dr Peters Józef, Dr Friedberg Józef, Dr Opieński Jan, Dr Momidłowski Walery, Dr Gawlikowski Stanisław, Dr Warzycki Bronisław, Dr Słączka Antoni, Dr Szczepański Włodzimierz, Dr Pohorecki Władysław, Dr Nycz Henryk, Dr Stokłosiński Franciszek, Dr Karpiński Stanisław, Dr Żukotyński Franciszek, Dr Bory Julian, Dr Hyżycki Cyryl, Dr Milewski Tadeusz, Dr Piotrowski

Edward, Dr Fuchs Leon, Dr Biesiadzki Antoni, Dr Gołębiowski Karol, Dr Bąkowski Teofil, Dr Mieroszewski Kazimierz, Dr Szaynowski Maryan, Dr Dolnicki Cyryl, Dr Tyszkowski Leon (przydziel. do c. k. Minist. spraw wewn.), Dr Małaczyński Roman, Dr Mossor Kazimierz, Dr Michalik Józef, Dr Lubowiedzki Juliusz, Dr Josse Eugeniusz, Dr Janikiewicz Stanisław, Dr Soniewicki Teodor, Dr Godłowski Aleksander, Dr Mosler Maksymilian.

Koncepiści sanitarni: (X ranga).

Dr Kurasiewicz Józef, Dr Serkowski Roman, Dr Kowalewski Edmund, Dr Orski Jan, Dr Kaczyński Stanisław, Dr Kropaczek Franciszek, Dr Kurzyniec Wojciech, Dr Sobieszczański Ludwik, Dr Czerwiński Władysław, Dr Jarocki Piotr, Dr Stablewski Wacław, Dr Baczyński Eustachy, Dr Zatokal Rudolf, Dr Stangenhaus Aleksander, Dr Sękiewicz Franciszek, Dr Udziela Maryan, Dr Palester Henryk, Dr Biliński Mieczysław.

Asystenci sanitarni:

Dr Gąsiorowski Napoleon, Dr Merunowicz Roman, Dr Grudzewski Bernard,, Dr Löwy Otto, Dr Świątkowski Stefan, Dr. Wróblewski Wincenty, Dr Krok Jakób, Dr Rosmarin Henryk, Dr. Doliński Eugeniusz.

KRAKÓW.

IZBA LEKARSKA W KRAKOWIE.

Ukonstytuowana w październiku 1908 r.

Prezydent: Dr Schoengut Stefan (Kraków).
Wiceprezydent: Dr Damski Wacław (Kraków).

Członkowie Wydziału:

Dr Ackermann A. (Kraków) — *sekretarz.*
Dr Landau J. (Kraków) — *skarbnik.*
Dr Łodziński W. (Myślenice).

Członkowie Izby:

Dr Cwiklicer L.
» Dietzius A.
» Gawlik J.
» Jabłoński S.
» Kijas T.
» Rogalski W.

Zastępcy:

Dr Bernadzikowski S.
Prof. Dr Ciechanowski St.
» » Dobrowolski St.
Dr Fijałkowski W.
» Idziński W.
» Jabłoński Ant.
» Olszewski Br.
» Sawicki A.
» Służewski K.
» Stahr E.
» Zaleski K.

Komisya kontrolująca:

Dr Dietzius Adolf (Jarosław).
Dr Cwiklicer Ludwik (Dobromil).

Delegat do kraj. Rady zdrowia: Dr Dietzius A. (Jarosław).
Zastępca: Dr Jabłoński S. (Rzeszów).

Do Izby lekarskiej krakowskiej należą następujące powiaty:

Biała, Bochnia, Brzesko, Brzozów, Chrzanów, Dąbrowa, Dobromil, Gorlice, Grybów, Jarosław, Jasło, Kolbuszowa, Kraków, Krosno, Limanowa, Lisko, Łańcut, Mielec, Myślenice, Nisko, Nowy Sącz, Nowy Targ, Pilzno, Podgórze, Przeworsk, Ropczyce, Rzeszów, Sanok, Strzyżów, Tarnobrzeg, Tarnów, Wadowice, Wieliczka, Żywiec.

TOWARZYSTWO LEKARSKIE KRAKOWSKIE.

Tow. lek. krakowskie założone w roku 1867 na mocy statutu zatwierdzonego reskryptem c. k. Namiestnictwa z d. 12 marca 1867 — obecnie obowiązuje statut z r. 1904. Na mocy statutu zubożeli członkowie czynni, oraz wdowy i sieroty po członkach czynnych mają prawo zapomogi i pensyi stałej z funduszów Tow. lek. galicyjskiego.

Towarzystwo wydaje »Przegląd lekarski« — czasopismo tygodniowe założone w roku 1862 przez ówczesne Towarzystwo naukowe, gdy to ostatnie przeobrażone zostało na c. k. Akademię Umiejętności, »Przegl. lek.» przeszedł w r. 1873 na własność Tow. lek. krak. i od tego czasu staraniem onegoż wychodzi.

Towarzystwo posiada dom własny, zbudowany na gruncie podarowanym przez miasto przy ul. Radziwiłłowskiej 4. Lokal artystycznie urządzony obejmuje salę posiedzeń, bibliotekę, pokoje klubowe, piękny westibul. Oprócz tego znajduje w nim pomieszczenie Izba lekarska, Towarzystwo samopomocy i mieszkanie gospodarza domu. Telefon 524.

Zarząd Towarzystwa spoczywa według § 17 i 18 statutu w rękach komitetu, którego skład w r. 1908 jest następujący:

Prezes: Dr Eugeniusz Borzęcki.

Wiceprezes: Doc. Dr. Leon Konrad Gliński.

Sekr. stały: Dr Wachtel Zygmunt.

Skarbnik: Prof. Dr Stanisław Dobrowolski.

Sekr. doroczny: Dr Cetnarowski E.

Bibliotekarz: Dr Flis Kazimierz.

Gospodarz domu: Doc. Dr Michał Seńkowski.

Przewodnicz. kom. przemysł.: Doc. Dr Seńkowski M.

Przewodniczący kom. redakcyjnej »Przeglądu lekarsk.«: Prof. Dr Stanisław Ciechanowski.

Podskarbi komitetu redakcyjnego: Dr Bruno Wojciechowski.

Przewodnicz. kom. słown.: Prof. Dr Tadeusz Browicz.

Przewodnicz. kom. dla popier. przemysłu lek.: Dr August Kwaśnicki.

Przewodnicz. kom. przeciwgruźl.: Prof. Dr Kazimierz Kostanecki.

Przewodnicz. kom. dla badania i zwalczania raka: Prof. Dr Tadeusz Browicz.

TOWARZYSTWO SAMOPOMOCY LEKARZY.

Prezes: Prof. Dr Wicherkiewicz Bolesław.
I wiceprezes: Dr Damski Wacław.
II wiceprezes: Dr Flis Kazimierz.
Sekretarz: Dr Weinsberg Jakób.
Zastępca sekretarza: Dr Jaugustyn Stanisław.
Skarbnik: Dr Murczyński Władysław.

Członkowie wydziału:

Prof. Dr Ciechanowski Stanisław, Dr Jabłoński Antoni, Dr Owsiński Józef, Dr Sokołowski Henryk, Dr Stahr Eliasz, Dr Żydłowicz Władysław.

Komisya kontrolująca:

Dr Bernadzikowski Szymon, Dr Schoengut Stefan, Dr Wojciechowski Bruno.

Sąd polubowny:

Dr Ackermann Adam, Dr Grzybowski Grzegorz, Dr Karpiński Stanisław, Dr Lustgarten Ludwik, Prof. Dr Łazarski Józef.

Kierownik kasy pogrzebowej: Dr Murczyński Wład.
Kierownik oddziału należytości: Dr Jaugustyn Stan.
Kierownik administr. znaczk. recept: Dr Żydłowicz Władysław.
Kierownik ajencyi tow. wzaj. ubezpieczeń: Dr Owsiński Józef.
Syndyk towarzystwa: Prof. Dr Rosenblatt Józef.

Polskie Towarzystwo balneologiczne.

Prezes: Hr. Potocki Jan.
Wiceprezes: Dr Cercha Maksymilian.
Skarbnik: Dr Piotrowski Tymoteusz.
Redaktor organu Towarzystwa: Dr Flis Kazimierz.
Sekretarz: Dr Zanietowski Józef.

Członkowie:

Dr Aronsohn J., Dr Pelczar Z., Dr Regiec J., Dr Wąsowicz Z., Dr Zathey.

Zach.-galic. Sekcya Związku Lekarzy Kolejowych.

Prezes: Dr Jabłoński Antoni.

Członkowie Wydziału:

D. Ackermann, Dr Czerny E., Dr Eichhorn F., Dr Ślósarczyk *(Oświęcim)*, Dr Piórko *(Podgórze)*.

Delegaci na Walne zgrom. w Wiedniu:

Dr Jabłoński A., Dr Czerny E.

WYDZIAŁ LEKARSKI W KRAKOWIE
i zakłady tegoż.

Zakład anatomii opisowej.
(Ulica Kopernika 12. Tel. 328).

Dyrektor: Prof. Dr Kazimierz Kostanecki. *Asystenci:* Maryan Sokołowski i Wilhelm Türschmit. *Demonstratorzy:* Sławój Składkowski, Kazimierz Białaszewski, Bronisław Fraenkel, Jan Glatzel.

Zakład fizyologiczny.
(Collegium medicum, Ulica Grzegórzecka. Tel. 166 *e*).

Dyrektor: Prof. Napoleon Cybulski. *Asystent I:* vacat. *Asystent II:* Dr Wanda Radwańska. *Demonstrator:* Stanisław Welecki. *Demonstr. przy katedrze histologii:* Tadeusz Kurkiewicz.

Zakład chemii lekarskiej.
(Ul. Kopernika 7).

Dyrektor: Prof. Dr Leon Marchlewski. *Asystent:* Dr Tadeusz Koźniewski. *Demonstrator:* Dr Stanisław Mostowski.

Zakład patologii ogólnej i doświadczalnej.
(Collegium medicum, Ulica Grzegórzecka. Tel. 166 *d*).

Dyrektor: Prof. Dr Karol Klecki. *Asystent:* Doc. Dr Adam Wrzosek. *Demonstrator:* Adolf Maciesza.

Zakład anatomii patologicznej.
(Tamże. Tel. 166 *b*).

Dyrektor: Prof. Dr Tadeusz Browicz. *Asystenci:* Prof. Dr Stan. Ciechanowski, Doc. Dr Leon Konrad Gliński. *Demonstrator:* Jan Nowaczyński.

Zakład farmakologiczny.
(Tamże. Tel. 166 *c*).

Dyrektor: Prof. Dr Józef Łazarski. *Asystent:* Dr Adam Maciąg. *Demonstrator:* Mag. farm. Zygmunt Leyko.

Zakład hygieny.

(Ulica Strzelecka 7. Tel. 302).

Dyrektor: Prof. Odon Bujwid. *Asystenci:* Doc. Dr Roman Nitsch, Dr Filip Eisenberg. *Asyst. bezpł.* Dr Gertler N. *Elew:* vacat.

Zakład Weterynaryi.

(Ulica św. Jana 20. Tel. 553).

Dyrektor: Prof. Dr Julian Nowak. *Asystenci:* Dr Zygmunt Szymanowski, Jan Kołodziejski.

Zakład medycyny sądowej.

(Collegium medicum, ul. Grzegórzecka. Tel. 166 *f*).

Dyrektor: Prof. Dr Leon Wachholz. *Asystent:* Doc. Dr Stefan Horoszkiewicz. *Demonstrator:* Walenty Podliński.

Ambulatoryum chorób nerwowych i umysłow.

(Ul. Kopernika 40, w gmachu kliniki okulist.).

Dyrektor: Prof. Dr Jan Piltz. *Asystenci:* Dr Jan Nelken, Dr Maryan Rose.

Ambulatoryum dentystyczne.

(Rynek gł. 22. II piętro).

Dyrektor: Prof. Dr Wincenty Łepkowski. *Asystent:* Dr Kozaczka Adam.

Klinika lekarska.

(Ulica Kopernika 15. Tel. 342).

Dyrektor: Prof. Dr Walery Jaworski. *Asystenci:* Doc. Dr Erwin Miesowicz, Dr Stanisław Szurek, Dr Piotr B. Korolewicz. *Demonstrator:* Dr Stanisław Łapiński. *Elewi i praktykanci:* Dr Skórczewski Witold, Dr Kluger Władysław, Dr Maciąg Adam, Dr Kostrzewski Józef, Dr Wachtel Zygmunt (jun.), Dr Maciesza-Jeleńska Emma.

Klinika chirurgiczna.

(Ulica Kopernika 40. Tel. 29).

Dyrektor: Prof. Dr Bronisław Kader. *Asystenci:* Dr Radliński Zygmunt, Dr Warzeszkiewicz Mieczysław, Dr Nüssenfeld Józef. *Elewi:* Dr Nowotny Gustaw, Dr Kasprzyk.

Klinika okulistyczna.

(Ulica Kopernika 40. Tel. 329).

Dyrektor: Prof. Dr Bolesław Wicherkiewicz. *Asystenci:* Dr Wincenty Witaliński, Dr Tadeusz Berezowski, Dr Edmund Rosenhauch. *Elew.* vacat.

Klinika położniczo-ginekologiczna.

(Ulica Kopernika 5. Tel. 27).

Dyrektor: Prof. Dr Alexander Rosner. *Asystenci:* Dr Edward Cetnarowski, Dr Stanisław Przybylski, Dr Jóezf Schlank. *Praktykanci:* Friediker S., Morawski K., Ossadnik J.

Klinika chorób dziecięcych.

(W Szpitalu św. Ludwika, ul. Strzelecka 2. Tel. 170).

Dyrektor: Prof. Dr Lewkowicz Ksawery. *Asystent:* Dr Jan Kostecki. *Demonstrator:* Bujak Władysław. *Elew:* vacat.

Klinika chorób skórnych i wenerycznych.

(Szpital św. Łazarza. Tel. 52 e).

Dyrektor: Prof. Dr Władysław Reiss. *Asystent:* Dr Jan Stopczański. *Demonstrator:* Dr Karol Poliwka.

Oddział laryngologiczny jako klinika laryngol.

(Tamże).

Dyrektor: Prof. Dr Przemysław Pieniążek. *Asystenci:* Doc. Dr Franciszek Nowotny, Dr Antoni Pachoński.

Oprócz powyżej wymienionych prof. dyrektorów zakładów należą do wydziału lekarskiego:

Profesorowie emerytowani:

Prof. Dr Radca dworu Aleksander Stopczański.
Prof. Dr Radca dworu Maciej Leon Jakubowski.

Profesorowie nadzwyczajni:

Stanisław Domański, p. n. *Chorób nerwowych.*
Stanisław Pareński, p. n. *Chorób wewnętrznych.*
Stanisław Ciechanowski, p. n. *Anatomii patolog.*
Stanisław Maziarski, p. n. *Histologii.*

Adam Bochenek, p. n. *Anatomii.*
Emil Godlewski, p. n. *Embryologii.*
Stanisław Ponikło, tyt. prof. *Chorób wewnętrznych.*
Karol Żuławski, tyt. prof. *Psychiatryi.*
Leon Kryński, tyt. prof. *Chirurgii.*
Ludomił Korczyński, tyt. prof. *Chorób wewnętrznych.*
Aleksander Bossowski, tyt. prof. *Chirurgii.*
Franciszek Krzyształowicz, tyt. prof. *Chor. sk. i w.*
Aleksander Baurowicz, tyt. prof. *Laryngologii.*
Kazimierz Majewski, tyt. prof. *Okulistyki.*

Docenci prywatni:

Stanisław Braun, *(Położnictwo i Ginekologia).*
Michał Seńkowski, *(Chemia).*
Maksymilian Rutkowski, *(Chirurgia).*
Wacław Chlumský, *(Chirurgia og., sp. i ortoped.).*
Stanisław Dobrowolski, *(Położn. i Ginekologia).*
Stefan Horoszkiewicz, *(Med. sądow.).*
Stanisław Droba, *(Bakteryologia).*
Leon Konrad Gliński, *(Anatomia patolog.).*
Franciszek Nowotny *(Loryngologia).*
Adam Wrzosek *(Patologia og.).*
Józef Latkowski *(chor. wewn.).*
Erwin Miesowicz *(chor. wewn.),*
Roman Nitsch *(Bakteryol.).*

C. K. ZAKŁAD POWSZECHNY DO BADANIA ŚRODKÓW SPOŻYWCZYCH.

(Ulica Strzelecka 9. Tel. 303),

Dyrektor: Prof. O. Bujwid. *Nadinspektor:* Dr med. Leonard Bier. *Inspektor:* Hetper J. *Adjunkt:* Matejko Wł. *Asystenci:* I. Chełmecki J. II. vacat. *Sekretarz:* Karol Jedliński.

SZKOŁA POŁOŻNYCH.

(w Szpitalu św. Łazarza. Tel. 265),

Dyrektor: Prof. Dr Dobrowolski Stanisław. *Asystenci:* Dr Baczyński Teofil, Dr Jakobshon Leopold.

Szpitale i zakłady leczn. w Krakowie.

Szpital krajowy św. Łazarza.

(ul. Kopernika 17. Tel. Nr. 52, ilość łóżek 766).

Składa się z 9 oddziałów:
I *a* i 1 *b* chorób wewnętrznych,
II chirurgiczny, (Tel. 33),
III położniczo-ginekologiczny, (Tel. 265).
IV dla chorób ocznych,
V dla chorób kiłowo-skórnych,
VI dla umysłowo chorych,
VII dla chorób zakaźnych,
VIII dla chorób gardła i krtani (podczas wakacyj).

W szpitalu mieści się klinika chorób skórnych, szkoła położnych i klinika laryngologiczna.

Dyrektor: Dr Krzyszkowski Józef.

Prymaryusze: Prof. Dr Pareński Stanisław (oddział wewn. A). Prof. Dr Żuławski Karol (oddział dla umysłowo chorych). Prof. Dr Pieniążek Przemysław (oddział laryng.). Prof. Dr Rosner Aleksander (oddział położn. ginek.). Prof. Dr Wicherkiewicz Bolesław (oddz. okulist.). Dr Krokiewicz Antoni (oddział wewn. B). Prof. Dr Reiss Władysław (oddział kiłowo-skórny kliniczny). Prof. Dr Dobrowolski Stanisław (c. k. szkoła położnych). Dr Borzęcki Eugeniusz (oddział kiłowo-skórny). Doc. Dr Rutkowski Max. (oddz. chirurg.). Doc Dr Droba Stanisław (oddział zakaź.).

Prosektor szpitala: Prof. Dr Browicz T.
Zastępca: Prof. Dr Ciechanowski St.
Chemik szpitalny: Prof. Dr Marchlewski.
Zastępca: Dr Mostowski.

Sekundaryusze: Blassberg Maksymilian, Kwiatkowski Stanisław, Albinowski Alfred, Skórski Włodzimierz, Lewicki Roman, Gólski Stanisław, Habicht Kazimierz, Friedmann Ludwik, Pisarski Tadeusz, Jarecki Kazimierz, Hilfstein Chaim, Grzybowski Grzegorz.

Praktykanci: Godlewski Maryan, Eisen Ludwik, Szyszka Stanisław, Sikorska Helena, Wespański Antoni, Rec Wojciech, Szukiewicz Władysław, Kramarzyński Adam, Wiński Kalikst, Fraenklówna Debora, Glassner Rubin, Zamorski Stanisław, Tempka Maryan, Lewinter Adam, Schwarzbart Aron, Kącki Stanisław.

Szpital Braci Miłosierdzia na Kazimierzu.

[(ul. Trynitarska, ilość łóżek 100. Tel. 127).

Przełożony i zarządca: Bernatek Letus.
Lekarze: Konsulent Prof. Dr Pareński S.
Prymaryusze: Prof. Dr Aleksander Bossowski, Dr Jan Frączkiewicz, Prof. Dr Krzyształowicz F.
Sekundaryusz: Dr Rzegociński Bolesław.

Szpital św. Ludwika dla dzieci

(ul. Strzelecka 2. łóżek 120) — Telef. 170

utrzymywany przez Towarzystwo »Opieki szpitalnej w Krakowie, subwencyonowany przez kraj, składa się z kilku oddziałów, między tymi oddziały dla chorób zakaźnych, osobny oddział dla mamek i dzieci karmionych piersią. W szpitalu mieści się też uniwers. klinika chorób dzieci.
Kurator honor.: Prof. Dr M. L. Jakubowski.
Dyrektor: Dr Franciszek Murdzieński.
Operator: Dr Josse Ferdynand.
Sekundaryusz I: Dr Cybulski Teodor.
Sekundaryusz II: Dr Budzynowski Korneli.
Praktykant: Dr Schneider Jan.

Szpital izraelicki na Kazimierzu

(ul. Skawińska 8, ilość łóżek 80. Tel. 282).

Lekarze: Dr Jurowicz I. *(Chor. wewn.)*, Dr Lachs J. *(Ginekol.)*, Dr Landau J. (sen.) *(Chor. dzieci)*, Dr Wachtel Z. (sen.) *(Chirurgia)*, Dr Bannet A. *(Ambul. okulist.)*, Dr Spira R. *(Ambul. otyatr.)*, Dr Steuermark Z. *(Dermatol.)*.
Lekarz domowy: Dr Korngoldówna R.

Pryw. Dom Zdrowia

(ul. Łobzowska 32, ul. Siemiradzkiego 1. Tel. 67).

Przyjmuje chorych obojej płci na wszelkiego rodzaju choroby, (z wykluczeniem chorób zaraźliwych i umysłowych).

Pryw. Dom Zdrowia dla umysłowo chorych

Dra Karola Żuławskiego prof. psychiatryi w U. J. (Długa 82 Tel. 159).
Lekarz zakładu: Dr Stanisław Jankowski.

Zakład szczepień ochronnych przeciwko wodowstrętowi
Dra Odona Bujwida, prof. hygieny w Uniwers. Jągiell.
(ul. Lubicz 28, Tel. 301).
Lekarz zakładu: Dr Helena Sikorska.

Laborat. lekarsko-chemiczne Doc. Dra Seńkowskiego
(ul. Radziwiłłowska 4. Dom »Tow. lek.«. Tel. 524).

Zakład ortopedyczny Doc. Dra Chlumskyego
(Rynek Kleparski 12. Tel. 540).

Zakład Roentgenowski i lecznica chirurgiczna
Dra Artura Frommera (ul. św. Tomasza 18. Tel. 81.)

Zakład leczniczy Dra Nartowskiego (Wiślna 9. Tel. 359).

Zakład wodoleczniczy i sanatoryum Dra Kupczyka
(ul. Szujskiego 11. Tel. 695).

Kropla mleka.
Ul. Batorego 6.
Instytucya humanitarna, poświęcona hygienie wieku niemowlęcego, pod kierunkiem lekarskim Dra Gettlicha Adama.

Lecznica prywatna
Prof. Dra Wicherkiewicza (ul. Wolska 5. Tel. 286).

Zakład medyczno-mechaniczny Zandera
Dra Merza, Dra Staszewskiego i Dra Wachtla, ul. Zyblikiewicza 9.

Zakład Roentgenowski
(wyłącznie dla celów leczniczych)
Dra Z. Steuermarka, ul. Starowiślna 1.

LWÓW.

IZBA LEKARSKA WE LWOWIE.

(według stanu z końca października 1908 r.).

Członkowie Izby: ze Lwowa: Dr Festenburg, Dr Kwiatkiewicz, Dr Papée i Dr Starzewski; z prowincyi: Dr Mikołajski, Dr Münzer, Dr Piaskiewicz, Dr Smolarski, Dr Stöckl, Dr Zasacki, Dr Żukowski.

Zastępcy członków Izby: ze Lwowa: Dr Fels, Dr Haisig. Dr Jasiński, Dr Swiątkiewicz; z prowincyi: Dr Doliński, Dr Gilnreiner, Dr Gold, Dr Krasowski, Dr Lewicki, Dr Ozarkiewicz, Dr Witoszyński.

(Z powodu unieważnienia wyborów w 2 okręgach muszą się odbyć wybory ponowne i wtedy dopiero nastąpi ostateczne ukonstytuowanie się Izby Lekarskiej wsch.-galic.).

Do izby lekarskiej lwowskiej należą następujące powiaty: Bóbrka, Bohorodczany, Borszczów, Brody, Brzeżany, Buczacz, Cieszanów, Czortków, Dolina, Drohobycz, Gródek, Horodenka, Husiatyn, Jaworów, Kałusz, Kamionka, Kołomyja, Kosów, Lwów, Mościska, Nadwórna, Peczeniżyn, Podhajce, Przemyśl, Przemyślany, Rawa, Rohatyn, Rudki, Sambor, Skałat, Śniatyn, Sokal, Stanisławów, Stary Sambor, Stryj, Tarnopol, Tłumacz, Trembowla, Turka, Zaleszczyki, Zbaraż, Złoczów, Żółkiew, Żydaczów.

TOWARZYSTWO LEKARZY GALICYJSKICH.

Towarzystwo lekarzy galicyjskich liczyło w roku 1907 jednego członka honorowego, 518 czynnych i 13 korespondentów, należących do 21 sekcyi, z których najliczniejsza lwowska (czyli Towarz. Lekarskie Lwowskie) liczyła 224 członków. Towarzystwo prenumeruje dla Sekcyi lwowskiej »Tygodnik Lekarski«, dla wszystkich zaś innych swoich członków »Przegląd lekarski«. Czysty majątek Towarzystwa wynosił w dniu 31 grudnia 1907 r. 577.751 kor. 90 hal.

Rada zawiadowcza: Dr Merunowicz Józef *(Prezes)*, Dr Opolski Wiktor *(zast. prezesa)*, Dr Schellenberg Leopold *(Skarbnik)*, Dr Swiątkowski Stefan *(Sekretarz)*, Dr Kowalski E., Dr Stachiewicz T., Dr Festenburg E., Dr Bylicki Władysław, *(Delegat Tow. Lek. Krak.)*, Dr Łuszczkiewicz Józef *(Delegat Tow. Lek. Krak.)*.

TOWARZYSTWO LEKARSKIE LWOWSKIE:

(tworzy sekcyę Towarzystwa lekarzy galicyjskich).

Prezes: Dr Pisek Wilhelm. *Wiceprezes:* Dr Szpilman Józef. *Sekretarz stały*: Dr Ziembicki Witołd. *Sekretarz doroczny*: Dr Nowicki Witold. *Skarbnik*: Dr Bednarski Adam. *Gospodarz*: Dr Festenburg Edward. *Bibliotekarz*: Dr Wiktor Reis.

GALICYJSKA KASA DLA CHORYCH LEKARZY WE LWOWIE.

Prezes: Dr Festenburg E. *Wiceprezes:* Dr Stachiewicz T. *Sekretarz:* Dr Lilien N. *Zastępca sekretarza:* Dr Szydłowski Zdz. *Skarbnik:* Dr Kwiatkiewiez St. *Zastępca skarbnika:* Dr Czarnik St.

TOW. WZAJ. POMOCY LEK. GALICYJSKICH.

Stow. zarejestr. z ogran. poręką. (Lwów, ul. Szeptyckich 34 parter).

Naczelny dyrektor: Dr Wątorek A. *Dyrektor-referent:* Dr Szymański H. *Dyrektor-kontrolor:* Dr Fruchtmann F. *Zastępca I dyrektora i skarbnik:* Dr Damański E. *Zast. II dyrekt.:* Dr Wychowski W. *Zast. III dyrekt.:* Dr Owczarski J. B.

Rada nadzorcza: Dr Zakreis Fr. *(Prezes)*, Dr Obtułowicz F. *(zast. prezesa)*, Dr Sołtysik M. *(sekretarz)*, Dr Praschil T., Dr Bieńkowski B., Prof. Bujwid O., Dr Dmochowski S., Dr Kubisztal S., Dr Linsker J., Dr Borysiewicz W., Dr Porajewski J., Dr Schenker A.

Komisya rewizyjna: Dr Zakreis Fr., Dr Sołtysik M., Dr Linsker J.

Związek lekarzy rządowych we Lwowie.

Prezes: Dr Czyżewicz Wł. (starszy lek. pow. w Jarosławiu). *Sekretarz:* Dr Obtułowicz F. (starszy lekarz powiatowy we Lwowie).

Wsch.-galic. Sekcya Związku Lekarzy kolejowych.

Prezes: Dr Zgórski K. *Członkowie Wydziału:* Dr Dietzius A., Dr Gracka J., Dr Rokossowski W., Dr Szymański H. *Delegaci na Walne Zgrom. w Wiedniu:* Dr Zgórski K., Dr Dietzius A.

WYDZIAŁ LEKARSKI WE LWOWIE
i zakłady tegoż.
(Ulica Piekarska, 52).

Zakład anatomii opisowej.
(Tel. 685 *b*).

Dyrektor: Prof. Dr Henryk Kadyj, *Asystent*: Doc. Dr Józef Markowski. *Demonstratorzy*: Maryan Pańczyszyn, Rudolf Stenzel.

Zakład histologiczno-embryol.
(685 *k*).

Dyrektor: Prof. Dr Władysław Szymonowicz. *Asystent*: Konopacki Mieczysław. *Demonstrator*: Dr Rothfeld Jakób.

Zakład fizyologiczny.
(685 *e*).

Dyrektor: Prof. Dr Adolf Beck. *Asystenci*: Dr Hückel Julian, Zbyszewski Leon.

Zakład chemii lekarskiej.
(685 *f*).

Dyrektor: Prof. Dr Bądzyński Stanisław. *Asystent*: Doc. Dr Dąbrowski. *Demonstrator*: Dr fil. Józef Browiński.

Zakład patologii ogólnej i doświadczalnej.
(685 *d*).

Dyrektor: Prof. Dr Jan Prus. *Asystent*: Dr Teofil Hołobut. *Demonstrator*: Leon Kępiński.

Zakład anatomii patologicznej.
(685 *h*).

Dyrektor: Prof. Dr Andrzej Obrzut. *Asystenci*: Dr Witold Nowicki, Dr Józef Hornowski. *Demonstrator*: Lesław Węgrzynowski.

Zakład farmakologiczny.

(685 *g*).

Dyrektor: Prof. Dr Popielski Leon. *Asystent*: Dr Mazurkiewicz Wł. *Demonstrator:* Franciszek Czubalski.

Zakład hygieny.

(685 *c*).

Dyrektor: Prof. Dr Paweł Kučera. *Asystent*: Steusing Zdzisław. *Demonstrator:* Potrzebowski Karol.

Zakład medycyny sądowej.

(685 *i*).

Dyrektor: Prof. Dr Włodzimierz Sieradzki. *Asystent*: Dr Maryan Tobiaszek.

Klinika lekarska.

(ul. Pijarów 4. Tel. 644).

Dyrektor: Prof. Dr Antoni Gluziński. *Asystenci*: Dr Henryk Balabayder, Dr Jan Grek, Dr W. Czernecki, Dr M. Reichenstein. *Elewi*: Dr Zdzisław Szczepański, Dr Antoni Sabatowski, Dr Adolf Löw.

Klinika chirurgiczna.

(ul. Pijarów 4 Tel. 599).

Dyrektor: R. dw. Prof. Dr Ludwik Rydygier. *Asystent I*: Dr Antoni Rydygier. *Assystent II:* Dr Michał Jedlička. *Asystent III:* Dr Jakób Selzer. *Elewi rządowi*: Dr Tadeusz Ostrowski, Zygmunt Willner, Dr Emil Sienkiewicz.

Klinika dermatologiczna.

(ul. Pijarów 4 Tel. 571).

Dyrektor: Prof. Dr Włodzimierz Łukasiewicz. *Asystenci*: Dr Józef Swiątkiewicz, Dr Roman Leszczyński.

Klinika okulistyczna.

(ul. Głowińskiego 7 Tel. 577).

Dyrektor: Prof. Dr Emanuel Machek. *Asystenci:* Dr Wiktor Reis, Doc. Dr A. Bednarski, Dr I. Hołodyński, Dr A. Acht.

Klinika położniczo-ginekologiczna.

(ul. Pijarów 4 Tel. 623).

Dyrektor: Prof. Dr Antoni Mars. *Asystenci*: Dr K. Bocheński, Dr Emanuel Gröbel, Dr B. Pawlikowski, Dr R. Zadębowski.

Klinika pedyatryczna.

Dyrektor: Prof. Dr Jan Raczyński.
Asystent: Dr Stanisław Progulski.

Ambulatoryum psychiatryczne.

Dyrektor: Prof. Dr Halban Henryk.
Asystent: Dr Sołomowicz Julian.

Ambulatoryum laryngolog.

Dyrektor: Prof. Dr Jurasz *Antoni*.
Asystent: Dr Józef Wieser.

Instytut dentystyki.

Dyrektor: Doc. Dr Andrzej Gońka. *Asystent*: Leopold Gottwald.

Oprócz powyżej wymienionych prof. dyrektorów zakładów należą do wydziału lekarskiego:

Prof. nadzwyczajni: Dr Grzegorz Ziembicki *(chirurgia)*, (tyt. prof.). Hilary Schramm *(chirurgia)*. Dr Roman Barącz *(chirurgia)*. Józef Wiczkowski *(medyc. wewnętrzna)*. Franciszek Kośmiński *(położn.-ginek.)*. Władysław Bylicki *(położn.-ginek.)*. Gustaw Bikeles *(histologia)*. Adam Sołowij *(położn.)*. Roman Rencki *(med. wewn.)*. Edmund Biernacki *(patol.)*. Maksymilian Herman *(chirurgia)*.

Docenci: Antoni Gabryszewski *(chirurgia)*. E. Kowalski *(wodolecznictwo)*. A. Szulisławski *(okulistyka)*. A. Gońka *(dentystyka)*. Jul. Marischler *(medycyna wewnętrzna)*. Dr Teodor Bohosiewicz *(dentystyka)*. Dr Adam Bednarski *(okulist.)*. Dr Markowski Józef *(anatomia)*. Dr Panek Kazimierz *(hygiena)*. Dr Modrakowski Jerzy *(farmakognozya)*. Dr T. Zalewski *(otyatrya)*, Dr M. Franke *(chor. wewn.)*, Dr St. Dąbrowski *(chem. lek.)*, Dr J. Szpilman *(weterynarya)*, Dr W. Szumowski *(historya medycyny)*.

Szpitale i zakł. lecznicze we Lwowie.

(ul. Pijarów 5 Tel. 70).

Krajowy szpital powszechny we Lwowie

składa się: I) z 8 oddziałów przedstawiających razem 835 łóżek;

II) z zakładu położniczo-ginekolog. o 2 oddziałach, 140 łóżek.

III) z oddziału obserwacyjnego dla obłąkanych.

Dyrektor: Dr Starzewski Józef.

Prymaryusze: Prof. Dr Adam Czyżewicz (oddz. położniczy). Prof. Dr Emanuel Machek (oddz. oczny). Dr Wiktor Opolski (oddz. wewn. II). Dr Świątkiewicz Józef (tymcz. zast. prymar. na oddz. kiłowo-skórnym.). Dr Jan Mazurkiewicz (tymcz. zast. prymar. na oddz. obserw. wewn. III). Dr Michał Swiątkiewicz (oddz. kiłowo-skórny ż.). Prof. Dr Józef Wiczkowski (oddz. wewn. I). Prof. Dr Grzegorz Ziembicki (oddz. chirur.) Dr Arnold W. (oddz. zakaźny).

Prosektor Szpit.: Prof. Dr Obrzut.

Chemik Szpit.: Dr Ziembicki Witold.

SZKOŁA POŁOŻNYCH.

(ul. Pijarów 4 Tel. 537).

Dyrektor: Prof. Dr Adam Czyżewicz. *Asystent:* Dr A. Czyżewicz junior.

Krajowy Zakład dla obłąkanych w Kulparkowie.

(ilość łóżek 560). Tel. 611.

Dyrektor: Dr Władysław Kohlberger.

Prymaryusz: oddz. m. Dr K. Kruszyński.

„ oddz. k. Dr H. Maliszewski, Dr Torczyński.

Sekundaryusze: Dr J. Woszczyński, Dr R. Zagórski, Dr Fox. **Lekarze:** Dr Rudzki. Dr Mikulski.

Szpitalik dla dzieci św. Zofii.

(ul. Głowińskiego 2 Tel. 988; łóżek 110).

Dyrektor: Prof. Dr Jan Raczyński.

Prymaryusz oddz. chirurg.: Prof. Dr Hilary Schramm.

„ » oczn.: Doc. Dr Adam Bednarski.

„ Dr Czarnik.

Sekundaryusze: Dr Stroka Roman (chirurgia). Dr Bielski Kazimierz (wewn. zakaźne).

Szpital izraelicki.

(ul. Rapaporta Tel. 198; 180 łóżek).

Dyrektor: Dr Mehrer.
Prymaryusz oddz. chirurg.: Dr S. Ruff.
„ » wewn. Dr Pisek, Dr Ehrlich.
Sekundaryusze: Dr Mayer i Dr Korman (mieszka w zakładzie).

Ambulatoryum: ginekolog. — Dr Mayer, oczne — Dr Zion, uszne — Dr Reinhold, skórne — Dr Hescheles, dziecięce — Dr Lilien.

Szpital SS. Miłosierdzia

(100 łóżek).

Lekarz ord.: Dr Stefan Świątkowski.

Szpital dla nieuleczaln. chorych fund. im. Bilińskich.

(ul. Bilińskich 13. Tel. 212).

Lekarz nacz.: Dr Gostyński Józef.

Poliklinika powszechna.

we Lwowie, Lindego 5. Tel. 197.

założona przez »Towarzystwo Lecznicy powsz. we Lwowie.

Dyrektor: Dr Władysław Tatarczuch. *Zastępca Dyrektora*: Dr Bronisław Skałkowski. *Członkowie Wydziału*: Dr I. Feuerstein, Dr Szydłowski, Dr Trzciniecki.

Lekarze ordynujący na oddziałach.

Oddział chorób wewnętrznych: Dr Kikinger, Dr Marischler, Dr Zgórski.
Oddział chorób nerwowych: Dr Feuerstein.
Oddział chirurgiczny: Prof. Dr Barącz, Dr Ruff.
Oddział ginekologiczny: Dr Hojnacki, Dr Sielski, Dr Skałkowski.
Oddział chorób dzieci: Dr Kucharski, Dr Szydłowski.
Oddział chorób gardła i nosa: Dr Mahl, Dr Trzciniecki.
Oddział oczny: Doc. Dr Szulisławski, Dr Zion.
Oddział dentystyczny: Dr Bieńkowski, Dr Reinhold.
Oddział chorób wenerycznych i skórnych: Dr Tatarczuch.

Instytut Zanderowski i Zakład ortopedyczny.

Doc. Dr A. Gabryszewskiego — ul. Romanowicza 3, Tel. 1020 b.

Zakład wodoleczniczy „Maryówka“.
(Tel. 572).
Lekarz zakładowy: Dr Zakrzewski J.

Sanatoryum dla chórych psycho-nerwowych
(dawniej Dra Dobińskiego)
Lwów ul. Dwernickiego l. 42. Tel. 385.
Lekarz naczelny: Dr Świątkowski Jan.

Pryw. Zakład wodoleczniczy i sanatoryum.
Dra A. Majewskiego — pl. św. Zofii 3. Tel. 189.

Zakład ortopedyczny.
Dra E. Piaseckiego — ul. 3 maja 2.

Zakład ortoped., masażu i gimnast. leczn.
Dra J. Regleca. Lwów, ul. Kopernika 16.

Dom Zdrowia dra Kazimierza Soleckiego.
ul. Hausnera 11 Tel. 678.

Instytut Roentgenowski.
Dra Jul. Meiselsa, ul. 3-go Maja 11.

Zakład okulistyczny
Dra Augusta Jaworskiego, ul. Sykstuska 15.

ZAKŁADY KROWIANKOWE
Prof. Dra Barańskiego, Prof. Kretowicza.

AKADEMIA WETERYNARYJNA
we Lwowie, ul. Kochanowskiego 33. Tel. 123.

Akademia założona w roku 1881, początkowo jako szkoła średnia, została zreformowaną i przemienioną w szkołę wyższą w roku 1897. — Warunki przyjęcia: świadectwo dojrzałości. — Nauka trwa 4 lata, w ciągu

tego egzamina roczne i 3 rygoroza poczem dyplom lekarza weteryn. Skład:

Prof. Dr med. i weter. Józef Szpilman (Klinika wewnętrzna). — Rektor A W.

Prof. Dr Fibich Stanisław (hodowla, położnictwo),

Prof. Magister weter. Stanisław Królikowski (Klin. chir.).

Prof. Dr Kulczycki Włodzimierz (anatomia, embryol., histol.).

Prof. nadzw. Dr med. i weter. Mieczysław Grabowski (patol. ogólna i anatomia patol.).

Prof. nadzw. Dr Panek Kazimierz (fizyologia).

Prof. nadzw. Dr Gizelt Adolf (farmakolog., toksykolog.).

Nauczyciel kucia koni, lekarz weteryn. Paweł Kretowicz, (choroby kopyta, kuźnia).

Spis lekarzy według miejsca zamieszkania.

Kraków.

D. Ackermann A. *(ch. kob.)*, Szewska 15. Tel. 349.
Albinowski Alfred. Kolejowa 18.
Aronsohn J., Jasna 5, (w lecie w Krynicy).
Aronsohn Sam. (Podgórze, Rynek 12). Tel. 318.
Baczyński T., Szpital św. Łazarza. Tel. 265.
Bannet A. *(okul.)*, Plac WW. Swiętych 11.
Baschkopf J. *(sk. i wen.)*, Floryańska 25.
Baurowicz A. *(chor. krtani, gardła, nosa i usz.)*, Grodzka 26. Tel. 191.
Berezowski T., Klinika okulist. Tel. 329.
Bernaciński F. *(lek. m.)*, Bonarowska 2. Tel. 531.
Bielański G. c. k. s. l. p., Studencka 11.
Bielawski Jan, Wolska 7.
Bier L., Łobzowska 4.
Blassberg M., Dietla 49. Tel. 457.
Bobkiewicz H., Mały Rynek 3. Tel. 737.
Bochenek A., Pańska 8.
Boczar S. *(ch. sk. i w.)*, Szczepańska 3. Tel. 11b.
Bogdanik Józef, *(chir.)*, Lubicz 3, Tel. 619.
Borzęcki Eug. *(chor. sk. i wen.)*, Floryańska 33. Tel. 524 b.
D. Bossowski A. *(chir.)*, św. Marka 20. Tel. 292.
Braun S. *(chor. kob.)*, Dietla 95. Tel. 221.
Breyer Stan. *(homeop.)*, Wolska 28.
Browicz T. *(ch. usz i nosa)*, Krupnicza 5. Tel. 197.
Brudzewski K. *(okulista)*, Floryańska 40.
Budzynowski K., Radziwiłłowska 25.
Bujwid Odon, Lubicz 28. Tel. 301.
Buzdygan M., *(ch. wewn.)*, Bracka 10.
Cercha M. *(chor. kob.)*, Sławkowska 4. Tel. 35, (w lecie w Krynicy).
Cetnarowski E., Kl. poł. Tel. 27.
Chlumsky W. *(ortopedya)*, Rynek Kleparski l. 12. Tel. 540.
Cholewicz F., Długa 21, (w lecie w Rabce).
Ciechanowski S., (Red. »Przegl. lek.«), Wielopole 4. Tel. 93.
Cybulski N., *(dentysta)*, Basztowa 5.
Cybulski T. *(chor. dzieci)*, Floryańska 44. Tel. 674.
Czerny Ed., *(chor. kob.)*, Sławkowska 25.
Dembowski M., Radziwiłłowska 17. Tel. 11c.
Dobrowolski S. *(ch. kob.)*, Podwale 2, Tel. 568.

D. Domański S., *(ch. nerw.)*, Szczepańska 9. Tel. 108.
Droba S., Bracka 10.
Drożdż B., św. Jana 11.
Dundaczek F. *(dentysta)*, Św. Anny 4.
Eichhorn F., l. kol. półn., Starowiślna 6. Tel. 120.
Eisen L., św. Sebastyana 34.
Eisenberg F., Kolejowa 4.
Engländer B., Starowiślna 4. Tel 471.
Filipkiewicz S., Kolejowa 18, (w lecie w Trenczynie).
Filipkiewicz Wł.. *(chor. dz.)*. Dunajewskiego 1.
Flaschen S. Zielona 8.
Flis Kazim., Szewska 27, Tel. 405.
Fraenklówna Fany Debora, Szpital św. Łazarza.
Frączkiewicz Jan, *(chor. wewn.)*. Jabłonowskich 2. Tel. 485.
Frenkel H., Piotra Michałowskiego 13.
Friediker S., św. Tomasza 8.
Friedman L. *(poł. i gin.)* Zielona 12. Tel. 459.
Frommer A., Tomasza 18, (Zakład chirurgiczny i roentgen.). Tel. 81.
Georgeon Leon, Zwierzyniecka 10.
Gertler N., Gertrudy 18. Tel. 666.
Gettlich A. *(chor. dzieci)*, Floryańska 53. Tel. 259.
Glassner R., Krakowska 3, Tel. 862.
Gliński L. K., Collegium medic. Tel. 166 b.
Godlewski E., Zyblikiewicza 11 *(nie praktyk.)*.
Godlewski M., *(chor wew.)* Łobzowska 6.
Gogulski J., Starowiślna 8.

D. Gólski S., *(lek. miej.)* Basztowa 17. Tel. 715.
Grażyński E., *(ch. dzieci)*, Kolejowa 12. Tel. 436.
Grünhut B., Dietla 43. Tel. 704.
Grzybowski G., *(chor. kob)*. Szpitalna 3. Tel. 678.
Habicht Kazimierz, Wielopole 4.
Hilfstein C. Krakowska 7. Tel. 773.
Hirsch D., Krakowska 17. Tel. 856.
Hirsch H., *(chor. wewn. i dzieci)* Zielona 7. Tel. 547.
Hładij H., Kopernika 12.
Horoszkiewicz S., *(l. sąd.)*, pl. Matejki 12.
Hoyer H., Kolejowa 3.
Immerglückówna Dora, Ambul. dentyst. Rynek gł. 22.
Jabłoński A., św. Marka 23, *(l. nacz. kol p.)* Tel. 61 d.
Jakobsohn L., Ogrodowa l. 3.
Jakubowski M. L., Dunajewskiego 3, *(ch. dz.)* tylko konsilia.
Janiszewski Tom., Garncarska 2.
Jankowski S., l. sąd. *(ch. nerw. i umysł.)*, Szewska 9. Tel. 655.
Jarecki K., Szp. św. Łaz.
Jaugustyn S. *(chor. kob.)*, Sławkowska 20. Tel. 202.
Jaworski W. *(ch. wewn.)*, Pijarska 9.
Jendl-Sausenhofen Ignacy, Garncarska 2.
Jeżowerówna Fryderyka.
Josse Ferd., *(operator)*, Kopernika 10.
Junger J., Krakowska 13. Tel. 774.
Jurowicz I., Koletek 4.
Kader B. *(operator)*, Basztowa 4. Tel. 381.

D. Kania Władysław, Karmelicka 7 *(nie prakt.)*.
Kapellner M., Jagiellońska 5.
Kasprzyk A., M. Rynek 9.
Kaufmann O., Wrzesińska 7, (w lecie w Karlsbadzie).
Kącki Stan., Szpital św. Łazarza.
Kędzior W., *(ch. wewn.)*, Dunajewskiego 2. Tel. 70.
Klecki K., Wielopole 8.
Kleczkowski Tad., Krupnicza 9.
Klęsk A., *(operator)*, Basztowa 27. Tel. 641.
Kluger Wład., Ambrożego Grabowskiego 5.
Komorowski B., (Półwsie Zwierzynieckie, Lelewela 6). Tel. 419.
Kopff L., Sobieskiego 1, (w lecie w Krynicy).
Korngoldówna Regina, Skawińska 8.
Korolewicz P. B., Klinika wewn. Tel. 342.
Kostanecki K., Kolejowa 10. Tel. 214.
Kostecki Jan, Szpital św. Ludwika. Tel. 170.
Kostrzewski J., Lubicz 10.
Kozaczka A. Batorego 1.
Kozłowski M., *(sk. i wen.)*, Sławkowska 18.
Koźniewski T., Krowoderska 41.
Kraft K., Pańska 11.
Kramarzyński Adam, Mikołajska 26.
Krok J. Grodzka 61.
Krokiewicz A. *(ch. wewn.)*, Kapucyńska 5. Tel. 454.
Królikowski J., Grzegórzki 26.
Krongold W., Gertrudy 13. Tel. 455.
Krzyszkowski Józef, *(dyr. szpit.)*, Dietla 97.

D. Krzyształowicz F. *(ch. sk. i wen.)*, Basztowa 6. Tel. 326.
Kupczyk B. *(chor. nerw.)*, zakł. wodoleczn. Szujskiego 11. Tel. 695.
Kurkiewicz S. *(ch. wewn.)*, Jabłonowskich 14.
Kwaśnicki A. *(ch. dzieci)*, Basztowa 4. Tel. 252.
Kwiatkowski S. G., Długa 15. Tel. 801.
Laberschek F., Plac Matejki 3. Tel. 621.
Lachs J. *(chor. kob.)* Jasna 7. Tel. 235.
Landau Jan (sen.), *(chor. dzieci)*, Gertrudy 9, Tel. 347.
Landau Jan (jun.), Szpital św. Łazarza.
Landau J., Krakowska 35.
Landau R. *(chor. dzieci)*, Dietla 47. Tel. 491.
Latkowski Józef, *(chor. wewn.)*, Karmelicka 24. Tel. 630.
Lauer Al., Stradomska 9.
Lauer I., Plac WW. Świętych 1.
Leinkram M., Krakowska 33. Tel. 751.
Lewicki R., Nowa Wieś 8. (w Krakowie Szpital św. Łazarza).
Lewinter Adam, Szpital św. Łazarza.
Lewkowicz Ks. *(ch. dz.)*, Łazienna 3. Tel. 521.
Liebermann E. *(okulista)*, Grodzka 48.
Liebeskind J. *(chor. kob.)*, Dietla 79. Tel. 403.
Ludmirski Z., Rakowicka 3.
Luster L. *(kosmetyka)*, Floryańska 37.
Lustgarten L., Grodzka 60. Tel. 270.
Lustgartenówna Waler., Grodzka 60. Tel. 270.

D. Lustig S., Krakowska 35. Tel. 656.
Łapiński S., Klin. wewn.
Łazarski J., Dietla 97.
Łepkowski W. *(dentysta)*, Straszewskiego 26. Tel. 239.
Łobaczewski A., *(Chor. wewn.)*. Studencka 3.
Łopaciński M. *(ch. wewn.)*, św. Marka 5.
Maciąg A., Colleg. med.
Maciesza-Jeleńska E., Radziwiłłow. 7 *(nie prat.)*.
Majewski K. *(okulista)*, Szczepańska 11. Tel. 719.
Marcisiewicz F. *(okulista)*, Wiślna 10.
Matzke H. *(dentysta)*, Plac Dominikański 1.
Mayzel T. *(ch. sk. i wen.)*, Szewska 21.
Maziarski S., Wielopole 15.
Mączka T., *(chor. wewn.)*. Floryańska 31.
Merunowicz T. *(dentysta)* Grodzka 1.
Merz A. *(chor. dzieci)*, Kolejowa 8. Tel. 442.
Mięsowicz E. *(ch. wewn.)*, Jabłonowskich 2. Tel. 781.
Mirtenbaum L. *(dentysta)* Grodzka 6.
Mitschka K., Zwierzyniecka 4.
Morawski K., Radziwiłłowska 4. Tel. 524.
Mostowski S., Kopernika 7.
Murczyński W., Sienna 7. Tel. 617.
Murdzieński F. *(ch. dzieci)*, Szpitalna 36. Tel. 102.
Münz E., *(chor. sk. i wen.)* Sławkowska 4.
Nartowski M. *(ch. nerw.)*, Wiślna 9. Tel. 359.
Nelken Jan, Topolowa 6 *(nie prakt.)*.

D. Nitsch R., Strzelecka 7.
Nowak J., Graniczna 9.
Nowak D., Aryańska 4.
Nowotny F. *(chor. gardła, nosa i ucha)*. Wielopole 4. Tel. 699.
Nowotny Gustaw, Klin. chirurg. Tel. 29.
Nüssenfeld Józef, Klinika chirurg. Tel. 29.
Ossadnik J., Klin. położn.
Oświecimski Feliks, św. Sebastyana 13.
Owsiński J., Szpitalna 4, Tel. 899.
Pachoński A., Radziwiłłowska 8.
Pareński S. *(ch. wewn.)*, Wielopole 4. Tel. 208.
Piątkowski M. *(ch. wewn. i uszu.)*, Dunajewskiego 1.
Pieniążek P. *(ch. krtani, gardła i t. d.)*, Bracka 10. Tel. 164.
Piepes W. *(dentysta)*, Floryańska 24.
Piltz J. *(chor. nerw. i umysłowe)*. Karmelicka 6. Tel. 794.
Piotrowski T., *(chor. kob.)* Floryańska 47. Tel. 523, (w lecie w Żegestowie)
Pisarski T., Szp. ś. Łaz.
Podobiński Antoni, Krzywa 3.
Poliwka Karol, Mały Rynek 8.
Ponikło Stan., Długa 15.
Poźniak S. M., *(lek. kol.)*, Kolejowa 13. Tel. 474.
Praetzel G. *(dent.)*, Rynek 29.
Przeworski Izrael, Miodowa 15.
Przybylski S., Klin. poł.
Radecki P., Pańska 12.
Radliński Z., Kopernika 40. Tel. 29.
Radwańska Matyl., Podzamcze 24.

D. Radwańska Wanda, Col. Medic. Tel. 166.
Rapoport L. *(chor. ner., pęch. i cewki)*. Wielopole 6. Tel. 653.
Rec W., Szpital św. Łazarza.
Reiss W. *(ch. skór. i wen.)*, Krupnicza 5. Tel. 604.
Rogalski T., Szpital św. Łazarza.
Rose Maksymilian, Wiślna 9.
Rosenblatt E. *(ch. dzieci)*, Basztowa 19. Tel. 199.
Rosenhauch Edmund, Zielona 16.
Rosner A. *(ch. kob.)*, św. Jana 3. Tel. 82.
Różecki J. *(chor. wewn.)*, Floryańska 19. Tel. 370.
Rutkowski M. *(operator)*, Basztowa 6. Tel. 371.
Rutkowski K., Zielona 20.
Rydel A., *(ch. nerw.)*, Dunajewskiego 3. Tel. 573.
Rzegociński B., Szpital Bonifratrów.
Schaitter I., lek. miej. Grodzka 62. Tel. 87.
Scharf J., Starowiślna 34.
Schermant J., Stradomska 15, (w lecie w Maryenbadzie).
Schlank J., Klin. położn.
Schneider L. *(ch. wewn.)*, Floryańska 34. Tel. 287.
Schneider Jan, Zwierzyniecka 21. Tel. 79.
Schoengut S. *(ch. uszu)*, Pijarska 9. Tel. 171.
Schudmak A. *(chor. wewnętrzne)*. Sebastyana 22. Tel. 579.
Schumann F. *(dentysta)*, Sławkowska 1.
Schwarz A. *(ch. sk. i wen.)*, Floryańska 38.
Schwarzbart A., Garbarska 6.

D. Sędzielowski J., *(dentysta)* Rynek 44. Tel. 703.
Seńkowski M., Radziwiłłowska 4. Tel. 524. (labor. chem. lek.).
Sikorska Hel., Lubicz 28.
Silberstein A., Zielona 6.
Skobel S. *(ch. sk. i wen.)*, Rynek gł. 23.
Skórski W., Szpital św. Łazarza. Tel. 33.
Skórczewski B., Batorego 18, (w lecie w Krynicy).
Skórczewski W., Kopernika 15. Tel. 342.
Śliwiński M., Mikołajska 4. Tel. 276, (w lecie w Karlsbadzie).
Smolarski W., Krupnicza 13. Tel. 410.
Sokołowski H., Szewska 12
Spira R. *(ch. uszu)*, Grodzka 51. Tel. 898.
Stahr E., Kolejowa 7.
Staniszewski J., św. Jana 28, (w lecie w Iwoniczu).
Stankiewicz W. (*ch. kob.*), Kolejowa 1. Tel. 339.
Staszewski M., *(operator)*, Szewska 23. Tel. 793.
Stein Leon, Bartosza 2.
Steinberg B., *(dentysta)*. Rynek gł. 14.
Steuermark Z. *(ch. skór. wen. i roentgenoterapia)*, Starowiślna 1.
Stopczański A. Piaski (ad Kraków).
Stopczański J., Szp. św Łazarza.
Surzycki J. *(ch. wewn.)*, Franciszkański plac 1. Tel. 156.
Süsskind A., Grodzka 4, (w lecie w Karlsbadzie).
Syrop J. *(dentysta)*, Plac WW. Świętych 10.
Szewczyk J., Floryań. 13.
Szukiewicz W., Karmelicka 16.

D. Szurek S., Kopernika 15.
Talko-Hryncewicz, Studencka 7.
Teichmann A., Grodzka 61, (w lecie w Piszczanach).
Tempka Maryan, Szpital św. Łazarza.
Tokarski S., Wolska 3
Trzciński B., *(ch. wewn.)* Zwierzyniecka 34.
Tyszecki T. *(dentysta)*, Rynek 24.
Uromski H. *(dentysta)*, Sławkowska 23.
Wachholz L., lek. sąd., Basztowa 25.
Wachtel Z. *(operat.)*, Grodzka 32. Tel. 365.
Wachtel Z. (jun.), Dietlowska 54.
Warzeszkiewicz M. Klin. chir. Tel. 29.
Warzycki B., c. k. l. pow. Radziwiłłowska 20.
Weinsberg J., św. Sebastyana 20.
Wernikowski W. *(dent.)*, Rynek 6. Tel. 357.
Wespański A., Kopernika 10.
Wicherkiewicz B. *(okul.)*, Wolska 15 (Zgoda 7). Tel. 286.
Wilczyński L. *(ch.wewn.)*, Podwale 1. Tel. 639.
Wilkosz A., Mały Rynek 4. Tel. 217.
Witaliński W. *(okul.)*, Klinika okul. Tel. 329.
Włyński K., Szpital św. Łazarza.
Wojciechowski B., *(ch. kob.)* Dunajewskiego 2. Tel. 362.
Wójtowicz E., Bernardyńska 9.
Wrzosek A., Wielopole 8.
Zamorski St., Szpital św. Łazarza. Tel. 33.

D. Zanietowski J. (sen.), Batorego 1.
Zanietowski J. (jun.), Batorego 1, (w lecie w Wiśle).
Zeitner Józef, Dietla 73, (w lecie w Francensbadzie).
Ziarko J., *(chor. wewn.)*, Długa 7.
Zopoth A., *l. m.*, Rynek Kleparski 5. Tel. 218.
Żeleński T. *(chor. dzieci)*, Karmelicka 6. Tel. 618.
Żuławski K. *(ch. umysł.)*, Długa 82. Tel. 159.
Żydłowicz W. *(chor. skór. i wen.)*, Floryańska 22.

Dentyści-lekarze:

Cybulski N., Basztowa 5.
Dundaczek F., św. Anny 4.
Łepkowski W., Straszewskiego 26. Tel. 239.
Matzke H., Plac Dominikański 1.
Merunowicz T., Grodzka 1.
Mirtenbaum L., Grodzka 6.
Piepes W., Floryańska 24.
Praetzel G., Floryańska 5.
Schumann F., Sławkowska 1.
Sędzielowski J., Rynek 44.
Steinberg B., Rynek 14.
Syrop J., Plac WW. Świętych 10.
Tyszecki T., Rynek gł. 24.
Uromski H., Straszewskiego 26. Tel. 239.
Wernikowski W., Rynek gł. 6. Tel. 357.

Dentyści-technicy:

Dłużyński Jan, Floryańska 12.
Fischer J., Grodzka 60.
Hrebenda Wład., Szpitalna 20.

D. Jaugustyn M., Michałowskiego 12.
Kowalczyk W., Sławkowska 1.
Lempart H., Bracka 11.
Lipoński Wł., Floryańska 13. Tel. 801 b.
Łukaszewicz K., Sławkowska 8.
Matuszewski H., św. Jana 5.

Lwów.

Acht A., Klin. okulist.
Arnold W., Sichów. *(nie prakt.)*.
Aschkenazy Z., Kamienna 3.
Auerbach E., Krakowska 14. Tel. 687.
Bader W., Jagiellońska 12.
Balabayder H., Piekarska 23.
Bałłaban T., Wałowa 7. *(Okulistyka)*. Tel. 972.
Barański A., *(prof. Ak. wet.)* Chorążczyzna 24.
Barański B., Polna 61. *(Chirurgia)*.
Barącz R., Teatralna 11. *(Chirurgia)*.
Bard Aron, Zamarstynowska 38.
Bardach B., Plac Akademicki 4.
Bardecki G., Sakramentek 10.
Baumbach L. Kamienna 3.
Bądzyński Stan., 29 Listopada 37A. Tel. 685.
Beck Ad., Zyblikiewicza 4. Tel. 685.
Bednarski Ad., Akademicka 5. *(Okulistyka)*.
Berezowski K., Kraszewskiego 23.
Berger H., Sykstuska 8.
Bernadzikowski Szymon, Gmach sejmowy.

D. Bernas J., Hoffmana boczna 7.
Bett M,. Kazimierzowska 37, l. k. ch. Tel. 692.
Bielski Kaz., Szpital św. Zofii.
Bieńkowski B., Kościuszki 8. *(Dentystyka)*.
Bierer R., pl. Smolki 5.
Biernacki E., Asnyka 11a.
Bikeles G., Rynek 43.
Blaim St., Szpital powszechny.
Blumenfeld A., Klementyny Tańskiej 1 *(ch. sk. i wen.)*.
Błachowski K., Zyblikiewicza 33.
Bocheński K., Klin. położ. *(Położn. i gin.)*.
Bohosiewicz T., Jagiellońska 7. *(Dentystyka)*. Tel. 666.
Borzęcki Wład., Wałowa 25.
Breiter R., Trz. Maja 11a. *(położn. i ginek.)*. Tel. 781.
Brill M., pl. Akademicki 4.
Brillowa Olga, pl. Akademicki 4.
Bund Marek, Zamarstynowska 34.
Buraczyński A., Czarnecka 6.
Buraczyński T., Klinika chirurg.
Burzyński A., Teatralna 7. *(Okulistyka)*.
Bylicki W., Bielowskiego 5. *(Położn. i ginek.)*. Tel. 941.
Chajes H., Żulińskiego 3.
Chomin A., Zimorowicza 3
Czaczkowski J., Mickiewicza 14. *(Ch. skórne i wen.)*.
Czarnik St., Łyczakowska 9
Czernecki Winc., Klinika lek.

D. Czernecki Wł., Bielowskiego 1 *(dentysta)*.
Czyżewicz A., Człowa 2., *(położn. i ginek.)*. Tel. 48.
Czyżewicz A. jun., Łyczakowska 5.
Dach E., Chorążczyzna 5.
Damański E., Grodecka 50 (w lecie w Iwoniczu). Tel. 1083.
Damm A., Ruska 16.
Danielski Z., Krzyżowa 7 b.
Dattner H., Jagiellońska 15 *(dent.)*.
Daum L., Sienkiewicza 5. Tel. 942.
Dąbrowski St., Ochronek 9 a.
Dekański Stan., Działyńskich 9.
Dębicki Kl., Piekarska 16.
Doliński E., Namiestnictwo.
Dornfest A., *(homeopata)*, pl. Akademicki 3.
Dorożyński I., Nowy Świat 3.
Dukiet J.
Ehrlich D., Sykstuska 17. Tel. 811.
Elektorowicz E., Łyczakowska 3., l. m. II obw.
Feld M., Jabłonowskich 8 a.
Fels Isr., Słoneczna 1.
Festenburg Ed., Dominikańska 11. *(Poł. i gin.)*.
Feuerstein Izyd., Sienkiewicza 3.
Feuerstein L., św. Mikołaja 20.
Feuerstein Neuman Nachman, Gródecka 1.
Fiałkowski L., Sobieskiego 34.
Fibich Stanisł., Łyczakowska 11.
Flohr F., Głowackiego 6.
Franke Mar., Wałowa 29. Tel. 1124.
D. Frankowski W., Pańska 27, l. m. III obw.
Friedman M., Zimorowicza 5.
Frisch J., Pasaż Hausmana 8. *(Sk. i wen.)*.
Fromowicz W., Piekarska 52.
Fruchtmann Fryd., Sykstuska 15. *(Dentystyka)*.
Fuchs F., Szpit. izrael.
Fuchs St., pl. Maryacki 9. *(Dentystyka)*.
Gabel W., Gródecka 85. Tel. 2004 rz. II.
Gabryszewski A., Zimorowicza 9. *(Chirurgia, ortopedya)*. Tel. 1020.
Gąsiorowski N., Sokoła 4.
Gębarzewski Z. L., Pl. św. Jura 8. *(Położn. i ginek.)*, l. k. Tel. 564.
Gidlewski M., Kleinowska 3.
Gizelt Ad., Nowy Świat 4.
Gluziński A., Pańska 18. Tel. 673.
Gluziński L., Wałowa 14. Tel. 178.
Głowacki B., Batorego 24.
Gońka A., Kopernika 1. *(Dentystyka)*.
Gostyński J., Zyblikiewicza 10. Tel. 210.
Grabowski M., Kochanowskiego 44 a. *(nie pr.)*.
Gracka J., A. Asnyka 15.
Graf J., Żółkiewska 29.
Grek J., Klinik. lekar.
Greliński A., Chorążczyzna 12. *(Ch. dr. mocz.)* Tel. 978.
Gross K., Boimów 5.
Grossman Em., Sadownicka 30.
Gröbel E., klin. położn.
Gruder L., Sokoła 3. *(Okulistyka)*.
Haisig K., Pańska 6. Tel. 722.

D. Halban H., Kraszewskiego 5.
Hamburger J., Gródecka 47. *(Okulistyka).*
Hescheles I., Słowackiego 3. *(Ch. sk. i wen.)*
Herman Maks., Szpit. powszechny *(od. chirurg.).*
Hermelin E., Piekarska 10. Tel. 772.
Hinze R., Asnyka 1.
Hojnacki Wł., Słowackiego 2. *(Położn. i ginek.).*
Hołobut T., Piekarska 52.
Hołodyński I., Klinika okul.
Hornowski J., Piekarska 52.
Hornung K., 29 listop. 16.
Hückel J., Piekarska 52.
Hukiewicz W., Grodzickich 4. *(chor. dzieci).*
Huzar Wł., Łyczakowska 101.
Jakubowski K., Sienkiewicza 3. *(Dentyst.).*
Janaček J., Kurkowa 8.
Janda Fr., Zielona 6.
Jankowski W., Hetmańska 6. *(Dentystyka).*
Jasinicka M. *(ch. wewn.)*, Hoffmana Opata 28.
Jasiński St., Piekarska 28.
Jaszczurowski K., L. Sapiehy 9, l. m. V okr.
Jaworski-Dybuś A., Sykstuska 15. Tel. 1060.
Jedlička M., Klin. chir.
JuraszA., Czarnieckiego 4.
Kaczorowski Br., Chorążczyzna 10. *(Dentystyka).*
Kadyj H., Zielona 15. Tel. 685.
Kapper F., pl. Bernardyński 2.
Karchezy E., Koralnicka 4 *(Chirurgia).*
Kasparek J., Kochanowskiego 16.
Kicki T., Teatralna 12. *(Okulistyka)*, okul. m.

D. Kielanowski B., teatr hr. Skarbka.
Kikinger E., pl. Bernardyński 2a. Tel. 952. *(chor. wew.).*
Kobryński W., Rynek 3.
Kocwa J., Piekarska 23.
Koczyrkiewicz M., Supińskiego 2. Tel. 923.
Kołaczkowski A., Pańska 4. (w lecie w Karlsbadzie).
Korman J., Grodzickich 1.
Kośmiński F., Akademicka 28. *(Położ. i ginek.).* Tel. 697.
Kossak L., Czarnieckiego 26.
Kowalski E., Romanowicza 20.
Kovariček E., Piekarska 37.
Krasuski K., Chrzanowskiej 16.
Krygowski T., Rynek 30.
Kruszyński Władysław, Chorążczyzna 25. Tel. 2020/rz. VIII.
Kruszyński K., Słowackiego 16. (w lecie w Szczawnicy).
Krzyżanowski K., kr. insp. sanit. Namiestnictwo.
Kucharski P., Pl. Akademicki 2.
Kučera P., Łyczakowska 133. Tel. 685.
Kuhn A., Grotgera 10.
Kwiatkiewicz St., Pl. Bernardyński 12 A. *(Położn. i ginek.).*
Lachowicz Z., pl. Trybunalski 1.
Landau F., Karola Ludwika 29. Tel. 141.
Langbank B., Plac Solarni 6.
Lateiner E., Kopernika 9. *(Dentystyka).*
Lateiner Matylda, Szpit. powsz.

D. Lauterstein L., Zyblikiewicza 2.
Legeżyński W., *fiz. miej.* św. Michała 6, Tel. 659 (biuro: Tel. 522).
Leńko Z., Asnyka 1. *(Chirurgia)*. Tel. 2009/rz.IV.
Leszczyński R., Kręta 5.
Lewandowski K., Pl. Halicki 7. *(Dentyst.)*.
Lewicki St., Cłowa 12, (w lecie w Krynicy).
Lewin A., Gródecka 58.
Lickendorf I., Piekarska 4, l. k. ch.
Lilien N., Trzeciego Maja 10. Tel, 394.
Link I., Pasaż Hausmanna 9. *(Chirurgia)*.
Litwinowicz O., Pl. Akademicki 5.
Litwinowicz T., *(ch. kob.)* Żółkiewska 71.
Longchamps de Berier, Sapiehy 10. *(Chirur.)*.
Löw Ad., Sobieskiego 45.
Ludwig A., Akadem. 16.
Lukas A., Blacharska 8.
Łukasiewicz Włodzimierz ul. Sykstuska 43. *(Skór. i wen.)*.
Łuszczkiewicz J., Żulińskiego 2 a.
Machek E., Akademicka 11. *(Okulistyka)*,
Mahl J., Jagiellońska 24. Tel. 2001/rz.IV.
Majewski A., pl. św. Zofii 3 (zakład wodoleczniczy).
Margulies. M., Kopernika 9.
Markowski J., Piekarska 52.
Marischler J., Chorążczyzna 16. *(Chor. wewn.)*. Tel. 780.
Mars A., Kościuszki 14. *(Położn. i ginek.)*. Tel. 620.
Mayer J., Wałowa 3.

D. Mazurkiewicz J., Nabielaka 25.
Mazurkiewicz W., Piekarska 52
Mehrer H., Michała 3. Tel. 180.
Meisels Jul., Trzeciego Maja 11. Tel. 1108.
Meisels S., Kościuszki 3. Tel. 1153.
Merunowicz J., Zyblikiewicza 6. Tel. 986.
Meschel J., Sykstuska 33. *(Dentystyka)*.
Michejda Tadeusz, Janowska 48a.
Mikołajski S., Śniadeckich 6. Tel. 2048/rz.VIII.
Mintz I., Akademicka 3. *(Dentystyka)*. Tel. 1144.
Modrakowski J., Piekarska 52.
Moraczewska Zofia, św. Mikołaja 11.
Moraczewski W., św. Mikołaja 11, (w lecie w Karlsbadzie).
Mosing St., Szkoła kadecka.
Moszkowicz Jakób, Pańska 3.
Müller E., Łyczakowska 19 A.
Müller Fr., Pełczyńska 7, *(Chirurgia)*.
Münzer J., Karola Ludwika 37.
Niementowski J., Szpital powszechny.
Notz J., Gródecka 39.
Nowicki W., Piekarska 52, nie prakt.
Oberländer S., Rapaporta 11 a.
Obrzut A., Kraszewskiego 3, (nie prakt.). Tel. 685.
Obtułowicz F., Trzeciego Maja 21. Tel. 406.
Ogórek - Pankowa, Akademicka 26. *(Pol. i gin.)*.

D. Opolski W., Pańska 3. Tel. 82.
Ostrowski T., Józefa 3.
Owczarski J., Piekarska 39.
Ozarkiewicz E., Korniaktów 1. l. k. ch.
Paklikowski Br., Klinika położn.
Panek K., Akademicka 26 *(nie prakt.)*.
Papée J., Asnyka 3, l. polic.
Pfau L., Sykstuska 16.
Piasecki E., Trzeciego Maja 2.
Pilewski O., Zielona 6. Tel. 1167.
Pisek W., Kraszewskiego 19. Tel. 758.
Podlewski K., Akademicka 14. Tel. 1120.
Połończyk Eug., Zacharyewicza 5.
Popielski L., Ochronek boczna 4. Tel. 685.
Praschil T., Krzyżowa 9. (w lecie w Truskawcu).
Progulski St., Zimorowicza 4.
Prus J., Chorążczyzna 12.
Quest R., Rynek 37, *(ch. dzieci)*.
Raczyński J., Sienkiewicza 9, *(chor. dzieci)*. Tel. 510.
Radzikowski - Eliasz St. plac Akademickl 1.
Rapp L., Podlewskiego 6.
Rappaport M., Jagiellońska 2 A.
RappaportS., Sykstuska 9.
Rechen L., Sykstuska 26.
Regiec Jan, Kopernika 16 (zakł. mechanoterap.).
Reichenstein Marek, Sykstuska 8.
Reichenstein Marcin, Akademicka 18. Tel. 1071.
Reicher E., Krakowska 7.
D. Reinhold J., Sykstuska 27. 657 b.
Reinhold Z., Sykstuska 29. *(Dentystyka)*. Tel. 657a.
Reiss W., Jagiellońska 17. *(Okulistyka)*.
Reizes D., Kazimierzowska 31. Tel. 76.
Rencki R., Kraszewskiego 3. Tel. 583
Rentschner E., Krakowska 20.
Rittigstein H., Skarbkowska 35.
Riwczes F., Łyczakowska 24 A. *(Chirurgia)*.
Rosenzweig L., Mickiewicza 3. *(Okulistyka)*.
Rosner I., Pl. Dąbrowskiego 4., l. m. IV obw.
Rosner J., Batorego 9, (w lecie w Francensbadzie). *(Położn. i gin.)*.
Roth A., Żółkiewska 15.
Rothfeld J., Piekarska 52.
Rubin A., Skarbkowska 7, l. k. ch.
Ruff S., Słowackiego 8. *(Chirurgia)*. Tel. 677.
Rump H., Żulińskiego 1.
Rydygier A., Jagielońska 7.
Rydygier L., Mickiewicza 8. *(Chirurgia)*.
Sabatowski A., Adama Asnyka 2. *(Ch. wewn.)*.
Sandauer I., Sykstuska 16. *(Dentyst.)*.
Sawicki E., Chorążczyzna 22.
Sawicki Stella J., Długosza 15.
Schellenberg L., Czarnieckiego 12. *(Położn. i ginek.)*.
Schmelkes M., Brajerowska 6. *(ch. sk. i wen.)*.
Schneider K., Asnyka 11 a.
Schneider-Kalmus Marya Kościuszki 24.

D. Schneider N., Kościuszki 24.
Schramm H., Sykstuska 22. *(Chirurgia).*
Segel Antoni, dom inwalidów.
Senensieb M., Halicka 1. *(Dentystyka).*
Selzer J., Pańska 9. Tel. 368.
Selzer I., Hausnera 6.
Selzer M., Wałowa 7.
Serbeński W., Chorążczyzny 18, l. miejsk.
Sielski F., Trzeciego Maja 11, *(położn. i ginek.).*
Sienkiewicz E., Klinika chirurg.
Sieradzki Wł., Czarnieckiego 3. Tel. 685.
Silberstein S., Sykstuska 34, l. k. ch. Tel. 634.
Singer M., Kotlarska 7. Tel. 602.
Skałkowski Br., Pańska 6, *(Położn. i gin.).* Tel. 2049/rz II.
Sochański J., Pańska 6.
Solecki K., Hausnera 11.
Sołomowicz J., Hausnera 9.
Sołowij A., Mickiewicza 3. *(Położn. i ginek.).* Tel. 663.
Sołtysik M., ul. Sienkiewicza 3. Tel. 501.
Spalke Z., Klementyny Tańskiej 1.
Stachiewicz Teof., Sobieskiego 4.
Starzewski J., Piekarska 83. (lub szpital kraj.) Tel. 1141.
Stauber S., pl. Smolki 3. Tel. 975. (lat. Iwonicz).
Stocknopf J., Kazimierzowska 20.
Stroka R., Zyblikiewicza 15.
Stroynowski E., pl. Maryacki 7. *(Położn. i ginek.).* Tel. 46.

D. Świątkiewicz M., Grodzickich 1. *(Sk. i wen.).*
Świątkiewicz J., pasaż Mikolascha.
Świątkowski J., Dwernickiego 42. *(Chor. nerw. i umysł.).* Tel. 385.
Świątkowski S., Dwernickiego 42.
Świtalski M., Pańska 11. Tel. 761.
Szadkowski P., Kopernika 11 *(dent.).*
Szczepański Z., Jabłonowskich 6.
Szczurkowski St., Na Błonie 1. Tel. 1136.
Szpilman J., Kochanowskiego 33.
Szulisławski A., Jagiellońska 8. *(Okulistyka).*
Szumowski Wł., Zyblikiewicza 35 (latem w Szczawnicy).
Szuszkiewicz P., Łąckiego 9, l. polic.
Szydłowski Zd., Akademicka 11.
Szyjkowski L., Sadownicka 51.
Szymański H., Długosza 15.
Szymonowicz Wł., Pańska 4. *(Chor. ucha).* Tel. 685.
Tatarczuch Wł., Brajerowska 20. *(Sk. i wen.),* l. m. VI obw.
Teodorowicz T., Zacharıewicza 7.
Terenkoczy Leop., Kraszewskiego 5.
Thom I., Janowska 52.
Thurnheim S., Piekarska 16.
Tobiaszek M., Piekarska 52.
Trzciniecki K., Akademicka 11.
Turnau K., Sokoła 1. Tel. 13.

D. Wachłowski Z., Lenartowicza 15.
Wachnianin M., Akademicka 26.
Wachtel A., Sykstuska 36. Tel. 742.
Wachter S., Bonifratrów 10.
Walach Don., Skarbkowska 3.
Wallach Z., Sobieskiego 30.
Wątorek A., Szeptyckich 30.
Wechsler E., Pańska 6. Tel. 962.
Wein H., Jagiellońska 17. *(Położn. i gin.)*. Tel. 693.
Weinreb M., Sykstuska 23. *(Położn. i ginek.)*.
Weissberg L., Szp. pow.
Wernicki K., Staszica 7.
Wiczkowski J., Kościuszki 4. *(chor. wewn.)*. Tel. 374.
Wieser J., Ambul. laryng.
Wiktor J., św. Mikołaja 8.
Wilczek K., Wałowa 25, *(Chirurgia)*. Tel. 872.
Willer Abr., Karola Ludwika 31.
Wiszniewski W., Łyczakowska 70.
Wiffin M., Hoffmana opata boczna 10.
Wojtkowski I., Dąbrowskiego 4a.
Wolf A., Jagiellońska 11a, *(chirurgia)*. Tel. 1056.
Wychowski W., Czarnieckiego 2. Tel. 2006/rz.II.
Zabłocki St., Pasaż Mikolasza. Tel. 909.
Zadęoowski R., Klin. położnicza.
Zakreys Fr., Gródecka 50 B.
Zalewski T., Akademicka 22.
Zawadil B., Mikołaja 3. *(Położn. i ginek.)*.

D. Zawadzki Al., Piekarska 37.
Zgórski K., Asnyka 6. Tel. 2009/rz.II.
Ziembicki G., Teatralna 10. *(Chirurgia)*. Tel. 72.
Ziembicki W., Bielowskiego 6. Tel. 132.
Ziembicki I., Łyczakowska 10.
Zion O., Sykstuska 21. *(Okulistyka)*.
Zipper Arm., Kraszewskiego 1.

Chirurgowie:

Beschloss M., Żółkiewska 30. Tel. 1029.
Chilf S., plac Benedyktyński 5.
Gabel H., Sobieskiego 24.
Kremer E., Strzelecka 2. Tel. 2025/rz.II.
Kurzer Ł., pl. Krakowski 23.
Lisowski M., Kopernika 9, *(Dentysta)*.
Mark S., pl. Maryacki 8. *(Dentysta)*.
Raab H., Sykstuska 56A.
Schnitzer P., plac Halicki 7.

I. Pow. Bialski.

D. Nycz Win., *Biała s. l. p.*
Czyżyk F., » *s. szp.*
Gerber Rud. » *(dent.)*.
Hess Ernest, »
Juras Ant. » *pr. szp.*
Kapelusz E., »
Kwieciński M., » *l. m.*
Macher O., »
Sroczyński J., »
Steuer Alf., »
Dworzański K., *Kęty l. m.*
Dziewoński Wł., » *l. o. i kol.* Tel. 7.
Schlank Maur., *Oświęcim. l. m.*

D. Slósarczyk A., *Oświęcim*
Wechsler Leop., »
Hanakowski W., »
Keller R., *Brzeszcze l. g.*
Miodoński F., *Buczkowice l. o.*
W. Dziurzyński T., *w. p.*

2. Pow. Bobrecki.

D. Czerwiński K., *Bóbrka k. s.*
Gabryszewski Tad., »
Bober Jan, *Chodorów l. k.*
Jasilkowski M., »
Dortort Ch., *Wybranówka l. o.*
Lechowicz W., *l. o. Strzeliska nowe:*
C. Handt Izydor, *Chodorów.*
Roth Wilh., *Bóbrka l. m.*
W. Orzechowski M., *w. p.*

3. Pow. Bocheński.

D. Pietrzycki A., *Bochnia s. l. p.*
Nycz H, *l. p.*
Fränkel J., *Bochnia.*
Górski Cz., » *l. sal.*
Kostyal E., » *(dent.).*
Michnik A., » *l. kol.*
Nodzyński B., » *prym. szp.*
Pollaschek F., *Bochnia, l. k.*
Gąsiorek F., *Łapanów l. o.*
Ligęza J., *Wiśnicz l. z. k.*
Majewski T., *Niepołomice l. m.*
Schmidt A., *Lipnica mur. l. o.*
Zakaszewski W., *Ujście solne l. o.*
C. Wieselman M., *Wiśnicz.*
W. Marko D., *c. k. st. w. p.*

4. Pow. Bohorodczański.

D. Grudzewski B., *as. san. Bohorodczany.*
Sokal J., *l o Łysiec.*
D. Ferensiewicz M., *Bohorodczany l. o.*
Żurakowski R., *Sołotwina l. o.*
Seller J., *Sołotwina.*

5. Pow. Borszczowski.

D. Mosler M., *Borszczów l. p.*
Kittner J., » *l. m.*
Niemczewski J. »
Altmann Z., *Jezierzany l. m.*
Bilwin W., *Mielnica.*
Krauss Ad., *Mielnica l. o.*
Seidner Abr., *Skała.*
Bartel J., *Skała, l. m.*
W. Gałek Józef, *s. w. p.*

6. Pow. Brodzki.

D. Friedberg J., *Brody l. p.*
Aufrecht Oz., »
Jung Adolf, » *l. m.*
Kalach Feliks, » *prym. szp. izrael.*
Kapelusz Maks. »
Schapira Aleks., » *s. s. l. m.*
Sołtysik St., » R. c. *dyr. szp.*
Strumieński Ad. *Brody.*
Weissmann S. L. » *s. szp. izr.*
Zasacki St., *Szczurowice l. o.*
Ustrzycki Jul., *Podkamień l. o.*
Bełzowski M., *Toporów l. o.*
Landesberg M., *Załoźce. l. m.*
Puzdrowski Jan Zenon-Jastrzębiec, *Łopotyn.*
C. Nussbaum M., *Podkamień l. m.*
Rager Izydor, *Załoźce.*
Rosenbaum Leon, *Łopatyn l. m.*
W. Biliński Wł., *st. w. p.*

7. Pow. Brzeski.

D. Ściborowski Kazimierz, *Brzesko l. p.*
Bernacki Fr., *Brzesko, l. m.*
Brzeski Jan, *Brzesko.*
Knauer W., *Radłów.*
Grzybczyk St., *Szczurowa l. o.*
Łowczowski W., *Wojnicz l. m.*
Dujanowicz Z., *Zakliczyn l. m.*
Janczy Fr., *Czchów.*
Siatecki K. » *l. o.*
C. Czernek H., *Wojnicz l. m.*
W. Przykopa Józef.

8. Pow. Brzeżański.

D. Skibicki Ad., *Brzeżany s. l. p.*
Falk Chaim, *Brzeżany, l. k. ch.*
Kowenicki Adam, *Brzeżany. pr. szpit.*
Malsburg H., » *I s. szp.*
Newéstiuk Jakób *II s. szp.*
Teitelbaum M., »
Uranowicz Tad., » *l. m.*
Zatlokal Rudolf., *kon san.*
Barban Chaim, *Kozowa, l. k.*
Sochanik Stan., » *l. o.*
Czepielowski St. *l. o. Kozłów.*
W. Waśniewski Fr., *w. p.*
W. Warchoł B., *w. m. Brzeżany.*

9. Pow. Brzozowski.

D. Lic Hen., *Brzozów s. l. p.*
Niziołek P., » *l. m.*
Mang Józef, *Dynów. l. m.*
Benoni F., *Dynów.*
Misky Edward. *Jasienica l. m.*
W. Zbudowski E., *w. p.*

10. Pow. Buczacki.

D. Hirschler M., *Buczacz l. p.*
Bienenwald J., » *l. m.*
Feller Aron, »
Kroo Józef, »
Krzyżanowski E., » *l. m.*
Mogilnicki Wł., *Buczacz.*
Nacht Fabiusz, »
Sokal Mayer, *Jazłowiec l. o.*
Mossoczy St., *Koropiec l. o.*
Schmetterling Adolf, *l. o Uście zlelone.*
Łoboda F., *Monasterzyska, l. c. k. fabr. tyt.*
Obler W. *Monasterzyska l. p. k. ch.*
Borysiewicz W., *l. m. k. i s.*
Bobek Jan, *Potok Złoty.*
C. Adler Sz., *Monasterzyska l. f.*
W. Proskórnicki A., *w. p. Buczacz.*

11. Pow. Chrzanowski.

D. Berggrün Alf., *Chrzanów st. l. p.*
Hochbaum O., » *l. m.*
Rieser Adolf, *Chrzanów, l. kl.*
Woynarowski K., » *l. gór.*
Budzyński, K., *l. g. i gór. Jaworzno.*
Miszke, *l. gór. Jaworzno.*
Neymand S., »
Dura J., *Krzeszowice l. s.*
Walkowski J., » *l. o.*
Dobrzyński J., *Trzebinia l. k. i o.*
Skórkowski J., *Trzebinia. l. m.*
Bednarski J., *Alwernia l. o. i k.*
Sermak K., *l. gór. Siersza.*
Schneck K., *Szczakowa l. f.*
W. Bogdan Grzegórz, *w. p.*
Albrecht Roman, as. wet, *Szczakowa.*

12. Pow. Cieszanowski.

D. Mossor Kazimierz, *l. p. Cieszanów.*
Konera S., *Lubaczów pr. sz.* i *l. k.*
Połochajło J., » *s. s.*
Rosenblüth E., » *l. m.*
Mildner Józef, *Oleszyce.*
Sochacki L., *Narol l. o.*
C. Rotter A., *Cieszanów l. m.*
W. Jakubowski St., *w. p.*

13. Pow. Czortkowski.

D. Sękiewicz Fr, *Czortków l. p.*
Bubeniczek Fr., »
Blaustein J., » *l. s. iw.*
Hausvater Jakób, »
Stoeckl Adolf, » *l. m. i k.*
Wągrowski K., » *em. insp. san.*
Baczyński A., *Jagielnica.*
Lic Feliks, *l. f. k. i o. Jagielnica.*
Stoklassa J., *Białobóżnica l. o.*
C. Ostersetzer A., *Czortków.*
W. Wagner St., *w. p. Czortków.*
Weiger F., *w. m. Czortków.*

14. Pow. Dąbrowski.

D. Kurzyniec W., *Dąbrowa kon. san.*
Millet Abr., *l. k. Dąbrowa.*
Garbusiński S. »
Przybyszowski W., *Żabno l. m.*
Rudnicki Karol, *l. k. Szczucin.*
W. Łukaszewski Andrzej, *w. p.*
Sagan Andrzej, *w. p. Szczucin.*

15. Pow. Dobromilski.

D. Stangenhaus A., *k. s., Dobromil.*
Cwiklicer Ludw., *Dobromil l. s.*
Goldberg H., *l. o., Dobromil.*
Puchalski Szczep., *Dobromil, l. s.*
Marynowski Józef, *Bircza l. m.*
Górski St., *Rybotycze l. o.*
Jaremkiewicz M., *Krościenko ad Chyrów l. o.*
W. Stupnicki Antoni, *w. p.*

16. Pow. Doliniański.

D. Peters Józef, *Dolina l. p.*
Kotłowski Stan., »
Kosterkiewicz J., » *l. m.*
Wajgiel Eugen. » *dyr. szpit.*
Sekanina Jan, *Rożniatów.*
Krzyształowicz A., *Wełdzirz l. o.*
Czapelski W., *Perehińsko.*
Ikałowicz K., *Bolechów l. s.*
Podłuski M., » *l. m. i k.*
Blumenthal J., »
Klaften Józef, *Wygoda, l. f.*
W. Lubliner Leon, *w. p.*

17. Pow. Drohobycki.

D. Bory Julian, *Drohobycz l. p.*
Friedländer E., » *dent.*
Friedmann Hen. »
Eliasiewicz Z., » *s. szp.*
Hoffner O., » *l. m. i k.*
Klarfeld I. »
Kozłowski B., » *pr. szp.*
Lechowski Wik. » *l. k. ch.*
Mindes Joachim, »
Pelczar Z., » *l. s.*
Rosenschein S. » *pr. szpit. izrael.*
Tiegerman Em., » *l. m.*
Wilder Izydor, » *l. k. ch.*

D. Rubinstein N., *Medenice l. o. i s.*
Dwernicki St., *l. k. chor. i l. m. Borysław.*
Kapellner M., *Borysław i. k. ch. i gm.*
Fraenkel H. *Podbuż l. o.*
Lehman J., *l. k. ch. Wolanka.*
Lichtgarn D., *l. k. ch. i l. m. Tustanowice-Wolanka.*
Tenner Ig., *Schodnica l. o.*
Węclewski T., *Stebnik l. s.*
W. Kruczkowski S., *w. p.*

18. Pow. Gorlicki.

D. Frydman Z., *Gorlice s. l. p.*
Bielewicz Fel., » *l. m. i l. k. ch.*
Frühling Marc., »
Kohn M., »
Kretowicz Wal., »
Przesmycki Jan, *Gorlice s. szp. i l. k. ch.*
Żuławski Leon, *Gorlice pr. szp.*
Katyński Ludwik, *Biecz, l. m. i l. k. ch.*
Świeżawski L., *Gładyszów l. o.*
W. Nowak Jan, *s. w. p. Gorlice.*
Sommer I., *w m.*

19. Pow. Grodecki.

D. Balicki Stan. *Gródek Jag. l. p. i s.*
Podsoński W., » *l. o.*
Szponder W. » *l. m.*
Markl J., *Janów l. o.*
C. Landau Ad., *Gródek.*
Schöps Ign., *Janów.*
W. Lille O., *w. p. Gródek J.*
Paluch A., *w. m.* » »

20. Pow. Grybowski.

D. Loewy O., *Grybów as. s.*
Kozierowski E., »
D. Waligórski C., *Grybow l. o. i k. ch.*
Wierzbicki G., *Grybów l. m. i l. k.*
Zarzycki Eman., *Bobowa l. o.*
Mańkowski Kaz., *Ciężkowice l. m. kol. i k. ch.*
W. Wędrychowski J., *w. p.*

21. Pow. Horodeński.

D. Sobieszczański L., *Horodenka, k. s.*
Ciepanowski J., *Horodenka.*
Kanafass Ozyasz, »
Roszko Ant., » *l. sz.*
Bujalski Maryan, *Obertyn l. o.*
Karabiński E., *Czernelica l. o.*
C. Burnatowicz R.. *Obertyn.*
W. Rudnicki W., *w. p. Horodenka.*
Bach Ludwik, *w. m. Horodenka.*

22. Pow. Husiatyński.

D. Pohorecki Wł., *Husiatyn l. p.*
Herscher Izaak, *Husiatyn s. sz.*
Zaremba Gust. Adolf, *Husiatyn, Dyr. szpit.*
Auerhahn W., *Chorostków l. o.*
Rosenbaum N., *Kopyczyńce*
Safian Ł., »
Wilson Rysz,, » *l. m.*
Brandman A., *Probużna l. o.*
C Rares Izydor *Husiatyn, l. m.*
Siebner Nat., *Kopyczyńce.*
Sobelsohn Daw., *Probużna l. m.*
W. Solecki S., *w. p.*

23. Pow. Jarosławski.

D. Czyżewicz Wł. *Jarosław s. l. p.*
Dietzius Adolf, *Jarosław l. k.*
Fechter T., *Jarosław pr. sz.*
Feldmann M,, » *l. k. ch.*
Friedwald Abr.. » *l. k. ch.*
Händel Anzelm, »
Meissels. Zyg., »
Mach Seb., »
Nacht E., » *dentyst.*
Orłowski W. » *s. szp.*
Puzon Rom., » *s. szp.*
Rossberger Sal., *Jarosław 2 l. m. (dent.)*
Trzaskowski J., *Jarosław*, ul. 3 Maja 31.
Turzański Grz. Jar., *Jarosław st. l. m.*
Turnheim Saul, »
Schmeidler Leon, *Radymno l. k.*
Mallik Józ., *Radymno l. m.*
Dulęba Aleks., *l. o.*, *Sieniawa.*
Teufel *l. m. Sieniawa.*
Przybylski St., *Pruchnik l. o.*
C. Ackerbauer S., *Jarosław.*
W. Miziura A., *w. p.*
Mazur W., *w. m.*
Solak I., *w. m. Radymno.*

24. Pow. Jasielski.

D. Szczepański W., *Jasło l. p.*
Cięglewicz Stan., »
Hicner Aleks., » *l. m. i k. ch.*
Jaworowski M. » *s. sz.*
Kadyj Józef, » *p. sz. i l. więz.*
Laues Salomon » *l. w. p.*
Macudziński Wal., » *l. k.*
Meth Sz., »
Potok H. »
Łopaczyński E. *Olpinach, l. o.*
D. Zawisza A., *Żmigród l. m.*
Szwarc J., » *l. w. p.*
Roth Józ., *Krempna l. o.*
Grossek Zenon, *l. m. Kołaczyce.*
W. Pawlikiewicz Jan, *w. p.*
Kotowicz A., *w. m. Jasło.*

25. Pow. Jaworowski.

D. Orski Jan, *Jaworów lek. pow.*
Jahr Saul, »
Miszewski St. K. » *l. k. i k. ch.*
Polański S. I., *Krakowiec l. m.*
Sędzimir Cz., *Krakowiec l. s.*
C. Gabel Rub., *Jaworów. l. m.*
W. Bernstein Józ., *w. p.*

26. Pow. Kałuski.

D. Wurst Adolf, *Kałusz s. l. p.*
Kurowiec Jan, »
Markiewicz D., *Kałusz, l. szp.*
Nadel Rubin, » *l. m.*
Schenker M., *Kałusz, s. szp.*
Jastrzębski Jul., *Wojniłów l. o.*
C. Kiczałes Herm., *Kałusz l. k.*
W. Haase Leopold, *Kałusz. w. m.*
Frankiewicz Jan, *w. p. Kałusz.*

27. Pow. Kamionecki.

D. Piotrowski Edward, *c. k. l. p., Kamionka str.*
Stupnicki Wł., *Kamionka str., l. m.*
Markstein W., » *l. k. ch.*
Olejnik M., »

D. Jaciów Teod., *Kamionka l. k. ch.*
Czerkawski J., *Dziedziłów.*
Biłgorajski M., *Radziechów.*
Prebendowski S., *Radziechów.*
Adlerstein Aron, *Busk.*
Zaorski Br., *Busk l. m.*
C. Raps Maks, *Kamionka.*
Siegelbaum Jak., *Busk.*
W. Sokołowski Gw., *w. p. Kamionka str.*

28. Pow. Kolbuszowski.

D. Ciepielowski, *Kolbuszowa l. p.*
Billig Eliasz, » *l. m.*
Bukowski Maryan, *Sokołów l. o.*
Miczulski A., *l. o. Majdan.*
W. Raff Ez., *s. w. p. Kolbuszowa.*

29. Pow. Kołomyjski.

D. Milewski Tad., *Kołomyja l. p.*
Allerhand Jul., *Kołomyja (ginek.).*
Hulles Jakób, »
Flecker O., » *l. k. ch.*
Jaworski Bol., » *l. k. ch.*
Kirchen Oskar »
Koffler Maur., »
Kozakiewicz Al. *Kołomyja.*
Łuniewski S., » *(ok.) s. sz.*
Lewicki Zenob. » *p. s.*
Maresz Bol., »
Offe Jakób, » *(dent.).*
Piaskiewicz Wł., *Kołomyja l. m. i k.*
Rosenheck Sal., *Kołomyja l. m. i sz.*
Sumorok K., *Gwoździec l. o.*
Tabor Bron., *dent.*
C. Reder E., *Kołomyja (dent.)*
C. Terner Hersch, *Kołomyja.*
W. Machalski, *s. w. p.*

30. Pow. Kosowski.

D. Kaczyński S., *Kosów k. s.*
Baraniecki R., » *l. s.*
Bażant Wacł., »
Ciszka Edm., *Kosów pr. szp.*
Tarnawski A., »
Krański Jul., *Kuty.*
Skomorowski Jan, *Kuty l. m.*
Rosmarin H., *Żabie as. s.*
Pawlicki T., *Pistyń l. o.*
C. Rudich Leon, *Kosów l. m.*
Berger Adolf, *Kuty.*
W. Strowski Mar., *w. p.*

31. Pow. Krakowski.

D. Bielański Gust., *Kraków s. l. p.*
Warzycki B., *Kraków l. p.*
Krok J., *Kraków as. s.*
Komorowski B., *Półwsie Zwierzyznieckie* Tel. 419.
Królikowski J., *Grzegórzki.*
Lewicki Rom., *Nowa wieś narodowa.*
Malinowski G., *Czernichów*
W. Rutkowski K., *Kraków w. p.*

32. Pow. Krośnieński.

D. Slączka Ant., *Krosno l. p.*
Jasiński A., » *s. szp.*
Kocay Aleks., »
Sałaban Leop., »
Zawadzki *Krosno pr. sz.*
Siegel Zygmunt, *Dukla.*
Strycharski J., *Dukla.*
Przysłópski Jak., *Korczyna*
Tokarski F., *l. o. Jedlicze.*
W. Panek Jan, *s. w. p.*

33. Pow. Łańcucki.

D. Witkowski E., *Łańcut l. p.*
Fleszar Jan, *Łańcut, l. m. kol. i sąd.*

D. Mazanek J., *Łańcut.*
Iłowiecki M., *Leżajsk l. s. i k.*
Zawilski St., » *l. m.*
Maurer M., *Żołynia l. m.*
Tryniecki B., *Grodzisko l. o.*
C. Arzt I., *Łańcut l. sk.*
W. Dulęba M., *s. w. p.*

34. Pow. Limanowski.

D. Mieroszewski K., *l. p. Limanowa.*
Gnoiński M.. *Limanowa.*
Kruk Kazim., »
Maurer Z., *Tymbark.*
Czapliński Wład., *Mszana dolna.*
Herzig N., *Mszana dolna.*
Orzeł Józef, *Ujanowice.*
W. Strutyński J., *w. p. Limanowa.*
Hirsch J., *w. m. Limanowa.*

35. Pow. Liski.

D. Godłowski A., *lek. pow. Lisko.*
Porajewski Jan, » *l. m.*
Turteltaub J., *Lisko.*
Robel Wiktor, *Baligród l. o.*
Heftler N.. *Ustrzyki l. m.*
Lenartowicz R., » *l. k.*
Markiewicz J., *Cisna l. o.*
Rawski A., *Lutowiska l. o.*
C. Propst J., *Lutowiska, l. m.*
W. Kachnikiewicz Br., *w. p.*

36. Pow. Lwowski.

D. Obtułowicz F., *Lwów s. l. p. i s.*
Barącz, *Dublany l. szk.*
Kohlberger, *Kulparków dyr. z. obł.*
Kruszyński S., *Kulparków pr. z. obł.*
Maliszewski H., *Kulparków pr. z. obł.*
Woszczyński J., *Kulparków s. z. obł.*
Fox Jan, *Kulparków.*
D. Mikulski A., *l. pom. Kulparków.*
Rudzki Stef., *Kulparków.*
Torczyński T., *Kulparków pr. szp.*
Zagórski Rom., » *s. szp.*
Zakrzewski Józ., *Maryówka ad Winniki.*
Acker Sal., *Szczerzec l. k.*
Trześniowski E., *Szczerzec.*
Fruchtmann F., *Zniesienie.*
Gołąb J., *Jaryszów l. o.*
Gąsiorowski S., *Winniki l. f. tyt.*
Stanowski K., *Winniki s. l. f.*
W. Dr. Markowski Z., *w. p.*

37. Pow. Mielecki.

D. Kropaczek Wilhelm, *Mielec k. s.*
D. Frank Apol., *Mielec, l. k.*
Kijas Błażej, »
Sternberg Józ., *l. m.*
Lorentski A., *Radomyśl w.*
Weinreb S., *l. m. Radomyśl wielki.*
C. Schabbus M.. *Mielec l. w.*
W. Małecki M., *w. p.*

38. Pow. Mościski.

D. Lebedowicz Emil, *Mościska l. p.*
Langer Józef, *Mościska l. o.*
Kibitz Leon, *Mościska l. m. i k. ch.*
Rokossowski W., *Sądowa Wisznia l. o.*
Puza Marceli, *Sądowa Wisznia.*
Kosz Korn., *Krukienice l. o.*
W. Grochowski K., *w. p.*

39. Pow. Myślenicki.

D. Merunowicz R. *Myślenice a. s.*
Gałuszka J., » *l. m.*

D. Łodziński W., *Dolna Wieś l. o.*
Służewski K., *Jordanów l. m.*
Kaden K., *Rabka.*
Lang Otokar, » *l. o.*
Karaś A., *Maków.*
Uchacz Bł., *Maków l. sk.*
Gerus K., *Zawoja. l. o.*
W. Domaszewski M., *as. w.*

40. Pow. Nadwórniański.

D. Jossé J., *Nadwórna l. p.*
Bibrig Sz., » *l. sk. i k*
Cieszewski W., » *l. o. i k. ch.*
Hryniewicz Tadeusz, *lek. w. pr.*
Bogdański B., *Delatyn l. s. i k.*
Harasowski A., *Delatyn l. m. i k. ch.*
Pasiecznicki E., *Łanczyn l. o.*
Głuszkiewicz W., *Mikuliczyn l. o. i k.*
W. Chwalibiński M., *w. p.*

41. Pow. Niski.

D. Loewy Alojz., *Nisko l. p.*
Ławrowski Wł., » *l. o.*
Hernich Fr., *Rudnik l. o.*
Reik Jakób, *Ulanów l. o.*
W. Ochnicz M., *w. p.*

42. Pow. Nowosądecki.

D. Filewicz J., *N. Sącz, st. l. p.*
Ameisen Maur., »
Dudziński Jan, »
Kijas Tadeusz, » *l. k.*
Mohr D., *N. Sącz l. k. ch.* (latem w Szczawnicy).
Olszewski Br. » *l. k.*
Płochocki Tad., *N. Sącz* *1. l. m. l. więz.*
Siedlecki J., *N. Sącz p. szp. l. k.*
Silberman L., » *2 l. m.*
Zieliński Edw., » *s. szp.*

D. Better I., *Krynica*, (w zimie *Meran*).
Kmietowicz F., *Krynica l. g.*
Ebers H., w lecie *Krynica*, w zimie *Lido.*
Zathey, *Krynica* (latem).
Chilewski H., *St. Sącz l. m.*
Gawełkiewicz L., *St. Sącz l. k.*
Chwalibóg H., *Łąck l. o.*
Szostkiewicz K., *Piwniczna l. o., g. i k.*
C. Zauderer Maur., *N. Sącz.*
W. Piskorski Jan, *w. p.*

43. Pow. Nowotarski.

D. Bednarski J., *N. Targ l. p.*
Langsam Gutman, »
Schein Herm., » *l. m.*
Gorski X., *Szczawnica* (w lecie, zimą Abacya).
Korczyński L., *Szczawnica*, (latem).
Kołączkowski J., *Szczawnica.*
Żuliński E., *Szczawnica*, (latem, zimą w Meranie).
Hammerschlag R., *Krościenko l. o.*
Brzeziński E., *Zakopane.*
Chramiec And., *Zakopane.*
Czaplicki Zd., »
Dłuski K., *Zakopane-Kościelisko.*
Dłuska Bronisława, *Zakopane Kościelisko.*
Gaik Jan, *Zakopane.*
Gawlik J., »
Kraszewski W. »
Kuczewski »
Łazowski B. »
Majewicz E., »
Piasecki Wen., »
Supiński E., » (w lecie w Rabce).
Wąsowicz Z., » (w lecie w Krynicy).
Wieselman J., »
Żychoń Józef, »
Niezabitowski E., *N. Targ.*

D. Beaurain K., *Poronin l. o.*
Grodecki F., *Czarny Dunajec l. o.*
W. Łucki J., *st. w. p.*
Łuszpiński, *Zakopane.*

44. Pow. Peczeniżyński.

D. Biliński Miecz., *Peczeniżyn, konc. san.*
Vincenz A., *Peczeniżyn l. o.*
Goldhaber M., *Jabłonów.*
Kleski A., *Jabłonów l. o.*

45. Pow. Pilzneński.

D. Biesiadzki A., *Pilzno l. p.*
Mydlarski Wł., » *l. m.*
Cymbler W., *l. m., Zassów.*
Lach R., *Brzostek l. m.*
Jasieński Wł., *Jodłowa l. o.*
W. Weisberg A., *w. p.*
Gąska A., *as. w.*

46. Pow. Podgórski.

D. Dembowski M., *Podgórze s. l. p.* Tel. 11 c.
Karpiński S., *l. p.*
Aronsohn Sam., *Podgórze.* Tel. 318.
Bobrowski E. »
Fraenklówna F. D. »
Glassner Rubin, »
Goldberger Iz., »
Immerglückówna D. »
Kasprzyk A. »
Kepler Paweł, »
Pancewicz Izyd., »
Piórko A., » *l. k.*
Pisek H., »
Rzegociński Bol. »
Smorągiewicz Kaz., » *l. m.*
Swiątek Winc., »
Höflich J., *Swiątniki l. o.*
Maszewski St., *Skawina l. k.*
Nawrat Stanisław, *Skawina l. m.*
W. Błoch J., *insp. w.*

47. Pow. Podhajecki.

D. Lubowiedzki J., *Podhajce, c. k. l. p.*
Chorόbski St., » *pr. szp.*
Landau Aron, » *s. sz. l. m.*
Neumann, »
Salpeter Mich., » *s. szp.*
Gliksman S., *Wiśniowczyk l. o.*
Sobelsohn F., »
W. Wujcik Julian, *c. k. a. w., Podhajce.*

48. Pow. Przemyski.

D. Kramarzyński M., *Przemyśl l. p.*
Blech B., *Przemyśl.*
Cichański A., »
Dmochowski Stefan, *Przemyśl, dent.*
Doliński M., » *s. sz.*
Ehrlich H., »
Filimowski L., » *l. k.*
Frauenglas J., »
Grabscheid M., »
Gruber F., »
Slęk Franc. » *d. szp.*
Kaczurba Fr. » *s. sz.*
Kantz Oskar, » *(dent.).*
Keller Dawid, »
Kutna Samuel, »
Lenartowicz J., » *l. szp.*
Mannheim Z., » *l. m.*
Michalik Fr., *Przemyśl.*
Oller Michał, » *l. k. ch.*
Reich S. »
Pordes M., » *l. k.*
Rościszewski E., *Przemyśl l. w.*
Schaechter S., »
Schoeffer F., *Przemyśl (dent.).*
Smolarski Zygm., *Przemyśl l. m. nacz.*
Springer K., *Przemyśl.*
Süsswein J., » *s. sz.*
Szyszkowski M., »
Thurnheim Samuel,
Trybulec Fr., *Przemyśl l. m.*

D. Wojtowicz J., » *l. k.*
Ruczka S., *Niżankowice l. o.*
Dobrzański St., *Dubiecko*
C. Chilf Chaim, *Przemyśl (dent.).*
Biber Maurycy, »
Talheim Joachim, »
W. Fried Ferd., *st. w. p.*

49. Pow. Przemyślański.

D. Hyżycki C., *Przemyślany l. p.*
Barbag Herm., *Przemyślany l. m.* i *s. szp.*
Schutt E., *Przemyślany dyr. szp.*
Mendlowski W., *Gliniany.*
Moch Jan, » *l. m.*
Szarkowski A,, *Dunajów l. o.*
Trelski Mikołaj, *Świrz l. o.*
C. Kostmann I., *Przemyślany*
Kümmermann S., *Gliniany*
W. Hiolski Włodzimierz, *w. p.*

50. Pow. Przeworski.

D. Kowalewski E., *Przeworsk k. s.*
Komorowskl Cezar, *Przeworsk.*
Silberstein Józef, *l. f. k. ch. Przeworsk.*
Smyczyński Ign., *l. s. i ord. przew. Przeworsk.*
Sawicki Ant., *Kańczuga l. m. k. ch. l. k.*
W. Smoluchowski J., *st. w. p.*

51. Pow. Rawski.

D. Stokłosiński F., *Rawa l. p.*
Dadlez Julian, » *l. k.*
Rose Eman., *l. s. i k. ch.*
Wachnianin J., *l. w. p. Rawa ruska.*
Ożarowski St., *Uhnów l. o.*
Jaciów Mikoł., *Magierów l. o.*
D. Pawluk B., *Niemirów l. o.*
C. Elner M., *Niemirów.*
Kibitz Bern., *Uhnów.*
Sternberg J., *Lubrycza.*
W. Szymański Ant., *w. p.*

52. Pow. Rohatyński.

D. Szaynowski W. M. Lubicz, *Rohatyn l. p*
Pluciński M., *Rohatyn.*
Schaff S., *Rohatyn.*
Stein Maur., »
Terlecki Ant., » *l. m. k. i kas. chor.*
Gwozdecki T., *Lipica l. o.*
Gürsching T., *Bursztyn. l. m.*
Unsing Gustaw, *l. o. Knihynicze.*
Halarewicz B., *Bołszowce l. k. i sk.*
Hendrychowski T., *Bołszowce, l. m.*
Porycki Br., *Bukaczowce l. kol.*
W. Dalkiewicz M., *w. p.*

53. Pow. Ropczyński.

D. Żukotyński Fr., *Ropczyce l. p.*
Brand Leon, *Ropczyce, l. m. i s.*
Kolasiński A., *Wielopole l. o.*
Górka J., *Sędziszów l. o.*
Kalmenn J., »
Bętkowski Z., *Dębica l. m.*
C. Reiss El., »
W. Sewacki M., *s. w. p.*

54. Pow. Rudecki.

D. Wróblewski Lubicz W., *Rudki as. san.*
Śnieżek Ludw., » *l. k.*
Blauer T., *Komarno l. m.*
Jakliński Leon, *Komarno l. skarb.*
Drahokoupil G., *l. o. Horożanna wielka.*

W. Weissberg Ad., *w. p. Rudki.*
Krel A., *w. m. Komarno.*

55. Pow. Rzeszowski.

D. Danielski J., *Rzeszów l. p.*
Barzycki J., *Rzeszów*, (latem w *Szczawnicy*).
Bujniewicz Jak., *Rzeszów l. k. i k. ch.*
Dornfest Izyd., *Rzeszów.*
Elsner Józef, *Rzeszów s. szp.*
Fiałkowski W., *Rzeszów l. k.*
Herz Em., *Rzeszów.*
Jabłoński St., » *pr. szp.*
Koepel Henr., »
Kraus Herm., »
Kronfeld H., » *l. k.*
Nieć Teofil, » *l. k.*
Strasser Fryd., »
Teller Józef, » *l. m. i k. ch.*
Zagórski Ad., » *p. szp. l. m.*
Zimmermann Sz. *Rzeszów l. w. p.*
Sieniewicz Mich., *Błażowa l. o.*
Solecki J., *Tyczyn.*
C. Bernfeld Leon, *Tyczyn.*
Herzum Józ., *Głogów.*
Reiner Iz., *Rzeszów.*
W. Skuciński J., *s. w. p.*

56. Pow. Samborski.

D. Sobolewski Fr., *Sambor l. p.*
Biegelmayer Alf., *Sambor p. s. i l. m.*
Chrząszczewski W., *Sambor l. kol.*
Cink Aleksander, *Sambor.*
Dortheimer St., »
Eisenstein J., *Sambor.*
Klauber Adolf, » *l. k. ch.*
Lewicki Z., *Sambor s. szp.*
Markiewicz H., » *l. k.*
D. Ruczka Aleks., *Sambor, dent.*
Winogrodzki A., *Sambor, n. gimn.*
Dreifach Izydor, *Łąka l. o.*
W. Federowicz W., *w p.*

57. Pow Sanocki.

D. Jabłoński J., *Sanok s. l. p.*
Drewiński M., » *l. f.*
Edelheit Z., *Sanok*
Herzig S. »
Krynicki Józ., » *l. m.*
Pajączkowski W., » *dyr. s.*
Ramer Salomon, » *s. sz.*
Zaleski Karol, » *l. w.*
Bielecki Ign., *Rymanów l. o.*
Żmigród B., »
Chotiner J., *Bukowsko l. m.*
Jodłowski J., *Zarszyn l. k.*
Breyer St., *Mrzygłód. l. o.*
C. Atlas Sal., *Sanok (dent.).*
W. Serwa W., *w. p. Sanok.*
Workiewicz, *a. w.* »

58. Pow. Skałacki.

D. Janikiewicz St. *Skałat l. p.*
Gottfried Maur » *l. m.*
Lipski Kazimierz » *p. szp.*
Mieses I., *Grzymałów l. m.*
Schmar J. » *l. k. s. i l. m.*
Dawid S., *Podwołoczyska.*
Felber A., »
Swiderski Bruno, » *l. k.*
Türkel Samuel, » *l. m.*
Pilecki Z., *Tarnoruda l. o.*
Ausobsky J., *Touste l. o*
Świstuń A., *Poznanka.*
C. Berger E., *Zadniszówka.*
W. Mendlowski B., *w. p.*

59. Pow. Śniatyński.

D. Werner K., *Śniatyn emer. s. l. p.*
Palester Henryk, *konc. san. i l. k. ch.*

D. Kuśnierczyk P., » *s. szp. i l. k. ch.*
Margulies Wolf, » *l. wol. prakt.*
Mehrer Izydor, » *l. m.*
Walsleben, *dyr. szpitala Śniatyn.*
Neuberger Z., *Zabłotów l. k.*
W. Kuźniar Józef, *w. p.*
Dobrzański Włodzimierz, *w. m.*

60. Pow. Sokalski.

D. Głowiński W., *Sokal l. p.*
Jajus Miron, *Sokal l. m. i s. szp.*
Urech Marek, » *l. k. ch.*
Maciejowicz S., *Tarkaków l. o.*
Frostig Henr., *Bełz.*
Nowosad Miecz., » *l. m.*
Klęsk R., *Waręż l. o.*
C. Blum Zygmunt, *Bełz l. k.*
Pordes Sal., *Krystonopol.*
Starwer M., *Krystonopol*
W. Pinkas König, *st. w. p. Sokal.*
Markstein M., *w. m. Sokal.*

61. Pow. Stanisławowski.

D. Gołębiowski K., *Stanisławów l. p.*
Atlas J., *Stanisławów.*
Bardach Józ., » *(akusz.).*
Berghoff F., *Stanisławów.*
Dawidowicz E., *Stanisławów*, ul. 3-go Maja.
Dobrucki G., *Stanisławów s. szp.*
Drzewicki S., » *l. m. i k.*
Ehrenpreiss E., » *akusz.*
Goldhaber J., »
Hacker D., » *l. k. ch.*
Hryniewicz Tad., » *l. k. ch.*

D. Janowicz W., *Stanisławów dent.*
Jarosiewicz R., *Stanisławów dent.*
Kopaczyński W., *Stanisławów, l. z. k. i k. ch.*
Krasowski S., *Stanisławów pr. szp.*
Kreutz J., » *(okulist.).*
Kubisztal St., » *f. m.*
Lachawiec A., »
Majewski J., » *l. k.*
Mondschein M., » *s. sz.*
Ostafiński M., »
Opolski Jan, » *l. p.*
Pacyna J., » *(wener.).*
Pertak M., » *l. k.*
Raczyński A., » *(dent.).*
Richter A., »
Rosenbaum J., »
Rosmarin J., » *l. k*
Rubinstein J., » *l. m.*
Stefanicki J., » *(dent.).*
Stenzel B., » *l. m.*
Wittels J., »
Wnękowicz St., »
Żukowski Aleks., » *l. k.*
Stock Jak., *Halicz l. o.*
Zins Klem., » *l. m. i k.*
Chołowiecki L., *l. o. Jezupol.*
C. Grader M., *Stanisławów.*
Löwner A., » *(dent.).*
Pomeranz L., »
W. Grodecki Miecz., *w. p.*
Hofmokl O., *w. m.*
Geller W., *Halicz w. m.*
Kowalski N., *wet. gmin., Knihinin.*

62. Pow. Staro-Samborski.

D. Soniewicki T., *lek. pow. Stary Sambor.*
Salzmann J., *l. k. ch. Stary Sambor.*

D. Mężyk J., *Chyrów l. z. i k.*
Kędzierski W., *Topolnica l. o.*
Tworowski Ign., *Starasól. l. o.*
W. Piotrowicz St., *w. p.*

63. Pow. Stryjski.

D. Dolnicki C., *Stryj l. p.*
Antoniewicz W., »
Chalbazany D., » *l. k.*
Chuderski Fr., » *s. szp.*
Czarnecki J., » *l. m.*
Herz Filip, » *dent.*
Hopfen S. » *s. szp.*
Kiczałes J., »
Linsker J., »
Lippel Jakób, »
Löw A., » *l. m.*
Kowalski M., » *l. k.*
Peczenik L., »
Schindler Iz., » *dent.*
Serkowski B., *em. st. l. p.*
Serkowski W., *Stryj dent.*
Sołtysik M., *Stryj, dyr. szp.*
Eichel E., *Skole, l. k.*
Michalski W., *Skole l. m.*
Mironowicz K., » *l. k. i s.*
Rappaport O., *Synowódzko wyżne l. o.*
C. Rosenberg Nach., *Stryj.*
W. Matuszewski M., *w. p.*

64. Pow. Strzyżowski.

D. Kurasiewicz J., *Strzyżów l. pow.*
Patryn J., *Strzyżów l. k.*
Taub Sam., *Strzyżów.*
Natter W., *Frysztak l. k. i o.*
C. Spiegel M., *Frysztak l. m.*
W. Sroczyński Tad., *w. p.*

65. Pow. Tarnobrzeski.

D. Momidłowski W., *Tarnobrzeg l. p.*
Urbanik R., *Tarnobrzeg. dyr. szp.*
D. Verstaendig Eliasz, *Tarnobrzeg l. m.*
Hochstim A., *Rozwadów, l. m.*
Radziński K., »
Kuźniar W., *Tarnobrzeg lsk.*
Meller J., *Baranów l. m.*
Stanowski Z., *Radomyśl l. o.*
W. Janowicz Stefan, *w. p.*

66. Pow. Tarnopolski.

D. Gładyszowski E., *Tarnopol, kraj. insp. san.*
Michalik J., *Tarnopol, l. p.*
Birkenfeld Ch., *Tarnopol, l k. ch.*
Eckhardt Józef, *Tarnopol dyr. szp. pow.*
Frisch Jul., *Tarnopol l. k.*
Gold Jakób, *Tarnopol*
Grabowski A., »
Gruszkiewicz K., » *okulista*
Hordyński Dob., » *l. m.*
Isterewicz S., »
Kowenicki W., »
Leiblinger I., » *s. l. m.*
Lustig H., »
Machnicki S., » *l. w. p.*
Münzer M., » *l. k. ch. i k.*
Ochsenhorn Ch., »
Plahner S., » *l. w. p*
Rappaport S., »
Rehan L., »
Rosenfeld Maur., *l. sz. izr. Tarnopol.*
Szeląg I., »
Topolnicki J., *Tarnopol s. sz. pow. i l. k. ch.*
Weissberg Z., *Tarnopol.*
Witoszyński W., » *l. m.*
Brudziński L., *Mikulińce l. o.*
Morawski M., *Mikulińce*
Rosenmann O., *Mikulińce l. k. ch. i zast l. m.*
Selzer Z., *Czerniechów l. o.*
C. Bardach T., *Tarnopol.*
Stein Adolf, » (*dent.*).
W. Eitelberg Br, *w. p.*

67. Pow. Tarnowski.

D. Dzikowski Z., *Tarnów s. l. p.*
Ader Antsch., »
Eberson M., »
Fööbus Izrael, »
Fränkel M. »
Fürbek L., » *l. k.*
Glaser Leop., »
Kalisz A., »
Karaś T., » *s.szp.*
Kowalski Sew., »
Kretz B., »
Ozimek Stan., » *l. w.*
Pilzer Herm., » *l. m.*
Rogalski Wł., » *pr. szp.*
Schützer Leon, » *l. szp. izr.*
Starachowicz J., *Tuchów. l. m.*
Stronczak K., *Tarnów s.sz.*
Szatkowski Miecz., » *l. k. ch.*
Trammer A., *Tarnów*
Walczyński J., » *l. m.*
Zbigniewicz J., »
Agatstein J., *l. o. Ryglice.*
W. Szydłowski Z., *s. w. p.*
Sammet E., *w. m.*
Langer M., *w. m. Tuchów.*

68. Pow. Tłumacki.

D. Małaczyński Rom., *c. k. l. pow. Tłumacz.*
Hovurka Antoni, *Tłumacz l. m. i k. ch.*
Olszański Tad., *Tłumacz, t. l. m.*
Gorner Iz., *l. o. Chocimierz.*
Blumenblatt L., *Tyśmienica l. k.*
Laskiewicz J., *Niżniów l. k. i o.*
Scherp D., *Ottynia, lek. f. i k.*
Sakler E., *Tyśmienica l. f.*
W. Mamak St., *w. p.*

69. Pow. Trembowelski.

D. Litwinowicz Orest., *Trembowla st. l. p.*
Dajzenberg A., *Trembowla. l. pow. k. ch.*
Deutsch Z., *Trembowla, l. m.*
Harmatij Hryh., »
Feuerstein Ł., *Budzanów l. m.*
Bryliński J., *Janów l. o.*
Perlmutter Adolf, *Strusów l. o.*
C. Hrazdilek E., *Struszów.*
Neustein J., *Trembowla, l. m. emeryt.*
W. Miecik Wł., *c. k. a. w.*

70. Pow. Turczański.

D. Jarocki P., *Turka, c. k. konc. san.*
Ozga J., » *p. szp.*
Reich S., *Turka l. m. i s. szp.*
Zadurowicz E., *Turka l. o.*
Jüngst W., *Borynia l. o.*
W. Popper Wilh., *w. p.*

71. Pow. Wadowicki.

D. Bąkowski T., *Wadowice l. p.*
Bukowski A., *Wadowice p. s.*
Opydo Fr., *Wadowice l. k.*
Zędzianowski Stan., *Wadowice l. m. k. i s. szp.*
Landau St., *l. o. Andrychów.*
Zborowski Józ., »
Grzybowski S., *Zator l.zk.*
Tarchalski J., » *l. o.*
Nikliborc J., *l. o. Kalwarya.*
C. Erychleb Jan, *l. m. Kalwarya.*
Weczerka A., *Wadowice.*

72. Pow. Wielicki.

D. Kownacki J., *Wieliczka l. p.*
Kazrlik Miecz., » *l. s.*
Steiner Stan., *Wieliczka st. l. s.*
Spitzel Jakób, *Wieliczka l. p. k. ch.*
Ziembiński M., *l. m.*
Nieć Jul., *Dobczyce l. o.*
W. Hirsch, *w. p.*
Warczewski W., *wet. m.*

73. Pow. Zaleszczycki.

D. Udziela M., *Zaleszczyki k. s.*
Blutreich Izaak, » *l. k.*
Sołowski Jan, » *p.sz.*
Rosen Abr., » *s.sz.*
Gilnreiner M., *Tłuste l. o.*
Jeger J., *l. k. Tłuste.*
C. Reischer J., *Zaleszczyki l. m.*
W. Tabaczyński J., *w. p.*

74. Pow. Zbarazki.

D. Fuchs Leon, *Zbaraż l. p.*
Berger Mich., » *l.m.i sz.*
Biliński Wł., »
Drozdowski W., *Nowe Sioło l. o.*
Zaleski K., *Dobrowody l. o.*
C. Mantel Maur.. *Zbaraż.*
W. Irzykowski A., *w. p.*

75. Pow. Zborowski.

D. Baczyński E., *Zborów, c. k. konc. san.*
Skórski M., » *l. k. i m.*
Sturm Leon, »
Urysz R., *l. m. Pomorzany.*
C. Hirschhorn F., *l. m. Jezierna.*
Petersil J., *Zborów, z. l. m.*
W. Engel B., *c. k. wet. pow.*

76. Pow. Złoczowski.

D. Gawlikowski S., *Złoczów, l. p.*
Jarosz W., » *pr. szp.*
Skrowaczewski P., *sek.szp. Złoczów.*
Bendel Sam., *Złoczów l. k.*
Gold Józef, *Złoczów.*
Münz, *Złoczów.*
Paulo A., » *l. k. ch.*
Taniaczkiewicz D., »
Zaleski Eust., *em. s. l. p.*
Laufer A., *Olesko l. o.*
Łopatyński J., *Gołogóry l. o.*
C. Deutsch Hersch, *Złoczów.*
Bienenwald S., *Sasów.*
W. Horodnicki, *w. p.*
Gruberg, *w. m.*

77. Pow. Żółkiewski.

D. Opieński J., *Żółkiew l. p.*
Drzymalik S., » *l. m.*
Muszkiet K., » *p. s.*
Wachs M., » *II s. sz.*
Wyrzykowski K., *Żółkiew l. s. sz.*
Finkel H., *Kulików l. o*
Porodko L., *Mosty w. l.o.*
C. Elner Sal., *Żółkiew zast. l. m.*
W. Juhre Zenon, *w. p.*

78. Pow. Żydaczowski.

D. Stablewski W., *Żydaczów, l. p.*
Grabscheid D., *Żydaczów l. gm.*
Rawski Tad., » *l. s.*
Doboszyński L., *Drohowyż l. zakł.*
Gozdecki J., *Żórawno l. o.*
Roth Sal., » *l. g.*
Krzyształowicz Aug., *Mikołajów l. g.*
C. Wehrn L., *Mikołajów, wolno prakt.*
W. Schimmer, *Żydaczów w.p.*

79. Pow. Żywiecki.

D. Serkowski R., *Żywiec, k.s.*
Fonferko A., » *s. sz. i l. k.*
Idziński W., *Żywiec pr.sz. i l. m.*
Seidler Ant., »
Blumenfeld J., *Zabłocie, l. k.*
D. Spannbauer K., *l. k.*
Gawlik J., *Sucha l. skarb.*
Nowak Wład., *Węgierska Górka, l. k.*
Brzeski Jan, *l. o. Jeleśnia.*
Łodygowski I., *l. o. Milówka.*
C. Klein A., *Rajcza l. skarb.*
W. Kohlberger St., *w. p. Sucha.*

Lekarze Polacy, I. w księstwie Cieszyńskiem.

A) Pow. Bielski.

D. Jekeles, *Bystra.*
Rybak Leon, *Chybi.*
Pick Lud., *Dziedzice.*
Czop J., *Jaworze.*
Pogrzebacz J., *Skoczów.*

B) Pow. Cieszyński.

D. Sikora J., *Jabłonków.*
Hnatyszak A., *Trzyniec.*
Doryk R., *Cieszyn. (okul.)*

C) Pow. Frysztacki.

D. Knapczyk A., *Bogumin miasto, l. m. i s.*
Kunicki Ryszard, *Frysztat.*
Olszak W., *Karwina.*
Michalik K., *Rychwałd.*
Kłuszyński H., *Piotrowice.*
Buzek J., *Dąbrowa.*
Silbiger B., *Łąki.*
Woyczyński M., *Sucha.*
Grünzweig B., *Strumień.*

E) Pow. Jägerndorf.

D. Machauf W., *Hennersdorf.*

II. w Ostrawie morawskiej.

D. Bernhang A., *Ostrawa morawska.*
Himmelblau J., *Ostrawa morawska.*
Seidl W., *Ostrawa morawska.*
D. Dyński H., *Przywóz ad Ostr. mor.*
Rogoyski Stefan, *Witkowice ad Ostr. mor.*
Bro-s Leon, *Przywóz.*

Alfabetyczny spis lekarzy.

OBJAŚNIENIE: **Kr.** *oznacza* **Kraków.**
L. » **Lwów.**
Ks C. » **Ks. Cieszyńskie.**
O. M. » **Ostrawa Morawska.**
Liczba przy nazwisku oznacza liczbę powiatu.

Acht A. **L.**
Acker S. 36.
Ackerbauer S. 23.
Ackermann A. **Kr.**
Ader A. 67.
Adler Sz. 10.
Adlerstein A. 27.
Agathstein J. 67.
Albinowski A. **Kr.**
Allerhand J. 29.
Altmann Z. 5.
Ameisen M. 42.
Antoniewicz W. 63.
Arnold W. **L.**
Aronsohn I. **Kr.**
Aronsohn S. 46 i **Kr.**
Arzt I. 33.
Aschkenazy Z. **L.**
Atlas J. 61.
Atlas S. 57.
Auerbach E. **L.**
Auerhahn W. 22.
Aufrecht O. 6.
Ausobsky J. 58.

Baczyński A. 13.
Baczyński E. 75.
Baczyński T. **Kr.**
Bader W. **L.**
Balabayder H. **L.**
Balicki S. 19.
Bałłaban T. **L.**
Bannet A. **Kr.**
Baraniecki R. 30.
Barański A. **L.**
Barański B. **L.**
Barącz I. 36.
Barącz R. **L.**
Barbag H. 49.
Barban Chaim. 8.
Bard A. **L.**
Bardach B. **L.**
Bardach J. 61.
Bardach T. 66.
Bardecki G. **L.**
Bartel J. 5.
Barzycki J. 55.
Baschkopf J. **Kr.**
Baurowicz A. **Kr.**
Bażant W. 30.
Bądzyński S. **L.**
Bąkowski T. 71.
Beaurain K. 43.
Beck A. **L.**

Bednarski A. L.
Bednarski J. 11.
Bednarski J. 43.
Bełzowski M. 6.
Bendel S. 76.
Benoni F. 9.
Berezowski K. L.
Berezowski T. Kr.
Berger A. 30.
Berger E. 58.
Berger H. L.
Berger M. 74.
Berggrün A. 11.
Berghoff F. 61.
Bernaciński F. Kr.
Bernacki F. 7.
Bernadzikowski S. L.
Bernas J. L.
Bernfeld L. 55.
Bernhang A. O. M.
Beschloss M. L.
Bett M. L.
Better I. 42.
Bętkowski Z. 53.
Biber M. 48.
Bibrig S. 40.
Biegelmajer A. 56.
Bielański G. Kr. i 31.
Bielawski J. Kr.
Bielecki Ign. 57.
Bielewicz F. 18.
Bielski K. L.
Bienenwald I. 10.
Bienenwald S. 76.
Bieńkowski B. L.
Bier L. Kr.
Bierer R. L.
Biernacki E. L.
Biesiadzki A. 45.
Bikeles G. L.
Biliński Miecz. 44.
Biliński W. 74.
Billig E. 28.
Bilwin W 5.
Biłgorajski M. 27.
Birkenfeld Ch. 66.
Blaim S. L.
Blassberg Maksym. Kr.
Blauer T. 54.
Blaustein J. 13.
Blech B. 48.

Blum Z. 60.
Blumenblatt L. 68.
Blumenfeld A. L.
Blumenfeld J. 79.
Blumenthal J. 16.
Blutreich J. 73.
Błachowski K. L.
Bobek J. 10.
Bober J. 2.
Bobkiewicz H. Kr.
Bobrowski E. 46.
Bochenek A. Kr.
Bocheński K. L.
Boczar S. Kr.
Bogdanik J. Kr.
Bogdański B. 40.
Bohosiewicz T. L.
Bory J. 17.
Borysiewicz W. 10.
Borzęcki E. Kr.
Borzęcki Wł. L.
Bossowski Al. Kr.
Brand L. 53.
Brandman A. 22.
Braun S. Kr.
Breiter R. L.
Breyer St. Kr.
Breyer St. 57.
Brill M. L.
Brillowa O. L.
Bross L. O. M.
Browicz T. Kr.
Brudzewski K. Kr.
Brudziński L. 66.
Bryliński J. 69.
Brzeski J. 79.
Brzeski Jan 7.
Brzeziński E. 43.
Bubeniczek F. 13.
Budzynowski K. Kr.
Budzyński K. 11.
Bujalski M. 21.
Bujniewicz J. 55.
Bujwid O. Kr.
Bukowski A. 71.
Bukowski Marj. 28.
Bund Marek. L.
Buraczyński A. L.
Buraczyński T. L.
Burnatowicz R. 21.
Burzyński A. L.

Buzdygan M. Kr.
Buzek J. Ks. C.
Bylicki W. L.

Cercha M. Kr.
Cetnarowski E. Kr.
Chajes H. L.
Chalbazany D. 63.
Chilewski H. 42.
Chilf C. 48.
Chilf S. L.
Chlumsky W. Kr.
Cholewicz F. Kr.
Chołowiecki L. 61.
Chomin A. L.
Choróbski S. 47.
Chotiner J. 57.
Chramiec A. 43.
Chrząszczewski. 56.
Chuderski F. 63.
Chwalibóg H. 42.
Cichański A. 48.
Ciechanowski St. Kr.
Ciepanowski J. 21.
Ciepielowski K. 28.
Cieszewski Wł. 40.
Cięglewicz S. 24.
Cink A. 56.
Ciszka E. 30.
Cwiklicer L. 15.
Cybulski N. Kr.
Cybulski Teod. Kr.
Cymbler W. 45.
Czaczkowski J. L.
Czapelski W. 16
Czaplicki Z. 43.
Czapliński W. 34.
Czarnecki J. 63.
Czarnik S. L.
Czepielowski S. 8.
Czerkawski J. 27.
Czernecki Winc. L.
Czernecki Wł. L.
Czernek H. 7.
Czerny E. Kr.
Czerwiński K. 2.
Czop J. Ks. C.
Czyżewicz A. L.
Czyżewicz A. jun. L.
Czyżewicz W. 23.
Czyżyk F. 1.

Dach E. L.
Dadlez J. 51.
Dajzenberg A. 69.
Damański E. L.
Damm A. L.
Danielski J. 55.
Danielski Z. L.
Dattner H. L.
Daum L. L.
Dawid S. 58.
Dawidowicz E. 61.
Dąbrowski St. L.
Dekański S. L.
Dembowski M. Kr. i 46.
Deutsch H. 76.
Deutsch Z. 69.
Dębicki K. L.
Dietzius A. 23.
Dłuska B. 43.
Dłuski K. 43.
Dmochowski S. 48.
Doboszyński L. 78.
Dobrowolski S. Kr.
Dobrucki G. 61.
Dobrzański S. 48.
Dobrzyński J. 11.
Doliński E. L.
Doliński M. 48.
Dolnicki C. 63.
Domański S. Kr.
Dornfest A. L.
Dornfest Iz. 55.
Dorożyński J. L. i 36.
Dortheimer S. 56.
Dortort Ch. 2.
Doryk R. Ks. C.
Drahokoupil G. 54.
Dreifach I. 56.
Drewiński M. 57.
Droba St. Kr.
Drozdowski W. 74.
Drożdż B. Kr.
Drzewicki S. 61.
Drzymalik S. 77.
Dudziński J. 42.
Dujanowicz 7.
Dukiet J. L.
Dulęba Al. 23.
Dundaczek F. Kr.
Dura J. 11.
Dwernicki S. 17.

Dworzański K. 1.
Dyński H. O. M.
Dziewoński W. 1.
Dzikowski Z. 67.
Dziubanowski E. 29.

Ebers H. 42.
Eberson M. 67.
Eckhard J. 66.
Edelheit Z. 57.
Ehrenpreiss E. 61.
Ehrlich D. L.
Ehrlich H. 48.
Eichel E. 63.
Eichhorn F. Kr.
Eisen L. Kr.
Eisenberg F. Kr.
Eisenstein J. 56.
Elektorowicz E. L.
Eliasiewicz Z. 17.
Elner M. 51.
Elner S. 77.
Elsner J. 55.
Engländer B. Kr.
Erychleb J. 71.

Falk C. 8.
Fechter T. 23.
Felber A. 58.
Feld M. L
Feldmann M. 23.
Feller A. 10.
Fels I. L.
Ferensiewicz M. 4.
Festenburg E. L.
Feuerstein I. L.
Feuerstein L. L.
Feuerstein Łaz. 69.
Feuerstein N. L.
Fiałkowski L. L.
Fiałkowski W. 55.
Fibich S. L.
Filewicz J. 42.
Filimowski L. 48.
Filipkiewicz S. Kr.
Filipkiewicz W. Kr.
Finkel H. 77.
Flaschen S. Kr.
Flecher O. 29.
Fleszar J. 33.
Flis Kaz. Kr.

Flohr F. L.
Fonferko A. 79.
Fox J. 36.
Fööbus I. 67
Fraenkel H. 17.
Fraenkel J. 3.
Fraenkel M. 67.
Fraenklówna F. D. Kr. i 46.
Frank A. 37.
Franke M. L.
Frankowski W. L.
Frauenglas M. 48.
Frączkiewicz J. Kr.
Frenkel H. Kr.
Friedberg J. 6.
Friediker S. Kr.
Friedländer E. 17.
Friedmann H. 17.
Friedman L. Kr.
Friedmann M. L.
Friedwald A. 23.
Frisch J. 66.
Frisch Jul. L.
Frommer A. Kr.
Fromowicz W. L.
Frostig H. 60.
Fruchtmann F. 36.
Fruchtmann F. L.
Frühling M. 18.
Frydmann Z. 18.
Fuchs F. L.
Fuchs L. 74.
Fuchs S. L.
Fürbek L. 67.

Gabel H. L.
Gabel R. 25.
Gabel W. L.
Gabryszewski A. L.
Gabryszewski T. 2.
Gaik J. 43.
Gałuszka J. 39.
Garbusiński S. 14.
Gawełkiewicz L. 42.
Gawlik J. 43.
Gawlik J. 79.
Gawlikowski St. 76.
Gąsiorek F. 3.
Gąsiorowski N. L.
Gąsiorowski S. 36.
Georgeon L. Kr.

Gerber R. 1.
Gertler N. Kr.
Gerus K. 39.
Gettlich A. Kr.
Gębarzewski Z. L. L.
Gidlewski M. L.
Gilnreiner M. 73.
Gizelt A. L.
Glaser L. 67.
Glassner R. 46.
Glassner R. Kr.
Glicksmann St. 47.
Gliński L. K. Kr.
Gluziński A. L.
Gluziński L. L.
Gładyszowski E. 66.
Głowacki B. L.
Głowiński W. 60.
Głuszkiewicz W. 40.
Gnoiński M. 34.
Godlewski E. Kr.
Godlewski M. Kr.
Godłowski A. 35.
Gogulski J. Kr.
Gold J. 76.
Gold J. 66.
Goldberg H. 15.
Goldberger I. 46.
Goldhaber I. 61.
Goldhaber M. 44.
Gołąb J. 36.
Gołębiowski K. 61.
Gońka A. L.
Gorner I. 68.
Gorski Ksaw. 43.
Gostyński J. L.
Gotfried M. 58.
Gozdecki J. 78.
Gólski St. Kr.
Górka J. 53.
Górski C. 3.
Górski S. 15.
Grabowski A. 66.
Grabowski M. L.
Grabscheid D. 78.
Grabscheid M. 48.
Gracka J. L.
Grader M. 61.
Graf J. L.
Grażyński E. Kr.
Grek J. L.
Greliński A. L.
Grodecki F. 43.
Gross K. L
Grossek Z. 24.
Grossmann M. L.
Gröbel Em. L.
Gruber F. 48.
Gruder L. L.
Grudzewski B. 4.
Gruszkiewicz K. 66.
Grünhut B. Kr.
Grünzweig B. Ks. C.
Grzybczyk S. 7.
Grzybowski Grz. Kr.
Grzybowski S. 71.
Gürsching T. 52.
Gwozdecki T. 52.

Habicht K. Kr.
Hacker D. 61.
Haisig K. L.
Halarewicz B. 52.
Halban H. L.
Hamburger J. L.
Hammerschlag R. 43.
Hanakowski W. 1.
Handt I. 2.
Harasowski A. 40.
Harmatij Hr. 69.
Hausvater J. 13.
Händel A. 23.
Heftler N. 35.
Hendrychowski T. 52.
Herman M. L.
Hermelin E. L.
Hernich F. 41.
Herscher I. 22.
Herz E. 55.
Herz F. 63.
Herzig N. 34.
Herzig S. 57.
Herzum J. 55.
Hess E. 1.
Hescheles I. L
Hicner A. 24.
Hilfstein Ch. Kr.
Himmelblau J. O. M.
Hinze R. L.
Hirsch D. Kr.
Hirsch H. Kr
Hirschhorn F. 75.

Karaś T. 67.
Karchezy E. L.
Karpiński S. 46.
Kasparek J. L.
Kasprzyk A. Kr. i 46.
Katyński L. 18.
Kaufmann O. Kr.
Kazrlik M. 72.
Kącki St. Kr.
Keller D. 48.
Keller R. 1.
Kepler P. 46.
Kędzierski W. 62.
Kędzior W. Kr.
Kibitz B. 51.
Kibitz L. 38.
Kicki T. L.
Kiczałes H. 26.
Kiczałes I. 63.
Kielanowski B. L.
Kijas B. 37.
Kijas T. 42.
Kikinger E. L.
Kirchen Osk. 29.
Kittner J. 5.
Klaften J. 16.
Klarfeld I. 17.
Klauber A. 56.
Klecki K. Kr.
Kleczkowski T. Kr.
Klein A. 79.
Klęsk A. Kr.
Klęsk R. 60.
Kleski A. 44.
Kluger Wł. Kr.
Kłuszyński H. Ks. C.
Kmietowicz F. 42.
Knapczyk A. Ks. C.
Knauer W. 7.
Kobryński W. L.
Kocay Al. 32.
Kocwa J. L.
Koczyrkiewicz L.
Koepel H. 55.
Koffler Maur. 29.
Kohlberger 36.
Kohn M. 18.
Kolasiński A. 53.
Kołaczkowski A. L.
Kołączkowski J. 43.
Komorowski B. Kr. i 31.
Komorowski C. 50.
Konera S. 12.
Kopaczyński W. 61.
Kopff L. Kr.
Korczyński Lud. 43.
Korman I. L.
Korngoldówna R. Kr.
Korolewicz B. Kr.
Kossak L. L.
Kostanecki K. Kr.
Kostecki J. Kr.
Kosterkiewicz J. 16.
Kostmann I. 49.
Kostrzewski J. Kr.
Kostyal E. 3.
Kosz K. 38.
Kośmiński F. L.
Kotłowski S. 16.
Kovariček E. L.
Kowalewski E. 50.
Kowalski E. L.
Kowalski M. 63.
Kowalski S. 67.
Kowenicki A. 8.
Kowenicki W. 66.
Kownacki J. 72.
Kozaczka A. Kr.
Kozakiewicz A. 29.
Kozierowski E. 20.
Kozłowski B. 17.
Kozłowski M. Kr.
Koźniewski Tad., Kr.
Kraft K. Kr.
Kramarzyński Ad. Kr.
Kramarzyński M. 48.
Krański J. 30.
Krasowski St. 61.
Krasuski K. L.
Kraszewski W. 43.
Kraus H. 55.
Krauss A. 5.
Kremer E. L.
Kretowicz W. 18.
Kretz B. 67.
Kreutz J. 61.
Krok J. Kr.
Krokiewicz A. Kr.
Kronfeld H. 55.
Krongold W. Kr.
Kroo J. 10.
Kropaczek Wilh. 37.

Królikowski J. Kr. i 31.
Kruk K 34.
Kruszyński K. L.
Kruszyński St. 36.
Kruszyński W. L.
Krygowski T. L.
Krynicki J. 57.
Krzyszkowski J. Kr.
Krzyształowicz Ad. 16.
Krzyształowicz August. 78
Krzyształowicz F. Kr.
Krzyżanowski E. 10.
Krzyżanowski K. L.
Kubisztal St. 61.
Kučera P. L.
Kucharski P. L.
Kuczewski 43.
Kuhn A. L.
Kunicki R. Ks. C.
Kupczyk B. Kr.
Kurasiewicz J. 64.
Kurkiewicz St. Kr.
Kurowiec J. 26.
Kurzer Ł. L.
Kurzyniec W. 14.
Kuśnierczyk P. 59.
Kutna S. 48.
Kuźniar W. 65.
Kümmermann S. 49.
Kwaśnicki A. Kr.
Kwiatkiewicz S. L.
Kwiatkowski S. Kr.
Kwieciński M. 1.

Laberschek F. Kr.
Lach Rud. 45.
Lachawiec A. 61.
Lachowicz Z. L.
Lachs J. Kr.
Landau A. 47.
Landau A. 19.
Landau F. L.
Landau Jan (sen.). Kr.
Landau Jan (jun.). Kr.
Landau Jon. Kr.
Landau R. Kr.
Landau S. 71.
Landesberg M. 6.
Lannes S. 24.
Lang O. 39.
Langbank B. L.
Langer J. 38.
Langsam 43.
Laskiewicz J. 68.
Lateiner E. L.
Lateiner M. L.
Latkowski J. Kr.
Lauer A. Kr.
Lauer J. Kr.
Laufer. 76.
Lauterstein L. L.
Lebedowicz E. 38.
Lechowicz W. 2.
Lechowski W. 17.
Legeżyński W. L.
Lehman. J. 17.
Leiblinger L. 66.
Leinkram M. Kr.
Lenartowicz J. 48.
Lenartowicz R. 35.
Leńko Z. L.
Leszczyński R. L.
Lewandowski K. L.
Lewicki R. Kr. i 31.
Lewicki S. L.
Lewicki Zenob. 29.
Lewicki Zygm. 56.
Lewin A. L.
Lewinter A. Kr.
Lewkowicz Ksaw. Kr.
Lic H. 9.
Lic Feliks. 13.
Lichtgarn D. 17.
Lickendorf I. L.
Liebermann E. Kr.
Liebeskind Kr.
Ligęza J. 3.
Lilien N. L.
Link I. L.
Linsker J. 63.
Lippel J. 63.
Lipski K. 58.
Lisowski M. L.
Litwinowicz O. 69.
Litwinowicz O. L.
Litwinowicz T. L.
Loewy A. 41.
Loewy O. 20.
Longchamps de Berier. L.
Lorentski A. 37.
Löw Alb. 63.
Löw B. L.

Löwner A. 61.
Lubowiedzki J. 47.
Ludmirski Z. Kr.
Ludwig A. L.
Lukas A. L.
Luster L. Kr.
Lustig H. 66.
Lustig S. Kr.
Lustgarten L. Kr.
Lustgartenówna W. Kr.

Łapiński S. Kr.
Ławrowski 41.
Łazarski J. Kr.
Łazowski B. 43.
Łepkowski W. Kr.
Łobaczewski A. Kr.
Łoboda F. 10.
Łodygowski J. 79.
Łodziński W. 39.
Łopaciński M. Kr.
Łopaczyński E. 24.
Łopatyński J. 76.
Łowczowski W. 7.
Łukasiewicz W. L.
Łuniewski S. 29.
Łuszczkiewicz J. L.

Mach S. 23.
Machauf W. Ks. C.
Machek E. L.
Macher O. 1.
Machnicki S. 66.
Maciąg A. Kr.
Maciejowicz S. 60.
Macie-za-Jeleńska E. Kr.
Macudziński W. 24.
Mączka T. Kr.
Mahl J. L.
Majewicz E. 43.
Majewski A. L.
Majewski J. 61.
Majewski Kaz. Kr.
Majewski T. 3.
Malinowski G. 31.
Maliszewski H. 36.
Mallik J. 23.
Malsburg H. 8.
Małaczyński R. 68.
Mang J. 9.
Mannheim Z. 48.
Mantel M. 74.
Mańkowski K. 20.
Marcisiewicz F. Kr.
Maresz 29.
Margulies M. L.
Margulies W. 59.
Marischler J. L.
Mark S. L.
Markiewicz D. 26.
Markiewicz H. 56.
Markiewicz J. 35.
Markl J. 19.
Markowski J. L.
Markowski Z. 36.
Markstein W. 27.
Mars A. L.
Marynowski J. 15.
Maszewski St. 46.
Matzke H. Kr.
Maurer M. 33.
Maurer Z. 34.
Mayer J. L.
Mayzel T. Kr.
Mazanek J. 33.
Maziarski St. Kr.
Mazurkiewicz J. L.
Mazurkiewicz W. L.
Mehrer H. L.
Mehrer J. 59.
Meisels J. L.
Meisels S. L.
Meisels Z. 23.
Meller J. 65.
Mendlowski W. 49.
Merunowicz J. L.
Merunowicz R. 39.
Merunowicz T. Kr.
Merz A. Kr.
Meschel J. L.
Meth S. 24.
Mężyk J. 62.
Michalik Fr. 48.
Michalik J. 66.
Michalik K. Ks. C.
Michalski W. 63.
Michejda T. L.
Michnik A. 3.
Miezulski Ant. 28.
Mieroszewski K. 34.
Mieses I. 58.
Mięsowicz E. Kr.

Mikołajski S. L.
Mikulski A. 36.
Mildner J. 12.
Milewski T. 29.
Millet A. 14.
Mindes J. 17.
Mintz J. L.
Miodoński Fr. 1.
Mironowicz K. 63.
Mirtenbaum L. Kr.
Misky E. 9.
Miszewski St. K. 25.
Miszke 11.
Mitschka K. Kr.
Moch J. 49.
Modrakowski J. L.
Mogilnicki Wł. 10.
Mohr D. 42.
Momidłowski W. 65.
Mondschein M. 61.
Moraczewska Z. L.
Moraczewski W. L.
Morawski K. Kr.
Morawski M. 66.
Mosing St. L.
Mosler M. 5.
Mossoczy St. 10.
Mossor K. 12.
Mostowski S. Kr.
Moszkowicz J. L.
Murczyński W. Kr.
Murdzieński F. Kr.
Muszkiet K. 77.
Müller E. L.
Müller F. L.
Münz A. 76.
Münz E. Kr.
Münzer J. L.
Münzer M. 66.
Mydlarski W. 45.

Nacht E. 23.
Nacht F. 10.
Nadel R. 26.
Nartowski M. Kr.
Natter W. 64.
Nawrat S. 46.
Nelken Jan Kr.
Neuberger Z. 59.
Neumann 47.
Neustein J. 69.
Newestiuk J. 8.
Neymand S. 11.
Nieć J. 72.
Nieć T. 55.
Niemczewski J. 5.
Niemen owski J. L.
Niezabitowski E. 43.
Nikliborc. J. 71.
Nitsch R. Kr.
Niziołek P. 9.
Nodzyński B. 3.
Notz J. L.
Nowak Dyon. Kr.
Nowak Jul. Kr.
Nowak Wład. 79.
Nowicki W. L.
Nowosad M. 60.
Nowotny Fr. Kr.
Nowotny Gust. Kr.
Nussbaum 6.
Nüssenfeld J. Kr.
Nycz H. 3.
Nycz W. 1.

Oberländer S. L.
Obler W. 10.
Obmiński, *Lubień.*
Obrzut A. L.
Obtułowicz F. L. i 36.
Ochsenhorn Ch. 66.
Offe Jak. 29.
Ogórek-Pankowa L.
Olejnik M. 27.
Oller Mich. 48.
Olszak W. Ks. C.
Olszański T. 68.
Olszewski B. 42.
Opieński J. 77.
Opolski J. 61.
Opolski W. L.
Opydo F. 71.
Orłowski W. 23.
Orski J. 25.
Orzeł J. 34.
Ostafiński M. 61.
Ostersetzer Ad. 13.
Ostrowski T. L.
Oświecimski F. Kr.
Owczarski J. L.
Owsiński J. Kr.
Ozarkiewicz E. L.

Rappaport S. 66.
Raps M. 27.
Rares I. 22.
Raw-ki Ad. 35.
Rawski T. 78.
Rec W. Kr.
Rechen L. L.
Reder E. 29.
Regiec J. L.
Rehan L. 66.
Reich S. 70
Reich S. 48.
Reichenste n Marcin L.
Reichenstein Marek. L.
Reik J 41.
Reiner I. 55.
Reinhold J. L.
Reinhold Z. L.
Reicher E. L.
Reischer I. 73.
Reiss El. 53.
Reiss W L.
Reiss Wł. Kr.
Reizes D. L.
Rencki R. L.
Rentschner. E. L.
Richter A. 61.
Rieser Adolf. 11.
Rittigstein St. L.
Riwczes. L.
Robel W. 35.
Rogalski T. Kr.
Rogalski W 67.
Rogoyski S. O. M.
Rokossowski W. 38.
Rościszewski E. 48
Rose E 51.
R se M Kr.
Rosen A. 73.
Rosenbaum J. 61.
Rosenbaum L. 6.
Rosenbaum N. 22.
Rosenberg N. 63.
Rosenblatt E Kr.
Rosenblüth E 12.
Rosenfeld M. 66.
Rosenhauch L. Kr.
Rosenheck S 29.
Rosenmann O 66.
Rosenscheim S. 17.
Rosenzweig L. L.
Rosmarin H. 30.
Rosmarin J. 61.
Rosner Al. Kr.
Rosner Ig. L.
Rossberger S. 23.
Roszko A. 21.
Roth A. L.
Roth J. 24.
Roth S. 78.
Roth W. 2.
Rothfeld J. L.
Rotter A 12.
Rożecki J. Kr.
Rubin A. L.
Rubinstein J. 61.
Rubinstein N. 17.
Ruczka A. 56.
Ruczka St. 48.
Rudich L. 30.
Rudnicki K. 14.
Rudzki S 36.
Ruff S L.
Rump H. L.
Rutkowski K. Kr.
Rutkowski Maks. Kr.
Rybak L. Ks. C.
Rydel A. Kr.
Rydygier A. L.
Rydygier L. L.
Rzegociński B. Kr. i 46.

Sabatowski A. L.
Safian L 22.
Sakler E. 68.
Salpeter 47.
Salzmann J. 62.
Sałaban L. 32.
Sandauer I. L.
Sawicki A. 50.
Sawicki E. L.
Sawicki-Stella J. L.
Schabbus M. 37.
Schaff S 52.
Schaitter I. Kr.
Schapira A. 6.
Scharf J. Kr.
Schächter Sam. 48.
Schein H. 43.
Schellenberg L. L.
Schenker M. 26.
Schermant J. Kr.

Scherp D. 68.
Schindler I. 63.
Schlank J. Kr.
Schlank M. 1.
Schmar J. 58.
Schmeidler L. 23.
Schmelkes M. L.
Schmetterling A. 10.
Schmidt A. 3.
Schneck K. 11.
Schneider J.n. Kr.
Schneider K. L.
Schneider Kalmus M. L.
Schneider L. Kr.
Schneider N. L.
Schnitzer P. L.
Schoeffer F. 48.
Schöngut Stef. Kr.
Schöps I. 19.
Schramm H. L.
Schudmak A. Kr.
Schumann F. Kr.
Schutt E. 49.
Schützer L. 67.
Schwarz A. Kr.
Schwarz J 24.
Schwarzbart A. Kr.
Sciborowski K. 7.
Segel A. L.
Seidl W. O. M.
Seidler A. 79.
Seidner A. 5.
Sekanina J. 16.
Seller I. 4.
Selzer Jakób L.
Selzer Józef. L.
Selzer M. L.
Selzer Z 66.
Senensieb M. L.
Seńkowski M. Kr.
Serbeński W. L.
Serkowski B. 63.
Serkowski R. 79.
Serkowski Wł. 63.
Sermak Karol. 11.
Sędzielowski J. Kr.
Sędzimir Cz 25.
Sękiewicz F. 13.
Siatecki K. 7.
Siedlecki J 42.
Siegel Zygm. 32.
Siegelbaum J. 27.
Sielski F. L.
Sieniewicz M 55.
Sienkiewicz E. L.
Siebner N. 22.
Sieradzki W. L.
Sikora J. Ks. C.
Sikorska H. Kr.
Silbermann L. 42.
Silberstein A. Kr.
Silberstein J. 50.
Silberstein S. L.
Silbiger B. Ks. C.
Singer M. L.
Skałkowski B. L.
Skibicki A. 8.
Skobel S. Kr.
Skomorowski J. 30.
Skórczewski B. Kr.
Skórczewski W. Kr.
Skórkowski J. 11.
Skórski M. 75.
Skórski W. Kr.
Skrowaczewski P. 76.
Slączka A. 32.
Slęk F. 48.
Służewski K. 39.
Smolarski W. Kr.
Smolarski Z. 48.
Smorągiewicz K. 46.
Smyczyński I 50.
Sobelsohn D. 22.
Sobelson Fr. 47.
Sobieszczański L. 21.
Sobolewski F. 56.
Sochacki Leon 12.
Sochanik Stan. 8.
Sochański J L.
Sokal Jak. 4.
Sokal Mayer. 10.
Sokołowski H. Kr.
Solecki J. 55.
Solecki K. L.
Sołomowicz J. L.
Sołowij A. L.
Sołowski J. 73.
Sołtysik M. 63.
Sołtysik M. L.
Sołtysik S. 6.
Soniewicki T. 62.
Spalke Z. L.

Teller J. 55.
Tempka M. Kr.
Tenner Ig. 17.
Teodorowicz T. L.
Terenkoczy L.
Terlecki A. 52.
Terner H. 29.
Teufel S. 23.
Tiegermann Em. 17.
Thom J. L.
Thurnheim S. L.
Thurnheim S. 48.
Tobiaszek M. L.
Tokarski F. 32.
Tokarski St. Kr.
Topolnicki J. 66.
Torczyński T. 36.
Trammer A. 67.
Trelski M. 49.
Trybulec F. 48.
Tryniecki B. 33.
Trzaskowski J. 23.
Trzciniecki K. L.
Trzciński B. Kr.
Trześniowski E. 36.
Turnau K. L.
Turnheim S. 23.
Turteltaub 35.
Turzański G. 23.
Türkel S. 58.
Tworowski Ign. 62.
Tyszecki T. Kr.

Uchacz B. 39.
Udziela M. 73.
Unsing G. 52.
Uranowicz T. 8.
Urbanik R. 65.
Urech Marek 60.
Uromski H. Kr.
Urysz E. 75.
Ustrzycki J. 6.

Verstaendig E. 65.
Vincenz A. 44.

Wachholz L. Kr.
Wachłowski Z. L.
Wachnianin J. 51.
Wachnianin M. L.
Wachs M. 77.
Wachtel A. L.
Wachtel Z. (sen.) Kr.
Wachtel Z. (jun.) Kr.
Wachter S. L.
Wajgel Eug. 16.
Walach D. L.
Walczyński J. 67.
Waligórski Cz. 20.
Walkowski J. 11.
Wallach Z. L.
Walsleben T. 59.
Warzeszkiewicz M. Kr.
Warzycki B. Kr. i 31.
Wągrowski K. 13.
Wąsowicz Z. 43.
Wątorek A. L.
Wechsler L. 1.
Weczerka A. 71.
Wehrn L. 78.
Wein H. L.
Weinreb Moj. L.
Weinreb S. 37.
Weinsberg J. Kr.
Weissberg L. L.
Weissberg Z. 66.
Weissmann S. L. 6.
Weksler E. L.
Werner K. 59.
Wernicki K. L.
Wernikowski W. Kr.
Wespański A. Kr.
Węclewski T. 17.
Wicherkiewicz. B. Kr.
Wiczkowski J. L.
Wieselmann J. 43.
Wieselmann M. 3.
Wierzbicki G. 20.
Wieser J. L.
Wiffin M. L.
Wiktor J. L.
Wilczek K. L.
Wilczyński L. Kr.
Wilder I. 17.
Wilkosz A. Kr.
Willer A. L.
Wilson R. 22.
Winogrodzki A. 56.
Wiszniewski W. L.
Witaliński W. Kr.
Witkowski E. 33.
Witoszyński W. 66.

Wittels J. 61.
Włyński K. Kr.
Wnękowicz S. 61.
Wojciechowski B. Kr.
Wojtkowski I. L.
Wójtowicz E. Kr.
Wójtowicz J. 48.
Wolf Aron. L.
Woszczyński J. 36.
Woyczyński M. Ks. C.
Woynarowski K. 11.
Wróblewski-Lubicz W. 54.
Wrzosek Ad. Kr.
Wurst A. 26.
Wychowski W. L.
Wyrzykowski K. 77.

Zabłocki S. L.
Zadębowski R. L.
Zadurowicz E. 70.
Zagórski Ad. 55.
Zagórski R. 36.
Zakaszewski W. 3.
Zakreys F. L.
Zakrzewski J. 36.
Zaleski E. 76.
Zaleski Karol. 57.
Zaleski Kaz. 74.
Zalewski Teof. L.
Zamorski St. Kr.
Zanietowski J. (sen.) Kr.
Zanietowski J. (jun.) Kr.
Zaorski B. 27.
Zaremba G. 22.
Zarzycki E. 20.
Zasacki S. 6.
Zathey 42.
Zatlokal R. 8.
Zauderer M. 42.
Zavadil B. L.
Zawadzki A. L.
Zawadzki, 32.
Zawilski S. 33.
Zawisza A. 24.
Zbigniewicz J. 67.
Zborowski J. 71.
Zeitner J. Kr.
Zgórski K. L.
Ziarko J. Kr.
Zieliński Edw. 42.
Ziembicki G. L.
Ziembicki I. L.
Ziembicki W. L.
Ziembiński M. 72.
Zimmermann Sz. 55.
Zins Klemens 61.
Zion O. L.
Zipper A. L.
Zopoth A. Kr.

Żeleński T. Kr.
Żędzianowski S. 71.
Zmigrod B. 57.
Żukotyński Fr. 53.
Żukowski A. 61.
Żuliński E. 43.
Zuławski K. Kr.
Żuławski L. 18.
Żurakowski R. 4.
Żychoń J. 43.
Żydłowicz W. Kr.

SKALA STEMPLOWA.

SKALA I

na weksle

		kor. h.
Do	150 kor.	—·10
nad 150 kor. »	300 »	—·20
» 300 » »	600 »	—·40
» 600 » »	900 »	—·60
» 900 » »	1200 »	—·80
» 1200 » »	1500 »	1·—
» 1500 » »	1800 »	1·20
» 1800 » »	2100 »	1·40
» 2100 » »	2400 »	1·60
» 2400 » »	2700 »	1·80
» 2700 » »	3000 »	2·—
» 3000 » »	6000 »	4·—
» 6000 » »	9000 »	6·—
» 9000 » »	12000 »	8·—
» 12000 » »	15000 »	10·—
» 15000 » »	18000 »	12·—
» 18000 » »	21000 »	14·—
» 21000 » »	24000 »	16·—
» 24000 » »	27000 »	18·—

Od każdych zaś następnych 3000 kor. o 2 kor. więcej, przyczem jednak kwoty poniżej 3000 koron uważane będą za pełne.

SKALA II

kwity i dokumenty w sprawach prawnych.

		kor. h.
Do	40 kor.	—·14
nad 40 kor. »	80 »	—·26
» 80 » »	120 »	—·38
» 120 » »	200 »	—·64
» 200 » »	400 »	1·26
» 400 » »	600 »	1·88
» 600 » »	800 »	2·50
» 800 » »	1600 »	5·—
» 1600 » »	2400 »	7·50
» 2400 » »	3200 »	10·—
» 3200 » »	4000 »	12·50
» 4000 » »	4800 »	15·—
» 4800 » »	6400 »	20·—
» 6400 » »	8000 »	25·—
» 8000 » »	9600 »	30·—
» 9600 » »	11200 »	35·—
» 11200 » »	12800 »	40·—
» 12800 » »	14400 »	45·—
» 14400 » »	16000 »	50·—

Nad 16000 kor. od każdych 800 kor. opłaconą być ma należytość wraz z nadzwyczajnym dodatkiem po 2 kor. 50 h. przyczem sumy niżej 800 kor. uważają się jako pełne.

Rachunki do 20 kor. są wolne od opłaty; rachunki powyżej 20 do 100 kor. — 2 hal. od arkusza; powyżej 100 koron — 10 hal od arkusza.

SKALA III

ugody pożyczkowe, kontrakty służbowe, kwity na wygrane loteryjne.

		kor. h.
Do	20 kor.	—·14
nad 20 kor. »	40 »	—·26
» 40 » »	60 »	—·38
» 60 » »	100 »	—·64
» 100 » »	200 »	1·26
» 200 » »	300 »	1·88
» 300 » »	400 »	2·50
» 400 » »	800 »	5·—
» 800 » »	1200 »	7·50
» 1200 » »	1600 »	10·—

		kor. h.
Nad 1600 k. do	2000 kor.	12·50
» 2000 » »	2400 »	15·—
» 2400 » »	3200 »	20·—
» 3200 » »	4000 »	25 —
» 4000 » »	4800 »	30·—
» 4800 » »	5600 »	35·—
» 5600 » »	6400 »	40·—
» 6400 » »	7200 »	45·—
» 7200 » »	8000 »	50·—

Nad 8000 kor. od każdych dalszych 400 kor. opłacaną być ma należytość wraz z nadzwyczajnym dodatkiem po 2 kor. 50 h., przyczem sumy niżej 400 kor. uważają się jako pełne.

OPŁATA LISTÓW.

Za listy w miejscu doręczane	do 20 gr.	10 hal.
W Austryi i do Niemiec	» 20 »	10 »
Do Serbii	» 20 »	15 »
Do wszystkich innych państw europejskich	» 20 »	25 »
Każde następne	20 »	15 »
Karty korespondencyjne w Austryi i do Niemiec . .		5 »
Do Serbii		10 »
Do wszystkich innych państw europejskich		10 »
Do Ameryki		25 »
Należytość za rekomendowanie oprócz zwykłej opłaty do wszystkich państw		25 »

Druki. Druki muszą być opłacane przy nadaniu:

Opłaty wynoszą: 1) w Austro-Węgrzech i do Niemiec:

do 50 gr.		3 hal.
ponad 50 gr.	do 100 gr. . . .	5 »
» 100 »	» 250 » . . .	10 »
» 250 »	» 500 » . . .	20 »
» 500 »	» 1000 » . . .	30 »

2) do wszystkich innych krajów europejskich: od każdych 50 gr. — 5 hal.

OPŁATA TELEGRAMÓW.

Telegramy miejscowe (najmniej 40 hal.) za kazde słowo 2 h.

Do Austryi, Węgier, Bośni, Hercegowiny i do Niemiec (najmniej 60 hal.) za każde słowo . . . . 6 hal.

Do Rosyi europ. i Szwecyi taksa 60 hal. i za każde słowo 24 »

Do Rumunii, Czarnogóry, Serbii i Szwajcaryi . . .	» 60 »	»	»	»	8 »
Do Włoch, Francyi, Bułgaryi i Monako	» 60 »	»	»	»	16 »
Do Anglii, Irlandyi, Algieru, Tunisu, Korfu via Tryest	» 60 »	»	»	»	26 »
Do Belgii, Danii, Luksemburgu	» 60 »	»	»	»	21 »

Tabela porównawcza

zdrojowisk polskich ze zdrojowiskami niemieckiemi (pruskiemi) i innych krajów

podług tablicy,

ułożonej przez Dra H. Dobrzyckiego*) (w Warszawie).

L.	Główne 8 grup	Podgrupy i ich charakt. chem.	Zdrojow. niemieckie	Zdrojow. polskie	Zdrojowiska innych krajów	Uwagi
1.	**I. Cieplice obojętne** (zawierają bardzo mało części stałych, nie więcej nad 0,6 w litrze). Rozróżniamy:	1. Cieplice o ciepłocie niższej od ciepłoty ciała lub ciepłoty tej bliskie.	**Badenweiler** (w Schwarzwaldzie). **Schlangenbad** (w Hessen Nassau). **Landeck** (Śląsk pruski).	**Jaszczurówka** (Olczysko) pod Zakopanem.	**Neuhauss**, **Römerbad**, **Tüffer**, w Styryi. **Johannisbad** (Czechy). **Pfäffers**, **Ragatz**, w Szwajcaryi.	Cieplicami (termami) zwiemy służące głównie do kąpieli zdroje, których naturalna ciepłota jest bliską ciepłoty ciała lub od niej wyższą. Jedyna polska cieplica Jaszczurówka (20·4° C.) nie może wprawdzie zastąpić innych cieplic o wyższej ciepłocie, daje się jednak z korzyścią dla chorych stosować jako uzupełnienie innych zab. wodoleczn.
2.		2. Cieplice o ciepłocie wyższej, niż ciepłota ciała.	**Warmbrunn** (na Śląsku pr.). **Wildbad** (w Wirtembergii).	—	**Cieplice** (Teplitz w Czechach). **Gastein** (Gastuń w Salzkammergut).	
3.	**II. Szczawy proste** (wody stołowe).	Zawierają bardzo mało części stałych, a jedynym działającym w nich składnikiem jest kwas węglowy.	**Apollinaris** (Prusy nadreńskie). **Fachingen** (Prusy). **Selters** (Hessen-Nassau) i wiele innych.	**Krościenko** nad Dunajcem (Galicya). **Głębokie** (w Galicyi, najbogatsza szczawa stołowa, dotąd na potrzeby zamiejscowe nie eksploatowana).	**Bilin**, **Giesshübl**, **Krondorf**, w Czechach. **Gleichenberg**, **Klausenquelle**, w Styryi. **Bussang** we Francyi. **Narzan** na Kaukazie i wiele innych.	W nowszych czasach, gdy zaczęto dokładniej badać różne zdroje, w wielu z nich stwierdzono obecność wolnego CO_2 i ilość części stałych, odpowiadającą znanym wodom alkal. Tą drogą ujawniono np. wodę obłęgorską »Ursus« i wodę żytnicką w Żytnikach na Podolu.

*) Dr H. Dobrzycki. Zdrojowiska i miejscowości lecznicze w Niemczech oraz nasze względem nich stanowisko. Warszawa 1908.

L.	Główne 8 grup	Podgrupy	Zdrojow. niemieckie	Zdrojow. polskie	Zdrojowiska innych krajów	Uwagi
4.	**III. Wody alkaliczne.** (Zawierają: dwuwęglany i węglany alkal. zwykle w znacznej ilości, NaCl, związki litu, siarkan sodowy i magnowy oraz arsen i CO_2 we wszelkich postaciach — związany, pół związany, wolny). Rozróżniamy:	1. Szczawy alkal., zawierające przewagę dwuwęglanów alk. (głównie dwuwęglan sodu).	**Neuenahr** (Prusy). **Obersalzbrunn** (Kronenquelle na Śląsku pr.). **Kudowa** (Eugenqu. na Śląsku pr.). Wody poprzedn. (II) grupy i inne.	**Krościenko** (nad Dunajcem w Galicyi). **Głębokie** (w Galicyi, patrz grupa II).	**Vichy** (źródła Celestins, Grande Grille i Vals — la Madelaine; Francya). **Bilin**, **Krondorf** i w. i. (Czechy). **Borżom** (na Kaukazie).	Grupa II (szczawy proste) bardzo są zbliżone do tej podgrupy i stąd w wielu balneologiach jedna i ta sama woda tu i tam figuruje.
5.		2. Szczawy alkal., zawierające prócz dwuwęgl. alkal. związki litu.	**Obersalzbrunn** (Oberbrunnen i Kronenquelle na Śląsku pr.).	3 te podgrupy reprezentuje: **Szczawnica** (w Galicyi) z jej 7 zdrojami, a mianowicie: Magdaleny i Józefiny (silne szczawy solank. sodowo-solne); Wandy, Stefana i Waleryi (szczawy solankowo-sodowe); Jana (szcz. solank. sodowo-żelazista); Szymona (szcz. solank. sodowo-litowa).	**Salvator** (Węgry). **Bilin** (Sauerquelle i Josephsquelle w Czechach).	Zdroje szczawnickie w swym składzie ilościowym przedstawiają dość wybitne różnice: w dwuwęglan sodu i magnezyi najbogatszy jest zdrój Magdaleny; w chlorek sodu tenże zdrój i zdrój Józefiny; w siarkan sodu też same zdroje; w dwuwęglan litu — zdrój Szymona; w wolny CO_2 — zdrój Stefana; zdrój Jana zawiera więcej, niż inne, dwuwęglanu żelaza. Zdroje Waleryi i Wandy zajmują miejsce pośrednie.
6.		3. Szczawy alkal. - solankowe, zawierające chlorek sodu.	**Ems** (Kraenchen, Kesselbrunn i Victoria w Hessen-Nassau). **Weilbach** (Natron-Lithionqu., tamże). **Obersalzbrunn** (Oberbrunnen na Śląsku pr.). **Soden** (w Hessen-Nassau).		**Gleichenberg** (Constantins- i Emmaqu. w Styryi). **Łukaszowice** (Luchaczowice na Morawach).	
7.		4. Szczawy alk. solne, zawierające, prócz dwuwęgl. alkal., siarkan sodu.	**Elster** (Salzquelle w Saksonii).		**Karlsbad**, **Marienbad**, (Czechy). **Franzensbad** (Salzquelle w Czechach). **Rohitsch** (w Styryi). **Tarasp** (w Szwajcaryi).	
8.		Wody alkaliczne, składem swym do powyższych zbliżone, lecz prócz tego zawierające arsen.	**Kudowa** (Eugenqu. na Śląsku pr.) — bardzo słaba: zawiera tylko 0,002 arsenu.	—	**La Bourboule** (źródła Percière i Sedaiges we Francyi).	Niniejszą podgrupę wyróżniamy tylko dla ścisłości w klasyfikacyi, gdyż z wyjątkiem zdrojów La Bourboule nie przepisujemy wód alkaliczn. (np. Vichy) dla arsenu, choć te arsen zawierają.

L.	Główne 8 grup	Podgrupy	Zdrojow. niemieckie	Zdrojow. polskie	Zdrojowiska innych krajów	Uwagi
9.	**IV. Solanki.** (Główną ich część składową stanowi sól kuchenna). Rozróżniamy:	1. Solanki zimne.	**Reichenhall** (Bawarya), **Kreuznach** (gradirte i einf. Soole w Prusiech). **Kołobrzeg** (w Pomeranii) i wiele innych.	**Ciechocinek** (Król. Pol.) **Truskawiec** (zdroje Maryi, Zofii i Bronisławy w Galicyi). **Rabka** (zdrój Krakusa).	**Ischl.**, **Hallstadt**, **Aussee**, } w Salzkammergut. **Gmunden** (Austrya górna).	Solanki i szczawy solankowe zimne pod wzgl. skuteczności nie stoją niżej od solanek i szczaw solank. z natury ciepłych; w miarę potrzeby należy je tylko sztucznie ogrzać.
10.		2. Solanki gorące.	**Wiesbaden** (Nassau).	Solanki krajowe, podegrzane do odpowiedniej ciepłoty).	**Balaruc** (Francya). **Bourbonne-les Bains** (tamże). **Battaglia** (Włochy niedaleko Wenecyi).	
11.		3. Szczawy solankowe zimne.	**Kissingen** (Bawarya). **Soden** (w Nassau). **Homburg** (Elisabethbrunnen, Soolbrunnen w Nassau).	**Rymanów** (zdrój Klaudyi). **Truskawiec** (zdrój Surowica). Solanka ciechocińska lub zdrój Nr. 2 w Druskienikach nasycone CO_2.	Szczaw solank. 3-ej i 4-ej podgrupy w krajach bliżej nas położonych nie znajdujemy. Gdzie tylko znajdują się solanki, tam w miarę potrzeby ogrzewają je i nasycają CO_2, podając je jako szczawy solankowe zimne lub ciepłe.	Zdrój Klaudyi w Rymanowie może całkowicie zastąpić Kissingen (zdroje Rakoczy i Pandura), a nawet jest od nich skuteczniejszy (zawiera Na_2CO_3).
12.		4. Szczawy solankowe gorące.	**Oeynhausen** (Westfalia). **Soden** (Soolsprudel w Nassau). **Nauheim** (Friedr.-Wilh. Sprudel w Hessyi).	Zdroje poprzedniej podgrupy odpowiednio ogrzane i ewent. nasycone kw. węglowym.		Od czasu wprowadzenia płynnego CO_2, nasycanie nim wód zwłaszcza stołowych i solanek stało się powszechnem.
13.		5. Szczawy solank., zawierające chlorek litu.	**Salzschlirf** (Bonifaciusbr. w Hessen-Nassau). **Kreuznach** (Elisabetqu. w Prusiech). **Nauheim** (Kurbr. w Hessyi).	**Rabka** (zdrój Kazimierza w Galicyi).	—	Z 15 zdrojów tej podgrupy (zawierających związki litu) zdrój Kazimierza w Rabce zajmuje 3-e miejsce z rzędu.
14.		6. Solanki z chlorkiem wapnia.	**Nenndorf** (w Hessyi). **Königsdorf - Jastrzemb** (concentr. Soole; Sląsk pr.).	**Druskieniki** nad Niemnem (gub. Grodzieńska).	**Bad Hall** (Austrya górna). **Baasen** (Siedmiogród). **Also Sebes** (Węgry).	—
15.		7. Solanki zawierające jod (zwykle jodki i bromki razem).	**Königsdorf - Jastrzemb** (Śląsk pruski). **Kreuznach** (gradirte Soole w Prus. nadr.) **Heilbrunn** (Adelheidsqu. w Bawaryi).	**Rabka** (zdrój Maryi i Rafaeli w Galicyi). **Iwonicz** (zdrój Karola i Amelii w Galicyi).	**Bad Hall** (Tasilloqu. w Górnej Austryi). **Łukaszowice** (Luisenqu. na Morawach). **Saxon-les Bains**, **Wildegg** } w Szwajcaryi.	Ze względu na b. wysoki stopień mineralizacyi zdrojów Rabczańskich oraz na łatwość rozkładu związków jodo - bromowych, wody te nie mogą być długo przechowywane i z tego powodu nadają się głównie do użycia na miejscu (mniej — do wysyłki).
16.		8. Solanki, zawierające brom (zwykle bromki i jodki razem).	**Kreuznach** (grad. Soole i Oranienqu. w Prusiech). **Heilbrunn** (Adelheidsqu. w Bawaryi).	Te same co i w podgrupie poprzedniej.	**Bad Hall** (Górna Austrya). **Hall** (Tyrol). **Balaruc** (Francya). **Ischl**, **Hallstadt** } w Salzkammergut.	

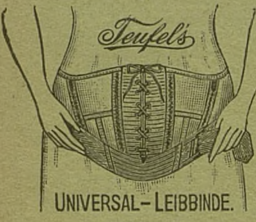
L.	Główne 8 grup	Podgrupy	Zdrojow. niemieckie	Zdrojow. polskie	Zdrojowiska innych krajów	Uwagi
17.	V. Wody z ziemiami alk.	Prócz alkaliów zawierają związki ziem alkal.	**Lippsringe** (w Westfalii). **Wildungen** (Waldeck).	**Birsztany** (Stare źródła w gub. Wileńskiej, pow. Trocki).	**Contrexéville** (Pavillon, Vittel i Pugues St.-Leger we Francyi).	Zdroje Birsztańskie mogą zastąpić wszystkie sprowadzane wody tej grupy. Mają być wkrótce eksploatowane na wywóz.
18.	VI. Wody żelaziste.	1. Szczawy żelaziste, zawierające dwuwęglan żelaza.	**Homburg** (Stahlbrunnen i Schwalbach w Nassau). **Elster** (Moritzquelle w Saksonii). **Pyrmont** (w Waldeck-P.).	**Krynica**, **Żegiestów**, } (w Galicyi). **Nałęczów**, **Sławinek**, } (Król. Polsk.). **Szepetówka** (Wołyń).	**Bardyów** (Węgry). **Rodna** (Siedmiogród). **Sangerberg**, **Franzensbad**, } (Czechy). **Spaa** (Belgia).	Zwykle wystarczają zdroje krajowe. Wysyłką swych wód zajmuje się tylko Krynica i Żegiestów.
19.		2. Wody żelaz., zawierające siarczan żelaza i wolny kw. siark.	**Hermannsbad** (Śląsk pr.). **Muskau** (Bade- i Neue Schwefelqu. tamże),	—	**Levico** fort., **Roncegno**, **Mitterbad**, } (w Tyrolu). **Srebrenica** (Guberqu. w Bośni).	Lecznicze znaczenie mają głównie wody z dwuwęglanem żelaza. Wody z siarczanem żelaza podajemy głównie dla arsenu, choć ze względu na trudność dawkowania lepiej podawać arsen w rozczynach aptecznych.
20.		3. Wody żelaz., zawierające jeszcze także i arsen.	—	—	Te same co w podgrupie 2-ej (z wyjątk. Mitterbadu).	
21.	VII. Wody gorzkie.	Wody gorzkie, zawierające głównie siarczan sodu i siarczan magnu w znacznej ilości.	**Friedrichshaller** Bitterwasser (w Sachsen-Meiningen); jest znacznie słabsza od innych wód gorzkich.	**Morszyn** (w Galicyi) posiada 6 zdrojów gorzkich, z tych najważn. jest zdrój Bonifacego.	**Victoria**, **Franc. Józefa**, **Hunyady Janos**, **Apenta** i t. d } (na Węgrzech). **Püllna**, **Seidschück**, } (w Czechach). **Carabana** (w Hiszpanii).	Woda Morszyńska może zastąpić wszystkie inne tej kategoryi, jako zajmująca pierwsze miejsce tak pod względem ilości składników, jak i skuteczności działania.
22.	VIII. Wody siarczane. (Zawierają: siarki metal., NaCl, siarczan sod., magn. i wapn., siarek sodu i mniej lub więcej siarkowodoru oraz małą ilość inn. związków).	Wody siarczane zimne.	**Weilbach** (w Nassau). **Langenbrücken** (w Badeńskiem). **Nenndorf** (w Prusiech).	**Lubień**, **Swoszowice**, } (w Galicyi). **Truskawiec** (zdrój Edwarda w Galicyi). **Busk**, **Solec** } (w Król. Polsk.).	**Baden** (pod Wiedniem). **Alveneu**, **Lenk**, **Yverdon**, } (w Szwajcaryi). **Pierrefonds**, **Allevard**, **Labassere** } (we Francyi).	Polskie zdroje mogą wystarczyć do wszelkich celów, które przy pomocy wód tej grupy osiągnąć zamierzamy, tembardziej, że dzisiejsze sposoby ogrzewania wód nie wpływają na ich skład chem.; niema więc dobrej racyi wysyłać chorych do zagranicznych cieplic siarczanych.
23.		Cieplice (termy) siarczane (posiadają często b. wysoką ciepłotę — ponad 60° C.).	**Akwisgran** (w Nadreńskiem).	Zimne zdroje siarczane podegrzane do odpowiedniej ciepłoty (zwykle nieco wyższej od ciepłoty ciała) mogą w zupełności zastąpić termy naturalne.	**Trenczyn-Töplitz**, **Piszczany**, } (na Węgrzech). **Baden** (w Szwajcaryi). **Amélie les Bains**, **Eaux Bonnes.** **Vernet** } (we Francyi).	

Wilh. Jul. Teufel, Stuttgart

Fabryka przyborów chirurgicznych i ortopedycznych.

Najznakomitszy w tym kierunku zakład (w kraju i zagranicą).
Wyroby w kołach lekarskich i fachowych uznane za pierwszorzędne.

Teufel'a Opaski uniwersalne

SYSTEM I.

SYSTEM II.

okazały się w użyciu i trwałości niedoścignione przez wszelkie inne nowe systemy. Są one znane w całym świecie i od dziesiątków lat jako doskonale odpowiadające celowi i znakomicie przylegające powszechnie stosowane przez wszyst. najznakomitsze powagi lekarskie.

System I. Podczas ciąży.
System II. Przy zwiotczeniu brzucha.
System III. Przy brzuchu obwisłym i otyłości.
System IV. Przy przepuklinach pępkowych.

Teufel'a Diakonband

porowaty, trwale sam przez się sprężysty powijak bez gumy, o brzegach z boku zakończonych, nie strzępiących się. Szerokość 4-28 cm. Rejestr. marka ochronna. Patent C. N. Nó 183417. Patenty zagraniczne.

Teufel'a

POŃCZOCHY VERA (pończochy gumowe bez szwu), **Specyalne gorsety, Suspensorya, Prostotrzymacze ortopedyczne, Paski przepuklinowe i t. d.**

Nabywać można za pośrednictwem wszystkich lepszych handlów bandaży i art. hygienicznych.

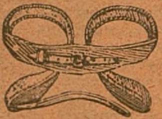
Należy żądać oryginalnych wyrobów Teufela z podpisem *Teufel* i wystrzegać się naśladownictw.

MEDAL WYSTAWY LEKARSKO-PRZYRODNICZEJ 1900.

WILHELM W. ORNATOWSKI

Z AMERYKI, CHICAGO

Dostawca c. k. Kliniki okulistycznej i szpitali.

FABRYKA
NARZĘDZI CHIRURGICZNYCH

w Krakowie, ul. Mikołajska 10.

Wykonywa narzędzia medyczne, chirurgiczne i elektro-ortopedyczne, własnego pomysłu sznurówki do prostowania wszelkich skrzywień ciała, również wszelkiego rodzaju bandaże, jakoteż pasy brzuszne i pępkowe **po bardzo umiarkow. cenach**.

Uskutecznia wszelkie w zakres tego rodzaju ▭ wchodzące roboty stalowe i metalowe ▭

Wyrabia brzytwy, nożyczki i scyzoryki, oraz ▪ przyjmuje wszelkie roboty szlifierskie. ▪

Obstalunki wykonuje najdokładniej, starannie i punktualnie.

Ośmielam się nadmienić, że dla wydoskonalenia się w swoim zawodzie praktykowałem i zbierałem doświadczenia poza granicami kraju przez lat kilka, a powróciwszy, oddaję pracę swoją i zapał na usługi WP. Profesorów i Lekarzy, jakoteż i Szanownej Publiczności, prosząc o poparcie, za które z powierzonej mi pracy choćby najdrobniejszej i najtrudniejszej wywiążę się z sumiennością i elegancyą i w ten sposób zasłużę sobie na dalsze względy.

SZTUCZNE WODY MINERALNE I LECZNICZE

wyrabia

z polecenia i pod kontrolą Komisyi Przemysłowo-Lekarskiej Lwowskiego Towarzystwa Lekarskiego

FABRYKA »ZDROWIE«

Lwów, Krzyżowa 42. Nr. telef. 544.

Odznaczone na wystawie przyrodniczo-lekarskiej we Lwowie r. 1907 medalem c. k. Ministerstwa Handlu.

CENNIK.

SZTUCZNE WODY MINERALNE			WODY LECZNICZE		
Rodzaj	Pojem. flaszki	Cena hal.	Nazwa	Pojem. flaszki	Cena hal.
Woda Bilińska	$^3/_4$ l.	35	Woda Jodowo-Sodowa	$^1/_2$ l.	32
Woda Emska	$^3/_4$ l.	50	Woda Litowa	$^3/_4$ l.	50
Woda Giesshübler	$^1/_2$ l.	24	Woda Żelazista	$^1/_2$ l.	45
Woda Gleichenberska	$^3/_4$ l.	55	Woda Magnowa	$^1/_2$ l.	45
Woda Hunyadi Jànos	$^3/_4$ l.	45	Woda Alkaliczna	$^3/_4$ l.	50
Woda Kissingen Rakóczy	$^3/_4$ l.	48	Wnda Bromowa	$^1/_2$ l.	50
Woda Obersalzbruńska	$^3/_4$ l.	60	Woda ziemna słabsza	$^1/_2$ l.	50
Woda Selterska	$^3/_4$ l.	37	Woda ziemna mocniejsza	$^1/_2$ l.	60
Woda Vichy Gr.-Grille	$^3/_4$ l.	56	Woda stoł. „Zdrowie"	$^1/_2$ l.	24
Woda Vichy Célestins	$^3/_4$ l.	56			

Wody te, sporządzone na podstawie najściślejszych analiz wód rodzimych i według najnowszych wymagań farmakologii, własnościami zupełnie nie ustępują wodom naturalnym.

WODA STOŁOWA »ZDROWIE«

znakomity napój dyetyczny zwiększa przemianę materyi, służy do równomiernej mineralizacyi ustroju.

LEKARZE POLACY

ordynujący w r. 1909 w miejscach kąpielowych i klimatycznych.

Roczne zestawienie.

Miesiąc	Przychód		Rozchód	
Styczeń . . .				
Luty				
Marzec				
Kwiecień . . .				
Maj				
Czerwiec . . .				
Lipiec				
Sierpień . . .				
Wrzesień . . .				
Październik .				
Listopad . . .				
Grudzień . . .				
Razem				

ZAKOPANE. KRUPÓWKI 78

ZAŁOŻONE W R. 1860.

TOWARZYSTWO WZAJEMNYCH UBEZPIECZEŃ

W KRAKOWIE.

Wyniki operacyi za czas od dnia 1 stycznia 1907 r. do dnia 31 grudnia 1907 r.

	Dział ogniowy:	Dział gradowy:	Dział życiowy:
Wystawiono polic ważnych	540.933	7.400	41.339
Wartość ubezpieczona . Kor.	1,811,687.442·—	55,563.561·—	111,183.530·—
			renty 320·395·—
Zebrana premia . . . . »	11,900.519·—	1,090.675·—	4,504 684·—
Szkody wypłacone . . . »	7,980.284·—	997.479.—	2,859.927·—
» nieuregulowane »	1,296.065·—	23.447.—	405.517·—
Fundusze rezerwowe po zamknięciu bilansu . »	7,141.678·—	2,794.938·—	3,678.151·—
Rezerwa premii . . . . »	4,770,534·—	—	29,444.781·—
Fundusz emerytalny . . »	2,438.195·—	—	—
Czysta pozostałość . . . »	873.720·—	1.151·—	454.486·—
Przyznana dywidenda dla członków . . . . . . »	10%	—	pośm. i miesz. 9% dożywotnie 6%
Od czasu istnienia Towarzystwa:			
Wypłacono szkód . . . Kor.	150,104.963·—	30,454.371·—	31,425.205·—
» rent . . . . »	—	—	3,583.321·—
» dywidendy . »	30,932.626.—	874.297·—	2,543.916·—

